JORNADES SOBRE EL CISMA D'OCCIDENT A CATALUNYA, LES ILLES I EL PAÍS VALENCIÀ

Barcelona-Peníscola, 19-21 d'abril de 1979

Ponències i comunicacions

SEGONA PART

VI CENTENARI DEL CISMA D'OCCIDENT
Commemoració sota el patronatge
de l'Institut d'Estudis Catalans
BARCELONA
1988

JORNADES SOBRE EL CISMA D'OCCIDENT

A CATALUNYA, LES ILLES I EL PAÍS VALENCIÀ

This One
UDCB-JPR-PQFF

VI CENTENARI DEL CISMA D'OCCIDENT

Commemoració sota el patronatge de l'Institut d'Estudis Catalans

El Cisma d'Occident a Catalunya, les Illes i el País Valencià. Repertori bibliogràfic, Barcelona 1979, 252 pp.

Documentació barcelonina sobre el Cisma d'Occident. Catàleg de l'Exposició, Barcelona 1979, 82 pp. i sis làmines.

El Cisma d'Occident a les terres valencianes, dins "Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura", LVI (1980), 584 pp.

Josep BAUCELLS I REIG, *El fons "Cisma d'Occident" de l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona. Catàleg de còdexs i pergamins.* Premi Peníscola, 1978 (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, XXXIV), Barcelona 1985, 314 pp.

Jornades sobre el Cisma d'Occident a Catalunya, les Illes i el País Valencià. Barcelona-Peníscola, 19-21 d'abril de 1979. Ponències i comunicacions. Primera part, Barcelona 1986, 300 pp. — Segona part, Barcelona 1988, pp. 301-640

JORNADES SOBRE EL CISMA D'OCCIDENT A CATALUNYA, LES ILLES I EL PAÍS VALENCIÀ

Barcelona-Peníscola, 19-21 d'abril de 1979

Ponències i comunicacions

SEGONA PART

VI CENTENARI DEL CISMA D'OCCIDENT
Commemoració sota el patronatge
de l'Institut d'Estudis Catalans
BARCELONA
1988

ISBN 84-7283-088-8
Dipòsit Legal: B.32.598-1988
Copisteria Puel·les, Anglí, 55
BARCELONA

©INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
BARCELONA

SIGLES I ABREVIATURES GENERALS

Ultra les indicades en la pàgina 7, són usades en les pàgines següents aquestes sigles i abreviatures:

ACG = Arxiu de la Catedral. Girona
ADG = Arxiu Diocesà. Girona
AHT = Arxiu Històric. Tarragona
AMG = Arxiu Municipal. Girona
BAV = Biblioteca Apostòlica Vaticana. Ciutat del Vaticà
BRUNIQUER, *Rúbriques* = Esteve Gilabert BRUNIQUER, *Rúbriques de... Cerimonial dels magnífics consellers y regiment de la ciutat de Barcelona.* I i II (Barcelona 1912-1913).
ca = camera/cambra
DCG = Pedro de LUNA, *De concilio generali*
dr/d = denarius/diner
f = florenus/florí
FQ = Heinrich FINKE, *Forschungen und Quellen zur Geschichte des Konstanzer Konzils*. (Paderborn, F. Schöning 1889).
fr = francus/franc
ll = libra/lliura
MANSI = Joannes Dominicus MANSI, *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima collectio*, I-XXXI (Florència i Venècia 1757-1798).
PP = "Privilegia Summorum Pontificum"
QN = Pedro de LUNA, *Quia nonnulli*
QUA = Pedro de LUNA, *Quia, ut audio*
S = solidus/sou

COMUNICACIONS

(continuació)

L'ESGLÉSIA CATALANA ENTRE CONSTANÇA I BENET XIII (1416)

El 9 de desembre de 1413, des de Lodi i per la butlla "Ad pacem et exaltationem Ecclesiae", Joan XXIII, successor d'Alexandre V —el papa elegit a Pisa (1409) en la primera experiència d'aplicació del conciliarisme— convocà la cristiandat a concili l'1 de novembre de 1414 a la ciutat de Constança, on ell mateix es féu present el 28 d'octubre de 1415. Les fites que hom marcava al concili eren: la unitat de l'Església, l'extirpació de l'heretgia i la reforma de l'Església.

El papa obrí el concili el 5 de novembre, i la primera sessió solemne fou tinguda el 16, on novament fou proclamada la butlla convocadora i foren assenyalades les tasques conciliars.

D'entrada, tot i que l'absència de l'emperador Segimon retardava la convocatòria de la segona sessió, hom afrontà el primer punt. Primerament fou discutida la proposta, presentada pels italians, d'acceptar tot allò que hom havia fet a Pisa i, per tant, hom demanà a Joan XXIII que intentés d'aconseguir dels altres dos papes, Gregori XII i Benet XIII, llurs renúncies ja fos de bon grat o per força, i que hom establís, per evitar en el futur situacions semblants, que en casos com aquest els cardenals-bisbes o bé dos o tres d'ells poguessin convocar un concili, que d'altra banda hauria d'ésser convocat almenys cada deu anys com a mínim i cada vint-i-cinc anys com a màxim.

La vigília de Nadal arribà a Constança l'emperador i a la primeria de gener s'hi feren presents enviats de Benet XIII per tal de proposar a l'emperador una reunió a Niça. Quasi simultàniament els enviats de Gregori XII oferien la seva renúncia amb dues condicions: que els altres dos també renunciessin i que la seva renúncia fos feta pública en una sessió no presidida per Joan XXIII.

Com manifesta el cardenal Fillastre, el corrent d'opinió més estès era que tots tres presentessin la dimissió; d'aquest parer eren també tant l'emperador com el cardenal-bisbe de Cambrai, Pierre d'Ailly. Un nou fet vingué a complicar les coses al final de gener. Els alemanys proposaren que tots els assistents, no tan sols els bisbes i els abats mitrats, tinguessin dret a vot. Això deixava en minoria Joan XXIII, el qual, animat per la majoria d'assistents italians, confiava a fer sortir la seva pròpia candidatura. L'esperança la perdé definitivament quan el 7 de febrer el concili decidí de votar les qüestions no pas individualment, com sempre s'havia fet, sinó per "nacions", aplicant al concili les normes de les universitats i tenint com a teló de fons els corrents democràtics, que començaven a difondre's. Les "nacions" eren en aquell moment: la italiana, l'alemanya, l'anglesa i la francesa,[2] ja que els estats ibè-

---

1. Sobre el Concili de Constança, vegeu CHARLES JOSEPH HEFELE-HENRI LECLERCQ, *Histoire des Conciles d'après les documents originaux*. Nouvelle traduction française faite sur la deuxième édition allemande corrigée et augmentée de notes critiques et bibliographiques par... Tome VII-première partie, (París 1916). JOSEPH GILL, *Constance et Bâle-Florence*, dins GASTON DUMEIGE, *Histoire des Conciles Oecuméniques*, vol. 9 (París 1965). HEINRICH FINKE, *Acta Concilii Constanciencis*, 4 vols. (Münster 1896-1928). SEBASTIÁN PUIG, *Episcopologio de la Sede Barcinonense* (Barcelona 1929), i *Pedro de Luna, último papa de Aviñón (1387-1430)* (Barcelona 1920). Per a les actes, a part de les edicions tradicionals, hom pot veure també, *Conciliorum Oecumenicorum Decreta* curantibus JOSEPHO ALBERIGO — PERIKLE-P. JOANNOU — CLAUDIO LEONARDI — PAULO PRODI (Bolonya 1962).

2. L'organització reflectia el mateix sistema organitzatiu de la universitat de París.

rics, encara favorables a Benet XIII, no s'havien fet presents a Constança. A la segona sessió —2 de març de 1415— Joan XXIII, molt possiblement com a una "captatio benevolentiae", es manifestà disposat a la renúncia sempre i quan els altres dos papes també ho fessin.

Quan les coses no li anaren per bon camí, ja que començaven a circular pamflets en contra d'ell, acusant-lo entre altres coses de l'emmetzinament d'Alexandre V, Joan XXIII, aprofitant la celebració d'un dels molts torneigs organitzats per a entretenir la munió de cavallers presents a la ciutat, decidí de fugir de Constança creient que així paralitzaria l'assemblea conciliar. La reacció d'aquesta no es féu pas esperar, i el dia 26 de març —Joan XXIII s'havia fugat el 20— autoproclamà la legitimitat de la seva convocatòria i en les sessions següents proclamà, fins i tot, la superioritat del concili sobre el papat (decret "Sacrosancta" de la sessió V, del 6 d'abril). A partir d'aleshores, alternant amb l'examen de les proposicions de John Wicleff, el concili inicià el procés canònic contra Joan XXIII i procedí a dictar sentència de deposició en la 12ª sessió, del 29 de maig de 1415, al mateix temps que determinava que no es podia procedir a l'elecció de papa sense consentiment del concili i declarava inhàbils per a les futures eleccions tots tres papes.

Els passos per a solucionar el problema amb Gregori XII foren molt més simples. Ja el 15 de juny Carlo Malatesta, plenipotenciari de Gregori, havia ofert la renúncia d'aquest, a canvi que el concili acceptés d'ésser convocat de nou. A la sessió XIV —4 de juliol de 1415— es proclamaren simultàniament la mútua convocatòria de les dues obediències al Concili de Constança i l'abdicació de Gregori XII, que fou nomenat cardenal-legat d'Ancona a perpetuïtat.

El Concili dedicà ara l'atenció preferent a la qüestió doctrinal, ratificà la sentència contra les idees de Wicleff i examinà, ell present, les doctrines de Jan Huss, que havia demanat d'ésser escoltat pel concili i havia obtingut el salconduit de l'emperador per a anar a Constança.

Mentrestant es preparaven els passos per a solucionar el cisma per part de Benet XIII.

La situació de Benet XIII al començament de l'any 1416

Coneguda ja al regne d'Aragó la convocatòria del papa Joan XXIII per al concili de Constança, el rei Ferran I —tot just inaugurat el seu regnat català arran del compromís de Casp de l'any 1412— s'havia entrevistat a Morella amb Benet XIII. El rei havia reunit entorn seu un consell de prohoms, laics i eclesiàstics —els bisbes de Segòvia,[3] Zamora[4] i Salamanca,[5] l'almirall de Castella, el seu confessor i el de Joan II de Castella, don Berenguer de Bardaxí i don Juan González de Azevedo—, tots ells del parer d'aconseguir que el papa renunciés; però aquest es negava repetidament a fer-ho. Després de cinquanta dies de discussions, decidiren d'enviar una ambaixada a l'emperador i al concili demanant una pròrroga per tal de donar temps a tenir una entrevista l'emperador, el rei i el papa. La primera ciutat acordada per a tenir-la fou Niça, i la reunió havia de tenir lloc durant el mes de juny; però la malaltia del rei Ferran, que no li permetia d'embarcar-se, determinà que l'entrevista tingués lloc a Perpinyà, tot i que el concili havia ja començat les sessions.

El 19 de setembre de 1415 arribà l'emperador, i ja hi va trobar el rei, que hi ha-

3. Juan Vázquez Cepeda, cfr. CONRADUS EUBEL, *Hierarchia Catholica Medii Aevi*, I (Münster 1913), 56.

4. Alfonso de Niebla, cfr. EUBEL *Hierarchia*, 429.

5. Diego Gómez de Fuensalida, cfr. EUBEL, *Hierarchia*, 98.

via arribat el 31 d'agost, i el papa, que havia estat el primer a fer-s'hi present. L'emperador, a qui acompanyava l'arquebisbe de Riga i dos enviats de la universitat de París com a representants conciliars, era portador de les renúncies dels altres dos papes i instava Benet a renunciar; però aquest posava tres condicions —anul.lació de les mesures preses contra ell pel concili de Pisa, reconeixement del nou papa per tothom, elecció del nou papa segons el dret canònic— (aquesta darrera feia inacceptables les altres, ja que Benet XIII apel.lava a la seva condició de cardenal incontrovertit per a atribuir-se en exclusiva el caràcter d'elector únic). L'alternativa, que ell oferia, era la formació d'un col.legi electoral format per 6 cardenals, elegits pels de la seva obediència, i de 8 a 12 elegits per l'assemblea de Constança —ell mai no parlava de concili referint-se als eclesiàstics reunits a Constança—. Davant la insistència de l'emperador i la negativa del papa, aquell decidí d'anar-se'n, i el rei prohibí la sortida de galeres del port de Cotlliure, on havia anat Benet XIII per embarcar-se cap a Peníscola.

Pronunciat el tercer requeriment judicial contra Benet XIII el primer de desembre el rei decidí d'anar a Narbona, on es trobava l'emperador. Allà, el 13 de desembre, l'un i l'altre, juntament amb els representants dels reis de Castella i Navarra, dels comtes de Foix i d'Armanyac, i els delegats d'Escòcia, decidiren: retirar l'obediència a Benet XIII si en el termini de 60 dies no presentava la renúncia; revocar totes les censures i penes decretades a Pisa contra els seguidors de Benet XIII; convocar-se mútuament les dues obediències per al concili de Constança; afegir la nació hispànica a les quatre ja existents en el concili; considerar com a no vàlides les decisions de Benet preses després de la sortida de Perpinyà, però sí les anteriors, a condició que fossin ratificades pel concili; els cardenals que eren amb Benet retindrien la dignitat cardenalícia tant en el concili com en la futura elecció de papa; concedir al rei, per a rescabalar-se de les despeses motivades per la gestió, la cessió de les rendes de la Cambra Apostòlica i dels bisbats vacants.

El 6 de gener de 1416 tingué lloc la publicació de la subtracció d'obediència del regne d'Aragó i la determinació reial d'enviar representants a Constança. La predicà Vicenç Ferrer i posteriorment, per Catalunya, Felip de Malla, que començà proclamant-la a la catedral de Barcelona el 2 de febrer, cosa que provocà un atemptat en contra d'ell, clar exponent de com estava la situació a Barcelona.[6]

La reunió d'eclesiàstics a Barcelona

El 20 de gener de 1416, assabentat l'arquebisbe de Tarragona, Pere Sagarriga, de la subtracció d'obediència ordenada pel rei, decidí de convocar un Concili Provincial per tal de determinar l'actitud a prendre per l'Església catalana en vista d'aquestes mesures i de l'ordre, enviada pel príncep Alfons el 23 de desembre de 1415, a tots els capítols i bisbes, manant-los fer els preparatius necessaris per a enviar representants al concili.

El capítol barceloní, a la vista de les dues posicions antagòniques, es decidí a convocar una reunió extraordinària amb mestres de teologia i lletrats sobre quina era la postura que calia adoptar. De fet, una consulta dirigida al Consell de Cent no havia tingut resposta per part dels consellers, i ara el governador de Catalunya, Grau Alemany, era portador d'ordres molt concretes del rei —pena de mort amb confiscació de béns als laics, exili per als eclesiàstics— dirigides a tots aquells qui s'atrevissin a fer cas i a publicar la butlla benedictina, anomenada de Marsella (maig de 1407),

6. Cfr. PUIG, *Pedro de Luna*, 309.

que ara Benet havia tornat a publicar després de la fallida de Perpinyà. Tanmateix, com ja he dit, la subtracció fou proclamada a Barcelona, tot i que alguns eclesiàstics, entre ells el bisbe de Sogorb i l'abat de Montserrat amb tres o quatre canonges, s'havien absentat de la ciutat per a no prendre-hi part;[7] Benet no aplicà cap pena i els seus partidaris tornaren a l'atac per obtenir la revocació de l'ordre reial de subtracció de l'obediència a Benet XIII. Amb la mort del rei Ferran, el 2 d'abril de 1416, que havia encara intentat una aproximació i l'acord amb Benet durant el mes de març, aquest perdé l'últim home disposat, encara que fos pel deute que Casp representava per a ell, a trobar un camí de sortida a la postura endurida del papa i del Concili. Alfons IV, el successor, es mostrà molt més dur i disposat a acabar aquesta qüestió, potser tement que podria ésser un obstacle a la seva política italiana. El 4 d'abril, Juan de Opiz, auditor de la Rota, lliurava a Alfons les cartes convocatòries i els salconduits per a anar al concili tant els bisbes com els representants capitulars; convocatòria que ell s'apressà a transmetre tant als cardenals de Benet, que respongueren negativament (3 de maig de 1416), com als capítols, que ensems havien rebut una carta del papa Benet prohibint-los d'anar-hi, ja que ell novament estava en tractes amb el rei de Castella i amb el d'Aragó per obtenir de nou llur obediència.[8]

Enmig d'aquesta confusa situació té lloc la reunió d'eclesiàstics de Barcelona, ja anteriorment convocada per l'arquebisbe Sagarriga, de Tarragona, i que no havia estat celebrada a causa de la seva malaltia.[9]

Amb el cardenal de Tolosa del Llenguadoc i l'arquebisbe de Tarragona, que presidia, hi eren presents els bisbes de Barcelona, lloc on es tenia la reunió, de Girona, d'Elna, d'Urgell, de Vic i l'electe de Tortosa,[10] amb els abats de Sant Cugat del Vallès, de Ripoll, de Montserrat, de Santes Creus, de Banyoles, de l'Estany, de Roda i de Solsona, juntament amb fra Romeu de Corbera, gran mestre de Montesa. Hi faltava el de Lleida, futur cardenal de Martí V, Domènec Ram, enviat com a ambaixador del rei a Sicília.[11] L'acord, segons ens diu Zurita, fou de proposar al rei que escoltés novament Benet, que li restituís l'obediència, que els expliqués les raons per les quals enviava ambaixadors a Constança i que no tragués el sosteniment a

7. Segons PUIG, *Pedro de Luna*, 307 n. 2, foren exiliats Guillem Carbonell i Ferrer Despujol "car aquests entre los altres han afavorit los affers del papa".

8. Cfr. PUIG, *Pedro de Luna*, 576, document CXXXIII.

9. Sobre aquesta reunió: JUAN ANTONIO RUBIO, *La política de Benedicto XIII desde la substracción de Aragón a su obediencia hasta su destitución en el Concilio de Constanza (enero de 1416 a Julio de 1417)* (Zamora 1926); JERÓNIMO ZURITA, *Los cinco Libros Primeros de la segunda parte de los Anales de la Corona de Aragón, compuestos por...* chronista de dicho Reyno, tomo tercero (Saragossa 1669), 127; EMILI MORERA, *Tarragona cristiana*, III (Tarragona 1955); JUAN B. ALTISENT, *Alonso de Borja en Lérida (1408-1423)*, *BRABLB*, IX (1923-4), 107, 162, 209. De fet, mentre Rubio la qualifica de Concili Provincial, Zurita la titula simplement Junta eclesiàstica, així com també Altisent, i Morera la qualifica simplement de reunió. Penso que no és un concili, amb totes les formalitats de rigor, ja que ni a la sèrie —completíssima— de Concilis Provincials de l'Arxiu Episcopal de Tarragona no se'n troba cap rastre, ni, d'altra banda, apareixen com a presents els síndics de tots els capítols canonicals de les seus del Principat.

10. Es tractava de: Peire Rabat, cardenal-administrador de Tolosa i titular de Sant Esteve in Monte Coelio; de Pere Sagarriga, Andreu Bertran, Dalmau de Mur, Jerónimo de Ocón, Francesc de Tovia, Alfons de Tous i Ot de Montcada, cfr. EUBEL, *Hierarchia* 47 i 488, 479 i 283, 128 i 262 i 479, 239, 510 526 i 239, 223; per a Pere Sagarriga, cfr. EMILI MORERA, *Tarragona cristiana*, IV, 41 ss., i per a Andreu Bertan, cfr. MATEU AYMERICH, *Nomina et Acta Episcoporum Barcinonensium*, (Barcelona 1760), 384-386. Pere Sagarriga havia estat cubiculari del papa, compromissari a Casp i enviat per Benet XIII a Gregori XII per a tractar de la unió (1407); Andreu Bertran havia estat almoiner de Benet XIII, i Francesc de Tovia també cubiculari. Tots havien estat promoguts a l'episcopat per Benet XIII.

11. Cfr. MORERA, *Tarragona*, 49.

Benet.[12] La reunió comença el 17 de juny i s'allarga fins al juliol, segons ens testimonia Gil Sánchez Munyoz —futur Climent VIII—, que d'altra banda fou el treballador eficaç en nom de Benet per a aconseguir aquesta postura de la clerecia catalana; tant és així que en carta del 17 de juny notificava al bisbe de València, Hug de Llupià, que s'havia entrevistat amb el rei; i que tant el capítol com el bisbe de Barcelona donarien suport en l'Assemblea a la postura negativa quant a l'assistència al Concili.[13] El rei, la carta del qual al Concili informant que havia manat als seus bisbes i canonges d'anar al concili, havia estat llegida a la congregació general del 27 de juny,[14] acollí negativament aquestes peticions, excepte la darrera, almenys fins a la resolució del Concili, i no revocà l'ordre als ambaixadors, que si bé s'havien retardat a sortir —era previst de fer-ho el 16 de juny i no ho faran fins el 10 de juliol—, no havia esperat la conclusió de la trobada dels eclesiàstics, posposada fins a mig juliol. Qui sap si Alfons, segur de la seva política, no volia posar davant els fets consumats els eclesiàstics catalans, que encara es mostraven fidels a Benet XIII i que, de fet, aconseguiren que la representació a Constança quedés a nivell de monarquia i no d'Església. Els ambaixadors, doncs, foren rebuts a Constança el 5 de setembre de 1416 i el 15 d'octubre, a la sessió XXII, fou ratificat el pacte de Narbona.[15] La posterior controvèrsia entre Castella i Aragó per a formar la nació hispànica no entra ja en el nostre camp, llevat que hi veiem encara —cosa probable, bé que difícil de provar— la darrera maniobra per a bloquejar la sentència sobre Benet XIII, ja que Castella, tot i haver firmat el pacte de Narbona, no envià els seus ambaixadors fins l'octubre i no foren rebuts solemnement a Constança fins el 18 de juny de 1417.[16]

Evolució posterior a la sentència de deposició

Tot i la presència dels ambaixadors a Constança, la controvèrsia i l'esforç a favor de Benet per part dels catalans no quedà pas aquí. Juan Antonio Rubio, comentant la notificació d'Alfons als seus ambaixadors d'una visita del bisbe Bertran, de Barcelona, i del mestre de Montesa, diu que "el objeto de la entrevista nos es desconocido; tal vez fuera para dar a conocer al papa lo infructuoso del empeño del sínodo provincial".[16] Hom pensa, però, que la visita anava més enllà. Giuseppe Pistorio ha publicat uns poders notarials signats el 13 de novembre de 1416 al convent dels dominics de Santa Caterina de Barcelona pels arquebisbes de Tarragona i Saragossa i els bisbes de Tarassona, Vic, Elna, Barcelona, Girona i electe de Tortosa, pel mestre de Montesa, l'abat de Montserrat i el síndic del capítol de Barcelona, enviant els dos arquebisbes i el mestre de Montesa "ad requirendum et supplicandum verbo vel in scriptis dicto serenissimo domino Regi Aragonum quatenus obedientiam restituat domino nostro pape facienda que super quibuscumque gravaminibus et iniuriis

---

12. Cfr. ZURITA, *Anales*, 127.

13. Sobre l'acció de Gil Sánchez Munyoz, Cf. ÉTIENNE DELARUELLE-E.-R. LABANDE - PAUL OURLIAC, *L'Église au temps du Grand Schisme et de la crise conciliaire (1378-1449)*, dins AGUSTIN FLICHE-VICTOR MARTIN, *Histoire de l'Église* 14 (París 1962), 186. En una carta de Pere Comuel a l'arquebisbe Francesc Climent, diu que "dominus Egidius est Barcinone pro epo. valentino et facit mirabilia ut dicitur et excitat prelatos qui dormiunt...", cfr. PUIG, *Pedro de Luna*, 578, document CXXXV.

14. Cfr. HEFELE-LECLERCQ, *Histoire*, 410.

15. *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, 411.

16. Sobre tota aquesta qüestió, cfr. LUIS SUÁREZ FERNÁNDEZ, *Castilla, el Cisma y la crisis conciliar (1378-1440)* (Madrid 1960), 43.

eidem domino nostro pape illatis et inferendis per eundem dominum regem, quasvis alias personas etiam cardinalatus, patriarcali, episcopali, imperiali, regali vel alia quacumque dignitate ecclesiastica vel mundana vigentes...",[17] que fàcilment seria la visita de què ens parla Zurita i a la qual Benet el 5 de gener contestà amb la negativa "que la ha feta de son cap tot sol e contra conseil de tots",[18] feta un cop el concili havia pronunciat ja en la sessió XXXVII, el 26 de juliol de 1417, la sentència de deposició contra Benet XIII. No obstant aquesta sentència, un ampli sector de la clerecia del regne d'Aragó continuà fidel a Benet, que s'expressava així en una butlla del 22 d'agost de 1417: "nam in Regno Aragoniae cunctorum prelatorum inito consilio vias intentare student quibus palliare valeant atrocis et iniustae nostre persecutionis reatum ut sub illius congregationis velamine mundo persuadere valeant prelatos et clerum in nostram voluntarie persecucionem incedere, quos invitos tam iniuste in tale precipicium impulerint".[19]

Joan BADA i ELIAS
Facultat de Teologia de Catalunya

17. GIUSEPPE PISTORIO, *Riflessi dello Scisma d'Occidente in Sicilia (documenti)* (Catània 1969).

18. Cfr. PUIG, *Pedro de Luna*, 581, document CXLII.

19. Cfr. SUÁREZ, *Castilla*, 308.

LA CIUTAT DE BARCELONA I EL CISMA

Amb motiu de la commemoració del VIè centenari del Cisma d'Occident iniciàrem el treball de recollida de la documentació conservada a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona —AHCB d'ara endavant—, és a dir el del municipi de la nostra ciutat, referent a les relacions mantingudes entre els consellers i la Santa Seu durant el llarg període del Cisma. Les sèries revisades són les següents:

AHCB B — Consell de Cent
I - Llibre del Consell, vol. 25 (1390-1392)
" " " 26 (1392-1393)
" " " 27 (1395-1398)
" " " 28 (1399-1412)
" " " 29 (1415)
V - Registre d'Ordinacions especials, vol. 13 (1414-1427)
VI—Registre de Lletres Closes, vol. 1 (1381-1383)
" 2 (1383-1393)
X - Lletres comunes originals, vol. 4
XIX- Notularum, vol. 1 (1410-1418)
C — Consellers
XVII - Testaments dels consellers, vol. 1 (1371-1398)
" " " 2 (1399-1428)

Malauradament la interrupció d'algunes sèries (Llibre del Consell i Lletres Closes) no ens ha permès d'obtenir una documentació constant i seguida.[1] A la llista, hi manca la sèrie de les Lletres Reials Originals, que hem utilitzat a través dels regests publicats.[2]

Quant als altres fons de l'arxiu menys importants per al nostre tema, com que els funcionaris del mateix centre dugueren a terme una recerca similar per tal de preparar l'aportació documental a l'exposició commemorativa, aprofitem llur treball, per exemple els documents de la sèrie econòmica "Manual", esmentant sempre el número del catàleg. Com a complement aportem algunes dades tretes de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona, fons del Cisma d'Occident.

Cal remarcar que en la majoria dels documents municipals recollits escassegen les referències directes al Cisma, i en general les que s'hi refereixen clarament no presenten cap especial interès. És lògic si tenim present que el problema era una qüestió de competència de la monarquia per tractar-se d'un afer de política exterior, per bé que Barcelona, o més ben dit l'oligarquia ciutadana, tenia un lloc important, com sempre, al costat del rei. Aquesta consideració també és vàlida per a explicar el secret de moltes negociacions, que mai no constaren en escrits.

Per això, d'alguns documents, només se'n presenten els regests, però ha estat feta la transcripció completa d'aquells que tenen un interès més marcat o per considerar-los exponent d'un grup de característiques similars.

---

1. Agraïm a Ramon Ordeig i Mata la seva valuosa col.laboració en la recerca i transcripció dels documents reunits a l'apèndix.

2. J.F. CABESTANY, *Repertorio de cartas reales conservadas en el Instituo Municipal de Historia (1269 a 1458)*, dins "Materiales para la historia institucional de la ciudad", "Documentos y Estudios" (Barcelona), XVI (1966), 57-281.

La ciutat i el papat d'Avinyó

La documentació municipal ens informa sobre la contínua relació dels consellers amb el papat avinyonès. Cal destacar l'existència d'un gran nombre de lletres de recomanació escrites pels regidors barcelonins i dirigides a Climent VII i al seu successor a favor de persones protegides pel rei i sobretot ciutadans de Barcelona, per als quals sol.licitaven prebendes eclesiàstiques; com a exemple presentem la del 12 de desembre de 1385 escrita a favor de Ramon d'Escales, conseller reial i aspirant a la seu de Barcelona, i la del 14 de desembre del mateix any a favor de fra Joan Ermengol, que arribà a ésser bisbe de Barcelona més endavant.[3]

Un personatge molt important recomanat pels consellers fou fra Bernat de Vallseca, paborde major del Monestir de Sant Cugat del Vallès, i pertanyent a una distingida família de ciutadans honrats, molts dels membres de la qual havien dirigit el municipi gairebé des dels seus inicis.[4] Era el candidat avinyonès en la lluita d'influències iniciada a la mort del prior de Montserrat el 8 de novembre de 1384 entre el rei Joan I, que primerament proposava Berenguer de Barutell, i les dues cúries pontifícies. Els consellers sol.licitaren el càrrec de prior per a Vallseca el 31 de gener i el 18 de maig de 1387,[5] i ho obtingueren.

Trobant-se molt malalt Vallseca el 2 d'Octubre de 1390 —ja era mort el dia 7— els consellers, molt previsors, exposaven al papa les pretensions de fra Vicenç de Ribes al càrrec de prior i li demanaven que no el concedís a ningú fins que el rei li indiqués per escrit el nom de la persona més apta. [6] Els regidors també recomanaren al papa el barceloní Berenguer de Barutell, fill del cavaller Bernat i ardiaca de Santa Maria del Mar, a fi d'aconseguir la confirmació d'aquesta prebenda malgrat la seva joventut.[7]

Seguint dins la mateixa temàtica, trobem un nou protegit dels consellers, que es començaren a preocupar per un altre personatge i el recomanaren moltes vegades a partir del 27 d'octubre de 1387. Es tracta del canonge de la catedral Guillem Alanyà, que pretenia d'ésser rector de l'església de Santa Maria del Pi en substitució de l'eclesiàstic expulsat per sentència pontificia de la cúria romana. L'afavorit per

---

3. Núms. 1 i 2 de l'apèndix documental. Les lletres van seguides d'altres de similars dirigides a cardenals o eclesiàstics de reconeguda influència a la cúria pontifícia amb la corresponent recomanació del mateix afer contingut en l'adreçada al papa.

4. Els dos familiars de fra Bernat més vinculats al municipi eren en aquesta època el seu germà, misser Joan de Vallseca, conseller tercer el 1385 i el 1389, i misser Guillem de Vallseca, conseller en cap el 1387 i el 1390 (BRUNIQUER, *Rúbriques...* I (Barcelona 1912), 35) i parent del frare; aquest era cosí de Jaume de Vallseca, com ho expliquen els consellers al papa a la mort de fra Bernat, alhora que sol.liciten per a Joan el càrrec de procurador i jutge del priorat, llocs i castell d'Olesa amb un sou de 600 florins d'or anuals (AHCB, *Lletres Closes* 2, fols. 108, 116 v, 24 de gener de 1391).

5. Les lletres escrites al papa van seguides d'altres per als cardenals amb la mateixa petició (*Lletres closes* 2, fols. 51 v, 54 v-55 i 56 r-v). Vallseca passà a ésser prior de Montserrat, el succeí fra Galceran Desfar a la prepositura del monestir de Sant Cugat, i els consellers sol.licitaren el 10 d'octubre de 1390 la confirmació papal per al nou prepòsit major (*Lletres closes* 2, fol. 108-109) escrivint al cardenal de València i al de Viviers. Tractà el tema J. VINCKE, *Der König von Aragón und die Priorwahlen in Montserrat während des 14. Jahrhunderts*, dins "Römische Quartalschrift", XLV (1937), 43-62.

6. Ll. Cl. 2, fols. 107 v, 108, 115, 11 de gener de 1391.

7. Ll. Cl. 2, fol. 56 v-57, 24 de maig de 1387. L'ardiaca, que aconseguí la prebenda, fou partidari de Jaume d'Urgell, i, pres per Ferran I amb motiu de la rendició de Balaguer, sofrí un procés (*Documentació barcelonina sobre el Cisma d'Occident. Catàleg de l'exposició* (Barcelona 1979), núm. 58).

la mateixa sentència era Joan Joan, que no podia tenir el càrrec perquè no era súbdit del rei d'Aragó.[8] Tot això ho havia d'explicar Guillem de Santcliment, barceloní i oficial reial, enviat a Climent VII per Joan I i recomanat pels consellers al papa, al qual també anava a veure Francesc Alanyà, germà del canonge.[9] Com que aquestes gestions no tingueren l'èxit esperat, el 29 d'octubre de 1389 els consellers sol.licitaven per al mateix Alanyà la parròquia de Santa Maria de Badalona, vacant per la mort de Bernat Vallès, canonge barceloní, mort esdevinguda dos dies abans de la data de la primera lletra. Un cop obtinguda la parròquia, demanaren per a ell la de Sant Pere Pescador, diòcesi de Girona, que també havia tingut Vallès[10]; són gestions en cadena que demostren les característiques del sistema.

A les mateixes dates, els consellers recomanaven el fill d'un d'ells, Ramon Serra, fill de Bernat, que era el cinquè regidor elegit el dia de sant Andreu de 1387, pertanyent a una família de ciutadans honrats.[11]

Posteriorment els consellers volgueren afavorir fra Berenguer de Ribalta sol.licitant al papa el seu nomenament com a prior del monestir de Santa Anna de Barcelona en lloc de fra Francesc Talamanca, culpable de molts abusos que havien d'ésser exposats al papa pel cavaller Jaume Pallarès, promotor de la cúria reial i enviat a Avinyó. Aquesta petició sembla que obtingué bon resultat, enmig de moltes dificultats.[12]

Una súplica diferent és la dirigida pels consellers al papa el 26 d'octubre de 1388 a fi d'eliminar els abusos de les sentències d'excomunió i entredit perpetrats a la província eclesiàstica de la Tarraconense, tema sobre el qual també li havia de parlar l'enviat del monarca, Jaume Tavascà, lloctinent del protonotari reial.[13]

Com acabem de veure en els casos exposats, preocupava molt a l'època de la primera etapa del Cisma el problema de la concessió de beneficis eclesiàstics per tal d'evitar llur caiguda en mans dels contraris. En el temps de la "indiferència", és a dir a la fi del regnat de Pere el Cerimoniós, hi intervingué l'autoritat ordinària, però en pujar al tron Joan I partidari del papa d'Avinyó, aquest cregué oportú de revisar les concessions i demanà informació. Preocupats els consellers pels conflictes que podia provocar aquesta iniciativa, li escriviren el 30 de maig de 1388 en aquest sentit.[14]

Un altre aspecte de la correspondència municipal ens presenta un problema de jurisdicció que motivà una lletra dels consellers adreçada al papa el 2 de setembre de 1388; no era pas nou, sinó solament un cas més d'un conflicte sempre latent: els clergues delats de crims greus eren presos per l'autoritat civil de la ciutat, el veguer, perquè jutjar llurs excessos queia fora de la jurisdicció eclesiàstica, però aquesta no ho creia així i responia amb un càstig religiós: l'excomunió. Com que el conflicte acabava de sorgir per culpa dels crims de dos clergues tonsurats, els consellers supli-

8. Ll. Cl. 2, fols. 67 r-v i 68 v-69, 9 de març del 1388.

9. Ll. Cl. 2, fol. 67 v-69, 28 d'octubre, també el recomanaren a Eimeric, cardenal de Viviers, com era costum (fol. 69 r-v).

10. Ll. Cl. 2, fols. 80 v-81 i 114 r-v, 20 de desembre de 1390, també ho recomanen al cardenal de Luna.

11. Ll. Cl. 2, fol. 71 r-v, 20 de juny del 1388. Bernat, fill de Joan Serra, s'incorporà al Consell de Cent el 1365, tornà a ésser conseller després del saqueig del Call, i el rei es queixà d'ell (C. BATLLE GALLART, *La crisis social y económica de Barcelona a mediados del siglo XV.* (Barcelona 1973), 61 i 127).

12. Ll. Cl. 2, fols. 106 r-v, 22 de setembre de 1390, i 117 r-v, 13 de febrer 1391. Els consellers també recomanen Jaume Pallarès al papa i al col.legi cardenalici (fol. 107 r-v).

13. Ll. Cl. 2, fol. 65 v-66.

14. Ll. Cl. 2, fol. 77 v-78.

caven al papa d'aixecar l'excomunió al veguer de Barcelona i als seus ajudants, recordant-li la fidelitat de la ciutat qualificada per ells d'atleta contra cismàtics.[15]

Un conflicte més greu fou el provocat per l'inquisidor Nicolau Eimeric amb la seva persecució dels lul.listes i de les obres lul.lianes; sobre això els consellers escriviren al papa el 28 de febrer, el 23 d'abril i el 18 de novembre de 1390 i el 13 de febrer de l'any següent.[16]

Com a complement de les peticions dels consellers exposades fins ara, cal al.ludir una resposta del papa Climent VII copiada en el registre de les lletres expedides i contenint la concessió al municipi d'unes imposicions especials pagades pels clergues casats.[17]

A part de les gestions a nivell oficial, que són les exposades fins ara, el papa intervingué en assumptes privats a petició directa d'alguns barcelonins pertanyents a l'estament dels ciutadans honrats; per exemple actuà en el problema sorgit entre Guillema, vídua de Jaume d'Adarró, i Constança, germana del difunt, que havia sol.licitat la divisió dels béns dels seus pares i avis.[18]

Barcelona i Benet XIII

Un cop elegit Benet XIII (28 de setembre de 1394), s'obre una nova etapa de les deliberacions i correspondència dels consellers sobre el Cisma, iniciada amb motiu de la reunió de Perpinyà; com que hi havia d'anar Joan I, el rei demanà a la ciutat de Barcelona l'elecció de dos savis prohoms que acudissin a aconsellar-lo.[19] Segueix la documentació sobre el tema en el regnat de Martí l'Humà, quan el monarca comunicà als consellers el 1396 el desig del papa de trasllada-se a una ciutat dels seus regnes, i ells li exposaren el perill, fins i tot la guerra, que aquesta decisió podia provocar; a més li enviaren un missatger per tal d'acabar de convèncer-lo d'abandonar el projecte.[20] De tota manera Barcelona col.laborà en l'armament d'un estol destinat a alliberar el papa assetjat a Avinyó; al cap de dos anys encara Guillem de Fonollet, mercader barceloní, reclamava una suma que havia avançat per tal de pagar a Bernat Junquès, Antoni Sala i Joan Aymó, homes d'armes soldejats pel Consell de Cent i integrants del grup de deu bacinets de mossèn Pere de Comuel.[21]

El segon projecte de Benet XIII que posà en moviment els consellers i el Consell de Cent, fou la decisió papal d'aconseguir, a la seva manera naturalment, la tan desitjada unitat de l'Església sota la seva pròpia direcció. Després de rebre l'enviat

---

15. LI. Cl. 2, fol. 79 v-80, segueix una lletra similar per al cardenal de Viviers.

16. Documents publicats per GAZULLA, *Historia de la falsa bula a nombre del papa Gregorio XI, inventada por el dominico fray Nicolás Aymerich contra las doctrinas lulianas* (Palma de Mallorca 1909).

17. Document núm. 3 de l'apèndix documental, i una altra còpia és el núm. 11 del catàleg de l'exposició citat a la nota 7.

18. A la mort d'Adarró, membre d'una família de l'oligarquia barcelonina important des del segle XII, els oficials eclesiàstics ja havien intervingut per dividir els seus béns entre la vídua i Constança, que tenia tretze anys. Constança, al cap de tres anys, tornà a suscitar la qüestió, i la vídua acudí al papa, que envià una lletra datada a Avinyó l'onze de febrer de 1384 a uns canonges barcelonins per tal que fos revisat el cas (ACB, *Cisma d'Occident*, perg. núm. 394).

19. Document núm. 4 de l'apèndix documental.

20. Núms. 5 i 6 de l'apèndix documental.

21. Hom reconeix deure als soldats llur sou del temps de servei en l'estol, en un albarà amb segell de cera escrit a Barcelona el 31 d'agost de 1400 (ACB, *Cisma d'Occident*, paper núm. 973, la notícia del qual agraïm al Dr. Josep Perarnau).

papal i de trametre persones enteses per tal d'aconsellar el rei a Saragossa,[22] el setembre de 1404 els consellers decidiren de prendre part més activa en l'assumpte amb la donació d'una ajuda econòmica per al papa en el seu projectat viatge a Itàlia per a entrevistar-se amb el papa de Roma, amb la condició que es portés a terme de veritat. El donatiu es materialitzà en l'armament de dues galeres, el cost de les quals no podia ultrapassar la xifra de 6.000 florins.

No és sorprenent aquest ajut extraordinari si tenim present que Benet XIII tenia bons aliats en el municipi, sobretot els Gualbes; precisament dos membres d'aquesta família, misser Bernat i Ferrer, formaven part de la comissió de dotze elegida pels consellers a fi de preocupar-se de l'armament de les dues galeres juntament amb l'ambaixador papal, misser Francesc de Blanes, i l'ex-prior de Santa Anna, que era aleshores bisbe de Tarassona.[23] Uns precedents de la considerable aportació barcelonina eren les tres galeres que Joan I oferí posar al servei de Climent VII el 1390 i l'expedició catalana a Avinyó del 1398.

Ara l'estol papal el completarien unes altres galeres reparades i armades a les drassanes, la preparació de les quals era acabada el 2 de gener de 1405 amb un cost de 187 lliures 6 sous 6 diners, que manà pagar el bisbe Berenguer de Tarassona. Una part de la suma, 96 lliures 3 sous, es trobava dipositada a la taula de Jaume i Joan Maçana "la jornada que s'abateren".[24] És una notícia directa de la fallida d'una banca barcelonina l'any abans de la dels Gualbes.

Ajornat de moment el projecte, el 1407 el papa el tornà a actualitzar i sol.licità les dues galeres promeses, que foren les anomenades "Sant Jordi" i "Sant Bernat". Aprestades per la ciutat, els consellers les posaren sota el comandament de quatre distingits ciutadans honrats com a patrons, i així salparen de la platja el 3 de setembre del mateix any.[25]

El rei Martí hi tenia molt d'interès i també patrocinava la idea que fos precisament Barcelona el lloc de trobada dels dos papes.[26] Per això desplegà una gran activitat diplomàtica que es reflectí en el municipi, com ho veiem en el cas de la protecció dispensada per la ciutat a Montserrat durant l'absència del seu prior, destacat romanista, enviat per Benet XIII al papa de Roma. Cal remarcar que en el fons aquesta protecció era interessada per tractar-se d'un afer financer. En efecte, la ciutat es comprometia a vendre censals morts per valor de 8.000 florins, que era la suma necessària per al viatge del prior, quantitat recuperable sobre les rendes d'Olesa de Montserrat. De moment la ciutat havia d'avançar els diners i havia de pagar els interessos dels censals per tal de fer possible el viatge del monjo, que assegurava davant el Consell de Cent, el 6 d'octubre de 1408 que no disposava de diners.[27]

En aquest moment la ciutat encara no ha pres partit per Benet XIII d'una forma clara i ajuda activament a promoure un important intent de concòrdia entre els dos papes; no serà fins l'any següent que prendrà partit per l'aragonès, a causa, amb

22. Documents de 1397 i 1398 (núms. 7, 8 i 9 de l'apèndix documental).

23. Núms. 10 i 11 de l'apèndix documental.

24. Els comptes del cost de les galeres destinades al papa els féu Pere Carbonell per ordre de Berenguer de Ribalta (bisbe de Tarassona, que morí al final de l'any 1404), ja que ell era el col.lector de la Cambra Apostòlica. Hi especificà les despeses en claus, ferros, estopa, rems, veles, armes, banderes i estendards, bescuit, una tenda per al papa, salaris dels homes, etc. (ACB, *Cisma d'Occident*, paper 1297, plec que agraïm al Dr. Josep Perarnau).

25. Núm. 12 de l'apèndix documental.

26. Document del 30 d'agost de 1407 citat per DELARUELLE, LABANDE, OURLIAC, *L'Église au temps du Grand Schisme et de la crise conciliaire (1378-1449)*, (París 1962), 130-133.

27. Núm. 13 de l'apèndix documental, citat per BRUNIQUER, *Rúbriques* III, pàg. 73.

tota seguretat, de la influència directa d'ell mateix resident a Barcelona durant uns vuit mesos: el 29 de setembre de 1409 entrà a la ciutat amb gran solemnitat, d'on fugí el 18 de juny següent a la mort del rei Martí per anar-se'n a Aragó i després a València. Malauradament, per la pèrdua o la destrucció deliberada de registres no tornem a trobar documentació municipal sobre el tema fins al 1415, per bé que hi ha algunes referències anteriors a aquesta data, però molt marginals.[28] Aquest buit no ens permet de comprovar, des de la documentació municipal, la fidelitat de la ciutat al papa Benet coneguda en part per la crònica de Martín de Alpartil i altres fonts, que ara no constitueixen el nostre objectiu.

Com que el papa des de València demanà ajut als consellers, l'abril i maig de 1415 plantejaren l'assumpte al Consell de Cent i decidiren de concedir-li en préstec unes galeres armades, amb àncores i ruixons, i també armes al mestre de Montesa, del servei papal, tot per a fer possible llur viatge a Niça, on havia de tenir lloc l'entrevista de Benet XIII amb el rei Ferran I d'Aragó i l'emperador Segimon per la unitat de l'Església.[29] En realitat, l'ajut es reduí a la galera "Sant Martí", que fou l'única prestada, i en tenim una detallada descripció prèvia a la seva valoració.[30]

El lloc de la reunió fou canviat per Perpinyà, on els consellers, a precs del monarca, enviaren el 4 de setembre una missatgeria de dotze persones per tal d'acompanyar-lo i aconsellar-lo. Encara hi eren a la fi de novembre, data en què l'emperador ja havia partit, i llur llarga estada ocasionava unes despeses extraordinàries que els consellers sortints aconsellaven de suspendre de seguida a llurs successors.[31] Una mostra de les despeses fetes durant els 122 dies que durà el viatge i l'estada dels representants de la ciutat a Perpinyà, la tenim en un registre del "Manual", on consten els pagaments fets per ordre de Lluís de Gualbes, conseller en cap: 18 lliures del salari de Jaume Sala, servidor dels ambaixadors barcelonins, 8 lliures 16 sous 7 diners pagats a l'especier Tomàs Lloncb pels seus productes adquirits pels mateixos personatges, 27 ll. 6 s. 4 d. pel lloguer d'una mula, i 25 ll. 6 s. 6 d. per una altra mula durant 22 dies, totes dues per al viatge, i 2 ll. 4 s. pagats al mercader Pere de Gualbes per un pot de gingebre verd destinat als ambaixadors.[32]

De les vistes de Perpinyà sortí una important decisió de Ferran I, la sostracció d'obediència al papa Benet, i l'ordre fou comunicada als consellers pel veguer de la ciutat mitjançant una lletra reial, a la qual ells respongueren el 9 de gener de 1416 al mateix oficial amb la petició que, de moment, no fes la crida; volien consultar directament el rei, però el veguer no en féu cap cas.[33]

---

28. Ens referim als documents 44, 53, 63 i 65 del catàleg de l'exposició *Documentació barcelonina sobre el Cisma d'Occident* (Barcelona 1979); un d'ells al.ludeix a les vistes de Morella entre el papa i Ferran I. Els consellers també mantingueren correspondència amb el papa sobre conflictes sorgits entre eclesiàstics i sobre la concessió de prebendes, però no ha estat conservada; un exemple n'és el document núm. 86 del catàleg de l'exposició esmentada. Jaume SOBREQUÉS CALLICÓ, *Agitació política a Barcelona durant l'interregne de 1410-1412*, "Estudios históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos", VII (1979), 155-161.

29. Regests núms. 14 i 15 de l'apèndix documental, que són els núms. 69 i 73 del catàleg de l'exposició.

30. Núm. 74 del catàleg.

31. Núms. 16 i 17 de l'apèndix documental, que són els núms. 81 i 87 del catàleg de l'exposició. Entre els enviats a Perpinyà hi havia tres eclesiàstics catalans que reberen l'assegurança del municipi el 4 de juny de 1415, cancel.lada el 4 de gener de 1416 (núms. 76 i 92 del mateix catàleg).

32. Els pagaments es feren efectius per ordre de Lluís de Gualbes el 28 de gener i el 1r de febrer de 1416 (núms. 100, 101, 108, 109 i 111 del catàleg de l'exposició).

33. Núm. 18 de l'apèndix documental, que és el núm. 95 del catàleg.

Per tal motiu l'efervescència commogué la ciutat i durà tot el mes de gener per les repercussions de la lluita declarada entre el papa i els seus seguidors —alguns canonges— i el rei representat pel governador Guerau Alemany de Cervelló i el veguer, a fi de dominar les decisions del municipi i del capítol de la catedral. Inicià el conflicte Benet XIII amb una butlla d'entredit dirigida contra el rei Ferran i els seus súbdits abans que arribés ací el decret de sostracció, i el poble es revoltà contra els perjudicis ocasionats per l'entredit al crit de "Muyran los capellans e sien robats!"[34] La gravetat de la situació motivà la presència a Barcelona del governador Cervelló, el qual, juntament amb els oficials reials i Gilabert de Malla, germà de mestre Felip i comissari reial per a rebre i administrar les rendes pertanyents a la Cambra Apostòlica,[35] anul.là l'efecte de la butlla papal i aconseguí de dominar la situació.

No era la primera vegada que els esdeveniments del Cisma repercutien en el poble barceloní, participant assidu en les festes religioses organitzades pel clericat en els moments assenyalats, com foren les cerimònies dels funerals de Climent VII i de l'elecció del seu successor.[36] El poble també manifestà la seva alegria en assabentarse de la notícia de la fugida del papa assetjat pels francesos a Avinyó i quan entrà a Barcelona, on habità un temps.[37] Sembla que la revolta contra l'entredit fou l'únic avalot promogut pel poble amb motiu del Cisma. Potser això pesà sobre l'ànim dels regidors de la ciutat, els consellers Lluís de Gualbes, Joan Ros, Francesc de Corominas, Tomàs Gerona i Bernat Serra, els quals, després d'alguns dubtes, acataren la voluntat reial a instàncies de misser Bernat de Gualbes i forçats per l'actitud dura del governador; aquest ho explicà tot detalladament al rei Ferran.[38] Les informacions enviades per Malla, pel governador i algú altre al monarca són d'una importància capital per la manca de documentació municipal contemporània, i per tant constitueixen l'única font per a tenir una idea dels esdeveniments de la ciutat.

Un cop convençuts els consellers per la fermesa del governador Cervelló, tots hi col.laboraren, i el 28 de gener de 1416 fins i tot ordenaren de fer un dia de festa a la ciutat i suburbis per tal de celebrar la concòrdia establerta entre l'emperador, el rei Ferran i els ambaixadors de Constança, que anunciava la propera conclusió del llarg Cisma.[39] A més encara ajudaren el governador a convèncer el capítol de la catedral de no acatar les butlles de Benet XIII i de fer un sermó i una processó amb idèntic recorregut que la del Corpus per tal de celebrar la concòrdia. El personatge que més hi col.laborà fou misser Joan Sirvent, membre d'una distingida família de ciutadans honrats i mercaders barcelonins. Coneixem les cerimònies eclesiàstiques del dimecres 29 de gener —el mateix dia de la crida ordenada per Cervelló contra les persones contràries a la sostracció— precisament per la llarga relació feta pel governador al rei. Ja acomplerta la seva missió, se n'anà de Barcelona, però no gaire lluny, a les seves possessions de Cervelló, deixant com a home de confiança misser Bernat de Gualbes.[40]

El jurista Gualbes fou sempre un lleial servidor de la monarquia Trastàmara des

---

34. Sebastià PUIG I PUIG, *Pedro de Luna* (Barcelona 1920) 306-307 i document núm. 122.

35. *Ibid.*, i núm. 118.

36. S. PUIG I PUIG, *Episcopologio de la Sede Barcinonense* (Barcelona 1929), 270-271.

37. PUIG, *Episcopologio*, 277, 283-286.

38. PUIG, *Pedro de Luna*, núms. 119, 122.

39. Núm. 19 de l'apèndix documental, que és el núm. 99 del catàleg.

40. PUIG, *Pedro de Luna*, núm. 121. Sobre el governador vegeu S. SOBREQUÉS, *Els barons de Catalunya i el compromís de Casp* (Barcelona 1968).

dels diversos càrrecs públics que ocupà, tots ells de gran responsabilitat. Gràcies als oficis públics i a l'herència familiar, posseïa una fortuna considerable i una casa molt ben arreglada, segons l'opinió d'uns contemporanis de categoria, Alfons de Borja i Francesc Martorell, opinió expressada quan misser Bernat acollí a casa seva el 22 d'abril de 1418 el cardenal de Pisa, Alamanno Adimari, legat papal a la corona catalano-aragonesa.[41]

Encara el 10 de febrer de 1416 el veguer, a petició de Gilabert de Malla, l'administrador de la Cambra Apostòlica muntada pel rei Ferran i sogre de misser Bernat, féu una crida en la qual, de part del monarca, es prohibia al bisbe de Barcelona d'obeir les butlles de Benet XIII i se li ordenava de prendre tots els béns del papa dins els regnes catalano-aragonesos.[42] És una repercussió de la sostracció d'obediència en l'aspecte econòmic que també és important. Dins el mateix context s'ha de situar el conflicte sorgit entre misser Joan Sirvent, comissari de la Cambra Apostòlica, i els consellers, que en nom de l'hospital de la Santa Creu havien de rebre l'herència del difunt cardenal de Tolosa; l'oposició del comissari no cessà fins a l'arribada de les ordres d'Alfons el Magnànim.[43]

Poc després, una ordre reial destinada a aïllar el papa a Peníscola incidí negativament en el comerç barceloní, puix que repercutí d'una manera desfavorable sobre els mercaders i patrons de nau; es tracta d'una crida del veguer Joan Eimeric en la qual quedava inclosa la lletra reial del 16 d'agost de 1418 prohibint la navegació prop del castell papal, ordre impugnada immediatament per la ciutat en nom dels privilegis municipals.[44] Els consellers, que aleshores eren Joan Fiveller, Arnau Destorrent, Galceran Carbó, Joan Llull i Gaspar Bussot, no apareixen esmentats en el document, i suposem que foren els mercaders els qui dirigiren el contraatac, mentre llurs representants, els dos funcionaris anomenats defenedors de la mercaderia, presentaven la protesta al veguer. Aquest document, que inclou detalls i dates dels privilegis, segurament fou elaborat a la Llotja, on l'estament mercantil tenia el seu centre, i no difereix d'altres protestes similars de mitjan segle XV.

Com que la prohibició de navegar vora el castell de Peníscola, exactament dins un radi de deu milles, i d'acostar-s'hi per terra més d'una llegua perjudicava els mercaders que anaven a Benicarló i altres llocs veïns a carregar vi, mel i altres productes destinats al consum dels barcelonins i dels valencians, protestaren d'una manera oficial el dissabte primer d'octubre i sol.licitaren la revocació de la crida, i a tal fi presentaren un escrit de protesta al veguer. Com que l'oficial no hi era, rebé el paper Arnau Sellent, sots-veguer, de mans de Joan de Fontcoberta, síndic de la Casa de la ciutat, en presència de Bernat Saclosa i Antoni Xarch, defenedors de la mercaderia, acompanyats pel notari Pere Guanyador, que aixecà acta del lliurament de la còpia del document a la cúria del veguer davant els testimonis Nicolau Oliver, mercader, i Pere Sadurní, notari de Barcelona.

Els arguments exposats en l'esmentat document (impediment de carregar mercaderies, perill de navegar lluny de la costa per a les naus procedents de Balears,

41. PUIG, *op. cit.*, núm. 152. Sobre els Gualbes vegeu l'últim apartat d'aquest treball.

42. Núm. 105 del catàleg de l'exposició. Sobre Gilabert de Malla, vegeu *Felip de Malla. Correspondència política*, a cura de Josep PERARNAU, Barcelona 1978, 21-24.

43. Document del 5 d'abril de 1417 (núm. 121 del catàleg de l'exposició, i núm. 430 del *Repertorio de cartas reales* citat a la nota 2). Sobre el cardenal de Tolosa vegeu la comunicació de Teresa Vinyoles. Relacionat amb l'aspecte econòmic trobem el document núm. 137 del catàleg de l'exposició.

44. Regests núms. 20 i 21 de l'apèndix documental, i núms. 132 i 133 del catàleg de l'exposició. El document núm. 141 del catàleg (núm. 450 del *Repertorio* citat a la nota 2), del 30 de setembre de 1423, és l'últim referent a Barcelona i Peníscola.

Espanya i Barbaria en cas de vents terrals, atacs de sarraïns que s'amagaven a l'illa de Montcolobrer) es basen en els antics privilegis, dels quals copien fragments, i en els més recents, com l'atorgat pel rei Pere el 29 de gener de 1373, sobre la llibertat de navegació dels barcelonins, i no cal pensar que cap preocupació pel papa guiés la protesta dels mercaders encarregats de defensar els interessos de llur estament en uns anys difícils per al comerç.

Uns dirigents de Barcelona: els Gualbes

La col.laboració de la nostra ciutat amb el papat d'Avinyó, a través dels documents aportats i dels ja coneguts, sembla bastant notable però amb alts i baixos deguts a la política reial, que en definitiva és la impulsora de l'actitud dels consellers i del Consell de Cent.

A més de la posició oficial i de l'acord entre monarquia i ciutat sobre el problema del Cisma, cal fer notar l'actuació destacada d'alguns barcelonins. En primer lloc trobem Ramon Bertran de Sant Dionís, que fou castellà del palau papal d'Avinyó, on dictà el seu testament en poder de Joan Ferrer, notari apostòlic, el 23 de novembre de 1408. De retorn al país fou nomenat oficial reial amb el càrrec de veguer de Tortosa, càrrec que encara tenia el juliol de 1414 quan afegí codicils a l'esmentat testament en poder de Pasqual Pellicer, notari tortosí, més tard encarregat de fer l'inventari dels béns del cavaller.[45]

Més interessants per a la història de la ciutat són alguns membres distingits de la poderosa família Gualbes, que tingueren un paper decisiu en els esdeveniments d'aquesta època. Era una antiga família de mercaders ascendits a ciutadans honrats i després incorporats a la noblesa, però sempre importants dins l'oligarquia de Barcelona.[46] Primerament esmentem Ferrer de Gualbes, fill de Ponç i de Caterina, membre destacat de la classe dirigent, que ocupà càrrecs municipals importants: set vegades en fou conseller, i en fou conseller en cap els anys 1402, 1406, 1409 i 1412. Fou batlle de la ciutat el 1391 quan tingué lloc el saqueig del call i pogué patrullar pels carrers amb un escamot de familiars i criats armats, actitud que li valgué una recompensa reial de 500 florins.[47] També capitanejà cinc galeres destinades a viatjar a Orient el 1396 per tal de cercar espècies.[48]

És ben coneguda la seva presència al costat del rei Martí agonitzant, juntament amb altres contraris a Jaume d'Urgell, posició política que Ferrer compartia amb el seu parent misser Bernat de Gualbes, el compromissari de Casp.

Misser Bernat, que segurament era fill del primer membre de la família anomenat Bernat i nét de Ferrer de Gualbes i Valença de Terrades, coincidia en edat amb el seu parent Ferrer esmentat abans,[49] i ambdós seguiren una carrera municipal pa-

45. D'aquest document, n'hi ha una còpia a l'arxiu municipal, que consta amb el núm. 44 al catàleg de l'exposició, però l'original és a l'ACB, *Pia Almoina*, perquè els hereus del difunt foren meitat per meitat els aniversaris comuns de la catedral i els de Santa Maria del Mar, després de deixar a l'esposa l'esclava Marianna i altres béns (sèrie 17, calaix 9, núm. 24 i calaix 31-B, núm. 24 a).

46. La família Gualbes ha estat estudiada des del seu origen per Teresa GARCIA I PANADÈS, *Una familia de ciudadanos honrados de Barcelona: los Gualbes*, tesi de llicenciatura llegida el febrer de 1977 a la Universitat de Barcelona, i d'aquí traiem les dades següents.

47. Marina MITJÀ, *Juan I y los acontecimientos del call en 1391*, "Barcelona. Divulgación Histórica", VI (1949), 107-113. BRUNIQUER, *Rúbriques*, I, 36-37.

48. Claude CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462, un centre econòmic en època de crisi* (Barcelona 1977), I, 225.

49. Bernat, nascut vers 1350, morí abans del juliol de 1422, i Ferrer el 12 de setembre de 1423.

ral.lela. De tota manera Bernat no es limità a Barcelona i, ajudat per la seva condició de jurista, arribà a fer una carrera més ambiciosa. Sembla que fou a Bolonya on obtingué el títol de doctor en dret civil i canònic, abans d'ésser jurat del Consell de Cent els anys 1374, 1375, 1395, 1396 i 1397, i conseller tercer el 1398, segon el 1404 i en cap el 1408.

Aixecà volada l'octubre de 1397 quan, a instàncies dels consellers, el rei Martí el nomenà assessor de la governació del Rosselló i la Cerdanya en substitució del difunt Joan de Vallseca, llicenciat en lleis. L'any següent hi sumà dos càrrecs més concedits pel mateix monarca, agraït pels seus serveis i a la mateixa zona: jutge de primera apel.lació del Rosselló i Vallespir i jutge de segona apel.lació de Cerdanya, Conflent i Capcir, llocs vacants des de la renúncia del jurista i conseller reial Pere Oizina, de Berga. Com que aquests càrrecs públics coincidien amb altres de Barcelona, podem afirmar que a les comarques pirinenques Bernat hi anava molt poc o hi tenia substituts per a no deixar la ciutat, on actuava com a promotor de negocis de la cúria reial.

A més de tenir tota la confiança dels seus conciutadans regidors, que el trameteren el 1405 a Perpinyà amb un missatge per al rei Martí —enviar algú a França per resoldre el problema de les marques—, aconseguí la del sobirà, de tal manera que fou ell mateix l'ambaixador tramès al rei Carles VI, a la reina i als ducs de Berry, Borgonya i Orleans, i després al rei Lluís de Nàpols, al duc de Borbó i per fi al rei de Castella.

Després de tan llargs viatges encara fou ambaixador del rei Martí davant el papa Gregori XII al final del 1407. Un cop pogué retornar a Barcelona, ho féu revestit d'un gran prestigi que el portà a ésser elegit conseller en cap (1408). A la Casa de la Ciutat coincidí més o menys amb els seus parents: l'esmentat Ferrer i Lluís, conseller en cap el 1415.[50] La culminació de la seva carrera fou la intervenció en el Compromís de Casp, de la qual derivà el favor dels Trastàmares, que el tingueren per conseller, vice-canceller i mestre racional.

A una carrera pública tan sensacional correspon una política matrimonial equivalent, que enllaçà els Gualbes amb altres famílies de l'oligarquia i de la petita noblesa: les germanes de Bernat es casaren l'una amb Ramon Desplà i l'altra amb el cavaller Pere de Barutell, i el mateix Bernat amb Isabel de Malla. Els fills del jurista, Bernat i Ferrer, són els primers cavallers de la família.

Potser els enllaços familiars poden ajudar a explicar la vinculació d'alguns personatges barcelonins amb Benet XIII: el papa posà aquí a la torre Desplà, algunes vegades li serví d'enllaç amb la ciutat fra Lluís de Gualbes, li foren addictes els Malla. Tots ells pertanyien al clan dels Gualbes, partidari del papa i servidor dels Trastàmares.

És natural que misser Bernat, durant la seva carrera ascendent, protegís i utilitzés els seus familiars, que tingueren càrrecs importants, com per exemple el seu sogre Gilabert de Malla, batlle de Barcelona el 26 de juliol de 1413, en el qual càrrec fou succeït pel seu fill Pere (19 de febrer de 1416). Dos enllaços matrimonials havien unit ambdues famílies: el de misser Bernat amb Isabel de Malla i el de Constança, filla del primer matrimoni del jurista, amb Pere de Malla (28 de gener de 1415), al qual aportà un dot de 1925 lliures, inferior al de la seva germana Isabel (2.500

50. Vegeu la nota 32.

51. Del segon matrimoni no nasqueren fills, en canvi n'hi havia sis del primer: Bernat; Joan, canonge de la catedral de Barcelona; Antoni, que encara estudiava el 1430; Constança; Elionor, esposa de Joan de Junyent, ric mercader procedent de Solsona, al qual aportà un dot de 2.100 lliures; i Ferrer, cavaller.

lliures a les quals misser Bernat afegí un escreix de 1.250 lliures).[51]

Les xifres de les deixes testamentàries de misser Bernat, com les dels dots de les seves filles Constança i Elionor, manifesten la possessió d'una considerable fortuna basada en l'herència familiar, en els afers mercantils a Itàlia i en els sous dels nombrosos oficis públics acumulats. La transmissió de l'herència era molt important en l'ambient de l'aristocràcia urbana i es basava en la institució de l'hereu. En el cas de Bernat, ell es preocupà de deixar el patrimoni al seu fill primogènit, que portava el seu mateix nom, assegurant fins i tot per mitjà d'un conveni amb el fill segon, Ferrer, la transmissió del patrimoni familiar a la generació següent, en concret a Bernat, fill de l'esmentat hereu i de Violant de Santcliment, nét, per tant, del previsor jurista.

Els tres Gualbes, Bernat, Ferrer i Lluís, junt amb els Malla, Desplà, Vallseca i alguns altres membres distingits de l'oligarquia ciutadana, tenen un gran paper, de primera plana, durant l'última etapa del Cisma i el Compromís de Casp, sense que sigui possible de veure ben clar llur influència a través dels escassos documents municipals. De tota manera, la conclusió que s'imposa és l'existència d'uns lligams molt estrets entre el primer rei Trastàmara i els esmentats personatges de Barcelona, que sempre seran uns lleials servidors del monarca. Fins i tot quan semblen tan addictes a Benet XIII, no dubten a canviar radicalment d'actitud per tal de seguir la voluntat reial, a la qual queden subordinats.

Carme BATLLE I GALLART
amb la col.laboració de R. Ordeig

APÈNDIX DOCUMENTAL

1

1385 desembre 12. Barcelona

AHCB, *Consell de Cent, Registre de Lletres Closes*, vol 2. ff. 50-51

Els Consellers de la ciutat de Barcelona escriuen al papa (Climent VII), demanant-li que confirmi l'elecció duta a terme pel capítol catedral barceloní a favor de Ramon (d'Escales), bisbe d'Elna i conseller del rei d'Aragó, per a bisbe de Barcelona, càrrec vacant per mort del bisbe anterior, Pere (de Planelles).

Sanctissimo domino nostro Summo Pontifici.

Molt Sant Pare: Com lo capítol dels canonges de la seu de Barchelona, ajustat solennament sobra la elecció ladonchs faedora de bisbe e pastor en la Esgleya de Barcelona, la qual vagava per mort de mossèn (Pere),bisbe de aquella, hagen tots en concòrdia per gràcia de Déu postulat en bisbe e pastor lur o d'esta ciutat de Barchelona mossèn Ramon, bisbe d'Euna, cançeller del molt alt senyor nostre Rey d'Aragó, de la qual postulació no solament la clarecia mas nosaltres tots de la dita ciutat e del bisbat, qui ab gran desig e fervor de cor instàvem e esperàvem aquella, havem haüt subirà goig e plaer attesa la sua bona fama e la sua gran honestat de vida e la sciència e multitud de virtuts de què, per gràcia de Déu, és insignit e dotat. Car creem fermament que la divinal providència ha inspirada als dessús dits del dit capítol la dita postulació del dit bisbe, per tal que per ell les sues ovelles qui són en esta ciutat e bisbat sien ben regides e governades a laor e glòria sua. Perquè, Pare molt Sant, a la vostra Santedat humilment supplicam e per do special devotament demenam sia mercè de vostra Santedat conformar e haver per agradable la dita postulació, canonicalment e ab concòrdia celebrada, e donar plena licència al dit bisbe, que puxa liberalment acceptar lo dit bisbat de Barchelona, segons que vostra Beatitud bastantment en semblant acte ho ha acustumat de fer. Açò, Pare molt Sant, reputarem nós e tota esta ciutat a gràcia special, e·n referirem a Déu e a vostra Santedat dignes lahors e sin// (f. 51) e singulars gràcies. Nostre Senyor Déu conserva vostra sancta persona al seu sant servey per molts anys.

Scrita en Barchelona a XII dies de deembre, en l'any de la nativitat de Nostre Senyor M CCC LXXX V.

Los humils e devots fills vostres Consellers e prohòmens de la ciutat de Barchelona besaments de peus benauyrats.

2

1385 desembre 14. Barcelona

AHCB, *Consell de Cent, Registre de Lletres closes*, vol. 2, ff. 50 i 54

Els Consellers de la ciutat de Barcelona escriuen al papa (Climent VII), recomanant-li fra Joan Ermengol, prior del monestir de Sant Cugat del Vallès, com a persona digna d'ésser nomenada bisbe d'alguna seu vacant.

Sanctissimo domino nostro Summo Pontifici.

Sanctissime Pater: Si pro benemeritis et litteratis personis presertim civitatis huius filiis, Sanctitati Vestre suplicamus iuste agere credimus et per eandem Sanctitatem favorabilem exaudiri. Clarum quidem est nobis, Pater Sanctissime, et civitati Barchinone longa experiencia manifestum quod religiosus frater Johannes Ermengaudi, decretorum doctor eximius, prior et sacrista maior monasterii Sancti Cucuphatis Vallensis,diocesis Barchinone,ex honorabilibus et antiquatis parenti-

bus istius civitatis legitime natus, apud civitatem eandem multociens conversatus se virum famose probitatis exibuit et semper vite laudabilis claruit honestate ac preter scienciarum quibus habetur dono Dei presignitus, sic virtutum claritate dotatur quod in ipso magnitudo concilii reperitur. Propter quod eum in caritatum viceribus nos pre nimia dilectione portantes ad sui et suorum honorum augmentum libenter intendimus et illum promptis favoribus ad aliquam episcopalem dignitatem dicionis domini nostri regis in Sancta Dei Ecclesia, cui dignis preest meritis vestra persona preclara promoveri cordialiter afectamus. Ea propter, Sanctissime Pater, vestre clemencie humiliter supplicamus quatenus alicui vaccanti ecclesie cathedrali aut imposterum vaccature, in dicione dicti domini nostri regis de persona ipsius fratris Johannis providere placeat misericorditer et velitis. Sciteremus id nostre devocioni quam apud vestre celsitudinis pedes interiori homine gerimus redundare in speciale donum et gratiam singularem. Ita, Pater Sanctissime, quod per has litteras nostras nolumus nec intencio nostra est contradicere supplicacioni per nos eidem Sanctitati porrecte ad confirmacionem factam per capitulum Sedis dicte civitatis de episcopo Elnensi, immo quod ita fiat cordi gerimus et intimis afectibus desideramus. Almam personam vestram conservet Altissimus per tempora dilatata.

Scriptum Barchinone, XIIII die decembris, anno a nativitate Domini M^{o} CCC^{o} LXXX° V^{o}.

3

1392 maig 15. Avinyó

Còpia a AHCB, *Consell de Cent, Registre de Lletres closes*, vol. 2, f. 29 i ADB, Reg. Com., v. 45, f. 72-73.

El Papa Climent VII, amb la butlla Sincere devocionis affectus, ***concedeix als consellers de Barcelona de poder aplicar als clergues casats unes imposicions especials per a la construcció i reparació de les muralles i per a altres necessitats de defensa de la ciutat.***

Datum Avinione idibus maii, pontificatus nostri anno quartodecimo.

4

1395 desembre 13. Barcelona

AHCB, *Consell de Cent, Llibres del Consell*, vol. 27, ff. VIIII-X^{v}

El Consell de Cent, després de conèixer el contingut d'una carta del rei Joan I, en la qual els demana que enviin a Perpinyà, ciutat vers on es dirigeix, dos prohoms entesos en dret canònic per a donar-li consell sobre l'afer del Cisma, delibera sobre l'elecció d'aquests dos prohoms.

(F. VIIII) Subsequenter vero die lune, XIII^{a} decembris, que erat festum Sancte Lucie, anno a nativitate Domini MCCC^{o} XC^{o} quinto.

(F. X) Secundo, dixerunt quod ipsi non est diu receperant a domino rege quandam litteram clausam quam ibi exhibuerunt et per me, dictum notarium et scribam, legi fecerunt in lingua materna, que est tenoris sequentis:

Suprascriptio,

Dilectis et fidelibus nostris Consiliariis et probis hominibus Barchinone.

(F. Xv.) Rex.

Super quibusdam factum tangentibus reformande pacis et unitatis sancte matris Ecclesie, temporis scisse iacentis a diu prohdolor abhominabili errore scismatico in ea vigente que si qui-

dem unitas insidet superlative non inmerito cordi nostro decrevimus a vobis et aliis non nullis ex civitatibus atque villis nostris insignibus quibus utique scribimus super isto consilium petere et habere. Quo circa volumus ac vobis mandamus expresse quatenus mittatis nobis premissa de causa visis presentibus indilate apud villam Perpiniani, ad quam dirigimus recto tramite iter nostrum, duos probos homines de gremio vestro profundos in iure presertim canonico, Deum timentes et rectum quoque habentes animum et pollentes lumine rationis.

Datum Barchinone, nona die decembris, anno a nativitate Domini MCCC^{o} XC^{o} quinto. Rex Iohannes.

Qua littera lecta, predicti honorabiles consiliarii dixerunt quod dictum Consilium deliberaret quid super electione huiusmodi per dictum dominum regem postulata fieri de duobus probis hominibus in iure presertim canonico peritis ad eum mittendis ex causa expressa in dicta littera agi debeat.

5

1396 març 8. Barcelona

AHCB, *Consell de Cent, Llibre del Consell*, vol. 27.. ff. XXI^{v}-XXII

El Consell de Trenta, havent tingut coneixement d'una carta del rei (Martí) en la qual aquest manifesta el seu desig que el papa (Benet XIII) i la seva cort es traslladin a una ciutat dels seus regnes, per a la qual cosa demana una subvenció, acorda contestar al rei expressant-li, d'una part, el perill d'aquella vinguda i recordant-li, de l'altra, que Barcelona és exempta per privilegi d'aquesta mena de subvencions.

Die mercurii, VIII^{a} marcii, anno a nativitate Domini MCCCXC sexto.

Celebrat Consell de XXX en la casa appellada del Consell de XXX e exposat en aquell per los honorables consellers com mossèn Ramon Alamany de Cervelló, governador de Cathalunya, en Julià Garrius tresorer, n'Esperandeu Cardona o en Nicholau Morató, ardiaque de Liminyana, en la esglesya d'Urgell, consellers del senyor rey, havien als dits honorables consellers presentada una letra del senyor rey closa, la qual se dreçava als consellers e pròmens de la ciutat de Barchinona, la qual letra era de creença. E com los dits mossèn Ramon Alamany, Julià Garrius e Sperandeu Cardona e Nicholau Morató havien explicada als dits honorables Consellers e a alguns pròmens que ab ells foren la dita creença en aquesta forma, ço és que entre lo Sant Pare e lo senyor rey penjava tractament que.l Sant Pare, ab tota la cort romana, vinga en una de les ciutats o viles insignes del senyor rey, lo qual tractament lo dit senyor rey, haüda primerament plena deliberació, l'avia trobat e vehia ésser molt acceptador e, per consegüent, lo volia acceptar e abraçar tan bé per la oportunitat que hauria de continuar e proseguir la extirpació de l'abhominable Scisma que, exigents nostres peccads, és vuy en la Esglesya de Déu, en la qual extirpació lo dit senyor havia ja molt trebaliat e entès com per la amor e honor del Sant Pare, natural del dit senyor, e ben avenir de sos fets, com encara per molts e grans aventatges, honors e béns que en açò lo dit senyor rey vehia ubertament a si e a tots sos sotmeses. Emperò que per tal com aquest fet importava gran càrrech de despeses, sens les quals bonament lo dit senyor no podia empendre lo dit fet ne aquelles de present podia haver de si mateix, havia lo dit senyor acordat lo dit fet tenir en sospès e entretant aemprar sos sotmesos de bona subvenció, ab la qual açò pogués supplir o complir. E que per açó lo dit senyor rey pregava affectuosament los dits honorables Consellers e pròmens d'aquesta ciutat que la dita subvenció li fahessen gran e bona, segons requer la qualitat e immensitat d'aquest tan arduu (f. XXII) negoci e segons aquesta ciutat ha en temps passat loablement acustumat. Lo dit Consell, en què havia sufficient nombre del Consell de XXX e encara molts altres notables pròmens de la ciutat, concordantment deliberà e acordà que ab letra fos respost al senyor rey (al primer cap) consellant-li e consellant supplicant-li, continuant lo Consell ja sobre açò per la dita ciutat a ell aquell demanant donat en l'any passat, que com per la vinguda del Pare Sant en sa terra se poguessen seguir al dit senyor e a sos regnes e terres molts perills e escàndels, fos sa mercè sobre açò no procehir ne anantar sens gene-

ral Consell e a tort de tots sos sotmeses, dels quals ell e sos predecessors han acustumat demanar consell en coses majorment tan ardues e qui toquen tan fort l'estament del dit senyor e de tots sos regnes e terres. E al segon cap, de la subvenció demanada, que com açò senyor sàpia particulars demandes, les quals són espresament prohibides per capítol de Cort per lo dit senyor rey jurat e promès, sia contra esprés privilegi d'aquesta ciutat, fort carament comprat, e més avant que per los grans e importables càrrechs que la dita ciutat ha per servir al dit senyor rey e a sos predecessors, com fer-ho volgués no li seria possible com coadunats los càrrechs ab los esdeveniments sien quaix eguals, la dita ciutat no faria ne fer poria la dita subvenció, mas que és presta e apparellada que ensemps ab los altres vassalls e sotmeses del dit senyor en generai ajut a supportar les necessitats del dit senyor, segons ben ha acustumat.

6

1397 abril 3. Barcelona

AHCB, *Consell de Cent, Llibre del Consell*, vol. 27, f. LXXXVII

Els consellers barcelonins, amb l'assessorament d'alguns prohoms de la ciutat, havent sabut que el rei Martí vol fer venir el papa Benet XIII als seus regnes, perquè no està segur a Avinyó, acorden d'enviar al rei un escrivà que li exposi, en nom de la ciutat, els inconvenients i perills d'aquesta vinguda.

Die martis, III[a] mensis aprilis, anni predicti MCCCXC septimi.

Convocat e applegat Consell d'alguns honorables pròmens de la ciutat, los honorables consellers proposaren en lo dit Consell que a oïda lur era pervengut, per asserció d'alguns, que intenció era del papa que, per tal com ell no.s tenia per segur en Avinyó, que se n'isqués ab lo senyor rey e que se'n vinga en la senyoria del dit senyor rey e que per aquesta rahó lo papa insta que.l dit senyor rey puig a Avinyó. E que los dits consellers dupten que si.l papa ix de Avinyó ab lo dit senyor rey ne.l dit senyor lo amena en sa terra, d'açò no.s seguís gran discòrdia ab la casa de França e encara ab altres reys e prínceps e poderosos senyors, e aprés se.n poria seguir guerra e altres grans inconvenients al dit senyor e a sos regnes e terres. E més avant se.n poria torbar lo tractament que.l dit senyor emprèn sobre.l levament del scisme, perquè lo dit Consell deliberàs e acordàs què devia fer la Ciutat sobre açò.

E feta la dita proposició, lo dit Consell acordà que per tolra molts inconvenients, escàndels e perills que, no solament al dit senyor e a son regne, ans encara a tota la cristiandat se porien seguir si.l dit senyor trahia de Avinyó lo papa e l'amenava en sa terra, los Consellers tremetessen al dit senyor (rey) I escrivà, que fos persona entenent e discreta, que per part de aquesta Ciutat lo supplicàs que ell no degués traure lo papa de Avinyó ne permetés que se'n vingués ab ell, explican-li los inconvenients, perills e escàndels dessús dits. Mas que, si per seguretat del papa o en altre manera entenia sobre açò res fer, que primerament n'agués acort e deliberació ab sos vassalls e sotmesos e que.l li darien leyal e bo segons tostemps havien acustumat.

7

1397 juliol 10. Barcelona

AHCB, *Consell de Cent, Llibres del Consell*, vol. 27, f. XCVIII

Francesc Climent, ardiaca del Penedès i missatger del papa, informa al Consell de Cent Jurats sobre la intenció de (Benet XIII) de llevar el Cisma i sobre els acords fets entre ell i el rei (Martí I), a Avinyó, per a arribar a la unió de l'Església.

Die martis, X[a] julii, anni predicti MCCCXC septimi.

Convocat e applegat lo Consell de C jurats de la ciutat de Barchelona, specialment per les rahons dejús escrites, en la casa del Consell, segons és acustumat, presents los honorables Consellers e lo dit Consell, vench a aquell mossèn Francesch Climent, ardiaca de Penedès en la esgleya de Barchelona e missatger per lo papa, tremès al senyor rey e a aquesta ciutat e a altres de la se-

nyoria del dit senyor. E en lo dit Consell de special manament, segons dix, del papa e de voler del senyor rey explicà e dix largament la intenció que.l papa havia sobre levar lo Cisma que per nostres peccats vuy és en la Esgleya de Déu e tot ço que entre lo papa e lo senyor rey, com vinent de Sicília és estat a Avinyó, sobre la unitat faedora de la santa Esgleya és estat concordat.

8

1398 gener 17. Barcelona

AHCB, *Consell de Cent, Llibre del Consell*, vol. 27, f. CXXXVIII[r-v]

El Consell de Cent, atenent la petició i manament del rei (Martí) que li siguin tramesos dos doctors per a aconsellar-lo en l'afer de la unió de l'Església, acorda d'enviar-los-hi i fer-ne l'elecció.

Die jovis, XVII[a] januarii anni predicti (MCCCVIII)

Convocat e applegat Consell de C jurats de la ciutat de Barchelona, per les rahons dejús escrites, en la casa del Consell de la dita ciutat, segons és acustumat. E feta en aquell en forma deguda e acustumada proposició de les actes e negocis dejús escrits per los honorables consellers,lo dit Consell acorda e delibera segons que.s segueix. E primerament, com lo senyor rey per sa letra haja pregat e manat a la ciutat que li tremeten II solemnes doctors com a missatgers per darli consell sobre la resposta (f. CXXXVIII v) e altres actes per ell fahedors per rahó de les solemnes missatgeries que.l papa e.l rey de França fan al dit senyor sobre la unitat de la Església, les quals missatgeries, segons lo dit senyor rey és informat, són contràries la una a l'altre, lo dit Consell acorda que la dita missatgeria de II doctors fos al senyor rey feta. E remès e comanà lo dit Consell la electió dels dos missatgers als consellers e qui ab aquells prohomens que.ls paregués fahessen la dita electió.

9

1398 gener 18. Barcelona

AHCB, *Consell de Cent, Llibre del Consell*, vol. 27, f. CXXXVIIII[v]

Els Consellers de la ciutat de Barcelona elegeixen com a missatgers per a donar consell al rei (Martí) sobre el Cisma, a Saragossa, Pere Pasqual, que ja és en aquella ciutat, i Bernat de Pont, que es troba a Lleida.

Die veneris, XVIII[a] dicti mensis januarii, anni predicti MCCCXCVIII[i].

...

E més avant los dits honorables consellers e pròmens, attenents que l'onrat micer Pere Pasqual era ja ladonchs a Ceragoça e que l'onrat micer Bernat de Pont, I dels missatgers qui eren anats a Leyda, devia prestament anar a Ceragoça, on era lo dit senyor, per lo poder a ells en lo dit Consell donat, elegiren per I dels doctors per lo senyor rey demanats a dar-li consell per lo fet de la Esgleya lo dit honrat micer Pere Pasqual. E que.l dit honrat micer Bernat fos son companyó aprés que seria a Ceragoça e que, entretant tro lo dit micer Bernat hi fos, lo dit micer Pere tengués veus de abdosos. E manaren que d'açò fossen fetes letres als dits micer Pere e micer Bernat per part de la ciutat.

10

1404 setembre 27. Barcelona

AHCB, *Consell de Cent, Llibre del Consell*, vol. 28, f. LXXXI[r-v]

Francesc de Blanes, missatger del papa, informa al Consell de Cent sobre els esforços que duu a terme (Benet XIII) per a aconseguir la unitat de l'Església, per a la

qual cosa ha decidit d'anar a Itàlia, acompanyat d'un estol i gent d'armes. Amb aquest motiu demana l'ajut de la ciutat de Barcelona. El Consell acorda de prestar suport a l'afer i, a més, concedir un subsidi al papa, tot elegint dotze prohoms que en tinguin cura.

Die sabbati, XXVII[a] septembris, anno a nativitate Domini MCCCCIIII[o], fuit celebratum Consilium C juratorum.

En aquest Consell proposa l'onorable micer Ffrancesch de Blanes, missatger de nostre senyor lo papa, tremès al senyor rey e a tot son regne e specialment a la ciutat de Barchelona, a la qual aporta bolla papal de creença, per virtut de la qual creença ell recità primer largament e extesa la intenció que.l papa ha en la universal unitat de la Esgleya e en tolre la Scisme orrible que gran temps ha és en aquella e les obres que.l papa ha fetes e fa per aconseguir la dita unitat, per la qual lo papa ha tremesa solemna missatgeria al intrús de Roma, adversari seu, offerint-li certs rahonables, eguals e justs partits, per los quals, (Déu volent), necessàriament se seguirà la unitat de la Esgleya. E per execució dels dits pertits lo papa haja deliberat anar personalment vers les parts de Itàlia ab cert esforç o estol e companya de gents d'armes per seguretat de la sua persona. E açò lo papa no puxa fer sens ajuda dels prínceps del món, specialment de la sua obediència e de prelats, barons, cavallers e universitats. Per aquesta rehó lo papa prega e requer la ciutat de Barchelona que vulla abraçar e favorejar aquests affers,e més, que d'açò del seu caritativament e per via d'almoyna vulla donar per execució dels dits affers, lo papa, emperò, anant personalment en Itàlia per aquesta rehó e no en altre manera, entenent lo papa, emperò, que la ciutat no deja fer tal subsidi que.n sia destroida ni molt dampnificada. E feta la dita proposició lo dit micer Ffrancesch de Blanes se exí del Consell.

Sobre aquest article acorda lo consell que la ciutat abraç amplament e plena aquest negoci e que mostra gran afecció e do tota bona endreça als affers, specialment que.l senyor rey n'a pregada la ciutat ab gran affecció també per letres de creença, comanada primer al dit micer Ffrancesch de Blanes e aprés a mossèn Guerau de Cervelló, com de paraula, que ho ha dit als consellers. E més acorda lo dit Consell que sia offert al papa subsidi per la dita rahó. E que.ls Consellers ab XII pròmens per ells elegidors tracten ab lo dit micer Ffrancesch de Blanes o ab lo prior *olim* de Santa Anna, ara bisbe de Taraçona, sobre la manera del dit subsidi e vegen e acorden entre si qual serà lo dit subsidi e com e de què.s pagarà, però que abans que lur acort e deliberació haja degudes formes, se haja a fer relació en Consell de C jurats, qui sobre lur deliberació puxa acordar e concloure ço que li.n parrà faedor.

...

(F. LXXXIv.) Foren aprés elets XII pròmens per los Consellers als affers del papa, ço és sobre.l subsidi per ell demanat e per lo Consell atorgat, segons dessús apar, los quals XII pròmens són los següents:

Ramon ça Vall	Fferrer de Gualbes	Pere Brives, notari
Micer Bernat de Gualbes	Johan ces Avaces	Ffrancesch Sant Pere sartre
Ffrancesch Marquet	Pere de Casasaja	Anthoni Fàbregues, fuster
Anthoni Buçot	Guillem Pujada	Barthomeu Ferrer, barber

11

1404 octubre 21. Barcelona

AHCB, *Consell de Cent, Llibre del Consell*, vol. 28, f. LXXXII

El Consell de Cent, acceptant la resolució de la comissió elegida per a deliberar sobre el subsidi atorgat al papa (Benet XIII), acorda d'armar dues galeres i enviar-les-hi, no ultrapassant les despeses sis mil florins.

Die martis XXI[o] octobris, anno predicto MCCCIIII[o].

Fo celebrat Consell de C jurats, en lo qual Consell foren proposades les coses següents, ço és que los consellers ab les XII persones per ells sobre açò eletes, en virtut del poder a ells dat per lo Consell de C jurats derrerament celebrat, han tenguts diversos consells e deliberacions so-

bre la forma del subsidi per lo dit Consell de C jurats a nostro senyor lo papa per aportar a degu-da conclusió la unitat de la Santa Mare Esgleya e extirpar lo Scisme malvat e detestable en aquella per nostres peccats vuy estant. E han acordat e son de final intenció sobre açò que la dita ciutat, per la dita rahó, deia armar II galees a IIII meses, lo papa però passant personalment en Itàlia per la dita rahó. Emperò que la ciutat que per altres càrrechs és molt carregada no despena en açò més avant de VI mil florins d'or d'Aragó. E és cert als dits Consellers e XII persones que's troben en Barchelona persones notables qui per devoció del negoci e per que s'entenen a millorar a haver gran honor del dit fet, offeren pendre les patronies de les dites II galees e armarles degudament e servir ab aquelles al dit fet IIII meses, donant-lus la dita ciutat VI mil florins, ço és III mil florins per galea e prestant-lus la ciutat aquelles millors II galees, ço és en què haja mester menys adob, que la dita ciutat haja, ab lurs exàrcies e correus, que la ciutat haja. E més que la ciutat prest a nostre senyor lo papa totes les altres galees que haja ab lurs exàrcies e correus exceptat una que se'n retenga per a son necessari si la havia mester, ço és aquella qui menys adob haja mester, lo papa però assegurant de tornar-les, fet lo dit viatge, perquè lo Consell al qual pertany la decisió d'aquest fet acort sobre aquell. (F. LXXXII^{V}) Lo dit Consell, havent per bona, pertinent e pròpia la opinió e conclusió dels dits Consellers e XII persones e loant e aprovant aquella, delibera e acorda que les dites II galees sien armades a nostre Sant Pare en la dita forma, així que la ciutat no'y despena més avant de VI mil florins. E més volch que les altres galees que la ciutat haja sien prestades per la dita forma, exceptat I^{a} segons dessús és expressat. E la execució de totes aquestes coses e la manera com se deurà fer, lo dit Consell, comana als consellers presents e esdevenidors e als dits XII pròmens o a la major part d'aquells.

12

1407 juliol 6. Barcelona

AHCB, *Consell de Cent, Llibre del Consell*, vol. 28, f. CI

El Consell de Cent acorda trametre al papa (Benet XIII) les dues galeres, que ja li havia atorgades el 1404, amb llurs patrons, per tal que l'acompanyin en el seu viatge a Itàlia, a la ciutat de Savona, on s'ha d'entrevistar amb el papa de Roma, (Gregori XII).

Die mercurii, VI^{a} julii, anno a nativitate Domini MCCCC^{o} VII°, fuit celebratum Concilium Centum juratorum in quo fuerunt proposita sequentia:

Primerament, que com en l'any MCCCCIIII lo Consell de C jurats de la dita ciutat atorgàs a nostre Sant Pare II galees armades per acompanyar la sua persona en les parts de Itàlia, on volia anar per reduhir la Esgleya de Déu a unitat e extirpar d'aquella lo pestilencial Scisma que·y era e encara hi és per nostres peccats. Així emperò que·n l'armament de les dites II galees la ciutat no hagués a despendre ne fos tenguda metre més avant de VI mil florins d'or d'Aragó. E aprés en l'any següent de MCCCCV los honorables Consellers de la dita ciutat, en virtut del dit atorgament, elegissen en patrons de les dites II galees, les quals ladonchs lo dit nostre Sant Pare demanava ésser prestament armades, ensemps ab altres que ell volia armar en Barchelona per la anada que ladonchs volia fer a les dites parts de Itàlia, jassia ladonchs lo dit armament, aprés que fo començat no hagués loch, los honrats en Johan des Vall, fill d'en Pere, e en Johan Fivaller, ara Conseller de la dita ciutat, de la una, e los honrats en Ramon des Pla, fill d'en Ffrancesch, e en Romeu Lull, de la altra. E assignassen als dits Johan des Vall e Johan Fivaller la galea appellada "Sent Bernat" e als dits Ramon des Pla e Romeu Lull la galea appellada "Sent Jordi". E aprés se sia seguit que lo Consell de C jurats de la dita ciutat, celebrat a XVII dies del proppassat mes de janer, haja ordonat e fet jurar a tots los singulars del dit Consell que II galees que per altre deliberació de Consell de C jurats eren estades adobades e exerciades e meses en curç de totes coses a elles necessàries, ço és la galea appellada "Santa Clara" e la dita galea appellada "Sent Jordi" no poguessen ésser prestades per la dita ciutat, ans fossen retengudes contínuament per servey d'aquella. E ara lo dit nostre Sant Pare demèn ab gran instància les dites II galees a ell promeses, per tal que ab aquelles e ab altres en lur companyia puxa anar a la ciutat de Sahona, on ell e lo intrús de Roma se són concordats ésser personalment a cert breu

terme per reduhir a la dita unitat la Esgleya de Déu. Lo Consell acort quals galees seran assignades al dit nostre Sant Pare o als dits patrons per ell per complir lo dit atorgament.

Acorda lo dit Consell que, per tal que la dita promissió feta al dit nostre Sant Pare de les dites II galees armades se complesca per la forma que fo feta, la dita galea appellada "Sent Jordi" ensemps ab la altra appellada "Sent Bernat" sien armades per la dita ciutat per servir al papa, segons la forma del dit atorgament, e que totes les coses sobre·l dit armament acordades e ordonades per la dita ciutat sien servades sens mudar-hi alguna cosa, no contrastant la dita ordinació feta per lo dit Consell de C jurats de no poder prestar les dites II galees appellades "Santa Clara" e "Sent Jordi" ne·l dit sagrament per los singulars del dit Consell fet, lo qual no poch perjudicar a la assignació feta ja abans de la dita galea appellada "Sent Jordi" al papa o als dits II patrons per ell, majorment com no sia presumidor ne versemblant que pel dit Consell de C jurats fos recordant de les dites coses hagués feta la dita ordinació ne fet fer lo dit sagrament.

Acordà més e voldh e ordenà lo dit Consell que, per tal com la dita ciutat, fet lo dit armament de les dites II galees, romandrà ab una sola galea, ço és aquella appellada "Santa Clara", de que·s puxa servir com les altres sien grosses e velles, e puxa venir cas que la dita ciutat haurà per son servey necessàries galees, més que no·n ha encara, que haja cobrades les dites II galees deputades al servey del papa, los Consellers facen asseure e acabar de present o com pus prestament bonament fer se puxa II galees noves, per manera que la ciutat sia ben provehida de galees com mester les haja. E més que facen posar estepes per VIII o X galees, de manera que la fama s'estena per totes parts que en Barchelona se aparellen moltes galees.

13

1408 octubre 6. Barcelona

AHCB, *Consell de Cent, Llibre del Consell*, vol. 28, f. CXI

El Consell de Cent acorda que la ciutat de Barcelona guardi i protegeixi el priorat de Montserrat, en nom del seu prior, mentre aquest n'estigui absent a causa d'haver estat enviat com a missatger, juntament amb el prior de Valldecrist, pel papa (Benet XIII) i el rei Martí, a l'intrús de Roma a, (Gregori XII), per a tractar la unitat de l'Església; a més la ciutat deixarà els diners per al viatge.

Die sabbati VI[a] octobris, anno a nativitate Domini MCCCC[o] VIII[o], fuit celebratum Consilium Centum juratorum, in quo fuerunt proposita per honorabiles Consiliarios sequentia:

...

Item, que com lo senyor rey haja dit a Consellers que l'arcabisbe de Terragona, per part del papa e ab letra de creença sua li haja dit que·l papa, que és a Perpinyà, li profer que ell és prest de fer totes coses que puxa per aconseguir unitat de la Santa Esgleya tro a mort corporal inclusive; e ell dit senyor haja haüda bolla de l'intrús de Roma, que ell és prest de fer totes coses que puxa per aconseguir unitat; e per aquesta rahó lo dit senyor haja deliberat fer missatgeria a l'intrús de Roma, e sia ja acordat entre lo papa e lo senyor rey que·l prior de Muntserrat, que és molt agradable a l'intrús de Roma, e·l prior de la Vall de Jhesu Christ, appellat fra Pere des Pujol, de qui lo papa confia, vagen per missatgers a l'intrús e que·ls sia ajustat I solemne doctor. E per tal com lo papa n'el senyor rey no han diners necessaris a la dita missatgeria, que la dita missatgeria se pach del priorat de Muntserrat. E tot açò plau al dit prior, però vol II coses: la primera, que per tal que·l dit priorat estiga a ell en segur durant sa absència, que la ciutat de Barchelona, de la qual solament ell confia, lo prenga en guarda e custòdia e estiga en sa protecció, e que, per tal com ell no ha diners al present, que Barchelona vena censals en son nom propi per VIII mil florins que són necessaris a certs càrrechs del dit prior e a la dita missatgeria e que fossen meses entre mans a la dita ciutat ab auctoritat del papa e del senyor rey les rendes d'Aulesa, que pugen a VIII mil o VIIII mil solidos e que Barchelona ne pagàs los annuals dels dits censals, tro fossen reunits e lo pus donàs a la administració del dit priorat, perquè lo Consell acordàs sobre açò.

Acordà lo Consell que la ciutat prenga en guarda e protecció lo dit priorat e que vena en

son nom propi los dits censals morts e que prenga les rendes d'Aulesa, segons dessús és dit, e que la manera e forma com tot açò se farà sia remès a Consellers ab XII pròmens per ells elegidors, però que faça tota possibilitat que l'entradit se leu de Montserrat, almenys durant la dita missatgeria.

14

1415 abril 25. Barcelona

AHCB, *Consell de Cent, Llibre del Consell*, vol. 29, f. 15

El Consell de Cent acorda de prestar al papa (Benet XIII) unes galeres, amb les armes necessàries, perquè pugui anar a Niça, on ha d'entrevistar-se amb el rei (Ferran I) i l'emperador (Segimon) d'Alemanya. També acorden de prestar unes armes al mestre de Montesa, del servei del papa.

Die jovis, XXV aprilis, festo beati Marchi apostoli, anno a nativitate Domini M°CCCC°XV°...

15

1415 maig 24. Barcelona

AHCB, *Consell de Cent, Llibre del Consell*, vol. 29, f. 11v

El Consell de Cent acorda, a precs del papa (Benet XIII), de prestar-li unes àncores i uns ruixons destinats a les galeres atorgades a ell per la ciutat, per raó de l'entrevista que ha de mantenir amb el rei (Ferran I) i l'emperador (Segimon) d'Alemanya sobre els fets de la unitat de l'Església.

Die veneris, XXIIII° madii, anno a nativitate Domini millessimo CCCC° XV°...

16

1415 setembre 4. Barcelona

AHCB, *Consell de Cent, Llibre del Consell*, vol. 29, ff. 16-17

El Consell de Cent acorda, a precs del rei (Ferran I), atorgar-li una missatgeria de dotze persones per tal que l'aconselli i l'acompanyi a Perpinyà, on s'ha d'entrevistar amb el papa (Benet XIII) i l'emperador (Segimon) d'Alemanya sobre el fet de la unió de l'Església.

Die mercurii, quarta septembris, anno a nativitate Domini M° CCCC° XV°...

17

(1415 novembre 30.) Barcelona

AHCB, *Consellers, Testaments dels Consellers*, vol. 2 (1399-1428). *Testament del 1415*, ff. 9v-10

Els consellers de la ciutat de Barcelona, en el memorial d'acabament de llur mandat, recomanen a llurs successors que mirin de fer retornar com més aviat millor, a causa

de les despeses que representa per a la ciutat, la missatgeria tramesa a Perpinyà per tal d'aconsellar el rei Ferran I sobre els fets de la unitat de l'Església.

Item, com la dita ciutat haja feta e tenga sa missatgeria molt notable en la cort del senyor rey per aconsellar e acompanyar lo dit senyor en les vistes faedores de nostre Sant Pare e del dit senyor ab lo emperador d'Alemanya en la vila de Perpenyà, sobre los fets de la unitat de la Esgleya e per altres fets molt urgents e pesats de la dita ciutat, e lo dit emperador se'n sia ja anat e encara lo dit Sant Pare, e la dita ciutat, qui és molt encarregada, faça gran despesa per rahó de la dita missatgeria, per ço hajen a memòria los dits consellers esdevenidors prestament provehir en tal forma que los afers de la dita ciutat, qui'ls són estats reco- (f.10) -manats als dits missatgers, sien breument estrets per los dits missatgers ab lo dit senyor rey, per tal que ells se'n pusquen tornar dins breu per relevar la dita ciutat de despeses e messions.

18

1416 gener 9. Barcelona

AHCB, *Consell de Cent, Notularum*, vol. 1, f. 141

Els consellers de la ciutat de Barcelona, un cop examinada una carta del rei (Ferran I), en què comunica la sostracció d'obediència al papa Benet XIII, preguen al veguer de la ciutat que no la faci pública mentre ells no hagin pogut consultar el cas amb el rei.

Die jovis IX[a] januarii, anno Domini M[o] CCCC XVI[o].

Mossèn lo veguer: a nosaltres consellers havets presentada e liurada de part del senyor rey una carta del dit senyor, continent substracció que'l dit senyor haurie feta en la vila de Perpinyà de la obediència del papa Benet, de la qual presentació e offerta havets feta fer carta pública per lo escrivà o regent la escrivania de la cort de vostre offici; e nosaltres, examinada e vista la dita carta e les coses en aquella contengudes, així com a feels e vassalls del dit senyor, occorrents a nosaltres diversos perills sobre la pràtica e exequció de les coses en la dita carta contengudes, dels quals dubtam que'l dit senyor e son notable consell sien estats informats, haüda relació dels missatgers que la ciutat ha tremeses al dit senyor per los fets de la unitat de la Esgleya e los quals s'ic esperen ésser dins breus dies, com sien ja licenciats de venir-se'n, dels perills dessús dits hajam del.liberat consultar encontinent lo dit senyor, per ço zelants tant com en nós e la dita ciutat sia obviar als dits perills per servey e honor del dit senyor e conservació e repòs de sos regnes e terres, molt afectuosament vos pregam que per los dits esguards vos plàcia sobreseure en publicar, ab veu de crida o en altra manera, les coses en la dita carta contengudes, tro a tant la dita consultòria per nosaltres sie feta segons dit és, volents e requirents per descàrrech nostre e de la dita ciutat que de la present sie feta per vós notari carta pública una e moltes a la dita ciutat. E noresmenys aquesta matexa ésser continuada a la fi de la dita presentació e offerta de la dita carta e ésser-ne feta carta pública a la dita ciutat, segons que dessús.

19

1416 gener 28. Barcelona

AHCB, *Consell de Cent, Registre d'Ordinacions especials*, vol. 13, f. 17

Els consellers de la ciutat de Barcelona, per tal de celebrar l'acord del rei (Ferran I) amb (l'emperador Segimon), rei dels Romans, i els ambaixadors del Concili de Constança sobre l'erradicació del Cisma, ordenen amb una crida que es faci un dia de festa, tot anunciant uns actes religiosos.

Ara hoiats tothom generalment que, com los honorables consellers de la ciutat de Barchelona ab concell de prohòmens de la dita ciutat, attenents al bé universal qui evidentment se espera seguir a tota Christiandat de la benaventurada concòrdia que novament és estada feta entre lo molt alt senyor, lo senyor rey d'Aragó, d'una part, e lo rey dels Romans e los ambaxadors del Concili congregat a Costança, de la part altra; car, per rahó de la dita concòrdia, la gràcia divinal migençant, dins breu temps se espera ésser erradicat e del tot tolt e extirpat lo malvat, detestable e inveterat Scisme, qui per tant temps en la universal Església de Déu, en gran detriment d'aquella e de les ànimes christianes ha durat; e venir fàcilment a la saludable, santa e per tants desijada unitat de la dita Església, per retre'n dignes gràcies e lahors a nostre Senyor Déu, del qual tots béns procedexen e per servir-ne al dit senyor, qui de la dita concòrdia, en la qual al dit senyor ab gran cura e diligència ha traballat e entès, és molt alegre e aconsolat, los dits consellers e prohòmens, ab los honorables vicaris del senyor bisbe e capítol de la Seu de la dita ciutat, hajen del.liberat e ordenat que per demà, tot die que serà dimecres, a servey, honor, reverència, lahor e glòria de Déu e del dit senyor rey sie feta e colta festa per tothom generalment en la dita ciutat e suburbis d'aquella. E que lo dit die de demà de matí en la dita Seu sien celebrat e fet solemnes offici divinal e sermó; e aprés sie feta per los dits vicaris e canonges, rectors e preveres de la dita Seu e de les esgleyes parroquials e per tots los órdens d'òmens de la dita ciutat processó devota en aquella passant la dita processó per los lochs hon a'custumat passar la processó de la festa del Cors preciós de Jhesuchrist. Per ço los dits honorables consellers, notificants ab la present les coses dessús dites, molt afectuosament preguen e exorten totes e sengles persones de qualsevulla ley, grau, estament e condició sien que'l dit die de demà tenguen, colguen e celebren la dita festa e ab gran devoció entrevenguen en los dits offici divinal e sermó e aprés acompanyen la dita processó fins a tant sia retornada a la dita seu. Encara més avant preguen los dits consellers tots aquells qui estan o habiten en los carrers per los quals la dita processó passarà, que lo die present escombren e denegen les carreres dessús dites, ço és cascun tan com l'enfront de son alberch tengue e occup. Car de les dites coses faran al dit senyor rey e a la dita ciutat servey e plers singulars.

Fo feta la present crida per en Bernat Cadireta dimarts, a XXVIII de janer de l'any M CCCC XVI, ab quatre trompetes e ab dos tabals a la Bòria e a la plaça del blat e al cantó de la freneria e a Sant Jachme e als cambis e per tot indret hon passa la profeçó de Corpus Christi.

20

1418 agost-setembre. Barcelona — AHCB, *Consell de Cent, Notularum*, vol. 1, ff. 244-245

Joan Eimeric, veguer de Barcelona, fa pública, amb una crida, una lletra del rei Alfons, escrita el 16 d'agost del 1418, en la que prohibeix de donar suport a l'ex-papa Benet i apropar-se al castell de Peníscola, on s'ha reclòs, a una distància de menys de deu milles per mar i d'una llegua per terra.

21

1418 octubre 1. Barcelona — AHCB, *Consell de Cent, Notularum*, vol. 1, ff. 243 i 246

Els consellers de Barcelona informen el veguer, Joan Eimeric, que la lletra reial del 16 d'agost precedent, feta pública per ell amb una crida, va en contra dels privilegis de la ciutat i les Constitucions de Catalunya en els punts que detallen.

Sabbati, primo octobris, anno M° CCCC° XVIII°

BENET XIII A GIRONA.

Amb aquesta petita col.laboració als 600 anys del Cisma d'Occident ens proposem d'estudiar l'entrada de Benet XIII a Girona, a través de les notícies, més ben dit notes, que hem espigolat als Arxius Municipal, de la Catedral i Diocesà, i d'altres fonts, la confrontació de les quals ens permetrà de concretar un aspecte poc atès i gairebé desapercebut. En segon lloc veurem les peticions que hom féu al Papa i les concessions que aquest atorgà.

Arxiu Municipal.

Quan, l'any 1596, els Jurats que componien el Consell Municipal de Girona disposaren una compilació de notícies per tal de redreçar el cerimonial, és molt poc allò que hom preveié respecte a la rebuda que havia de fer-se al Papa, i així es passa tot seguit a parlar de tot ço que pertoca a l'entrada d'emperadors i de reis i de llurs fills primogènits. Amb tot, Girona podia enorgullir-se d'haver estat uns pocs dies cort i residència pontifícia, car el Papa Luna hi demorà del 20 al 26 de juliol de 1409. És possible que aleshores hom guardés encara documentació que dissortadament no ens ha pas pervingut, i així hi hagués memòria d'un esdeveniment que ultrapassava la vida quotidiana. També uns anys abans, el 7 o el 8 d'agost de 1522, havia desembarcat a Sant Feliu de Guíxols el Papa Adrià VI, que anava a Roma. Reposà al monestir, on sopà amb els monjos, i se'n tornà a la galera per dormir i continuar el viatge.[1] Aquesta passada fou només d'unes poques hores i no tingué transcendència, però imaginem la remor que degué produir i pot ben ésser que es mantingués en el record dels Jurats, molt relacionats amb la vila de Sant Feliu, que del temps del Cerimoniós era carrer de Girona i gaudia dels privilegis atorgats a aquesta ciutat.

El *Llibre de Nou Redrès de les Serimònies dels magnífics Jurats recopilades de llibres antics de l'Arxiu de la Casa del Consell ordenades a l'any 1596* preveu la rebuda que s'ha de fer "al Santíssim Papa, Reys y Emperadors y altres Sors. Primo los Magnífics Jurats deuen y acostumen exir al Santíssim Papa per a rebre'l e fer-li reverència totes vegades que ve en la dita ciutat. E si ve de les parts de Barçelona ixen-li fins al Hostal Nou. E com ve de la part de Perpinyà ixen fins a Medinyà. E àn de exir a cavall ab molta Promenada consistorialment sens cridar-hi official algú perquè així és la consuetut antiga."[2]

A continuació, com ja hem dit, ja no es parla més del Papa, pensant, sens dubte, que difícilment hi hauria oportunitat, sinó dels preparatoris de les entrades d'emperadors i de reis, i de llurs promogènits, i sembla que per analogia es podrien relacionar amb l'altíssima jerarquia de l'Església. Entre aquests preparatius es consignen en primer lloc que "acostumen de fer un tàlem de brocat ras ab tovallons de tafetà carmesí o altre si millor poran", i amb les armes reials i de la ciutat que s'han de posar en dits draps o tovallons. Per a portar el pal.li es fan fer sis bordons dau-

1. Lluís ESTEVA I CRUAÑAS. *La estancia del Papa Adriano VI en Sant Feliu de Guíxols.* "Anales del Instituto de Estudios Gerundenses", 22 (1974-75), 259-68.

2. Arxiu Municipal de Girona. *Llibre de nou redreç... 1596*, f. 31.

rats, i "dos cordons llarchs de ceda groga i vermella ab dos ganxos de argent daurats per tirar lo fre del cavall de sa Magestat".

També hom preveu la preparació de seixanta o més atxes, que serien confiades a la gent de les confraries, la confecció de moltes llanternes i gresols de terra per a fer il·luminàries, i cercar les cobles de joglars "per lo que han de sonar a la entrada de dit Sr."; i les crides per a preparar la població, proveïment de vitualles i aposentaments. En aquesta ocasió, com que el Papa no havia de jurar cap privilegi, no calgué disposar cadafal i no hi hagué ocasió de posar dosser ni soli per a muntar el tron, que sempre era fet amb molta dignitat i riquesa amb brocat d'or, de ras i de vellut, és a dir una cosa semblant a la que hom féu el setembre de 1493 en què van ésser a Girona els Reis Catòlics.[3]

Aquests preparatius eren minuciosament detallats en una memòria destinada a recordar el fet en l'esdevenidor escrita pel secretari, aleshores escrivà, del Consell. A més en el mateix manual d'acords dels jurats eren anotades les gestions i les disposicions preses del començament a la fi, car, com a protagonistes que ho vivien, eren conscients del seu deure envers els qui havien de succeir-los. Dissortadament no s'han conservat els registres corresponents als anys del 1408 al 1410, i així, a més de privar-nos de la descripció de l'estada a Girona del Papa Luna, tampoc no queda rastre de l'impacte que produïren esdeveniments de tanta transcendència com foren la vinguda de sant Vicent Ferrer, la victòria de Sanluri de Martí de Sicília sobre els rebels de l'illa de Sardenya, el traspàs del jove rei, el segon casament del seu pare el rei Martí l'Humà, al cap de poc la seva mort, el començament de l'anomenat Compromís de Casp... Indirectament, però, unes notes preses del llibre copiador de correspondència i del clavari dels jurats ens ajudaran a configurar com es va produir l'efemèride, que completarem amb altres notes extretes dels arxius Diocesà i de la Seu.[4]

La primera notícia que trobem és l'àpoca que el 22 de juliol de 1409 firma Jaume Farrell al clavari dels jurats Joan Junquera, d'haver rebut 15 florins d'or per vint escuts amb els blasons de la ciutat, del rei i del papa "que signa per me fuerunt picta et auro et argento et coloribus pro ponendo circum circa pannum aureum quod portatum fuit supra sanctissimum in XPO Patrem el dominum domnum Benedictum digna Dei providencia papam XIII die sequenti (?) prope lapsum diei, ipse intravit ad hanc civitatem, et etiam pro aliquibus picturis et laboribus per me pro inde factis et sustentis..."[5]. Trobarem més notícies d'aquest pal·li tan ric.

El mateix dia Bernat Maruny de Cervià, Bernat Romeu de Peratallada, Antoni Ravell de Llagostera, Joan Estanyol de Llofriu, Guillem Romeu de Mollet pare i fill, Ramon Feliu de Fallines, Francesc Belon de Corts, Pere Gorgoll de Monells, Guillem Garau de Vilavenut, Joan Mestre de Vilafreser, Guillem Albertí de Rupià, Bernat Estigues i Bernat Saguer de Vilavenut, Berenguer Casabò d'Ordis i Francesc Amat de Bàscara, "joculatores et tubicinatores" reconeixen haver rebut del dit clavari 49 florins i 5 sous equivalents a 27 lliures i quatre sous per sis dies que de voluntat i manament dels jurats "stetimus ad hanc civitatem Gerunde expectando

3. L. BATLLE I PRATS. *El viaje a Gerona de los Reyes Católicos, última etapa de la recuperación de la Cerdaña y el Rosellón*, dins "Hispania" 13 (Madrid 1943), 631-45.

4. D'aquesta manca de notícies es lamentava Julián de Chía, el qual, però, si hagués tingut paciència més sostinguda, hauria trobat els documents que nosaltres, amb no poca dificultat per llur estat de conservació, hem aprofitat al mateix Arxiu Municipal. Cf. *La festividad del Corpus en Gerona*. (Girona 1895), 21-22.

5. A.M.G. *Comptes de la Clavaria dels Jurats, 1409*, f. 5.

sanctissimum in XPO Patrem et dominum domnum Benedictum papam XIII, qui quotidie spectabatur ingredi ad hanc civitatem et hoc pro tubicinando et alia instrumenta sonando in solemnitate et festo quod per dictam civitatem eidem sanctissimo domino nostro Papae facta fuerunt die qua ad hanc civitatem ingressus fuit..."[6] Aquest document del major interès pel que diu en relació amb els joglars i la música, mostra també com anava de desorientat el Consell Municipal respecte del dia exacte de l'arribada del Sant Pare, car els joglars es van haver d'esperar sis dies i la ciutat hagué de fer-se càrrec de les despeses de l'allotjament a més dels honoraris propis de trompeters i joglaria.

El dia 26 és el pintor Francesc Borrassà qui reconeix haver rebut 36 sous barcelonesos per haver pintat les armes de la ciutat als ciris i bordons que serviren per a la processó del dia de Corpus i per a la que hom féu el dia que Benet XIII "ingressus fuit hanc civitatem".[7] En la mateixa data Francesc Bertran, giponer, i Francesc Pellicer, peroler, li fan rebut de vuit sous pels treballs tinguts "in sonando instrumenta cordarum" davant del Sant Pare, en la solemnitat i festa de la seva entrada.[8]

L'endemà, o sigui el dia 27, Narcís Torrent fa rebut d'altres vuit sous per les despeses de dos jorns en els quals anà a Peratallada, Rupià, Monells de la Bisbal i Mollet d'Empordà a contractar els joglars i trompetes per a la mateixa solemnitat.[9] I Vidal d'Alou i Pere Nicolau, nuncis i pregoners, confessen haver rebut vint sous cada u per llurs treballs d'avisar els veïns "com duabus tubis... mundarent et empaliarent et encordarent" els carrers per on havia de passar la comitiva papal.[10]

El 19 d'agost són lliurats a Jaume Anglès, mercader, 43 florins d'or per "unius panni aurei et unius trocii de sendato pro faciendo supercelum domino nostro Pape cum intravit".[11] I a Pere Palol, bosser, per uns cinyells "de filo auri et sirici" que també van servir per a l'entrada del Papa.[12]

El dia 28 hom satisfà a Joan Sa Riera, "porter del Senyor Rey", 55 sous que li eren deguts pels seus treballs en l'arribada del Sant Pare i en les funeràries pel rei de Sicília.[13]

El 2 de setembre el mateix clavari lliurà a Antoni Valmanya, verguer dels jurats, 7 lliures, 6 sous i sis diners pel lloguer de 36 animals amb els quals els jurats i els prohoms anaren a Medinyà, on era el Sant Pare.[14]

El dia 3 l'apotecari Francesc Vilarnau fa rebut per 49 sous i 9 diners "per les minves e menys valenses" de vint ciris de cera blanca emprats per la ciutat el dia que el Sant Pare "ingressus fuit".[15]

El dia 7 d'octubre a Berenguer Surribas, ciutadà de Girona, li són abonats sis sous perquè "cum quodam meo arali equitando duobus diebus" havia anat fins a Medinyà, on era el Papa.[16]

Finalment Miquel Vilar, igualment apotecari, el dia 11 resta satisfet de 7 sous i 2 diners per les cordes del seu obrador "ad opus instrumentorum cordarum" que el dia de l'arribada "sonata fuerunt" davant el summe pontífex.[17]

No hem trobat cap altra notícia en els comptes de la clavaria dels jurats; veurem ara el que hem pogut arreplegar en el llibre de la correspondència, bé que amb

---

6. Id. f.5-6
7. Id. f. 6 v°
8. Id. f. 6 v°
9. Id. f. 7.
10. Id. f. 7 v°
11. Id. f. 8
12. Id. f. 9 v°
13. Id. f. 10
14-15. Id. f. 13
16-17 Id. f. 15

molta dificultat, car aquest registre a més d'ésser escrit amb una cal.ligrafia difícil, ha estat molt perjudicat per raó d'humitat.

El 12 de juliol de 1409 els jurats escriviren a llurs companys de Palamós, i semblantment als de Sant Feliu de Guíxols i Blanes "...que nostre senyor lo Papa serà Déus volent en aquesta ciutat en la setmana [vinent] ..... e com sia necessari que per açò nosaltres fassam ara ací provisió de vitualles, pregam [.....] aquesta ciutat que tot [.....] peix que aquí's pendrà fassats assí venir[a Girona], nosaltres per aquesta rahó havem presents les sors dels dits peixs. E d'açò us [pregam no haia] falla."[18]

El dia 20 els jurats adreçaren a llur síndic o missatger, l'honorable Francesc de Segurioles, aquesta lletra: "Molt honorable mossèn. Pregam-vos de part d'aquesta Ciutat que us plàcia certificar ab letra vostra per lo portador de la present, qual dia entrarà nostre senyor lo Papa e de la hora axí mateix si fer-s'i pot, car nosaltres havem estat apparellats aquest jorn per exir-li amb tota la clerecia e poble de la dita ciutat. E daçò, mossèn, farets a aquesta ciutat gran plaer. E si alscunes coses podem fer per honor vostre scrivits-nos ab fiança. Scrita en Gerona dissabte a vespre XX de juliol del any MCCCCIX. Los Jurats de la ciutat de Gerona apparellats a vostra honor".[19]

Aquesta missiva, tant pel contingut com per la data, ens serà de molta utilitat per a dilucidar el dia de l'entrada, car és evident que el dissabte, dia 20, si bé tota la ciutat i clerecia era a punt, quan començava a fer-se de nit —a vespre— no hi havia res en concret. No hi ha més notícies en el registre municipal.

Arxius Diocesà i de la Catedral.

A l'Arxiu Diocesà hom guarda la lletra que, el 12 de juliol, el vicari general Pere de Bosch, de manament del bisbe, va adreçar als abats, priors i prepòsits de les comunitats de la diòcesi perquè amb el bisbe, el capítol i la clerecia, i amb la més gran honorificència, es preparessin per a rebre el Papa —"qui etiam summus Pontifex civitatem ipsam Gerundam die XVII huius julii non ambigitur intraturus"—. Aquesta lletra, inèdita fins avui, la donem a l'apèndix.[20]

Un altre document és esmentat pels pares La Canal i Villanueva. Aquest diu: "A 12 de junio próximo pasó por esta ciudad el Papa Luna, regresando de Perpiñán a Tarragona con toda su corte. Fueron convocados todos los Abades, Priores y Prepósitos de la diócesis".[21]

El P. La Canal en dóna més particularitats: "A poco tiempo se supo en Gerona que Benedicto XIII se hallaba en Mediñá, a hora y media de Gerona; y el señor obispo mandó que concurriesen a la catedral con capas, adornos y cruces levantadas las cuatro órdenes mendicantes de Dominicos, Franciscos, Carmelitas y Mercenarios. Los prelados de éstas asistieron al Cabildo o junta que se tuvo en la tesoreria, juntamente con otros que concurrieron también para salir a recibir con el obispo y cabildo a dicho pontífice. En esta junta dijo y expresó el señor obispo, que solo para aquel caso singular y nunca visto en Gerona se concedia a dichas comunidades ir con cruz levantada fuera de sus iglesias, cementerios y clausura; y en ello convinieron los prelados. Sucedió esto el sábado 20 de julio de 1409 después de vísperas".[22]

18. A.M.G. *Correspondència de 1409-11*, f. 19 v°
19. Ibid., f. 20.
20. Cf. Apèndix I.
21. *Viage Literario*. XIV, 28.
22. *España Sagrada*, 44, 78-79; Arxiu Diocesà. *Manual 4* - D. 179. f. 6.

A l'Arxiu de la Catedral, en el *Llibre* dit d'*En Calçada*, fol. 359, hi figura "gesta in sinodo per dominum legatum Ilerde congregata 1418", que escapa al nostre propòsit i competència, i al llibre dit d'*Estatuts* f. 150 hi ha la butlla de Benet XIII a la qual ens referirem més avall. Cal remarcar que cap d'aquests investigadors tan diligents no fa esment d'aquesta documentació tan destacada.

Altres fonts

A més d'aquestes notícies, cal afegir que Manuel Betí publicà el 1923 un *Itinerario de Benedicto XIII en España, 1409-1423*,[23] en el qual fa referència a la *Chronica actitatorum* de Martí d'Alpartil: "Nuestro Senyor lo Papa... delibró partir de aquí (Perpinyà) e a Barcelona tener su camino, el qual començó fazer a once días del mes de julio e es ido por lo monesterio de Sant Per de Rodes e entrà en Girona a XIX del mes".

Zurita ens diu: "El Papa convino venir a verse con el Rey a Barcelona. Salió de Perpiñán a 11 del mes de julio, y vino al monasterio de San Pedro de Rosas".[24]

Sebastià Puig, en el seu *Itinerario del Papa Luna de Perpiñán a Tarragona*, assenyala el dia 19 com a dia d'arribada a Girona, i diu que el 21 hi entrà solemnement i visità la catedral i el 26 hi concedí indulgències. Aquestes dues últimes dates, de conformitat amb la butlla d'indulgències: "nec non die dominica ante festivitatem sancti Jacobi, qua die presentem civitatem ingressi sumus ac dictam ecclesiam personaliter visitamus".[25]

Augusto Casas ens diu: "El dia 11 de julio de 1409, seguido de sus cardenales y de su Curia, atravesó Benedicto los Pirineos. Se detuvo en el monasterio de San Pedro de Roda, desde donde escribió al rey Martín. El 19 se encontraba en Gerona, y sin más dilaciones dirigió sus pasos hacia la corte del rey aragonés."[26]

No hem vist el llibre que últimament ha dedicat al Papa Luna el benedictí fra Justo Pérez de Urbel.[27]

No han estat confrontades totes aquestes dades, de les quals hom pot deduir:

a — Que coincideixen en la sortida del Papa de la ciutat de Perpinyà el dia 11 de juliol de 1409.

b — Que va anar al monestir de Sant Pere de Rodes, en el qual degué descansar, i que allí escriví al rei Martí. Remarquem de passada que aquesta visita no l'hem vista esmentada en cap de les històries que tracten d'aquell notable cenobi. Remarquem també que s'equivoca Zurita, que el confon amb Roses, on mai no hi ha hagut cap monestir dedicat a sant Pere.

c — Que també s'equivoca el P. Villanueva quan posa el pas per Girona de Benet XIII el dia 12 de juny, un mes abans de sortir de Perpinyà.

d — Que igualment anava desviat el vicari general Pere de Bosch, que donava el 17 de juliol com a dia indubtable de l'entrada.

e — Que mossèn Betí, el canonge Puig i August Casas, seguint la *Chronica actitatorum*, fan arribar el Papa a Girona el dia 19, quan en realitat on degué arribar és a Medinyà. La reunió tinguda a la tresoreria de la catedral el dia 20, després

23. "Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura", 4 (Castelló 1923), 51 i 94.

24. *Anales*. Libro X. cap. LXXXIX.

25. *Miscellanea Francesco Ehrle*. 3 (Roma 1924), 130-5; *Episcopologio Barcinonense*. Barcelona 1929, 204. Donem la Butlla a l'Apèndix III.

26. Augusto CASAS. *El Papa Luna* (Barcelona 1944),237.

27. *Un español universal. El Papa Luna* (Castelló de la Plana 1975).

d'haver resat l'hora de Vespres, que degué ésser entre cinc i sis de la tarda, i la carta dels jurats al seu síndic el "vespre" del dissabte dia 20, quan ja fosquejava, palesen que tant el capítol com la ciutat anaven desorientats, i que si bé hi devia haver rumors d'arribada, el Papa ho deixà per a l'endemà i no entrà a Girona fins el diumenge 21, tal com consta clarament a la butlla: diumenge abans de Sant Jaume, "presentem civitatem ingressi sumus", i visità personalment la catedral, i residí en aquesta ciutat almenys fins el dia 26, data del document.

Així mateix corroboren tot ço que hem anat explicant les pagues del clavari de la ciutat, que puntualment el dilluns 22 començà a satisfer les despeses originades de l'esdeveniment, i en primer lloc les dels joglars i trompadors, que eren les més crescudes, car havien esperat sis dies l'arribada, i el dilluns, acabades ja les festes, retornaren a llurs cases.

Ja hem vist que, segons els llibres de cerimonial, Medinyà era el terme on anava el Consell de la Universitat de Girona a rebre el Papa. I en la present ocasió també fou observada la consuetud. El castell-palau de Medinyà era propietat de la família Xammar o Xatmar, i aleshores possiblement n'era senyor el noble Ramon Xammar, distingit i honorat pels reis Ferran I i el seu fill Alfons el Magnànim. La manca de documentació no ens permet pas d'assegurar-ho, però és quasi segur que fou l'amfitrió de Benet XIII. Més tard prengué part en les vistes de Perpinyà i en altres gestions que li foren encomanades a fi d'obtenir la renúncia del Papa, i, finalment, el rei Magnànim també l'escollí en designar la procuració que havia de representar el reialme al concili de Constança, que definitivament deposà Benet XIII i elegí Martí V.[28]

A Girona degué ocupar el palau episcopal on residia el bisbe Ramon Descatllar, que el Papa havia nomenat el gener de 1409.[28]

Súpliques i concessions

El mateix dia que Benet XIII es posava en camí i sortia de Perpinyà per anar a Barcelona, o sigui el dia 11 de juliol, els jurats de la ciutat li adreçaren la lletra que acompanyem a l'apèndix de documents.[30]

En ella essencialment expliquen que l'església de Santa Eugènia de Vila-romà dista una milla —quilòmetre i mig— de Palamós, raó per la qual li demanen que els serveis espirituals d'aquella siguin transferits a una capella dedicada a la Verge Maria que depèn de la parròquia de Palamós i que faci fer en la dita capella fonts baptismals i cloquer, que s'hi posin campanes, i altres coses necessàries per raó que els moros —"sarracenos"— i altres enemics (potser volen dir pirates), quan els fidels van a l'esmentada església de Santa Eugènia de Vila-romà són sorpresos pels dits sarraïns i pirates amb gran perill d'ésser captivats; però com que uns pagesos d'allà parroquians s'ho prenen malament i fan oposició, sense cap raó, a les coses predites, supliquen a S.S. que declari útil i necessària la trasllació, tot enviant-hi uns executors del trasllat i imposant silenci sempitern als oponents.

Monsalvatge diu d'aquesta església de Santa Eugènia de Vila-romà, (vulgarment coneguda per Sant Joan de Palamós), que és parròquia en el lloc del seu nom, diòcesi i comtat de Girona, i que era possessió del monestir de Sant Feliu de Guíxols.[31]

28. José GOÑI GAZTAMBIDE. *Los españoles en el concilio de Constanza.* Extret de "Hispania Sacra", vol. 16 (1962), i vol. 18 (1965), 37 i 66-67.

29. VILLANUEVA. *Op. cit.*, p. 27.

30. Cf. Apèndix II.

31. MONSALVATGE. *Nomenclátor histórico. Iglesias.* Tomo 18 (Olot 1910), 112.

En el mes d'agost, en data que no es pot llegir, els mateixos jurats demanen al Papa que a Miquel Ferrer, sagristà del monestir de Sant Martí Sacosta, es digni nomenar-lo paborde o prepòsit del dit monestir, car la prebenda era vacant per defunció de Pere Traver, "in romana curia deffunctum".[32]

El 20 del mateix mes li demanen una gràcia a favor de Francesc de Santceloni (Sancto Celedonio), "vir multum notabilis in hac civitate", gràcia que no podem precisar per la mala conservació del registre, molt perjudicat per la humitat.[33]

Quant a les concessions, tenim, com ja hem avançat, la còpia de la butlla que commemora la seva entrada a la ciutat i la visita a la seu, i amb la qual concedí indulgències.[34] Vegem ara breument la invocació que mou el Papa a donar-les:

"Mentre meditem els insignes privilegis amb què la Reina del cel, la gloriosa Verge Maria, enlairada als seients de les estrelles brilla com una estrella matutina; mentre també pensem en el secret del nostre cor, que ella com a mare de misericòrdia, gràcia i pietat, amiga i consoladora del llinatge humà, és intercessora diligent per a la salvació dels fidels carregats del pes dels pecats i intercedeix vivament prop del Rei que ella va engendrar; és més, considerem cosa digna i més un deute que concedim indulgències als llocs dedicats a honor del seu nom; desitjant que l'església de Girona que ha estat fundada sota la invocació de la benaurada Verge Maria sigui freqüentada amb els deguts honors i els fidels hi vagin de més bon grat per motius de devoció i obrin les mans a la fàbrica de la mateixa seu pel fet que es veuen plens de gràcies celestials," concedeix perdó que val de tres anys i tres quarantenes fins a set anys als qui, havent-se confessat i penedit, visitin la catedral en les principals festes de l'any i les particulars de la seu, com la diada dels Quatre Sants Màrtirs, el dia de la dedicació de l'església i el diumenge abans de Sant Jaume, en què el Papa entrà en la ciutat i personalment visità la seu. Disposa finalment que les tals almoines s'han d'invertir efectivament en la fàbrica de la catedral, la qual en aquella data n'estava molt necessitada, car vivia el problema de passar de les tres naus a una de sola o prosseguir amb les tres de la capçalera; i, en conseqüència, l'obra era molt endarrerida. Remarquem de passada que entre les festes assenyalades no figura pas la de Sant Narcís, el patró de la ciutat.

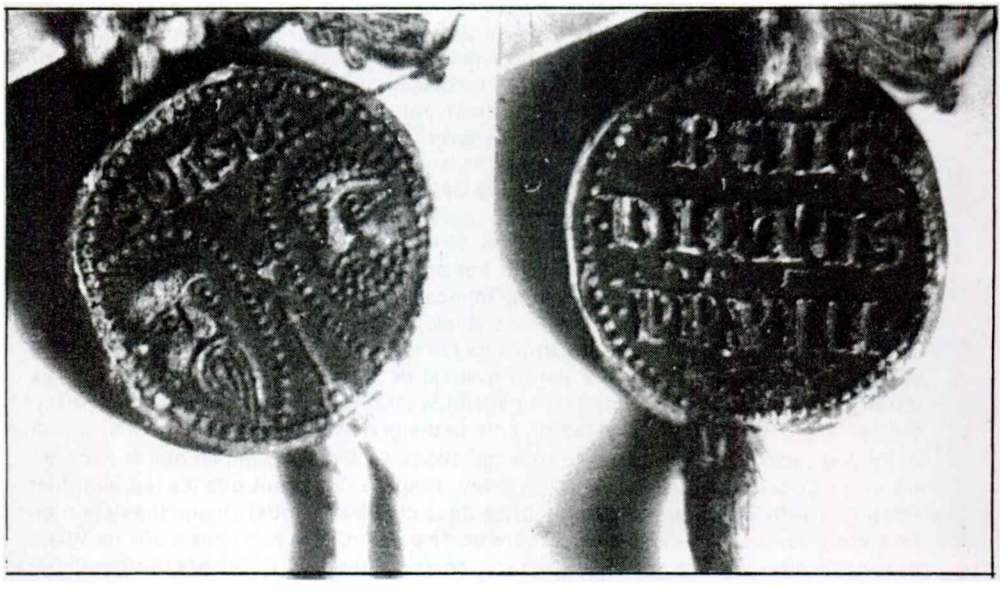
* * *

Creiem haver acabat la nostra comesa. L'estada a Girona del Papa Benet XIII, inflexible i obstinat, ni resolgué ni empitjorà la penosa situació de l'Església; però l'estrella del Papa Luna anava ja cap a la banda de ponent. El triomfalisme d'aquestes jornades a Girona no podia tenir cap transcendència en l'acabament del Cisma, però per a la ciutat havia d'ésser positiva per la vigorització de la fe, i alhora restaria com una anècdota plena de gràcia.

Lluís BATLLE I PRATS (+)
Arxiu Municipal. Girona.

32. A.M.G. *Correspondència de 1409-11. f. 22.*
33. id. f. 23.
34. Cf. Apèndix III.

En acabar aquest estudi ens participa l'Arxiver de la Catedral, Dr. Jaume Marquès, que ha localitzat en aquella dependència vuit butlles del Papa Luna fins ara desconegudes. No cal dir la joia amb què rebem la notícia i esperem que les publicarà ben aviat. A l'amabilitat del bon amic devem les fotografies del segell de plom d'un d'aquests documents, obsequi que li estimem molt.

1

1409 juliol 12. Girona — ADG, Secció U, reg. 109, f. 42

Pro transitu Summi Pontificis per Gerundam.

Petrus de Boscho, etc. Vicarius etc. Universis et singulis Reuerendis dominis Abbatibus, Prioribus et Prepositis. Per Ciuitatem et diocesim Gerundensem ubilibet constitutis, ad quos presentes contigerit presentari Bernardus Salutem in domino Sempiternam. De mandato prefati domini Episcopi literarie nobis facto, felicem Summi domini nostri pape de Perpiniano, Terraconam seipsum suamque Romanam Curiam transferentis per dictam Ciuitatem Gerundam transitum intimantis. Vestras Reuerentias, ex eiusdem domini Episcopi partem quantum carius possumus deprecamur quatenus pro dei, dicti Summi domini nostri pape veri vicarii Ihesu Christi ac ecclesie dictique domini Episcopi, atque vestri honore (quem hoc singulari casu negligere non debetis) huc Gerundam adesse una cum dicto domino Episcopo eiusque Capitulo atque Clero nullatenus omittatis, cum vestris precipuis vestimentis apparatibus ac baculis Pastoralibus, que habetis. Pompti, unanimes eidem domino Episcopo asistere ad accipiendum et admittendum quantum honorificentius fieri ualeat ac prout decet summum apostolicum potissime reuereri alias in nostris finibus numquam visum. Qui etiam summus Pontifex ciuitatem ipsam Gerundam die. XVII huius iulii non ambigitur intraturus. Super presentatione vero huiusmodi literarum relationi stabit portatoris. Datum Gerunde die. XII. Iulii anno a natiuitate domni M. CCCC. nono.

2

1409 juliol 11. Girona — AMG, *Correspondència dels jurats, 1409-1411*

Sanctissimo ac beatissimo in XPO PATRI et domino Benedicto Dei providencia sacrosancte Romane ac universalis Ecclesie summo pontifici. Post humilia V.S. pedum oscula beatorum, sanctissime ac beatissme pater et domine. Cum S.V. ex causis veris et justis et multum necessariis concesserit et licenciam dederit habitatoribus loci de Palamosio diocesis Gerundensis, parroquialem ecclesiam Sancte Eugenie de Vilaromano, in cuius territorio ipse locus constructus existit, quequidem ecclesia per unum miliare ab eodem loco distat, transferendi infra ipsum locum de Palamosio, ad quandam videlicet capellam, que in ipso loco est, sub invocatione beate Marie, dicte parrochiali ecclesie subjecta, fontesque baptismales, campanile, campanas et alias necessarias officinas ibidem erigendi, construendi et edifficandi. Et cum hoc quidem, pater sanctissime, sit multum necessarium dictis habitatoribus loci predicti de Palamosio quia pluries et sepe contingit quod quando habitatores ipsius loci vadunt ad ipsam ecclesiam pro divinis officiis audiendis, locus ipse qui per unum miliare est situatus, remanet vacuatus et sarraceni et alii hostes supervenientes maximam habent opportunitatem dictum locum ..... et incolas eiusdem loci sexus utriusque captivandi et secumferendi propter quod ad ipsam eclesiam accedere no possunt sine magno periculo eorumdem, et cum aliqui rustici forenses parrochiani dicte ecclesie hoc moleste ferentes, licet contra omnimodam racionem velint et intendant se opponere ad predicta. Suplicamus S. V. humiliter et devote ad honorem Dei et pro utilitate dicti loci et incolis eiusdem et tocius hujus territorii quatenus licenciam et concessionem hujusmodi tanquam utilem et necessariam dignetur in sui misericordiam exequi facere ut..... certos exequtores super his deputando qui pro dicta ..... exequatur, dictis opponentibus sempiternum silentium ..... imponendo dominus Deus omnipotens pro unione et regimine sancte matris Ecclesie manutenere et conservare dignetur per tempora longiora cunctis predecessoribus.

Scriptum Gerunde die undecima mensis julii anno a nativitate Domini M CCCC IX.

Humiles et devoti..... Jurati civitatis Gerunde.

3

1409 juliol 26. Girona

ACG, *Liber Statutorum archivii Secretariatus Capituli Gerundensis*, f. 150

Benet XIII atorga indulgències als qui visitin la catedral de Girona.

Benedictus episcopus servus servorum Dei, Universis Christifidelibus praesentes litteras inspecturis, salutem et apostolicam benedictionem. Dum praecelsa meritorum insignia quibus Regina coelorum Virgo Dei Genitrix gloriosa, sedibus praecelsa sidereis quasi stella matutina praerutilat, devotae considerationis indagine perscrutamur; dum etiam infra pectoris arcana revolvimus quod ipsa, utpote mater misericordiae, gratiae et pietatis, amica humani generis consolatrix, pro salute fidelium qui delictorum onere praegravantur sedula exoratrix existit, et pervigil ad regem, quem genuit, intercedit; dignum, quinimo debitum reputamus, ut loca ad sui honorem nominis dedicata gratiosis remissionum prosequamur impendiis, et indulgentiarum muneribus honoremus. Cupientes igitur ut ecclesia Gerundensis quae sub vocabulo B. M. V. fundata existit congruis honoribus frequentetur, et ut Christifideles eo libentius causa devotionis confluant ad eamdem, et ad fabricam ipsius manus promptius porrigant adjutrices, quo ex his ibidem uberius dono caelestis gratiae conspexerint se refertos, de Omnipotentis Dei Misericordia, et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus auctoritate confisi omnibus vere penitentibus et confessis qui in Nativitatis, Circumcissionis, Epiphaniae, Resurrectionis, Ascensionis et Corporis Domini nostri Jesu Christi ac Pentecostes, nec non Nativitatis, Anunciationis, Sanctificationis, Purificationis et Assumptionis B. M. Virginis, Nativitatis beati Ioannis Baptistae, Sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, nec non quatuor martyrum, videlicet Germani, Justuri, Paulini et Sicii, quorum corpora seu ossa in eadem ecclesia requiescunt, singulorumque sanctorum et sanctarum, sub quorumque invocationibus in eadem ecclesia et infra septa ipsius ecclesiae altaria sunt constituta, et in dedicationis ejusdem ecclesiae festivitatibus, ac in celebritate Omnium Sanctorum, nec non die dominica ante festivitatem sancti Jacobi, qua die praesentem civitatem ingressi sumus ac dictam ecclesiam personaliter visitavimus, ecclesiam ipsam devote visitaverint annuatim et ad ejus fabricam manus porrexerint, ut praefertur, die dominica supradicta septem, singulis vero Nativitatis, Circumcissionis, Epiphanie, Resurrectionis, Ascensionis et Corporis Domini ac Pentecostes, nec non Nativitatis, Anunciationis, Sanctificationis, Purificationis et Assumptionis B. Mariae, ac Sanctorum Germani, Justuri, Paulini et Sicii, necnon dedicationis quinque; aliarum vero festivitatum et celebritatis praedictarum diebus quibus ipsam ecclesiam devote visitaverint et manus porrexerint adjutrices, ut praefertur, tres annos et totidem quadragenas de injunctis eis paenitentiis relaxamus. Ceterum, ut omnia et singula quae per eosdem fideles pro relaxationis hujusmodi consequenda gratia offerri contingat vel donari, in usus ad quos oblata vel donata fuerint, integre committantur, sub interminatione divini judicii districtius prohibemus, ne quis cujuscumque status, conditionis vel dignitatis existat, quodcumque de oblatis vel donatis ipsis sibi aliquatenus appropriet vel usurpet. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, non possit a reatu praesumptionis hujusmodi ab aliquo nisi apud sedem Apostolicam, ac satisfactione debita per eum de illis quae sibi appropriaverit vel usurpaverit realiter prius impensa, nisi in mortis articulo constitutus, absolutionis beneficium obtinere. Datum Gerundae VII Kalendas augusti, pontificatus nostri anno quinto decimo.

SOBRE LA GÈNESI, LA DATACIÓ I LA TRANSMISSIÓ DELS TRACTATS DE BENET XIII ENTORN DEL TEMA DEL CISMA

Els tractats objecte del present estudi són els que el papa Benet XIII escrivís sobre aspectes diversos del Cisma, el tema que el preocupà d'una manera abassegadora durant quaranta-cinc anys de la seva llarga vida. Els redactà en qualitat de persona privada i de forma anònima, de manera que escau millor d'atribuir-los a Pere de Luna, més que no pas a la figura del papa. Cal procedir així en pura línia de biblioteconomia, i així és acostumat de trobar-los esmentats. Tot amb tot, no m'he atingut a l'ús corrent en el títol que encapçala l'escrit per dues raons: en primer lloc, pel desig de precisar més i millor la paternitat de les obres —no hi entra cap dubte de pes en contra de la dita atribució—; segonament, és degut a la constatació que papa i escriptor es conjuguen estretament i es fa molt difícil de destriar allò que podria correspondre a l'un i allò que és de l'altre quan amb els tractats volgué justificar i defensar legalment, canònicament i científicament la seva conducta oficial; no deixa també d'ésser una bona raó —i és la tercera— el fet d'evitar la duplicitat de nom, tant en el cas ordinari dels qui anteposen el nom de fonts al de papa, com en el d'aquells que procedeixen en un ordre invers.

Als cinc títols d'escrits sobre dret eclesiàstic que hom esmenta de Benet XIII, hom pot afegir-ne alguns més, desconeguts fins ara, la ressenya dels quals presentem en un altre estudi nostre.[1] Aquests darrers ens interessen ara, però, només secundàriament. Aquells cinc són els que recensionà el professor Franz Ehrle[2] l'any 1900 i els presentà amb uns títols i també en un ordre que no corresponen ben bé a la realitat ni, sobretot, a la successió cronològica amb què es produïren. Són: 1. *Tractatus de concilio generali.* 2. *Tractatus de novo subscismate.* 3. *Replicatio contra libellum factum contra tractatum precedentem "Quia nonnulli".* 4. *Allegationes pro papa et contra rebellantes perquemdam venerabilem doctorem.* 5. *Tractatus de principali scismate,* escrit aquest darrer quan encara era cardenal.

D'aquests cinc tractats l'estudi present se centra només en tres. Els denomino amb els mots primers del text en dos casos, en evitació de caure en evidents confusions en voler identificar uns escrits que de bell antuvi no reberen cap títol: "Quia, ut audio" (= QUA), assenyalat amb el número quatre a la relació precedent, i "Quia nonnulli" (= QN), anotat amb el número dos; i designo amb el títol, el tercer tractat "De concilio generali" (= DCG), conforme a unes notes originals inserides en el mateix text (el text d'aquest volum comença pròpiament: "Curandis morbis").

Ara bé, mentre procedia a la recerca dels elements que m'ajudarien a bastir la descripció dels llibres on són registrats els esmentats tractats i els altres textos, de

1. *Arxiu Capitular de Barcelona. El Cisma d'Occident (Inventari de còdexs i pergamins).* Institut d'Estudis Catalans, Premi Peníscola 1977 (Barcelona 1985). No dubtaria d'atribuir a Benet XIII alguns dels textos inclosos al còdex 133, un plec del còdex 182-3 i, sobretot, el còdex 132, que és objecte d'una comunicació a les Jornades de part de Josep Perarnau.

2. *Die kirchenrechtlichen Schriften Peters von Luna (Benedikts XIII),* dins "Archiv für Litteratur- und Kirchengeschichte des Mittelalters", VII (1900), 515-575. Ens servirem de la sigla "Archiv VII" cada vegada que l'haurem d'esmentar.

motivació semblant, sortits de la cúria papal de Benet XIII, una bona part d'ells incidien en uns aspectes xocants entorn de la transmissió dels manuscrits en l'aspecte formal, que bé valia la pena de donar a la llum pública. A mesura que avançava en aquell camí, s'anà acumulant un material massa extens de cara a fornir el capítol introductori de l'inventari de còdexs, ensems que es féu palesa la necessitat de comprovar algunes parts dels respectius textos i de comparar les còpies diverses de què afortunadament disposem. En efecte, a l'estudi d'Ehrle hom recensiona, de DCG, quatre exemplars; ara n'hi afegim tres de nous: un de sencer en el text, un altre de gairebé sencer i un fragment. De QUA, sobre cinc textos coneguts, en posem dos més. I de QN, als vuit còdexs estudiats, sumem una nova còpia. No cal dir que la present aportació es basa en còdexs de l'Arxiu Capitular de Barcelona.[3] Dels exemplars ja coneguts, la majoria són al Vaticà, Arxiu o Biblioteca (al fons general o al Barberini) i a la Biblioteca Nacional de París, i d'altres també a Roma (a la Casnatense), a Tours i a l'Escorial. Tots, aquests i els barcelonins, són còpies procedents de l'arxiu mateix del papa Benet XIII (els de París, a través del cardenal Pere de Foix, el liquidador de l'arxiu pontifici de Peníscola) i de cercles de la seva confiança: el cardenal de Pamplona Martín de Zalba i el bisbe de Barcelona i secretari i tresorer papal, Francesc Climent.

En continuar, però, la nostra anàlisi, i a causa del descobriment d'allò que en podríem dir dues edicions dels tractats, l'estudi hagué d'ésser ampliat necessàriament fins a incloure l'exposició de la possible gènesi dels textos i a delimitar amb precisió la data de les respectives redaccions. Per la raó abans esmentada, l'estudi se centra en els punts principals oferts pels mateixos textos, però no a tot el contingut dels tractats. Això darrer mereixeria un temps i unes possibilitats de què ara no disposem i que, a més, no crec que aportessin elements que modifiquessin els resultats del present treball.

I. FORMACIÓ DE LES OBRES

A. Tractat: Quia, ut audio

La tesi de F. Ehrle

L'examen de les notícies d'ordre cronològic incloses en el mateix text, fa néixer la impressió —escriu Ehrle—[4] que el tractat "ha estat elaborat per parts en el curs dels diversos anys del setge estricte del palau (d'Avinyó)". Aquestes dades fan referència: a la mort del cardenal Bonifacio degli Ammanati ocorreguda el 19 de juliol de 1399 a Aigüesmortes, dos mesos després que, disfressat, hagués sortit del palau d'Avinyó (exactament el 7 de maig),[5] fet aquest que repicava fortament com a cosa nova en l'ànim de l'autor al moment de redactar la part del text on es consigna;[6] a la defunció de Jofre de Boïl el 7 de novembre de 1400 i, finalment, a la mis-

3. La cita arxivística és: còdex 128, que conté el tractat *De concilio generali* (= DCG); còdex 134, que conté els tractats DCG i "Quia, ut audio" (= QUA); còdex 143, que conté el tractat "Quia nonnulli" (= QN); còdex 146 amb el tractat QUA, i còdex 182-4 amb un fragment de DCG.

4. Archiv VII, 571.

5. VALOIS, *La France et le Grand Schisme d'Occident*, III (París 1902), 227. En altres obres, hom dóna unes dates no prou precises o fàcilment confusibles.

6. La força de l'expressió radica en l'adverbi "noviter", el qual pren més èmfasi en el context de la frase completa. En efecte, entre els mals que han de suportar els assetjats dins el palau d'Avinyó, l'autor explica que "ultra illos qui extra et intra, gladio interfecti fuerant propter diversos labores, indigencias et medias, plures sunt mortui inter alios *noviter* unus cardinalis, unus miles et alii viri nobiles". ACB, c. 146, f. 27^{v}.

sió de Braquemont i de Melun, portada a terme l'1 d'agost de 1401.[7] A la vista d'aquestes conclusions, hom ha pogut escriure que el tractat fou escrit en el període de la sostracció d'obediència, especialment per part de França, vers el 1400/1401, per tal de respondre a la triple objecció esbombada pels cardenals assetjadors, quan aquests, ben altrament, amb llur comportament creaven un cisma secundari o subcisma.[8]

Al costat de les observacions sobre la datació, Ehrle al.ludí d'una manera genèrica a la gènesi del tractat, en referir-se a les cinc còpies que ell estudià: una estructura primitiva, present a totes les còpies —que són antigues, és a dir coetànies—, sobre la qual recaigueren afegits i esmenes i àdhuc correccions posades després o tretes del mateix cos del text, així com inclusions escrites al marge, algunes degudes a la ploma del cardenal de Pamplona, o bé amb paraules reclam.[9] Res més.

Precisions i explicacions noves

Amb l'anàlisi d'alguns punts i, sobretot, amb la comparació de còpies diverses, hem pogut arribar a noves conclusions sobre la gènesi del tractat i la seva difusió que, a més de corroborar el nus principal de l'estudi d'Ehrle, el complementen en bastants aspectes, el modifiquen també i el precisen.

El tractat tingué una lenta concepció i passà per una pausada maduració. És una obra que, bo i essent bàsicament del temps del setge d'Avinyó i havent nascut dotada d'una estructura primitiva els primers mesos del setge estricte, fou ampliada tot seguit i àdhuc restà oberta a noves aportacions, algunes de les quals no arribaren mai a materialitzar-se, segons sembla. L'última part, aquella que per ella mateixa adquirí una individualització independent (ens referim al tractat *De concilio generali*),[10] fou redactada una dotzena d'anys després d'haver estat escrites les primeres ratlles del volum. Cert que el tractat fou fruit de la circumstància concreta del setge d'Avinyó; no menys cert és, però, que rebé tot seguit un abast molt més general, de manera que, d'escrit concebut amb la finalitat de defensar-se de les acusacions dels cardenals contraris, es transformà en obra d'atac i de denúncia alhora contra enemics de la unió de l'Església. Dues maneres d'enfocar, aquestes, que corresponen a sengles situacions psicològiques, ben diverses per cert, en l'ànim de l'autor i en el temps.

Per a la nostra anàlisi dividirem l'obra en dues seccions: les qüestions 1 a 5 i les altres qüestions, segons el tall manifest en el text, car la qüestió cinquena és closa amb una d'aquelles invocacions pròpies dels finals dels tractats o de les parts en què solen dividir-se. Val a dir de bell antuvi que amb les dites qüestions primeres cal identificar el treball defensiu, i amb les altres finals el treball d'atac.

Sobre les cinc primeres qüestions

Aquell qui es disposi a llegir l'inici del tractat en els dos exemplars de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona, a les poques ratlles i després d'assabentar-se que l'autor,

7. EHRLE, Archiv VII, 569-571.

8. "Dictionnaire de Théologie Catholique", col. 2026ss. É. Amann és l'autor de l'article sobre Pere de Luna *(Pierre de Luna)*.

9. EHRLE, Archiv VII, 553-554.

10. Vegeu allò que diem a aquest respecte més endavant.

un antic professor de dret, vol refutar les acusacions de perjuri, de cisma i d'heretgia de què era objecte per part dels enemics, toparà amb l'anunci de la intenció de l'autor expressada en aquests termes: "deffencionem assumo, *quatuor* per ordinem probaturus", i a continuació l'elenc del pla en quatre punts: primer, que no cometé perjuri a causa del jurament prestat en el conclave; segon, que no afavorí el cisma, en refutar la via de la renunciació; tercer, que res no digué que fos herètic, sinó que presentà al.legacions veritables i jurídiques; i quart, ningú no tenia base, doncs, per a sostreure l'obediència, ans els qui actuaren així suscitaren un perillós cisma en l'Església ("sed facientes periculosum *scisma* in Ecclesia suscitasse").[11] És a dir, són l'enunciat dels tres temes que servirien de base per a rebatre altres tantes acusacions —les esmentades—, a les quals afegeix un quart punt a manera de conclusió, amb el qual, alhora que vol alliberar-se de l'autoria del cisma, el traspassa als contradictors.

Paral.lelament al pla esbossat, l'autor introdueix l'exposició de cada un d'aquests temes amb uns mots calcats d'un formulari comú, que adapta al lloc propi de cada qüestió en el conjunt de l'obra; la qüestió primera comença: "Primo *ergo* habeo probare...", on l'adverbi "ergo" serveix d'enllaç dels mots precedents d'introducció amb el tractat pròpiament dit; la segona: "Secundo habeo probare...", de manera que a l'autor no li cal recórrer a cap argúcia literària per a introduir el segon tema; la tercera qüestió diu: "Tercio habeo probare...", sense mots sobrers; i la quarta: "Quarto *restat* probandum et ex premissis breviter inferendum...", amb una redacció diferent que ve a indicar que ha arribat al final de la seva argumentació.[12] Perfecte, des dels postulats d'una metodologia precisa, travada i exigent.

Ara bé, si el lector té a la vista un altre exemplar del mateix tractat —per exemple, el nostre còdex 134 o el text reproduït per Ehrle, als quals ens referim tot seguit—, notarà unes diferències importants, que es relacionen amb els mots impresos en cursiva a les ratlles anteriors. En primer lloc, llegirà que l'autor pretén "deffensionem assumo *quinque* per ordinem probaturus", és a dir que es defensarà de les acusacions presentant cinc temes: els quatre ja coneguts i un cinquè, nou per tant i que consisteix en l'amarga conclusió que mentre subsisteixi la sostracció d'obediència està en marxa un impediment gravíssim per a aconseguir la unitat de l'Església.[13] Es defensa, doncs, i es lamenta de la situació, tot girant la forma de passiva en activa, d'acusat en acusador; canvi ben insinuat i manifest, bé que no pas desenvolupat. En correspondència a l'augment del nombre de temes, l'autor, que no ha variat la introducció o mots introductoris de les quatre primeres qüestions, es veu obligat a enllaçar la cinquena amb les anteriors i a trobar un nou formulari. Se'n sortí així: "*Nunc* quinto restat declarare...".[14] I diem que se'n sortí, no tant referint-nos al trobament d'una frase no massa feliç, sinó al fet que ell no devia estar-ne gaire content i tractà d'esmenar-la en alguna còpia posterior; en tenim a la vista dues redaccions diferents.[15] L'originalitat de la fórmula rau en l'afegiment, als mots inicials de la quarta qüestió, de l'adverbi temporal "nunc", que demostra alhora un canvi en

---

11. ACB, c. 146, f. 1^{r}-1^{v}.

12. Id., *id.*, respectivament.

13. ACB, c. 134, f. 20^{r}. Les quatre primeres qüestions comencen als folis 20^{v}, 23^{v}, 27^{r} i 28^{v}, respectivament. En el text publicat per EHRLE (Archiv VII, p. 555), l'enunciat de la cinquena qüestió va entre claudàtors perquè al volum 29 va anotada la indicació "va-cat", que no té més importància en ordre al nombre de qüestions que conté el mateix exemplar.

14. Id., *id.*, f. 33^{r}. Els mots "Nunc quinto" són escrits sobre raspat.

15. Vegeu els textos a l'apartat Variacions de textos, segons els c. 134 i 146.

el pla i una referència a un temps divers a l'anterior, almenys psicològicament parlant.

Encara més. A la necessitat d'afegir un tema (el cinquè) al pla primitiu, l'autor experimentà la urgència o conveniència d'esmenar el concepte conclusiu originari relacionat amb l'origen del cisma, per tal d'adequar-lo a la realitat punyent: al mal gravíssim del cisma que afectava l'Església, els cardenals-acusadors introduïren el corc profund d'un cisma secundari o subcisma ("sed periculosum *subcisma* in Ecclesia suscitasse".[16] Aquest canvi de dir "cisma" a "subcisma" podria ésser degut a una intervenció mecànica del copista o el resultat d'una precisió conceptual de l'autor, però sembla que amb ell es revela el grau de maduració de la matèria assolit en la ment de l'autor, manifestat així mateix amb l'afegitó de la qüestió cinquena.

L'obra fou concebuda, per tant, amb un tramat de quatre qüestions. Mentre corria, però, la redacció, l'autor ja pensà en la cinquena, i no devia tardar gaire a escriure-la, si és que no ho va fer tot seguit; llavors no s'entretingué a modificar l'inici de la quarta qüestió (no calia, ben mirat, i el text hi sortí guanyant) i es limità a traspassar el final invocatori. Per això sembla clar que, en dir "quarto *restat* probandum" per a entrar en l'exposició del tema de la quarta qüestió, manifestava la voluntat primerenca de donar per esgotada la matèria proposada al principi del tractat, de manera que en la nova perspectiva del "*nunc* quinto restat declarare", el punt cinquè (adjunt el "nunc" d'actualitat amb el verb "restat", emprat ja abans), denota que redactava una qüestió nova a continuació de les quatre anteriors tot afegint "ara" un tema que "restava" encara per escatir. Precisions que, sens dubte, enriqueixen el text. Pel que fa al final de les qüestions quatre i cinc, com que de l'afegiment de la cinquena no en resultava afectat l'escrit, l'autor només es veié obligat a traspassar d'un final a un altre la frase d'acabament usual en els tractats medievals, que consisteix en una pregària de lloança a la divinitat.

És al mateix colofó on, tanmateix, es nota que ha transcorregut un espai de temps entre la primera redacció i les posteriors. En efecte, originàriament la qüestió devia acabar en el moment que l'autor donava per esgotada l'exposició del tema;[17] després hi afegí una espècie d'imprecacions que traspuen un estat d'ànim dolgut, o més encara, abatut i trist davant la ineficàcia pràctica que els seus raonaments trobaven en l'actitud decidida i absolutament contrària dels adversaris o "cismàtics". De manera natural —i usual—, la pregària imprecativa fineix amb una lloança al Pare que rubrica amb traç gruixut i ferm la possessió de la veritat: Un sol ramat i un sol pastor: a la terra el vicari Benet, i al cel el mateix Jesucrist.[18] És a dir, amb la cinquena qüestió i en una revisió del text escrit abans, l'autor donava per completada l'exposició de la seva defensa, tirant sobre els altres tota la culpabilitat del cisma i del subcisma.

Segons les hipòtesis sobre la redacció de la secció primera del tractat que acabem d'exposar, la cronologia seria la següent: un nucli originari redactat el 1398 o al principi del 1399, a tot estirar; uns retocs del nucli i una ampliació amb una qüestió nova (la cinquena), els primers mesos del 1399. La cosa continuà encara embolicant-se una mica més amb afegitons d'ordre menor, car no assoleixen la categoria de qüestió nova, ans es limiten a posar aclariments als textos publicats. Aitals aclariments reberen el nom d'addicions. Hom en comptabilitza tres de grans i precises. Una afecta la qüestió segona; una, la quarta i una altra, la cinquena. Aquesta darrera sembla el resultat de la refosa de textos diversos en un de sol: aquell que servia

16. ACB, c. 134, f. 20^{r}.
17. C. 146, f. 32^{r}.
18. C. 134, ff. 40^{v}-41^{r}.

per a remarcar amb especial interès les morts sofertes pels assetjats, sobretot en la persona d'un cardenal, d'un cavaller i de nobles, que per haver ocorregut "noviter" (ja ho hem exposat abans), correspon al final d'estiu o a la tardor d'aquell any 1399; un altre text, que conté una redacció referida així mateix a les tribulacions passades pels perseguits, en relació amb la guerra i amb la detenció forçada del papa que "nunc fit de presenti",[19] és a dir al moment del retorn dels enviats pontificis Ramon de Perellós i Bonifaci Ferrer, doblats amb la missió de representants del duc d'Orleans, benvist aquest pel papa com a guardià de la seva persona, juntament amb Guillaume de Laire i Jean de la Coste, que es presentaren al papa el 9 de febrer de 1401[20], en el tombar de l'hivern; llavors mateix, o a la primavera d'aquell mateix any, fou redactada aquesta part de l'addició. L'esment a l'ambaixada de Robert de Braquemont i de Guillaume de Melun, de l'1 d'agost següent, és en realitat un afegitó a l'addició.[21]

Sobre les restants qüestions (6 a 15)

Deixem establert per endavant que el tractat complet es compon de quinze qüestions, de les quals una tercera part no arribà a ésser redactada mai. Són la meitat de les que formen la segona secció: de la sisena a la quinzena. La nostra anàlisi sobre llur formació es basarà en indicis indirectes. Vagi en primer lloc allò que resulta de la hipòtesi sobre la secció primera: havent de datar-se amb posterioritat les qüestions sisena i següents en relació amb les primeres, hom pot acceptar com a terme "a quo" màxim l'any 1400. El terme "ante quem" no pot postposar-se al març de 1403 en què, amb la fugida del papa d'Avinyó, s'obre una nova etapa que, lliure de les insídies que provocaren el setge del palau, es caracteritza per les pressions en pro de la recerca de la unió de l'Església, tenint encara Benet XIII com a ferm puntal, amb vista a la reunió d'un concili general. En consonància amb la nova situació, prevista des que el setge d'Avinyó perdé la verinor bèl.lica, l'autor aborda la dilucidació del parany en què podria caure l'Església en el cas de restar sense pontífex i no comptar amb cardenals no excomunicats. Llavors —afegeix— val més plorar que no pas aturar-se un moment a pensar en un desastre semblant. A exposar-ho, destinà deu qüestions, en les quals es denota un estat d'esperit diferent a aquell que el mogué a escriure els cinc primers temes: ara se sent victoriós d'un conflicte superat; una part de les seves conseqüències perduren, però, angoixosament. A aital panorama foscós podria succeir un núvol negre portador de gravíssima tormenta: el concili. Hi dedicarà un capítol o qüestió, que serà el tractat "De concilio generali".

L'autor emprengué, doncs, la redacció de la segona secció del tractat amb una disposició nova d'esperit que, en ares d'un paral.lelisme amb les concomitàncies que

19. C. 134, f. 39^{r}, i c. 146, f. 30^{v}.

20. C. 134, f. 39^{r}. A c. 146, f. 30^{v}, les xifres del numeral van invertides: XI. Sobre la data d'aquesta ambaixada, que els nostres còdexs situen el mes de febrer (el dia 9 o 11, en un canvi degut al copista, probablement), regna una gran confusió. Es diu que entraren a palau el 8 de gener i que el 29 següent s'acomiadaren del papa, basant-se en la crònica de M. d'Alpartil, cosa que Valois esmena perquè l'acceptació de les proposicions d'abdicar de les quals aquells eren portadors tingué lloc el 30 de març (*La France*, III, 237 amb les notes 2 i 3). En honor a la veritat he de subratllar que en el seu escrit el papa esmenta només els noms de Bonifaci Ferrer i de Jean de la Coste, un de cada grup.

21. L'afegitó es fa visible tant pel tipus de lletra com per la forma de la frase breu escrita a posteriori en el c. 134, f. 39^{v}, i perquè ocupa l'espai en blanc deixat en un punt i a part, i el marge adjunt.

esmaltaren la publicació de la primera part, dins una uniformitat bàsica comptà també amb l'entrada d'elements nous que impel.lien a prendre mesures sobre la marxa. Tanmateix la successió vertiginosa dels esdeveniments superà les previsions de l'autor, que entreveia una possibilitat tan greu que jutjà millor de silenciar-la, de moment, en bé de l'Església i, també, dels protagonistes. Com a causes immediates del seu silenci, és a dir de la no publicació de dos fragments llargs d'aquesta segona secció del seu tractat (que formen part de les qüestions setena i quinzena), hi endevino la sensació de fortalesa i d'energia continguda que el papa mostrava amb vista a la reacció que tindrien els cardenals contradictors —els creadors d'aquella triple acusació que originà la redacció del tractat que comentem—, arran de la guarda personal del papa proposada pel rei de França i confiada al duc d'Orleans —l'únic dels poderosos francesos en qui confiava Benet XIII— al llarg del 1401, i l'onada favorable que arrossegà a molts a causa de l'èxit de la fugida papal. Ell mateix addueix unes raons, al fons de les quals corre l'esperança de veure acabat per sempre el subcisma o cisma, amb el retorn dels cardenals rebels a la seva obediència. Estan contingudes en una anotació que substitueix els articles 15 i 16 de la qüestió setena: "Ad XV^{m} articulum —escriu— propter Romane Ecclesie reverenciam non intendo de presenti illud quod de iure sencio explicare, quamdiu spero de istorum reconciliacione; sed si, quod absit, eos novero obstinatos, vel papam mori contingat ante ipsorum reconciliacionem, ne decipiant populum christianum, Deo propicio, satis declarabitur iste articulus cum sequenti, quos propterea hic decidens finem pono huic septime questioni".[22] Deixaria d'ésser fidel al pacte particular i solemne alhora de silenci, sols en descàrrec de la seva consciència. Què volia callar que fos tan tràgic? Quina solució preveia si els cardenlas contraris continuaven amb l'actitud de subcisma i no en quedava cap que estigués en comunió amb la seu apostòlica, si el papa moria? La destrucció de l'Església, senzillament, que cauria a trossos en anorrear-se l'estructura jurídico-teològica que la sustentava. No volent, doncs, atiar més el foc, ans retirar llenya de la llar, d'entre la relació de les penes en què els cardenals rebels eren incursos, de les quals enumera la llista al principi de la qüestió, deixà de referir-se a les dues últimes, les penes reservades als heretges i l'exclusió del si de l'Església en tot i per tot, com a infidels.[23] Aquests raonaments, que no són especificats en el text, corren també en l'argument de la precaució amb què silencià un temps el final de la qüestió quinzena i darrera, i que diu així: "Et cetera, que ad precavenda in fide et in Ecclesia inminencia pericula sunt prevista, reservanda suis loco et tempore; sed de presenti caute silencio comictenda".[24] Hi tracta de les conseqüències extremes en què es trobaria abocada l'Església si es veia privada de pastor amb uns cardenals subjectes a les penes abans esmentades. Cal no arribar-hi, i la solució única cal esperar-la de l'ajut que pot concedir a l'Església el piadós Jesús. Més tard (el 1408?, abans?), davant la defecció dels cardenals, es decidí a publicar els fragments callats primerament.

Tenim, doncs, que unes qüestions de la segona secció foren escrites abans de la fugida del papa d'Avinyó. Hom ho veu clar quant a la setena i a la quinzena; cal afe-

---

22. C. 146, f. 56^{r}.

23. C. 134, f. 69^{r} i c. 146, f. 40^{r}. Una mà coetània es dignà d'afegir l'ordinal sobre cadascuna de les penes, en la còpia de c. 134. Penes que són reservades a: perjurs, inobedients, conspiradors, conjuradors i maleïts, homicides, irregulars, sacrílegs, reus de lesa majestat, pecadors públics, les previstes en les constitucions "si quis suadente diabolo" en relació a persones eclesiàstiques i béns sagrats, penes de deposició i anatema, cismàtics, heretges i exclosos de tot grau i estat d'Església.

24. C. 146, f. 79^{v}.

gir-hi la sisena, pel punt d'enllaç que fa entre la primera i la segona secció i pel fet d'estar estretament connectada amb la següent. De les altres, res no obsta que hom les situï en dates posteriors, potser en l'avinentesa de fer públic aquells textos silenciats abans. A tot estirar, foren escrites llavors una o dues qüestions més, de les que formaven el pla complet. La resta devia quedar al tinter. Trobem un suport a la nostra hipòtesi en un advertiment substanciós que és recollit en un full solter i volant que es refereix a la totalitat del treball, tant a la primera secció com a la segona, als textos publicats i als encara per escampar, redactat amb la finalitat exclusiva d'orientar els lectors en la recta ordenació de les qüestions que arribaven a llurs mans. Segons això, podien posseir les cinc primeres qüestions i dues altres (les anotades amb els números 12 i 15), però no les restants, perquè "encara no eren enviades". No significa un obstacle greu la no coincidència d'una de les qüestions (nosaltres hi posem la setena, i ell, la dotzena), si tenim en compte que erra una mica en altres precisions, com tindrem ocasió de comentar en l'apartat següent. La substància de l'advertiment continua vàlid: fou escrit en diverses tongades.

I si l'autor redactà les qüestions en tongades diferents de temps, no les publicà en l'ordre que el tema exigia, de manera que un lector podia disposar d'uns textos que no havien arribat encara a les mans d'un altre, talment com l'edició d'un text per volums amb el sistema actual de fascicles, dels quals els primers es refereixen als capítols del mig i continuen pels restants segons les conveniències dels editors. Tal sistema, que avui no provoca inquietud en el lector —llevat, si de cas, de veure truncada l'edició abans de completar-se els volums programats— que ha llegit la propaganda editorial primerenca, portava una gran dosi de desorientació, que s'estenia als lectors i també al grup dels tècnics i homes de confiança que formaven el cercle de l'autor i de la cúria de Benet XIII, palesat a bastament en la necessitat de fer circular aquell full volant, esmentat suara, i en les inexactituds que s'hi contenen en la redacció del text i els números que hi estampà un altre dels suposats entesos. De les cinc qüestions publicades, cap no resta lliure d'una mena o altra de desordre en la identificació i en el número dins el tractat.

La qüestió setena, tot i que no havia de produir-s'hi cap mena de conflicte, atès que en tots els manuscrits hom pot llegir: "Septimo inter questiones incidentes queritur...",[25] no resta dejuna d'incidències. Tres són les que conec, a les quals hom pot sumar-ne una altra. Una incidència caigué sobre el mot ordinal, i hom li atribuí un número errat. Aquesta incidència fou deguda al fet de no haver estat escrit a continuació de l'anterior (de la sisena, el tema de la qual és recordat en una frase que precedeix l'inici de la setena pròpiament dit); l'escriptor no sabé a què atendre's amb seguretat i escrivís un ordinal errat —segurament "octavo"—, de manera que, a les mans d'un corrector avisat, aquest mot desaparegué totalment raspat: i en el seu lloc deixà estampat "septimo", el número que li pertany i que per a més claredat anotà també al marge superior: "VII^{a} qō"[26]. Una segona incidència va consistir a referir-se a la qüestió setena i assignar-li un tema diferent. I si el dubte planava a l'escriptori en el moment de copiar el text de la qüestió, no ens ha d'estranyar que la confusió continués en haver-se de referir al tema que hom hi desenvolupa, i que hom l'al.ludeixi errònіament i el confongui amb un altre; l'autor remet a la qüestió setena, quan el tema reportat "expressis verbis" és el de la qüestió tretzena, com

25. C. 134, f. 69^{r}, c. 146, f. 40^{r} i edició d'EHRLE, Archiv VII, 557. L'arrencada de l'escrit de la setena qüestió comença, però, amb una frase que consta de dues ratlles a manera d'introducció, i que són les següents: "Supposito, sicut verum est et in precedenti questione probatum, quod cardinales incurrerint ipso facto aliquas penas iuris eciam ultra terminos in constitucionibus penalibus expressos, septimo inter questiones incidentes queritur que sunt ille."

26. C. 134, f. 69^{r}.

veurem tot seguit en estudiar aquesta qüestió. Més encara, en una tercera ocurrència, l'ordinal "septimo" obre el text d'una qüestió que no és la seva, àdhuc folis enllà (dinou, en concret) d'haver copiat el mateix llibre tot el tema de la setena qüestió i no adonar-se de la contradicció, segurament perquè els textos respectius foren escrits per amanuenses diversos;[27] en aquest cas, el "septimo" substitueix el "duodecimo", l'ordinal correcte. I com a conseqüència d'aquesta falsa atribució, hom pot llegir al final de la qüestió dotze (la suposada setena) que, acabada l'exposició de la setena qüestió, passa a la vuitena,[28] reincidint en l'error vist i introduint-ne un de nou, car ni aquella és la setena ni l'altra la vuitena, sinó la dotze i la catorze, respectivament.

Pel que fa a la qüestió vuitena, la cosa és clara: hom no en coneix el text, ni crec que hagi estat escrit mai. Llavors, qualsevol atribució ha d'ésser fruit d'un error. I així és. Ho acabem de veure en relació amb la suposada qüestió setena, quan l'amanuense de torn hi afegí tot seguit la vuitena. Diu així: "Et expediti de VII questione inter principalia dubia huius tractatus veniamus ad VIII^{am}, in qua queritur utrum in casibus positis (...), cardinales (...), possint per papam reconciliari et ad priorem statum restitui".[29] He dit que la setena correspon a la dotzena i la vuitena a la catorzena, i no a la tretzena com seria lògic a tenor de la frase transcrita. L'ordre, i el tema, de les tres darreres qüestions (tretze, catorze i quinze), és donat pel mateix autor, en un text que addueixo en parlar de la qüestió tretzena. En un error d'atribució, no menys evident que en el cas anterior, caigué l'autor o el copista en referir com de la qüestió vuitena un text relatiu a un article 5 i en un altre als articles 13 i 14 conjuntament,[30] a les darreres planes de l'última qüestió, la quinzena (escrita un temps abans que algunes d'anteriors). Tres raons van en contra: la qüestió vuitena no consta en cap manuscrit; de totes les qüestions publicades, només una és subdividida en articles, la setena, aquella l'ordinal de la qual fou objecte d'error i d'esmena subsegüent: en un error que devia ésser "octavo", he escrit no fa gaire (vuitè vol dir setè); i, finalment, els temes dels articles de la dita qüestió setena es refereixen tots a les penes en què caigueren els cardenals que se separaren del papa i li feren la guerra en el setge d'Avinyó, especialment les d'homicides, cismàtics i heretges,[31] que són aquelles a les quals remet l'autor en el text que comento. Res de qüestió vuitena, doncs.

Respecte a les qüestions tretze, catorze i quinze, les tres darreres del tractat que han estat objecte d'emmascarament quant a l'ordre que hi ocupen, tota catalogació ha d'atendre's al travament lògic dels respectius temes, que l'autor cuità de manifestar amb contundència al final de la qüestió dotze. "Et primo interrogo te —escriu Benet XIII al contradictor suposat— utrum renunciacio pape facta per vim aut metum vel dum sic detinetur de iure teneat. Secundo interrogo utrum in casu, quem posuisti de restitucione obediencie fienda pape iam morti propinquo, reconciliacio istorum cardinalium, de quibus queritur, facta tunc valeat. Tercio interrogo utrum ante obtentam reconciliacionem et restitucionem ad priorem statum, cardinales, de

---

27. Text transcrit per EHRLE, Archiv, VII, 557. Ell publica "septimo" en el cos de l'edició i "duodecimo" en la nota de peu de pàgina que remet al volum 29 de l'Arxiu Vaticà.

28. Id.,*id.*.

29. Id., *id.*.

30. C. 134, ff. 66^{v} i 65^{r}, les penes dels assetjadors i heretges, respectivament.

31. El tema al.ludit de l'article cinquè, c. 134, ff. 70^{r}-71^{v}, i c. 146, ff. 42^{r}-43^{v}, i els dels articles 13 i 14, c. 134, ff. 77^{r}-80^{r}, i c. 146, ff. 54^{r}-55^{v} (perdut el full que contenia els primers paràgrafs de l'article 13). Vegeu també la llista de les les penes i dels temes subsegüents dels setze articles que constitueixen la qüestió setena, c. 134, f. 69^{r} i c. 146, f. 40^{r}.

quibus queritur, occurrente morte vel cessione pape, valeant successorem eligere." Als tres interrogants, que tot seguit anomena qüestions, l'autor es disposa a contestar "singulariter disputando veritatem inquirere".[32] Del primer, ell mateix a continuació escriu: "Et tu libenter quod postulas facio et sine dilacione super prima (et) in hoc tractatu .VII[a]. questione, qua queritur: Utrum renunciacio pape...",[33] i li atribueix un número d'ordre que no li escau de cap de les maneres, com hem vist en estudiar la setena qüestió, i que un supervisor de la cúria papal tingué temps de corregir en un exemplar, en el qual sobre la xifra antiga anotà: "XIII[a]"., és a dir el número que li correspon per concatenació temàtica i segons la pauta d'un full volant, el contingut del qual publiquem a l'apèndix 1, en el lloc entre la dotze i la catorze. El seu text no ha arribat, però, a nosaltres, si és que l'autor tingué temps i voluntat de desenvolupar l'enunciat transcrit i tres ratlles més que dictà tot seguit;[34] crec que tot quedà en això. El tema de la segona interrogació, aquella que a l'edició d'Ehrle[35] hom li atribueix el número vuit i que —com hem vist no fa gaire— no és el seu, ha d'anar abans de la darrera qüestió. I aquesta, que és la darrera i fonamental qüestió de la segona secció del tractat, en les còpies o bé no porta cap número ni cap indicació d'ordre,[36] o bé aquesta va suplerta amb l'adverbi "ultimo"[37] que fa referència a la conclusió del treball. Amb tot, un corrector tingué cura d'anotar l'ordinal quinze a la llista de qüestions i també al full del llibre el text del qual no porta per ell mateix cap al.lusió al lloc d'ordre pertinent.[38]

Tal ball i manca de fixació en l'ordre numèric —altres exemples inclosos en el text del tractat poden enumerar-se, a més dels citats— indica que, en escriure, l'autor no tenia al davant un organigrama precís, sinó un conjunt de qüestions, ben concatenades —això sí!— des de la lògica temàtica; situació agreujada pel fet de redactar-ne de soltes i en èpoques diverses. Ni ell ni els supervisors no foren capaços de corregir aquest defecte, ans els segons l'empitjoraren notablement amb llurs esmenes i afegitons. Ho especifico més en descriure el contingut dels còdexs i llur execució material.

Finalment, el present tractat compost teòricament de quinze qüestions rebé un complement amb la redacció del tractat *De concilio generali.* Remeto el lector al capítol corresponent.

Estructura orgànica del tractat

Esquematitzant una mica, en el procés seguit en la formació del tractat es descobreixen dues etapes ben diferenciades, dotades ambdues de complements: 1[a], les

---

32. C. 134, f. 55[v] i c. 146, f. 69[v]. Al c. 134, en comptes de "morti" es llegeix "morte".

33. C. 134, f. 70[r]. Cf. c. 134, f. 55[v].

34. Les ratlles de referència escrites a continuació del tema copiat per segona vegada són aquestes: "Pro parte affirmativa faciam raciones, quas faciunt quidam theologi; et ad idem allegabo iura, oppiniones et raciones iuridicas. Et, ut audivi, aliqui theologi sic probant talem renunciacionem valere, et cetera". C. 146, f. 70[r]. C. 134, f. 55[v].

35. Archiv VII, 557.

36. C. 134, f. 57[r]: "Utrum cardinales de quibus queritur, ante obtentam reconciliacionem...".

37. C. 146. f. 71[r] i edició d'EHRLE, Archiv VII, 558: "Ultimo queritur, utrum cardinales de quibus queritur, ante obtentam a papa reconciliacionem...".

38. Sobre el text del full volant vegeu l'apèndix núm. 1. La nota marginal es troba a l'angle superior de c. 134, f. 57[r].

quatre primeres qüestions, més la cinquena i les addicions importants a les qüestions segona, quarta i cinquena. I 2ª, les deu qüestions restants, de les quals dues o tres foren escrites aviat, dues altres més tard, i cinc no foren redactades. Posats en joc tots aquests elements, en resulten almenys sis tipus bàsics de còpies, amb possibilitat d'un gran nombre de variacions secundàries, segons que hom conjugui les quatre primeres qüestions o bé el bloc de les cinc, la reserva dels textos de les qüestions set i quinze, i la presència o no de les addicions a les qüesions segona, quarta i cinquena. Els dos exemplars que posseïm reflecteixen un estadi una mica avançat, guanyant en antiguitat el còdex 146 al c. 134.

Quant a l'ordre, caldrà tenir en compte dues coses: l'advertiment de l'autor i els punts ja fixats. L'advertiment de l'autor o, més ben dit, advertiment editorial —com seria en llenguatge actual— conté els elements clars: hi havia un primer tractat dividit en cinc parts, que cal entendre com a qüestions, les quals en alguns exemplars s'han de completar i ordenar; seguien després altres qüestions que explanaven tota la matèria restant, les quals, però, no eren encara ni corregides ni completes, tret de les dotze i quinze que s'envien junt amb la nota. Hom esperava —s'hi afegeix— de poder publicar l'obra sencera "infra breve", en poc temps. Entretant, es donava la relació de l'índex temàtic, i de les addicions ja lliurades; una altra mà féu constar en cada qüestió si havia estat enviada o no. Ara bé, el mateix autor que pretén d'orientar els lectors (o clients de les còpies), en la relació presentada no segueix l'ordre estricte, almenys en un cas evident: entre la qüestió quatre i cinc en posa una de desconeguda, tot convertint la cinc en sis. La numeració que precedeix cada qüestió (bé que no original del mateix escrivà, però sí coetània i produïda per un amanuense del cercle papal) no coincideix amb la que he seguit jo, en atenció als arguments adduïts en cada cas.[39] La similitud en la redacció de la qüestió cinquena i les següents traeix una concomitància en el temps de totes elles i manifesta un esquema mental diferent de l'emprat en el primer bloc.

Breument, el tractat és datable dels temps del setge d'Avinyó: del 1398 al 1402, en una gran part, tant en la seva gènesi com en la seva formulació estructural; els afegitons als textos elaborats primer han de situar-se cap al final de període. Dues qüestions foren publicades —i redactades, segurament— en una data imprecisa del 1402 al 1408. Cinc no foren ni escrites, sembla.

B. Tractat: De concilio generali.

L'opinió de F. Ehrle

Partint de la base d'una informació continguda en el tractat i consignada en els paràgrafs inicials de la introducció, en una nota final i en alguna altra ocasió al llarg de l'escrit, segons la qual "presens tractatus De concilio generali est una de principalibus questionibus contentis in tractatu De novo subscismate", el tractat

39. Heus aquí la relació de les qüestions segons l'ordre establert. 1. "Primo ergo habeo probare". 2. "Secundo habeo probare". 3. "Tercio habeo probare". 4. "Quarto restat probandum". 5. "Nunc quinto restat declarare" (o bé: "Nunc quinto in ordine questionum queritur utrum"). 6. "Sexto inter questiones incidentes videndum est utrum propter illa (...) cardinales aliquas penas incurrerunt ipso iure". 7. "Septimo inter questiones incidentes queritur que sunt ille pene". (8 a 11). 12. "Duodecimo (...) utrum stantibus terminis". 13. "Utrum renunciacio pape". 14. "Utrum papa fortiter egrotante". 15. "Utrum cardinales de quibus queritur". El text de l'advertiment editorial dóna un ordre no coincident a vegades amb el quadre precedent. Vegeu-lo a l'apèndix núm. 1.

que comentem ha d'ésser situat per tema i cronologia a continuació de l'altre tractat, el *De novo subscismate*. I si aquest, identificat amb el que comença "Quia nonnulli", ha de correspondre, no al temps del primer subcisma ocorregut el 1398-1403, sinó al del segon o nou subcisma, originat quan els cardenals tramesos a preparar la trobada de Benet XIII amb Gregori XII li giraren l'esquena i anunciaren la convocatòria d'un concili a Pisa, el juny de 1408. No és de creure que en l'escaiença del viatge de Ligúria a l'"Aragó", el juliol d'aquell mateix any, el papa Benet XIII hagués pogut disposar de temps suficient per a escriure dos tractats, sinó més aviat en una data posterior del *De concilio generali* respecte al *De novo subcismate*, el qual fou redactat a Barcelona en 1409-1410.[40] Hom podria assenyalar-ne el temps vers l'estiu de 1410.[41]

Una hipòtesi diferent

La base de l'argumentació d'Ehrle rau en la relació que el mateix autor posa entre els dos tractats esmentats. I no puc tenir res en contra d'això. Una dificultat pot suscitar-se, tanmateix, entorn de la identitat del tractat titulat *De novo subscismate*, que en els treballs de l'esmentat professor s'identifica amb aquell que comença amb les paraules "Quia nonnulli". Podem preguntar-nos si és correcta tal identificació, i la meva resposta és clara: no. Almenys en el cas present, no es corresponen, sinó que l'escriptor es referia al tractat "Quia, ut audio". Llavors, la datació proposada cau, i resta substituïda per una de nova: entorn de l'any 1408, certament abans de la celebració del concili de Perpinyà, el primer de la sèrie de reunions generals de l'Església, amb intencionalitat ecumènica, després d'un centenar d'anys d'haver estat celebrat l'anterior (el darrer havia tingut lloc a Viena del Delfinat el 1311-1313). Aquest punt és important.

En efecte, l'autor experimenta la pruïja d'afegir, als temes exposats al propi tractat DCG, la pràctica de celebrar el concili general, pràctica aquesta que "reputo utilem —són les seves paraules— propter inexperienciam modernorum, *cum nemo etatis nostre* —ut credo (afegeix)— *hoc viderit practicari*".[42] Com seria possible d'entendre una afirmació tan contundent, si tothom acabava de passar l'experiència d'un concili: a Perpinyà, els uns, els altres a Pisa, i els tercers a Cividale? Les seves paraules no crec que admetin una altra explicació sinó la rodona i clara: ningú no tenia la pràctica de concili. Ni l'autor, tampoc. Devia escriure-ho, doncs, abans del novembre de 1408.

L'anticipació en un any o més de la redacció DCG a la del tractat "Quia nonnulli", impedeix totalment la identificació d'aquest amb el titulat "De novo subscismate". En aquest sentit, un segon argument de pes es troba en el primer incís de la frase, de la qual hem transcrit ja el segon, i diu així: "Et tandem post conclusionem huius tractatus, ymo verius questionis, que est una principalis *tractatus De subscismate*, subiciam practicam celebrandi concilium generale...",[43] en què d'una faisó espontània l'autor remet al tractat escrit en temps del primer subcisma (1398-1403), és a dir aquell que comença amb els mots "Quia, ut audio". No hi cap pas la possibilitat d'error per part de l'amanuense, ni tampoc un oblit en la ploma de

40. Franz EHRLE, Archiv VII, 531-532; Cf. id., 534-535.

41. "Dictionnaire de Théologie Catholique", cols. 2028-2029.

42. C. 134, f. 87^{v} i c. 128, f. 5^{r}. I edició d'EHRLE, Archiv VII, 525.

43. C. 128, ff. 4^{v}-5^{r}. I Archiv VII, 255.

l'autor —en pur possibilisme, sí que hi caben—, si el text adduït suara és posat en comparació amb una altra còpia, en la qual un supervisor introduí unes esmenes que reblen el clau en la mateixa direcció, de manera que resta exclosa tota altra versemblança. L'incís de la frase copiat resta modificat llavors en la forma següent: "Et tandem post conclusionem huius tractatus, ymo verius *questio(nis), que est .XV. vel .XVI. in principali tractatu de subscismate*".[44] Més clar, l'aigua. En la ment de l'autor, coneguda dels més íntims col.laboradors d'aquell moment, la matèria de DCG venia a ésser un capítol, dels importants o principals, del tractat "De subscismate", en el qual formava en el lloc quinzè o setzè. Sobre quin deu ésser aquest tractat, la resposta és única: "Quia, ut audio", car a ell li escau el títol esmentat i ell, d'entre els escrits sortits de la mà de Pere de Luna, és l'únic que és subdividit en qüestions, i precisament en nombre total de quinze (ja ha estat vist al seu lloc).[45] En correspondència, doncs, a la metodologia seguida en el tractat principal, el nou capítol, que bé pot conceptuar-se un tractat independent —com així s'esdevingué en la pràctica—, forma una sola qüestió, la qual al seu torn és subdividida en articles (recordem del "Quia, ut audio" la qüestio setena composta de setze articles, i entendrem l'esquema mental a què se subjectà l'autor). No hi fa res que la nova qüestió ocupi el mateix espai gràfic que la resta del tractat en bloc. L'autor decidí d'unir-los formalment,[46] sense excloure la possibilitat de caminar separadament, ans desitjà que hi corressin. I ho aconseguí.

A la vista d'això que acabem d'exposar, podria hom arribar a la conclusió que l'autor caigué en contradicció quan es referí ara al *De subscismate* ara al "De novo subscismate" com a tractat principal objecte de la seva producció, si no tenia present totes les consideracions possibles. Una d'elles és que el novell tractat comença directament amb l'exposició de la matèria ("Curandis morbis velut cronicis", són els mots inicials del text) i acaba just al final de l'exposició del tema principal ("...et iura cum racionibus que pro utriusque superius allegantur", són les darreres paraules de l'estudi). Ara bé, el cos del treball va rebre després, a mans del propi autor i, sobretot, dels responsables del scriptorium papal, una introducció que consta d'uns mots proemials i de la relació breu del tema principal i dels deu dubtes que donaran peu a l'explanació de la matèria, i un brevíssim escatocol.[47] I és precisament a l'es-

44. C. 134, f. 87^{v}.

45. El tractat "Quia nonnulli", el més directe rival en la identificació del titulat *De novo subscismate*, consta de quatre parts, denominades així, i cada una d'aquestes és sembrada de punts, designats indistintament qüestions o dubtes, com si hi diguéssim tema, punt, consideració, aspecte, etc., no subjecta a un esquema ni formant apartats principals de l'estudi.

46. Per la mateixa raó deixà d'anotar en aquesta qüestió la professió de fe, que acostumà a estampar en tots els altres tractats, perquè constava ja al principi d'aquest tractat. Ho recorda explícitament, afegint que "et ideo credidisse et tenuisse me recolo, et in futurum credere et tenere semper intendo, *ut in principio huius principalis tractatus De subscismate lacius explicavi*". C. 128, f. 5^{r}. El text de la còpia c. 134, f. 88^{r} omet els mots "principalis" i "De subscismate".

47. En la introducció afegida al tractat, hom llegeix: "Presens tractatus *De Concilio generali* est una de principalibus questionibus contentis in tractatu *De novo subscismate*. Et in hac questione vel tractatu sequentem ordinem observabo, nam propter eos qui totum tractatum *De subscismate* forsitan non videbunt, incipiam ab aliquali prohemio pro introduccione materie, et intencione scribentis intimanda, ac in perfeccione operis excusanda. Deinde submictam protestacionem fidei mee, quam in principio utriusque tractatus, scilicet De principali scismate et De novo subscismate, extensius iam premissi, et tam publice quam secrete sepius iteravi; sed et nunc propter emulorum detracciones hic iterum repilcabo" (C. 128, f. 1^{r}). I en l'advertiment anotat al final, hom diu novament: "Et sic finitur ista questio una de principalibus in tractatu De novo subscismate, que potest dici eciam specialis tractatus De concilio generali, pro cuius complemento in mente subiungitur practica et forma celebrandi ipsum concilium generale" (C. 129, f. 112^{v}). Hi ha una redacció idèntica als exemplars recensionats per EHRLE, Archiv VII, 520 i 531.

catocol i a la introducció on d'una manera insistent hom fa referència al tractat *De novo subscismate*, al.ludint al mateix i únic tractat que al cos del treball l'autor titula *De subscismate* (el tractat "Quia nonnulli", el suposat *De novo subscismate* encara no havia nascut ni hom no hi pensava). El canvi o ampliació del títol amb l'adjectiu "novo" pot ésser atribuït a les noves circumstàncies que, amb la defecció de deu cardenals, obligaren l'autor a publicar aquells fragments finals de les qüestions setena i quinzena del tractat "Quia, ut audio", a més d'alguna altra qüestió completa, que bé podrien significar el pas del primitiu tractat originat al temps del primer subcisma, al definitiu tractat fet públic al moment del nou o segon subcisma. Tot amb tot, aquesta falla demostra una manca de precisió en els responsables de l'escrivania pontifícia, car el títol escau més bé al tractat "Quia nonnulli", així com el "Quia, ut audio" hauria d'ésser titulat simplement *De subscismate*.

Per totes les raons que acabem d'exposar, el tractat ha d'ésser datat entre el terme "a quo" marcat per la redacció del "Quia, ut audio" (període estricte: 1398-1403, i període extens: 1398-1408) i el terme "ad quem" representat pel concili de Perpinyà (inaugurat el 15 de novembre de 1408), en un moment més acostat a aquest segon terme que no pas al primer, com correspon a la creació d'un ambient general favorable a la "via concilii". Podem deixar per bo l'any 1408, tan decisiu en la història del Cisma. Benet XIII intentà de conduir les regnes del nou cavall de Troia amb el seu tractat, però com que no hi creia de cor, acabà devorat pel mateix animal.

Aquest tractat, que presenta una unitat de redacció en el temps —fet que contrasta amb la gènesi del "Quia, ut audio"— no és complet tampoc, i se'n pot dir que, així com ve a ésser una part independitzada de l'altre, així també d'ell, del DCG, n'havia de sortir un text que en la ment de l'autor havia de prendre volada suficient per a constituir-se en peça literària autònoma; la idea no devia prosperar i tot quedà en projecte, com aquelles cinc qüestions de QUA. Almenys cap de les obres conegudes no s'ajusta al seu esquema. Descobrir-les, entra en el camp ample de les il.lusions i de la recerca oberta a tantíssims dipòsits documentals manuscrits, no escorcollats encara ni estudiats. Tal tractat nou tenia per tema exclusiu el d'aprofundir en la pregunta punyent de si el papa podia ésser jutjat pel concili general, la matèria que com a article vuitè exposava ja al DCG; el dit article estudiava quatre qüestions incidentals —és la terminologia emprada als tractats del mateix autor i usual al seu temps— i hi volia afegir un treball d'investigació més profund, que deixava per a un altre moment. Val la pena de reproduir literalment allò que ell escriví sobre això: "Sed sub isto articulo (el vuitè) deciduntur alie XXV questiones, quas propter et earum curiositatem et materiarum ut plurimum novitatem iudicavi utilius de presenti alibi reponendas quam huic tractatui inserendas, super quibus quecumque scripsi, et si in posterum sim scripturus, sicut et omnia alia scripta et dicta mea, ex nunc subicio doctrine sancte matris Ecclesie et catholice veritati, sicut in aliis mels diversis protestacionibus lacius continetur".[48] Per consegüent, cap d'aquestes promeses qüestions no es troba al text del tractat DCG, sinó que, en acabar l'exposició del tema propi d'aquella quarta qüestió incidental, s'enceta la matèria de l'article novè, sense cap advertiment intermedi a l'estil de la nota continguda al proemi ni indici de mancarhi res. Podria dir-se que l'obra, a causa d'això, és sencera, però no completa.

48. C. 128, f. 3^{r}. i edició d'EHRLE, Archiv VII, 522.

C. Tractat: Quia nonnulli.

La natura compacta de l'obra, la seva brevetat (l'autor oposa a la boira tenebrosa creada pels cardenals contraris el "lucidum speculum huius brevis tractatus"),[49] l'objectiu precís de denunciar amb força i claredat la conducta dels rebels (que emprenen pel seu compte la convocació i realització del concili general a Pisa), i la presència de dues notes cronològiques al cos del treball, ha fet que tots els autors s'avinguessin tant en la consideració de la gènesi com en l'establiment de la datació. Benet XIII el va escriure durant la seva estada a la ciutat de Barcelona,[50] que s'allargà del 29 de setembre de 1409 al 18 de juny de 1410. Hom el situa més aviat, a causa de les repetides al.lusions al papa Alexandre V creat el 26 de juny de 1409 i mort el 3 de maig següent, a la segona meitat del 1409, si bé la menció de la durada del Cisma per més de 23 anys, el situaria amb exageració l'any 1411,[51] si no tot el tractat, almenys una part.[52]

Aquest tractat, el més breu dels tres que sortiren de la ploma de Pere de Luna el primer decenni del quatre-cents, ha d'ésser considerat sol, sense relació formal amb els dos anteriors, desllligat que l'hem deixat del tractat DCG.

D. Correlació dels tres tractats

En acoblar els quatre treballs principals de Pere de Luna sobre el cisma, cadascun d'ells troba el seu lloc i es defineix per unes circumstàncies concretes:

1r. *De schismate.* Sobre el Cisma, quan ell era cardenal (abans del 1394).

2n. *De subschismate*, o tractat "Quia, ut audio", en temps del primer subcisma i del setge d'Avinyó (1398-1403) amb extensió possible al 1408.

3r. *De concilio generali*, o tractat "Curandis morbis", redactat en el període àlgid de la convocatòria de concili general (1408).

4t. *De novo subschismate*, o tractat "Quia nonnulli", escrit amb la intenció de descobrir el comportament perillós dels cardenals a Pisa i denunciar-ne el perniciós abast (tardor de 1409, amb afegitons de 1411).

E. Diversitat de còpies segons les variacions de textos

Cosa comuna és la de trobar diversitat de lectura en els textos de les obres manuscrites, que hom ha copiat al llarg de la història i que hom continua copiant; va-

49. ACB, c. 134, f. 1r. Insisteix una altra vegada en l'aspecte de la brevetat: "Hiis premissis —escriu al final de la primera part— de prima parte huius brevis utinam sit, ut opto, compendiosi tractatus". C. 143, f. 3v. En referir-se a la pròpia obra, l'autor empra sempre el substantiu "tractatus".

50. "Patet enim quod non vacavit per corporalem mortem, quia papa de presenti Barchinone residens loquitur, comedit et bibit, que mortui homines non exercent". Text reproduït per Sebastián PUIG Y PUIG, *Pedro de Luna*, 223, N. VALOIS, *La France*, IV, 150, i testimoniat per ALPARTIL, *Cronica*, 192, línia 25.

51. Franz EHRLE, Archiv VII, 534-535. Ell deixà marcat un període més ampie, del juliol de 1409 a l'estiu de 1410, que no s'ajusta amb exactitud a l'estada de Benet XIII a Barcelona. En l'esment als 23 anys de durada del Cisma sembla que hi ha una errada per 21 —escriu—, car d'acord amb les afirmacions contingudes al propi text no és possible de col.locar l'elaboració de l'obra més tard d'una o dues setmanes després de l'elecció de Joan XXIII (17.5.1410).

52. Les interpolacions posteriors que hi troba Valois deuen referir-se a l'incís sobre la durada del Cisma. Cf. "Dictionnaire de Théologie Catholique", col. 2027s.

riacions que poden anar d'un simple retoc estilístic a l'addició de fragments llargs o de paràgrafs sencers. Ningú no se n'estranya, i això constitueix l'enriquiment d'una edició crítica d'un tractat, que diu molt a favor de la cultura en els seus múltiples aspectes. No es tracta del mateix fenomen, però, si d'un text elaborat i copiat en un interval de temps llarg hom passa a un període curt, més ben dit curtíssim, i per obra del mateix grup de persones responsables, demostrant-se aleshores, no la intervenció directa dels copistes, sinó la voluntat de l'autor en el sentit que aquest anava introduint variacions en els textos a mesura que es produïen les còpies. Aquest és el cas dels tractats de Benet XIII.

Les variacions consisteixen en addicions, és a dir els fragments que l'autor afegí al text primitiu i que hom ho féu constar explícitament ("addicio" és el mot emprat en els còdexs medievals); en fragments llargs que són en una còpia i manquen en una altra (són addicions també, que no són anotades ni amb el mot "addicio" ni amb cap mena d'indicació); variacions de textos, consistents en frases curtes o incisos de frases, que canvien en una còpia o altra; variacions de mots, que no poden ésser atribuïdes a error dels copistes, sense més ni més; mots o incisos que són en una còpia i no pas en una altra; paraules i incisos que corren amb el text d'un exemplar i figuren al marge de l'altre; i altres variacions, no tan freqüents.

En aquest apartat del nostre estudi i també en els dos següents, em refereixo exclusivament a les còpies dels exemplars manuscrits de les obres de Pere de Luna que hom guarda a l'Arxiu Capitular de Barcelona, que són els volums que, pel fet de tenir-los fàcilment a la mà, m'han permès d'efectuar un estudi directe i comparatiu. Estic segur que els exemplars dels altres fons bibliogràfics s'atenen a una normativa semblant a la que hom descobreix en els d'aquí, segons l'estadi en què foren copiats. En l'aspecte formal, n'hi ha prou per a assegurar-ne la similitud amb recordar les breus consideracions que sobre les còpies de QUA publicà Ehrle en el seu treball.[53] En el volum 29 de l'Arxiu del Vaticà trobà esmenes i addicions, fàcilment visibles; en el volum 23 descobrí incloses ja moltes de les esmenes i addicions i d'altres que no figuren en el 29, i, en concret entre els afegitons escrits al marge, en refereix un que és obra material del cardenal de Pamplona; i en el volum 25 va veure que seguia la pauta del 23, llevat que és una còpia incompleta.

D'addicions en presenta el tractat QUA; n'esmenta tres el full indicador de la totalitat dels temes de què és compost. Afecten tots la primera secció, concretament les qüestions dues, quatre i cinc. En el còdex 134 l'addició a la q. dues va en full a part i l'ordenador del volum va tenir la precaució d'indicar el lloc on ha d'anar amb un reclam al principi d'aital full i al lloc corresponent del text.[54] En l'altre còdex[55] no hi ha res d'especial, car el text de l'addició corre amb el del tractat, sense senyal de cap mena. Res no demostra tampoc l'afegit a la q. quarta ni a la cinquena, en cap de les dues còpies.[56]

---

53. Archiv VII, 553-554.

54. L'advertiment anotat en el full (f. 19^{r}) diu: "Hoc ponitur in tractatu Iam misso, q. II^{a} y "sed ultra"", al costat d'un senyal, el mateix que figura al marge de l'indret on s'ha d'afegir (f. 24^{v}), amb un advertiment semblant: "Hic ponitur adicio scripta supra folio .i^{o}. huius cisterni".

55. C. 146, f. 9^{r}. L'addició comença: "Sed ultra".

56. C. 134, ff. 31-32 i 35^{v}-41, i c. 146, ff. 20^{r} i 26^{v}-32^{r}, respectivament. Les addicions comencen: "Ceterum quia aliqui" i "Sed poterit aliquis dicere". La corresponent a la qüestió cinquena és afegida al final del text primitiu, com és de veure a la normativa de l'ordre temàtic del tractat, que publiquem a l'apèndix núm. 1. Hom hi trobarà també les indicacions relatives a les altres dues addicions. No serà de més indicar ja aquí que en les addicions foren introduïdes variacions, com es fa constar en l'apartat corresponent.

Fragments més o menys llargs, a manera d'incisos o de frases senceres, sembren els textos dels tractats, amb l'intent de precisar conceptes, de llimar expressions, de remarcar idees o d'altres formes, de les quals no ha d'excloure's per principi la necessitat d'aclarir el fil conductor de la matèria. Allò que ara i aquí ens interessa d'escatir no és pas el contingut dels escrits, sinó el ritme amb què foren publicats i, per tant, redactats. Entre els exemplars d'un mateix tractat, ara l'un, ara l'altre, presenten textos que manquen en l'altre, de manera que per això sol no crec que hom pugui determinar la precedència en el temps dels respectius volums manuscrits. Reflecteixen indistintament els passos seguits en llur elaboració. En podem veure exemples a l'apèndix número 3.

Les variacions de textos, que afecten frases curtes o incisos, àdhuc paraules, d'una frase en una part o en diversos llocs de la mateixa frase revesteixen la figura de formes estilístiques, de conjunts anodins i de relació d'autoritats diferents. Entre aquestes "auctoritates" —vegeu la nota crítica d'aquest i dels altres exemples a l'apèndix número 4— esmento la cita d'un text de Boeci en un exemplar, que és substituït per un de Porfiri en l'altre. Convindria de comparar les dues citacions per a arribar a entendre una mica la raó que mogué l'autor o els copistes a les seves ordres a aquella substitució, i a les substitucions restants.

En el capítol de les variacions de mots, que inclou substitucions de paraules, canvis de col.locació en la frase, supressions, etc., sovint és possible d'entreveure la limitació humana exposada a l'equivocació per part del copista (a tall d'exemple: "alias-et", "membra-mala"), però en altres ocasions aquesta explicació no basta, ans cal atribuir-la a una maduració de la matèria ("scisma-subscisma"), a correccions ("perperam-in papam"), a explicitacions d'idees ("ut presumitur-ut predicitur"), volgudes pels responsables del scriptorium. Vegeu-ho a l'apèndix número 5.

Una consideració semblant mereix el capítol de mots o frases que són escrits al marge de la caixa d'escriptura en una còpia mentre van inclosos en el text en una altra. Aquell cas mostra la intervenció de supervisors a l'hora de trametre exemplars dels tractats. Dels molts exemples possibles, a l'apèndix número 7 en reproduïm uns quants.

Del conjunt de les consideracions que es desprenen de l'observació de les dites variacions, cal remarcar aquella que demostra la urgència amb què s'anaven copiant, i s'arriba a conclusions semblants a les descobertes al capítol sobre la gènesi dels tractats. Hi podem afegir ara que per a l'autor i el seu cercle de col.laboradors convenia més que els tractats circulessin fos com fos, no complets ni esmenats, a haver d'esperar l'assoliment de la perfecció temàtica en els detalls i en el conjunt de l'obra i de dicció. Aquell full volant esmentat més amunt volia suplir les deficiències observades en el servei de còpia i de reproducció manuscrita que treballava en unes condicions altament desfavorables pel que fa a la urgència de les trameses, al ritme discontinu de la producció dels originals i a la disponibilitat de personal amanuense. Hi insisteixo amb arguments nous, des d'un angle ben diferent, al capítol següent.

II. LA COMPOSICIÓ MATERIAL DELS VOLUMS

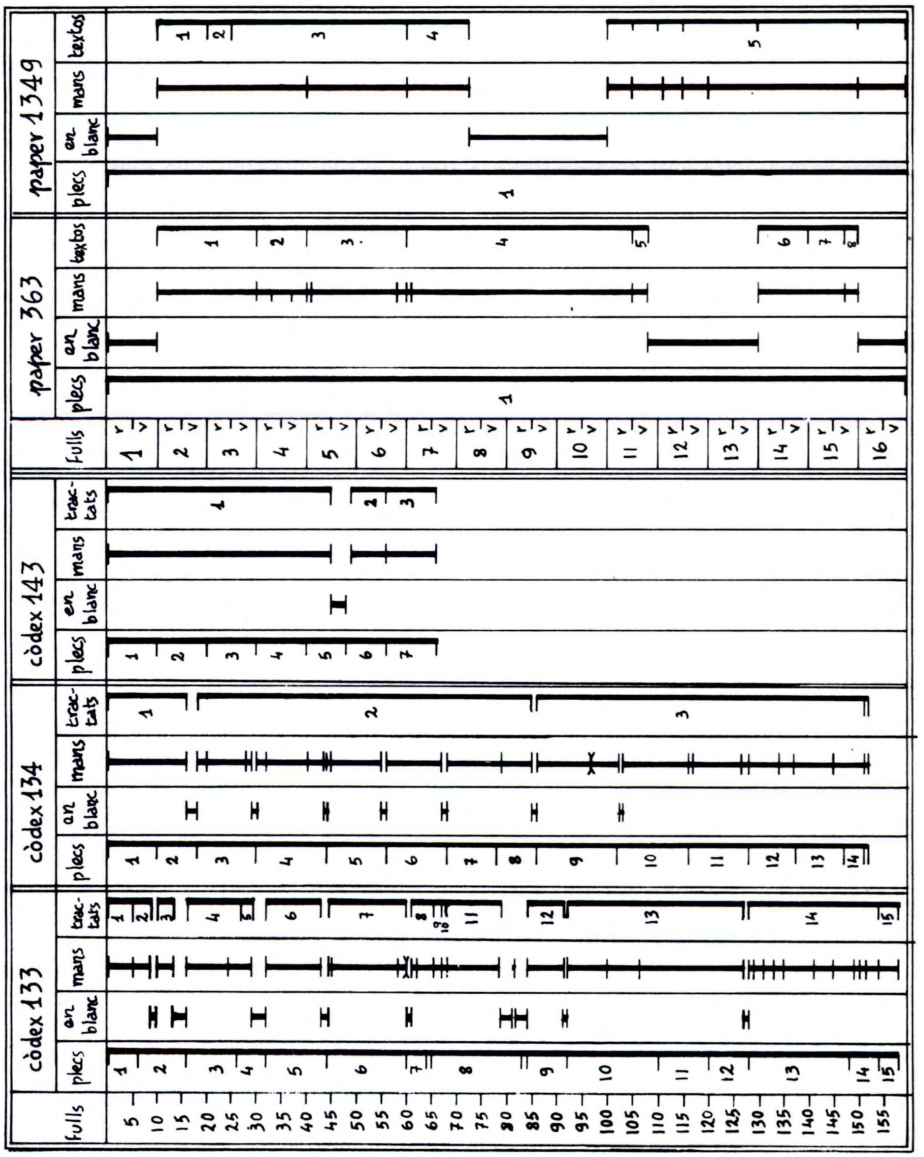
És un capítol apassionant i curiós, interessant i desconegut en els estudis dels tractats de Benet XIII; potser un cas únic en la bibliografia. En dir obres de Benet XIII, em refereixo als llibres que foren elaborats a la cúria papal de Pere de Luna en defensa de la seva causa al llarg de la seva vida, especialment durant el període tràgic que seguí la deposició d'ell com a papa pel concili de Constança. Entren a la

consideració, doncs, els coneguts tractats de Benet XIII i alguns altres llibres sortits de la cancelleria papal transhumant o bé radicada definitivament a Peníscola. El lector podrà llegir uns breus comentaris que la consideració del material acumulat ha merescut de part meva, i disposarà així mateix d'uns quadres on gràficament són representats alguns dels aspectes principals del present capítol.

Vagi per endavant la constatació que els escrivans empraren tota mena de paper fabricat en multitud de molins i que no s'amoïnaven gens ni mica de trobar una certa unitat, que podríem anomenar operativa, quant a la composició dels plecs per a formar un llibre. Esmentem el cas del còdex 133, el qual consta de 15 plecs, repartits entre: dos de 4 fulls, tres de 6, dos de 8, tres de 10, un de 12, un de 16, dos de 18 i un de 20 fulls. Es veu clar que anaven servint-se de plecs posats a llur abast, llevat dels casos que un sol amanuense rebia l'encàrrec de copiar sencer un tractat (els còdexs 128 i 146, per exemple).

La comanda de copiar tractats i textos doctrinals diversos devia recaure sobre unes mateixes oficines, que tenien la missió d'enllestir tota l'altra documentació oficial i oficiosa de la cúria papal, com és ara butlles, breus, gràcies, informacions, comptes, cartes, etc., produïda a la cancelleria pontifícia en un nombre ingent. La desproporció entre la feina i els escriptors disponibles, la manca de pau mínima, la necessitat de produir fos com fos, la urgència d'allò que avui en diem sistema de propaganda, i també la manca de disponibilitat dinerària, contribuïren a uns resultats ben característics de la cort avinyonesa, millor penisclana. El secret tan vital als moments tràgics en la vida de Benet XIII, les conveniències diplomàtiques, conjugades amb la intervenció de persones allunyades de la cúria papal que completaven certs punts comprometedors dels escrits, introdueixen un nou element típic d'aquells productes, similar al pes de l'ús d'un tipus de lletra, el de la cancelleria avinyonesa, denominada la bastarda francesa amb un nom no massa escaient, pròpia dels documents solemnes i present també en els manuscrits.

A part els casos excepcionals d'una obra encomanada a la perícia d'un amanuense, el fet normal devia consistir —així m'ho imagino fonamentadament— que el director-responsable màxim de l'oficina ordenava al personal que anessin copiant el text d'un original posat sobre la taula. Devien aprofitar estones, breus moments, que els permetien només d'escriure un paràgraf, una sola pàgina o quelcom més; així en un foli poden trobar-se dues i tres mans, sense que el text en pateixi dany. Altres vegades devia recórrer al sistema de repartir la feina, segons lots preestablerts: ja sia per plecs (exemple, el còdex 129), ja sia per fragments (el cas més usual). En aquella suposició, pot donar-se que l'escriptor no ocupi tots els fulls reservats o que acabi la matèria abans d'arribar al final de la darrera pàgina; llavors, l'espai sobrer resta en blanc. També quedava en blanc l'espai sobrant entre textos copiats fragmentàriament per diversos copistes, amb espais en blanc més o menys importants, d'uns centímetres a mitja pàgina o més, de manera que hom pot trobar una pàgina, un foli o més d'un foli en blanc que separa dos paràgrafs del mateix text. Algunes vegades se salva el lligam per mitjà de l'acostumat reclam o custos o bé amb l'acabament de la frase per mà de l'escriptor que continuava la còpia salvat el dit espai; tot amb tot, no acostuma a indicar-se la continuació amb cap senyal, llevat de l'espai en blanc. Tanta varietat pot donar-se com la que va d'una sola mà per a un llibre de 112 folis (el còdex 128) a trenta-dos grups de mans en 158 folis (el còdex 133); quan es donen tants grups —no he portat l'examen a una precisió extrema, he d'advertir—, alguna mà es repeteix dues vegades o més, constatació aquesta que serveix per a ratificar la nostra hipòtesi. Presento a continuació els resultats d'aquesta anàlisi portada a terme en tres llibres i dos fulletons, i representada gràficament conjugant cinc elements estudiats: plecs, folis, fulls en blanc, mans i tractats o textos. (Vegeu el quadre adjunt.)

fulls
còdex 133
plecs
en blanc
mans
trac-tats
còdex 134
còdex 143
paper 363
paper 1349
textos

Un segon punt bàsic, que ens fa conèixer el sistema de transmissió-propagació dels escrits, és ofert per l'observació dels volums, o dels plecs a vegades, en llur estat actual, per tal de descobrir si és el mateix amb què sortiren de les oficines pontifícies o bé ha sofert canvis i modificacions. Hi ha exemples de totes dues suposicions, sortosament, per bé que abunden més els de la darrera classe. D'aquella, cal mencionar en primer lloc el còdex 132 (titulat *Super horrendo et funesto casu obedientiae Papae subtractae in regno Aragoniae)*, dels voltants del 1416, que sortí de Peníscola format per un sol plec de 22 fulls i encobertat amb un pergamí que, en la part interior o anvers de la peça, conté una butlla de Benet XIII del 1395, no expedida; com a única indicació escriptòria fou marcada una creu a les dues cares del llibret, el senyal que figura també al còdex 143 i amb el qual s'identificava la personalitat del papa en les lletres xifrades; una mà, no gaire coneixedora de la nomenclatura dels tractats de Benet XIII, va escriure coetàniament el títol "De subscismate", a la cara posterior. Conserva també l'encobertació original el còdex 143, la qual no presenta aspectes a remarcar, tret dels títols posats contemporàniament a la còpia per unes mans amigues. I no aporta res de nou l'observació de les cobertes originals del còdex 146, el llibre que ha sofert els efectes de la humitat i de la incúria destructora dels homes. El còdex 129 (que conté *Disputatio oboedientis et subtrahentis*) significa un pas intermedi entre el grup dels models anteriors amb cobertes originals i el grup que estudiarem tot seguit. Porta unes cobertes del seu temps, amb un títol contemporani escrit a la cara anterior, que pel fet de consistir en un document en pergamí, doblegat pel mig, de l'arquebisbe Francesc Climent, de l'any 1416 (la banda del tall amb les lligades fou reforçada en una manipulació del segle XVII), ens dóna a entendre que degué ésser el mateix Francesc Climent qui posà cobertes al conjunt del llibret, format per tres plecs i trenta fulls.

Tanmateix, la majoria de plecs escrits corrien desencobertats. Així ho proclama a bastament l'observació del primer full i del darrer de cada plec en l'aspecte concret de la netedat o brutícia. Si això no semblava prou provatori, restaria una altra possibilitat, la d'haver-los desproveït de cobertes de seguida d'iniciar la circulació, cosa que conceptuem inversemblant, més encara, improbable en alguns casos i contrària als fets en altres. En els còdexs que foren enquadernats en èpoques posteriors, la cara primera i la darrera de cada plec acostuma a ésser bruta (per exemple, el còdex 133: primer plec, 1r i 6v; segon plec, 7r i 16v; cinquè plec, 46r i 59v, etc. El còdex 134: segon plec, 11r i 18v; sisè plec, 57r i 68v, amb taques i tot, etc). No falta el cas de dos plecs que foren cosits junts i mostren, per tant, la primera cara d'un plec i la darrera de l'altre, brutes (al còdex 133: tercer i quart plec, 17r i 32v; al còdex 134: setè i vuitè plecs, 69r i 86v). Més curiositat i valor simptomàtic es descobreix en l'esmentat còdex 133, el sisè plec del qual (amb les habituals cares brutes: 46r i 59v) rebé poc després un bifoli protector (f. 45r i 60v), així mateix amb els senyals evidents de descurança a les pàgines exteriors; no menys interès presenta el còdex 134 en el plec novè perquè de resultes d'haver-ne estat arrencat i partit pel mig del séc el bifoli exterior (format pels f. 87 i 102), patí els efectes de la fregadissa el bifoli següent (format pels f. 88 i 101). A aquest mateix còdex 134, i tenint en compte que el segon plec mostra els efectes usuals, l'estat de polidesa dels fulls exteriors del plec tercer (f. 19r i 30v) pressuposa que comptà amb alguna mena de protecció, que degué ésser treta en el moment de procedir a l'enquadernament de tot el llibre.

Molts altres exemples podrien ésser adduïts que reforçarien d'una manera innecessària i de faisó monòtona els punts exposats suara, i que el lector benèvol triarà

del munt d'informació que és exposada succintament en l'apèndix número 8.[57] No val la pena, doncs, d'insistir-hi aquí, car a favor de la hipòtesi sobre la sortida de textos de l'oficina papal sense encobertació específica —un dels casos estudiats, el més interessant, potser— afegeixo la descripció de dos plecs, anotats amb les cotes Cisma d'Occident, documentació en paper núm. 363 i 1349, arribats a nosaltres en la seva forma originària: sense cobertes, fent-ne el servei el primer full, que es deixa en blanc, i cosits amb un fil i una llenca estreta i llarga de pergamí al centre interior del plec com a reforç. En el primer cas, el darrer full fa de coberta també, mentre que a l'altre plec l'escrit arriba fins al final del full.

A MANERA DE SÍNTESI

El sistema de transmissió (més ben dit, de publicació) dels tractats de Benet XIII en el període 1398-1417, anava condicionat a la marxa general de la cúria pontifícia, sobretot del *scriptorium* sobre el qual requeia una tasca enorme que calia enllestir amb uns recursos de personal i econòmics molt precaris. Els resultats visibles no corresponen pas a la qualitat dels amanuenses ni a la voluntat dels responsables: al costat de textos copiats amb netedat, bona lletra i els usuals elements indicatius de quaderns i fulls, trobem textos escrits a corre-cuita, sense miraments ni reclams ni ordre visible. No donaven per a més, les disponibilitats del moment. Així, d'un llibre confiat a un sol escrivà o a dos o a tres a tot estirar, hom passa a un volum produït per dues dotzenes o més de mans. Paral.lelament a la urgència de copiar sense defallença, hi havia la necessitat d'editar a remolc dels esdeveniments, enmig de múltiples afers que la direcció de l'Església imposava al seu cap i pastor. D'aquesta manera i sobre la marxa, s'anaven ampliant els plans d'algun llibre alhora que s'hi treveno s'hi afegeixen pàgines completes, fragments extensos, frases llargues i incisos breus, i que la mà d'un supervisor o d'un corrector esmenava, remarcava o hi introduïa coses. Es féu necessari el dictat d'un full que contingués la pauta del tractat a benefici dels lectors i dels rebedors. Tanmateix, tansmissió, datació i gènesi dels llibres són aspectes connexos, que rarament coincideixen amb valors tan importants com en el cas —podríem dir-ne únic— dels tractats del papa Benet XIII.

Josep BAUCELLS I REIG
Arxiu de la Catedral de Barcelona

57. El sistema d'addició és comú a tots els exemplars dels tractats sortits de la cúria pontifícia de Benet XIII. Basta presentar un exemple, el de Vat., Bar. Lat. 870. El tractat QUA hi ocupa els f. 1-46. Devem la nota a l'amic Josep Perarnau, a qui regraciem aquesta i altres mostres d'atenció que ens ha dispensat generosament. Heus aquí l'esquema de la seva composició material: 46 f. en 5 plecs: 10+10+6+8+14; dos de 10 i un de 6, de 8 i de 14 f. En blanc: els dos f. darrers del primer plec (9 i 10) i del segon (19 i 20), els tres darrers del tercer plec (23-25), el darrer del quart (33), i el primer i darrer del cinquè (34 i 47). Mans: una de 1-33, i una de 35-46 (unes vint mans en tot el volum, que abasta altres tractats). Conté unes llenques de pergamí a l'interior del plec com a reforç del cosit, amb indicacions de Simó Salvador, l'encarregat de supervisar la còpia, sens dubte.

APÈNDIX

I

Advertiment "editorial" sobre el pla del tractat "Quia, ut audio" i l'estat de la publicació en aquell moment.

Arxiu de la Catedral de Barcelona, còdex 134, foli 152r-152v. (Tot el text de l'advertiment és obra d'una mà; una altra hi afegí els ordinals que precedeixen cada qüestió, i aquesta o una tercera hi deixà constància de si alguns textos es lliuraven llavors o eren a l'espera de lliurament. En la transcripció no fem constar aitals precisions.)

"Presuposito tractatu iam misso qui in .V. partes dividitur, unde in sequentibus remissionibus ipse partes allegantur sicut V questiones, que in aliquibus remissionibus sunt complende et aliter ordinande, secuntur alie questiones facientes ad materiam; sed quia nondum sunt ad purum correcte nec omnino complete, ideo pro nunc tantum mittuntur duo de novo complete que videntur magis necessarie, scilicet XII^{a} et XV^{a}. Et quia aliquando, licet raro, fiunt remissiones de materia unius questionis ad alias, ideo hic subiciuntur tituli, ut qui non habent tractatum completum non turbentur discurrentes per remissiones incertas, sed possint facile recognoscere si habent illas questiones ad quas remittitur, vel non habent. Que, si Deo placuerit, infra breve omnes reducentur ad formam.

"Prima. Utrum papa servaverit cedulam in conclavi iuratam.- Huius questionis materia habetur in tractatu iam misso in principio ibi "Primo ergo habeo probare".

"II^{a} Utrum papa viam renunciacionis, ut sibi offerebatur, debuerit acceptare.- Habetur in eodem tractatu: "Secundo habeo probare", cum addicione que nunc mittitur, que incipit: "Patet quia obtulit et cetera", et ponitur in ℣ "Sed ultra".

"III^{a} Utrum papa fecerit vel dogmatitzaverit aliquid per quod possit hereticus vel scismaticus reputari.- Habetur in eodem tractatu: "Tercio habeo probare".

"IIII^{a} Utrum obediencia potuerit licite subtrahy pape.- Habetur in eodem tractatu: "Quarto restat probandum", cum addicione que nunc mittitur, que incipit: "Ceterum quia aliqui", et ponitur ante ℣ "Sed forte isti".

"V^{a} Utrum stante subtraccione predicta sit possibile fieri universalem Ecclesie unionem.- Hec nondum est missa.

"VI^{a} Utrum per dictam subtraccionem et alia contra papam et Ecclesiam facta seu procurata precluse fuerint omnes vie quibus ipsa Dei Ecclesia poterat ad veram unionem reduci.- Hec habetur in eodem tractatu: "Nunc quinto", cum addicione que nunc mittitur (lit. mititur); que incipit: "Sed poterit aliquis dicere", que ponitur in fine.

"VII^{a} Utrum papa possit et debeat pure et simpliciter se sumitere et obligare ad credendum et faciendum cum effectu in negocio unionis Ecclesie quidquid per quendam principem secularem, consuletur ex ordinacione et deliberacione quorumdam aliorum secularium subtractorum pro bono et acceleracione unionis predicte.- Hec nondum est missa.

"VIII^{a} Utrum cardinales propter comissa contra papam aliquas penas incurrerint ipso iure.- Hec nondum est missa.

"IX^{a} Supposito quod sic queritur quas penas ex iuris disposicione incurrerint ipso facto. Et ista questio distinguitur per XV articulos.- Hec nondum est missa.

"X^{a} Utrum easdem penas inhabilitatis et cetera incurrerint omnes qui in terris subtractis ad mandatum principum eidem subtraccioni obediencie paruerunt.- Hec nondum est missa.

"XI^{a} Utrum tales, qui, ut premititur, substraccionem observant, sint capaces promocionum, dispensacionum et aliarum spiritualium graciarum.- Hec nondum est missa.

"XII[a] Utrum stantibus terminis, prout sunt modo, papa debeat vel possit cardinales istos ad statum priorem reducere sicut erant antequam comiterent supradicta.- Hec nunc mititur.

"XIII[a] Utrum renunciacio pape facta per vim vel metum vel dum sic detinetur de iure valeat.- Hec nondum est missa.

"XIIII[a] Utrum papa fortiter egrotante vel alias si non speretur veri similiter propinquam mortem evadere, et cardinales tunc simpliciter et libere sibi obedienciam restituant et in ceteris quam in eis est plene restitui procurent vel faciant pape, reconciliacio eis proficiat et de iure teneat.- Hec nondum est missa.

"Tandem pro conclusione tractatus ponitur questio principalis qua queritur:

"XV. Utrum cardinales de quibus queritur ante obtentam a papa reconciliacionem et restitucionem ad priorem statum, occurrente morte vel cessione ipsius pape, valeant successorem verum papam eligere.- Hec nunc mititur.

2

Relació de les quinze qüestions que componen el tractat "Quia, ut audio"

a/ Ordre de les qüestions segons la nota "editorial" i la disposició amb què són copiades als exemplars coneguts

Nota "editorial"	*Còdex 134*	*Còdex 146*	*Ed. Ehrle*
Utrum papa servaverit: Primo.	Primo.	Primo.	Primo.
	Segundo.	Secundo	Secundo.
Utrum papa viam: Secundo-II.	Tercio.	Tercio.	Tercio.
	Quarto.	Quarto.	Quarto.
Utrum papa fecerit: Tercio-III	Nunc quinto.	Nunc quinto.	Nunc quinto.
Utrum obediencia: Quarto-IV.	Sexto... utrum propter.	Sexto... utrum propter.	Sexto... utrum propter.
Utrum stante: V.	Duodecimo inter questiones utrum stantibus.	Supposito... Septimo (15 art.)	Supposito... septimo.
Utrum per dictam: Nunc quinto-VI	Utrum renunciacio-XIII.	... inter q... stantibus (12).	Septimo/duodecimo ... utrum stantibus
Utrum papa possit: VII.	Utrum cardinales-XV.	Ultimo queritur utrum cardinales. (15).	octavo utrum... papa fortiter.
Utrum cardinales propter. VIII.	Septimo (16 art.).		Ultimo queritur utrum cardinales. (15).
Supposito (15 art.): IX.			
Utrum easdem penas: X.			
Utrum tales: XI.			
Utrum stantibus: XII.			
Utrum renunciacio: XIII.			

Utrum papa fortiter: XIV.			octavo utrum... papa fortiter.
Utrum cardinales: XV.	Utrum cardinales-XV.	Ultimo queritur utrum cardinales. (15).	Ultimo queritur utrum cardinales. (15).

b/ Ordenació correcta de les qüestions i equivalència entre les diverses còpies

	equivalències			
ordre	nota "editorial"	còdex 134	còdex 146	ed. Ehrle
1	1	1	1	1
2	2	2	2	2
3	3	3	3	3
4	4	4	4	4
5	6	5	5	5
6	8	6	6	6
7	9	7	7	7
8	7 (?)	-	-	-
9	5 (?)	-	-	-
10	10	-	-	-
11	11	-	-	-
12	12	12	12	12/7
13	13	13	-	-
14	14	-	-	8
15	15	15	15	15

3

Fragments més o menys llargs que són en un exemplar i s'ometen en l'altre (unes mostres)

a/ Del tractat "Quia, ut audio"

"Quinto concludam...", que és l'enunciat de la qüestió cinquena al principi del tractat, consta a c. 134, f. 20^{r}, i és omès a c. 146, f. 1^{v}. Vegeu el que sobre això i també sobre els textos dels articles 15 i 16 de la q. setena i el text final de la q. quinzena, hem exposat en l'apartat I-A.

"Similem racionem allegabat sanctus Thomas Cantuarren. quare nolebat renunciare, ut patet in Vita sua li. III c. LIIII". A la q. 2, després de "in fine cum ibi notatis" i abans de "Item si cardinales", c. 146, f. 8^{v}; omet c. 134, f. 24^{v}.

"Cum ipsius deiectio et renunciacio per illorum voluntatem et renunciacionem fieret, quia humanimoris est illum veteri cuius iudicio et voluntate nunc erigimur nunc deprimimur .XVI. q. II. c.I. circa finem. Decet namque romano pontifici libera provenire consilia et ipsius in nullo vacillare iudicia, ut sicut fratres pocius seipsum nullius secularis paternitatis metus exterreat et cet. de elec. c. Fundamenta li. VI., et pape iudicium non debet ab alterius arbitrio dependere, ut est textus de Postul. prela. c. Bone nec nocebit II ℣ nos quoque, circa finem". En el paràgraf "Item si cardinales" esmentat suara, entre "que Dei sunt agere et cet." i "ut tenet per locum". C. 146, f. 8^{v}; és omès a c. 134, f. 24^{v}.

"Sed ut isti arguunt, volunt inferre simpliciter .I. in nullo est obediendum. *Unde non infertur in eo sensu de quo in maiori proposicione, scilicet non esse obediendum secundum quod accidit papam precipere contra Deum, quia tunc bene arguerent sed* dividendo sensum a maiori pro-

posicione que loquitur secundum quod accidit precipere contra Deum *infertur in conclusione simpliciter .I. nullomodo esse obediendum. Et secundum hoc patet quod in isto argumento triplex fallacia comittitur, ut premisi".* A l'addició a la q. 4, còdex 146, f. 20^{v}; és omès a c. 134, f. 31^{r}.

"Concludamus ergo, et ipsi sub tali epilogio concludantur, quia, ut dictum est, papa nullum preceptum circa propositum eis fecit, et si fecisset, ut premittitur, erat iustum vel saltem dubium. Unde probatum est debuerunt pape obedire; et non concesso sed admisso quod fuisset iniustum, dum tamen non contra Deum, quantumcumque grave et vix ferendum precepisset, debuerunt humiliter eciam obedire et fuisset contra Deum, licet non in illo; nichilominus debuerunt in ceteris obedire". Cap al final de l'addició a la q. 4, entre "tam enormia perpetrasse" i "Quero igitur ab istis", c. 146, f. 21^{v}; és omès a c. 134, f. 32^{r}.

"Quero igitur ego ad quid istud cum tanta instancia petebatur (...) ymo in tantum inficiebatur materia quod via ista, quam elegerunt, impossibilis reddebatur. *Nam casu quo in posterum intrusus deliberaret adquiescere cessioni, si prius non fuisset coactus nec sibi cominatum, crederetur libere consentire et cedere; sed si aliqua materia coaccionis vel cominacionis precesserit, et stante eadem causa timoris et potencia inferentis, eciam si actus ipsius coaccionis cessaverit, nec violencia de facto secuta fuerit, solum propter minas precedentes et cet. consensus eius et cessio, que ad talium instanciam fierent, semper reputarentur coacti, et per consequens non valere, de. elec. c. bone. ℣. principio. glo. III, et de hiis que .III. me. ne. ca. fi. c. ℣. et i℣. / Ad hoc, ergo, ut eorum intencio, ymo execranda versucia et tergiversacio detegatur, opportet, ut dictum est et notorium, presuponere quod ipsi bene noverunt, et iam de facto quilibet fere videt per illa que gesserunt, veram unionem Ecclesie impediri, et ipsi ad hunc finem nichil fecerunt, et faciunt ut impediant unionem, quia sciunt quod si papa non fuisset per eos a principio impeditus secundum disposiciones et favores quos tunc habebat in diversis mundi partibus et in Roma. Et voluntatem eius ad unionem Ecclesie, quam ipsi noverant, verisimile erat, quod infra breve habita fuisset vera sancte matris Ecclesie unio; sed isti perdebant emolumenta solita, Avinionis delicias et successionem hereditariam in papatum, quia tunc eorum plurimi dubitabant quod anticardinales assumerentur in veros cardinales et ad Romam rediret curia, quod isti nolunt, sed preeligunt remanere in scismate. Dicunt enim facilius fore, et si non de presenti saltim aliquando, uniri Ecclesiam citra montes per papam gallicum cum auxilio suorum aliquorumdam principum, quam esset recuperare papatum si semel eum perderet sua nacio gallicana, quod reputarent irreparabile dampnum Ecclesie, et minus tollerabile quam sit scisma, quod facto ostenderunt temporibus retroactis quibus, quamdiu habuerunt papam de nacione et affeccione predictis, propter hoc dubium non curarunt infra sexdecim annos prosequi unionem. Et hanc suam intencionem carnalem conantur palliare sofistice isto modo, quia ut dicunt alie naciones modos habent rudes et barbaros, non humanos. Unde, et si raro aliqui viri reperiantur sufficientes in pluribus, non tamen consideratis omnibus tales reperiuntur persone ydonee ad papatum. Unde concludunt tollerabilius fore ad tempus Ecclesiam remanere in scismate quam transferrer ad ignotos rectores alterius nacionis. Incidunt ergo isti in errorem cadulorum scismaticorum insurgencium contra universalitatem Ecclesie tempore Alexandri secundi. Nam sicut illi asserebentur papam non debere eligi nisi de viridario Lombardie, ut recitant Martinus Polonus, Tholomeus de Luca et Bernardus Guidonis in suis cronicis; sic isti noviter dogmatizant papam non debere assummi nisi de dulci et ameno sollo galliarum. Ecce iam sub brevibus horum intencionem et errorem aperui. Nunc restat detegere ad quem finem consequendum servarunt et servant prefatas versucias et cautelas".* A l'addició "Sed poterit aliquis dicere" de la q. 5, c. 134, ff. 36^{v}-37^{r}; és omès a c. 146, f. 27^{v}. Tot seguit es tornen, però, els papers, i en la frase següent hom troba un incís que és omès al còdex que abans ha parlat. Així: "Pio cuius declaracione premitto quod licet, *ut predixi,* alias pluries dixerint quod si papa viam cessionis utriusque concederet, et intrusus eam denegaret ipsi *statim prosequcionem intrusi viriliter assumerent omnem favorem contra illum sibi preberent. Et sicut de iure fiendum est ad invasionem et expulsionem illius intrusi cum ceteris catholicis operam exhiberent L XXIX .di. si quis pecuniam, eciam asserentes pro vero quod ut ipsi ab aliquibus senserant obedientes eidem intruso ab eo recederent et parti nostre adhererent, tamen (al marge:) "ecce iam non tantum in predicto casu sed ultro intruso cedente vel expulso in forma", petita, concessa per papam quod cederet, non solum non est sibi restituta obedientia, set eum obsessum et captum detinent sibi dietenus concedendo vel denegan-*

do victualia suos frequenter exquisitis incarcerando et in ceteris aggravando et periculo mortis et alia cominando publice et occulte, in qua detencione, ymo verissima capcione, ultra illos qui extra et intra gladio interfecti fuerant propter diversos labores, indigencias et medias plures sunt mortui, inter alios noviter unus cardinalis, unus miles et alii viri notabiles. Unde merito est sagaciter inquirendum ad quem finem isti, de quibus agitur, viri astuti et circunspecti adhuc papam captum sub periculo detineant postquam ea que ab ipso petebantur concessit. / Sed ad hoc, ut audio, interrogati et pluries, responderunt quod papam modo detinent quia dubitabant quod liberatus non servaret que promisit. Ideo detinetur sic, ut concessa impleat. / Sed o ridiculosum videtur sentire nec prima facie credibile de viris scientibus et in oculis suis prudentibus credere tantum errorem sicut ex ista responsione infertur, quia si papa hoc faciat, et facturus est voluntarie in libertate positus, idem faciet et de iure valebit. Si vero in libertate positus contradicturus sit, ymo et si non contredixerit, cum hoc concernat ius publicum .I. di. ius publicum cui sua taciturnitas non nocebit de foro compe. si diligenti iuncta regula is qui tacet cum sua materia de regul. iuris li. VI. semper impugnabitur quod fecerit sic detentus propter dictum istorum qui dicunt quod non servaret si liberaretur. Unde sequitur quod invitus facit, et si invitus per consequens non valet ut ipsimet fatentur, et probatur per ea que habentur isto tractatu. / Ergo, ut predixi, apparet notorie quod viam quam prosequitur ipse dicitur ipsi idem, que contradictio in eis non presumitur ex errore vel ignorancia provenire, quia quatuor vel quinque et forte sex annis citra assidue studendo, scribendo, disputando, consiliando et apud diversas gentes et naciones inquirendo, conferendo et tractando dubia que circa materiam istam occurrere poterant sollicite perscrutari nichil presumuntur intartum (sic) de contingentibus preterisse maxime quia quod vituperari poterat in tam periculoso negocio fuit merito precavendum De servis non ordi. c. I. cum concord. / Et forte si sic artentur, dicent quod ideo papam sic detinent quia eius vindictam dubitant, ut habetur infra isto tractatu q. X. √sed tu forte dices quod cardinales et cetera. Ad quod dicendum ut ibi a v., sed a te quero usque ad v. ecce ais, audio et cetera. / Sed eciam ultra dico quod, licet ut ibi deductum est, hec dubitacio sic conficta, tamen et si verisimilis quod non est, debent consilium quod dant aliis ad se reflectere, isti qui tam efficaciter pape persuedebant renunciare papatui ut unio Ecclesie non impediretur vel differretur ulterius, et fateor quod bene, si que pretendebant vera fuissent que non erant, ymo verisimiliter totum contrarium, ut supra daductum est q. II. Credo enim quod papa debuisset papatum et omnem statum pocius relinquere sicut frequenter dixit, ut audio, ubi necessarium fuisset quamquam unio Ecclesie impediretur. Et ita fecisset verisimiliter est credendum maxime si attendatur que obtulit per que tunc ad illud in brevi et necessario ducebatur. / Considerent ergo isti tam mirabiles Ecclesie et fidei zelatores et predicte iusticie suasores si quod pape suadebant, teneantur ipsi nunc facere iuxta illam sentenciam sapientis Cathonis patere legem quam ipse tuleris de consti. c. Cum omnis cum concord. Unde precedenti suo gravi demerito pocius deberent, si expediat, illi qui dubitant vel dubitare se fingunt que ortabantur ipse facere et renunciare statui suo et ad partes alias se transferre quam comittendo inauditum a seculis flagicium, scilicet quod ipsi cardinales papam dominum suum et Christi vicarium ultra iam commissa captum detinendo Ecclesie unionem et nunc et imposterum omnino impediant. Sed quid persisto circa talia sine causa, non enim oporteret eos hec pati discrimina, que, ut cogito, non libenter pro Ecclesia, sicut aliis predicant, sustinerent, quia, ut credo, papa illis qui nolent se absentare et, ut cogito, erunt pauci sine difficultate dabit licenciam non obstante. c. II. de Cle. Non reside. Et sic nec renunciabunt nec subibunt que flores, pretendunt se timere pericula, sed forte dicent quod ubicumque manerent, et si non de facto in corporibus saltem de iure, pape iurisdictionem et potestatem non possunt effugere XI. di. c. Nolite. c. di. contra morem in prin. IX. q. III. ipsi sunt canones et c. cuncta per mundum. / Ad quod ego miror de ista tam prepostera consciencia quod isti dubitant in futuram et verisimiliter non eventuram consciencie perplexitatem incidere, qui longe graviorem nedum perplexitatem sed certam et gravissimam nephariam Dei offensam et criminis inmanitatem, in qua turpius iam ruerunt, nolunt de presenti evadere". C. 146. f. 27^{v}-29^{r}. C. 134, f. 37^{r} ho resumeix expeditivament: "Pro cuius declaracione premitto, quod licet alias pluries dixerint quod si papa viam cessionis utriusque concederet et intrusus eam denegaret, ipsi *et omnes qui obedienciam pape subtraxerant* (això que segueix subratllat és escrit al marge) *intrusum persequerentur; ecce concessit, et nec intrusum persecuntur nec de crimine invasionis infra in idem (?)* turpius iam ruerunt", si bé a l'altre marge una mà hi anotà encertadament: "†hic deficit", sense dir què hi manca ni on es podia trobar.

"Confundantur ergo et revereantur simul et pocius ipsi iterum confundantur el pereant quam sancta mater Ecclesia sic irreparabiliter confundatur, et petit inextimabilis munus animarum psalmos .XXXIX, et ,LXXXIII. qui literaliter tangit propositum in quo sumus. Et si ad hoc perventum fuerit, quod opporteat ut vel ipsi vel Ecclesia necessario confundatur, eligibilius est eos confundi propria et execrabili sua culpa, quam si maiestas sedis apostolice et tocius catholice Ecclesie confundatur. De usu pallii Nisi specialis. / Attendant ergo universi catholici quanto zelo fidei christiane debent adversus tales asurgere in hoc casu, ne permittantur hoc nephas ad precogitatum finem deducere, et irreparabiliter fidem ipsam confundere ac sublato de terris perpetuo vero Christi vicario, omnes christianos deducere ad infidelitatis errorem. Quod Christus, qui potest, dignetur avertere, et eorum perversos conatus sua inefabili providencia reprimere et finaliter impedire, atque sacrosanctam matrem Ecclesiam et populum christianum, quos tam care suo precioso redemit sanguine merito passionis, ad obedienciam sui veri unici in terris vicarii, sicut ipse instituit, perfecte raducere et imposterum conservare, ut (això que va entre cometes és escrit al marge) *"compleatur promissum dominicum quod habetur Jo. X. et de bap. c. ult. et" fiat unum ovile et unus pastor: in terris eius vicarius Benedictus, et in celis ipse dominus Jhesus Christus, qui vivit et regnat per infinita secula benedictus".* Final de la q. 5 segons c. 134, f. 40^{v}-41^{r}, que és omès a c. 146, f. 32^{r}. L'esment clar i rotund del papa Benet, denota —crec— un temps molt avançat del cisma, quan el grup de cardenals rebels i d'altres se li havia girat d'esquena. El mot darrer, amb la valència d'invocació usual en molts escrits contemporanis, aquí pot incloure una forma velada d'indicar la paternitat del text (el prec és inclòs en la línia de les invocacions contingudes al final del tractat "Disputatio oboedientis et subtrahentis", còdex 129. de l'Arxiu Capitular de Barcelona. Cf. el nostre treball esmentat a la nota 1).

"Et attende quod qui vellet respondere unica solucione (...) ut patet per ea que premissa sunt in responsionibus argumentorum, et probabitur clarius in questione sequenti *ubi allegabuntur iura per que apparet sufficienter expressum per textus casus et exposiciones doctorum, quod predicti incurrerunt gravissimas penas iuris".* Cap al final de la q. 6, c. 146, f. 39^{r}; és omès a c. 134, f. 44^{r}.

En estudiar la formació de l'obra, a I-A, hem al.ludit a la divergència volguda per l'autor en un moment donat, de silenciar els articles 15 i 16 de la q. 7, i l'acabament de la q. 5, segons els dos exemplars de l'Arxiu Capitular de Barcelona. No ho repetim ací.

b/ Del tractat "De concilio generali"

"Concilii vero nomen tractum est ex more romano. *Tempore enim quo causas agebant, conveniebant omnes in unum communique intencione tractabant; unde et concilium a communi intencione dictum est, quia concidium (sic) d. in. 1. litera transeunte, vel concilium dictum ex communi intencione eo quod in unum dirigant omnem mentis intuitum, supercilia et enim occullorum sunt. Unde qui sibimet dissenciunt non agunt concilium et cet. que ad literam* vide ibi". Cap al final del primer article, c. 128, f. 5^{v}; és omès a c. 134, f. 88^{v}.

"Preterea circa materiam queritur utrum seculares principes et ceteri layci sint ad generale concilium convocandi (...) ut audiant, non ut iudicent vel doceant LXII di. docendus, *nec, ut michi videtur, ut potestatem aliquam ibi exerceant, ut pre allegato c. ubi cum duobus precedentibus, nec ut vocem ibi habeant XVII di. pr. hinc eciam y ad hec venerabilis ibi Jo. An. ibidem subiungit dicens, sed nec ad illam, scilicet ad causas fidei vel matrimoniorum seu alias ipsos tangencium de quibus premittitur,* necesse est eos vocari, cum possit eis postea in predicacionibus publicari". Cap al final de l'article cinquè, c. 128, f. 14^{v}; és omès a c. 134, f. 97^{r}.

"Et idem, credo, dicendum de scismaticis, *tum quia sunt extra unionem Ecclesie, sicut heretici, ut patet XXIII q. I didiscimus, tum quia subtrahunt pape obedienciam. Unde, eo ipso, sunt eius inimici, ut notatur. L. di si quis diaconus, alias pr. ecce manifeste in glo. nota, unde cum talibus non est communicandum XI. q. III. si inimicus, nec per consequens concilium celebrandum ut XXIIII q. III. c. cum quibus patet ergo* quod quantum pertinet ad propositum eadem est in utrisque paritas racionis" Unes ratlles abans del final de l'article cinquè, c. 128, f. 15^{r}; és omès a c. 134, f. 97^{r}.

4

Variacions de textos al mig de frases o a manera d'incisos. (unes mostres)

a/ Del tractat "Quia, ut audio"

Al final de la q. 4:

— "Et contra istos, qui per vias *istas* illicitas volunt unire Ecclesiam, *et ipsi malefacere ut Ecclesia uniatur, vide pulchre* per Alvarum de Sta. et planc. Ecclesie, parte prima arti. XCVI, ℣ predicti flagiciosi et sequenti, *et omnino vide ibi multa de hoc tempore curiosa.* Agnoscant ergo se non posse excusare quod in predicta subtractione factum est, et studeant celeriter emendare". C. 146, ff. 22^{v}-23^{r}.

— "Et contra istos, qui per vias illicitas, *et male faciendo,* volunt unire Ecclesiam, *vide multa pulcra et ad propositum* per Alvarum de Sta. et planc. Ecclesie, parte 9ª. articulo XCVI ℣ predicti flagiciosi et sequenti. Agnoscant ergo *isti* se non posse excusare in predicta subtraccione quod factum est, et studeant celeriter emendare". C. 134, 32^{v}.

Inici de la q. 5:

— "Nunc quinto *in ordine questionum queritur utrum per supradictam subtractionem obedience et alia contra papam et Ecclesiam facta seu procurata prima facie videantur precluse omnes vie quibus ipsa* Dei Ecclesia poterat ad veram unionem reduci". C. 146, f. 24^{r}.

— "Nunc quinto *restat declarare qualiter isti de quibus agitur impedierunt et precluserunt omnem viam per quam* Dei Ecclesia poterat ad veram unionem reduci". C. 134, f. 33^{r}. El mot "quinto" és una esmena sobre un altre mot rascat.

Cap al final de l'addició amb què s'acaba la q. 5:

— "Ideo ut non in deteriorem partem interpretet, sed quantum racio tollerat minus male, ego nullam aliam video causam, nec, ut credo, verisimiliter videbit aliquis nisi illam, scilicet amorem sui *et patrie, quem superius allegavi in ℣ ad hoc ergo dicamus, scilicet ne perdant Avinionis delicias cum papatu, si fiat unio.* Et quia hoc esset turpe...". C. 134, f. 40^{r}. Reproduïm el text citat en l'apèndix núm. 3, de c. 134, f. 36^{v}.

— "Ideo ut non in deteriorem pertem interpreter (sic), sed quantum racio tollerat minus male, ego nullam aliam video causam, nec, ut credo, verisimiliter videbit aliquis nisi illam, scilicet amorem sui *carnalem et illicitum, et pape sibi non grati conceptum et radicatum odium.* Et quia hoc esset turpe...". C. 146, f. 31^{r}-31^{v}.

b/ Del tractat "De concilio generali"

Al final de l'article primer:

— "Sed quoad realem essenciam proprie diffinicionis possimus agnoscere, quia ut *in libro divisionum c. IX. deducit Boecius* sola species diffinitur". C. 128, f. 5^{v}.

— "Sed quoad realem essenciam proprie diffinicionis possimus agnoscere, quia ut *deducitur in Ysagogiis Porphirius* sola species diffinitur". C. 134, f. 88^{v}.

Final de l'article 6:

— "Et hec *pro nunc suficiant de isto sexto articulo; breviter sunt premissa".* C. 128, f. 17^{v}.

— "Et hec *de sexto articulo principali".* C. 134, 99^{r}.

— "Et hec *breviter pro nunc sufficiant de sexto articulo principali".* C. 182, f. 4^{r}. Aquest mode presenta en una frase els conceptes continguts a les frases dels altres dos exemplars.

5

Variacions de mots (unes mostres)

a/ Del tractat "Quia, ut audio"

Al principi del tractat:

— "Ego.. iuris professor minimus, quem merito ledit iusticie lesio *alias* iniqua subversio conturbat". C. 146, f. 1r.

— "Ego .. juris professor minimus, quem merito ledit juisticie lesio *et* iniqua subversio conturbat" C. 134, 20^{r}.

En la relació de les qüestions exposada al principi del text (cf. I-A):

— "Quarto ex premissis inferam subtractionem obediencie non potuisse fieri licite, sed, *facientes,* periculosum *scisma* in Ecclesia suscitasse". C. 146, f. 1^{v}.

— "Quarto ex premissis inferam subtraccionem obediencie non potuisse fieri licite, sed periculosum *subscisma* in Ecclesia suscitasse". C. 134, f. 20^{r}.

— "Quarto ex premissis inferam subtractionem obediencie non potuisse fieri licite, sed, *facientes,* periculosum *subscisma* in Ecclesia suscitasse". Ed. Ehrle, p. 555.

Cap al final de la q. 4:

— "Non ergo in eis concurrunt duo *membra,* ex quibus insurgat perplexitas". C. 146, f. 22^{v}.

— "Non ergo in eis concurrunt duo *mala,* ex quibus insurgat perplexitas". C. 134, f. 32^{v}

Inici de l'addició a la q. 4:

— "Ceterum, quia aliqui eorum, ut audio, conantur deffendere que *perperam* comiserunt". C. 134, f; 31^{r}.

— "Ceterum, quia aliqui eorum, ut audio, conantur deffendere que in *papam* comiserunt". C. 146, f. 20^{r}.

Al mig de la q. 5:

— "Verum huius excusacionis exquisitus et *examinatus* color...". C. 134, f. 38^{v}.

— "Verum huius excusacionis exquisitus et *exam (sic,* amb la paraula truncada i l'espai subsegüent en blanc, com si l'amanuense dubtés de la identitat del mot que copiava) color". C. 146, f. 30^{r}.

— "Verum huius excusacionis exquisitus et *exinanitus* color". Ed. Ehrle, p. 561.

A la q. 5, una pàgina després del text anterior:

Sobre el dia de la data de l'ambaixada al duc d'Orleans, germà del rei de França, duta a terme el mes de febrer del 1401 per Bonifaci Ferrer, prior de la cartoixa de Porta Coeli, i Jean de la Coste, cantor de l'església de Baiona, els manuscrits divergeixen d'uns dies: "die *./ X*", c. 134, f. 39^{r}; "*.XI.* die", c. 146, f. 30^{v}; "*XI* die", ed. Ehrle, p. 562; "*VI* die", ed. Ehrle, variant del núm. 23, p. 562, n. a).

Al final de la q. 5:

— "sicut omnes, ut *presumitur,* condixerunt papam captum". C. 134, f. 40^{v}.

— "sicut omnes, ut *predicitur,* condixerunt papam captum". C. 146, f. 32^{r}.

b/ Del tractat "De concilio generali"

Inici del text, en l'enunciat dels articles:

– "Decimo, utrum papa valeat *generale concilium recusare*". C. 128, f. 4^{v}.

– "Decimo, utrum papa valeat *recusare judicium concilii generalis*". C. 134, f. 87^{v}.

Al principi del primer article:

– "Sinodus autem *ex greco interpretatur comitatus vel cetus, et sequitur ad propositum* concilii". C. 128, f. 5^{r}-5^{v}.

– "Synodus autem *et cetera ubi ad literam Ysidorus ita inquid* concilii". C. 134, f. 88^{v}.

6

Mots o incisos que són en uneexemplar i manquen en un altre (unes mostres)

a/ Del tractat "Quia, ut audio"

Al principi del tractat: "contra papam obiciuntur *tria inter alia:* periurium". C. 134, f. 20^{r}; l'ometen c. 146, f. 1^{r}, i ed. Ehrle, p. 554.

Al principi del tractat: "viam renunciacionis *utriusque*". C. 146, f. 1^{r}, i ed. Ehrle, p. 554; l'omet c. 134, f. 20^{r}.

Enunciat de la q. 4 al principi del tractat: "sed *facientes* periculosum". C. 146, f. 1^{v}, i ed. Ehrle, p. 555; l'omet c. 134, f. 20^{r}.

En l'addició a la q. 2: "aliqui principes non tollerarent *tale vituperium* quod istud negocium". C. 134, f. 19^{v}; omet c. 146, f. 9^{v}; mots ratllats en ed. Ehrle, p. 560, on és omès, a més, el verb "non tollerarent", que l'editor supleix per "non ferrent", *id.*, nota 1.

Darrers mots de l'addició a la q. 2: "alias utiles et accomodas obtulit, *prout erant et reperirentur de iure possibiles;* et per consequens". C. 146, f. 10^{r}; l'omet c. 134, f. 19^{v}; text semblant a ed. Ehrle, p. 560: "alias utiles et accomodas obtulit, *prout erant et invenirentur de iure possibiles*".

Inici de l'addició a la q. 4: "arguentes *sophistice et* dicentes quod". C. 146, f. 20^{r}; l'omet c. 134, f. 31^{r}.

En l'addició a la q. 4: "ad propositum *de precepto* cum papa nichil". C. 146, f. 20^{v}; l'omet c. 134, f. 31^{v}.

En l'addició a la q. 4; "Ymo eius oppositum, *ut in sequentibus declarabo.* Unde secundum". C. 146, f. 20^{v}; l'omet c. 134, f. 31^{v}.

A l'indret esmentat suara: "quod *breviter* sic declaro (...) Sed hiis dimissis *dicamus ad materiam et* declaremus (...) quod probatur iura ad hoc in argumento deducta. *Ad quod multe possent concordancie applicari.* Non tamen sequitur". C. 146, f. 20^{v}; l'omet c. 134, f. 31^{v}.

A continuació de la frase insinuada al paràgraf anterior: "Vel quod generaliter sibi possit *in omnibus aliis obedienciam denegare, ymo, ut predictum est,* in omnibus aliis licitis est obediendum". C. 134, f. 31^{v}; l'omet c. 146, f. 20^{v}. Omissió aquesta que, sens dubte és deguda a un error de l'amanuense, que saltà d'un "in omnibus" a un altre.

Cap al final de l'addició a la q. 4: "quo eciam jure deffendere vel palliare poterunt pape, cardinalium et aliorum cum eo existencium, spoliaciones, dissimulaciones (...) prelatorum et aliorum *incarceraciones horribiles, cruciatus ac* mortes. Tandem sub continua et hostili custodia pape *et*

suorum notoriam capcionem". C. 146, f. 21^{v}; l'omet c. 134, f. 32^{r}, però substitueix el primer incís amb un mot: *"interfeccio nes et".*

Cap al final de la q. 4: "Non sunt facienda mala ut bona inde proveniant, *quia talium dampnacio iusta est, ut ait apostolus Ad Rom. III. c. et* .I. q. I. c. non est putanda (...) ut bona dubia inde proveniant. *Et idem notat Gui. in Ros. secundum Tho. XXIII. q. V. c. non est nostrum super glosa .I. et verbo latet in fine note* et c. duo mala. Pro contrario (...) quia tunc faciendo quod minus *malum est seu videt non peccat, quia tunc non est facere malum secundum communem opinionem doctorum,* secus in casu nostro". C. 146, f. 22^{v}; l'omet c. 134, f. 32^{v}., però substitueix el darrer incís amb aquesta frase: "quod *minus est non peccat secundum* opinionem doctorum".

Al final de la q. 4: "Quinymo, *et si oportuisset,* pocius debuissent". C. 134, f. 32^{v}. l'omet c. 146, f. 22^{v}.

Cap al final de la q. 5 i abans de la darrera addició: "quia papa mortuo ante restitucionem obediencie *non possunt papam eligere, quia permanentes in subtraccione obediencie,* stantibus terminis". C. 134, f. 35^{v} l'omet c. 146, f. 26^{v}. Omissió aquesta que, sens dubte, és deguda a un error del copista, que saltà del primer mot "obediencie" al segon i es deixà al tinter l'incís d'entremig.

Al mig de la q. 5: "Tanto enim graviora erunt peccata *et eorum infamia* quanto". C. 134, f. 38^{r}; l'omet, c. 146, f. 29^{v}.

Cap al final de q. 5: "guerram factam *et dettencionem factam,* et que nunc fit de presenti". C. 134, f. 39^{r}; l'omet c. 146, f. 30^{v}. En ed. Ehrle, al vol. 23,els mots "factam et detencionem" són escrits al marge, p. 562, n. C.

Cap al final de la q. 5: "ad obedienciam pape, *eis predicta liberalitate offerentis,* redire". C. 146, f. 31^{r}; l'omet c. 134, f. 39^{v}.

b/ Del tractat "De concilio generali"

Al principi del text: "vel pocius *apud doctos* indubia". C. 128, f. 4^{r}; l'omet c. 134, f. 87^{r}.

Just abans del primer article: "ut in principio huius *principalis* tractatus *de subscismate* lacius explicavi". C. 128, f. 5^{r}; l'omet c. 134, f. 88^{r}.

Cap al mig de l'article 5: "Quod papa non est universsalis papa *sed episcopus 'vel prelatus'* Ecclesie". C. 134, f. 95^{r}, amb els dos mots entre cometes ratllats; l'omet c. 128, f. 12^{v}.

A l'indret suara indicat: "Unde patet quod fides Christi non comittitur pape nec alterius arbitrio, *per contenta in distinccione premissa".* C. 128, f. 12^{v}; l'omet c. 134, f. 95^{r}.

A dos terços de l'article 5: "Tamen *stricte* sumendo concilium generale *iuxta propriam signiffi-cacionem et ethimologiam vocabuli non videtur usquequaque fore verum concilium generale,* quia solo papa". C. 134, f. 96^{r}; l'omet c. 128, f. 13^{v}.

Al principi de l'article 6: "non detulit beato Jacobo, *ut predicti doctores oppinantur. Nam ipse Petrus* primo locutus est". C. 128, ff. 16^{v}-17^{r}, i c. 182-4, f. 4^{r}; l'omet c. 134, f.98^{v}.

Inici del setè article: *"Viso ergo in proximo sexto articulo precedenti quis debeat in generali concilio presidere,* restat ut". C. 128, f. 17^{v}, i c. 182-4, f. 4^{r}; l'omet c. 134, f. 99^{v}.

Al mig de l'article 7: "quos Joan. An. recitat in novella *in c. proposuit de conce. presbiteri".* C. 182-4, f.5^{r}; l'ometen c. 128, f. 19^{r}, 19^{r}, i c. 134, f. 100^{r}.

A l'indret indicat amunt: "et cetera quamvis *LXXX. di. c. in illis,* et de elec. significasti cum concor.". C. 134, f. 100^{r}, i c. 182-4, f. 5^{v}, però escrit al marge i sense c.; l'omet c.128, f. 19^{r}, que el substitueix per "cum *suis* concor.".

7

Mots o incisos que són inclosos en el text d'un exemplar i al marge del d'un altre (unes mostres)

a/ Del tractat "Quia, ut audio"

Cap al final de la q. 5: "Sed hiis non obstantibus, *bene credo,* quod si iam (...) et dicunt eorum aliqua quod plures *ipsorum* hoc vellent". C. 134, f. 38^{v}, inclòs el primer incís, i al marge el segon; c. 146, f. 30^{r}, al marge el primer incís, ja inclòs el segon.

Cap al final de q. 5: "Et eadem ambassiata fuit eis replicata per nobiles Robertum de Bracamonte et Guillermum de Medulione, milites". C. 134, f. 39^{v}, és afegit al text. "Et eadem ambaxiata fuit eis reiterata per nobiles Robertum de Braquemont et Guillermum de Modullione, milites". C. 146, ff. 30^{v}-31^{r}, ja inclòs, amb una redacció un xic diferent.

b/ Del tractat "De concilio generali"

Al principi del tractat: vuit notes crítiques i d'autoritats, al marge a c. 134, f. 87. C. 128, f. 4^{r}, no les porta ni en el text ni al marge.

Al principi del tractat i després de relacionar els temes de les qüestions: "propter inexperienciam *modernorum,* cum nemo *-ut credo-* etatis nostre hoc viderit practicari". C. 128, f. 5^{r}; al marge, c. 134, f. 87^{v}.

Altres notes d'autoritats: incloses, c. 128, ff. 5^{v}, 12^{r}, 13^{r} i 13^{v}; al marge, c. 134, ff. 88^{v}, 95^{r}, i 96^{r}, amb lleugeres variants, a vegades.

Al principi de l'article 5: "ex certis enim concilils quorum presidentes et concilia constituentes *alias celebrantes* iuri positivo subiciuntur". C. 128, f. 10^{v}; al marge, c. 134, f. 93^{r}.

Bastant al principi de l'article 5: "Unde patet quod fides Christi non comittitur *pape nec alterius arbitrio".* C. 128, f. 12^{v}; al marge, c. 134, f. 95^{r}.

8

Relació breu i sintètica de la composició material dels còdexs, en relació amb els conceptes de plecs, espais en blanc, mans d'escriptors i cobertes.

Còdex 128

Fulls: 112, repartits en 9 plecs; 8 p. de 12, i el darrer de 16 f.- Custos: sempre, al final del plec. Cap espai en blanc inútil; a f. 3^{v}, mig f. en blanc, al final de la introducció.

Una sola mà, llevat de la nota darrera o colofó (112^{v}); lletra gòtica punxeguda i petitoneta, semblant a la d'altres tractats del cisma.

Va córrer bastant temps sense cobertes, i té f. 1^{r} i 112^{v}.- Fulls retallats quan fou enquadernat.

Còdex 129

Fulls: 30, en 3 plecs; 12 + 6 + 12.

Al final del primer plec (12v), en blanc 1/5; una altra mà afegí a la darrera ratlla, que no ocupava tota la línia, les primeres paraules d'inici del plec següent, fa "de custos"; al final del segon plec (18^{v}), 1/3 en blanc, sense "custos".

Mans: una al plec 1, una altra al p. 2, i el p. 3: una de 19 a 27 inici, i una altra de 27 a 30.

Cobertes de pergamí.

Còdex 132

Fulls: 22, en 1 plec; 1 bifoli de paper + 1 bif. de pergamí +8 bif. de paper+ 1 bif. de perg.

Una sola mà, present també al c. 134.

Cobertes de pergamí originals.

Còdex 133

Fulls: 158, en 15 plecs; 6+10+10+6+12+16+4+18+8+18+10+8+20+6+4. Un dels plecs de 4 f. (f. 61-64), és inserit dins un bifoli que l'uneix al plec anterior per mitjà d'un bifoli que en la seva meitat primera forma part també del plec anterior. Es fa difícil de comprovar la composició dels plecs, perquè a més del relligat primerenc s'hi barreja el cosit dels capçals i la goma d'enganxar posada a la segona relligació. El plec de 18 f. té inserit un f. (el 74), del qual manca la segona meitat del bifoli, i ara manca text entre 74 i 75.

En blanc: 14^{r} (la meitat) -16^{v}, 30^{v} (dos terços) -32^{v}, 44^{r} i ^{v}, 79^{v} (un terç) -81^{v}, 92^{r} (la meitat) i v, 128^{r-v}.

Mans: moltes; 32 grups, amb algunes de repetides; 1^{r}-5^{v}, 6^{r}-9^{v}, 11^{r}-14^{r} (com la primera), 17^{r}-25^{r}, 25^{v}-30^{r}, 32^{v} (una nota breu), 33^{r}-43^{v}, 46^{r}-59^{r} (lletra típica de la cúria pontifícia), 45^{v} (com la primera), 59^{r}-60^{v}, 60^{v} (les quatre darreres ratlles), 62^{r-v}, 63^{r}-66^{r}, 66^{v}-67^{v}; 68^{r-v} (lletra típica), 69^{r}-79^{v}, 82^{r} (només sis ratlles de text), 85^{r}-92^{r} (lletra típica, molt cursiva), 93^{r}-100^{v}, 101^{v}-107^{r}, 107^{v}-128 (inici amb tres ratlles), 129^{r-v}, 130^{r}-131^{v}, 132^{r}-133^{v}, 134^{r}-135^{v} (com 130-131), 136^{r}-141^{v} (com 129), 142^{r}-145^{v} (fins al mig), 145^{v} (des del mig)-149^{v}, 150^{r}-151^{r} (1ª meitat), 151^{r}(2ª meitat)-152^{r}, 152^{v}, 153^{r}-154^{v}, 155^{r}-158^{v} (lletra semblant a la típica).

Cobertes: originalment els plecs no en tingueren i varen córrer sols o junts dos o més, així: són bruts 1^{r} i 6^{v} (primer i darrer f. del 1^{r} plec), 7^{r} i 16^{v} (*id.* del 2^{n} plec), 17^{r} i 32^{v} (*id.* del 3^{r} plec i del 4^{t}, respectivament), 33^{r} i 44^{v} (*id.* del 5e plec) 46^{r} i 59^{v} (*id* de p. 6, els fulls originaris), 45^{r} i 60^{v} (bifoli afegit a p 6 i que l'envolta), 61^{r-v} (f. inserit), 66^{r} i 84^{v} (cares exteriors de p. 8; altres f. també), 85^{r} i 92^{v} (cares exteriors de p. 9), 93^{r} i 110^{v} (*id.* de p. 10), 111^{r} i 120^{v} (*id.* de p. 11), 121^{r} i 128^{v} (*id.* de p. 12), 129^{r} i 148^{v} (*id.* de p. 13), (els f. de p. 14 van quelcom desordenats), 155^{r} i 158^{v} (cares exteriors de p. 15).

Fulls molt retallats, car han passat per dues guillotinades, segurament; el responsable de la segona vegada tingué la precaució d'amagar el marge inferior de f. 145, però descurà el marge de l'amplada; s'emportà sovint i dràsticament una bona part dels textos de les notes marginals. Han estat retallats cosa d'un centímetre a cada un dels tres costats lliures; la mida original és reconstituible per les restes deixades a f. 6, 84, 102, 133, 145 i 157; a més, els f. 60 i 64 tenen barbes, així com els 149 i 159 són mig centímetre més estrets, en relació amb l'amplada actual dels f. restants. El desordre existent al p. 14 es palesa a f. 149, que té el recto net i el verso brut, i que el text del f. no continua al f. següent, malgrat presentar les ratlles dels textos respectius a mitja frase.

Còdex 134

Fulls: 152, en 14 plecs; 10+8+12+14+12+12+10+8+16+14+12+10(9)+10+4+1, full enganxat al final (f. 152). El plec dotzè consta realment de nou f.- Hi ha custos a f. 10^{v}, entre els dos plecs del primer tractat; 29^{v}, entre dos plecs d'un mateix tractat, amb un f. en blanc entremig; 78^{v}, entre dos plecs del mateix tractat; 102^{v}, 116^{v} i 128^{v}, entre plecs d'un mateix tractat. La resta, sense custos; curiosament, un custos es troba al mig del plec (137^{v}) i no al final.- Numeració: 1-18, amb xifres romanes posades al centre del marge superior (és lletra coetània), que són els dos primers plecs i formen el primer tractat. Als f. 19-86 o plecs 3-8, que formen el segon tractat, hom segueix la pauta d'anotar un fulls amb xifres romanes i lletres o amb algun d'aquests signes sols: 20-23, del tercer plec, lletres b,c,d,e escrites al centre del marge inferior i II, III, IIII, V a l'extrem del marge inferior dels f. de la segona secció; 24-27, lletres f,g,h,i, com en el cas anterior. Al quart plec: cinc f. de la primera secció són marcats just al centre amb lletres a, b, c, d, e, escrites al centre del marge inferior. Al cinquè plec, només el f. 50 és marcat amb VI al centre prop del tall. El plec sisè, sense cap indicació. Al setè, van assenyalats els f. de la primera part al centre del marge inferior: I, II, III, IIII, V (f. 69-73). Varietat als plecs que formen el tractat 3: al vuitè plec, cap indicació; al novè, hi ha

la lletra a al centre del marge inferior; de manera semblant els plecs desè i onzè amb les lletres b i c, respectivament; al plec dotzè, escrits números 1, 2, 3, 4, 5 a la punta de la part inferior; al plec catorzè, cap indicació. A més, la meitat dels plecs que formen el tractat 2 porten un ordinal escrit a l'angle superior extern del primer f.: "prima" (f. 19^{r}), "tercia" (f.33^{r}, amb el qual comença la qüestió 5 i hom calculà que iniciaria plec, però després un altre amanuense hi afegí dos bifolis encartant-hi els cinc ja escrits), "quinta" (f. 57^{r}, o inici de la darrera qüestió, a la qual, per correspondre-li l'ordinal 15, hom ho esmenà en el sentit d'afegir-hi la desena i quedà en "quintadecima"), i algú coetani hi escriví "VII^{a} questione" (f. 69^{r}) a l'apartat corresponent.

En blanc: 17^{r}-18^{v} (f. darrers del segon plec i del tractat 1), 30^{r-v} (fi del tercer plec, al mig del tractat 2, partint un paràgraf del text: el de 29^{v} enllaça amb el de 31^{r}), 44^{v} (un terç en blanc, fi del plec quart, entre dos paràgrafs del mateix tractat), 56^{r-v} (fi del plec cinc, cas semblant al de f. 30), 68^{r-v} (fi del plec sis, com en el cas anterior), 86^{r-v} (fi del plec vuit i del tractat 2), 103^{r} (un terç) i 103^{v} (primer full del plec deu, entre dos articles del mateix tractat escrits per amanuenses diversos).

Mans: moltes; 25 grups, amb algunes de repetides; 1^{r}-18^{r} (tractat 1), 19^{r}-20^{r}, 21^{r}-28^{r}, 29^{r} (com 19-20), 31^{r}-32^{r} (id), 33^{r}-41^{r} (la que anotà les lletres a peu de pàgina i escriví la q. 5), 41^{v}-44^{v} (com 19-20); és inici de la q. 5), 45^{r-v}, 46^{r}-55^{v}, 57^{r}-67^{v} (com 46-55), 69^{r}-79^{v}(tot el plec setè i primer full del següent), 80^{r}-85^{v}, 87^{r}-97^{r} (són els f. anotats al r. i v. de la pauta inferior amb la síl.laba "cor", amb què un corrector deixà constància de la revisió efectuada), 87^{r} (títol anotat per una mà diferent de la del text, obra del bisbe Francesc Climent, sens dubte), 97^{r} (refets tres mots sobre rascat al final de la primera línia), 97^{v}-103^{v} (com 41-42, que és la mà que copià els articles 6 i 7), 104^{r}-116^{v} (inici de l'article 8 fins a acabar el plec), 117^{r-v} (com 45), 118^{r} -127^{v} (com 46-55), 127^{v} (afegida la darrera ratlla) i 128^{r-v} (com 117),129^{r}-135^{r} (la primera meitat), 135^{r} (l'altra meitat)-137^{v}, 138^{r}-145^{v}, 146^{r}-151^{v} (com 104-116), 152^{r-v}.

Cobertes: alguns plecs no en tingueren. Són bruts els fulls: 11^{r} i 18^{v} (les cares exteriors del segon plec; aquest plec i el primer foren doblegats pel mig de dalt a baix, en una forma típica de plecs medievals; formen el primer tractat); 57^{r} i 68^{v} (les cares exteriors del plec sisè, amb taques i tot), 69^{r} i 86^{v} (les cares exteriors corresponents respectivament al primer i darrer f. dels plecs setè i vuitè, que ja de bell antuvi foren cosits junts, de manera que l'escrivà del moment emplenà també el full inicial del plec següent), 87^{r-v} i 102^{r-v} (f. exteriors del plec novè, que foren arrencats i partits pel centre del bifoli), 88^{r} i 101^{v} (que protegiren el plec quan restà amb els fulls 87 i 101 arrencats), 129^{r}, 138^{v} i 139^{r} (cares exteriors del plec dotzè, que mostren el maltractament que sofrí tot aquest plec i el següent, amb algun full enganxat després d'haver estat arrencat). Els f. 19 i 30 palesen que el plec tercer comptà de bon principi amb cobertes.

Fulls no retallats mai, tret de l'afegit al final (f. 152), ni quan hom procedí al relligat i es formà el volum.

Còdex 143

Fulls: 66, en 7 plecs; 10+10+10+10+8+8+10, que coincideixen els cinc primers amb el text del tractat 1, el sisè amb el 2, i el setè amb el 3.- Sense "custos".- La numeració és amb xifres aràbigues escrites coetàniament al centre del marge superior, els f. que contenen el tractat 1 (1-45), i que foren retallades parcialment o del tot quan fou enquadernat el volum.

En blanc: 46^{r}-48^{v} (f. finals del plec cinc i darrer del tractat 1).

Mans: tres; una per tractat: 1^{r}-45^{v}, 49^{r}-56^{v}, 57^{r}-66^{r}.

Cobertes de pergamí, originàries.

Còdex 146

Fulls: 72 ara, però originalment en devia tenir 80; són perduts: 47, 48, 51-53, 72-73 i 80. Sis plecs, tots eren formats per 12 f., menys el darrer de 8. Val a dir que no s'ha perdut cap bifoli, sinó tan sols la meitat d'ells o un f., excepte el bifoli format pels f. 73 i 80.- "Custos": sempre, al final dels plecs: 12^{v}, 24^{v}, 36^{v}, (46^{v}, perdut), 60^{v}, (72^{v}).- Numeració dels plecs posada a l'extrem del marge inferior amb números, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 als f. de la primera secció del plec, i

una altra numeració dels mateixos fulls escrita al centre del marge inferior amb números també: 1, 2, 3, 4, 5, 6 (manquen els corresponents als f. perduts, naturalment).

En blanc: sempre entre el final del text d'una qüestió i el començament de l'altra, de manera que l'espai en blanc ocupa tota la pàgina o bé una part considerable: 6^{v}, 14^{r-v}, 16^{v}, 23^{r-v}, 32^{r-v}, 39^{v}, 56^{r-v}, 70^{r-v}, (80^{r-v}).

Mà: única. Tipus de lletra típic de la cúria papal, la denominada gòtica bastarda francesa, grossa i punxeguda.

Cobertes: originals. Als segles XVI-XVII hom desféu el relligat original, a conseqüència d'haver-se humitejat fortament el tall superior, i els fulls es dispersaren. Reconstruït actualment en el curs de la present investigació.

Cisma d'Occident, doc. en paper núm. 363

Fulls: 16, en 1 plec.- No numerats originàriament (han estat numerats actualment).

En blanc: 1^{r-v} (full que serveix de coberta), 12^{r}-13^{v}, 16^{r-v} (full que serveix de coberta posterior).

Mans: moltes; 10 grups; 2^{r}-3^{v} (conté el primer text), 4^{r-v} (es conjuminen tres escrivans en fragments barrejats), 5^{r} (el títol), 5^{r} (text), 6^{v}, 6^{v} (darrer paràgraf, que és l'autor de remissions als tractats "De concilio generali" i "De novo subscismate" anotades al marge), 7^{r} (el títol), 7^{r} (text)-11^{r} (és lletra típica de la cúria pontifícica, semblant a l'emprada a les butlles, principalment a 7^{r}), 11^{v} (setze ratlles, amb un incís degut a la mà que escriví "Johannis Amolros"), 14^{r}-15^{v} (dos textos d'una sola mà), 15^{v} (resta de la pàgina).

Cobertes: en fan els dos fulls del bifoli exterior.

Fulls no retallats mai; doblegats diformement; mesuren 300+220 mm; plec cosit d'origen, amb una llenca de pergamí a l'interior com a reforç del cosit.

Cisma d'Occident, doc. en paper núm. 1349

Fulls:16, en 1 plec;- No numerats originàriament (han estat numerats actualment).

En blanc: 1^{r-v} (full que serveix de coberta), 8^{r} (segona meitat)-10^{v}.

Mans: diverses; 8 grups; algun es repeteix; 2^{r}-4^{v} (gòtica librària per als dos primers textos i part del tercer), 4^{v}-6^{v} (cursiva, molt atapeïda; és la resta del tercer text), 7^{r}-8^{r} (com 2-4), 11^{r} (confegit de tipus librària i cursiva), 12^{r} (inici del text, librària), 12^{r} (resta del text, gòtica menuda), 12^{v}-15^{v} (lletra típica de la cúria papal), 16^{r-v} (gòtica estreta i allargada, que recorda la típica alemanya).- A més a més, alguns dels títols que encapçalen els textos són obra d'altres mans.

Fulls no retallats mai; mesuren 303+228 mm; plec cosit d'origen (actualment el fil és perdut), amb una llenca de pergamí a l'interior com a reforç del cosit.

ELS ORÍGENS DE LA COMANADORIA HOSPITALERA DE L'ESPLUGA CALBA. DUES BUTLLES DE BENET XIII DEL 1405 i 1415 *

Després d'haver esmerçat molt de temps en l'estudi de la documentació de l'arxiu de Sant Joan de Jerusalem (conservat avui al de la Corona d'Aragó) entre els anys 1972-73, vaig dur a terme un ampli treball sobre el poble del Palau d'Anglesola (Segrià) a la Baixa Edat Mitjana i que roman encara inèdit.[1] Entre la nombrosa documentació consultada i analitzada en aquell estudi hi havia dues butlles del papa Pedro de Luna, Benet XIII, que feien referència molt directa a l'erecció i al funcionament inicial de la comanda hospitalera de l'Espluga Calba (les Garrigues). Ambdós documents es troben en molt bon estat de conservació, i el segon encara guarda la butlla de plom amb les efígies de sant Pau i sant Pere, a l'anvers, i la llegenda "Benedictus P.P. XIII" al revers. Aprofitant l'avinentesa d'aquesta celebració centenària del Cisma d'Occident, m'ha semblat que hi escauria de donar a conèixer el contingut i l'existència d'aquests dos instruments arxivístics referents a les terres de Lleida.

Bàsicament cal situar la incidència de les butlles, des d'un punt de vista geogràfic, en dos nuclis poblacionals relativament importants del camp català baix-medieval: l'Espluga Calba i el Palau d'Anglesola. Ambdós llocs els trobem a les acaballes del segle XIV estretament relacionats amb el fenomen generalitzat arreu de Catalunya d'alienació del patrimoni nobiliari a favor de burgesos enriquits,[2] els quals s'asseguraren d'aquesta manera un capital sòlid molt més estable que l'arriscat temps enrera en pràctiques comercials de tipus diferents[3]. Així, doncs, trobem la primera vila com a senyoriu hereditari d'Antoni de Montsuar, ciutadà de Lleida,[4] i la segona, en possessió (per compra feta a l'infant Joan, comte d'Empúries, el 20 de juny de 1376) del ciutadà barceloní i doctor en lleis, Pere Sacalm, que arrodonia d'aquesta manera les seves propietats lleidatanes de la Novella i Escarabat.[5] En ambdós casos el domini territorial anava acompanyat de la possessió del senyoriu jurisdiccional, fruit de la desastrosa política alienatòria dels regnats del Cerimoniós i de Joan I,[6]

*. Vull agrair des d'aquestes línies l'amabilitat del prof. Josep Trenchs i Òdena en la revisió dels documents i per les seves profitoses observacions.

1. Aquest treball, que duu el títol d'*Els ordes militars al Palau d'Anglesola*, fou lliurat per a la seva publicació el 17 de juliol de 1973 a l'Instituto de Estudios Ilerdenses, a l'arxiu del qual roman des d'aleshores amb la promesa que algun dia serà publicat.

2. Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol. II, *El medi històric* Ed. 62, (Barcelona 1964), 157.

3. Santiago SOBREQUÉS, *La Baja Edad Media Peninsular*, dins la *Historia social y económica de España y América* dirig. per J. Vicens i Vives, vol. II, *Baja Edad Media. Reyes Católicos. Descubrimientos* Ed. Vicens-Vives, (Barcelona 1972), 64 i 131.

4. Joaquim MIRET I SANS, *Les cases de Templers y Hospitalers en Catalunya. Aplech de noves y documents històrichs* (Barcelona 1910), 443.

5. El document de compra és a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (en endavant ACA.), fons de Sant Joan de Jerusalem (en endavant SJJ.), sec. 1ª, arm. 7, perg. 13.

6. Vg. sobre aquest tema l'interessantíssim treball de Maria Teresa FERRER I MALLOL, *El Patrimoni Reial i la recuperació dels senyorius jurisdiccionals en els Estats catalano-aragonesos a la fi del segle XIV*, dins "Anuario de Estudios Medievales", 7 (1970-1), 351-359 especialment, i les següents.

i que serví per a acabar de completar el control sobre les velles possessions subjectant així econòmicament, governativa i judicial els camperols vassalls.[7]

El gran poder econòmic de l'orde de Sant Joan de Jerusalem, considerat un dels tres més forts a la Catalunya Nova del segle XV,[8] permeté una operació molt calculada de reorganització del patrimoni territorial: aprofitant una conjuntura polític-econòmico-monetària favorable, els hospitalers es vengueren la vila de Sant Celoni (Vallès Oriental), amb tots els drets jurisdiccionals, al noble Bernat de Cabrera.[9] Amb els diners obtinguts procediren a la compra de noves possessions en una zona que presumiblement oferia més tranquil.litat social (cal recordar que som a l'època d'agitació pagesa violenta)[10] i la possibilitat de concentració dels dominis. L'any en què s'esdevingué aquest fet fou el 1405, i el lloc escollit, els indrets al voltant de l'Espluga Calba i el Palau d'Anglesola; la compra del primer, junt amb Civit i Bordell, es materialitzà el 13 d'octubre; la del segon, amb Sidamon, la Novella i Escarabat, fou anterior, amb data del 27 de juny.[11]

Unes breus referències a la forma de detenció d'aquests dominis per part de l'orde de l'Hospital ens les dóna un fragment del contracte de compra-venda establert entre Pere Sacalm i els procuradors del Gran Mestre de Rodes, fra Galceran de Gras i fra Pere de Pomer; aquests reberen Palau i Sidamon "ab castlanies e feus, e ab castlans e dones e ab hòmens e fembres, censes, delmes, rendes, quísties, drets, emoluments de aquells lochs, e ab iuridictió alta e baixa, civil e criminal, mer e mix imperi, e ab les iuridictions dels lochs d'Escaravat e de ça Novella".[12]

El mateix dia que fou estès el contracte de venda de l'Espluga, el papa d'Avinyó lliurava a Savona (on havia acudit per a negociar amb Innocenci VII l'acabament del Cisma) la butlla d'erecció d'una nova comanadoria amb el nom de l'Espluga Calba (document I), la qual era formada a més per les possessions de Civit, Bordell, Sidamon, el Palau d'Anglesola, la Novella i Escarabat. La vida d'aquest nou ens, bé que precària sempre, durà fins a les acaballes de l'orde, car el seu darrer comanador conegut, fra Salvador Xammar, ocupà el càrrec almenys fins al 1797.

Les bones relacions entre Benet XIII i els hospitalers abans d'ésser-li retirada l'obediència canònica[13] permeté a l'antipapa un cert intervencionisme a l'orde amb pràctiques de favoritisme que anaven fins i tot contra la normativa preestablerta. D'aquesta actitud, n'és un bon exemple la segona butlla de l'apèndix, atorgada a València el 17 d'abril de 1415. Hom podrà veure que, en la carta adreçada a l'arquebisbe de Tarragona i als abats de Poblet i Santes Creus, els mana que, en vacar el càrrec de comanador de l'Espluga Calba, el facin conferir a Jofre de Canadal, i això contra les reserves que el mateix pontífex n'havia fet. Les relacions de comanadors publicades per Miret i Sans no deixen constància, però, d'haver arribat a bona fi aquest desig de Benet XIII,[14] ben segur pel fet d'haver-li trencat oficialment l'obediència els bisbes i clerecia de la Corona d'Aragó cap al 1418.

Prim BERTRAN I ROIGÉ

---

7. Aquest fenomen, com hom sap, fou general a Catalunya; podem veure com a exemple paral.lel l'evolució en aquest sentit dels dominis de Poblet a Agustí ALTISENT, *Història de Poblet* (Poblet 1974), 255 i 381.

8. Santiago SOBREQUÉS, *La España de los Reyes Católicos*, dins l'obra citada a la nota 3, pàg. 370.

9. Joaquim MIRET I SANS, *op. cit.*, 443.

10. Pierre VILAR, *op. cit.*, 153.

11. ACA.: SJJ.: sec. 1ª, arm. 7, perg. 17.

12. El document de la nota anterior, al qual pertany aquest fragment, fou estudiat per Francesc CARRERAS CANDI, a *La institució del castlà*, "Boletín de la Real Academia de Buenas Letras", I (1901-2), 14, cit. a la nota 4.

13. Joaquim MIRET I SANS, *op. cit.*, 456.

14. Joaquim MIRET I SANS, *op. cit.*, 527.

1

1405 octubre, 13. Savona

ACA: SJJ, sec. 1ª, arm. 7, peg. núm. 23

Benet XIII autoritza la creació d'una nova comanda de l'orde militar de Sant Joan de Jerusalem formada per les possessions de l'Espluga Calba, Civit, Bordell, Sidamon i el Palau d'Anglesola, sota la titularitat de la primera. Les rendes per al seu sosteniment provenien de la venda de la comanda de Sant Celoni.

Benedictus, episcopus, servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Ex iniuncto nobis desuper apostolice servitutis officio cogimur, ut illorum maxime qui pro defensione fidei Catholice incesanter laborant honoribus et utilitatibus solicitis studiis intendamus. Dudum siquidem pro parte dilectorum filiorum magistri Hospitalis Sancti Iohannis Ierosolimitani et conventus Rodi eiusdem Hospitalis nobis exposito, quod in Prioratu Cathalonie Hospitalis predicti preceptoria domus eiusdem Hospitalis Sancti Celidonii, Barchinonensis diocesis fore noscebatur ex qua ipsi hactenus modicam utilitatem habuerant, et habebant tunc et quod si illam alienare possent ex alienatione huiusmodi eis et eidem Hospitali multo maior utilitas proveniet, Nos eisdem magistro et conventui preceptoriam predictam cum omnibus iuribus et pertinenciis suis vendendi licenciam concessimus, proviso quod si vendicionem huiusmodi fieri contingeret, precium eiusdem in census, redditus, proventus, obventiones, possessiones, loca, feuda et iura alia, eis et dicto Hospitali magis quam illa que vendi contingeret utilia, si tunc venalia repperiri possent converteretur, prout in nostris inde confectis litteris plenius continetur. Et subsequenter sicut ex fidedignorum relatibus nobis innotuit, preceptoria predicta cum domibus, censibus et aliis iuribus et pertinenciis suis pro parte magistri et conventus predictorum vendita, et precium ipsius in emptionem de Spelunca Calva et de Savid, de Bordello castrorum, ac in de Sidamunt et Palacii villarum, Terraconensis dictorum Barchinonensis et Vicensis diocesis, iuriumque et pertinenciarum suorum ac censuum, reddituum, proventuum, obvencionum, possessionum, feudorum et iurium aliorum eis magis quam illa que vendita fuerunt utilia conversum extiterunt. Cum autem castra, ville, census, redditus, proventus, obventiones, possessiones, feuda et iura alia ex precio huiusmodi ut premittitur empta sicut legitime sumus informati pro dote unius preceptorie dicti Hospitalis sufficiant, Nos honori et utilitati ipsius Hospitalis, cuius fratres solicite contra hostes fidei Catholice laborare non cessant providere cupientes, motu proprio non ad alicuius instantiam, castrum predictum de Espelunca Calva in preceptoriam dicti Hospitalis, per fratres eiusdem Hospitalis perpetuo gubernandam apostolica auctoritate instituimus et erigimus, eamque preceptoriam domus eiusdem Hospitalis de Espelunca Calva, Terraconensis diocesis, volumus perpetuis temporibus nuncupari ac eidem preceptorie, castra, villas, census, redditus, proventus, obventiones, possessiones, feuda et iura ex dicto precio ut premittitur empta pro dote, ac iuribus et pertinentiis suis motu et auctoritate predictis perpetuo assignamus et etiam deputamus, et in super statuimus et etiam ordinamus quod dicta preceptoria domus de Espelunca Calva a Prioratu predicto dependeat, quodque similem pensionem seu responsionem, ac similia onera duntaxat quas et que dicta preceptoria Sancti Celidonii faciebat et sustinebat, perpetuo facere et sustinere teneatur. Nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostre voluntatis, assignationis, deputacionis, constitucionis et ordinacionis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit indignacionem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursurum.

Data Saone III idus octobris, pontificatus nostri anno duodecimo.

H. de Dompnaperia. (Taxa) CXXX.

F. Lando, pro domino vicecancellario.

(verso)

R (registrata)

N. Conill.

2

1415 abril, 17. València

ACA: SJJ, sec. 1ª arm. 7, perg. núm. 42

Benet XIII mana a l'arquebisbe de Tarragona i als abats de Poblet i Santes Creus que, quan quedi vacant la comanadoria d'Espluga Calba, confereixin aquest càrrec a fra Jofre de Canadal, preceptor d'Ulldecona, malgrat que l'esmentat papa s'havia fet reserva del nomenament.

Benedictus, episcopus, servus servorum Dei. Venerabili fratri archiepiscopo Terraconensi et dilectis filiis Populeti ac Sanctarum Crucum, Terraconensis diocesis, monasteriorum abbatibus. Salutem et apostolicam benedictionem. Religionis zelus vite ac morum honestas aliaque probitatis et virtutum merita super quibus dilectus filius Jaufridus de Canadal, preceptor domus Hospitalis Sancti Iohannis Ierosolimitani de Ulldecona, Dertusensis diocesis, apud nos fidedignorum comendatur testimonio nos inducunt ut sibi reddamur ad graciam liberales. Nuper siquidem dilecto filio Iohanni de Scarrigues, preceptori domus Hospitalis predicti de Spluga Calva, de preceptoria domus Hospitalis eiusdem Mansi Dei, Terraconensis et Elnensis diocesis, que tunc certo modo vacare sperabatur mandavimus per nostras literas provideri. Cum itaque propterea dicta preceptoria domus de Spluga Calva quam primum idem Iohannes prefatam preceptoriam domus Mansi Dei foret pacifice assecutus vacare speraretur nos volentes dicto Jaufrido premissorum meritorum suorum intuitu graciam facere specialem preceptoriam ipsam de Spluga Calva per fratres Hospitalis predicti, cuius ipse Jaufridus frater etiam expresse professus existit, solitam gubernari, cuius fructus, redditus et proventus octingentorum florenorum auri de Aragonia eius deductis oneribus valorem annuum, ut idem Jaufridus asserit, non excedunt cum illam premisso vel alio quovis modo preterquam per ipsius Iohannis obitum vacare contingeret etiam si dispositioni apostolice reservavimus, districtius inhibentes Magistro dicti Hospitalis pro tempore existenti et conventui Rodi Hospitalis eiusdem ac illi vel illis ad quem vel ad quos ipsius preceptorie de Spluga Calva collatio, provisio, presentatio seu quevis alia dispositio comuniter vel divisim pertinet ne de illa contra reservationem nostram huiusmodi disponere quoquomodo presumerent ac decernentes extunc irritum et inane si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contingeret attemptari. Non obstantibus quibuscunque statutis, stabilimentis, ordinationibus et consuetudinibus dicti Hospitalis contrariis iuramento confirmatione apostolica vel quacumque firmitate alia roboratis. Aut si eisdem magistro et conventui vel quibusvis aliis communiter vel divisim a Sede Apostolica sit indultum quod ad recepcionem vel provisionem alicuius minime teneantur et ad id compelli non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem et qualibet alia dicte Sedis indulgentia generali vel speciali cuiuscumque tenoris existat per quam nostris litteris non expressam vel totaliter non insertam effectus earum impediri valeat quomodolibet vel differri et de qua cuiusque toto tenore habenda sit in eisdem nostris litteris mencio specialis. Seu quod idem Jaufridus preceptoriam domus dicti Hospitalis de Ulldecona, Dertusensis diocesis, noscitur obtinere quodque nuper dicto Jaufrido de prioratu Hospitalis predicti in Cathalonia tunc certo modo vacante mandavimus per nostras litteras provideri ac voluimus quod quamprimum ipse Jaufridus ipsarum litterarum vigore dictum prioratum foret pacifice assecutus dictam preceptoriam domus de Ulldecona quam extunc vacare decrevimus omnino prout etiam ad id se sponte obtulit dimittere teneretur. Volumus autem quod idem Jaufridus quam primum vigore presentium dictam preceptoriam domus de Spluga Calva fuerit pacifice assecutus preceptoriam domus dicti Hospitalis Barchinonensis que pro camera priori dicti prioratus pro tempore existenti assignari consuevit, si illam interim assequatur, quam ex tunc vacare decernimus omnino dimittere alioquin omni iuri dicto Jaufrido in ea seu ad eam quomodolibet competenti prout etiam ad id se sponte obtulit cedere teneatur. Quo circa discretioni vestre per apostolica scripta mandamus quatinus vos vel duo aut unus vestrum per vos vel alium seu alios dictam preceptoriam domus de Spluga Calva per nos ut premittitur reservatam cum illam vacare contingerit ut prefertur cum omnibus iuribus et pertinenciis supradictis eidem Jaufrido de Canadal auctoritate nostra conferre et assignare curetis. Inducentes eum vel procuratorem suum eius nomine in corporalem pos-

sesionem preceptorie domus de Spluga Calva iuriumque et pertinenciarum predictorum et defendentes inductum amoto exinde quolibet detentore, ac facientes ipsum vel dictum procuratorem pro eo ad illam ut est moris admitti sibique de ipsius preceptorie fructibus, redditibus, proventibus, iuribus et obventionibus universis integre responderi. Non obstantibus omnibus supradictis. Seu si eisdem magistro et conventui vel quibusvis aliis communiter vel divisim a dicta sit sede indultum quod interdici suspendi vel excomunicari non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem. Contradictores per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescendo.

Data in civitate Valentina, provincie Terraconensis, XV kalendas maii, pontificatus nostri anno vicesimoprimo.

Berengarius. Registrata. gratis.
Bernardo Monteolivo.

(verso)

R *(registrata)*

(Butlla de plom pendent, llegenda: r.: BENEDICTUS PP. XIII; v.: S. PA. S. PE. (efígies)

L'ACTUACIÓ DE BENET XIII AL COMPROMÍS DE CASP

Avui sabem amb certesa que Benet XIII no va ésser —ni d'incògnit— a Casp durant la celebració del Compromís. Ni ho hauria ignorat Zurita, ni molt menys el Diari del Procés. No mancà, però, qui cregué poder corregir el primer;[1] després de la publicació del segon ja no és possible cap dubte.[2]

Malgrat la seva reconeguda absència, tots els historiadors, ja des de l'esmentat Zurita[3] fins als més recents,[4] hi reconeixen la seva decisiva intervenció; uns per a lloar-la,[5] d'altres per a estigmatitzar-la.[6]

No volem exagerar, unilateralment, la seva intervenció. Sabem que en tot l'afer actuaren molts factors, ben resumits per Vicens i Vives en els primers capítols del seu estudi *Els Trastàmares*,[7] però creiem que la forta personalitat de Benet XIII en constituí el catalitzador.

Dos són els aspectes que volem resumir: el perquè de la seva intervenció —en un terreny merament polític—, i com la portà a terme.

---

1. "Parece que Zurita se olvidó de decir que también se halló presente (en Caspe) el Papa Benedicto..." Braulio FOZ, *Historia de Aragón*, III, 284. Citat i rebutjat per Manuel LUNA, *Intervención de Benedicto XIII en el Compromiso de Caspe* dins "Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos" XVII (1913) 283.

2. Peregrín-Luis LLORENS RAGA, *El Códice del Compromiso de Caspe existente en el Archivo de la Catedral de Segorbe*. Diario del Proceso (Sogorb 1968), 141 pp. (Citarem *Diario*).

3. Gerònimo ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*, (Saragossa 1579). Anirem adduint-ne els textos.

4. "Peter took the situation in hand" Alec GLASFURD: *The Antipope (Peter de Luna, 1342-1423). A Study in obstinacy* (Londres 1965), 243.

5. Entre els més recents, Enric BAYERRI: "Había hecho (el papa) posible el compromiso de Caspe y lo había hecho posible en las mejores condiciones para que saliera triunfante la candidatura que patrocinara" *(Un gran Aragonés (el Papa Pedro de Luna)* (Barcelona 1973), p. 266.) Vegeu: 249-268. D'altres el justifiquen subjectivament: J.B. MANYÀ, *Sant Vicent Ferrer a Casp i a Perpinyà* (Tarragona 1962), especialment el resum de les pàgs. 56-57. I ja abans: M d'ESPLUGUES, *El Compromís de Casp*, dins "Estudis Franciscans", 45 (1933), 5-34: "Que Benet XIII jugà un paper preponderant en tots els antecedents, gestació i èxit del Compromís és cosa notòria. També ho sembla que tots, a Casp, foren instruments de l'ambició formidable del Papa...", 15. Bayerri dóna una bibliografia sobre el nostre tema a pp. 240-246. La millor bibliografia, però, de tota l'època del Cisma a casa nostra és la publicada amb motiu d'aquest Centenari: *El Cisma d'Occident a Catalunya, les Illes i el País Valencià*. Repertori bibliogràfic (Barcelona 1979), 248 pp.

6. Des de les ja conegudes paraules d'Antoni de BOFARULL: "Benedicto XIII, (el) mayor perturbador que ha tenido la Iglesia Católica" *(Historia de Cataluña* (Barcelona 1876), t. V, 208), i: "(El Compromiso de Caspe) no pasa de una atrevida intriga diplomática urdida por un pontífice egoista que ningún miramiento tuvo, con tal de salvar su tiara, en sacrificar a un noble príncipe y a la misma patria..." *(ibid*, 202); fins a les moltes pàgines de Lluís DOMÈNECH I MONTANER, *La Iniquitat de Casp i la fi del Comtat d'Urgell*. Estudi històrico-polític. (Barcelona 1930). Ferran Soldevila diu com de passada: "... la trama urdida per la confabulació del papa Benet XIII, les altres autoritats d'Aragó —governador i justícia— i l'infant de Castella" *(Zurita i el Compromís de Casp*. Dins *IV Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, Actas y Comunicaciones (Palma de Mallorca 1959), 4).

7. Jaume VICENS I VIVES, *Els Trastàmares* (segle XV), (Barcelona 1956), 9-64. També Joan REGLÀ, *Menéndez Pidal y el Compromiso de Caspe* dins "Cuadernos Hispanoamericanos", 80 (1969), 238-240.

Respecte al primer, cal tenir present la situació real del Cisma dividint Europa. Pere de Luna, aferrissat defensor a l'inici d'Urbà VI —i que mai no afirmà haver obrat en la seva elecció per por—[8] es convertí en el pregoner del pontífex avinyonès, per a qui obtingué l'obediència de Castella, per bé que —i malgrat emprar la forta personalitat de Vicent Ferrer—[9] no assolí la del reialme d'Aragó. Més endavant les coses canviaren. A la "indiferència" de Pere el Cerimoniós,[10] seguirà la submissió de Joan I[11] i l'ajuda de Martí l'Humà.[12] Amb aquest darrer les relacions foren íntimes i cordials.[13]

---

8. Michael SEIDLMAYER, *Peter de Luna (Benedikt XIII) und die Entstehung des Grossen Abendländischen Schismas.* Dins "Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens". (Spanische Forschungen der Görresgesellschaft. Band. 4.) (Münster I. W. 1933), 217. I tot el bon resum dels inicis i desenvolupament del Cisma a Ricardo GARCÍA VILLOSLADA, *Historia de la Iglesia católica.* T. III. *Edad Nueva* (Madrid 1960), 182-268. (Amb la pertinent bibliografia).

9. Ja des del començament veiem l'aleshores cardenal de Luna recórrer al sant valencià. "A los comienzos de este año, de 1379, siendo diácono, había sido llamado a Barcelona, según dijimos, por el cardenal Pedro de Luna, legado de Clemente VII para informarle del Cisma y tratar de conseguir, con su eficaz ayuda, el apoyo de Valencia y de todo el Reino de Aragón para la causa de Aviñón..." José MARTÍNEZ ORTIZ, *Relaciones entre San Vicente Ferrer y el municipio valenciano.* Dins *IV Congreso de Historia de la Corona de Aragón,* Actas y Comunicaciones. t. III (Barcelona 1970), 574, nota, 7, i Doc. 1, 594. Breument a José M. de GARGANTA, *Biografía y escritos de San Vicente Ferrer* (Madrid 1956), 31. Després, ja papa, trobarà en ell un dels suports més ferms tant de la seva "obediència", com de la seva política en el país. Tornarem sobre aquest punt.

10. Indiferència inspirada potser, en el fet que tres cardenals —al moment de les dissensions inicials a Roma— es digueren "indiferents" respecte als dos papes: Rafael TASIS I MARCA, *La "indiferència" de Pere III en el Gran Cisma d'Occident.* Dins *VII Congreso de Historia de la Corona de Aragón.* Vol. III. Comunicacions (Barcelona 1968), 107. Indiferència no de paraula sinó portada als fets jurídics: vegeu Andrés IVARS, *La "indiferencia" de Pedro IV de Aragón en el Gran Cisma de Occidente (1378-1382)* dins "Archivo Ibero-Americano" XXIX (1928), 21-97; 161-186, i Johannes VINCKE, *Die Berufung an den Römischen Stuhl während der "Indifferenz" König Peters IV von Aragon.* Dins "Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens" (Spanische Forschungen der Görresgesellschaft, Band 8.) 263-279; i a actuacions concretes com la de refusar els dos priors de Montserrat nomenats pels dos papes: Cebrià BARAUT, *Benet XIII, darrer papa d'Avinyó i el monestir de Montserrat,* dins "Studia Monastica" XIII (1971), 77-103.

11. "...intimamus et notam facimus... quatenus verum et canonicum summum pontificem domnum Clementem papam septimum prelibatum pro vero et canonico et legiti(m)o papa et Christi vicario habeatis, teneatis et honoretis..' Joan I, a 24 de febrer de 1387. Text íntegre dins Demetrio MANSILLA, *La documentación española del Archivo del "Castel S. Angelo" (395-1498)* dins "Anthologica Annua" 6 (1958), 418-420. Text cit. a la pàg. 420.

12. Prou coneguda l'ajuda dels catalans al papa durant el setge d'Avinyó. Vegeu Franz EHRLE, *Martin de Alpartils Chronica Actitorum temporibus domini Benedicti XIII.* (Quellen und Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte, Band XII). (Paderborn 1906), especialment l'apèndix 13: *Die Ausfälle der Katalanen auf das französische Gebiet während der zweiten Belagerung des avignonesischen Palastes* (April bis September 1410) 545-556. i el següent 557-571. I el cap. V: *El Sitio de Aviñón,* de Sebastián PUIG Y PUIG, *Pedro de Luna, último Papa de Aviñón* (1387-1430) (Barcelona 1920) 65-77. Per a l'alliberament de les tropes catalanes d'Avinyó, vegeu: F. BENOIT, *L'interrogatoire de Margarit. Document inédit sur Benoît XIII (1410-1411) et supplément à l'Inventaire du fonds des notaires d'Orange conservé à la Bibliothèque du Vatican* dins "Mélanges d'Archéologie et d'Histoire de l'École Française de Rome", XXXIX (1921-1922), 267-301. Extractat dins *El Cisma d'Occident a Catalunya...,* n. 179, 76.

13. En la crònica de Pere d'Arenys hom constata l'admiració del cronista pel fet que el nou rei visités el papa abans de desembarcar en el seu nou reialme. "Notandum et bene notandum, quod illustrissimus dominus, rex Martinus rex novus Aragoniae veniendo de Cicilia primo venit Avenionem ad papam per mare", PERE D'ARENYS; *Chronicon Ordinis Praedicatorum,* Edit., Benedictus M. REICHERT (Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum Historica, T. VII, fasc. I,) (Roma 1904), 65. Ja en aquesta primera trobada el papa parià al rei de la *via compromissi*

Al final del segle XIV pràcticament tota la Península era addicta a Benet XIII: Castella el reconegué el 19 de maig de 1381, Aragó el 24 de febrer de 1387, Navarra el 13 de febrer de 1390, Portugal el 1380, però el 29 d'agost de l'any següent s'adherí a Urbà VI i mai més no tornà a l'obediència d'Avinyó.[14]

La situació semblava clara per a ell;[15] ho tenia tot lligat i ben lligat, quan la sobtada mort de Martí el Jove a Càller, el 25 de juliol de 1409, capgirà les seves previsions i tornà fonedís el terreny on es recolzava.

Mort l'hereu, no quedava sinó el seu petit fill, Frederic, però com a il.legítim era mal vist per molts i en concret per Benet XIII. Entrebanc curiós, comenta Reglà;[16] il.legitimitat que no impedí a Castella la instauració de la dinastia dels Trastàmares ni a Portugal la dels Avís—totes dues provenen de bastards— però sí a Catalunya la pervivència d'una dinastia.

Martí l'Humà intentà de fer legitimar el seu nét. Però topà amb l'aferrissada oposició del papa i d'altres. Començà aleshores una política ambigua, fosca i desconcertant: afavorint ara el legítim successor comte d'Urgell, ara els seus adversaris, creient amb això crear un estat tal de confusió que exigís a la fi el reconeixement del seu nét. La jugada, perillosa d'ella mateixa, portà de fet a la divisió dels ànims i a l'enfrontament de les famílies més influents.

---

com a mitjà per a resoldre el cisma. "Von Benedikt, wie ich bemerkte, einmal gewonnen, suchte König Martin für die "via compromissi" oder "iustitiae", welcher er, selbstverständlich im Einverständniss mit Benedict, gewisse Bestimmungen angehängt hatte, weitere Anhänger zu werben". Franz EHRLE, *Neue Materialien zur Geschichte Peters von Luna (Benedicts XIII). 18: König Martin von Aragonien und Peter von Luna (Benedicts XIII) in Avignon (1397-1403)*, dins "Archiv für Literatur-und Kirchengeschichte des Mittelalters", VII (1893), 3. Amb la indicació de les fonts. També Martín ALPARTIL *Chronica Actitorum*, 26-27, i el marc general a Sebastià PUIG I PUIG, *o.c.*, 53-56, idea que podia quedar-se gravada al cap del nou rei i influir en les seves vacil.lacions en nomenar el seu successor. Més segur és que aquesta *via compromissi* fos aprofitada pel mateix Benet en la famosa carta al parlament d'Alcanyís proposant la solució que portà al Compromís de Casp.

14. Per a Castella, vegeu Luis SUÁREZ FERNÁNDEZ, *Castilla, el Cisma y la crisis conciliar*. (1370-1440) (Madrid 1960), 474 pp. A recordar: José ZUNZUNEGUI, *No se celebraron concilios en Palencia en 1388 ni en Gerona en 1390* dins "Scriptorium Victoriense" XIV (1966), 352-361.

15. Abans de l'elecció ell pensava ja en el futur Urbà VI: "A plusieurs reprises Pierre de Lune dit ouvertement aux deux dominicains que seul Barthélemy Prignano entrait en ligne de compte pour les spirituels comme candidat à la papauté..." Gilles-Gerard MEERSSEMAN, *Études sur l'Ordre des Frères Prêcheurs au début du Grand Schisme*, dins "Archivum Fratrum Praedicatorum" XXVI (1956), 205. No cal recordar ací que ell estava fermament convençut de la seva causa. Si hagués pogut tenir algun dubte l'hauria ventilat llegint els llibres de caire teològic i jurídic que hom troba en les seves quatre successives biblioteques; vegeu Anneliese MAIER, *Die "Bibliotheca minor" Benedikts XIII*, dins "Archivum Historiae Pontificiae", III (1965), 139-191. Aquesta biblioteca és la que portava amb ell, amb un total de 572 llibres. L'apartat "F" reuneix els *Libri heresum et iudeorum*, del n. 128 al 145; el 131 és el *Tractatus quod papa hereticus sit ipso iure excommunicatus et omni potestate privatus;* el 289 és l'ALVARUS *de potestate ecclesiastica*. Directament del cisma, els núms. 542 a 552. Entre aquests no mancava el del seu amic Vicent Ferrer. Per a la gran biblioteca d'Avinyó, vegeu: Franz EHRLE, *Historia Bibliothecae Romanorum Pontificum tum Bonifatianae tum Avenionensis*, t. I (Roma 1890), 129-574.

16. "Me parece evidente, en efecto, que la solución política inmediata podía haber consistido en la entronización, por decisión testamentaria del rey Martín, de su nieto Federico, conde de Luna, hijo natural de Martín el Joven, previamente legitimado. No creo que pueda negarse que se hubiera tratado de una solución política análoga a la castellana con la entronización de los Trastámara después del fratricidio de Montiel (con la ventaja sobre ésta de no recurrir a la violencia), y a la portuguesa, con la de la dinastía de los Avís; en ambos casos —Enrique II y Juan I— se trataba también de bastardos. ¿Es que hemos de imaginar que los súbditos de la corona de Aragón se hubieran rasgado las vestiduras ante la perspectiva de un rey nacido al margen del matrimonio legítimo, mientras ello constituía la solución ideal para castellanos y portugueses?" Joan REGLÀ, *o.c.*121.

Benet XIII cregué més oportú de donar suport a la idea dels urgellistes de tornar a casar el rei,[17] però ni la benedicció de les núpcies per Benet XIII ni el sermó de Vicent Ferrer obtingueren l'anhelada successió, i tot quedà com abans, menys la salut del rei que anava acabant-se.

Comprenent-ho, potser una mica masa tard, Martí l'Humà decidí de legitimar Frederic —això ho sabem per Lorenzo Valla—, i tot estava disposat per a fer-ho el primer de juny de 1410. La mort del rei el dia abans canvià tot el futur de Catalunya. Sabem que un reduït grup d'antiurgellistes aprofitaren aquells darrers moments per a fer dir al rei moribund aquell famós "hoc", base jurídica del futur compromís. En la falsificació de les dades,[18] sembla segur que no hi intervingué Benet, però en fou, en cert sentit, una víctima, ja que ell cregué que aquella havia estat la darrera voluntat del rei.

Benet, després de les solemnes exèquies de Barcelona i Poblet, marxà a Tarragona, d'allí a Saragossa, i tornà a Tortosa i a Peníscola. Personament, i sobretot mitjançant cartes i amics, començà a teixir la malla que, segons creia, havia de mantenir ben agafats en la seva obediència els regnes peninsulars.

Aquesta fou la raó de la seva intervenció. Però, com podia portar-la a terme d'una manera que no fos massa cridanera? I, com fer-ho d'una manera que no trontollés ni l'obediència de Castella ni la d'Aragó? Aquest desig —i necessitat— de mantenir tots *dos* reialmes subjectes ens explica la seva actuació posterior. No oblidem, tampoc, que, per a ell, qui acceptés la seva obediència seria *també* en els altres terrenys el millor rei.

Al moment de la mort de Martí l'Humà, sembla que ningú no es prenia seriosament la candidatura de Ferran d'Antequera. De fet dos pretendents comptaven: el comte d'Urgell, Jaume, i el duc de Calàbria, Lluís. Malauradament cap dels dos no era acceptable per a Benet. El primer, pel fet de pertànyer a la família de Montferrat, fautora del papa romà; el segon, perquè com a Anjou, era aliat del papa de Pisa, Joan XXIII. El papa no tenia aleshores clar qui podia ésser el futur rei, però sí qui *no* havia d'ésser-ho.

El primer moviment, per a eliminar ambdós pretendents, fou el d'intentar legitimar el nét de Martí l'Humà. Pretensió que oferia no pocs avantatges: el de complir la voluntat d'un moribund; el d'evitar els perills religiosos que implicaria l'elecció dels precedents citats; i el de tenir assegurada una regència, essent com era el nét menor d'edat. Fins i tot hom pensà a casar-lo amb una filla de Ferran d'Antequera. La decidida intervenció del Parlament català i la certesa que li donaren el bisbe de Sogorb, Vidal de Blanes, i Ramon de Torrelles que la causa de l'Infant era perduda, l'obligaren a buscar una altra sortida.[19]

17. "E feta la dita supplicació tantost lo dit sanct pare pregans ens consellà públicament, presents los dits supplicants, e presents encara los dits maestre Viçent lo prior e mossèn Francesc Daranda que volguéssem condescendre a la dita supplicació la qual a son parer era no solament justa e rahonabla mas encara expedient e fort necessària e que no volguéssem la execució d'aquella differir. Ladoncs per nós fo respost al dit sanct pare e als dessús dits que pus ells ho conselliaven e los propdits nos en supplicaven que a nos plahia pendre muller e que ho farïem tantost". *Procesos de las Antiguas Cortes y Parlamentos de Cataluña, Aragón y Valencia. (Colección de Documentos inéditos del Archivo general de la Corona de Aragón)*, t. I, Doc. XXXII, 146-147. (Cit. *Documentos).*

18. Ferran SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, 2ª edic., revisada (Barcelona 1962), t. II, 564-567. (Amb la bibliografia.)

19. ZURITA, *o.c.*, Lib. XI, fol. 10v. El papa s'excusa davant el parlament català, afirmant que no era d'ell aquella idea, i que ni tan sols la coneixia. *Documentos*, n. 37, t. I, 307-309. El mateix afirma personalment a l'ambaixador: "E descendent en especie en lo fet de don Frederich nos dix que totalment ignorava lo fet del dit matrimoni ne's pensava que algú particular o singular fos tan atrevit tractar aquell sens sabuda sua e que si ell ho sabés nos ho diguera". *Ibid.* Doc. 41, 332.

L'oferta, feta en vida de Martí l'Humà a Ferran, que aleshores assetjava Antequera, que exposés els seus drets a la corona d'Aragó, començava a donar els fruits. La manca de decisió del comte d'Urgell —d'altra banda segur de la seva causa—, les vacil.lacions i el pactisme del parlament català anaren afavorint la posició del príncep castellà.

Benet ho comprengué i des d'aquell moment fou Ferran d'Antequera el seu preferit. És més que probable que es fes aquesta reflexió: si sostinc la posició del comte d'Urgell, m'enemistaré amb el rei de Castella, aquest em negarà l'obediència, cosa que també farà el nou rei d'Aragó, tal com estaven els tractes del comte amb el papa romà. Decidí, doncs, de jugar la carta del castellà. Ho intuí ja Zurita: "También se tuvo por cierto, que el papa Benedito, cuya casa era tan principal en este reyno *(d'Aragó)* no havia de dar favor a que prevaleciese el derecho del conde de Urgel, por convenirle que la sucesión de estos reynos recayesse en el Infante don Hernando de Castilla, porque con ella le parecía fundava su Pontificado, y ternía segura y muy cierta la obediencia de los Reyes de Castilla, Aragón y Navarra".[20]

Planejà ben bé el camí d'assolir el seu intent. Recordem, a més, que la seva intervenció havia estat demanada pel mateix parlament de Catalunya.[21]

Per a tractar de la successió calia que els diferents parlaments es reunissin, primer el de cada regne i principat i després el parlament general. A ells pertanyia de tractar sobre la successió. Les circumstàncies del moment no eren propícies. Els reialmes estaven profundament dividits, i aquestes divisions quedaren encara més paleses enfront d'un punt tan important. El parlament català es reuní a Montblanc, i fou traslladat després —per la pesta, diu Zurita—[22] Hi esclataren les dissensions.[23] Després de no poques dificultats s'arribà a l'acord de nomenar un petit grup que tractaria de l'assumpte. Diuen les actes del parlament:

> "Primerament que lo Parlament ha elegides e elegeix XII persones ço és IIII de cascuna condició les quals hajen ànsia e càrrech de encerquar veure saber e promoure quines e quals coses han mester los missatgers qui deuen ésser tramesos en los regnes de Aragó e de València per part del principat de Cathalunya ne quins memorials o instructions los deuen ésser fets e totes altres coses que sien opportunes o necessàries per expedició dels presents negocis les quals XII persones són les seguents: Primerament per la condició de la Sgleya l'arquebisbe de Tarragona, mossèn *(el bisbe)* de Vich, misser Johan Siurana prior de Tortosa, mossèn Bernat de Sanctamans. Per la condició militar lo comte de Cardona, mossèn Pere de Cerveiló, mossèn Dalmau Çacirera, mossèn Berenguer Dolms. Per la condició real en Guillem Oliver de Barchinona, en Bernat Olzinelles de Leyda, en Jacme Granell de Tortosa, en Pere Garat de Perpenyà, síndichs".[24]

---

20. ZURITA, *o.c.*, Lib. XI, fols. 10^r - 10^v.

21. "Quare de vestre sanctitatis beatitudine hoc tempore procelloso veluti de ductore et singulari patre protectore et domino indubie confidentes eidem devote et humiliter supplicamus quatenus istius principatus et aliorum regnorum et terrarum corone Aragoniae et subditorum ejusdem turbationes et necessitates occulo propiciationis advertens dignetur nostris et illorum profectibus sic vigilanter intendere et pericula damna et incomoda congruis remediis prevenire quod tante sanctitatis presidio coadjuti nullius turbationis incomoda sentiamus sed cum quiete ac pace ad cognitionem nostri indubitati principis regis et domini valeamus pervenire concorditer ut optamus" Carta del parlament al papa, 28 de novembre de 1410, *Documentos*, t. I, Doc. 38, 310-311.

22. "Se delliberó a diez del mes de Setiembre, por causa de la pestilencia de que estavan inficionados muchos lugares por este tiempo". ZURITA, *o.c.*, Lib. XI. fol. 3^r.

23. Hom hi veia una jugada del governador de Catalunya, Guerau Alemany de Cerveiló, enemic declarat del comte d'Urgell. Per al significat d'aquestes discussions, vegeu F. SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, t. II, 575-576.

24. *Documentos*. Doc. 27, 281-282. Comenta el fet. F. SOLDEVILA. *o.c.* 576: "Acord il·legal contra el qual protesten el comte de Cardona i Guillem Sacirera, perquè les atribucions del Parlament no poden ésser delegades. Acord perillosíssim, perquè, per aquest sistema de delega-

També foren elegits els ambaixadors als parlaments d'Aragó i València. Per a anar a Aragó: fra Marc, abat de Montserrat; Francesc Ferriol, canonge de Vic; Guillem Ramon de Montcada, Pere de Cervelló, Francesc Burguès, síndic de Barcelona, i Guillem Llobet de Perpinyà. Per a anar a València: l'abat de Santes Creus; Pere Bosch, canonge de Girona; Gilabert de Canet, Gregori Burguès, Francesc de Lleida i Francesc de Sant Celoni de Girona.[25] Benet col.laborà estretament amb aquests ambaixadors.

El fet que el bisbe Climent de Barcelona li fos un incondicional i, amb ell, el grup que Menéndez y Pidal qualifica de "diez castellanistas",[26] estalvià a Benet, a Barcelona i en general a Catalunya, les intervencions clamoroses. Prou sabia que la seva voluntat seria secundada.

Més difícil es presentava la situació tant al regne d'Aragó com al de València. Allí sí que hi intervindrà Benet, i sempre en la mateixa línia.

Aragó estava dividit entre els partidaris dels Urrea i els dels Luna. Ambdues famílies, poderoses i amb partidaris en moltes ciutats. Els primers, que comptaven amb l'ajuda de l'arquebisbe de Saragossa García Fernández de Heredia, defensaven la causa de Lluís de Calàbria, combatuda pels Luna, que seguien l'estol del comte d'Urgell.[27]

Benet es traslladà a Saragossa[28] per apaivagar les tensions. Calmats els ànims, hi tornà a intervenir amb motiu de les dimenssions a Calataiud i a Osca. En endavant col.laborarà a Aragó, amb ell, l'abat de Valladolid, Diego Gómez de Fuensalida, braç dret de Ferran d'Antequera. La treva pactada a Catalaiud fou establerta al Monestir de Santa Clara, d'on era abadessa una germana del papa.[29]

---

cions, que predominarà, arribarà a ésser desvirtuada la voluntat popular". Compareu aquesta llista i la del text de la nota següent amb la de la nota 26, per a poder copsar els llocs ocupats pels addictes a Benet XIII.

25. *Documentos*, t. I, 288.

26. Ramón MENÉNDEZ PIDAL, *El Compromiso de Caspe, autodeterminación de un pueblo*. Dins *Historia de España*, t. XV (Madrid 1964), CVIII. Votaren seguint Climent al parlament de Tortosa. "Su elección fué aceptada íntegramente por los abades de Montserrat y de San Cugat, por el arcediano de Tarragona Narciso Astruch, por Felipe Malla, por los síndicos de Barcelona Juan dez Pla, Raimundo Fivaller y Bernardo de Gualbes —que se votó a sí mismo con excusa de aprobar la elección hecha por dez Pla—, y por los de Perpiñán Juan de Ribesaltes y Pedro Grimau y prevaleció en definitiva." Manuel DUALDE SERRANO, *La elección de los compromisarios de Caspe*. Dins *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, Vol. III.

Vegeu la ben estructurada panoràmica de la distribució política-social a Catalunya de S. SOBREQUÉS I VIDAL, *Els barons de Catalunya i el Compromís de Casp* (Barcelona 1966), 67 pp, i *Altres barons de Catalunya i el Compromís de Casp* (Barcelona 1968), 67 pp. Reeditats, amb altres estudis i ampliats: *El Compromís de Casp i la noblesa catalana* (Barcelona 1973), 290 pp.

27. Diu Àngel CANELLAS LÓPEZ, *El reino de Aragón en el siglo XV*, dins *Historia de España*, dirigida por R. Menéndez Pidal, t. XV, 347: "Por otra parte un grupo importante nobiliario prefería la guerra civil en apoyo del castellano a una instauración pacífica del conde de Urgel: ése era el sentir de los Urreas y los Heredias.". Per a la família dels Luna, vegeu: José Mª OCHOA MARTÍNEZ DE SORIA, *Los dos sínodos de Zaragoza bajo el pontificado de D. Pedro López de Luna, 1317-1345*, dins "Scriptorium Victoriense", II (1955), 118-159; i per a l'època dels nostres fets Enrique SUBIZA BERNAD, *Loarre en el Compromiso de Caspe*. Dins *IV Congreso de la Corona de Aragón*. Actas y Comunicaciones. I (Palma de Mallorca 1959), 19-38.

28. ZURITA, *o.c.*, Lib. XI: *Que el Papa Benedito vino a Çaragoça*, fols. 11^{v}-13^{r}.

29. "Se procuró por medio de algunos cavalleros, que el Papa Benedito embio alla, y de Diego Gomez de Fuensalida Abbad de Valladolid embaxador del Infante, que era oydor de la audiencia del Rey de Castilla y Capellan mayor del Infante, varon señalado ...que se pusiesse entre ellos tregua; y los principales fueron al Monasterio de Santa Clara a donde era Abbadessa doña Contesina de Luna, hermana del Papa Benedito". *Ibid.*, fol. 12^{r}.

El papa trobà —ho repetim— en els delegats del parlament català una inapreciable ajuda en la seva tasca de pacificació.

Al regne de València les lluites giraven entorn de les famílies dels Centelles i dels Vilaragut. Semblava impossible que es posessin d'acord per a reunir-se en parlament. Benet manà al bisbe de València, Hug de Llupià, que reunís el braç eclesiàstic i comencés les deliberacions; els nobles, admirats d'una aital decisió, també hi acudiren. En no posar-se d'acord, es reuniren en dos parlaments: els Vilaragut al palau reial, parlament "de dins", mentre els Centelles a Paterna, parlament "de fora".

En arribar la delegació catalana, el bisbe Llupià l'acompanyà i l'afavorí fins a obtenir que els "de fora" es reunissin novament amb els "de dins" el 15 de gener de 1411. Reunió efímera: els Centelles amb els seus s'aplegaren a Vinaròs i els Vilaragut a Traiguera i, més endavant, a Morella. Un cop fracassada la intervenció del bisbe, serà el mateix papa qui més endavant es presentarà al Monestir de Benifassà per treballar en favor de la unió.[30] Fracassarà.[31]

Mentrestant, a Aragó l'obra pacificadora de Benet ha produït els seus fruits: és nomenada una comissió que tindrà cura de la reunió dels Estats; la formen l'arquebisbe de Saragossa, García Fernández de Heredia, el governador d'Aragó, Gil Ruiz de Lihori, el justícia d'Aragó, Joan Ximénez Cerdán, i el lletrat Berenguer de Bardaixí, tots quatre amics del papa i del bàndol de Ferran d'Antequera. Aquests convenceren la majoria de la necessitat de reunir-se en parlament per a decidir per *via iustitiae* els afers de la successió; si no, deien —i la realitat aragonesa semblava donar-los la raó—, no quedava altre camí que la *via de les armes*.

Es reuní un parlament a Calataiud. El papa era darrera; com que l'arquebisbe de Saragossa tardava a presentar-s'hi —ocupat en feines polítiques en aquella ciutat—, l'urgeix que s'hi presenti. Porten la direcció del parlament el governador i el justícia d'Aragó. Prenen part en la reunió nou aragonesos i els delegats de Catalunya i València; les dissensions entre l'arquebisbe de Saragossa i el bisbe de Tarassona, fautor del comte d'Urgell, trencaren les deliberacions.[32] Cadascú tornà a casa seva. No tots, però, ja que pel camí, Antoni de Luna —l'home dur i expeditiu del comte d'Urgell a l'Aragó— matà l'arquebisbe de Saragossa.[33]

---

30. "El dia 5º jueves de mes de mayo llegó de Morella a este Monasterio el papa Luna con quatro cardenales y dos obispos de su partido, el obispo de Huesca y de Mallorca y una gran comitiva...". Miguel Juan GISBERT, *Anales del Real Monasterio de Nuestra Señora de Benifasà*. (Manuscrit de la Biblioteca Borja, Sant Cugat del Vallès) fol. 151v.

31. "Prou acudí el Papa Luna a Trahiguera, fent uns articles de treva i concòrdia que regissin el Parlament general, però res acomodà". LI. DOMENECH I MONTANER, *o.c.*, 168.

32. L'oposició del bisbe de Tarassona a les jugades de l'arquebisbe de Saragossa i del justícia d'Aragó, a ZURITA, *o.c.*, Lib. XI, fol. 22^{v}.

33. Fet prou conegut. La notícia la recull breument Alpartil: "Item dominus Anthonius de Luna proditor. istoanno in mense madii (1411) interfecit proditorie dominum Archiepiscopum Cesaraugustanum Ennecum de Aredia in loco de Almunia iuxta Cesaraugustam" (o.c. p. 86). El judici és diferent segons les fonts urgellistes o les castellanistes. Antoni de Luna descriu personalment els fets al parlament de Catalunya: "... vos significh que diluns primer dia del mes de juny daval scrit l'archabisbe de Çaragoça, home de mala e deshonesta vida segons a Déu e a tot lo món és assats clar e notori, no tement Déus, posposant a par veritat e lealtat tant com en ell és stat causa alguna legítima, no procehint fins a la present jornada ab daltres ensemps de sa falsa sequella tant com han pogut desviant et dilatant ab tractes falsos desonests e malvats la prossecusió dels intermedis de justícia e declaració de nostre vertader rey e senyor natural e legítim succehidor en los regnes et terres de la corona D'aragó en tant que contínuament entenien ab tota diligència aprés del molt alt senyor rey en Martí de aita et loabble recordació en apoderar-se de ciutats viles e castells reyals tirannament seguons és clar e provat manifestament per ses obres dampnades les quals per son poder ha fins ací executades sense alguna temor de

Aquest assassinat decidirà el futur. En primer lloc, els qui fins ahir eren partidaris de Lluís de Calàbria tenen por i, no podent comptar amb l'ajuda militar del seu pretendent, es passen al bàndol de Ferran d'Antequera; en segon lloc, Gil de Lihori demana a l'Infant de Castella que faci entrar les tropes castellanes, que ja eren preparades a la frontera, per venjar la mort de l'arquebisbe. Si Menéndez Pidal hagués estat conseqüent, en la seva exposició dels fets, hauria hagut d'afirmar que el Compromís de Casp no fou una manifestació de l'esperit unitari heretat dels gots, sinó fruit d'una vulgar venjança familiar.[34]

D'una manera sistemàtica les tropes castellanes dominaren tot el país i després passaren fins i tot a València on aniquilaren —com abans a Aragó— tota la facció urgellina.

Benet no pogué frenar els esdeveniments ferotges de la batalla de Morvedre; tampoc no sembla que intervingués directament en l'excomunió contra Antoni de Luna i els seus amics —tots citats en el document eclesiàstic— que llançà Joan Eximén d'Huguet, que regia —"sede vacante"— l'arxidiòcesi de Saragossa i que acabava:

> "Significantes vos et quemlibet vestrum ex debito nostri oficii in domino exortamus et requirimus quatenus antedictos dominum Anthonium de Luna, Dominum Johannem Eximeni de Salanova, Garsiam Luppi de Cabanyas, Fortunium Didaci Descoron, Johannem Dordas, Jacobum Jacobi, Michaelem de Maças, dominum Garsiam Luppi de Sesse et dominum Garsiam Luppi de Sesse, eius filium, excomunicatos et denunciatos seu aliquem vel aliquos ipsorum in dicto parlamento seu congregatione aut in aliquibus actibus judicialibus aut extraiudicialibus... admitatis..."[35]

Amb això, tots els principals seguidors del comte d'Urgell quedaven exclosos de les futures deliberacions. Tampoc no hi podrien prendre part els morts de València i els foragitats. En el terreny de la força ja tot era a les mans de Ferran d'Antequera. Però amb això no es complia la voluntat de Martí l'Humà; calia continuar buscant una solució de "justícia", que hom albirava ja com una "fórmula buida".

Malgrat les repetides instàncies del Parlament català perquè l'Infant de Castella retirés les seves tropes, només obtingué que no entressin al Principat.

El parlament català havia decidit de reunir-se a Tortosa. Demanaren a Benet que obligués l'estament eclesiàstic a ésser-hi present.[36] El papa cursà les cartes cor-

Déu... (continuen les invectives)... tenint son camí (l'arquebisbe) vers la ciutat de Çaragoça hon havia fet gran pertreyt per tenir aquella ocupadament per tirania, si arribà al loch de la Almúnia de dona Gudina ab gran gent de caval... ell me requerí de vistes... haguem alguns rahonaments assats strets... venguem a les mans e la brega fon mesclada assats gran e grossa hon lexada tota ma gent per gran distància de camí arrera mi trobí solament ab VII de cavall et ab ell eren entrò XXX de cavall e qualsque deu de peu bé armats tots e dreçant-se a mi e yo a ells de fet fiu mon poder de presonar lo dit archabisbe tant com pogui e de no fer-li altre dan fins tant que jo fuy nafrat de colp de spasa al coll de que Déus mercè són fora de perill: lavors jo ab los sobredits qui ab mi eren e breguejant tots temps aconseguiren partida de mes gents e la brega fonch del tot scalfada per ordinació de Déus, da'qui tots benfeyts procehexen, lo dit archabisbe fo mès en vençó e los qui ab ell eren e jamés se volch dar a presó e per ços demèrits romàs en la plaça mort ab d'altres servidors seus pres de les portes del sobredit loc...", d'Alcanyiç a VI de juny. *Documentos*, t. II, Doc. 123, 145-149.

34. R. MENÉNDEZ PIDAL, *o.c.*, LVIII-LX. Nosaltres no ho creiem així. Però com que aquest autor sembla obliidar quasi totalment la participació de Benet en l'afer, hom gosaria de treure'n conseqüències contradictòries. Aquest silenci fou ja notat per F. SOLDEVILA, *El Compromís de Casp*. (Resposta al Sr. Menéndez Pidal) (Barcelona 1965), 15-23.

35. *Documentos*, II, Doc. 231, 403-422. Text citat, 421-422.

36. "... genibus quidem flexis quod eius sanctitas salubribus monitionibus et mandatis et censuris ecclesiasticis roboratis scribere dignetur universis et singulis prelatis abbatibus capitulis et aliis personis ecclesiasticis que intervenire debeant et consueverint in dictis curiis et parlamentis quatenus omni mora et excusatione repulsis ad hujusmodi parlamentum non retrahendo se a tanto et eorum et necessario onere veniant festinantes..." *ibid.*, Doc. 164, 259. Hi insisteixen, Doc. 179, 284-286.

responents. La seva autoritat es troba darrera aquell parlament; però les seves actuacions es multipliquen en altres indrets; escriu al bisbe d'Osca i amic seu, Domènec Ram, perquè prengui part en les reunions d'Alcanyís;[37] amb motiu de les tibantors entre el governador i el parlament de Tortosa, Benet es presenta a Sant Mateu; per pacificar els de Vinaròs i Traiguera havia enviat Romeu de Corbera, Mestre de l'Orde de Montesa; més endavant, el mateix papa es presentà a Traiguera per assolir —infructuosament, ja ho sabem— allò que el seu legat no havia obtingut. I les seves intervencions devien ésser moltes, ja que Zurita ens diu que l'abat de Valladolid i don Juan Rodríguez de Salamanca —que eren els comissionats de Ferran d'Antequera per a la seva causa— "iban del papa a las Congregaciones informando y procurando todo lo que convenia al señorío del Infante".[38]

Entretant s'havia produït un fet que podia capgirar el futur, i en concret desfer l'obra de Benet. El rei de França, Carles VI, que des del començament de l'Interregne havia actuat demanant per a la seva nissaga la corona d'Aragó,[39] envià ara a Tortosa una nova ambaixada, juntament amb la del rei de Nàpols, Lluís d'Anjou, i de la seva muller, Violant, per a defensar la causa de Lluís de Calàbria, fill d'aquests darrers, proposant la retirada immediata de les tropes foranes i oferint la seva ajuda militar per a portar-ho a terme en cas d'oposició; a més oferien la creació d'un ducat —incloses les propietats dels Anjou i Provença— que passaria a Lluís si era acceptat com a rei d'Aragó. L'oferta era extraordinàriament temptadora, i amb ella s'haurien realitzat els somnis de molts de la Confederació. Però això implicava per a Benet la pèrdua tant d'Aragó —que acceptarla com els Anjou l'obediència pisana— com de retruc i per despit, la de Castella. Benet estava obligat a intervenir-hi, i ho féu tot seguit. En primer lloc, enviarà des de Peníscola a Alcanyís el seu amic i conseller Francesc d'Aranda, donat de la cartoixa de Portacoeli; així, diu Zurita, "con la autoridad del Padre santo, y con la intervención y consejo de un tal varón, las cosas se fueron encaminando a los verdaderos medios de llegar al fin tan deseado por todos".[40]

Poc temps després escriví les dues famoses cartes; una més breu al parlament de Tortosa, i una més llarga i decisiva —estudiada per Dualde—,[41] que desencadenà els fets següents i conduí al Compromís de Casp.

Aquesta darrera carta, per la seva al.lusió a les lleis godes, l'anomena Menéndez Pidal la "Carta goda". El papa hi recorda la legislació de l'època visigoda i al.ludeix a les conseqüències que es derivarien si hom no procedia segons justícia; en la part positiva, els exhortava a nomenar una comissió que estudiés i decidís qui era el qui per dret havia d'ésser el rei.[42]

Tres coses essencials s'amagaven sota el fullam de paràgrafs atapeïts de consideracions religioses i socials: a) que l'elecció no es fes en els diferents parlaments, sinó en un de sol, el d'Alcanyís; b) que l'elecció no tingués efecte per una votació personal de tots els parlamentaris, sinó per uns quants elegits; c) que els elegits fos-

37. Textos citats a S. PUIG I PUIG *o.c.* 237-238, amb les seves notes.

38. ZURITA, *o.c.*, Lib. XI, fol. 47^{r}.

39. *Documentos*, t. I, Docs. 17-20, 256-265.

40. ZURITA, *o.c.* Lib. XI., fol. 48^{r}.

41. Manuel DUALDE SERRANO, *La Concordia de Alcañiz y el Compromiso de Caspe*, dins "Anuario de Historia del Derecho Español" XVIII (1947) 259-340. ID., *La ciudad de Alcañiz y el Compromiso de Caspe*, dins "Teruel" n. 4 (1951) 1-140.

42. És la mateixa solució que ell proposava per a solucionar el Cisma; però sempre suposant que era ell —i ningú més que ell— l'autèntic Papa i que així ho confirmaria la tan imaginada comissió. Paral.lelament a la carta —en teoria acceptable— s'amagava la seva idea que l'únic possible rei era Ferran. Pel que fa a la tesi de Menéndez Pidal, diu REGLÀ: "Parece incuestionable, sin embargo, que a Benedicto XIII le preocuparía muchísimo más el cisma que el recuerdo de la monarquía visigoda", *o.c.* 119.

sin gent de justícia i "temerosas de Dios", en altres paraules, amigues del papa (els fautors de la causa romana —els ugellistes!— eren, al seu parer, cismàtics).

Per la importància del fet hem de citar altre cop un testimoni tan imparcial com Zurita:

> "Con autoridad del Sumo Pontífice, y de sus amonestaciones, tuvieron lugar el Governador y Justicia de Aragón y Berenguer de Bardaxí de encaminar las cosas al fin que se deseava: lo que por otra via no podia ser, sino con tanta confusión y contrariedad, que el Reyno se perdiesse; y aunque estas amonestaciones eran tan fundadas en razón y prudencia y parecía ser propuestas por bien de la justicia, el papa, según la común opinión, ninguna cosa le convenia tanto, como ser el Infante de Castilla antepuesto en la sucesión y por su persuasión y consejo: porque por aquel medio parecía, que havía de tener cierta y segura la obediencia destos reynos y de los de Castilla".[43]

Per a tractar de la forma de dur a terme l'elecció, el parlament català de Tortosa havia elegit vint-i-quatre delegats. Pel braç eclesiàstic, hi figuraven: l'arquebisbe de Tarragona, els bisbes d'Urgell i Barcelona, els abats de Montserrat i de Sant Cugat, Narcís Astruch, ardiaca de Tarragona, i Felip de Malla, ardiaca del Penedès i procurador de l'església de Barcelona, i Pere de Bosch, procurador del bisbe de Girona. El parlament català els donà plens poders, però es reservà el del nomenament dels comissaris i el de la promulgació de la sentència.

Aquests delegats, juntament amb els aragonesos,[44] decidiren, en les dues reunions tingudes a l'església de Santa Maria d'Alcanyís —la famosa concòrdia del 15 de febrer de 1412—, que elegirien nou comissaris, tres per cada regne, i que n'hi hauria prou amb el vot de sis d'ells —sempre que n'hi hagués si més no un per cada regne— per a l'elecció; aquesta tindria efecte a Casp, ja que calia un lloc plenament independent i aquell podia ésser-ho si el papa transferia, per aquell temps, el domini de la ciutat de l'Orde de Sant Joan als nous comissaris; s'establiren també les altres circumstàncies de temps, juraments i solemnitats.[45]

El papa sostreu el domini de Casp a l'Orde de Sant Joan, favorable a Jaume d'Urgell, i la confia, de moment, al bisbe d'Osca i amic seu, Domènec Ram, perquè la lliuri després als nou compromissaris.

Faltava tan sols elegir aquests compromissaris. Semblava lògic que cada regne elegís els seus; de fet, no fou així. És veritat que cada parlament inicià les discussions i es proposaren diferents noms; però el d'Alcanyís prengué la davantera i confià al governador Ruiz de Lihori i al justícia d'Aragó la confecció de la llista "ideal" dels nou. Aquesta llista serà després imposada al parlament de Tortosa, com veurem. Aquest és el punt més fosc i discutible de tot l'afer. Les persones elegides, com veurem citant paraules textuals de Soldevila, són partidaris i amics del papa, però ¿intervengué ell mateix en la confecció de la llista o nasqué la idea dels citats Governador i Justícia, comptant que elegint-los secundarien la voluntat del papa prou clara a afavor de l'Ferran?[46] Aquest és el punt que hauríem desitjat d'esclarir, però hem de confessar el nostre fracàs; la documentació publicada fins ara —almenys la

---

43. ZURITA, *o.c.*, Lib. XI, fol. 50^{r}.

44. Prescindim de l'exclusió del regne de Mallorca, perquè no ens consta que hi prengués part (almenys directament) el papa.

45. Hom pot preguntar-se sobre el nombre dels elegits: per què nou i no dotze com proposaven els de Mallorca? Que n'hi hagi de cada reialme sembla que és lògic, però per què en un esdeveniment tan important se'n requeria tan sols *un* i no dos, per exemple? Hom té la sospita, que en establir les condicions, hom sap que es trobarà un català que votarà per Ferran —serà l'imposat Gualbes—, però que resultaria molt difícil de trobar-ne dos. És un dubte que exposem.

46. "En la designació dels nou compromissaris de Casp no hi sabem la personal intervenció de Benet XIII, però hi és clara de tota evidència la seva pressió influent", Eufemià FORT I COGUL', *Benet XIII: el darrer papa d'Avinyó a Catalunya* (Barcelona 1965), 35.

que nosaltres coneixem— no l'aclareix, i la inèdita que hem trobat dels Ruiz de Lihori és cinquanta anys posterior als fets i tracta d'altres assumptes. Allò que queda clar és que els elegits eren incondicionals de Benet XIII. Així els presenta Soldevila:

> "Tres aragonesos, tres catalans i tres valencians; d'ells sis eren vots segurs per al castellà: el donat cartoixà Francesc Aranda, que ja coneixem com a enemic del comte d'Urgell, com a agent del papa Luna i com un dels "manegadors" de l'elecció; Domènec Ram, bisbe d'Osca, cubiculari i agent també de Benet XIII, partidari, al començament, de Frederic de Luna i hostil, en conseqüència, a Jaume d'Urgell; Berenguer de Bardaxí, legista a sou de Ferran d'Antequera; Fra Bonifaci Ferrer, de València, prior cartoixà, conseller i ambaixador de Benet XIII, i defensor d'ell al Concili de Pisa i a França; Fra Vicenç Ferrer, confessor, familiar i agent de Benet XIII prop de Ferran d'Antequera... i el català Bernat de Gualbes, legista i advocat a Pisa de Benet XIII, la família del qual s'havia significat com a hostil a Jaume d'Urgell".[47]

A Tortosa la llista fou admesa però no sense discussió. La que la vint-i-quatrena havia preparat era molt semblant, però hi havia dues peces diferents fonamentals: en lloc de Bernat de Gualbes (amic de la solució castellana) havien escollit Bonanat de Pere o Guillem Domenge, i per València, en lloc de Bonifaci Ferrer (per què dos germans, essent com era el nombre de compromissaris tan reduït?), el d'Arnau de Conques. Aquests canvis haurien estat suficients per a desbaratar tot allò proposat pels ferrandins a Alcanyís i desitjat per Benet XIII. Recordem que calia que hi hagués un vot, almenys, per cada regne, i en la votació de Casp serà precisament el vot de Gualbes el que atorgarà la corona a Ferran. Els catalans s'hi oposaren, fermament els urgellistes, però l'ambaixador d'Aragó i sagristà de la Seu, Juan de Sobirats, llançà l'ultimàtum aragonès: o s'acceptava la llista aragonesa o l'Aragó procediria pel seu compte: en altres paraules: ells elegirien Ferran... i se seguiria la guerra contra el Principat.[48]

Qui podia voler això? Dividits els catalans, es mogueren "los diez castellanistas" del bisbe Climent de Barcelona per a decantar la balança; i recordem que entre ells figuraven personatges tan il.lustres i de tant ascendent entre els eclesiàstics com el mateix bisbe de Barcelona, l'abat de Montserrat, l'abat de Sant Cugat, l'ardiaca de Tarragona i Felip de Malla, partidaris incondicionals de Benet XIII. També foren partidaris seus els síndics de Barcelona Joan Desplà, Ramon Fiveller i Bernat de Gualbes i el síndic de Tortosa, Garidell.

Potser la seva influència no hauria estat suficient per a arrossegar la majoria de la vint-i-quatrena, si en aquell moment no hagués arribat a Tortosa la notícia del desastre de Morvedre. La causa del comte d'Urgell era perduda; no era més "polític" d'arrenglerar-se ja des d'ara entre els amics del futur elegit? I el parlament català capitulà i admeté la candidatura aragonesa. Era inútil i superflu d'anar a Casp: tots sabien, i primer que ningú el papa Benet, que la causa de Ferran era guanyada.

Això fou tan clar, que Violant de Bar impugnà l'elecció, perquè "havia tantos que eran familiares del Papa, que todo el mundo conocía, que aquel juicio estava del todo en sus manos, juntamente con la confederación y amistad de uno de los competidores".[49]

---

47. *O.c.*, T.II, 597.

48. Així ho reconeixen fins i tot els més moderats: "Se preparaba (Juan de Sobirats) a mantener obstinadamente la candidatura propuesta por el Gobernador y el Justicia de Aragón contra todo intento de modificación", Manuel DUALDE SERRANO, *La elección de los Compromisarios de Caspe*, dins *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*. T. III (Saragossa 1947-1948), 379. Vegeu el cap.: *"Ad evitandum rupturam manifestissime imminentem", la vint-i-quatrena del Parlament català aprova la llista aragonesa dels Nou de Casp*, de F. SOLDEVILA, *El Compromís de Casp, 119-120.*

49. ZURITA: *o.c.*, Lib. XI, fol. 62^{r}.

El còdex conservat a la catedral de Sogorb del Diari del Compromís ens dóna a conèixer allò que passà, i comprova l'exactitud del que Zurita ens diu sobre la intervenció de la reina Violant. El còdex reprodueix la carta de la reina. Diu:

> "... Car són dreta e vera posteritat de tots los Reys Daragó volets fer, o entenets fer objecció de les injúries e decayments per alguns prínceps e senyors donats e fets a nostre sant Pare papa Benet fahent certes rahons inductives per les quals la dita vera justícia no sia donada a aquell d'aquests dos a qui vertaderament pertany obstants culpa o càrrech del ilustre Rey de Jherusalem e de Sicília marit e pare dels dessusdits mare e fill e per altres rahons qui estan en la pensa de hòmens e notòries a totes gents. Certa cosa és que vosaltres en la examinació d'aquesta justícia no havets algun poder o auctoritat en cosa alguna tocant los affers de la Esglevia directament, o indirecta, bé és veritat que en lo nombre de vosaltres o de alguns de vós qui és emprès qui poden, o basten a fer lo juhí *hi ha tants familiars o domèstichs de nostre sant Pare que tot lo món conex que aquest juhí sta del tot en ses mans ab la conjuncció de un competidor;* hoc e altres pràtiques e proves han manifestat e manifesten molt clarament e uberta desesperació de justícia".

I coneixent la situació real, fa protestació de fidelitat a Benet i s'ofereix a lliurar el seu nét, Lluís de Calàbria, al papa perquè se'n faci càrrec i el protegeixi, en el cas de ser elegit com a rei. Continua:

> "Nós per gràcia de nostre senyor Déu havem creegut fermament e indubitada tro ahuy que lo dit sant Pare és verdader et universal pastor e vicari de la Esgleya de Déu. Et per aquest esguard e per alguns sentiments que nos havem en los quals rahonablement nos podem confiar, volem que vosaltres siats certificats que feta la declaració de la dita successio axi com per justicia notoria a tot lo mon se deu fer la dita Reyna o per lo dit infant nostres filla e net, *offerim metre e posar lo dit infant, lo qual per si o per sa mare ha de regnar en mans e poder del dit sant Pare, a son govern, e de la terra...*[50]

El gest arribava massa tard.

Tot es va anar acomplint segons allò que era establert. Cerimònies, sessions d'estudi, recepcions dels delegats dels diferents pretendents. Aquests pogueren presentar llurs memorials, en els quals llegim clarament allò que cadascú pensava. Es parlà francament, però el conjunt de totes aquelles pàgines produeix una certa impressió de llunyedat i de fredor. No s'hi copsa el ressò de l'interès humà, o de la recerca de la veritat. Hom pensa en els diferents actes d'una gran comèdia on cadascú ha de fer el seu paper de la millor manera possible.

Benet no pogué esperar el resultat. Una setmana exacta abans rebien els compromissaris una butlla en llatí de la qual Llorens i Raga dóna la transcripció castellana. Entre altres coses hi llegim:

> "Pot tanto, Nos, afectuosamente compadecidos y deseando con todas nuestras fuerzas evitar todo malestar y siniestro, ya que anhelamos la paz y concordia de todos, atendiendo a los ruegos de dichos Parlamentos os rogamos a todos y a cada uno de vosotros os exhortamos y aún en virtud de santa obediencia por estas Letras Apostólicas os mandamos, que considerando cuan grande sea la necesidad cotidiana de dichos Reinos, cuántos los estragos que para las almas y para los cuerpos aquella reporta...prestéis todos vuestro benévolo consentimiento al negocio que se os ha confiado sobre la predicha elección; y que todos y cada uno con ágil solicitud, con ferviente espíritu sirviendo al Señor, sin dilaciones y dando de mano diligentemente al cumplimiento de vuestra misión dirijáis vuestros pasos en el nombre de Cristo hacia la meta expresada, y procuréis de tal manera en las cosas dichas, que por culpa o negligencia de nadie pueda sufrir dicho negocio entorpecimiento ni perjuicio algunos; *sino que la verdadera obediencia actúe en vosotros de una manera efectiva...*"[51]

---

50. Carta del 25 d'abril de 1412. Íntegra a *Diario*, 66-67.

51. Signada a Peníscola el 17 d'abril. *Ibid.*, 107-108. Obediència a qui? Temia el papa que no secundessin els seus desigs? El subratllat és meu.

Podrien semblar les paraules del mestre que recorda als deixebles la lliçó que han d'aprendre.

Un cop acabades les presentacions es tancaren els nou compromissaris —recordem que per motius de salut havia estat substituït Giner Rabassa per Pere Bertran— a deliberar.[52]

A l'hora de la votació demanaren els compromissaris que parlés primer Vicent Ferrer. Això és una mica sospitós, ja que en tractar-se d'un fet de caràcter jurídic i solemne, sembla que comptaven més les regles de precedència (primer un arquebisbe...) que no les vaporoses consideracions a la santedat de les persones. Potser alguns cregueren que podrien emparar-se o excusar-se en la seva sentència; no ho sabrem mai; el fet és que ell votà Ferran i que els qui el seguiren s'acontentaren d'adherir-se al seu vot per escrit: "In omnibus et per omnia adherere voleo intentioni praedicti domini magistri Vincentii." I firmaren així el bisbe d'Osca, fra Bonifaci Ferrer, Bernat de Gualbes, Berenguer de Bardaixí i Francesc d'Aranda. Eren ja els sis necessaris amb un almenys de cada regne. Però continuà la votació. L'arquebisbe de Tarragona, amb paraules no molestes per a Ferran, digué que "segons *iustitia Dei* i bona consciència, creia que el duc de Gandia i el comte d'Urgell, com a barons legítims i descendents per línia *masculina* de la prosàpia dels reis d'Aragó, tenien més dret en la successió a la corona..." Guillem de Vallseca s'adherí a l'arquebisbe, afegint, emperò, que entre aquells dos hi tenia més dret el d'Urgell. Finalment Pere Bertran s'excusà de donar el seu vot, al.legant que pel fet d'haver entrat més tard a formar part de la comissió no havia tingut temps d'estudiar a qui corresponia segons dret. Paraules que signifiquen, sembla, que no volgué intervenir en una sentència que no corresponia als seus principis de jurista.

El 29 de juliol es proclamà la sentència públicament: celebrà la missa de l'Esperit Sant el bisbe d'Osca; un cop acabada pujà a la trona Vicent Ferrer i, després d'un llarguíssim sermó sobre les excel.lències dels reis i dels deures dels súbdits, donà a conèixer el resultat de la sentència. Sentència que fou comunicada tot seguit al papa Benet, abans mateix que als parlaments.[53]

A partir del mateix dia, i en diferents ocasions, Vicent Ferrer se sentí cridat a justificar aquella elecció. Hom recorda el dit "excusatio non petita, accusatio manifesta", i més d'un estarà temptat d'aplicar-la a aquest cas.[54]

Uns quants mesos després, el rei mateix anirà a Tortosa a agrair personalment a Benet la seva intervenció, sabent —com diu Zurita— que era "el principal autor i ministro de la declaración que se havia hecho de llamarle por legítimo succesor". Per això no creiem que fossin únicament fruit d'una ira mal continguda, sinó el resum

---

52. Francisca VENDRELL DE MILLÀS, *En torno a la redacción del Acta de Caspe*, dins "Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona", XXVII (1957-1958), 273-277, i 3 làms.

53. *Ibid.*, 126, amb la referència. La carta al Parlament català la portà Melcior de Gualbes. *Documentos*, T. III, 279.

54. No volem tractar de la intervenció de sant Vicent Ferrer. Recordem únicament que el lligaven amb Benet no tan sols els vincles d'obediència com a "papa" —que reconeixia com a legítim—, sinó d'agraïment pels càrrecs que li havia donat, i sobretot per haver-lo alliberat de la mania persecutòria del seu germà en religió i inquisidor Nicolau Eimeric. Vegeu: Franz EHRLE, *Der Prozess gegen den hl. Vincenz Ferrer*, en la seva obra citada *Martin de Alpartils Chronica...*, 404-406. Recordem l'obra del Dr. MANYÀ cit. a la nota 5, la d'Ernest MARTÍNEZ FERRANDO, *San Vicente Ferrer y la casa real de Aragón* (Barcelona 1955), 146 pp., i la de Francesc ALMELA I VIVES, *Sant Vicent Ferrer* (València 1955), 67 pp. Vegeu també Josep PERARNAU, *Sermones de Sant Vicent Ferrer en los manuscritos de Barcelona, Biblioteca de Catalunya, 477, y Avignon, Musée Calvet, 610*, dins "Escritos del Vedat", IV (1974), 611-646, en especial 612-614.

de tot això que hem dit, les paraules de Benet XIII als enviats de Ferran després de la reunió de Perpinyà (1415), i en vigílies de la negació de la seva obediència:

"Decid a vuestro Rey que yo le dí una corona que no le correspondía por derecho y él me quiere privar de una Tiara que me corresponde por justicia".[55]

O segons la versió de Zurita:

"A mí que te hice, embias al destierro".[56]

Antoni BORRÀS I FELIU

55. Aquesta versió a Manuel LUNA, *o.c.* 288. D'altres versions a S. PUIG I PUIG, *o.c.* 298-299, nota 7.

56. ZURITA: *o.c.*, Lib. XII, fol. 118^{v}.

BENET XIII I LA CIUTAT DE TARRAGONA

Benet XIII, després de donar per conclòs el Concili de Perpinyà, decidí d'encaminar-se a Barcelona, on arribà el 7 d'agost de 1409 i hi féu entrada solemne el 27 de setembre. Sembla que el Consell de Tarragona, per ésser aquesta ciutat la capital eclesiàstica del Principat, es creia que el Papa hi establiria la seva cort pontifícia. Raons suficients devia tenir el Consell per a aquesta suposició i sempre cregué que el fet de residir a Barcelona seria una cosa accidental i que Benet XIII acabaria instal.lant-se definitivament a Tarragona.

La primera notícia que tenim sobre el particular data del 10 d'agost de 1409, és a dir, tres dies després de l'arribada de Benet XIII a Barcelona. Guillem Carbonell, sagristà de Barcelona i clergue de la cambra apostòlica, escriví als cònsols de Tarragona que urgentment trametessin dos ambaixadors al Papa per tal de tractar i firmar uns capítols sobre la vinguda i estada de Benet XIII a la ciutat. Aquests capítols, que no són transcrits en les actes municipals, foren redactats pel Papa, i el Consell s'encarregà d'examinar-los i de retocar-los; no sabem si les modificacions introduïdes foren moltes i importants. Com a tals ambaixadors foren nomenats dos ciutadans de mà major: Pere Romeu i Bartomeu Çabater, amb poder de firmar els dits capítols, però hom els prohibí expressament de poder-los modificar.[1]

D'altra part fou nomenada una comissió de 12 ciutadans (els tres cònsols i tres consellers de cada mà) amb la finalitat de preparar totes les coses necessàries i amb plens poders d'actuació.[2]

Desconeixem si l'ambaixada fou tramesa d'una manera immediata, però sí que sabem que fou duta a terme, ja que ens consta que el dia 28 de gener de 1410 els dos ambaixadors esmentats demanaren al Consell que els fos satisfeta la seva missatgeria, i el 27 de febrer figuren, en els comptes de la clavaria, dos assentaments de 12 florins pagats a cada u pels 12 dies que durà l'ambaixada.[3]

Segurament que amb la finalitat de preparar la possible vinguda de Benet XIII a Tarragona, tingueren lloc en la ciutat unes predicacions extraordinàries a càrrec de Vicent Ferrer. Aquestes començaren el 28 de gener i duraren 9 dies; al dit predicador el Consell li donà 20 florins, i pagà, a més d'això, un total de 4 lliures, 1 sou i 4 diners per altres despeses de les dites predicacions.

Encara que no sabem per quines raons, la vinguda del papa a Tarragona no fou immediata; podria ésser pel desig d'ésser a prop del rei Martí, del favor i l'ajuda del qual sempre gaudí. La mort d'aquest rei el 31 de maig de 1410 devia ésser la causa de la decisió de Benet XIII de traslladar-se a Tarragona, i així llegim en la sessió del Consell del dia 11 de juny que el papa havia d'entrar a la ciutat al cap de pocs dies. Els capítols i les modificacions introduïdes pel Consell devien haver estat acceptades per ambdues parts, però ara hom volia concretar el fet de les posades que havien d'ocupar els acompanyants de Benet XIII. En primer lloc, hom assenyalà que ocupessin preferentment els albergs dels preveres i de les dignitats eclesiàstiques, després els albergs lliures dels ciutadans, sempre que aquests hi donessin llur conformi-

1. Document núm. 1.
2. Document núm. 2.
3. Documents núms. 3 i 4.

tat i per les quantitats que fossin acordades per ambdues parts. Amb la finalitat de solucionar possibles problemes produïts per aquest fet i amb poder d'assenyalar els lloguers, fou nomenada una comissió de quatre ciutadans: Bartomeu Çabater, Gabriel Pasqual, Bernat Joya i Joan Cortals.[4]

Segons Fort i Cogul,[5] el papa passava el 27 de juny per Valls, camí de Tarragona. Aquest mateix dia, o un dels dos següents, devia fer l'entrada solemne a la capital de l'arxidiòcesi, ja que en la sessió del Consell del dia 30 foren aprovades les despeses que els cònsols havien fet per tal motiu i que pujaven a 24 lliures, 3 sous i 4 diners. La festa organitzada pel Consell fou semblant a les que hom feia en les primeres entrades a la ciutat dels reis o dels arquebisbes titulars: els carrers foren enramats, i hom formà una processó; el Papa anava sota el pal.li comprat expressament per aquella ocasió i li feien guàrdia uns ciutadans que agafaven unes cintes que sortien de la cavalcadura que muntava Benet XIII. Hi participaren els senyors més importants del Camp, tots els tarragonins (51 d'ells portaven penonets pintats amb la insígnia pontifícia) i diverses colles de joglars que alegraren el curs de la marxa amb llurs instruments, cants i danses.[6]

El Consell procurà de tenir la ciutat ben abastada de queviures i concedí préstecs als carnissers perquè llurs taules estiguessin ben proveïdes de carns. També hom féu un present a Benet XIII, consistent en 5 vedells, paons, oques, gallines i altra volateria, que en total costà 48 lliures i mitja.[7]

Aprofitant la seva estada a Tarragona, el Consell volgué resoldre els molts conflictes que existien entre la ciutat i l'arquebisbe. Pel dit motiu, en les sessions del dia 22 d'agost i del 26 de setembre hom acordà de suplicar-li els punts següents:

Primer: solucionar d'una manera definitiva la greu qüestió que suposava l'entrada del vi del senyor arquebisbe a la ciutat, lliure d'imposicions.

Segon: aconseguir una reducció del preu de les escrivanies, ja que resultaven molt carregoses tant als ciutadans com al mateix Consell.

Tercer: que fossin respectats els privilegis que tenia la ciutat sobre l'actuació dels comissaris del rei dins la dita ciutat.

Quart: aconseguir la participació activa de la ciutat en les Corts i els Parlaments Generals del Principat, cosa a la qual s'oposaven els arquebisbes, ja que deien que n'eren ells els representants.

Cinquè: obligar que tots els clergues que tinguessin béns patrimonials contribuïssin a les despeses de la ciutat.[8]

Hom treballà molt per aconseguir que aquestes peticions fossin admeses; hi treballaren en nom de la ciutat diversos doctors en lleis: Martí de Torres, Tomàs de Cotlliure, Joan Munyoç, Miquel de Navés i Berenguer Martí, jurista de la ciutat; també donaren consells Esteve de la Braella i Simó Salvador, de la cort pontifícia. En els comptes de la clavaria hi ha diferents partides de despeses sobre aquestes negociacions, que pujaren a un total de 37 lliures i 7 sous.

Malgrat aquest manifest interès de la ciutat a buscar solució als greus problemes que l'afectaven, res no fou aconseguit i les coses continuaren de la mateixa manera. No fou tan sols Tarragona que presentà peticions a Benet XIII, sinó que devien ésser moltes les viles del Camp que també les presentaren; ens consta que la ciutat

---

4. Document núm. 5.

5. E. FORT I COGUL: *Benet XIII: el darrer papa d'Avinyó a Catalunya*, (Barcelona 1965), 30-32.

6. Document núm. 6.

7. Document núm. 7.

8. Documents núms. 8 i 9.

de Valls presentà una queixa contra el prior de la casa de Santa Maria del Lledó, Guillem Bruch, per la seva mala actuació i per les defraudacions que feia dels béns de la dita casa. Així podem suposar que l'estada de Benet XIII a Tarragona fou aprofitada per tota la comarca per intentar de solucionar els seus problemes.

Però Benet XIII no romangué gaire temps a Tarragona i, segons diu Fort i Cogul, sortí de la ciutat el dia 6 de novembre camí de Saragossa.[9] Efectivament, hem trobat un assentament de pagament de 23 sous datat el dia 8 del mateix mes per les despeses ocasionades pels cònsols que acompanyaren el papa fins a la veïna ciutat de Reus.

Aquesta sortida del papa de Tarragona devia ésser vista, a la ciutat, com una cosa accidental i hom creia que tornaria a establir-hi la cort pontifícia. Així veiem que en la sessió del Consell del dia 12 de juny de l'any 1411 hom torna a parlar de la possible i propera arribada de Benet XIII a Tarragona. Jaume Ferrer[10] fou l'encarregat de dur una ambaixada a Sant Mateu, on s'estatjava llavors el papa, i sembla que en tornà amb notícies afirmatives, ja que el Consell nomenà una comissió formada pels tres cònsols i tres o quatre ciutadans més per tal de fer provisions de blats, civades, palla, llenya i altres coses necessàries amb la finalitat que la ciutat estigués ben proveïda quan arribés el papa i el seu acompanyament. Hom també acordà de continuar les obres de reparació de la muralla i abastament d'aigües, i fou aprovat de concedir 15 lliures anuals a cada cònsol per tal que vestissin tots tres unes gramalles iguals per a fer més honor a la ciutat.[11]

Una de les finalitats per les quals Benet XIII pensava tornar a Tarragona era la possibilitat de trobar-se amb Gregori XII. En la seva carta a Carlo Malatesta del dia 7 de juliol d'aquell mateix any proposava en primer terme la dita ciutat com a lloc de reunió d'ambdós papes per tal d'arribar a un acord que posés fi al Cisma. Les raons principals per les quals havia escollit Tarragona en lloc preferent eren dues: la seva situació geogràfica, prop del mar, i el fet d'ésser de la jurisdicció de l'Església, cosa que oferia una total seguretat tant per la part del poder civil com per la del religiós. Alhora indicava que no hi hauria tampoc cap problema de queviures.[12]

Malgrat aquests preparatius, Benet XIII no decidí de tornar a Tarragona, i encara tenim un altre intent per part del Consell d'aconseguir que el papa establís de bell nou la cort a la ciutat. En la sessió del Consell del 7 de novembre de 1413, en assabentar-se els cònsols que Benet XIII volia sortir de Peníscola, hom proposà (i fou aprovat) d'escriure a Simó Salvador i Pere Malet, homes de la Cancelleria pontifícia, per tal de fer-los saber: "que la ciutat, que és de l'Esgleya, n'aurà gran goig e li farà totes aquelles coses rahonables que porà, així com l'altra vegada féu".[13]

Tampoc no reeixí aquesta nova temptativa del Consell, i Benet XIII no tornà mai més a Tarragona. Ens podríem preguntar quins motius tenien els regidors municipals per a mostrar tan gran interès perquè el Papa s'hi establís d'una manera definitiva, i encara més, ens podríem preguntar si aquest fet no devia suposar més despeses per a la ciutat, que en aquell temps estava en una situació molt crítica, ja que,

---

9. E. FORT I COGUL: *op. cit.*, 33.

10. En l'acta del Consell hom diu que l'ambaixador fou Jaume Ferrer, però en els comptes de la clavaria hi ha un assentament de dos florins pagats per una ambaixada que féu Berenguer Ferrer a Sant Mateu per portar uns capítols fets per la ciutat amb motiu d'una possible vinguda de Benet XIII a Tarragona.

11. Document núm. 10.

12. Heinrich FINKE: *Acta Concilii Constanciensis.* I, (Münster 1896).

13. Document núm. 11. En les pàgines següents, el lector trobarà l'abreviatura "AHT", equivalent a "Arxiu Històric de Tarragona".

cada any que transcorria, els deutes eren més quantiosos pel fet que cada exercici econòmic era deficitari. Segurament que els motius que devien moure el Consell a una tal actuació eren aquests dos:

Primer: en convertir-se Tarragona en capital d'una branca de la Cristiandat, hom suposava un ressorgiment de la ciutat no solament en la part espiritual i de prestigi, sinó també en la part material: més població i, per consegüent, més desenvolupament comercial i industrial.

Segon: la presència del papa disminuiria el poder que l'arquebisbe tenia damunt Tarragona. La ciutat devia veure en el papa l'acabament d'un vassallatge un xic arcaic segons les aspiracions del municipi.

L'intent de la ciutat acabà en fracàs, com ja hem vist, però no per això s'acovardí i, per altres camins, procurà, al llarg del segle XV, d'assolir una major independència enfront del poder senyorial.

Francesc CORTIELLA I ÒDENA

1

1409 agost 10. Tarragona

AHT - *Acords Municipals* - Concilium 1409-1411, F. 6^{v}-7^{r}

El Consell nomena dos ambaixadors per anar a Barcelona amb la finalitat de firmar els capítols fets amb motiu de la vinguda de Benet XIII a Tarragona.

(La missatgeria d'en Pere Romeu e d'en Barthomeu Çabater)

Com l'onrat micer Guillem Carbonell, sacristà de Barçalona, clergue de la cambra apostòlica haja scrit per sa letra als honrats cònsols que de continent trameten dos notables homes de la ciutat a Barçalona o lla on nostre senyor lo papa sia, per tractar, finar e fermar certs capítols sobre la sua venguda e estada que vol fer a Terragona, segons en la letra lesta en Consell largament és contengut; axí mateix hic haja nova de la mort del rey de Sicília, per les quals coses se és ajustat consell a fer-hi les provissions necessàries.

L'onrat Consell determenà e elegí a la missatgeria fahedora a nostre senyor lo papa e a sa cort los honrats en Pere Romeu e en Barthomeu Çabater, als quals e a cascun d'ells, in solidum, donen plen poder de fermar los capítols l'altre jorn donats per part de nostre senyor lo papa per micer Guillem Carbonell sobre sa venguda e estada en Tarragona segons les respostes ja fetes per part de la ciutat, les quals són ja ben vistes, otorguades, examinades e limades, tollent-los spressament tot poder de fer lo contrari sinó axí e segons són donades e fetes e que'ls sia feta letra de crença a nostre senyor lo papa, al senyor archabisbe e a micer Guillem Carbonell e altres en açò necessàries, donant poder als cònsols de paguar salaris e messions necessàries.

2

1409 agost 10. Tarragona

AHT - *Acords Municipals* - Concilium 1409-1411, f. 7^{r}

El Consell nomena una comissió per a estudiar la vinguda de Benet XIII a Tarragona, i li dóna poder d'actuació per tal de preparar la ciutat amb el dit motiu.

(Del Papa i de l'aniversari del rey de Sicília).

Sobre l'acolliment e honor de nostre senyor lo papa com vendrà e serà ací e sobre tots e

sengles actes que's han a fer segons los capítols e respostes e tots altres d'aquells emergents e incidents, e sobre l'aniversari e despeses que's hauran a fer per la mort del senyor rey de Sicília, elegiren los honrats cònsols e los honrats en Berenguer Martí, en Joan Salmonia, en Barthomeu Çabater, en Nicholauet Rochafort, en Pere Banastull, en Jachme Ferrer, en Johan Cortals, en Pere Gilabert e en Francoy Cerdà, botiguer. Los quals o la major partida hajen poder de totes les damunt dites coses, ample e suficient, sens retenció e excepció, donant plen poder als dits honrats cònsols d'administrar en la missatgeria e totes les damunt dites coses e donar salaris e totes messions que hi sien necessàries e de fer totes letres que sobre açò acordaran ésser fahedores, e si aquests VIIII ab los honrats cònsols o major part d'ells n'i volran més elegir que ho pusquen fer.

3

1410 gener 28. Tarragona — AHT - *Acords Municipals* - Concilium 1409-1411, f. 9r

Pere Romeu i Bartomeu Çabater demanen al Consell que els sigui satisfeta llur ambaixada a Benet XIII.

(De la missatgeria d'en Pere Romeu e Barthomeu Çabater).

Item com los honrats en Pere Romeu e en Barthomeu Çabater demanen que sien satifets de la missatgeria que l'altre jorn feren a Barçalona sobre la venguda de nostre senyor lo papa que's deya que devia venir en aquesta ciutat, l'onrat Consell determenà que sien satisfets segons llur consciència e a conexença dels XII damunt elets e que los honrats cònsols ho facen paguar.

4

1410 febrer 27. Tarragona — AHT - *Clavaria* - Concilium 1409-1411, f. S/n.

Assentament de pagament de l'ambaixada que Pere Romeu, juntament amb Bartomeu Çabater, va dur a Benet XIII.

En Simó d'Almenara, etc., dats e pagats a l'honrat en Pere Romeu lo qual per l'onrat Consell fo elet en missatger ensemps ab lo honrat en Barthomeu Çabater per anar a nostre senyor lo papa qui havia fet scriure per micer Guillem Carbonell que hi fossen tramesos a Barçalona dos bons hòmens per tractar de la sua venguda que volia fer en aquesta ciutat e lo qual és anat a la dita ciutat de Barçalona per la dita rahó e ha stat entre anar, venir, star XII jorns, per los quals a volentat sua per aquells dotze ciutadans en açò e altres coses elets li són stats tatxats dotze florins, jassia que més li'n pertangués segons la carta de les missatgeries, mas ell per honor de la ciutat ha remés graciosament lo sobrepús perquè dats-li los dits dotze florins. E recobrats d'ell ensemps ab lo present albarà de reebuda. De pagar açò havem poder per determinació de consell celebrat a XXVIII de gener prop passat. Scrit en Terragona a XXVII de febrer l'any M CCCC décimo.

5

1410 juny 11. Tarragona — AHT - *Acords Municipals* - Concilium 1410-1411, f. 8v

El Consell anuncia la propera vinguda de Benet XIII a Tarragona i aprova unes normes sobre les posades que ha d'ocupar l'acompanyament del Papa.

(De la venguda de nostre Pare sant)

Sobre la venguda de nostre senyor lo papa Benet XIII que deu breument entrar en la ciutat vinent de Barçalona, l'onrat Consell determenà e comanà als honrats cònsols que ells ensemps ab los XII e aquells qui'ls plaurà, vists los capítols e aquells qui's donaren l'any passat per micer Guillem Carbonell e vistes les respostes que lavors hi foren fetes segons aquelles e així com delliberaran, responguen als dits capítols e fermen e facen ço que concordaran, perhò en lo fet de les posades que los honrats cònsols tenguen manera que la companya del papa sia collocada en los alberchs de les dignitats e preveres, aprés en los alberchs que vaguen dels altres alberchs dels ciutadans, si de bon grat los volen lexar en tot o partida, que's avinguen ab ells. E ordenaren e assignaren en dar posades e taxar salaris o loguers en loch o cas on avenir no se'n puguen los honrats en Barthomeu Çabater, en Gabriel Pasqual, en Bernardó Joya, en Johan Cortals.

6

1410 juliol 3. Tarragona — AHT - *Clavaria* - Concilium 1410-1411 - S/n

Assentament de les despeses fetes per la venguda de nostre senyor lo papa.

Item doní al pintor qui pintà los panonets, los quals eren LI a raó de VI diners per panó . . . . . 0 - 25 - 6

Item doní a'n Baucells per pintar un senyal del papa, lo qual stà al portal de Preycadors . . . . . 0 - 2 - 0

Item comprar cordes de laüt per los sonadors . . . . . 0 - 8 - 0

Item doní a'n Tomàs Giner per loguer de la sua mula, la qual cavalcà en Gassió per serquar trompadors . . . . . 0 - 2 - 11

Item doní a'n Arnau de Miranda per anar a mossèn Luis de Requesens e a'n Montoliu per fer honor a la ciutat . . . . . 0 - 3 - 0

Item doní a'n Ferrer que anà a la Selva e Alcover . . . . . 0 - 6 - 0

Item doní a'n Forçor per lo seu mul, lo qual cavalcà lo senyor en Pere Gilabert . . . . . 0 - 2 - 6

Item doní a'n Gaçull per X alnes de bordat per fer los panonets . . . . . 0 - 21 - 9

Item doní a'n Antoni d'Avinyó per la rama e jonch . . . . . 0 - 18 - 0

Item doní al lancer per les astes per XXVIII astes a raó de V diners l'asta . . . . . 0 - 12 - 0

Item doní a'n Jacme Macip e a sos companyons, los quals tromparen . . . . . 0 - 33 - 0

Item a'n Gassió e sos companyons . . . . . 0 - 22 - 0

Item doní a'n Arnautó de Miranda e sos companyons . . . . . 0 - 13 - 0

Item ha despès entre scombrar lo camí de Valls e rama . . . . . 0 - 25 - 0

Item despès lo jorn que lo papa entrà, en pa, en vi, en fruyta . . . . . 0 - 11 - 0

Item costà lo pali de rescat. . . . . 5 - 10 - 0

Item doní a'n Johan Feràndiç per XV lliures e mitjan de sera blancha a raó de II sous VIII, fan . . . . . 0 - 51 - 3

Item doní a'n Bach per XXXVIIII lliures de sera per les terces del papa, les quals serviren al Cor de Déu . . . . . 0 - 60 - 6

Item doní a madona d'en Ramon Ortigues per la beta del senyor papa per VIII onzes a raó de VII sous l'onza . . . . . 0 - 54 - 0

Item costà un stoig per a la bandera entre lo cuir e fer . . . . . 0 - 3 - 0

Suma: 24 lliures, 3 sous, 4 diners.

En Pere Martí, etc., retenits les viginti quatuor libres, tres solidus, IIII or. diners, los quals havem bestrets e pagats de volentat e manament nostre en la venguda, entrada e recepció de nostre senyor lo papa en la manera que's conté en la present fulla de paper, per nós ben vista e

regoneguda, certificant-vos que vós mostrant lo present albarà en lo retament de vostres comptes les dites XXIIII lliures, III sous, IIII diners, vos seran rebudes en compte; d'aquestes despeses havem poder per determinació de consell celebrat a XXX de juny l'any de iús scrit. Scrit en Terragona a III de juliol l'any M CCCC décimo.

7

1410 agost 22. Tarragona — AHT - *Clavaria* - Concilium 1410-1411 - S/n

Assentament de pagament de l'import de l'obsequi que la ciutat féu a Benet XIII.

En Pere Martí, etc., dats e pagats a'n Francesch Audiats, missatgé del Consolat, quaranta huyt lliures e X solidos barçalonins, los quals de volentat e manament nostre ha bestretes e despeses en los V bedells, pahons, oques, polles e altra volateria de que per part de la ciutat és stat fet present a nostre senyor lo papa, segons largament apar per menut en lo compte desús scrit en aquest paper. E recobrats d'ell ensemps ab lo present albarà de rebuda. De pagar e administrar aquestes messions nos és stat donat poder per determinació de consell celebrat en Terragona a XXII dies d'agost any M CCCC décimo.

8

1410 agost 8. Tarragona — AHT - *Acords Municipals* - Concilium 1410-1411, f. 13r

El Consell aprovà de presentar una súplica a Benet XIII pel fet del vi de l'arquebisbe i per altres coses profitoses a la ciutat.

(Sobre lo vi e altres coses per suplicar lo papa).

Axí mateix l'onrat Consell determenà que los honrats cònsols ensemps ab aquells ciutadans que elegiran se presenten a nostre senyor lo papa per lo vi que lo senyor archabisbe e lo capítol meten e venen franch en la ciutat e per açò e per totes altres fets profitosos a la ciutat li presenten totes suplicacions necessàriès perseguint los dits afers diligentment e deguda e que hi administren totes despeses que hi sien necessàries.

9

1410 setembre 26. Tarragona — AHT - *Acords Municipals* - Concilium 1410-1411, f. 14r

El Consell aprovà de presentar a Benet XIII unes suplicacions per a aconseguir la solució de diferents problemes de la ciutat.

(La suplicació del papa).

A la proposició dels honrats cònsols si presentaren la suplicació que han feta ordenar a nostre senyor lo papa, sobre lo fet de les scrivanies, dels comissaris, de les corts e de la mesa del vi, o se'n faran fadigua al senyor archabisbe, l'onorable Consell determenà que la suplicació sia donada per los honrats cònsols a nostre senyor lo papa de present, ajustant-hi que los clergues sien forçats de contribuir ab la ciutat per los béns patrimonials, e que hi afigen tot ço que de bé sia a llur bona conexença e d'aquells qui'ls serà semblant. E per ço com tocha lo senyor archabisbe al qual ne facen fadigua si hic fos, que los cònsols li'n scriven que'ls ne tingua per escusats, car açò han fet per la departença de nostre sant pare, oferint-li que en tant com toch a ell són prest e aparellats de flixar tot ço que pusquen en reverència sua.

10

1411 juny 12. Tarragona — AHT - *Acords Municipals* - Concilium 1411-1412, f. 8

— Acords del Consell per a preparar la propera vinguda, per segona vegada, de Benet XIII a Tarragona.

(Sobre la venguda de nostre sant Pare)

Com los honrats cònsols haguessen scrit a nostre senyor lo papa qui és a Sant Matheu que li plagués mudar la cort romana en aquesta ciutat e sobre açò hi haguessen tramès l'honrat en Jachme Ferrer, lo qual havia portada letra de creença de nostre sant pare e per ço hagués feta relació en Consell.

L'onrat Consell, oïda la relació del dit en Jachme Ferrer, determenà que los honrats cònsols, ensemps ab aquells III o IIII ciutadans o més si'ls serà semblant que ells eligiran e conexeran que hi sien bons, tracten e ordenen totes aquelles coses que'ls sia semblant, axí en provisions de blats, de civades, palles, lenyes e totes coses que sien necessàries a llur juy e bona conexença. E no res menys contínuament los murs s'obren en tota part que sia necessari; e encara aquella part de mur enderrocada en dret l'alberch d'en Barthomeu Çabater e d'en Cabocí que sia tornada. En tant que de continent los cònsols facen declarar e determenar qui es tengud de fer aquella obra o qui hi deu contribuhir ni quant, e determenat qui la deu fer o hi deu contribuhir que de continent que ho facen metre en execució tal com l'obra se faça.

(De la cima de predicadors).

Och encara los cònsols tracten, acorden e procuren si l'aygua de la cima dels preycadors se poria traure en forma que se'n fes font e abeurador si posible és dins la ciutat o allà on venir puscha e que ho facen reguonèxer de quina messió seria e si bastaria a tenir font e abeurador e assajen d'emprar clergues e lechs si s'i trobarà bona ajuda. Och encara empetrar gràcies aquelles que sien útils e bones de nostre pare sant per ajuda d'aquesta obra e de les altres necessàries, e si bon cap ha que's meta en obra.

(Del vestit dels cònsols).

E per ço que los cònsols vajen a honor de la ciutat e llur que els qui ara són e d'aquí avant seran sien dades per lo clavari de present e aprés cascun any, en lo començament del regiment, a cascú XV lliures de les quals s'hajen a vestir honorablement tots d'1 drap e d'una color, en forma que les dites quinze lliures cascú hi haja esmerçar e més avant si necessari és.

11

1413 novembre 7. Tarragona — AHT - *Acords Municipals* - Concilium 1413-1414, f. 13r

El Consell aprovà d'escriure a Benet XIII per demanar-li que traslladi la seva seu a Tarragona per fer aquí estada.

(De la venguda, que's diu, del papa).

Item com se digua que nostre sant pare se vol mudar de Panyscola, l'onrat Consell determenà que los cònsols scriven a micer Simon Salvador e a micer Pere Malet letres gracioses que si nostre senyor lo papa vol venir ací, que la ciutat, que és de l'Esgleya, n'aurà gran goig e li farà totes aquelles coses rahonables que porà, axí com l'altra vegada féu.

ELS "PRIVILEGIS PONTIFICIS" DEL TEMPS DEL CISMA A L'ARXIU CAPITULAR DE LA CATEDRAL DE BARCELONA

La documentació pontifícia de l'arxiu capitular de la catedral de Barcelona és molt nombrosa: moltes de les sèries documentals que l'integren guarden butlles, breus, cartes i altres documents que acrediten una intervenció directa dels papes o dels diferents dicasteris de la cúria romana en els múltiples aspectes de la vida del capítol i de la catedral de Barcelona o de les institucions filials que, al llarg dels segles, s'hi aixoplugaren i depengueren d'aquestes dues persones morals.[1]

Però hi ha una sèrie que és especialment dedicada a guardar exclusivament la documentació papal sobre pergamí, de caràcter heterogeni, que roda per les prestatgeries de l'arxiu de la catedral de Barcelona. Des de molt antic hom l'anomena *Privilegia Pontificum*. És precisament d'aquesta sèrie documental que ara em vull ocupar, especialment dels documents relacionats amb el Cisma d'Occident.

Aquesta col.lecció documental completa compta actualment un parell de centenars de pergamins. El primer és de l'antipapa Víctor IV, de l'any 1161;[2] l'últim és la butlla de Pau VI amb la qual el papa presenta Mons. Marcel González Martín al capítol dels canonges com a bisbe coadjutor de Barcelona, i és de l'any 1966.

Però aquesta sèrie de documents no sempre ha tingut el mateix contingut: els diversos trasllats de l'arxiu d'un lloc a l'altre de la seu, els daltabaixos de les revoltes antireligioses del segles XIX i XX i la cobdícia mancada d'escrúpols d'alguns investi-

1. Per al coneixement i l'estudi de tota aquesta documentació us serà molt profitosa la consulta de dos inventaris de l'arxiu de la seu barcelonina: el *primer* és titulat *Inventarium Privilegiorum tam apostolicorum quam regiorum concessorum sanctae ecclesiae Barcinonensi in praesentem formam redactum a don Josepho Soler, eiusdem sanctae ecclesiae archidiacono majore, et canonico et archivario, anno 1648.* D'aquest inventari n'hi ha una còpia més ben cal.ligrafiada, feta al mateix segle XVII, ampliada fins l'any 1867, que porta per títol: *Inventarium Privilegiorum quae sunt in publica forma recondita in Archivo Sedis Barchinonensis.* Tant la primera com la segona còpia d'aquest primer inventari contenen la gairebé totalitat dels documents copiats un segle abans en el llibre copiador *Privilegiorum Summorum Pontificum*, del qual parlarem ara de seguida. El P. Caresmar tingué aquest inventari davant seu quan redactà la llista dels pergamins de la sèrie pontifícia al volum d'índex que més tard titularen *Index omnium instrumentorum, quae redacta fuerunt a Jacobo Caresmar: Cubiculum III.* (Del temps del cisma, Caresmar velé i anotà quaranta pergamins dels quaranta-cinc que ara jo hi he vist i he anotat). Les dues còpies del primer inventari i la llista numèrica del P. Caresmar coincideixen a assignar la mateixa numeració identificadora dels documents. El *segon* inventari, que no té res a veure amb el primer, porta per títol, a la coberta: *Inventari de diversas escripturas apostòlicas, reals sentències, donacions i altres contractes novament recopilats, trets del arxivet del secretari del Molt Il.lustre Capítol de la Seu de Barcelona, Diversorum;* i, a la portada interior, diu: *Estas escripturas estan recondidas en lo arxiu de Mitja Escala, a mà esquerra de dit arxiu.* Aquest segon inventari, redactat durant el primer decenni del segle XVIII, aplega una col.lecció ben notable de regests de documents, àdhuc dels de caràcter pontifici, els originals dels quals, al seu temps, eren dispersos entre els pergamins que integraven, com diu la coberta d'aquest volum, la sèrie miscel.lània llavors anomenada *Diversorum.* Tota la documentació papal d'aquesta col.lecció, precisament per no formar part de la sèrie "Privilegis Pontificis", s'escapa dels límits que ens hem fixat i que queden prou ben determinats en el títol d'aquest estudi.

2. El text d'aquesta butlla, que comença "Sicut ad vestrae", fou publicat per P. Kehr dins *Papsturkunden in Spanien: I, Katalonien* (Berlín 1926), 371-372. Els copistes de l'arxiu catedralici de Barcelona l'atribuïren sempre, erròniament, al papa Víctor II, i a l'any 1054: vegeu la nota núm. 4, una mica més avall.

gadors, han estat les causes principals de la desigualtat i de la discontinuïtat del contingut d'aquest repertori, que, d'altra banda, han incidit sempre en l'empobriment progressiu d'aquesta deu importantíssima de dades històriques per als actuals investigadors.

Ja al segle XVI, coincidint amb el despertament de la consciència i de l'interès de les institucions per llur història —que aquí coincidí amb la fecunda actuació del gran arxiver de la nostra catedral que fou el canonge Francesc Tarafa—, hom sentí la necessitat de classificar aquesta documentació i de copiar-la ordenadament amb lletra humanística, atenent a la cronologia dels documents, en un llibre de 41'5 x 21'5 cm, de 157 folis de paper, enquadernat amb pell fosca gofrada, amb ferrets als dos plans i al llom. El llibre porta per títol *Privilegia Summorum Pontificum, Legatorum ac aliorum episcoporum, ecclesiae Barcinonensi concessa.*[3] La col.lecció comença amb la còpia d'una butlla de l'antipapa Víctor IV[4] i acaba al foli 105 amb la còpia d'una altra butlla, aquesta del papa Pau III;[5] la mateixa mà hi afegí una segona còpia d'un document del papa Luna (núms. 121 i 78); i, a l'apèndix que segueix, hi anaren sumant còpies de diversos documents papals, des del pontificat de Climent VIII (núm. 122, any 1602) fins al d'Innocenci XII (núm. 137, any 1695). Al final de cada document, hom hi escriví la referència topogràfica on era guardat l'original al mateix arxiu, bé que la numeració de cada peça que hom hi proposa no tingui res a veure ni amb l'actual ni amb la que els assignaren l'autor de l'inventari PSP (segle XVII) i el P. Caresmar al segle XVIII.

Al començament del segle XVIII, el notari Maties Marçal, per ordre del capítol, començà una nova compilació de documents pontificis, que arribà a tenir tres enormes volums. Aquests volums tenen per títol comú *Privilegiorum Pontificum.*[6] Hi ha encara un altre volum, germà d'aquests tres anteriors, amb la documentació reial, que per això anomenaren *Privilegiorum Regum.* Tots aquests volums, amb documentació escrita sobre paper, mesuren 45 x 29 cm. El primer document papal és una segona butlla de l'antipapa Víctor IV, de l'any 1161,[7] i l'últim és una altra butlla, aquesta, del papa Climent X, de l'any 1675.

En aquesta nova col.lecció de còpies de documents papals, cada document va precedit d'una minuciosa descripció diplomàtica del document original; això, d'una banda, ajuda a identificar la còpia amb el seu original, i, d'una altra, fa veure com han estat mutilats alguns d'aquests originals o com han estat privats de la seva "butlla" o del segell corresponent. Al final hi ha sempre el reconeixement d'autenticitat i de veracitat escrit de propi puny del mateix notari: Maties Marçal ho féu l'any 1707 en tots els documents del primer volum, i Francesc Marçal, des del 1710 fins al 1711, en els documents compresos en els volums II i III.

3. ACB, Sèrie "Privilegis Pontificis". Aquest volum, que abans formava part de la col.lecció de còdexs de l'arxiu, amb el núm. 118, ara és a la sèrie anunciada; sempre que m'hi referiré, ho faré amb la sigla "PSP".

4. L'original d'aquesta butlla, que comença "Scismaticorum sectas", és extraviat de fa molts segles. El copista del llibre PSP el tragué, gairebé segur, del vol. I dels *Libri Antiquitatum*, o cartulari de la seu barcelonina, on figura amb el núm. 31, al foli 18; per manca de dades cronològiques segures, l'atribuí a l'any 1054 i, per consegüent, al papa Víctor II; Mn. J. Mas, en les seves *Rúbriques dels Libri Antiquitatum*, acceptà aquesta atribució sense fer-ne problema. Però pel seu contingut es veu clar que cal atribuir-la a l'antipapa Víctor IV, i a l'any 1160. Vegeu JAFFE, *Regesta Rom. Pontif.*, núm. 14441, i P. KEHR, *loc. cit.* 87-88.

5. PSP, núm. 120, any 1547.

6. En endavant, quan m'hi referiré, el citaré amb la sigla "PP".

7. Aquesta bulla és la de Víctor IV (a. 1161) que comença "Sicut ad vestrae", encara que PSP l'atribueixi indegudament a Víctor II (a. 1054). En aquesta col.lecció PSP hi figura amb el núm. 2.

No he trobat consignats enlloc ni he sabut descobrir els criteris de què se serviren els arxivers d'ençà del segle XVI per a seleccionar la documentació pontifícia que havia de formar la sèrie de la qual estic tractant, ja que és prou conegut —i ja ho he indicat abans— que una quantitat respectable de documents pontificis, i sobretot molts dels que són contemporanis del Cisma i es relacionen amb el capítol barceloní, es troben dispersos en moltes altres sèries del mateix arxiu.

Pel que fa a la "documentació pontifícia" del temps del Cisma d'Occident, haig de dir que, entre originals i còpies, n'he pogut llegir, en la sèrie de Privilegis Pontificis, quaranta-cinc, dels quals he fet els regests corresponents, que ofereixo més avall. D'aquests quaranta-cinc documents, trenta-vuit hi són amb el pergamí original (per bé que molts d'ells foren reproduïts en els llibres copiadors *Privilegia Summorum Pontificum*... i *Privilegiorum Pontificum*) i els altres set només els conec per haver-los pogut llegir en els llibres copiadors PSP i PP dels segles XVII i XVIII, respectivament.

Si analitzem aquesta documentació pontifícia (1378-1423) coneguda, o en els seus originals o, almenys, en les seves còpies, i volem arribar a alguna conclusió sobre la incidència que els esdeveniments entorn del Cisma tingueren en la vida capitular a la catedral de Barcelona i viceversa, el resultat és un xic desconcertant. Fora de set documents del pontificat de Benet XIII (núms. 10, 12, 27, 40, 41, 42 i 45), directament relacionats amb el desenvolupament del Cisma, tota l'altra documentació d'aquesta sèrie de "Privilegis Pontificis" no es veu que tingui cap lligam immediat amb aquella gran tragèdia eclesiàstica: són trenta-vuit documents que es refereixen majoritàriament a problemes de matèria beneficial suscitats al capítol barceloní, i que haurien pogut ésser emesos pels dicasteris pontificis en qualsevol altre moment de la història eclesiàstica medieval mancat del teló de fons del Cisma.

Qui vulgui conèixer el paper que tingué el capítol de la catedral de Barcelona en el desenvolupament dels fets històrics que se succeïren a l'Església en ocasió del Cisma, cal que, a més d'estudiar la documentació d'aquesta sèrie "Privilegis Pontificis", estengui la seva investigació a d'altres sèries de l'arxiu, principalment a la sèrie actualment anomenada "Cisma d'Occident", que tenen un fons riquíssim de documentació en pergamí i en paper, que l'il.luminarà a bastament per al seu estudi. Però això, volent-me cenyir als límits assenyalats en el títol d'aquesta nota, desborda totalment l'aportació que jo m'he proposat de fer a aquestes jornades, en les quals volem recordar històricament la infausta efemèride dels sis-cents anys del començament del Gran Cisma i volem fer una joiosa celebració dels cinc-cents cinquanta anys del seu feliç acabament a Catalunya.

Àngel FÀBREGA I GRAU, canonge
Arxiver Capitular de la Catedral de Barcelona

CLIMENT VII

1

1387 desembre 13. Barcelona — ACB, *Privil. pontificis Climent VII*, perg. 1

El cardenal legat Pere, de Santa Maria in Cosmedin, anuncia que el sant pare Climent VII, per tal d'incrementar la pietat dels fidels, concedeix indulgències parcials als qui visitin devotament la catedral de Barcelona i la cripta de Santa Eulàlia en determinades festes de l'any eclesiàstic, o bé assisteixin a la Missa Matinal que cada dissabte és cantada a l'esmentada cripta.

Original, pergamí, llatí, 33'5 x 59'5 cm, segell penjant desaparegut, restes de cordó vermell; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. XXVII.

Còpies a ACB, PSP (= Privilegia Summorum Pontificum), núm. 60, fol. 38^{r} i PP (= Privilegiorum Pontificum), vol. I, núm. 27, fol. 41^{r}.

2

1388 gener. Vilafranca del Penedès — ACB, *Privil. pontificis Climent VII*, perg. 2

Els bisbes Ramon (d'Escales) de Barcelona i Ferran (Pérez Calvillo) de Vic, per estimular els fidels a visitar la catedral de Barcelona i la seva capella-cripta de Santa Eulàlia, concedeixen indulgències parcials a aquells qui les visitin devotament en determinades diades de l'any litúrgic, o assisteixin a la Missa Matinal que és cantada a l'esmentada cripta.

Original, pergamí, llatí, 29 x 51'5 cm, signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. XXV.

3

1388 juliol 11. Avinyó — ACB, *Privil. Summ. Pontificum núm. 63*, fol. 42^{r}.

Climent VII demana a l'arquebisbe de Tarragona, al prior de Sant Pau del Camp, de Barcelona, i a l'ardiaca de la Selva, de Girona, que s'assabentin bé i l'informin de seguida sobre el que li han demanat el bisbe i el capítol de la seu barcelonina, això és, que, ja que les canongies de Barcelona no arriben a donar ni seixanta lliures anuals i que per això no poden fer les distribucions quotidianes, de tal manera que molts canonges es busquen el sosteniment fora de la catedral, el bisbe i el capítol esmentats demanen de poder unir setanta capellanies, que donen una renda d'unes trescentes vint lliures anuals, a la Mensa Capitular, per tal de poder fer les degudes distribucions quotidianes.

Còpia en llatí de l'original extraviat.

4

1388 setembre 8. Palència — ACB, *Privil. pontificis Climent VII*, perg. 3

El legat apostòlic, cardenal diaca Pere, a petició de Bernat de Tous, canonge i pabord de d'octubre i protector de la pabordia de juny, de la catedral de Barcelona, confirma la determinació del capítol barceloní del dia 4 d'agost de 1384, amb la qual era manat que la pabordia de març, que disposava de molt bones rendes, ajudés les pabordies de juny i d'octubre, que no podien subvenir adequadament als canonges i als empleats de la seu de Barcelona, de manera que cada mig any la pabordia de març donés vint-i-cinc lliures a cadascuna de les altres dues pabordies esmentades.

Original, pergamí, llatí, 48 x 79'5 cm, segell penjant desaparegut; signatura antiga "Privil. Pontif." Stància II, núm. XXVIII.
Còpies a PSP, núm. 59, fol. 36^{v}, i PP, I, núm. 28, fol. 43^{r}.

5

1389 maig 28. Avinyó — ACB, *Privil. pontificis Climent VII*, perg. 4

Climent VII mana al cardenal legat Jaume, del títol de Sant Climent, que accepti la renúncia i suprimeixi l'ofici de sagristà menor de la seu barcelonina, per acabar d'una vegada les baralles que sovint són suscitades entre els components de la Sagristia Major i de la que fins ara anomenaven Sagristia Menor.

Original, pergamí, llatí, 40'5 x 58'5 cm, segell de plom penjant amb cordill de cànem; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. CXVII.

6

1389 agost 4. Avinyó — ACB, *Privil. pontificis Climent VII*, perg. 5

Climent VII comunica al bisbe i al capítol de Barcelona que ha disposat que si el canonge Joan Ricomà vol renunciar l'ofici de sagristà menor, ha manat al cardenal Jaume, del títol de Sant Climent, que accepti la renúncia i suprimeixi l'ofici de sagristà de la seu barcelonina, per tal d'acabar les baralles que moltes vegades se susciten entre els qui formen part de la Sagristia Major i la Sagristia Menor.

Original, pergamí, llatí, 39 x 66'5 cm, butlla arrencada; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. XXVIIII.
Còpia a PSP, núm. 62, fol. 41^{r}.

7

1390 octubre 4. Barcelona — ACB, *Privil. pontificis Climent VII*, perg. 6

El cardenal diaca Pere, del títol de Santa Maria in Cosmedin, legat papal de Climent VII, confirma la resolució presa pel capítol de Barcelona el dia 10 de juny de 1390

segons la qual tot canonge o beneficiat que digui que té dispensa d'assistir al Cor, presenti en el termini de tres mesos la documentació pertinent, i si no ho fa o no ho pot fer, que perdi el dret a percebre els fruits de la seva prebenda o benefici. Així mateix el capítol barceloní deixa ben establert que, si un capitular és promogut a la dignitat episcopal fora del propi bisbat, perdi tots els drets sobre les distribucions i porcions, àdhuc els dies que es faci present a la ciutat de Barcelona.

Original, pergamí, llatí, 54 x 81 cm, segell penjant desaparegut; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. XXX.
Còpies a PSP, núm. 64, fol. 42^{v}, i PP, I, núm. 30, fol. 50^{r}.

8

1391 setembre 13. Avinyó — ACB, *Privil. Summ. Pontif. núm. 65*, fol. 44^{r}.

Climent VII uneix seixanta-una parròquies del bisbat de Barcelona, expressament anomenades, a la Mensa Capitular de la seu barcelonina, de manera que en endavant siguin regides i administrades exclusivament per canonges prebendats, per tal que la Mensa disposi de més emoluments per a les distribucions quotidianes als canonges que assisteixin realment a les matines, a la missa major i a les vespres.

Còpia en llatí de l'original extraviat. Una altra còpia a PP, I, núm. 31, fol. 53^{r}.

9

1392 febrer 6. Barcelona — ACB, *Privil. pontificis Climent VII*, perg. 7

Còpia autèntica, estesa pel notari Pere Dalmau, del document amb què el legat apostòlic de Climent VII, el cardenal Pere, confirmà la resolució presa pel capítol de Barcelona el dia 4 d'octubre de 1390 sobre la pèrdua de drets dels canonges que fossin absents del Cor i dels que hagin estat promoguts a la dignitat episcopal.

Original, pergamí, llatí, 73 x 61 cm; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. XXX.

BENET XIII

10

1394 octubre 18. Avinyó — ACB, *Privil. pontificis Benet XIII*, perg. 1

Benet XIII prega el capítol de Barcelona que vulgui acollir i escoltar els nuncis apostòlics Domènec, bisbe d'Albi, i Jofre de Boïl, que li exposaran "els molts i difícils assumptes que afecten el Papa i la unió de l'Església" '

Original, pergamí, llatí, 37 x 53 cm, sense butlla; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. XXVII.
Còpies a PSP, núm. 66, fol. 45^{v}, i PP, I, núm. 32, fol. 54^{v}. Vegeu el text a S. PUIG I PUIG, *Pedro de Luna*, doc. V, pàg. 450.

11

1395 octubre 25. Avinyó — ACB, *Privil. Summ. Pontif.* núm. 67, fol. 45^{v}.

Benet XIII ratifica i confirma la unió de les seixanta-una parròquies del bisbat de Barcelona (aquí expressament anomenades) a la Mensa capitular barcelonina que ja havia atorgat el seu antecessor, Climent VII, el dia 13 de setembre de 1391, per tal d'incrementar la disponibilitat de les distribucions "inter praesentes" dels canonges de la seu, a matines, a la missa major i a les vespres.

Còpia en llatí de l'original extraviat.

12

1395 octubre 26. Avinyó — ACB, *Privil. pontificis Benet XIII*, perg. 2

Benet XIII demana al capítol de Barcelona que envii un procurador al concili provincial que se celebrarà a Tarragona, perquè ajudi el Papa a obtenir del concili un subsidi decorós pel qual el pontificat pugui fer front a les moltes despeses que li ocasiona l'estat actual de l'Església.

Original, pergamí, llatí, 37 x 49 cm, segell de plom penjant amb fil de cànem; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. XXXIIII.
Còpies a PSP, núm. 68, fol. 47^{v}, i a PP, I, núm. 34, fol. 59^{v}.

13

1396 gener 26. Avinyó — ACB, *Privil. pontificis Benet XIII*, perg. 3

Benet XIII, per ajudar a sanejar l'economia malparada de la Sagristia comuna, o Sagristia menor, de la seu de Barcelona, concedeix i atorga el que li demanen el bisbe i el capítol, això és, que de les cent vint lliures que el canonge Joan Vallesí destinà a pagar els sagristans menors, hom en faci dues parts, de manera que seixanta lliures serveixin per a pagar els servidors de la Sagristia comuna i les altres seixanta siguin destinades a satisfer els deutes i les despeses de l'esmentada Sagristia.

Original, pergamí, llatí, 36 x 52 cm, segell de plom penjant amb fils de seda vermells i grocs; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. XXXV.
Còpies a PSP, núm. 69, fol. 47^{v}, i a PP, I, núm. 35, fol. 60^{v}.

14

1396 febrer 19. Avinyó — ACB, *Privil. pontificis Benet XIII*, perg. 4

El papa Benet XIII confirma la venda d'uns drets al castell de Banyeres, que Pere Guillem Jaufred, prepòsit de la pabordia de novembre, havia fet a favor de Bernat de Tous, canonge.

Original, pergamí, llatí, 30'5 x 51 cm, butlla arrencada; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. XXXVII.

Còpia a PP, I, núm. 37, fol. 65[r].

15

1397, abril, 25. Avinyó — ACB, *Privil. pontificis Benet XIII*, perg. 5

El papa Benet XIII, com a signe de benvolença envers el rei d'Aragó Martí l'Humà, li envia una partícula "non modica" de la Santa Creu, perquè la col.loqui reverentment enmig de les altres relíquies de la seva capella reial.

Original, pergamí, llatí, 40 x 62 cm, segell de plom penjant amb fils de seda vermells i grocs; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. XXXIII.

Còpia a PSP, núm. 33 (bis), fol. 57[v]. Vegeu el text a S. PUIG I PUIG, *Pedro de Luna*, doc. XI, pàg. 452.

16

1399 març 5. Barcelona — ACB, *Privil. pontificis Benet XIII*, perg. 6

Còpia autèntica d'un document canonical on és inserida la butlla de Benet XIII datada a Avinyó el 20 de febrer de 1396, per la qual només correspon al bisbe i al capítol de Barcelona, independentment de qualsevol altra autoritat eclesiàstica interposada, nomenar i conferir les quatre canongies prebendades anomenades "domeries", a les quals correspon de celebrar misses a l'altar major de la seu, administrar els sagraments i tenir la cura d'ànimes a la catedral, així com entonar les hores canòniques al Cor, i el "diaconil" i el "sots-diaconil" que, els dies ferials, havien de cantar l'evangeli i l'epístola, respectivament.

Original, pergamí, llatí, 47 x 51 cm; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. XXXVI.

Còpies a PSP, núm. 70, fol. 48[r], i PP, I, núm. 36, fol. 62[r].

17

1399 agost 19. Avinyó — ACB, *Privil. Pontificum*, Vol. I, núm. 38, fol. 66[v].

Benet XIII confirma i ratifica totes les butlles, totes les cartes i totes les gràcies atorgades pel cardenal legat pontifici, Ferran, del títol dels Sants Apòstols, expedides mentre el Papa era assetjat al palau d'Avinyó, i mana que totes tinguin la mateixa força probatòria que si haguessin estat segellades amb la veritable butlla de plom.

Còpia en llatí de l'original extraviat.

18

1399 desembre 22. Avinyó — ACB, *Privil. Summ. Pontif.*, núm. 71, fol. 49^{r}.

El cardenal Ferran, del títol dels Sants Apòstols, legat del papa Benet XIII, confirma la unió de seixanta-una parròquies del bisbat de Barcelona que els pontífexs Climent VII i Benet XIII havien atorgat a la Mensa Capitular de la seu barcelonina per a les distribucions quotidianes inter praesentes.

Còpia en llatí de l'original extraviat. Una altra còpia a PP, I, núm. 39, fol. 68^{r}.

19

1403 maig 21. Carpentràs — ACB, *Privil. pontificis Benet XIII*, perg. 7

Benet XIII, a petició del bisbe i del capítol de la seu barcelonina, renuncia el dret de presentar i de nomenar directament, o per mitjà dels seus legats, el candidat a l'ofici de "dormitorer", al qual correspon el govern del "cor" a la catedral de Barcelona, per tal d'assegurar més bé la idoneïtat i la deguda rectitud moral d'aquell qui preté aquest càrrec.

Original, pergamí, llatí, 32 x 55 cm, segell de plom penjant amb fils de seda vermells i grocs; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. CXXXVI.

20

1403 novembre 17. Marsella — ACB, *Privil. pontificis Benet XIII*, perg. 8

Benet XIII, per evitar baralles, declara que en la divisió de fruits anuals d'una dignitat vacant per defunció, entre el difunt i els seus hereus d'una banda i el successor o bé els col.lectors de la cambra apostòlica de l'altra, hom pugui prendre indistintament com a data de començament del còmput anual per a la divisió, o bé el dia 1 de maig, festa de la Santa Creu, o bé el dia de la Nativitat del Senyor, 25 de desembre.

Original, pergamí, llatí, 35 x 52 cm, segell de plom penjant amb fils de seda vermells i grocs; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. XXXX.
Còpies a PSP, núm. 72, fol. 50^{v}, i a PP, I, núm. 40, fol. 71^{v}.

21

1405 febrer 1. Niça — ACB, *Privil. pontificis Benet XIII*, perg. 9

El papa Benet XIII faculta l'abat i el monestir de Sant Cugat del Vallès perquè, no obstant el jurament que tenen fet de no alienar cap bé del monestir, lliurin al rei Martí l'Humà el preciós cos de sant Sever, bisbe i màrtir, per tal que, amb la solemnitat deguda, sigui traslladat a la seu de Barcelona.

Original, pergamí, llatí, 30'5 x 52'5 cm, segell penjant arrencat i perdut; signatura antiga "Privil. Pontif." Stància II, núm. XXXXI.
Còpies a PSP, núm. 73, fol. 51^{r}, i PP, I, núm. 41, fol. 73^{r}.

22

1407 febrer 15. Marsella — ACB, *Privil. pontificis Benet XIII*, perg. 10

El papa Benet XIII, a petició del bisbe Joan (Ermengol) de Barcelona i del seu capítol, confirma la constitució del concili de Tarragona "Inter caeteras", que establia que els beneficiats de les catedrals, els rectors de les parròquies i els clergues seculars en general no poden constituir-se en associacions il.lícites, això és, al marge del dret, per enfrontar-se amb els capítols catedralicis i llurs respectius prelats, sota pena d'excomunió.

Original, pergamí, llatí, 38 x 59'5 cm, segell de plom penjant amb fils de seda vermells i grocs; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. XXXXII.
Còpies a PSP, núm. 74, fol. 51^{v}, i a PP, I, núm. 42, fol. 74^{r}.

23

1407 juny 28. Marsella — ACB, *Privil. pontificis Benet XIII*, perg. 11

Benet XIII estableix i mana al bisbe i al capítol de Barcelona que elegeixin un "almoiner", o administrador de la Pia Almoina, entre els qui són beneficiats d'aquesta seu, el qual cada any haurà de retre comptes de l'administració de l'Almoina al bisbe i al capítol, però deixant ben clar que allò que sobrarà de les rendes, després d'haver atès el refectori dels pobres, haurà de passar íntegrament a augmentar el patrimoni de la mateixa Almoina.

Original, pergamí, llatí, 41 x 61 cm, segell de plom penjant desaparegut, restes de fils de seda vermells i grocs; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. XXXXIII.
Còpies a PSP, núm. 75, fol. 52^{v}, i a PP, I, núm. 43, fol. 76^{r}.

24

1408 setembre 10. Perpinyà — ACB, *Privil. pontificis Benet XIII*, perg. 12

Benet XIII ratifica la seva disposició del 20 de febrer de 1396 amb la qual quedava establert que la col.lació i provisió de les "domeries" i dels oficis de diaca i de sotsdiaca a la catedral de Barcelona, corresponen al bisbe i al capítol barcelonins, no obstant la concòrdia que havien fet el capítol i el canonge sagristà.

Original, pergamí, llatí, 34 x 58'5 cm, segell de plom penjant amb fils de seda vermells i grocs; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. XXXXIIII.
Còpia a PP, I, núm. 44, fol. 78^{r}.

25

1408 octubre 19. Perpinyà — ACB, *Privil. Summ. Pontif.*, núm. 78, fol. 55[r].

Benet XIII, accedint a la petició de Mn. Ponç Busquets, prepòsit de la pabordia de març de la catedral de Barcelona, incorpora i uneix a aquesta pabordia la parròquia de Sant Andreu de Palomar, amb tots els drets, les rendes i les pertinences, que representen unes cinquanta lliures anuals, però amb l'obligació de constituir-hi una vicaria perpètua que la regeixi, la qual tindrà assignada la còngrua sustentació del vicari que l'haurà de governar.

Còpia en llatí de l'original extraviat. Vegeu així mateix: PSP, núm. 78, fol. 55[r].

26

1408 setembre 10. Perpinyà — ACB, *Privil. pontificis Benet XIII*, perg. 13

Benet XIII, a petició del bisbe Joan (Ermengol) i del capítol barceloní, confirma allò que ja havia establert el bisbe Arnau de Gurb, això és, que els qui havien obtingut una "expectativa" de prebenda canonical no tinguessin ni tan sols veu en el capítol, ni que hom els pogués donar cap càrrec d'administració fins que no haguessin entrat en possessió real de la canongia. Així mateix, el Papa confirma allò que el bisbe Ramon (d'Escales) havia establert, això és, que el sagristà major i l'ardiaca del Mar han de pagar anualment cinquanta i cent lliures respectivament per tal de repartir-les com a distribucions entre els qui assisteixen realment a les matines, a la missa major i a les vespres.

Original, pergamí, llatí, 29'5 x 52 cm, butlla arrencada, restes de fils de seda vermells i grocs; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. XXXXV.
Còpies a PSP, núm. 76, fol. 53[v], i PP, I, núm. 45, fol. 80[r].

27

1409 setembre 28. Barcelona — ACB, *Privil pontificis Benet XIII*, perg. 14

Còpia autèntica d'una butlla de Benet XIII amb la qual el Papa intima el bisbe i el capítol de Barcelona i els administradors d'aquesta catedral a lliurar a la cambra apostòlica els vint-i-dos mil sous que resten dels trenta-quatre mil que foren obtinguts per la venda de la casa del precentor; el precentor nou i els que el succeiran en el càrrec seran compensats degudament.

Original, pergamí, llatí, 42 x 50'5 cm, signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. XXXXVI.
Còpies a PSP, núm. 77, fol. 54[r], i a PP, I, núm. 46, fol. 81[r].

28

1410 maig 24. Castelló de la Plana — ACB, *Privil. pontificis Benet XIII*, Perg. 15

El papa Benet XIII confirma la constitució capitular del bisbe Francesc (Climent Sapera) i el capítol de Barcelona per la qual quedava establert que les rendes de tots els beneficis vacants a la catedral, a la ciutat i a la diòcesi fossin aplicades durant el primer any de llur vacació a l'obra de la seu barcelonina, fins que fossin enllestides les obres del claustre, de l'aula capitular i de les altres dependències; i això ha de valer almenys durant els cinquanta anys següents. Aquesta disposició, diu el bisbe Francesc que serà inclosa entre les constitucions sinodals i capitulars del proper sínode que hom celebrarà.

Original, pergamí, llatí, 40'5 x 60 cm., segell de plom penjant amb fils de seda vermells; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. XXXXVII.
Còpies a PSP, núm. 79, fol. 55^{v}, i a PP, I, núm. 47, fol. 85^{r}, núm. 47 (sic), fol. 87^{v}. i núm. 47 (sic), fol. 91^{r}.

29

1410 maig 24. Castelló de la Plana — ACB, *Privil. pontificis Benet XIII*, perg. 16

Lletres pontifícies executòries de la butlla anterior dirigida als oficials de Tarragona, Vic i Girona.

Original, pergamí, llatí, 41 x 60 cm, segell de plom penjant amb fil de cànem; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. XXXXVI (bis).

30

1410 juny 25. Igualada — ACB, *Privil. pontificis Benet XIII*, perg. 17

Benet XIII, a petició del bisbe i del capítol de Barcelona, incorpora i uneix les rendes dels tributs sinodals que anomenen "catedràtics", provinents de la col.lació de l'ardiaca i del degà de la catedral, i que representen unes trenta-cinc lliures i cinc diners anuals, a les pabordies de juny, de setembre i d'octubre, que tenien una disponibilitat de diners tan minsa, que ja ni s'hi comptava a l'hora d'assignar-los les distribucions que haurien d'haver fet.

Original, pergamí, llatí, 29'5 x 47'5 cm, segell de plom penjant amb fils de seda vermells i grocs; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. XXXXVIII.
Còpies a PSP, núm. 80, fol. 57^{r}, i a PP, I, núm. 48, fol. 96^{r}.

31

1410 juny 25. Igualada — ACB, *Privil. pontificis Benet XIII*, perg. 18

Butlla de Benet XIII amb la qual el Papa assigna una pensió de vuitanta lliures anuals, que el rector de la parròquia de Sant Feliu d'Alella, un cop haurà mort el rector

actual, que es deia Joan Sa Plana, pagarà a les pabordies de juny, de setembre i d'octubre del capítol barceloní, per tal que aquestes prepositures, de més fruits i rendes, les puguin distribuir entre els canonges de la seu de Barcelona.

Original, pergamí, llatí, 34 x 51 cm, segell de plom penjant amb fils de seda vermells i grocs; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. CXXI.
Còpia a PP, núm. 82, fol. 58^{v}.

32

1410 juny 25. Igualada — ACB, *Privil. pontificis Benet XIII*, perg. 19

Lletres pontifícies executòries de la butlla anterior, dirigides a l'abat del monestir de Santa Maria de l'Estany, al prior del convent de Santa Anna, de Barcelona, i a l'oficial de Vic.

Original, pergamí, llatí, 42'5 x 60 cm, segell penjant amb cordill de cànem al baix del pergamí; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. XXXXVIIII.
Còpies a PSP, núm. 83, fol. 59^{r}, i a PP, I, núm. 49, fol. 97^{r}.

33

1410 juliol 14. Girona — ACB, *Privil, pontificis Benet XIII*, perg. 20

Pere Garraiat, delegat apostòlic, fa saber que la mesura presa pel bisbe Francesc Climent Sapera i el seu capítol de destinar els fruits del primer any de totes les prebendes i beneficis vacants a l'obra de la seu, ara el papa Benet XIII ha manat que se segueixi fent durant els cinquanta anys posteriors al decret episcopal.

Original, pergamí, llatí, 39 x 67 cm, segell penjant desaparegut, restes de cinta blanca penjant al peu del pergamí; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. XLVII.

34

1410 octubre 23. Tarragona — ACB, *Privil. pontificis Benet XIII*, perg. 21

Benet XIII declara confirmat el nombre de quaranta canonges de la seu barcelonina (13 de l'ordre dels preveres, 13 dels diaques, 13 dels sots-diaques i el bisbe), ja establert pel cardenal legat apostòlic Joan d'Abbéville l'any 1229, i mana que els set canonges de l'orde dels preveres (eren els quatre domers, els dos "statores" i un altre) que fins ara celebraven la missa a llurs respectives capelles i no volien celebrar-la a l'altar major, d'ara endavant ho facin com els altres, quan els toqui de fer-ho pel torn de setmanes que hi havia establert.

Original, pergamí, llatí, 31 x 53 cm, segell de plom penjant amb fils de seda vermells i grocs; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. LI.
Còpies a PSP, núm. 81, fol. 57^{r}, i a PP, I, núm. 51, fol. 106^{r}.

35

1410 octubre 27. Tarragona — ACB, *Privil. pontificis Benet XIII*, perg. 22

Benet XIII confirma la nova concòrdia feta entre el capítol i els quatre domers el dia 28 de maig d'aquest mateix any 1410, per tal de regular la manera de fer les sepultures i els tocs de campana convenients, així com els emoluments a percebre, tant per les sepultures que s'hagin de fer abans de la tèrcia com per les que calgui fer abans de les vespres.

Original, pergamí, llatí, 43 x 64 cm, segell de plom penjant amb fils de seda vermells i grocs; signatura antiga "Privil. Pontif." Stància II, núm. L.
Còpies a PSP, núm. 84, fol. 59^{v}, i a PP, I, núm. 50, fol. 103^{v}.

36

1411 abril 11. Barcelona — ACB, *Privil. pontificis Benet XIII*, perg. 23

Fra. Berenguer, canonge jerosolimità, prior del convent de Santa Anna de Barcelona, ordena l'execució de la butlla de Benet XIII, amb la qual el Papa havia imposat a la parròquia de Sant Feliu d'Alella la quantitat de vuitanta lliures anuals a favor de les pabordies de juny, de setembre i d'octubre del capítol de la seu de Barcelona.

Original, pergamí, llatí, 42'5 x 60 cm, cinta de cotó blanca penjant, mancada del segell original; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. XXXXVIIII.
Còpia a PP, I, núm. 49, fol. 99^{v}.

37

1412 abril 29. Peníscola — ACB, *Privil. pontificis Benet XIII*, perg. 24

El papa Benet XIII atorga als canonges de Barcelona que puguin absentar-se de la ciutat durant un mes seguit o interromput per qualsevol motiu, com és ara en cas de pesta o per visitar els amics, sense que per això perdin el dret a percebre els fruits i les rendes de llurs canongies i prebendes, exceptuades les distribucions quotidianes.

Original, pergamí, llatí, 33 x 58'5 cm, segell de plom penjant amb fils de seda vermells i grocs; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. LII.
Còpies a PSP, núm. 85, fol. 61^{r}, i a PP, I, núm. 52, fol. 108^{r}.

38

1412 abril 29. Peníscola — ACB, *Privil. pontificis Benet XIII*, perg. 25

Butlla de Benet XIII amb la qual el Papa notifica al bisbe d'Orense, a l'abat de Sant Cugat del Vallès i a l'oficial del bisbat de Vic que ha atorgat als canonges de Barcelona de poder absentar-se durant un mes seguit o interromput per qualsevol motiu,

sense perdre el dret als fruits i a les rendes de llurs canongies i prebendes, excloses les distribucions quotidianes. En comunicar-los aquesta disposició seva, els mana que la facin complir i ho intima amb penes canòniques.

Original, pergamí, llatí, 31 x 54 cm, segell de plom penjant amb fil de cànem; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. LII (b).

Còpies a PSP, núm. 86, fol. 62^{r}, i a PP, I, núm. 52, fol. 110^{r}; cf. PP, I, núm. 52 (sic), fol. 112^{r}.

39

1412 juny 6. Barcelona — ACB, *Privil. pontificis, Benet XIII*, perg. 26 i 26 bis

Còpia notarial d'un document pel qual l'abat Jaume del monestir de Sant Cugat del Vallès, comissionat per la seu apostòlica, insta al bisbe de Barcelona, als pabordes i als altres administradors de la catedral barcelonina, que compleixin el privilegi del papa Benet XIII pel qual els canonges tenen dret a percebre tots els fruits i totes les rendes de llurs canongies i prebendes, excloses les distribucions quotidianes, del mes, seguit o interromput, durant el qual, per qualsevol motiu, no assisteixin al Cor.

Original, pergamí, llatí, 49'5 x 61 cm, segell penjant desaparegut; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. LII. (El pergamí núm. 26 bis és una còpia exacta del pergamí núm. 26, feta pel mateix notari.)

Còpia a PP, I, núm. 52, fol. 112^{r}.

40

1415 desembre 9. Peníscola — ACB, *Privil. pontificis Benet XIII*, perg. 27

Benet XIII, després d'haver parlat amb el rei Ferran d'Aragó i amb Segimon, rei de romans, convoca el capítol de Barcelona al concili que pensa celebrar a Peníscola; a aquest fi, demana que el capítol li enviï dos representants, o un, per tot el proper mes de febrer, per tal de tractar de l'extirpació del cisma i d'accelerar la unió de l'Església.

Original, pergamí, llatí, 42 x 56'5 cm, sense butlla; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. LIII.

Còpies a PSP, núm. 87, fol. 62^{v}, i a PP, núm. 53, fol. 116^{v}. Vegeu el text a S. PUIG I PUIG, *Pedro de Luna*, doc. CXV, pàg. 561.

41

1415 desembre 21. Constança — ACB, *Privil Pontificum*, Vol. I, núm. 88, fol. 63^{r}

Capítols convinguts i acceptats pels reis, pels bisbes, pels senyors, pels procuradors generals i moltes altres personalitats de l'obediència del papa Luna, que contenen les cauteles preses per tots abans d'abandonar definitivament Benet XIII per sumar-se al concili universal, prèviament signats per tots a Narbona juntament amb el rei de romans, *Segimon, (13.XII.1415) i que després foren presentats i llegits davant la XX sessió del concili de Constança, el qual els acceptà íntegrament i plenament (30 de gener i 4 de febrer de 1416).*

Còpia en llatí de l'original extraviat. Una altra còpia a PSP, núm. 54 bis, fol. 119^{v}. Cf. MANSI, *S. Conciliorum...*, vol. 25, cols. 811 ss.

42

1416 febrer 4. Constança — ACB, *Privil. pontificis Conc. de Constança*, perg. 1

Els cardenals, els patriarques, els arquebisbes i els bisbes i els altres prelats reunits a Constança convoquen el capítol de Barcelona al concili general que s'ha reunit en aquella ciutat "per acabar el cisma, per procurar la unió de l'Església, per reformar-la, "in capite et in membris", per deposar Pere (de Luna) i procedir a l'elecció de l'únic futur Romà Pontífex, i per a les altres coses que per dret corresponen a un concili general".

Original, pergamí, llatí, 35 x 53 cm, desapareguts els quatre segells penjants; el del bisbe d'Òstia, el de la "Natio italica", el de la "Natio germanica" i el de la "Natio anglicana"; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. LV.

Còpies a PSP, núm. 89, fol. 69^{r}, i a PP, I, núm. 55, fol. 133^{r}.

43

1418 juliol 8. Saragossa — ACB, *Privil. pontificis Martí V*, perg. 1

El legat del papa Martí V per als regnes d'Aragó i de Navarra i per a les illes de Mallorca i de Menorca i per a altres terres, cardenal prevere Alamannus, del títol de Sant Eusebi, confirma la constitució capitular "Splendor paternae gloriae", dictada pel bisbe de Barcelona Ramon (d'Escales) i el seu capítol l'any 1394, per tal de regular el dret d'opció dels canonges (feta alguna excepció per als quatre "domers") a les canongies, a les prebendes i a les pabordies de la catedral de Barcelona a mesura que quedin vacants per defunció o per renúncia dels actuals obtentors.

Original, pergamí, llatí, 32 x 44'5 cm, segell penjant perdut, cordill blanc de cotó; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. LVI.

Còpies a PSP, núm. 90, fol. 70^{r}, i a PP, I, núm. 56, fol. 135^{v}.

44

1419 gener 7. Barcelona — ACB, *Privil. pontificis Martí V*, perg. 2

El mateix cardenal legat de Martí V estén als quatre domers de la seu de Barcelona els drets que tenien els altres canonges barcelonins a optar per les canongies, les prebendes i les pabordies de l'esmentada seu, i que havien estat restringits per la constitució capitular del 1394, tal com diu la butlla expedida pel mateix legat apostòlic el dia 8 de juliol de 1418 a Saragossa.

Original, pergamí, llatí, 32'5 x 54'5 cm, segell penjant desaparegut, amb restes de fil de cànem; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stànci II, núm. LVII.

Còpies a PSP, núm. 91, fol. 71^{r}, i a PP, I, núm. 57, fol. 138^{r}.

45

1423 juliol 23. Roma

ACB, *Privil. pontificis Martí V*, Perg. 3

El papa Martí V escriu al bisbe Francesc (Climent Sapera), patriarca de Jerusalem i administrador apostòlic de Barcelona, delegant-li la potestat d'absoldre els habitants de Peníscola i altres persones que, després de la sentència del concili de Constança sobre la veritable unió de tota l'Església, han continuat prestant obediència a Pere de Luna, l'anomenat Benet XIII; i això, sense revocar la potestat que el Papa havia donat per a això mateix a d'altres eclesiàstics.

Original, pergamí, llatí, 33 x 49'5 cm, segell de plom penjant amb cordill de cànem; signatura antiga "Privil. Pontif.", Stància II, núm. LIIII.

Còpia a PP, I, núm. 54, fol. 118^{r}. Vegeu el text a S. PUIG I PUIG, *Pedro de Luna*, doc. CCI, pàg. 613.

EL FUTUR BISBE DE BARCELONA, SIMÓ SALVADOR, I EL CISMA

Les ambaixades de Benet XIII als seus rivals

Simó Salvador, diplomàtic de Benet XIII

Al tombant de mig segle XIV trobem a la Selva del Camp de Tarragona, on exercia les seves funcions notarials, Berenguer Salvador, barceloní, que pels volts de 1366 hi prengué per muller la donzella Geraldona de Puig, d'una de les famílies més destacades de la vila. Aquests foren els pares de Simó Salvador, que nasqué en aquella vila el 10 d'octubre de 1369. La professió paterna, reforçada en aquest cas per una folgada situació econòmica procedent del dot matern, permeté que Simó Salvador accedís als estudis, que coronà brillantment amb el doctorat en dret a la universitat de Bolonya. Sembla que Pere de Luna el conegué a la darreria del 1390 quan passà per Barcelona i li facilità l'accés a aquella universitat italiana. D'aleshores ençà, doncs, Simó Salvador s'uní al futur papa. Quan aquest fou elegit pontífex, el 1394, Simó Salvador l'anà a servir al seu palau d'Avinyó.

Simó Salvador fou un dels més fidels servidors de Benet XIII, que li encomanà missions veritablement importants en algun aspecte, d'una de les èpoques més palpitants de la història del Cisma (que esclatà el 1378 i que havia de durar mitja centúria), com foren els primers anys del segle XV. Cal que diguem d'entrada que el paper acomplert per Simó Salvador en el negoci del Cisma apareix embolcallat d'una habilíssima discreció, absent de tota brillantor externa, per bé que sempre de primeríssima responsabilitat, sempre al més alt nivell de consideració. Ens referim, doncs, ací, a algunes d'aquelles missions pontifícies de Benet XIII als seus rivals, en les quals Simó Salvador no representà un paper de gran significació externa, ni de categoria ponderativa, però sí d'una altíssima qualitat de servei, d'eficiència, d'absoluta confiança i d'inqüestionable fidelitat; només era un home pie de doctrina i de ciència, capaç i eficaç, hàbil i discret, tan apte com diligent, tan actiu com enèrgic. Un col.laborador de Benet XIII absolutament responsable i vàlid, com aquest volia i necessitava.

L'ambaixada del 1397

El juny de 1397 i com una represa més constrenyent de la fracassada ambaixada dels tres ducs que des de París havia arribat a Avinyó a demanar l'abdicació de Benet XIII, el papa hi rebia l'anomenada ambaixada dels tres reis que pretenia l'abdicació de Benet XIII d'Avinyó i de Bonifaci IX de Roma. Com que res no aconseguiren a la ciutat del Roine, els ambaixadors dels tres reis seguiren cap a Roma a tractar de convèncer el papa romà. Només que el papa avinyonès els guanyà per mà. Abans que l'ambaixada dels tres reis arribés a la cort de Bonifaci IX, hi havien arribat uns emissaris del papa d'Avinyó, conduïts, ja que no capitanejats, per Simó Salvador. És evident que l'objecte que perseguia, i que assolí, Benet XIII era que els representants de les tres corones de França, d'Anglaterra i de Castella no arribessin a establir cap entesa amb Bonifaci IX; ja que, si aquesta entesa s'hagués produït, els plans de la cort papal d'Avinyó per a l'extinció del Cisma haurien patit enormement.

Creiem, amb tot, que ja en aquesta ocasió tan primerenca Simó Salvador era el personatge més destacable de la missió avinyonesa; i que, tot i que aquesta és la primera intervenció en afers diplomàtics que ens n'és coneguda, quan tot just havia complert 28 anys d'edat, no ho és menys que, amb un càrrec simuladament modest, Benet XIII ja l'havia incorporat a la seva cort, coneixedor com era de les seves qualitats i dels seus coneixements en jurisprudència que havia rematat brillantment a la universitat bolonyesa.[1] Creiem, sobretot pel que anirem dient, que ja des d'ara mereix una destacable consideració, que augmentà en intervencions successives.[2] La importància de la missió dels enviats de Benet XIII a Roma en aquesta ocasió és indubtable, com ho fou la transcendència del seu resultat. Si ens calgués documentar l'eficàcia del paper de Simó Salvador, en trobaríem una referència ben concreta en la declaració de Robert le Mennot, feta al concili de Pisa el 27 de maig de 1409.[3]

Per cert que aquesta declaració esdevingué el pern on girà una ferotge acusació de col.lusió intentada entre Benet XIII i Bonifaci IX el 1397, en la qual col.lusió la iniciativa hauria partit del papa avinyonès, hauria estat acceptada pel de Roma, i el vehicle d'ella, és a dir, qui hauria posat d'acord els dos papes contendents, hauria estat Simó Salvador.[4] És ben cert que en concretar-se l'acusació col.lusionista, que fou tan reiterada en les sessions del concili pisà, llevat del nom dels dos papes enfrontats defensant llur legitimitat, no fou denunciat el nom de cap altre responsable sinó el de Simó Salvador. Ultra el testimoni acusatiu de Robert le Mennot, laic octogenari ben reputat,[5] coneixem una altra declaració important formulada al mateix concili de Pisa per un altre testimoni qualificat: Gil des Champs, bisbe de Frejús, un dels personatges que integraven l'ambaixada dels tres reis que havia fracassat a la cort avinyonesa de Benet XIII aquell juny de 1397, d'on havia sortit cap a Roma el 12 de setembre. Gil des Champs declarà que, en el seu viatge cap a Roma, a les boques del Tíber s'havien trobat amb els emissaris de Benet XIII que també hi anaven, conduïts per Simó Salvador. Però aquest apressà els seus companys d'ambaixada, que prengueren la davantera als emissaris dels tres reis i arribaren més aviat a la cort de Bonifaci IX, on foren ben rebuts; més ben rebuts que els mateixos emissaris reials, concreta Gil des Champs.[6] Aquest detall d'una major consideració bonifaciana als sequaços de Benet XIII fou motiu de suspicàcies i de comentaris ben desfavorables, tant per a cadascun dels pretesos papes, com per als ambaixadors del d'Avinyó. Aquesta suspicàcia exacerbada, i l'acusació que s'hi assentava, i que atenyia tan directament Simó Salvador, amb tot, era ben poc consistent. Quan el setembre de 1397 aquest servidor del papa Benet XIII arribà amb els seus companys a la cort pa-

1. Martín de ALPARTIL, *Chronica actitatorum temporibus domini Benedicti XIII*, editada per Franz EHRLE (Paderborn 1906), 60.

2. ALPARTIL, 534, nota. Així Ehrle adjudica a Simó Salvador un paper discret d'acord amb el seu ofici curial. Segurament que l'insigne investigador hauria tingut un altre parer si hagués estat coneixedor de la futura trajectòria diplomàtica del personatge.

3. "...ex parte dicti Petri (de Luna) venerunt ambassiatores Rome scilicet Symon Salvatoris... ad dictum Bonifacium, ad premuniendum eundem quid responderе deberet ambassiatoribus dictorum regum", Biblioteca Vaticana, ms. *Ottob. lat.*, 2356, f. 383^{v}.

4. ALPARTIL, 537.

5. "Providus et honestus vir Robertus Mennoti, alias dictus heremita, Laycus litteratus Constanciensis dioecesis, octuaginta annorum etatis sue vel circiter", ALPARTIL, 537, nota.

6. Gil des Champs "fuit unus de ambassiatoribus missis ad dominum Benedictum, et deinde ad dominum Bonifacium per dictos dominos de Francia; et quod reperiit dictos ambassiatores domini Benedicti juxta fontem Tyberis, et quod festinaverunt, et precesserunt eos; et quod fuerunt in Roma... et fuerunt honorifice recepti, et magis quam alii ambassiatores regis Francie, et aliorum", Sebastià PUIG I PUIG, *Pedro de Luna, último papa de Aviñón, 1387-1439* (Barcelona 1920), 62, nota.

pal romana, consta que tributà al papa Bonifaci les honors pontificals. El concili pisà de 1409, que donà una importància desorbitada a aquest fet, pretengué de treure'n conseqüències singularment desfavorables per a Simó Salvador; al cap i a la fi no era altra cosa sinó una atenció corresponent a la que un enviat del papa de Roma, Filippo Brancacci, havia dispensat a Benet XIII, quan l'any anterior, 1396, l'havia anat a veure en nom del seu senyor.[7] Un fet, doncs, de mera cortesia, en darrer terme de pura correspondència de tracte, no sembla apte a muntar-hi, honestament, una acusació tan tèrbola de col.lusionisme entre els dos pretesos papes, treballat arterosament per Simó Salvador.

Les actes del concili de Pisa, alguns passatges de les quals acusen tan ofensivament Simó Salvador, denuncien, igualment, l'èxit proposat i aconseguit per l'ambaixada que protagonitzà: destorbar els esforços de la triple ambaixada dels reis de França, d'Anglaterra i de Castella, que pretenia dels dos papes enfrontats la solució del Cisma per la via de cessió, cosa que no aconseguí, ni de l'un ni de l'altre. Suposem que Benet XIII estava ben persuadit de les qualitats que adornaven el seu joveníssim diplomàtic; però l'èxit d'aquesta missió l'acreditä i el vinculà al seu servei, on destacà.

A Florència i a Roma

Simó Salvador romangué amb Benet XIII al palau d'Avinyó durant tot el temps del setge i la reclusió que se'n seguí —1398-1403—.[8] I el seguí quan se n'escapolí, i s'ajuntà amb la cort papal a Castellrenard. D'aleshores ençà les coses canviaren de signe, i Benet XIII, ara amb la seva cort itinerant —Carpentràs,[9] Pont de Sorgues,[10] Salon de Provença,[11] Marsella,[12] Tarascó[13]— s'assentà definitivament a Sant Víctor de Marsella, des d'on emprengué la seva inútil gesta d'acostament al papa romà, que havia de culminar en una gran frustració. Des de Sant Víctor de Marsella, Benet XIII disposà que Simó Salvador anés a Florència per coadjuvar als seus plans d'accés a Roma. Ehrle s'hi refereix d'una manera tan vaga com determinen aquests mots textuals: "Pel que fa a les seves missions —del nostre jurisconsult— a Itàlia, sabem pels comptes de la Cambra que abans de l'agost de 1405 havia estat enviat dues vegades a Florència i que en aquella data estava a punt de tornar-hi. Amb referència a un d'aquests viatges —segueix dient el cardenal Ehrle—, veiem, a base dels esmentats llibres de comptes, que el viatge en qüestió ha d'ésser fixat per al setembre de 1405".[14] Efectivament, en el diari o manual de les despeses de la cambra de Benet XIII consta un document, assenyalat amb el mot marginal "guerra", pel qual sabem que el dia 21 de setembre de 1404 Simó Salvador, rector de Montblanc i oficial de la cera del palau apostòlic, havia anat a Florència a ajudar Joan de Magnomonte

---

7. ALPARTIL, 19.

8. ALPARTIL, 58-66; l'esment concret de Simó Salvador és a la p. 60; i a la p. 533, pel que fa a la permanència i lleialtat. També hi fan referència Edmundus MARTÈNE, i Ursinus DURAND, *Veterum scriptorum et monumentorum historicorum, dogmaticorum, moralium. ampllssima collectio* (París 1724-1733) 7, 654.

9. ALPARTIL, 143.

10. ALPARTIL, 144.

11. ALPARTIL, 144.

12. ALPARTIL, 145.

13. PUIG, *Pedro de Luna*, 119.

14. ALPARTIL, 534.

(Montmany?), castellà del castell de Soriano que tenia pel papa Benet; igualment consta que aquesta missió fou realitzada per Simó Salvador amb el concurs de Pere de Centelles.[15]

Mentrestant moria a Roma Bonifaci IX el dia 1 d'octubre de 1404. Abans d'aquest esdeveniment, Benet XIII havia enviat a la cort romana emissaris seus convidant-lo a celebrar una entrevista per tal de tractar de l'extinció del Cisma. Hom ha dit que aquesta ambaixada hi arribà el setembre de l'esmentat any 1404, amb salconduits obtinguts per mitjà de la senyoria florentina. Això confereix molta versemblança al fet que aquesta ambaixada fos conduïda per Simó Salvador. Podem assegurar que els ambaixadors de Benet XIII foren rebuts per Bonifaci IX i nou dels seus cardenals, i en aquesta avinentesa fou requerit pels emissaris avinyonesos que els concretés la manera com els dos papes podrien veure's per tal d'avenir-se a donar fi al Cisma. Hom diu que l'actitud dura amb la qual els ambaixadors de Benet XIII es produïren afectà fondament el papa romà, que fou víctima d'un atac. Dos dies després moria Bonifaci IX. Els ambaixadors del seu oponent foren retinguts a Roma a fi que no poguessin influir en el retard o impedir l'elecció d'un successor al papa difunt. El 17 d'octubre era elegit Innocenci VII.

Tan aviat com Benet XIII conegué la nova elecció, que s'hauria estimat més que no s'hagués produït, abandonà el convent de Sant Víctor de Marsella, travessà Provença i es presentà a Niça el 21 de desembre. Des d'allí anuncià a tot el món el seu projecte d'anar fins a Roma, si calia, per tal d'acabar el Cisma. Amb el seu estol s'embarcà el 7 de maig de 1405; l'acompanyava Simó Salvador. Però calgué recalar i fer nit a Vilafranca.[16] L'endemà, amb més calma, prosseguí el viatge triomfal del papa i el seu seguiment: l'11 arribaven a Savona[17] i el 16 a Gènova,[18] on les naus pontifícies i la cort papal foren rebuts amb extraordinàries mostres d'entusiasme. Tot just arribat, Benet XIII emprengué activament les gestions per a establir contactes amb el nou papa de Roma i li envià una ambaixada conduïda per Simó Salvador.[19] Cal remarcar el paper de protagonista que Simó Salvador representà en aquesta missió. Si hom s'atenia als mots amb els quals Valois s'hi refereix, creuria que, o bé Simó Salvador hi anà tot sol, o totes les altres persones que l'hi acompanyaren eren comparseria. Valois concreta ben poc quan Simó Salvador anà a Roma: "a la primavera o primeria de l'estiu de 1405", diu;[20] però ens fa saber que ul-

---

15. "Die XXX dicti mensis septembris (1404) ponuntur in data quos per cambium portavit Simon Salvatoris, rector Montis Albi, de officio cere palacii apostolici, ad civitatem Florencie pro faciendo succursum Joanni de Magnomonte, castellano castri Soriani quod tenetur pro domino nostro papa prope Romam, usque ad VIIIIe. flor. et residuum pro expensis suis et Petri de Cintillis in parte; mille flor, camere", Arxiu del Vaticà, *Reg. Av.*, núm. 321, f. 108. ALPARTIL, 534.

El castell de Soriano era una avançada que tenia Benet XIII ben a prop de Roma i que convenia als seus plans que continués en el seu poder. No ens ha de sorprendre l'anotació marginal del mot "guerra" al registre i amb referència al document pel qual sabem la missió de Simó Salvador. Benet XIII, de fet, planejava apoderar-se de la ciutat de Roma, encara que fos per mitjà d'una acció bèl.lica.

16. ALPARTIL, 149.

17. ALPARTIL, 150.

18. "Et demum die sabbati, XVI madii, inde navigans ad portum civitatis Januensium, papa applicuit, precedentibus multis barchis optime ordinatis, cum ramis et raubis, in quibus diversi cives obviam pape exierunt fere per tria miliaria extra portum", ALPARTIL, 150.

19. PUIG, *Pedro de Luna*, 128.

20. "Au printemps ou au commencement de l'été de 1405, Benoît XIII envoie à Florence et à Rome Simon Salvador, chanoine de Lérida"; Noël VALOIS, *La France et le grand schisme d'Occident*, III (París 1901), 406, nota.

tra les gestions davant Innocenci VII, dugué a terme altres missions a Florència, relacionades amb preparatius bèl.lics del papa Benet i, concretament, amb el proveïment de la guarnició avinyonesa del castell de Soriano, la important posició de Benet XIII avançada fins a les mateixes portes de Roma; el màxim enfortiment possible d'aquesta posició era evidentment un dels objectius més apreciats en les previsions que llavors el papa portava entre cella i cella i a les quals prestava un gran interès i dedicava forta activitat.[21] Així, el 24 de juny 1405 era pagada a Simó Salvador una quantitat de diner per vint-i-cinc ballestes i altres estris de guerra per al forniment del repetit castell de Soriano.[22] La data de 16 de maig, de l'arribada del papa a Gènova, i la del 24 de juny, d'aquest assentament, ens delimiten un període dins el qual Simó Salvador anà a Roma i a Florència —o, potser millor, viceversa—, i concreten força la vaguetat de Valois i encara més la imprecisió d'Ehrle, quan afirma que abans de l'agost d'aquell 1405 el nostre personatge havia estat dues vegades a Florència.[23]

Si hem de considerar positiva la missió salvadoriana pel que fa al castell de Soriano, no sembla que fos així pels resultats assolits a Roma. Hi fou rebut per Innocenci VII, però aquest refusà tota mena de proposicions formulades en nom de Benet XIII. El papa romà manifestà que "ell, de cap de les maneres no volia aleshores escoltar, ni acceptar, ni tan solament iniciar, cap mena de tracte amb el seu rival".[24]

L'anada a Viterbo

Aviat tornem a trobar Simó Salvador en el joc diplomàtic de Benet XIII. És difícil de precisar la cronologia del viatge que ara féu a la cort papal d'Innocenci VII, baldament aquest viatge estigui abundosament documentat. Ehrle diu que ha d'ésser posterior al 18 d'agost de 1405;[25] efectivament, d'aquesta data coneixem un document on consta que li foren lliurats setanta escuts d'or de França per tal de pagar els cavalls, la dispesa i totes les altres coses necessàries per al viatge que havia d'emprendre vers Florència i Roma pels negocis del senyor papa i de l'Església Universal.[26] De pocs dies abans coneixem un altre document que fa referència a aquest mateix viatge diplomàtic, i és el poder que fa Benet XIII al seu emissari, emès a Gènova el 13 d'agost de 1405. Es tracta d'un poder amplíssim: s'hi formula un elogi a la fidelitat i a l'habilitat de l'ambaixador, i deixa a la seva discreció la més absoluta facultat per a establir i pactar tota mena de tractes i aliances amb tota mena de persones eclesiàstiques i civils: amb prínceps, marquesos, comtes, vescomtes, barons, nobles, cavallers i d'altres; amb els comuns de les ciutats, castells i llocs; per a esta-

21. ALPARTIL, 536.

22. AV, *Reg. Av.*, núm. 321, f. 242: (24 de juny de 1405) "...pro viginti quinque ballstis et totidem crochis seu cincos pro ipsis armandis... et pro sex caxis de viratonibus... emptis ad opus dicti castri Soriani". També aquest assentament va assenyalat marginalment amb el mot "guerra".

23. ALPARTIL, 534.

24. "Respondit se nullatenus velle audire, nec acceptare, aut intrare tractatum ad presens", PUIG, *Pedro de Luna*, 128.

25. ALPARTIL, 534.

26. "Eadem die (17 d'agost de 1405) fuerunt traditi de mandato domini pape domino Simoni Salvatoris, eunti Florenciam et Romam, super negociis dicti domini nostri et ecclesie universalis, pro equis, expensis et aliis necessitatibus suis in dicto viagio supportandis, ipso recipiente, presentibus Petro Martini de Loba et Ferdinando Sancii de Turri, in septuaginta scutis auri de Francia, LXXIX flor. camere, X sol.", AV, *Reg. Aven.*, núm. 231, f. 278. Al marge consta la indicació: "extraordinaria".

blir o concertar i rebre homenatges; per a acceptar oferiments de tropes; per a assenyalar soldada als soldats en nom del papa i de l'Església; de totes les quals coses pot signar documents amb plena potestat i amb la seguretat que seran ratificades totes les coses que en nom del papa hagi concordat i establert.[27]

Aquest viatge Simó Salvador el féu acompanyat del mateix Pere de Centelles[28] que l'acompanyà en el practicat el setembre de 1404, relacionat també amb el proveïment de pertrets del castell de Soriano. Del 18 d'aquell agost coneixem dos assentaments comptables que es relacionen amb aquestes anades a Florència.[29] Sabem que els emissaris eren en aquesta ciutat els primers dies de setembre, d'on seguiren cap a Roma, on potser no romangueren —si, de fet, hi arribaren— perquè el papa Innocenci ja feia dies que n'havia hagut de sortir.[30]

Efectivament, Innocenci VII havia anat precipitadament a Viterbo per causa de les lluites romanes el 6 d'agost, i el dia 11 hi convocà la cúria. Calgué, doncs, a Simó Salvador, d'anar a Viterbo a veure's amb el papa fugitiu de Roma. No hi anà sol; l'acompanyaven el procurador general dels framenors i d'altres personatges. Tenim d'aquesta ambaixada un testimoni formulat al concili de Pisa per Bartolomeo de la Capra, bisbe de Cremona, que en l'època de l'ambaixada del nostre diplomàtic era secretari del papa Innocenci.[31] El testimoni declarà que l'ambaixada anava a assolir l'avinença d'ambdós papes per tal d'arribar a la unió de l'Església. Però que, havent Simó Salvador exposat ja la seva ambaixada pública a part i sol, és a dir, sense la companyia dels seus col.legues, presentà a Innocenci VII una carta reservada de Benet XIII; i tots dos parlaren llargament intentant Simó Salvador que Innocenci fes el sord a les insinuacions franceses de cedir, i acusà el nostre diplomàtic d'altres actuacions que podien afavorir el paper de pretès col.lusionista amb què el partidari de Benet XIII i el papa mateix foren presentats al concili pisà.[32]

D'aquest contacte de Simó Salvador amb el papa Innocenci coneixem un document contemporani que hi fa referència. És una carta del propi Simó Salvador, sense data, potser de la darreria del 1405, i certament d'entre els darrers dies de novembre d'aquest any i els primers de març de 1406. Simó Salvador hi fa una detallada relació dels esforços del rei Ladislau per apoderar-se de Roma; de com set de les seves galeres arribaren a atacar Òstia; però com que moltes d'aquestes galeres foren avariades, se n'hagueren de tornar a Civitavecchia. Refereix la fugida d'Innocenci cap a Viterbo i diversos detalls de les lluites suscitades a Roma. Igualment refereix que el concili que Innocenci havia de celebrar el dia de Tots Sants no s'ha reunit, ni hi ha comparegut ningú; i això dóna peu a creure que el papa romà pensa ben poc en el negoci de la unió de l'Església. Ell, Simó Salvador, des del castell de Soriano anà a Viterbo a parlar amb el papa, on aquest es dolgué perquè Benet XIII el desacreditava en una butlla que havia tramès a diversos prínceps. Simó Salvador li explicà, defensant el seu senyor, retraient la butlla que Innocenci VII havia fet arribar als florentins, on els deia, per tal d'embrollar l'afer, que els emissaris benedictins per a la unió de l'Església no se li havien presentat; i com que això no era així, sinó ben a l'inrevés, Benet XIII sortí en defensa de la veritat i donà informació dels es-

27. AV, *Reg. Aven.*, núm. 319, f. 17^{v}.

28. ALPARTIL, 535.

29. Tots dos porten la indicació "extraordinaria" al marge de llur assentament; AV, *Reg. Aven.* núm. 321, f. 278^{v}.

30. Més documents relacionats amb aquesta anada de Simó Salvador a Florència —i la frustrada a Roma—, a AV, *Reg. Aven.*, núm. 321, ff. 288 i 299; corresponents als dies 5 i 6 de setembre de 1405.

31. VALOIS (cf. nota 20), III, 428.

32. Biblioteca Vaticana, ms. *Ottob. lat.*, 2356, ff. 385^{v}-386^{v}.

forços actuats pels seus ambaixadors; i que en això el seu senyor no pretenia de bescantar el seu oponent, ans manifestar, amb proves, la veritat dels fets. "I jo —diu, textualment la carta—, que conec una mica les gestions que han estat actuades per tal d'aconseguir la unió de l'Església, vaig començar per fer-li alguns amonestaments sobre la cessió. Però finalment, i que jo resti confós si dic mentida —remarca Simó Salvador—, l'intrús (Innocenci VII) s'esforçà a canviar de conversa i a fer digressions sense respondre directament; i, sense atendre la meva rèplica, començà de fer brometa amb mi i amb els escuders que hi havia allí, cridant-los quan aquests s'allunyaven una mica per discreció." I, entre altres diverses consideracions que no fan al cas, es fa ressò de la fama que existeix entre els mateixos curials del papa romà que aquest no arribaria mai voluntàriament a la unió, ni a res de bo; d'altra banda li sembla que està ben malalt i que ha de viure poc temps; tot reafirmant que Benet XIII "tant directament com indirecta, vol portar-lo a la unió".[33]

La declaració testifical al concili de Pisa referida a les tasques diplomàtiques de Simó Salvador que acabem de reportar, baldament formulada pel bisbe de Cremona, ens apareix assenyaladament interessada a accentuar les responsabilitats imputades per aquell concili als papes, acusats de no voler la unió de l'Església. Però una observació objectiva de la carta del diplomàtic de Benet XIII, espontàniament escrita a títol merament informatiu, i adreçada, sembla, a persona no implicada en l'afer, ens la presenta més honestament sincera. Altrament, són múltiples les proves que demostren que Simó Salvador servís de bona fe el seu senyor, el papa Benet XIII; apassionadament, és cert; però sincerament convençut que servia la causa de la veritat. En donarem més proves.

Ambaixades a Gregori XII

Benet XIII es traslladà a Savona el 8 d'octubre de 1405, fugint del flagell.[34] Allí es reintegrà a la cort pontifícia el nostre ambaixador i, amb ella, seguí l'itinerari per altres poblacions del litoral mediterrani, les principals parades del qual cal considerar a Niça —darreria de juny de 1406[35]—, Mónaco —26 d'agost—, illa de Sant Honorat —monestir de Lerins—, i Marsella, on aportà.[36] Abans d'arribar-hi, Benet XIII conegué la mort del seu adversari, escaiguda el 6 de novembre. Tot seguit el papa posà en joc la seva diplomàcia per tal de procurar la unitat de l'Església.

Immediatament nomenà els seus ambaixadors: el provincial dels frares predicadors, Avinyó Nicolau, Tomàs de Cotlliure, doctor en decrets, i Simó Salvador, amb la missió d'anar a Roma a veure's amb els cardenals d'aquella obediència i pregar-los per les entranyes de la misericòrdia de Jesucrist que no procedissin a l'elecció d'un nou papa i que accedissin a reunir-se amb Benet XIII en algun lloc idoni i segur per a ambdues parts i allí tots junts treballar per l'extinció del Cisma. Poc després del 23 de novembre, l'ambaixador partí de Marsella.[37] Pel camí, Simó Salvador i els seus companys d'ambaixada ja conegueren l'elecció feta a Roma del nou papa Gregori XII, escaiguda el 2 de desembre. Amb aquesta notícia, que en gran part anullava els motius de la missatgeria, els ambaixadors conegueren que, tant el nou papa

33. ALPARTIL, 536; copiant una carta indatada, de l'Arxiu de la Corona d'Aragó de Barcelona.

34. ALPARTIL, 153.

35. ALPARTIL, 155.

36. ALPARTIL, 155-156.

37. EHRLE, Franz: *Aus den Acten des Afterconcils von Perpignan* dins, "Archiv für Litteratur - und Kirchengeschichte des Mittelalters", (Paderborn 1906), 595.

de Roma com els seus cardenals, tenien el propòsit d'escriure a Benet XIII i al seu col.legi cardenalici sobre què podrien fer tots plegats en el negoci del Cisma. Els ambaixadors comunicaren a Benet XIII aquesta notícia i n'esperaren noves ordres per si calia reprendre l'ambaixada. Llur senyor els manà que romanguessin a Florència.

L'11 de desembre, Gregori XII escriví una carta al seu oponent on manifestava fervorosos desigs d'arribar a la pau i a la unitat de l'Església, carta que ja havia arribat a Marsella abans del Nadal d'aquell 1406.[38] El 30 de gener següent, Benet XIII li contestava per escrit i per mitjà dels seus ambaixadors situats a Florència, els quals reprengueren viatge cap a Roma, on arribaren abans de mig març. Gregori XII manifestà el seu contentament per la missiva de la qual eren portadors Simó Salvador i els seus companys de missatge, així com que a la darreria de febrer havia tramès una ambaixada al papa Benet, i els lliurà, perquè la fessin a mans de llur senyor, una carta datada el 15 de març.[39]

El darrer de març arribaren a Marsella els emissaris romans. Tres dies després eren rebuts per Benet XIII. El 21 d'abril establiren l'acord que ambdós papes es reunirien per Sant Miquel de setembre —dia 29— i conferenciarien a Savona per acordar l'acabament del Cisma.[40]

A fi de ratificar aquest acord, Benet XIII envià a Gregori XII una ambaixada composta pel bisbe Bertran de Digne, el mestre Avinyó Nicolau, Lluís de Vallterra, doctor en lleis, i Simó Salvador. Sortiren de Marsella el 10 de juny, i el 29 ja eren a Roma.[41] L'1 de juliol foren solemnement rebuts pel papa romà: fou una audiència de cerimònia; l'endemà, 2 de juliol, li pregaren que ratifiqués el document concertat a Marsella el passat 21 d'abril, cosa que no aconseguiren ni aleshores ni en successius contactes, assenyaladament el 28 de juliol,[42] dia en què Simó Salvador féu treure acta notarial de les dilacions amb les quals Gregori XII no accedia al compromís pactat.[43]

Mentrestant, el 4 d'agost Benet XIII embarcava a Marsella cap a Savona. A Lerins, de l'illa de Sant Honorat, rebé els seus ambaixadors que tornaven de Roma, amb el disgust que cal suposar. Però s'hi repensà: sense pressa reprengué la navegació vers Savona, on desembarcà el 24 de setembre, satisfet de poder demostrar la puntualitat amb què complia el compromís contret.[44] Gregori, com ja era d'esperar, no hi comparegué. Romania a Siena,[45] des d'on, ja entrat el novembre, envià una ambaixada a Benet XIII proposant una nova localitat per a celebrar la conferència.[46] Aquest rebé l'ambaixada a Savona el 5 de novembre, i el 7 donà resposta que estava disposat a arribar fins a Portovenere mentre Gregori arribés fins a Pietrasanta. Mentrestant Benet ja havia preparat una nova ambaixada al seu rival, que ja tenia designada a darrers d'octubre,[47] de la qual formava part Simó Salvador juntament amb Joan d'Armanyac, arquebisbe de Rouen, Pere de Sagarriga, arquebisbe de

38. EHRLE, *Acten*, 596.

39. MARTÈNE I DURAND, *Amplissima*, VII, 745.

40. MARTÈNE I DURAND, *Thesaurus novus anecdotorum*, II (París 1717), c. 1314.

41. VALOIS, III, 527.

42. EHRLE, *Acten*, 602.

43. EHRLE, *Acten*, 603-606. A l'AV, *Reg. Aven.*, (Benet XIII 44), ff. 486-487, consta un compte de les despeses d'aquesta ambaixada que comprèn la cronologia del 20 de juny al primer d'agost de 1407.

44. ALPARTIL, 164.

45. AV, *Obligationes*, 57, ff. 57 i 58.

46. ALPARTIL, 164.

47. EHRLE, *Acten*, 626, nota.

Tarragona, Joan de Puy-de-Noix, mestre general dels frares predicadors, Toribio García, auditor del sacre palau, i Avinyó Nicolau, tots ells doctors en decrets. Sortiren de Savona pocs dies després del 10 de novembre.[48] Foren rebuts el dia 24 a Siena, i llur actuació fou acusadament àrdua i enutjosa: durant dos mesos s'establí un estira-i-arronsa que el 10 de gener de 1408 es concretà en un document notarial pel qual Gregori XII es comprometia a arribar fins a la ciutat de Lucca.

Benet XIII, però, independentment de la gestió de Simó Salvador i els seus companys a la cort pontifical de Siena, i sense esperar-ne els resultats, el dia 20 de desembre sortia de Savona per establir-se al convent dels framenors de Gènova, on passà les festes nadalenques, i reembarcà el darrer dia de l'any cap a la ciutat de Portovenere, on era el 3 de gener de 1408, i on rebé l'ambaixada que havia tornat de Siena.[49] El dia 29 d'aquell gener de 1408 dictava una butlla amb instruccions per a una nova ambaixada a Gregori XII, que era a Lucca des del dia abans —28 de gener—; ambaixada integrada per les mateixes persones que l'havien acomplerta la tardor anterior, capitanejada, doncs, per Simó Salvador. El 30, Gregori XII enviava salconduit a aquesta nova ambaixada —vàlid durant trenta dies per a anar i tornar, amb una escorta de peu i cent cavalls—, i amb ell Simó Salvador i els altres ambaixadors sortiren de Portovenere el dia 1 de febrer.[50] El dia 6 de febrer ja eren a Lucca, on foren rebuts pel papa romà, el qual invitaren que volgués arribar fins a Pietrasanta per tal d'entrevistar-s'hi amb Benet XIII. La resposta de Gregori XII fou seca, agra: ras i curt digué que no tenia ganes d'ésser exhortat a prosseguir la consecució de la unitat de l'Església. Tot al més accedia a reunir-se amb el seu oponent; però dubtà de les facultats que els ambaixadors d'aquest tenien per a establir-ho concordement. Els contactes tingueren moments d'angoixós embaràs: les proposicions de Simó Salvador, concretades a la ciutat de Liorna, foren refusades. La de situar els dos papes, Gregori a Carrara, i Benet a Avenza —formulada amb la intervenció d'algunes corts representades, com França, Polònia, Venècia, Florència i Siena—, tampoc no fou acceptada. El 19 de març els ambaixadors de Benet XIII requeriren i obtingueren acta notarial de l'actitud irreductible de Gregori XII, i retornaren a Portovenere, on ja el 21 donaven comptes de llur missió al papa i a la seva cúria. Dos dies després també hi arribaven uns comissionats del papa Gregori, amb proposicions i retrets que més aviat espatllaren les coses per causa de llurs exigències.

Encara Benet XIII s'arriscà en una nova gestió. Els mateixos ambaixadors que ja havien actuat en les dues missions darrerament esmentades, partiren de Portovenere el 7 d'abril. Fou una missió enormement penosa. Gregori XII, amb gran cautela, defugia de comprometre's, amb dilacions continuades i bones paraules, expectant que el temps treballava a favor seu. Potser fins i tot pensava en la ja avançada edat del seu contrincant. Darrerament ja no volia rebre els ambaixadors d'aquest i els feia entendre que ja se'n podien tornar, que no volia tenir cap més tracte amb ells. Foren inútils les protestes de Simó Salvador i els seus companys, dient que Benet XIII no volia trencar les negociacions, que les volia prosseguir fins a aconseguir la unió de l'Església. I, dolguts del fracàs, tornaren a Portovenere.[51]

---

48. En aquest dia Benet XIII promulgà una butlla per la qual conferia poders a Simó Salvador i als seus companys d'ambaixada; AV, *Reg. Aven.*, (Benet XIII 58), f. 593^{v}.

49. ALPARTIL, 165.

50. PUIG, *Pedro de Luna*, 156, nota. EHRLE, *Acten*, 628, nota.

51. Per als detalls d'aquestes ambaixades, EHRLE, *Acten*, 596-641, on són relacionades amb minúcia. Més abreujadament a ALPARTIL, 178-182. Un esment més aviat confús, a PUIG, *Pedro de Luna*, 147-159. Aquesta múltiple remissió justifica la nostra relació tan sintètica.

Sembla evident que, en aquests contactes entre els representants d'ambdós papes contendents, els de Benet XIII mantingueren una desproporcionada rigidesa; per bé que no resulta gens segur que una major ductilitat hagués afavorit els resultats. Hi havia una actitud de principi enormement engavanyant: la persuasió de legitimitat que mantenia cadascun dels dos papes. La inqüestionabilitat de llurs drets, però, cal dir-ho, i l'entestament a indiscutir-los, no implicava cap mena de col.lusió.

Fidelitat fins a darrera hora

Després del fracàs de les gestions amb Gregori XII, Benet XIII acusà aviat el buit del desencís del món cristià, que hi havia posat alguna esperança. El 15 de juny, i a Portovenere, convocava per al vinent dia de Tots Sants el concili de Perpinyà, i embarcava cap a les terres catalanes.[52] Simó Salvador, davant l'actitud contrària d'altres curials, mantingué la seva fidelitat al papa i l'acompanyà en el seu ingrat navegar vers Catalunya. A tot arreu foren mal rebuts. Arribà a les platges rossellonesses l'1 de juliol. Pel mal temps pernoctà a Portvendres; l'endemà desembarcà a Cotlliure; passà per Elna, i el 24 de juliol entrà a Perpinyà, en el castell principal de la qual ciutat instal.là la seva cort.[53]

Amb quinze dies de retard de la convocatòria, el Concili perpinyanès començà les seves sessions, en algunes de les quals el nom de Simó Salvador fou reiterat d'una faisó martellejant, d'acord amb la seva gestió gegantina en alguns aspectes fonamentals de la diplomàcia de Benet XIII en el negoci del Cisma.[54] Les sessions conciliars de Perpinyà foren closes el 26 de març de 1409.

Mentrestant, un dia abans, el 25 de març de 1409, iniciava les seves el concili de Pisa, que formulà contra Benet XIII una acusació veritablement terrible compresa en trenta-set articles, dels quals ens interessa de remarcar el 33, formulat amb aquests mots: "Tot el món sap, i a més a més ho demostren els documents, que ambdós papes —Benet i Gregori— s'han entès secretament i prossegueixen l'acord d'un pla comú per tal d'impedir la via de cessió, i reservant-se ells personalment, amb exclusió dels cardenals i dels prínceps, les negociacions sobre la unió de l'Església, a fi de restar papes l'un i l'atre durant llurs vides, i ésser reconegut per tothom el qui sobrevisqui."[55] Aquesta proposició resulta molt discreta comparada amb el text de les declaracions que provocà. En elles restà molt compromès i malparat —ultra el papa Benet— Simó Salvador, perquè hi fou despietadament acusat de col.lusionista, acusació a la qual ja ens hem referit.[56] La col.lusió fou un gran argument del concili de Pisa i, fins i tot, fou creguda per algú. Hi hagué un gran interès a fer-la versemblant; interès i passió.

Aquell estiu del 1409 el papa Benet XIII es traslladà a Barcelona. Amb ell degué venir Simó Salvador, que treballà més aviat discretament al costat del papa, amb fidelitat. El trobem a Peníscola. El 1412 Benet XIII el fa vicari general per al

---

52. ALPARTIL, 167.

53. ALPARTIL, 167 i 168; ACA, butlles pontifícies de Benet XIII, llig. 62, núm. 12; Canc., *Reg.*, 2337, f. 4, i 2386, f. 24.

54. ALPARTIL, 534; i *Acten*, passim.

55. PUIG, *Pedro de Luna*, 208, nota, publica aquest articulat.

56. Bib. Vat., ms. *Ottob. lat.*, 2356, ff. 110, 132, 139^{v}, 245^{v}, 383, 384^{v} i 385^{v}. Se'n fa ressò EHRLE —ALPARTIL, 536— quan pondera que "Simó Salvador tingué un gran paper en les acusacions referents a la col.lusió". I val la pena, potser, de tenir en compte el judici que en fa VALOIS (cf. nota 20), III, 536-538.

govern de diverses diòcesis del sud de França l'obediència de les quals perillava.[57] L'any següent, Simó Salvador sortia de Peníscola —2 de gener de 1413— en comissió pontifícia al comtat d'Armanyac.[58] Aquell mateix any —8 de novembre— apareix com a possible intermediari del consell tarragoní en les gestions perquè el papa establís la seva cort a Tarragona.[59]

Seguir les petjades de Simó Salvador a la cúria pontifícia seria una reiterada relació de serveis quotidians sense relleu. Sabem que el papa no sabia estar sense ell i, quan s'absentava de la cort, el reclamava.[60] No sabem la intervenció que Simó Salvador pogué tenir en el fet de les converses de Tortosa amb els jueus; però sí que era present en les que el papa mantingué a Morella amb el rei Ferran d'Antequera, tot preparant les vistes de Perpinyà amb l'emperador Segimon, al tombant de l'estiu següent,[61] i de les quals hom confiava algun bé per a l'acabament del Cisma. Com a conseqüència, Simó Salvador fou tramès pel papa com a ambaixador a Navarra. No hi anà sol, ans compartí la missió amb un personatge tan eminent com qüestionat: Francesc d'Aranda, donat cartoixà de Portacoeli. Sortiren de Sant Mateu la matinada del 9 de novembre.[62]

Les vistes de Perpinyà començaren el setembre de 1415. Durant unes quantes setmanes sovintejaren els intents de convèncer Benet XIII que renunciés. No hi hagué entesa. El papa tornà a Peníscola, on era el primer de desembre. Sembla que abans del 15 fou presentat al papa un document en la redacció del qual tingué certament una participació destacada Simó Salvador, que continuava formant part de la cort pontifícia penisclana; hi és esmentat eminentment com a doctor. En síntesi, aquest document, tan influït per Simó Salvador, diu que, ja que per causa de la contradicció dels de l'obediència a Gregori XII no és possible d'obtenir la unitat de l'Església amb ells, recomana al papa Benet que accepti, puix que en té el deure i l'obligació, qualsevol altre camí que sembli acceptable a l'altra obediència, mentre aquest camí pugui ésser emprès sense ofensa de Déu. Certament, encara que no s'hi explicités, el document invitava el papa a la via de cessió.[63] Si havien estat posades esperances en aquesta recomanació formulada pels prelats i persones importants que encara eren afectes al papa, aquesta suprema temptativa de salvar-lo fou recusada. Aquesta actitud, doncs, no deturà el decret de sostracció d'obediència promulgat a Perpinyà el 6 de gener. El 10 de febrer era publicat a Benicarló un pregó manant als cortesans de Benet XIII que l'abandonessin. Alguns ho feren; Simó Salvador, però, encara romangué amb ell a Peníscola. Hi havia descontentament per l'actitud irreconciliable del papa. Però pesava molt el convenciment de la seva legitimitat.

---

57. VALOIS, IV, 156. AV, *Reg. Aven.*, (Benet XIII 61) f. 42. Documents relacionats amb aquesta missió, ff. 16v, 41 i 66.

58. VALOIS, IV, 159.

59. "Com se digua que nostre Sanct Pare se vol mudar de Peníscola l'honorable consell determenà que los cònsols scriven a micer Simon Salvador"; Arxiu municipal de Tarragona, *Actes del Consell*, 1413, f. 13.

60. Arxiu de la Catedral de Barcelona, *Documents del bisbe Sapera*, núm. 600. Publicat per PUIG, *Pedro de Luna*, 542. El document és datat a Tortosa, 8 de febrer de 1414.

61. AV, *Reg. Aven.*, (Benet XIII 65) f. 376 (1 d'octubre de 1414).

62. ACA, Cartes reials de Ferran d'Antequera, caixa 7, núm. 1250.

63. Bib. Vat., *Barb. lat.* 83, f. 59. FINKE, Heinrich: *Acta Concilii Constanciensis* (Münster, 1896-1926) III, 478, és qui proposa la datació que no consta en les versions que n'han estat conservades. Altrament aquest document ha d'ésser posterior a l'arribada del papa a Peníscola, i anterior a la presa de possessió de la diòcesi de Barcelona pel bisbe Andreu Bertran —17 de febrer de 1416—, el qual figura en el document com a electe.

A mig gener de 1417 es presentaren a Peníscola dos emissaris del concili de Constança, tots dos monjos benedictins: Lambert de Stock i Bernat de Planche. Sabem ben concretament la intervenció de Simó Salvador per tal que aquests emissaris fossin rebuts per Benet XIII. L'audiència s'escaigué el dia 21, present el nostre doctor, que hi representà un paper principal. Però no féu canviar l'actitud del papa penisclà.[64] Fa de mal afirmar que, després d'aquesta temptativa, Simó Salvador restés al costat del papa. No ens consta.

Tot al més, degué fer causa comuna amb la notable ambaixada amb la qual el 5 de gener de 1418 els prelats de Catalunya intentaren un darrer esforç de convèncer Benet XIII que abdiqués, i hi fracassaren. Però, potser el maig anterior, Simó Salvador ja estava resolt a abandonar Peníscola. No per manca de lleialtat a Benet XIII, ni menys per dubtes de la legitimitat pontifical que l'assistia. D'això hi havia molta gent que no en dubtà mai. Però sí que molts haurien volgut i esperaven que el papa de Peníscola hagués fet el sacrifici de la renúncia per al bé de l'Església.

Simó Salvador degué conèixer amb amargor la mort de Benet XIII i l'elecció del seu successor, el 1423.

Acabament

El dia 26 de juliol de 1429, després de la renúncia de la tiara per Gil Sànchez Munyós, que l'havia cenyida amb el nom de Climent VIII, ell i els seus cardenals demanaren a Simó Salvador un lloc per a reunir-se en conclave i elegir nou papa com corresponia a la renúncia, el qual lloc els fou assignat al mateix castell de Peníscola, i hi elegiren el que pontificava amb el nom de Martí V.[65]

El Cisma havia acabat.

Trobem Simó Salvador al servei del rei Magnànim, i al servei de l'Església, ja d'abans de l'extinció del Cisma. La llarga llista de serveis —entre els quals destaquen els de la unió de l'Església— li foren premiats degudament amb la mitra de Barcelona, que portà des del 1433 fins al 1445 que el sobtà la mort, precisament a Roma. El seu cadàver fou traslladat a la seva seu el 1447, on reposa a la capella de la Transfiguració, al sól.

Eufemià FORT I COGUL
28 de gener de 1979

64. AV, *Reg. Av.* (Benet XIII 72), f. 1, MARTÈNE I DURAND, *Thesaurus*, II, cols. 1669-1673, publica una llargufssima relació d'aquests fets redactada el dia 22 a Tortosa per un dels emissaris conciliars.

65. Joseph Sáenz de AGUIRRE: *Collectio maxima conciliorum omnium Hispaniae*, V (Roma 1755), 322.

APLICACIÓ DE LES CONSTITUCIONS DE BENET XIII CONTRA ELS JUEUS DE BESALÚ

El daltabaix del 1391 quasi no afectà, almenys d'una manera directa, la comunitat hebraica de Besalú, la vida de la qual prosseguí encara poderosa un cert nombre d'anys. Així podem explicar-nos i entendre que, l'any 1398, Maimó de Piera i Bonjuha Salomó de Carcassona, tots dos de Besalú, cerquessin un professor d'hebreu —Moshe Vidal Vives, de Perpinyà— per a llurs fills. També és cert que, després, una branca dels mateixos Piera i els Bonastruc Vidal, marxaren a Granollers i a Caldes de Montbui, per aquest ordre,[1] per sempre. Els Des Castlar anaren temporalment a Castelló d'Empúries. Altres començaren a cancel.lar llurs negocis o a nomenar procuradors, en qualitat d'administradors, per als llocs i terres de l'antic comtat besaluenc.[2] Els qui res no tenien a guanyar ni a perdre, els qui no exerciren cap activitat que els permetés d'aparèixer en documents dels protocols notarials —fer préstecs, especular, mercadejar— senzillament s'esvaïren.[3] Tot això només en el terme de quinze o vint anys.

La convivència fou sempre humanament perfecta, i tan sols l'any 1384, el 7 d'abril, Ishaq Bonastruc i Maimó de Piera varen acórrer al lloctinent del batlle i sots-veguer, davant la porta del domicili del "miles" Bernat de Cornellà, essent testimoni aquest i el seu fill Ramon, en sol.licitud de protecció perquè, dues nits abans, uns joves cristians havien "combatudes les cases e teulades dels jueus".[4] Val a dir que amb l'ajut de les autoritats els avalots no anaren més enllà.

L'any 1391 arribà a la comunitat de Besalú alguna espurna del gran *pogrom*, com succeí en altres indrets del bisbat gironí. El rei Joan I, de Saragossa estant —el 12 de juliol— escriví als jurats de Girona, i el 20 a les universitats de Torroella, Besalú i Figueres, perquè prenguessin mesures per tal d'evitar els vergonyosos esdeveniments que el dia 9 havien tingut lloc a València.[5]

Dissortadament, aquestes precaucions no pogueren evitar l'assalt de la major part de les comunitats. Però, què passà a Besalú? Sabem que no hi hagué *pogrom* com en altres llocs; si veritablement hagués ocorregut, en tindríem notícies, no hi ha dubte. Els jueus besaluencs, espaordits per allò que havia ocorregut a Girona, fugiren cap al castell de Sales i la força de Bellpuig, i els avalotapobles en trobaren pocs, dins la vila; Joan I, que encara era a Saragossa, escriví el 23 de setembre[6] als

---

1. Manuel GRAU I MONSERRAT, *Noticias sobre la sinagoga de Besalú*, dins "Revista de Gerona", núm. 82 (1978), 50. *La judería de Besalú (Gerona) (siglos XIII al XV)*, tesi doctoral, inèdita, 2 vols. (1975). (Citarem sempre amb les sigles *T.D.*). Cf. vol. I, Maimó de Piera, 338-340.

2. Manuel GRAU I MONSERRAT, *Noticias...*, 50. *T.D.*, vol. I, Des Castlar, 366-376.

3. *T.D.*, vol. I, Conversos, 104-126.

4. Manuel GRAU I MONSERRAT, *Los judíos y la nobleza en el antiguo Condado de Besalú (s. XIV)*, en premsa. *T.D.*, vol. I, Maimó de Piera, 338-340.

5. Joan B. TORROELLA, *La Juería de Banyoles* (Girona 1928), 59 ss. Santiago SOBREQUÉS I VIDAL, *Societat i estructura política de la Girona Medieval* (Barcelona 1975), 177 ss. (Cf. el capítol *Els Jueus a Figueres*, 200-201). Enrique C. GIRBAL, *Los Judíos en Gerona* (Girona 1870), 73 ss.

6. ACA, Reg. 1949, f. 16.- *T.D.*, vol. I, 85 ss.

batlles de Catalunya i de València, demanant informació sobre els fets,[7] i, com és lògic, entre ells hi havia el de Besalú que, com hem dit, no sofrí tan tràgicament com altres llocs del bisbat i encara podem afegir que foren forasters els qui entraren a Besalú a cercar jueus. Per una carta del rei (del 14 de novembre de 1397), que sojornava a Tortosa, sabem que foren els homes de Navata, Llers i Vilademuls —del senyoriu de dona Esclarmunda, vídua de Felip Dalmau de Rocabertí— els qui "cum magno scandalo et insultu... irruerunt contra callum Judaycum Bisulduni, Castrum de Salis et domum de Bellopodio",[8] perquè els jueus besaluencs s'havien fet escàpols i cercaren refugi en aquests darrers llocs esmentats.

Encara que hom parli del call judaic de Besalú, és notori, pels contractes de compra-venda i lloguer de cases, servats a l'Arxiu Històric Notarial d'Olot, secció de Besalú, que els jueus de la vila visqueren barrejats amb els cristians, tot al llarg del segle XIV, i pensem que també abans, bé que amb propensió a allotjar-se a redós de llurs edificis religiosos —esglésies i sinagoga— fins que l'any 1415 hom manà d'ajustar-se a la butlla de Benet XIII, pel que fa a la separació d'ambdues comunitats.

El call de Besalú

A Besalú va arribar l'ordre de dur a terme la butlla al començament d'octubre de 1415. La va presentar Arnau *Radii*, rector de l'església de Sant Martí de Capellada, a Besalú, en nom de Guillem Mariner, batxiller en lleis i, per l'autoritat apostòlica, vicari general del bisbat de Girona.[9]

Guillem Mariner havia estat encarregat de l'aplicació de la butlla de Benet al bisbat gironí. Aquest membre del capítol de la Seu, vicari general, era persona de gran prestigi: ja en 1400 el rei Martí li va manar que, conjuntament amb Pere de Sant Martí, tramités i resolgués el plet existent entre abat, capítol i fidels de la parròquia de Sant Feliu, pel que feia a l'obra del temple. Ell mateix publicà a Girona la disposició de Benet XIII, del 12 de maig de 1415, que regulava l'existència de les sinagogues i, conseqüentment, hom va incoar, el 24 d'octubre, el procés relatiu a la tancada de la sinagoga que era al lloc on havia estat, molt abans, la capella de Sant Llorenç.[10] El 10 de novembre següent, Guillem Mariner retia comptes, al sant pare, de la clausura de la dita sinagoga pel motiu indicat.[11] Més tard, pel març de 1417, el capítol de la seu el cità perquè fos present: en la reunió que, després de consultar dotze mestres d'obres, decidí que l'obra del temple havia d'ésser feta d'una sola nau. El 29 de novembre de 1438 figurava en l'*Estatut* de la Puríssima i, com a tal, prenia part en les resolucions del seu capítol.

---

7. Santiago SOBREQUÉS I VIDAL, *Societat...*, 202. *T.D.*, vol. I, 85 ss.

8. ACA, Reg. 1906, ff. 141^{v}-142^{rv}.

9. Arnau Radii apareix ja a Besalú, lloc d'on possiblement era fill, el 1404, com a sacerdot i essent testimoni en la partió de l'herència de Bernat d'Illa Frigida, sabater, i la seva muller Francesca, a favor de la dona del notari Jaume Serra. Ja el 1389 un Joan Radii fou testimoni en una procura entre cristians. Jaume Serra fou notari, almenys fins l'any 1427, per l'autoritat de l'abat de Sant Pere; actuà com a tal al castell de Beuda, i del 1407 al 1409 fou jutge ordinari de la cúria besaluenca (Cf. Joaquim DANÉS I TORRAS, *Los notarios de la circunscripción de Olot*, 1950, mss. inèdit a l'Arxiu i Biblioteca Municipal d'Olot). Les circumstàncies que acompanyaren la peculiar aplicació de la butlla "Etsi doctoris gentium" al bisbat de Girona són exposades per Josep PERARNAU, *Notícia de més de setanta inventaris de llibres de jueus gironins, anys 1415 i 1416*, dins "Arxiu de Textos Catalans Antics", 4 (1985), 435-444, on consta que els jueus de Besalú presentaren tals inventaris (443).

10. *T.D.*, vol. I, Conversos, 97 ss.

11. *id.*, *id.*, 96.

Aquell 8 d'octubre de 1415, en què arribà la butlla, davant els sots-veguer i el batlle, Arnau de Biure, donzell, el jutge Bernat Cornell i el jurat Ponç Pujol —els altres jurats eren fora de la vila—, enfront de la casa del difunt Arnau de Vila, que aleshores era del notari Joan Orts,[12] al carrer que anava de la plaça al pont, per davant del forn i tocant a la casa de l'hereu del ferrer Joan Suybes, essent present el notari oportú, els testimonis cercats per a l'acte i amb la presència també dels jueus i prohoms de la vila, fou llegida la constitució de Benet XIII contra els jueus. Després de les habituals fórmules, el document deia:

"... Et per ço que tant pus laugerament tota il.lícita conversació entre los cristians e jueus sia squiuade, quant pus deligentment serà tolta tota occasió de comunicar ensemps, ab diligent exortació amonestam, en Jhesu Xrist, los prínceps Cathòlics e altres fels senyors temporals, que en lurs ciutats, viles o lochs, en los quals ells assignen cert loch e part, fora la qual a aquells no sia lícit star ni habitar per manera que no stiguen ni habiten mesclats ab los cristians. Et lo juheu, fora la part a ell assignada, tendrà casa de sa contínua habitació, encórrega la pena ja dessús designade, mas los xristians qui al juheu la dita casa vendra, logar, prestar o en altra manera atorgar presumiran, si seran singulars persones, sentència de vet, excomunicació. Et, si per ventura serà col.legi o universitat, sentència de entredit de fet covengue suésser encorreguts...".

Conseqüentment, foren requestades les autoritats perquè adjudiquessin als jueus un lloc adient, separat de la comunitat cristiana. Tot seguit, i havent declarat ésser fills obedients de l'autoritat apostòlica, Guillem de Mas, Antoni d'Amer i Antoni Grau, juntament amb altres prohoms, escolliren el lloc que els demanaven, per al call, essent presents els jueus Jaacel des Castlar, metge, Ishaq Maimó, Belshom Caravita, Caravita Belshom, Bonastruc de Piera, Vital Caravita, Maimó Vital, Bonjuha de Carcassona i Salomó de Carcassona. Les llindes marcades coincideixen amb els carrers que hi ha encara al voltant de la plaça dels Jueus, on és la suposada "mikwà":

"... De cantono hospitii domine Laurentie, uxoris Francischi Granelli, ville Bisulduni, quod hospitium fuit Raymundi Brugerii quondam, de Bisulduno, et quod est ante furnos dicte ville et qui cantonus est constructus ante januam dictorum furnorum, tenendo et eundo rectam lineam, per vicum publicum, quo itur ad pontem dicte ville, usque ad dessensium puthei dicti pontis, prout cantonata hospitii Johannis Monerii, terminat sequendo usque ad murum Fluviani, sicut dictum hospitium dicti Johannis Monerii terminat, sic intellecto quod a dicto cantone eundo per dictum vicum usque ad dictum cantonem hospitii dicti Johannis a manu dextra, usque ad dictum murum Fluviani, se extendat dictum patium et prout ac quantum se extendunt hospicia inferius contenta et non amplius neque ultra. Infra quod patium seu spacium est situata et inclusa judeorum sinagoga et hospitia sequentia. Videlicet hospitium domine Agnete, uxoris Bernardi Arnaldi quondam, et hospitium heredum Petri ça Casadevall quondam, notarii, et quedam duo hospicia duorum judeorum et hospicium Guillermi Roig, quondam, quod est nunc magistri Bernardi Ferrarii, fisici, commorante in Villa Castilionis Impuriarum, et hospicium Raymundi de Prato, tintorerii Bisulduni, et hospicium Berengarii Avanall, quondam, quod nunc est dirutum et hospicium Bernardi de Manso novo, paratoris, et hospicium Nicholay Paschalis, sabaterii, et hospicium heredum Johannis Suybes, quondam, ferrarii, et prefatum hospitium Johannis Monerii, paratoris, quod fuit Bernardi

12. AHNO (= Arxiu Històric Notarial d'Olot), Besalú, vol. 343, 1415.

de Concho, operarii lapicide Bisulduni. Ita et tali condicione expresse intellecta, quod omnes carraroni et spacia a dicto patio exeuntes versus dictum vicum quo tenditur ad pontem et omnes archate et omnia portalata dictarum domorum ad dictum vicum quovismodo exeuntia inquantum se extendit de dicto Cantono prefati hospitii domine Laurentie, uxoris predicti Ffrancischi Granelli, usque ad dictum cantonum domus dicti Johannis Monerii, claudantur lapidibus et samento, taliter et tali forma quod dicti judei, presentes et futuri, hinc inde non habeant a parte dicti vici aliquod introitum nec exitam ad dictum patium seu spatium superius eis designatum et assignatum. Et quod, a cantono hospitii preffati Nicholay usque ad cantonum viridarii hospitii heredum prefati Johannis Suybes, habeant facere clausuram lapidibus et samento equali altitudine illa pariete viridarii hospitii supradicti dictorum heredum Johannis Suybes. Intellecto tamen quod in predicta clausura fienda possint dicti judei edificare et construere ac dimittere unum portale pro habendo hinc inde ad dictum patium et spatium designatum exitam et introitum quod possint et habeant claudi januis. Consentientes et aplaudentes etiam ipsis, dicto comissario presente, quod possint tenere condirectum claudendo et aperiendo quoddam portale quod est constructum subtus dictam sinagogam et exit ad flumen Fluviani..."[13]

Els concediren un termini de quinze dies per a dur a terme la clausura del call i tan sols vuit perquè tots els jueus de la comunitat mudessin llur residència i domicili a l'interior del clos establert, així com per a dur-hi llurs béns.[14] Realment, els vuit dies concedits per a la mudança de família i estris, dins els límits senyalats era un respir massa curt i no hi havia temps, per la qual cosa hom acordà de donar-los vuit jorns més, fins el dia 14 d'octubre.[15]

Tanmateix, fins aquell moment mai no hi havia hagut cap disposició, a Besalú, que compel.lís els jueus a domiciliar-se en un lloc assenyalat de la vila, puix que de fet visqueren sempre allà on volgueren, bé que, com és lògic, sempre preferiren els indrets propers a la sinagoga. No és menys cert que, quan arribà la butlla amb la fixació de llindes, la comunitat hebraica besaluenca era ja en davallada. Gairebé gosaríem dir que estava mortalment tocada i que fou per a ella com la darrera falconada. Amb llanguiment sobrevisqué fins al decenni dels anys trenta, és a dir, quinze anys més, d'aquell segle XV.

Veritablement, l'estat de l'aljama, almenys en l'aspecte econòmic, devia ésser angoixós, agreujat per les despeses exigides pel bastiment del mur per a aïllar el call de la resta de la població. I tan feixuga fou, que dos dies abans d'acabar el temps marcat per a tancar per complet el susdit call —el 3 de novembre— s'aplegaren els membres sobresortints de la comunitat (cal pensar que no eren els caps de casa) dels pocs que encara restaven a Besalú —Belshom Caravita, el metge Jaacel des Castlar, Ishaq Maimó de Piera, Bonjuha Salomó de Carcassona, Maimó Vital i Vital Caravita, Bonafilla, vídua de David des Castlar, i Salomó Maimó de Piera— els quals

> "... scientes et attendentes nos pro factis et negotiis aljame judeorum ville predicte habere necessarias peccunias, quas ad presens et absque dampno non possumus habere ipsas nisi vendamus de jocalibus dicte aljame..."

vengueren a Salomó Bonjuha de Piera i a Caravita Belshom, jueus de la dita aljama,

---

13. *id.*, *id.*, *id.*
14. *id.*, vol. 344, 1414-1415.
15. *id.*, *id.*, *id.*

"... coronam argenteam ebrayce vocatam *atara*, que deservit ad ornandum rotulum dicte aljame..."
pel preu de 16 lliures i 10 sous.[16]

Efectes de la butlla: conversos

Greu problema era la relació entre els neòfits i llurs antics confrares i parents. Era costum d'atorgar-los un any de convivència i comunicació amb la família jueva després de llur conversió. També hom restrenyia cada vegada més la vida de la comunitat amb la intenció de forçar-la a la conversió. Un dels principals problemes, l'econòmic, conseqüència del canvi de religió, era que l'aljama que tenia més conversos minvava en rendes i carregaments per la raó que els jueus, en ésser batejats, restaven lliures de tota imposició particular o col.lectiva de les aljames, rebaixant-ne en gran manera els ingresos, la qual cosa anava en menyscapte de les rendes de la Corona, a les quals estaven lligades directament les aljames, com a part del patrimoni reial.

El contingut de la pragmàtica de Ferran I —València, 23 de juliol de 1415, legalitzada per l'advocat fiscal d'Aragó, Jaume Callís— ens dóna una idea dels problemes constants que sorgien en la vida ciutadana i en la convivència de cristians i jueus. La més gran dificultat es trobava en l'aplicació al peu de la lletra de totes i cada una de les disposicions; calia trobar el bell mig i la dretura en el compliment de tot allò legislat que, de vegades, quedava preterit per part dels oficials reials, de les autoritats locals i, per si encara fos poc, per part dels mateixos conversos, que arribaren a posar serioses dificultats a les aljames fent sorgir nombrosos conflictes entre ells i l'autoritat del sobirà, les disposicions del qual, força vegades, amollien la vigència de la pragmàtica. La custòdia i garantia de les aljames jueves era sempre en defensa del patrimoni reial, puix que llurs tributs, com hem dit, eren part de les rendes de la Corona, les quals minvaven en créixer les conversions. El monarca hagué de constituir-se en defensor de les aljames i vetllar per llur desenvolupament, amorosint la fogositat dels funcionaris encarregats de portar a terme les disposicions pontifícies.

El 13 de gener de 1416, de Perpinyà estant, el rei respongué agradós a un prec dels jueus del regne d'Aragó, perquè els atorgués la seva protecció enfront de l'entusiasme d'aquells cristians que, en posar en pràctica la pragmàtica, empoquiren els jueus fins al punt que

"... haurian muyta freytura e necessidat e finalment peririan de si les dites Ordinaciones eran asi servadas como por aquellos (cristianos) son percibidas..."

La interpretació de les Ordinacions era tan severa que ni tan sols era permès als cristians de servir-se dels jueus en llurs oficis, arts i coneixements de sastre, argenter, teixidor, llibreter, etc., privant-los de tota mena de treball i deixant-los en la impossibilitat de fer front a llurs necessitats més primàries i, més que res, sense poder pagar deutes i tributs de les aljames.[17] Aquesta petició de les aljames aragoneses trobà una favorable acollença reial i del Consell del sobirà i, en conseqüència, hom donà una disposició aclaridora per a la interpretació de la pragmàtica. En el cas que fossin els cristians i neòfits els qui visquessin entre els jueus, serien ells els qui deixarien llurs

16. *id.*, *id.*, *id.*

17. Francisca VENDRELL DE MILLÁS, *En torno a la confirmación real, en Aragón, de la pragmática de Benedicto XIII*, dins "Sefarad" XX (1960), 322. Tenien prohibit d'enquadernar llibres en els quals figuressin els noms de Jesucrist i de la Verge; havien de lliurar els textos i comentaris talmúdics; hom limitava les condicions de convivència amb els cristians, etc.

domicilis per anar als barris cristians, i serien indemnitzats pels jueus que restessin obligatòriament al call, d'acord amb la taxació feta per un expert que fixaria el preu.[18] Així mateix, el compliment de tot l'ordenat no haurà de significar violència ni molèstia per a les aljames ni llurs components, is'hauran de garantir les persones i llurs béns.[19]

Encara que fos després de la publicació de la butlla de Benet XIII, a Besalú, quan s'inicià el gran allau de conversions, no per això deixem de trobar-ne alguns casos abans, sobretot a partir del *pogrom* del 1391, i és així com apareix, precisament aquest any, un jueu banyolí, Abraham Lleó, qui, juntament amb la seva esposa, rebé el bateig a Santa Maria dels Turers.[20]

Conversions al segle XIV

Que les conversions venien de temps, ho prova l'existència d'un reglament sobre neòfits, del 1297, en el qual era detallada la manera d'ésser tractats els nous cristians.[21] Però, abans de referir-nos als efectes de la creació del call besaluenc, ens interessa de parlar dels qui es convertiren al llarg del segle XIV.

El 29 de febrer de 1332, Joan d'Empúries i Guillem de Sant Miquel, pare i fill, ambdós jueus batejats, nomenaren procuradors Salomó Jucef i son fill Ferrer Salomó, de Besalú, per a vendre a qualsevol persona, jueva o cristiana, a l'encant o no, llurs drets sobre una casa que tenien a Perpinyà, fora del call, les llindes de la qual eren: per un costat, el carrer públic; per l'altre, la casa del paraire Bremon; per un tercer, la del teixidor Guillem Andreu, i, finalment, la de la muller del sastre Bernat Crurzavim. La casa en venda era, *pro indiviso*, de Joan d'Empúries i del seu procurador besaluenc Salomó Jucef.[22]

Gairebé un any després, el 18 de gener, vengueren al mateix Salomó Jucef els fruits i les quantitats que, pel lloguer, devia des de feia vuit anys la vídua de Sicarts d'En Solatge, de Perpinyà, que habitava la meitat de la casa propietat dels Empúries, en canvi de 200 sous. Alhora, renovaven l'autorització per a vendre llur tros de terra.[23]

El 14 de febrer de 1361, el neòfit Francesc de Colell, fill del mallorquí Astruc Bonjorn, que mentre fou jueu es digué Salomó, confessà haver rebut de Pere Arnau de Vila, de Besalú, 63 sous i 9 diners per a vestir i calçar i despeses per a anar a Mallorca, la qual quantitat es compromet a tornar-li quan així li ho exigiran.[24]

L'any següent, el 27 de febrer, Salvador Sauol, de Girona, anomenat abans del seu bateig Astruc Salisar, va vendre al metge Jaacel des Castlar una bíblia, en pergami, dita en hebreu "macdatia" —lectura sagrada—, "Bibliam ebrayce vocatam macda-

---

18. Francisca VENDRELL DE MILLÁS, *En torno...*, 336-337.

19. *T.D.*, vol. II, 47-48, nota 126. El distintiu vermell o groc que era obligatori que portessin els jueus, era un perill en cas de viatjar, sobretot per a les juieries properes a contrades muntanyenques. El Rei, el 26 de març de 1416, autoritzà els jueus de Jaca que es traguessin el distintiu mentre fossin de viatge i a portar-lo només dins els llocs habitats (ACA, Reg., 2390, 83).

20. TORROELLA, *La jueria...*, 21-22.

21. J. REGNÉ, *Catalogue des Actes de Jaime I, Pedro III et Alfonso II rois d'Aragon concernant les Juifs (1213-1291)*, "Revue des Études Juives", 60-61 (1911), i la seva continuació per al regnat de Jaume II, al vol. 73 (1921). Cf. núm. 2670.

22. *T.D.*, vol. I, Conversos, 104-126.

23. *id.*, *id.*, *id.*

24. AHNO, Besalú, fulls solts, 1361.

tia", pel preu de 10 lliures i 9 sous;[25] és molt possible que el gironí la hi vengués per por que, una vegada batejat, li trobessin llibres escrits en hebreu.

També el 1392, Ishaq Ferrer és ja cristià i sempre més serà conegut amb el nom de Ramon Bernat de Cornellà, apel.latiu noble de Besalú, que degué prendre del padrí de bateig, com era acostumat.[26]

Encara aquell any, el 12 d'agost, Vidal Bonastruc, de Barcelona, però que vivia a Besalú, prometé a Joan de Fontcoberta, abans dit Jucef Ferrer, també barcelonf, que si no podien obtenir de Pere Palol, boter gironí, 9 florins i mig que li devia, per la cera que li vengué, seria ell qui li restituiria l'esmentada quantitat.[27]

Conversos al segle XV

El compliment de la butlla de Benet XIII, que fou la causa que el barri on anaven a viure els jueus es transformés en un clos ofegat per un mur, fou també causa de llur ruïna econòmica i àdhuc espiritual; si ja el 3 de novembre de 1415, com hem dit, vengueren la corona d'argent —"atara"— que guarnia el rotlle de la sinagoga, per obtenir diners per a les despeses de la construcció del mur que aïllava el call i condemnar les portes de les cases que eixien fora d'aquest, molt aviat les famílies més assenyalades —Des Castlar, Caravita, etc.— no trigarien, almenys els caps de família, a batejar-se o a marxar lluny de la casa pairal, com Maimó de Piera, que anà a Granollers, mentre el seu germà Ishaq romania a Besalú liquidant el negoci i patrimoni familiar.

Jaacel des Castlar = Gabriel de Perarnau.- La nissaga dels Des Castlar[28] és sens dubte la més il.lustre en els annals de la comunitat hebraica de Besalú al llarg del segle XIV per la seva saviesa —eren metges— i riquesa. Però també pagà el seu tribut als estralls dels *pogroms* i controvèrsies religioses amb la conversió, abans del 5 de març de 1417, de Jaacel des Castlar, data en què ell mateix s'anomena "novus ortodoxus" i viu amb la seva nora, Bonafilla, vídua de David des Castlar, la qual tenia hipotecat el seu dot a Gabriel de Peraroll, batlle de Mieres, per 146 florins,[28 bis] des del 1405.

Jaacel, en convertir-se, pren el nom de Gabriel de Perarnau[29] i no sols continuà

---

25. Manuel GRAU i MONSERRAT, *Notas sobre los judíos de Besalú*, dins "Pyrene" 2ª època, any I, 2 (Olot 1962), 34-47.

26. Sobre els Cornellà hom pot consultar Josep M. de SOLÀ-MORALES i DE ROSSELLÓ, *Llinatges besalunencs dels segles XIV al XV*, "I Assemblea d'Estudis sobre el Comtat de Besalú" (Olot 1968), 169-216; cf. pàgs. 170 i ss.

27. AHNO, Besalú, vol. 275, 1392.

28. *T.D.*, vol. I, Des Castlar, 366-376.

28 bis. AHNO, Besalú, vol. 349, 1417.

29. *T.D.*, vol. I, Des Castlar, 366-376. Manuel GRAU i MONSERRAT, *Metges jueus a Besalú (s. XIV)*, dins "I Assemblea d'Estudis sobre el Comtat de Besalú" (Olot 1968), 29-33; diu: "*Els des Castllar*. Aquesta meritíssima família apareix al llarg del segle XIV i ben entrat el XV en els protocols de l'Arxiu Notarial d'Olot i és força completa la documentació que sobre alguns dels seus membres hem pogut arreplegar en les nostres recerques.

En la *Gallia Judaica* apareixen ja citats els Des Castllar. Originaris de Perpinyà, considerarem com a primer membre d'aquesta veritable dinastia Abraham des Castlar, que tenia dos fills que eren mestre David i Bonafòs. David, que era metge, era a Perpinyà entre el 1273 i el 1277 i passà a viure a Narbona el 1281, i el 1315 el trobem ja establert a Besalú. Bonafòs és citat com a habitant de Perpinyà entre el 1273 i el 1286, i el seu fill, Bonafòs Abraham, hi era encara en aquell mateix any. Fins i tot, l'any 1337, trobem a Perpinyà un David ben David des Castlar, que hom no sap quin parentiu podia tenir amb la família esmentada.

exercint la medicina a Besalú mateix, lloc on ordenà el seu darrer testament "in articulo mortis", cap a hora de tèrcia, davant notari i els testimonis Gaspar de Cartellà —convers com ell— i G. Duran, el 30 de setembre de 1423,[30] sinó que la seva dedicació al negoci familiar dels préstecs prosseguí pròsperament.

Samuel de Fox = Guillem de Fox.- Bonafilla, nora de l'anterior i vídua de David des Castlar, que seguia essent jueva, malgrat la conversió del seu sogre, el 28 de juliol de 1421 vengué a Amoretes, jueva, muller de Guillem de Fox, neòfit de Girona, "qui solebat vocari, cum ebreus erat", Samuel de Fox, les següents quantitats que li eren degudes:

David des Castlar fou el pare del també metge Abraham des Castlar, mestre de Moshè Narboní i que aquest cita en la seva obra mèdica *Orah Hayyim*, que compongué cap al 1350 a Sòria. Enalteix Narboní la gran habilitat d'Abrahan en l'art mèdica, i diu que és del tractat de les febres, que el nostre autor havia escrit, d'on ell obtingué gairebé tot allò que sabia sobre la dita malaltia. Així mateix, el metge Abraham és una altra de les deu notabilitats a les quals, com hem dit abans, Kalonymos ben Kalonymos, dedicà la seva obra. D'ell aconseguí Efodi la nota astronòmica que cita en el seu comentari sobre el *Moré Nebukhim, I, 72*, i és autor de diverses obres mèdiques que es troben en el manuscrit de Rossi 946, compost cap al 1325. Indubtablement fou el metge més important d'aquella família.

Prestà serveis a la cort i, el 1327, Alfons III ordenà al veguer de Girona i Besalú que fossin pagades unes quantitats degudes al mestre Abraham pels seus serveis, i per aquests mateixos, un any després, fou agraciat amb l'exempció total d'impostos per haver guarit el seu fill, l'infant Pere, el qual, un cop rei, el 1336, confirmà tots aquells privilegis que anteriorment li havien estat concedits. També tingué cura del noble Ponç de Rocabertí en la seva darrera malaltia, i Ponç ordenà als marmessors del seu testament que li paguessin 500 sous pels treballs esmerçats, però l'economia vescomtal dels Rocabertí no era tan florent com calia, puix que el dia 29 de juliol de 1332 mestre Abraham cedí els 500 sous a títol de donació a Jofre, vescomte de Rocabertí i senyor de Peralada.

Ben estesa devia ésser la seva fama i la confiança de la gent jueva en els seus coneixements, perquè fins i tot era cridat per a anar a Barcelona a curar i vigilar la malaltia d'algun que havia perdut la salut, i així l'any 1333 hi anà a tractar Rubèn Vidal, i cobrà per aquesta comesa la quantitat de 450 sous. És curiós que, en el document en el qual hom reconeix deure-li aquesta quantitat, apareix com a testimoni A. de Boixols, prevere, establert al monestir de Sant Pere de Besalú; curiós, hem dit, perquè hom troba importants documents que afecten la vida íntima d'aquesta família jueva signats a l'era del mas Boixols, de la parròquia de Sant Pere de Lligordà, avui conegut per mas Colomer.

L'any següent se separà legalment de la seva esposa Bonadona sa Sala, germana dels també metges Moshè sa Sala, de Perpinyà, i d'Abraham sa Sala, de Puigcerdà.

Fem un salt en el curs de la història d'aquesta família. El dia primer de febrer de 1359 s'esdevingué un dels fets més transcendentals de la vida dels Des Castlar, pels lligams i vincles familiars que foren creats entre les famílies econòmicament més poderoses de la comunitat hebraica de Besalú, en casar-se, a l'era del mas Boixols, abans dit, dos besnéts d'Abraham des Castlar, Jaacel i Bonadona, amb Astruga, filla de Bonjuha Benvenist, i amb Caracausa Mair, fill de Mair Caracausa.

Jaacel des Castlar, que fou també metge, ja havia complert els tretze anys, però no els catorze. S'escolaren els anys i, en arribar el 1379, hom ja parlava de casar el seu fill David amb Bonafilla, filla de Ferrer Bonastruc, i és a aquest fill a qui, el 1386, va donar dos llibres, escrits en hebreu, en pergamí, amb aquella magnífica lletra quadrada de l'època, que constitueïen 27 quaderns i mig de la Guemarà dels tractats talmúdics *Baba Qamma* i *Baba Metsià*, l'un, i l'altre, 14 quaderns pertanyents a la Guemarà del també tractat talmúdic *Baba Batra*.

Visqué uns pocs anys a Castelló d'Empúries després del 1401, i allà, el 1405, comprà a Salomó Astruc un seient que ell tenia a la sinagoga emporitana. El seu fill David ja era mort i ell tenia cura, com a tutor, de les nétes Ester, Bellaire, Astruga i Bonadona.

És veritat que l'octubre de 1416 encara era jueu, però ja el 5 de març de 1417 havia estat batejat amb el nom de Gabriel de Perarnau.

La llarga vida de Gabriel de Perarnau = Jaacel des Castlar s'estava ja acabant i, el 30 de setembre de 1423, circa horam tertiam in articulo mortis en presència del notari i essent testimoni un altre convers, Gaspar de Cartellà, signà el darrer document que en tenim: una definició de deutes de Pere Curós, de Crespià.

30. AHNO, Besalú, vol. 364, bis, 1423. *T.D.*, vol. I, Conversos, 104-126.

— 22 sous de Joan sa Costa, de Galliners (31 octubre 1407);
— 25 sous del mateix Joan sa Costa (10 novembre 1407);
— 45 sous dels hereus del difunt Ramon Vinyals, de Galliners (18 gener 1407);
— 45 sous dels mateixos hereus (12 abril 1407);
— 24 sous més dels mateixos hereus (19 gener 1408);
— 27 sous de Berenguer Coma, de Beuda (9 juny 1410);
— 15 sous del mateix Coma (15 setembre 1412);
— 26 sous d'Antoni Strada, de Pampilona, de Besalú, i la seva muller (4 abril 1414);
— 42 sous del matrimoni anterior (6 agost 1414);
— 25 sous d'Arnau Salom, de Mieres (3 març 1407).

En total 14 lliures i 16 sous, que havien d'ésser lliurades a Amoretes i que ho foren tot seguit.[31] A més d'això, l'afer no acabà aquí; aquell dia Gabriel de Perarnau i la seva nora Bonafilla vengueren a Amoretes, conjuntament, 70 sous, sobre les 7 lliures que Bernat Rovira, apotecari de Besalú, i Antoni Codina, d'Ursinyà, els devien des del 14 de maig de 1411; feren àpoca de rebre els susdits 70 sous.[32]

Els Pau.- El llinatge de jueus conversos que prengué el nom de *Pau* era en realitat veí de Castelló d'Empúries, i si aquí en tractem és per la seva activitat econòmica a Besalú.

El 24 de gener de 1415, Bernat de Prat, de Besalú, cedí en concepte de venda a Bonanat de Pau tots els seus drets, per un total de 14 lliures, 5 sous i 8 diners, que hauran de cobrar el proper 25 de juliol, sobre un violari que Asbert de Trilea, donzell, satisfeia anualment.[33]

Un any després, més o menys, el 9 de febrer de 1417, el mateix Bernat de Prat li vengué 7 lliures, 2 sous i 10 diners, pel violari citat abans, corresponent ara a la solució del passat gener.[34]

Uns mesos després, el 15 de setembre, Francesc Colomer era deutor, a Bonanat, de 10 florins, que havia de tornar, la meitat per Sant Miquel i l'altra per Tots Sants.[35]

Trobarem el 1420 —14 d'agost— un altre membre del llinatge: Bartomeu de Pau, giponer, neòfit, que abans d'instal.lar-se a Besalú havia viscut a Perpinyà, en l'acte d'adquirir de Pere Albert, "butiquerio Perpiniani", diverses mercaderies, per valor de 17 lliures i 3 sous; la compra fou a crèdit, segons document notarial de distribució del pagament, que havia d'ésser la següent: per Pentecosta, 100 sous; un any després, uns altres 100 sous, i al cap de dos anys, la resta del deute.[36]

Flora.- Maimó Vital, jueu de Besalú, donà, el 13 d'agost de 1420, certes quantitats, que encara hom devia, a la seva mare Flora, conversa, vídua de Vital Maimó, de Camprodon, per un total de 29 lliures i 12 sous;[37] més endavant encara li va donar la resta de les quantitats per cobrar dins la vegueria de Besalú, menys 20 lliures. La mare nomenà Maimó, encara jueu, procurador seu per a cobrar totes les quantitats que li havia cedit. Per si fos poc, Maimó, que devia gaudir d'una sòlida posició

31. *T.D.*, vol. I, Conversos, 104-126.
32. AHNO, Besalú, vol, 358, 1421.
33. *id.*, *id.*, 345, 1416.
34. *id.*, *id.*, 347, 1417.
35. *id.*, *id.*, 349, 1417.
36. *id.*, *id.*, 356, 1420. *T.D.*, vol. I, Conversos, 104-126.
37. *id.*, *id.*, Id.

econòmica i potser temia pels seus diners, féu donació a sa germana Clara d'unes altres 100 lliures.[38]

Caravita Belshom = Gaspar de Cartellà.- Els Belshom,[39] nadius de Girona, aveïnats a Besalú des de la segona meitat del segle XIV, donaren a la vila comtal un dels jueus més notables de la seva aljama, tan sols parangonable amb Jaacel des Castlar = Gabriel de Perarnau, i com ell convers al cristianisme. Caravita Belshom, batejat l'any 1416, prengué el nom de Gaspar de Cartellà i prometé immediatament, el 22 de juny, a sa muller Goigs, fills i filles, que seguien essent jueus, que mentre visquessin tots junts no els forçaria a batejar-se ni els ofendria amb cap befa per obligar-los a la conversió:[40]

> "...Gaspar de Cartiliano, novus ortodoxus... qui solebam nominari, cum eram judeus, Caravida Belshom, ville Bisulduni, gratis convenio et promito, firma et valida stipulatione, vobis Goigs uxori mee, presenti, quod ego durante tempore quo mecum habitationem facietis, non infestabo vos nec filios nec filias nostros de se baptizando nec aliquod malum, injuriam vel offensam propter que teneamini babtizari. Et ideo obligo bona, etc."

L'antic Caravita Belshom hagué de trasmudar notablement la seva vida pel que fa al món dels negocis, en ésser batejat. Ja no li era lícit de practicar la usura, i per això veurem des d'ara que anirà cedint i liquidant les quantitats encara per cobrar i donar-se al seu ofici, més prosaic, de "mercerius", que és el nom amb què serà designat d'ara endavant.

Podrem veure que ja el primer d'abril de 1417 cedí els seus drets sobre un préstec —tindrà cura de dir que quan féu això encara era jueu— a Mateu des Mor, del Mas d'Ornos deçà, d'Argelaguer, per la suma de 44 sous, tot i que el préstec —era del 23 de novembre de 1413— era fet per 55 sous.[41] I Mateu des Mor tindrà facilitats per a pagar-li la compra, ja que els tres florins que resta a deure els podrà liquidar en dos terminis fins a Sant Miquel; això sí —i aquí ix el seu esperit mercantil—, si no compleix el pacte haurà de lliurar-li una tercera part a més a més, en concepte de multa.

El 5 de juliol de 1417 signava el seu testament la mare del nostre Gaspar, vídua de Belshom Caravita, Fana:

> "Quoniam nullus in carne positus, etc... ego, Fana, uxor Belshom Caravida, quondam, judei Bisulduni, gravi infirmitate detenta, de qua me mori timeo... in meo tamen bono sensu plenaque memoria et loquela existens, meum condo, facio et ordino testamentum, in quo meos pono et eligo manumissores et hulus mei testamenti executores... Gaspar de Cartiliano, tenderium, filium meum, et Petrum Benedicti, juponerium, generum meum, novos ortodoxos sive noviter ad fidem conversos... Quibus et utrique ipsorum dono et facio plenum posse omnia bona mea... In primis volo injurias meas restitui et debita mea persolvi... Item dimitto dicto Gaspar, filio meo, pro hereditate et legitima sua materna et pro omni allo jure sibi pertinenti in bonis meis, quasdam tovallias listatas et quandam culcitricem meam meliorem et quandam taceam meam argenti albam, in quibus ipsum heredem meum instituo. Item dimito Regine, uxori Maymoni Vitalis, judei dicte ville,

38. *Id.*, *id.*, Id
39. *T.D.*, vol. I, Caravita Belshom, 352-354.
40. AHNO, Besalú, vol. 344, 1415.
41. *Id.*, *id.*, 348, 1417.

filie mee, pro hereditate et legitima sua materna et pro omni jure sibi pertinenti in bonis meis, decem florenos in denariis et tertiam partem totius raupe lini, que est in quadam techa mea, et quasdam cotam et tunicam meas coloris lividi, in quibus ipsam heredem meam instituo. Item dimito Dulcie, uxori dicti Petri Benedicti, filie mee, pro hereditate et legitima sua materna et pro omni alio jure pertinenti... in bonis meis, unam gramasiam meam, coloris lividi, et unum cohopertorium, sive "paliet", operatum auro et cirico, in quibus ipsam filiam meam heredem instituo. Item dimitto duos florenos auri quos volo dare amore Dei pro anima mea nomine dictorum meorum manumissorum. Super omnibus aliis bonis et juribus meis... ubique sunt, presentibus et futuris, exceptis hiis de quibus superius sum testata, instituo et facio mihi heredes meos universales dictos Gaspar et Dulciam, filium et filiam meos, equis partibus. Et hec est mea ultima voluntas... Actum Bisulduni .v. die Julii.

Testes... huius testamenti sunt G. Ponţii Jacobi, sartor, novus ortodoxus; Bn. Michaelis; Bn. Perals, sartores; G. Vinyals; Ludovicus Riba, paratores; Johannes Valinnis, textor et Bernardus Ornos, spaherius, Bisulduni."[42]

Del 13 de setembre de 1417 hi ha un document, força incomplet, tan insuficient que ni tan sols hi figura l'encapçalament ni els testimonis, fet a nom de Salomó Maimó de Piera i en el qual eren testimonis Gaspar de Cartellà i Llorenç Jacob "neophitus novus ville Castilionis Impuriarum".[43] No en sabem res més.

El 7 de novembre de 1419, Blanca, que es diu muller de Gaspar de Cartellà, conjuntament amb el giponer Maimó Vidal, absolgueren Vicenç Rodon, de Tortellà, de tota mena de deutes fins al dia de la data del document.[44] L'interès d'aquesta notícia està en la dona Blanca, puix que sabem que Gaspar era casat amb Goigs. ¿Havia quedat vidu de la seva muller, Goigs, i s'havia casat per segona vegada amb aquesta Blanca, que, a més, diu que mentre fou jueva es digué Bonafilla i era, a més a més, vídua de David des Castlar i per consegüent nora de Jaacel des Castlar = Gabriel de Perarnau? S'havia separat de la primera muller en no convertir-se també ella? Val a dir que el document no aclareix res d'aquest embull.

L'any 1423, el 22 de desembre, Francesc Rovira, de Fontcoberta, que viu a Vilademires, es presentà al batlle i sòts-veguer de Besalú, Joan de Casafranca, i féu present:

"... intus dictam villam personaliter... in presentia mei Johannis de Ornos, notarii publici Bisulduni, et testium, scilicet, Jacobi de Sancta Pace, juponerii Bisulduni, et Anthonii de Oliveria, parrochie Sancti Martini de Campo Maiori... coram venerabilibus baiulo et subvicario. Quod cum ad sui noviter pervenerit auditum se fore excomunicatum, eo quia asseritur ipsum fuisse monitum de tenendo hostagium Leonardo de Corbera, converso Barchinone, quod tamen ipse ignorat; attamen casu quo fuerit monitus, dixit quod ipse erat in dicta villa Bisulduni pro tenendo dictum hostagium, de quibus idem Franciscus Rovira petit sibi fieri et, si voluerit, tradi unum et plura publicum et publica instrumentum et instrumenta...

Et post predicta, ... Gaspar de Cartiliano, mercerius ville de Bisulduno, procurator ut dixit dicti Leonardi de Corbera, existens coram dicto Francischo Rovira, intus dictam villam personaliter repperto, in presentia mei no-

---

42. *Id.*, *id.*, id.
43. *Id.*, *id.*, 349, 1417.
44. *Id.*, *id.*, 353, 1419.

tarii predicti et testium, scilicet, Petri Perull et Johannis Ruffa, de Bisulduno ad hec assumptorum, dixit hec verba vel similia...:

"En Rovira, entès he que vós sots ací, per tener hostatges, per rahó d'alcuna quantitat de diners a què sots tengut a'n Leonard de Corbera, ciutadà de Barcelona; per què yo, axí com a procurador del dit Leonard, ma profir de dar-vos, tot jorn que vós ho demanarets, la provisió acustumada, ço és, .viii. diners quescun dia".

Et dictus Franciscus Rovira, respondens, dixit dicto Gaspar...:

"Yo són prest de pendra la dita provisió, però no la'us demanaria, mes raquir-vos que cascun die le'm portets".

Et dictus Gaspar dixit:

"Yo no le'us he a portar, mes són prest de dar-le'us quescun jorn que le'm demanets".

Et tunc Franciscus Rovira respondit dicens:

"Ara dats le'm per vuy".

Et confestim dictus Gaspar solvit et tradidit dicto Francisco Rovira, pro provissione ipsius diei, octo denarios Barchinonenses, quos quidem octo denarios dictus Franciscus Rovira recepit, de quibus omnibus predictis dictus Gaspar nomine predicto petiit fieri instrumentum..."[45]

El 28 de novembre de 1424, Gaspar de Cartellà, fill de Belshom i Fana, ja difunta, donava a la seva germana Magdalena, anomenada Dolça abans de sa conversió, i casada amb Bernat de Casafranca, giponer de Besalú, les 22 lliures que li corresponien de la donació testamentària de llur mare, amb la renúncia expressa per part de Magdalena de qualsevol altra petició i demanda. El mateix dia, la germana d'ambdós, Regina, jueva, casada amb el també giponer Jaume de Santa Pau, renunciava als seus possibles drets sobre l'herència dels seus pares, per qualsevol motiu, a canvi dels 20 florins que li eren lliurats. El seu marit, Jaume, i el seu fill, Dalmau de Cartellà, "anno presenti ad fidem catholicam conversus", autoritzaren i juraren sobre els evangelis la renúncia feta per la seva esposa i mare. Per la definició de l'herència quedaren uns altres 20 florins pendents a favor de Regina, que havia de cobrar-los per Nadal, però féu expressa abdicació de la dita quantitat.[46]

El 5 de juliol de 1426 Gaspar de Cartellà havia ja casat el seu fill Rafael i, per a sustentació del novell matrimoni, els donà 200 florins, a pagar en quatre anys, amb la condició de poder avançar les pagues, si així fos la seva voluntat, o desdirse'n si ho considerava oportú, sense dret a reclamació per part del fill, nora o possibles néts. El cas és que immediatament després de fer la promesa, el 10 de juliol, Rafael rebé automàticament els 200 florins.[47]

Del 24 de novembre de 1427 hom conserva, entre els fulls del volum de protocols de l'Arxiu Històric Notarial d'Olot, núm. 374, una lletra força interessant, dirigida

"Al molt honrat lo senyor en Gaspar de Carteyà
a Besalun.

Senyor e car amich, per an Johan Reffer he sebut com sou a Beselun, per què us prech que, pus vós sots aquí, vuyau dar loch a madona ma mare de les obligassions que jo avia a vós fetas dir e són aquestes: d'en Fiol de Tapioles a .xviiii^{o}. d'abril cccc XXVi. una de.iii. liures .xvii. sous; altra d'en Servià de Serinyà a xxvi de febrer de cccc xxii de .iii. liures .vi. sous; altra d'en

45. *id.*, *id.*, 364bis, 1423.

46. *id.*, *id.*, 365, 1424.

47. AHNO, Besalú, vol. 369, 1426.

Font de Guixeres a x de maig de cccc xxii de .xxii. sous; altra d'en Antoni Codina Dosinyan a xxiiii de juliol de cccc xxvii de .xviii. sous; altra d'en Pere Asgleya de Beuda a xx de setembre de cccc xxvii de .viii. sous .viii. diners. Per què us prech que per so que la cosa se puya així cutats doneu lo dit loch e, si res puy per vós fer, són prest. Ascrita en Gerona a xx iiii de nohembre.

a vostra play prest

Johan Cavaleria."

En el dors de la mateixa carta hi ha una nota, del 3 de desembre següent que diu, i és la contestació de l'anterior:

"Gaspar de Cartiliano, mercator Castilione, trado vobis Margarite uxori Bn. Cavaleria, condam, magistri in medicina Gerunde, in .xl. solidos Barchinone ex illo debito .iii. libras .xvii. solidos cum obligatione facta P. Fiol de Tapioles. Item in .iii. libras .vi. solidos contra F. Servi de Serinyà. Item in .xxii. solidos contra en Font des Guixeres. Item in novem solidos .viii. dineros contra P. Sgleya de Belda.

Testes G. Soler Olot et Johan (...)."

Del 3 de desmebre hi ha també una nota que no és altra cosa sinó la que hi ha al dors de la carta anterior, adés transcrita, bé que un poc més ampliada, la qual, completa, diu així:

Gaspar de Cartellà, de Castelló d'Empúries, ven a Margarida, vídua de Bernat Cavalleria

"... magistri in medicina civitatis Gerunde totum locum et jus meum... in .xl. solidos monete bar. de terno in et super illo debito .lxxvii.solidor. et oboli quod Petrus Fiolla de Tapiolis, parrochie Monte acuto, debere mihi recognovit. ... Item ... in illis .iii. libris et .vi. solidis dicte monete quos Franciscus Seuia... Item... .xxii. solidos quos Font de Guixeres... Item... .viiii. solidos et octo denarios quos Petrus de Sgleya, parrochie de Belda... Item ... in .xviii. solidis, quos mihi debet Anthonius Codina, de Ussiniano...

Testes Guillermus de Solerio, ville de Oloti, et Johannes Seudiment, scriptor de Bisulduno."[48]

El primer de setembre de 1432, Rafael de Cartellà, que es diu *tenderius* i viu a Castelló d'Empúries, apareix com a hereu universal del seu pare Caravita Belshom = Gaspar de Cartellà, ja difunt, conjuntament amb el seu cosí Dalmau de Cartellà, "mercerius", també de Castelló, procurador del primer, de la seva muller Agnès i de sa mare Blanca —una altra vegada cal preguntar-se: què passà amb Goigs?—; reberen el document pel qual ostentaven la citada procuradoria, feta a la capital del comtat emporità, el 16 de maig de 1432.[49]

La darrera notícia sobre aquest llinatge i en la qual encara hom fa esment de l'il.lustre Gaspar, és del 9 de maig de 1435, dia que Salvador Bonet, giponer de Besalú, vengué a Salvador Rimal una casa prop de la plaça i carnisseria, la qual llindava amb la que antigament fou de Pasqual de Condamina i era ara dels hereus de Nicolau Valent, mercer; per un altre cantó la llinda era la via pública; la del sastre Joan Ros —Salvador Rimal també era sastre— ho era per un tercer i hom fa constar que abans havia estat de Gaspar de Cartellà; i, darrerament, la quarta llinda era la casa dels hereus de Pere Spuela, carnisser, i la muralla del castell de la vila.[50]

---

48. *id.*, *id.*, 374, 1427.
49. *id.*, *id.*, 380, 1432.
50. *id.*, *id.*, 387, 1435.

Marc Sirvent.- L'abril de 1417 apareix també com a neòfit el nom de Marc Sirvent, Ishaq Salomó de Carcassona, però aveïnat a Castelló d'Empúries. La cita procedeix d'una cessió d'un títol de venda pel qual Caravita Belshom = Gaspar de Cartellà, cedeix els seus drets sobre 42 sous que li devia Bernat Carrera de Cantans, des del 24 de maig de 1411, quantitat que li lliurà tot seguit.[51]

Marc Furtià . Francesc Provet.- Són dos conversos de Castelló dels quals només coneixem el nom jueu del primer, Marc, procurador, el 1417, de Francesc Provet, i es deia abans Astruc Zarc.

Marc Furtià, el 15 de novembre d'aquell mateix any, i per la força de la procura feta un mes abans, autoritzava Gaspar de Cartellà a cobrar els deutes i quantitats pendents amb el seu apoderat i en especial els de Guillem Sestries.[52]

Bernat Minyana.- Mossèn Ramon Corbella publicà[53] els capítols matrimonials signats en poder de Jaume sa Carrera, notari de Barcelona, el 21 de juliol de 1399, entre els conversos Francesc Blanc, fill gran del també convers Guillem Blanc, metge, veí de Castellnou d'Arri (França), i Margarida, conversa, filla del difunt jueu de Camprodon, Vidal Maimó, i de Flora Prat, conversa igualment. Tots ells eren d'ascendència vigatana. Margarida era germana de Bernat Minyana, sastre de Vic, i de Maimó Vidal (vegeu abans "Flora"). Ambdós germans li donaren de dot 60 florins i com a penyora una *Bíblia*, en hebreu, escrita sobre pergamí, amb les cobertes de cuiro vermell i clavetejat.

Tots dos germans eren vivents el 1413, el convers a Vic i el jueu a Besalú. Per primera vegada ixen en la documentació besaluenca el 13 de gener de 1413, en cancel.lar Maimó Vidal un deute de 200 sous, part d'una quantitat més alta, deguda per R. de Bosc, de Maià, a Joan Arialta, de Palera, que aquest, alhora, cedí a títol de venda al jueu, el qual solament aconseguí de cobrar-ne 15. El mateix dia Maimó Vidal vengué al seu germà Bernat Minyana tots els seus drets sobre una sèrie de quantitats que en conjunt sumaven 33 lliures.[54]

Dies després, el 30 de gener, Joan des Sorts, d'Argelaguer, vengué a Maimó Vidal la meitat de la collita de raïm per un període de tres anys, del seu mas de Sorts, pel preu de 5 florins anuals. Maimó Vidal, alhora, cedí els drets sobre el raïm a Bernat Minyana, així com una altra sèrie de sumes per un total de 362 sous i 6 diners.[55]

A la darreria d'aquell any, el 7 de desembre, Caravita Belshom, procurador de Bonastruc Vital, ambdós de Besalú, en nom propi i en el de Maimó Vidal, cediren al sastre vigatà convers, Bernat Minyana, llurs opcions sobre un deute de 28 florins, de Guillem Monia, de Setcases —Camprodon, 26 d'octubre de 1410—, signat davant el notari Francesc Massot. Així mateix Caravita Belshom li va cedir unes altres quantitats per valor de 33 lliures i 9 sous.[56]

Dalmau de la Ala.- Dalmau *de la Ala* era un neòfit gironí que l'any 1418 va te-

---

51. *id.*, *id.*, 349, 1417.

52. *id.*, *id.*, *id.*, *id.*,

53. Ramon CORBELLA, *La aljama de Juheus de Vich. Centuries XIII i XIV* (Vic 1909), 143 ss.

54. AHNO, Besalú, vol. s/n., 1413.

55. Nolasco DEL MOLAR, *Edificios religiosos de los judíos de Besalú*, dins "Misión", núm. 498, (Olot 1965), 8.

56. AHNO, Besalú, vol. 358, 1421.

nir una certa relació econòmica per terres besaluenques. El 17 de febrer, Guillem i Pere Frigoler, pare i fill, de Mieres, li demanaven un préstec d'11 lliures i 10 sous, a tornar entre la festa de Pentecosta i Sant Miquel, amb un guany de 20 sous. És molt possible que els diners del préstec fossin per a tapar un altre forat, puix que tot seguit Salomó Maimó de Piera, procurador d'Ishaq Maimó de Piera, el que vivia a Granollers, els féu definició —Sant Julià de Palol, not. Jaume Mateu, 3 de setembre de 1417— de llurs deutes.[57]

Les seves andròmines anaren més enllà i, tot seguit, amb el joc de préstecs i definicions comprometé 7 lliures a Pere de Soler, de Mieres, Guillem des Coll, de l'esmentada parròquia, i Nicolau Bofill, de Besalú, a tornar en terminis successius, de 30 sous cada mig any, mentre Salomó Maimó de Piera, en virtut de la dita procura, feia les corresponents absolucions a Pere de Soler, de les 9 lliures que els devia, a ell i a Bonastruc Vidal.

Manuel GRAU I MONSERRAT
de la Universitat de Barcelona

57. AHNO, Besalú, vol. 349, 1417. Aquest Salomó Maimó de Piera també era procurador de Bonastruc Maimó de Piera, segons consta en document signat pel notari de Granollers, Pere Verdera, el 17 de maig de 1417, al moment de fer definició de deutes a Nicolau Pagès, de Dosquers.

LA CORONA D'ARAGÓ ALS REGISTRES D'URBÀ VI

Dins el pla general de recerca de documentació referent al Cisma en la seva relació amb la Corona d'Aragó, m'he ocupat d'explorar els Registres Vaticans 310-312 i el volum Collettorie 393. Es tracta dels únics registres de la cúria pontificia que ens han quedat d'Urbà VI (1378-1389), ja que tots els altres registres d'aquest temps i obediència cal donar-los per perduts.[1]

La pregunta a la qual voldríem respondre amb aquesta recerca és la següent; la "indiferència" de Pere IV[2] ¿suposà de tallar completament les relacions de l'església del país amb la seu de Roma? O, al contrari, ¿alguns eclesiàstics i fidels de la nostra terra continuaren acudint al "primer elegit" d'entre els dos papes discutits, en sol.licitud de concessions? ¿Quines gestions féu per la seva part Urbà VI per a relacionar-se amb l'Església i el poder civil de la Corona d'Aragó?

Els límits de la resposta són evidents si hom considera que els registres de referència són dedicats preponderantment a documents procedents de la Cambra Apostòlica i que només cobreixen els anys 1378 i 1380-1382. Són llacunes molt importants; per a convèncer-se'n n'hi ha prou de constatar el seu silenci sobre l'activitat de Mateu Climent.[3] Les fonts vaticanes que analitzem no passen enllà d'informar sobre un intent de nunciatura d'Urbà VI a Aragó el 1378, a càrrec de Bertran de Massell, i de donar un aclariment i precisió entorn del caràcter de la missió del bisbe de Faenza, Francesc Uguccione d'Urbino, prop del rei d'Aragó.[4]

Bernat de Massell, antic tresorer i pagador de Gregori XI, fou nomenat nunci i col.lector als regnes d'Aragó, València, Navarra i Mallorca i comtat del Rosselló amb data d'1 de setembre de 1377, amb els acostumats privilegis que acompanyaven aquest càrrec.[5] Per tal d'estimular-lo a exercir bé la seva responsabilitat, hom li donà un bon benefici situat al país on havia de recaptar diners; el deganat de Terrantona, al bisbat de Lleida.

Una vintena de dies després de la seva elecció, Urbà VI el confirmava en la col.lectoria.[6] No té res d'estrany que al cap de poc l'instés a trametre cabals a Roma per tal de poder sufragar les despeses de la guerra amb els de Florència[7] i podem pensar que Bernat de Massell obeí. Però sí que pot resultar una mica sorprenent

---

1. G. TELLENBACH, *Repertorium Germanicum. II. Verzeichnis der in der Registern und Kameralakten Urbans VI., Bonifaz' IX., Innocenz' VII. und Gregors XII. vorkommenden Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches, seiner Diözesen und Territorien, 1378-1415* (Berlín 1933), 5 i 18.

2. A. IVARS, *La "indiferencia" de Pedro IV de Aragón en el Gran Cisma de Occidente (1378-1382)*, dins "Archivo Iberoamericano", 29 (1928), 21-97 i 161-186.

3. F. BLIEMETZRIEDER, *Ein Bericht des Matthäus Clementis an Urban VI. (ca. 1381) über seine Arbeiten zu dessen Gunsten in Aragonien*, dins "Studien und Mittellungen aus dem Benediktiner- und dem Cistercienser- Orden", 29 (1908), 580-587.

4. EUBEL, *Hierarchia Catholica*, I, 26 i 246.

5. El nomenament, *Collect.* 393, ff. 85-88v. Sobre l'activitat anterior de Bernat, *ibid.*, ff. 43-49v.

6. Roma, 28 d'abril 1378; Collect. 393, ff. 88v-89r. Publ. per O. PREROVSKY, *L'elezione di Urbano VI e l'insorgere dello scisma d'Occidente*, "Misc. Soc. Romana di Storia Patria, XX", (Roma 1960), 216.

7. Roma, 5 de maig 1378; *Collect.* 393, ff. 90v-91; text a O. PREROVSKY, *Op. cit.*, 216-218.

que li encarregués de portar al rei de Navarra una peça de roba vermella de part del papa i d'exhortar-lo a vestir d'aquest color, que era el de l'hàbit pontifici.[8] Tanmateix, el propòsit d'Urbà VI, ben adient a la seva psicologia dels primers dies de govern, era d'invitar el monarca Carles II, dit "el Malvat", a portar lliurea de criat pontifici. I el juliol següent aprofitava el viatge del bisbe de Sogorb, Ènnec de Vallterra, de Roma a la seva diòcesi, per ordenar a aquest i al col.lector que fessin una gestió semblant prop del rei d'Aragó i del príncep de Girona, el futur Joan I.[9]

Aquesta darrera carta, en passar per Avinyó, fou encara registrada per la tresoreria papal; fou, però, el darrer document d'Urbà VI al qual hom donà validesa. Ja abans de l'elecció de Climent VII, el tresorer avinyonès, Pere, bisbe de Magalona, advertí Bertran de Massell que no s'atrevís a enviar a l'arquebisbe de Bari "qui se falso gerit pro papa" cap de les sumes que pertocaven a la Cambra Apostòlica.[10] Bertran degué demostrar suficientment la seva adhesió a l'obediència clementina, i així fou confirmat com a col.lector d'aquesta.[11]

Al retorn dels enviats de Joan I de Castella a Avinyó i a Roma, el setembre de 1380, els acompanyà el bisbe de Faenza,[12] que es trobà al procés de Medina del Campo fins el maig de 1381, quan el rei de Castella determinà de decantar-se per l'obediència avinyonesa. Poc després Francesc Uguccione es traslladava a Saragossa; continuà a Aragó fins almenys el maig de 1382, en què Pere IV el recomanava al rei de Navarra.[13]

Justament per aquell temps Urbà VI amplià al prelat la missió de nunci, estenent-la a matèries específicament econòmiques. Li encarregà de cobrar de l'abat Galceran de Ripoll sis-cents florins d'or que devia a la Cambra Apostòlica.[14] Erròniament la carta pontifícia suposa que el monestir es trobava en territori de la diòcesi de Girona, indici que la cúria romana no disposava de la informació administrativa —que devia haver restat a Avinyó— necessària per a situar correctament el monestir.

No ens consta si el bisbe de Faenza pogué cobrar la suma encarregada; el cert és que les esperances —o les urgències— d'Urbà VI de poder liquidar els crèdits que tenia a la corona d'Aragó creixien al final del 1382. En efecte, nomenà Francesc Uguccione col.lector general per als regnes d'Aragó, València, Navarra i Portugal, i per al principat de Catalunya, el 18 d'octubre de 1382.[15] Poc temps després, el 13 de novembre, hom li donà competència per a supervisar l'activitat de tots els col.lectors que operessin als regnes sotmesos a Pere IV d'Aragó,[16] i li encarregà de publicar allí l'excomunió que pesava sobre els seguidors de Climent VII.[17]

Per altres documents sabem que les intencions pontifícies no arribaren a terme. L'obediència avinyonesa anà imposant-se gradualment al país. Només hem trobat un personatge català que rebés una prebenda d'Urbà VI. Es tracta del canonge de Tarragona, Ramon de Bosc, que el dia 18 de juliol de 1388 obtingué el càrrec d'altarista de S. Pere del Vaticà, és a dir, d'encarregat de recollir la part d'ofrenes

8. Roma, 19 de maig 1378; *Collect*, 393, f. 90; O. PREROSVSKY, *op. cit.*, 218.
9. Tívoli, 4 juliol 1378; *Collect*, 393, f. 91v.
10. Avinyó, 17 setembre 1378; *Collect*, 393, f. 92.
11. Avinyó, 15 febrer 1379; *Collect*, 393, f. 94rv.
12. M. SEIDLMAYER, *Die Anfänge des grossen abendländischen Schismas* (Münster 1940), 40 i 43-44.
13. SEIDLMAYER, *op. cit.*, 107 i 289-290.
14. Lletres d'Urbà VI a l'abat de Ripoll, Roma, 11 de maig de 1382; *Reg. Vat*, 310, f. 223rv
15. *Reg. Vat.* 310, ff. 279v-280v.
16. *Reg. Vat.* 310, f. 283rv.
17. *Reg. Vat.* 310, ff. 288r-289r.

dipositades a la basílica que pertocaven al papa.[18] Podem pensar que es tractava d'un eclesiàstic establert des de feia molt de temps a la cúria pontifícia i sense relacions especials amb l'església del seu país. Els curials de la Corona d'Aragó semblen haver-se decantat unànimement per Climent VII.

Quan morí Urbà VI, Aragó estava perdut definitivament per a l'obediència romana. S'explica, doncs, que els cardenals no comuniquessin oficialment la notícia de la mort del papa Prignano al nostre rei. Es limitaren a fer-ho saber als prínceps i personalitats dels quals podien esperar ajut per al conclave.[19]

Josep Maria MARQUÈS

1

1378 juliol 4. Tívoli — ASV., *Collect.* 393, f. 91^{v}.

Urbanus episcopus servus servorum Dei dilecto filio Bertrando de Masselio, archidiacono de Tarrantone in ecclesia Ilerden., sedis apostolicae nuncio, salutem et apostolicam benedictionem. Specialem dilectionem et caritatis affectum quem ad carissimum in Christo filium nostrum Petrum regem Aragonum illustrem, et dilectum filium nobilem virum Johannem, ipsius regis primogenitum, ducem Gerundensen, gerimus et intendimus gerere in futurum volentes aliquibus honestis insigniis demonstrare eidem regi et duci, raubas de scarleto rubeo pro ipsorum indumentis, prout etiam nos continue utimur, intendimus ex parte nostri facere presentari. Ideoque, discrecioni tuae committimus et mandamus quatenus de pecuniis Camerae Apostolicae, omni excusatione cessante et sine deffectu tali providere procures, quam omnem per venerabilem fratrem nostrum Enecum, episcopum Segobricensem, latorem presencium super hoc fueris requisitus, unam peciam integram de huiusmodi panno de scarleto bono et pulcro promptam et paratam habeas, et illam eidem episcopo per eum ex parte nostra regi et duci predictis presentandam tradas realiter et assignes, in hiis te taliter habiturus quod ex inde apud nos de oboedientiae prontitudine possis merito comendari. Dat. Tibure, quarto julii pontificatus nostri anno primo.

2

1382 maig 11. Roma — ASV., *Reg. Vat.* 310, f. 223^{rv}

Urbanus episcopus etc. dilecto filio Galcerando abbati monasterii Rivipulli ordinis sancti Benedicti Gerunden dioc. salutem etc. Volumus et praesentium tibi tenore mandamus quatenus sexcentos florenos auri quos nobis et camere apostolicae teneris persolvere et inquibus nobis et eidem camere es efficaciter obligatus, nostro et predicte camere nomine tradas atque persolvas venerabili fratri nostro episcopo Faventino, nuntio nostro in partibus Aragonie ad presens commoranti. Nos cum eidem episcopo quitandi et liberandi te de predicta florenorum summa posteaquam illam persolveris necnon absolvendi te auctoritate nostra in forma ecclesie consueta a quacumque excommunicationis vel suspensionis sententia si quam forsan occasione predicte summe debito tempore non solute incurristi ac etiam dispensandi tecum auctoritate predicta super irregularitate si quam sic forsan ligatus celebrando divina vel te illis immiscendo, non tamen in contemptum clavium contraxisti, te tamen prius de tuorum ordinum executione suspenso ad tempus de quo indebitorum, et iniunctis tibi pro modo culpe poena salutari et aliis que de iure fuerint iniungenda, plenam et liberam concedimus tenore presentium facultatem. Datum Rome apud sanctum Petrum VI idus maii pontificatus nostri anno quinto.

---

18. *Reg.Vat.* 311, ff. 202v-203r.
19. *Reg. Vat.* 312, ff. 64-71.

3

1382 octubre 18. Roma — ASV., *Reg. Vat.* 310, ff. 279^{v}-280^{v}

Urbanus etc., venerabili fratri Francisco, episcopo Faventino, apostolice sedis nuntio salutem etc. Cum de tue fraternitatis diligentia et fideli prudentia quibus personam tuam Dominus insignivit, geramus in Domino fiduciam spiritualem, eidem fraternitati universos et singulos collectores et receptores fructuum reddituum proventuum et bonorum quoruncumque apostolicae camere debitorum quocumque nomine nuncupentur a sede apostolica seu eius auctoritate in Aragonie Valentie, Maioricarum, Navvarre et Portugalie regnis et principatu Cathalonie hactenus deputatos et eorum succollectores commissarios et locatenentes auctoritate nostra super officiis et negotiis dicte camere eisdem commissis visitandi videndi quecumque audiendi et examinandi ac tibi exhiberi faciendi libros, taxationes et valores benefitiorum et census Romane ecclesie debitos continentes, necnon computa et rationes collectorum, succollectorum et commissariorum predictorum de gestis, receptis et administrationibus per eos quolibet in premissis necnon super hiis inquirendi et te summarie, simpliciter et de plano sine strepitu et figura iudicii informandi ipsosque collectores, succollectores, commissarios et locatenentes si rationem reddere tibi recusaverint vel neglexerint vel aliter deliquerint seu excesserint in premissis et tue fraternitati videbuntur citandi, quod cum eorum rationibus seu computis certo termino competenti per te eisdem prefigendo nostro seu camerarii nostri conspectui etiam personaliter si tibi visum fuerit, se presentent et ab eisdem collectoribus, succollectoribus et commissariis et receptoribus omnes et singulas pecuniarum summas quas de quibuscumque fructibus, proventibus, iuribus, censibus et debitis ad cameram predictam pertinentibus collegerint et huiusmodi prosequtione negotiorum durante colligant in futurum de quibus camere nostre non reddiderant rationem, necnon a quibuscumque locorum ordinariis et eorum collectoribus et succollectoribus quascumque pecunias per eos olim acceptas pro quibuscumque decimis et subsidiis de prefatis regnis et principatu ad (predictam cameram provenire debentibus et dicte camere assignatas et eorum rationes et computa super hoc audiendi et de eis dumtaxat que in premissis receptis solventes et assignantes liberandi, quitandi et etiam absolvendi, ac de huiusmodi pecuniis ad prefatam cameram destinandis, cambia et conventiones tutas et debitas cum personis et mercatoribus securis fide et facultate ydoneis faciendi et ineundi ac facta et inita per nuntios, collectores, succollectores, commissarios et locatenentes supradictos cum quibuscumque mercatoribus et personis ac satisfactionem eorumdem non securam prout tibi videbitur revocandi et eas securioribus tradendi necnon prefatos collectores et eorum bona ad manus predicte camere ponendi et distrahendi, eosdem collectores et succollectores si parere contempserint capiendi et incarcerandi, eosdemque ipsorum officiis privandi, mercatores quoscumque et procuratores per ipsos collectores ordinatos revocandi et novos substituendi si et quando tibi iustum fuerit expedire; contradictores etiam quoslibet et rebelles cuiuscumque status, conditionis, ordinis vel preeminentie fuerint, etiamsi pontificali vel alia quavis ecclesiastica vel mundana prefulgeant dignitate, auctoritate nostra per censuram ecclesiasticam appellatione proscripta compescendi, et invocandi ad hoc si opus fuerit auxilium brachii secularis necnon illos qui propter defectum solutionis premissorum excommunicationis et interdicti sententias incurrerint, postquam tibi vel alteri apostolice camere nomine recipienti de debitis huiusmodi fuerit integraliter satisfactum ab eisdem sententiis in forma ecclesie absolvendi et cum eis super irregularitate si qua sic ligati celebrando divina vel inmiscendo se illis non tamen in contemptum clavium contraxerint, dispensandi, non obstantibus constitutionibus apostolicis contrariis quibuscumque seu si aliquibus communiter vel divisim a prefata sit sede indultum quod interdici, suspendi vel excommunicari non possunt per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto eorum nominibus propriis et cognominibus mentionem plenam et liberam tenore presentium concedimus facultate. Datum Rome apud sanctum Petrum XV kal. novembris pontificatus nostri anno quinto

De curia et de Camera. B. Francisci.

4

1382 novembre 13. Roma ASV., *Reg. Vat.* 310, f. 283^{r}v

Pro episcopo Faventino ad petendum pecunias

Urbanus etc. venerabili fratri Francisco episcopo Faventino apostolice sedis nuntio etc. Cupientes indemnitati Camere nostre et commoditatibus personarum in regnis, terris et locis carissimo in Christo filio nostro Petro, regi Aragonie illustri subiectis consistentium qui ipsi Camere in aliquo obligate existunt, quam utilius possimus providere, fraternitati tue de qua in hiis et aliis gerimus in Domino fiduciam spiritualem auctoritate nostra ac nostro in ipsius Camere nomine videndi et examinandi ac calculandi subtiliter et diligenter omnes quaternos, rationes et computa queque omnium et singulorum collectorum et subcollectorum fructuum et proventuum dicte Camere in eisdem regnis, terris et locis debitorum necnon ab eis reliqua ac ab aliis personis in dictis regnis, terris et locis consistentibus que sunt predicte Camere in aliquo gravis ratione vel causa pro quocumque preterito tempore obligate illa in quibus ipsi cavere qualitercumque tenentur et qui ab eis agens tenebuntur, petendi, exigendi, recuperandi et recipiendi, ac collectores et succollectores predictos de hiis que prefate Camere vel tibi propterea solverint aut alias pro dicta Camera legitime expenderint, alias vero personas predictas de hiis que ab eis recipis quovis modo quitandi, liberandi et absolvendi perpetuo cum pacto de ulterius non petendo, contradictores quoque quoslibet et rebelles cuiuscumque conditionis, status, ordinis vel preeminentie fuerint etiam si pontificali vel quavis alia prefulgeant dignitate quaviscumque et quotienscumque expedierit auctoritate predicta per censuram ecclesiasticam et captionem et districtionem personarum et rerum compescendi ac etiam si tibi expediens videatur citandi et eis certum terminum prefigendi quo se personaliter apostolico conspectui representent pro meritis recepturi, invocato ad hoc si opus fuerit auxilio brachii secularis. Non obstantibus tam felicis recordationis Bonifatii pp. VIII predecessoris nostri et de una et de duobus dietis in concilio generali quam aliis constitutionibus apostolicis contrariis quibuscumque seu si aliquibus communiter vel divisim a Sede Apostolica sit indultum quod interdici, suspendi vel excommunicari aut extra vel ultra dicta loca ad iudicium evocari non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem plenam et liberam concedimus tenore presentium facultate. Volumus autem quod de pecuniarum summis quas propterea exigeris duo consimilia facias instrumenta quorum uno penes te pro cautela retento reliquum ad dictam Cameram destinare ac si quos citaveris ut prefertur de modo et forma citationis huiusmodi Cameram ipsam certificare procures. Datum Rome apud sanctum Petrum idibus novembris pontificatus nostri anno quinto.

5

1382 novembre 13. Roma ASV., *Reg. Vat.* 310, ff. 288^{r}-289^{r}

Urbanus etc. venerabili fratri Francisco episcopo Faventino apostolicae sedis nuntio salutem etc. Dudum cum filius Belial Robertus olim basilice XII Apostolorum vulgariter dictus Gebennensis, Johannes olim tituli sancti Marcelli vulgariter dictus Ambianensis, Geraldus olim tituli sancti Clementis vulgariter dictus Maiorismonasterii presbiteri, et damnate memorie Petrus olim sancti Eustachii diaconus cardinales nescientes in semitis iustitie dirigere gressus suos et Deum pre oculis non habentes contra nos diversas conspirationes, colligationes et machinationes facere et civitatem Anagnii et nonnullas alias terras nostras et Romane ecclesie occupare et occupari facere et scisma in Dei ecclesia ponere et quamplures alios graves et enormes excessus perpetrare et comittere presumpserint ac deinde in profundum descendentes malorum cum nonnullis aliis quos cum eorum diabolicis suggestionibus ad eorum iniquum propositum sequendum attraxerant congregati in civitate Fundana in domo iniquitatis filii Honorati Baytam olim comitis Fundorum prefatum Robertum antipapam eligendo fecissent, tandem nos contra predictos et nonnullos alios eorum complices et sequaces de fratrum nostrorum consilio debitis iuris solemnitatibus prout facti qualitas exigebat observatis, certos processus fecimus per quos

declaravimus ipsos fuisse et esse scismaticos apostatas et blasfemos et contra nos conspiratores et reos criminis lese maiestatis et tamquam hereticos proiciendos, predictosque R., J., G., et P., olim cardinales, cardinalatusancte Romane ecclesie et omni cardinalatus commodo et honore privamus ac ipsorum bona mobilia et immobilia ac iura et iurisdictiones declaramus fuisse et esse confiscata et confiscamus, ipsosque fuisse et esse excommunicatos et anathematizatos ac incidisse in diversas penas et sententias spirituales ac temporales tam a iure quam ab homine in talia perpetrantes inflictas et promulgatas, ipsorumque personas detestabiles et infames fuisse exponendas et exposuimus a christifidelibus capiendas et subsequenter contra perditionis alumnos Ludovicum ducem Andegavensem, Amedeum olim comitem Sabaudie, Petrum olim comitem Gebennensem et Fulchetum de Seltu olim senescallum Provincie qui in reprobum sensum dati et huiusmodi damnati scismatis notorii seminatores et fautores prefato Roberto antipape et eius sequacibus notorie adheserant et adherebant eique prestaverant et prestabant auxilia et favores etiam in preiudicium nostrum et ecclesie supradicte, et Deum scipati (?) magna gentium armigerarum multitudine ad partes Italie se contulerant ut statum et pacem dicte Romane ac universalis Ecclesie perturbarent ac regnum Sicilie et alias terras et iura dicte Romane ecclesie invaderent et occuparent in magnum preiudicium nostrum et Romane ecclesie ac regni predictorum. Nos de fratrum nostrorum consilio, debitis iuris solemnitatibus observatis prout facti qualitas exigebat contra ipsos Ludovicum, Amedeum (Petrum) et Fulchetum certos processus fecimus per quos sententialiter pronuntiavimus, decrevimus et declaravimus eosdem Ludovicum, Amedeum, Petrum et Fulchetum fuisse et esse scismaticos, apostatas ac sacrilegos et blasfemos ac imitatores huiusmodi dampnati scismatis et hereticorum fautores ac reos criminis lese maiestatis et conspiratores etiam contra nos et velut hereticos puniendos, ipsosque propter premissa fore excommunicatos et anathematizatos et incidisse in penas et sententias tam a iure quam ab homine in talia perpetrantes inflictas et promulgatas, ipsosque fore privatos et depositos ac privamus et deposuimus a quibusvis aliis ecclesiis ac personis ecclesiasticis vel Romano imperio seu quibuscumque aliis obtinebant et que quomodolibet etiam de facto tenebant, ipsorumque bona omnia fuisse et esse confiscata et ea confiscavimus et eorum Ludovici, Amedei, Petri et Fulcheti personas detestabiles et infames fore exponendas et exposuimus a christifidelibus capiendas et voluimus quod omnes et singuli christifideles qui crucis assumpto camat (?) ad prefatorum Roberti, Ludovici, Amedei, Petri et Fulcheti scismaticorum et dampnatorum exterminium se accingerent et eos pro posse prosequerentur, illa gauderent indulgentia illoque privilegio essent muniti que accedentibus in Terre Sante subsidium conceduntur prout hec omnia et singula in diversis nostris inde confectis litteris plenius continentur. Volentes igitur quod premissa ad communem notitiam omnium christifidelium deducantur, fraternitati tue per apostolica scripta districte precipiendo mandamus quatinus in ecclesiis cathedralibus in ipsis partibus consistentibus et aliis de quibus tibi videbitur verbo Dei primitus per te vel alios ad hoc ydoneos coram populo solemniter ac publice proposito saltem semel in ecclesia per religiosos Predicatorum, Minorum, Heremitarum sancti Augustini et sancte Marie de Montecarmelo, quos quidem religiosos si monitionibus et mandatis tuis in hac parte non paruerint cum effectu excommunicationis sententiam incurrere volumus ipso facto in dictis et ipsorum religiosorum ecclesiis et locis aliis dum missarum celebrabuntur solemnia vel alias cum ibidem maior adierit multitudo populi ac etiam in dictorum religiosorum predicationibus publice singulis diebus dominicis et festivis omnia et singula supradicta publices et expones (sic) seu publicari et exponi alta voce et intelligibiliter in vulgari, ac presentium litterarum copias portis dictarum ecclesiarum facias et procures affigi contra dictorum per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescendo. Non obstantibus quibuscumque exemptionibus et aliis privilegiis eisdem ordinibus eorumque personis et locis vel quibusvis aliis ab Apostolica Sede concessis, seu si prefatis religiosis vel quibusvis aliis communiter vel divisim a prefata sede indultum existat quod interdici, suspendi vel excomunicari non possint per litteras apostolicas non facientes plenam ac expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi eorum ordinibus, locis et nominibus propriis mentionem. Datum Rome, apud sanctum Petrum idibus novembris pontificatus nostri anno quinto.

6

1388 juliol 18. Roma — ASV., *Reg. Vat.* 311, ff. 202^{v}-203^{r}

Urbanus etc, dilecto filio Raymundo de Bosco, canonico et priori ecclesie Terraconen. ordinis sancti Augustini salutem etc. Sincere devotionis affectus quem ad nos et Romanam geris ecclesiam ac probate fidei constantia necnon religionis zelus, vite ac morum honestas aliaque laudabilia probitatis et virtutum merita quibus personam tuam fidedignorum testimonio muniri percepimus nobis spem indubiam pollicentur quod illa que tibi commiserimus exeques fideliter, sollicite ac prudenter. Cum itaque per Romanum pontificem pro tempore existentem in basilica Principis apostolorum de urbe ad collegendum portionem de oblationibus et obventionibus in dicta ecclesia provenientibus romanum pontificem unus officialis altarista nuncupatus consueverit deputari, et quondam Gundisalvus Guteri ordinis fratrum Predicatorum professor quem ad huiusmodi exercendum offitium deputaveramus extra Romanam ecclesiam nuper viam fuerit universe carnis ingressus, nos de fidelitate prudentia et sollicitudine aliisque virtutibus tuis habentes? et Domino fiduciam spiritualem te qui etiam ut asseris bone memorie Nicoldi episcopi Tusculani capellanus fuisti, altaristam in eadem basilica (...)

XV kals augusti, pontificatus nostri anno XI.

EL SÍNODE DE LLEIDA DEL 1418

El sínode convocat a Lleida pel cardenal de Pisa, Alamanno Adimari, del títol de Sant Eustaqui, durant la seva legació a Aragó dels anys 1418-1419 fou una reunió d'importància notable. Pel que fa a les relacions de l'Església amb l'Estat, la seva negativa a concedir de grat una subvenció a Alfons V prepara la intervenció vigorosa de l'Església a les corts de Sant Cugat del 1419 i de Barcelona del 1421, on els altres braços acceptaren la proposta eclesiàstica que preconitzava una política de contrapès enfront de l'autoritarisme regi.[1] Pel que pertoca a les relacions de l'Església del país amb Roma, el sínode lleidatà representa el moment en què es consuma el fracàs total de la legació del cardenal Adimari i posa de manifest el poc interès de la clerecia per reduir al silenci Benet XIII, prou molest a Roma;[2] segurament, però, els nostres clergues no s'adonaren que així deixaven a les mans del rei una arma que havia de girar-se contra ells mateixos.

L'aspecte que potser ha estat menys subratllat del sínode és la seva dinàmica interna. La descripció particularitzada del treball per estaments —bisbes, abats, síndics dels capítols— que dóna el canonge gironí Dalmau de Raset, és preciosa per a constatar d'una forma concreta l'oposició existent entre els prelats i les corporacions capitulars. Els bisbes, que acudeixen a Lleida disposats a assentir a les peticions d'Alfons V i del cardenal legat, arriben al final a sumar-se al parer dels capitulars i es neguen a concedir un subsidi econòmic a la monarquia. Contràriament a l'apreciació de Finck, que opina que el concili funcionà sota la direcció de l'arquebisbe de Saragossa, Sapera,[3] l'examen de la marxa de les sessions demostra que la iniciativa la portaren els capitulars.

L'únic dietarista del sínode, el canonge de Girona Dalmau de Raset,[4] en redactà una crònica extensíssima, que ocupa els folis 359-451 del "Llibre d'en Calçada", de l'arxiu capitular de la catedral gironina.[5] Algú ha suggerit que es tracta del recull de les cartes del canonge al capítol durant les sessions, esporgades de les introduccions i cloendes pròpies del gènere epistolar; la qüestió no té massa importància. Com a font històrica, es tracta d'un dietari compost durant la marxa dels esdeveniments que narra, i té des d'aquest punt de vista una precisió extraordinària; caldrà, amb tot, controlar si l'autor no ha exagerat la importància de la seva pròpia gestió.

Villanueva i La Canal (aquest, autor del volum corresponent a Lleida de l'"España Sagrada") renunciaren a editar un document tan extens i redactat en llatí bàrbar.[6] Més coratge es féu Tejada i Ramiro; però no s'atreví a donar-lo textualment, i

1. J. VICENS i VIVES, *El segle XV. Els Trastàmares* (Barcelona 1956), 114-115.

2. K.A. FINK, *Die Sendung des Kardinals von Pisa nach Aragon im Jahre 1418*, dins "Römische Quartalschrift", 41 (1933), 45-59.

3. FINK, *Die Sendung*, cit., 58.

4. Vegeu full a part (G. Roura).

5. A. MASIÀ DE ROS, *Manuscrito denominado "Libro de Calzada", existente en el Archivo Capitular de la Catedral de Gerona*, dins "Analecta Sacra Tarraconensia", 22 (1949), 93-102. El citarem en endavant LC.

6. E. FLÓREZ, *España Sagrada*, t. 47, 173-74: "escrito con la mayor pesadez". VILLANUEVA, *Viage literario*, t. 14, 31: "es muy difuso".

en publicà un ampli resum en castellà. Justificava la seva opció repetint l'acusació de bàrbar per al llatí i manifestant l'esfereïment que havia tingut "al ver cuan largo es y con cuanta pesadez está redactado".[7] Els escrúpols literaris de Tejada ens privaren d'un aspecte notable de l'escrit de Raset, que, quan es trobava amb frases del català col.loquial que no sabia com traduir al llatí, les escrivia en la seva llengua, amb vivesa i energia.

Un treball important sobre el concili de Lleida el féu Puig i Puig. Enquadrà els fets en llur context eclesial i polític, i identificà els noms dels participants.[8] Entre els límits que hom pot assenyalar a aquesta contribució històrica, hi ha el de no haver recorregut al text original, i algun error de detall, com el de fer assistir a Lleida l'arquebisbe Sagarriga de Tarragona o el de rebatejar com a "Avinio Cilolai" el prelat d'Osca, Avinyó Nicolau.

Assistents i protagonistes

Assistiren personalment a l'assemblea l'arquebisbe de Saragossa, Francesc Climent, dit Sapera,[9] i els bisbes de Barcelona, Andreu Bertran (1416-1420);[10] de Vic, Alfons de Tous (1410-1421);[11] de Tortosa, Ot de Montcada (1450-1473);[12] de Tarassona, Joan de Valterra (1410-1432), i d'Urgell, Francesc de Tovia (1416-1436).

El prelat d'Osca, Avinyó Nicolau (1415-1419), es presentà a la sessió inaugural, però en marxà tot seguit, i hi deixà procurador. Pel bisbe de Sogorb, Joan de Taust (1410-1427),[13] hi assistí el bisbe titular de Mileve, Juan Ximenes, recentment designat acompanyant del legat pontifici.[14] Pel bisbe de Lleida, Domènec Ram (1415-1434), conegut com a compromissari de Casp i, més tard, cardenal, era present el seu vicari, Joan de Castell; sembla que el prelat havia anat pel seu compte a Constança.[15] Actuà en nom del bisbe de València, Hug de Llupià i Bages (1398-1427), el seu vicari i provisor, Joan Gascó, prebendat d'aquella seu. Pel bisbe de Girona, Dalmau de Mur (1415-1419), absent a Itàlia amb caràcter d'ambaixador

---

7. J. TEJADA Y RAMIRO, *Colección de cánones y de todos los concilios de la Iglesia española* (Madrid 1851), t. III, 712. El resum que dóna Tejada del text de Raset, 712-736, és força precís.

8. S. PUIG I PUIG, *Episcopologio Barcinonense. Pedro de Luna, último papa de Aviñón* (...) (Barcelona 1920), 351-360. Citarem en endavant aquesta obra com a *Pedro de Luna*. Cal corregir-hi, 352, que l'arquebisbe de Tarragona, Pere de Sagarriga no es trobà a Lleida.

9. S. PUIG I PUIG, *Episcopologio de la sede barcinonense*, Barcelona 1929, 311-321. Citem, per a aquest i altres prelats, bibliografia del país, si n'existeix de diversa de l'*España Sagrada* i del *Viage Literario*.

10. PUIG I PUIG, *Episcopologio*, cit, 297-298, 308-209.

11. J.L. de MONCADA, *Episcopologio de Vich*, ed. Jaime COLLELL (Vic 1894), t. II, 365-377.

12. E. BAYERRI, *Historia de Tortosa y de su comarca* (Tortosa 1960), t. 8, 550-553; biografia desordenada on suposa que una col.lecció de cartes del bisbe Montcada ha estat conservada a Tortosa, sense, però, donar-ne indicacions arxivístiques.

13. P. LLORENS RAGA, *Episcopologio de la diócesis de Segorbe-Castellón* (Madrid 1973), t. I, 205-214.

14. Fou consagrat el 16 d'octubre pel bisbe d'Apt, ajudant-lo els prelats de Città di Castello i Barcelona; LC, f. 365^{v}.

15. Amb tot, J. GOÑI GAZTAMBIDE, *Los españoles en el Concilio de Constanza*, "Hispania Sacra" 16 (1962), 253-386; 18 (1965) 103-168, 265-332, ignora aquesta assistència.

d'Alfons V,[16] es presentà amb poders insuficients, subscrits pel seu vicari general, Pere Ermengol, el prior de la col.legiata d'Uilà, Pere Tortosa.[17] I pel bisbe d'Elna, Jeroni d'Ocon (1417-1425), l'abat de Sant Pere de Roda, Esteve d'Agramunt.[18] En conclusió, els bisbes absents igualaven en nombre els presents; més d'un hauria decidit de no assistir-hi per l'afecció que portava al papa Luna, a qui molts devien la mitra, com podem comprovar observant l'any d'inici de llurs pontificats.

En general els procuradors dels bisbes mostraren poca iniciativa. Deixaren la tasca de sostenir els interessos de les mitres als prelats presents, especialment a Climent, Bertran i Valiterra. De Bertran diu Raset (que el tindrà de bisbe els anys 1419-1431), que en una ocasió digué coses "que bé apparien d'ell, car paraules eren de jueu",[19] i que en respondre als ambaixadors reials, "tot tremolave".[20] Climent era, com a arquebisbe de Saragossa, el cap dels seus col.legues en absència de l'arquebisbe de Tarragona; Raset el trobava també temorenc enfront del rei, "tan se sollave ell de por".[21] En canvi, el bisbe d'Urgell era qui més temia els capitulars[22] i, amb el de Tarassona, el més pròxim i inclinat a seguir-ne els plans.

Entre els abats assistents hom indica el de Montserrat, Marc de Vilalba, criatura de Benet XIII, encarregat de missions de confiança d'Alfons V i futur portantveus de les corts del 1421;[23] el de Poblet, Joan Martínez de Mengucho, home reformador i auster segons Finestres, però "traidor envers lo rey" en opinió de Raset.[24] L'abat de Sant Pere de Roda, Esteve d'Agramunt, en canvi, fou el més significat en l'oposició al legat; fins arribà a redactar l'apel.lació contra ell. Jeroni d'Ocon s'havia escollit, doncs, un representant adequat.[25] L'abat de Veruela, Antonio de Sigena,[26] mostrà de seguir una línia intermèdia. El general de la Mercè, fra Bernat Despla, arribava de Granada, on havia fet una redempció d'esclaus, malalt; no destacà especialment.[27] El gran mestre de Montesa, fra Romeu de Corbera, que tenia fama de partidari de Benet XIII, actuà pràcticament d'ambaixador d'Alfons V prop del concili.[28]

El grup dels abats no tenia un líder natural. En dotze eleccions de comissionats dutes a terme entre el 15 d'octubre i el 6 de novembre, escollí cinc vegades els abats de Roda i Montserrat, quatre els de Poblet i Veruela, dues el mestre de Montesa,

16. Sobre l'ambaixada de Dalmau de Mur, vg. FINK, *Die Sendung*, 51, nota 26. Les instruccions del 7 de maig de 1418, en *Acta Concilii Constanciensis*, t. IV, 233.

17. El nom es troba a F. MONSALVATJE, *Los monasterios de la diócesis gerundense* (Noticias históricas, XIV) (Olot 1904), 128. Així es resol la pregunta que es feia MERINO, *España Sagrada* t. 45, 110.

18. MONSALVATJE, cf. *cit*, 44.

19. LC, f. 430^{v}.

20. LC, f. 439^{v}.

21. LC, f. 433.

22. LC, f. 426^{v}.

23. C. BARAUT, *Benet XIII, darrer papa d'Avinyó i el monestir de Montserrat*, dins "Studia monastica", 13 (1971), 77-103.

24. J. FINESTRES I DE MONSALVO, *Historia del Real Monasterio de Poblet* (Barcelona 1948), t. III, 217-238. L'opinió de Raset, LC, f. 435.

25. LC, f. 389.

26. *España Sagrada*, t. 50, 219.

27. J.A. GARÍ, *La orden redentora de la Merced* (Barcelona 1873), 196.

28. "Le tenían por muy devoto y aficionado de Benedicto", J. ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*, ed. A. CANELLAS (Saragossa 1974), t. V, 462. V. FERRAN I SALVADOR, *El castillo de Montesa, Historia y descripción del mismo precedida de un bosquejo histórico de la orden militar de Santa María de Montesa y San Jorge de Alfama* (València 1926), 46, on indica que era molt addicte a Alfons V.

l'abat de Ripoll i el prior de Sant Pau del Camp, i una els abats d'Eroles i d'Àger.

Representaven els capítols d'Osca i Tarassona antics cortesans de Benet XIII; l'ardiaca de Vila-seca, el de Tarragona; el canonge Ferrer Despujol, el de Barcelona; l'ardiaca de la Selva, Dalmau de Raset, el de Girona; el prior, Joan Ciurana, el de Tortosa; el degà, el d'Urgell; el xantre,[29] el de Lleida; mossèn Ferriol, el de Vic; mossèn Gil Muñoz, xantre, el de València;[30] mossèn Jaume des Castells, el d'Elna. Pel prior de Manresa hi assistia l'auditor del legat, Jaume de Fàbrega. Sogorb i Jaca tenien també llurs representants, que han restat anònims per a nosaltres.

Raset fou el líder del grup. En les eleccions de comissionats fetes des del 15 d'octubre fins al 6 de novembre, l'ardiaca de Girona és encarregat de comissions 18 vegades pels seus col.legues. El seguia el representant de Tarassona, escollit onze vegades; el prior de Tortosa, cinc; el de València, tres, i els de Lleida, Urgell i Barcelona, una vegada cada un. Hem cregut oportú de fer aquest recompte per tal de comprovar que Raset no es pintà ell mateix amb colors que l'afavorissin. De fet gaudí de la confiança dels seus companys i n'acceptà quasi sempre el liderat, bé que una mica a contracor. "Semper habebam loqui", es queixava —amb el malíssim llatí que el caracteritza— i una vegada es negà a acceptar l'elecció que es feia d'ell "car jo havie la fama que de part dels capitulars jo ho fahie tot".[31]

Un sínode que es transforma en assemblea

Hom discutí al principi sobre els llocs per a seure. Poques vegades s'havien de trobar junts els representants de les províncies eclesiàstiques de Tarragona i Saragossa, i no era fàcil de donar-los igualtat en els seients. Les picabaralles trobaren aviat solució.

Ben diferent transcendència tingueren les discussions sobre el caràcter que tindria la reunió. ¿Havia de quedar aquesta a les mans del llegat o, al contrari, havia de constituir-se en assemblea mestressa de les pròpies decisions? El problema el posava Dalmau de Raset el mateix dia d'arribar a Lleida, el 8 d'octubre. Si l'examen dels poders dels procuradors el feien els encarregats del legat (el bisbe de Città di Castello, Bartolomei), i l'abat de Montserrat, Marc de Vilalba, era previsible un sínode dòcil; si els mateixos procuradors intervenien en el control dels propis poders, redactats molts d'ells amb importants limitacions, potser les coses anirien per un altre camí. Dalmau de Raset obtingué l'anuència del cardenal Adimari —primera concessió de les moltes que havien de seguir— a la seva pretensió d'intervenir en nom dels procuradors en l'examen dels poders, al costat del bisbe i de l'abat.

Així foren admeses procuracions que el cardenal hauria fet refusar com a excessivament limitades, per exemple, les que només autoritzaven a sumar-se a la majoria. Fins les del bisbe i del capítol de València, del capítol de Sogorb i del bisbe de Girona, inacceptables del tot, reberen una aprovació provisional, a l'espera que els delegants les modifiquessin. La segona pretensió del legat, que consistia en el secret de les deliberacions, quedà també derrotada.

Adimari explicà en la primera sessió (que tingué lloc a la capella de l'Almoina, al claustre de la catedral, el dia 10 d'octubre) el motiu de la convocatòria d'una forma vaga, referint-se a la unitat de l'Església i a la necessitat de reforma, i demanà que hom elegís una comissió restringida, amb la qual discutiria. Rebé la tercera negativa rodona. Ni hom parlaria de reforma (en tot cas, qui ho desitgés podia exposar

29. Probablement Francesc d'Alpicat; *España Sagrada*, t. 47, 295.
30. Raset sempre l'anomena "precentor nostrer". Era xantre de Girona?
31. LC, f. 409.

les seves necessitats al cardenal), ni hom volia sinodals de segona classe, privats d'assistir a les deliberacions. Els dies del 13 al 15 següents hom forcejava per obtenir al final que tots els assistents deliberessin, i tant a l'esquena del legat, que només en quedarien exclosos els familiars seus: el bisbe de Mileve, procurador del de Sogorb, i Jaume Fàbrega, apoderat del prepòsit de Manresa.

El cardenal havia defensat la seva proposta de mètode de treball en nom del dret canònic, que prohibia assemblees acèfales.[32] Els assembleistes recolzaren la seva en els costums de les corts de Catalunya. No hi hauria, doncs, un sínode, sinó una assemblea que treballaria per estaments o braços (bisbes, abats, capitulars), prendria acords en comissió restringida de representants d'estaments i els comunicaria al legat pontifici en sessió general. Dues eclesiologies s'havien enfrontat, i la del representant papal cedia el lloc a la de l'església del país.

La proposta del legat: isolar Benet XIII

Alamanno Adimari havia vingut a la corona d'Aragó a publicar la deposició de Benet XIII, sentenciat pel concili de Constança.[33] La publicà davant l'assemblea i invità els eclesiàstics a contribuir a la seva execució. Podien ésser considerades dues possibilitats de fer-la efectiva: convèncer el tossut papa, o enderrocar-lo *(convertere vel evertere)*. No negava el cardenal que les darreres ambaixades al papa Luna, en particular la de Lleonard de Sos,[34] indicaven la poca eficàcia de la primera via. La segona, en canvi, suposava recórrer al braç secular, vol a dir, a l'exèrcit d'Alfons V, i declarar la guerra als de Peníscola.

El dia 15 a la tarda començaren les deliberacions per braços. Abats i capitulars coincidiren a apreciar la inutilitat d'una nova tramesa de missatgers a Benet XIII; en tot cas podia intentar-ho el papa Martí, no ells. Però també es negaven a atiar la guerra. Per als abats, Peníscola era inexpugnable. Per als capitulars, la guerra era sempre escandalosa.[35] Uns i altres, amb aquests pretextos, evitaven d'anomenar les coses per llur nom. Els bisbes passaren els dies del 13 al 18 sense decidir; després s'afegiren a la tendència majoritària. El legat pogué assabentar-se'n en la segona sessió sinodal, el 20 d'octubre.

La petició del subsidi

Allò que Adimari cercava en realitat eren diners per a Alfons V, i ara li calgué confessar-ho. Raset sembla ignorar-ho, però el rei tenia demanats 50.000 florins al papa Martí des del començament del 1418; des de Constança li havien estat promesos formalment.[36] Com si no hagués sentit les respostes que el sínode li feia, conti-

32. Segurament es basava en les prescripcions del *Decretum*, I pars, dist. XVII, cap. IV-VI; ed. FRIEDBERG (Leipzig 1922), t. I, col.l. 51-52.

33. Deposició de Benet XIII i declaració de la seva heretgia, en la sessió XXXVII del concili de Constança, 26 de juliol de 1417, ed. dins *Conciliorum Oecumenicorum Decreta* (Bolonya 1973), 437-438.

34. Lleonard de Sos havia estat ambaixador d'Alfons V a Constança, on estigué del 18 al 30 de març de 1418. Narrà a Martí V els treballs del rei per reduir Benet XIII. En despatxar-se la legació del cardenal de Pisa, se li avançà de retorn a Espanya; GOÑI GAZTAMBIDE, *Los españoles en el Concilio de Constanza*, dins "Hispania Sacra", 16 (1962), 372-373. Les instruccions per a la seva anada a Peníscola, 30 juliol 1418, *Acta Concilii Constanciensis*, t. IV, 195-196.

35. LC, f. 366^{v}-367.

36. Petició d'Alfons V al papa, PUIG, *Pedro de Luna*, 344 i apèndix CLVIII, 587. Promesa papal, tramesa per l'ambaixador Nicolau Eimeric, març de 1418, *Acta Concilii Constanciensis*, t. IV, 190.

nuà manifestant el cardenal que la reducció de Benet XIII no calia discutir-la i que farien falta cabals per a dur-la a terme. El dia abans de la sessió havia arribat a Lleida el secretari reial Francesc d'Arinyó. Raset creia que venia a demanar les restes d'una dècima, no totalment cobrada, concedida anys endarrera a Martí l'Humà.[37] Les instruccions d'Arinyó es referien a un subsidi completament nou:

> Primerament ell presentara les letres que se'n porta del dit senyor /rei/ a alguns dels prelats que se són aiustats de present en la ciutat de Leyda /.../ per tal que en lo concili que's celebrarà en la dita ciutat dels prelats e persones eclesiàstiques de les províncies de Tarragona e Çaragoça deu ésser proposat de certa subvenció al dit senyor fahedora per lo clero de les dites províncies per via de dècima o de subsidi imposador sobre los benefficis, rendes e drets ecclesiàstichs de les dites províncies, o notifficarà a cascú d'ells, dels quals confia specialment, pregant e encarregant-los que per si o ab los altres prelats alli aiustats treballen e donen tota manera a ells possible que al dit senyor sia feta notable subvenció /.../
>
> Ítem sera avisat lo dit en Ffrancesch que ans que parle ab algú dels dits prelats, comunique d'açò ab lo reverend arquebisbe de Çaragoça, al qual lo dit senyor de paraula ans de sa partida ha donat càrrec special de procurar que la dita subvenció sia feta /.../[38]

L'endemà passat, un nou enviat del rei, Martí de Torres, explicà "qualiter rex Aragonum et genitor suus fecerant magnas expensas in prosecucione negotiorum ecclesie, et sic hac occasione petebat a clero aliquod subsidium". Canviava el to, però no la música. En les seves instruccions constava de nou que l'aliat dels interessos de la corona a Lleida era l'arquebisbe Climent; en canvi, res no s'hi deia d'una relació entre el donatiu demanat i l'extinció del cisma.[39]

Torres i Arinyó es quedaren de moment amb les mans buides. L'assemblea s'excusà dient que havia de discutir les propostes del legat, que en realitat procedien de la mateixa font, però li arribaven per una altra via.

Davant la resposta negativa dels reunits, el cardenal Adimari començà argumentant que la reducció de Benet XIII al silenci tocava, d'acord amb els cànons, al bisbe de Tortosa i subsidiàriament als prelats veïns. Tal era la legislació vigent entorn de l'heretgia, en la qual el papa Luna havia caigut. Així havia procedit l'episcopat de Bohèmia amb Jan Huss. Totes les esglésies de la cristiandat havien fet grans despeses per la causa de la unitat, mantenint llurs comissionats a Constança; només d'Aragó es defugien d'acostar el muscle a la càrrega. Però, constatant que uns arguments tan incontestables no feien cap efecte, Adimari recorregué a les raons d'autoritat i féu llegir una butlla papal que li conferia poders per a imposar un subsidi als eclesiàstics.[40] Des d'aleshores a Lleida no es parlaria ja més del Cisma d'Occident.

---

37. Sobre la persuasió de Raset, vg. LC, f. 367; no indica, però, el nom de l'ambaixador. Aquest portava cartes credencials per al legat, per als bisbes de Tarassona i Osca, per als bisbes de Tortosa, Urgell i Vic, i dues en blanc, per a abats, amb data de 12 d'octubre de 1418; ACA, Reg. 2666, f. 48-48^{v}.

38. *Memorial de les coses que en Francisco Darinyo, secretari del senyor Rey deu fer per lo dit senyor com sera en la ciutat de Leyda*, ACA, Canc., reg. 2666, f. 48^{v}.

39. LC, f. 368^{v}. Instruccions de mossèn Martí de Torres, ACA, Canc. Reg. 2664, f. 160; "Primerament ans de totes coses tan secretament com fer se puxa donarà la letra que se'n porta per al reverend archabisbe de Çaragoça".

40. Text de la butlla, LC, ff. 376^{v}-378^{v}. FINK, *Die Sendung*, 56, nota 46, indica que aquesta butlla no quedà registrada a la cúria.

Les vies de defensa

Els estaments podien escollir, des del 21 d'octubre, entre tres camins: la negociació amb el rei, els tractes amb el legat i la "via de la defensa", és a dir, l'apel.lació a la Santa Seu del subsidi imposador. Les proposà l'arquebisbe de Saragossa i, obedient als repetits encàrrecs d'Alfons V, manifestà la seva preferència pels tractes amb el monarca. Els capitulars, per boca dels de Girona i Tortosa, assenyalaren des d'aleshores el camí que seguirien fins al final: la via de la defensa. Si calia tractar, però, preferien fer-ho amb el cardenal de Pisa, que tenia les armes espirituals, més preocupants per a ells que les del rei.

Fins al final del sínode hom debaté quin camí era el millor. El legat i el rei pressionaren els reunits de diverses maneres; bisbes i abats dubtaren o fins es feren enrera d'acords ja presos.

El legat creia que seria possible de persuadir a favor seu alguns dels convocats. Els dies 22, 28 i 31 d'octubre i 3 de novembre, tingué trobades informals amb grups de sinodals. "Dulciter et gratiose" anà concretant els seus desigs: esperava un total de 300.000 florins a cobrar en tres anys, però estava disposat a rebaixar una anyada.

Alfons V esperava a Fraga, acompanyat del seu canceller major, el bisbe de Sigüenza, Alfonso de Argüello[40 bis], i del gran mestre de Montesa. Hom no havia respost als seus primers enviats a Lleida, Arinyó i Torres, i en trameté d'altres; un desconegut el dia 24, i el de Montesa el 26. Ja no era possible de retardar una ambaixada de resposta en nom del sínode, que anà a Fraga el dia 27, amb instruccions, redactades per Raset, de no prometre res al rei. L'anada no fou inútil; Alfons V s'explicà sobre les seves esperances. El legat li havia promès 50.000 florins dels 100.000 que esperava que rendiria el subsidi.

Sota la pressió combinada del rei i del legat, l'assemblea vacil.lava. Uns proposaven de fer un donatiu al rei, a condició que ell expulsés d'Aragó el legat; d'altres opinaven que els tractes amb el rei llevarien a l'Església la seva llibertat. Un acord de principi, de seguir la via de la defensa, quedà assentat des del dia 24 d'octubre, i hom no veia dificultat a notificar-lo al cardenal Adimari. Després del missatge al rei, els bisbes semblaren mantenir l'adhesió a l'acord pres sobre la via a seguir, mentre els abats es feien enrera i s'inclinaven ara per començar una negociació en regla amb el legat.

La notícia de l'emmetzinament de Benet XIII

El 31 d'octubre el legat cridava els bisbes presents a Lleida i alguns abats i capitulars per assegurar-los la seva innocència a propòsit de l'acusació que hom li feia d'haver intentat d'enverinar Benet XIII.[41] Aquesta qüestió aturà els treballs del sínode i empitjorà la ja precària posició del cardenal Adimari al país. Els fets, però, no són gens clars i han incitat la curiositat dels historiadors.

Ja Alpartil atribuí al cardenal l'intent d'eliminar amb verí el papa Luna. La notícia que en dóna Zurita no afegeix res a Alpartil, i potser el té per font.[42] Una

---

40 bis. T. MINGUELLA, *Historia de la diócesis de Sigüenza y de sus obispos* (Madrid 1912), t. II, 118-119.

41. LC, f. 391[v].

42. ZURITA, *Anales*, ed. cit., t. V, 511. Martín de ALPARTIL, *Chronica actitatorum temporibus domini Benedicti XIII*, ed. Franz EHRLE (= Quellen und Forschungen, XII) (Paderborn 1906) 206.

carta de Joan Claver al bisbe de València, datada el 22 d'octubre de 1418, publicada per Bofarull i reproduïda per Ehrle i per Puig i Puig,[43] afegia a la notícia abundància de detalls i li conferia una mena de quasi certesa històrica; H. Finke en concloïa que era quasi indubtable que a Peníscola el papa havia sofert un intent d'emmetzinament, tot subratllant que, almenys a la cort reial, hom no cregué en la participació del legat en aquest intent.[44] La resta de la documentació sobre el fet la publicà Puig i Puig, el qual, amb tot, barrejà en el seu comentari les dades amb les conjectures; féu monjo de Banyoles l'enverinador i atribuí al bisbe Climent un paper que no és demostrat que tingués.

És oportú doncs, de revisar la qüestió, distingir els fets de les hipòtesis i indicar els detalls que el dietari de Raset aporta sobre aquest episodi.

En l'espai d'un mes, poc més o menys, sortiren de Peníscola tres documents i un emissari que són fonts primàries sobre l'intent d'emmetzinament.

El dia 7 d'octubre l'arquebisbe de Creta, Andreu, escrivia a l'arquebisbe Climent i li denunciava l'enverinador, que seria un canonge de Saragossa. El darrer culpable, però, era l'"antipapa", sense que hom esmenti per res el legat.[45]

Pocs dies després, un emissari del papa Luna, G. Ortolà, presentava acusacions al vicari general i al degà del capítol de Saragossa sobre un vicari del capítol, que ha restat anònim per a nosaltres, i que hauria cooperat amb el canonge protagonista principal.

El 22 d'octubre Joan Claver escrivia al bisbe de València i li donava més detalls. Els enverinadors eren el canonge Domingo Dalava i un monjo benedictí, Pal.ladi Calvet. S'entenien amb el legat per mitjà de l'anònim vicari de Saragossa. L'informe apuntava directament contra el legat: "vets ací la sement que lo vostre legat ha aportada per fer unió en santa mare Església; car ab tal sement e maneres se costuma fer en Itàlia".[46]

Finalment, el 13 de novembre, Benet XIII, amb la butlla *Acerbis infesta*, comunicava als jurats de les principals ciutats de la Corona d'Aragó l'execució de la pena capital contra Dalava i Calvet, i aprofitava l'avinentesa per acusar de nou "el cardenal Odó, que es fa dir Martí, i el seu legat".[47]

La certesa que a Peníscola hom pogués tenir del crim frustrat no impedeix que no s'esperés a esbombar la notícia al moment més oportú: quan l'església del país estava més molesta amb el legat per causa de les pretensions pecuniàries d'aquest. Quin en fou el resultat? Creiem que la seva migradesa posa en relleu que l'adhesió al papa Luna s'anava fonent ràpidament.

El principal partidari de Benet XIII, l'arquebisbe Climent, rebé dues cartes de Saragossa, datades respectivament el 21 i el 22 d'octubre. Procedien del seu vicari general, Pere de Jassa, i del degà del capítol, Bartomeu Dayz,[48] que havien rebut el missatge de G. Ortolà esmentat més amunt. Especialment el degà es manifestava convençut de la culpabilitat del legat en l'afer. Però constatava la dificultat de procedir judicialment contra l'anònim vicari del capítol que hauria estat l'intermediari entre Adimari i Dalava. Si l'acusava un partidari de Benet XIII, el legat titllaria

43. BOFARULL, *Historia crítica*, Barcelona 1878, V, 353; ALPARTIL, *Chronica* 607-613; PUIG I PUIG, *Pedro de Luna*, 348-351.

44. H. FINKE, *Zur Spanischen Kirchengeschichte der Jahre 1415-1418*, dins "Römische Quartalschrift", 7 (1893), 177-179.

45. PUIG I PUIG, *Pedro de Luna*, apèndix 168, 592-594.

46. PUIG I PUIG, *Pedro de Luna*, 351.

47. Butlla adreçada als jurats de Saragossa, Lleida, Perpinyà i Barcelona; ALPARTIL, 605-607; PUIG I PUIG, *Luna*, 356357.

48. PUIG I PUIG, *Luna*, apèndixs 169-170, 593-595.

l'acusador de cismàtic i avocaria per a ell la causa, que sentenciaria al seu gust. L'arquebisbe Climent, a pesar d'allò que suposa Puig i Puig, que hauria empresonat el vicari denunciat contra el voler d'Adimari, juntant-se així la seu arquebisbat,[49] es limità, segons Raset, a no deixar-se veure pel legat i a esperar.

Com ja ha estat indicat, el 31 d'octubre Adimari s'exculpava del crim frustrat davant una representació del sínode. Reconegué haver tingut relació a Saragossa amb el vicari anònim i amb un tal Joan Dixer. Aquests només li haurien demanat si a Domingo Dalava li confirmaria els beneficis concedits pel papa Luna en cas que es passés a l'obediència romana. Ell havia contestat positivament, però no pogué procedir a la confirmació, ja que Dalava no comparegué, si bé sabia que això era degut al fet d'haver estat empresonat en intentar escapar-se de Peníscola.

Reconegué també el legat que tenia a casa seva un monjo vingut de Peníscola, que li havia donat moltes informacions sobre la cort del papa Luna. Evidentment, aquest monjo no era Pal.ladi Calvet, que seguia presoner de Benet XIII, ni el monjo de Banyoles de qui Raset parla ací mateix, esmentant una contesa jurisdiccional entre els agents reials i l'abat de Banyoles.[50] Però Adimari, tot lamentant que hom donés tant de crèdit a informacions massa clarament interessades, oferí totes les facilitats desitjables per a provar la seva innocència. No tenia inconvenient que a Saragossa hom detingués i processés l'anònim vicari. Oferia que tres bisbes jutgessin el monjo que tenia a casa seva. I suggeria que el sínode enviés una ambaixada al rei per tal d'assegurar-li que ell, el legat, era innocent del crim que hom li atribuïa.

D'això darrer els sinodals se n'excusaren, com és comprensible. Més aviat li aconsellaren que anés ell mateix a trobar Alfons V, tot pretextant un motiu diferent, "car de tals coses més de festa hom ne fa, les gens ne presumeixen més".[51] Però, ja que el legat no avocava al seu tribunal el procés dels dos sospitosos, ans oferia a l'autoritat eclesiàstica del país la instrucció del judici i al rei la guarda dels presos, el bisbe de Tarassona s'encarregà d'anar a trobar l'arquebisbe de Saragossa i d'exhortar-lo a fer empresonar el vicari, mentre que el monjo hoste del legat fou posat a la presó episcopal de Lleida i començaren el seu procés els abats de Veruela i d'Àger; sembla que "ere orat e deye oradures".[52]

L'endemà, dia de Tots Sants, amb una solemne processó, sermó i banquet ofert per Adimari als bisbes, quedava enterrat l'afer de l'emmetzinament de Benet XIII; almenys Raset no tornà a fer-ne memòria. El tema aturà les deliberacions sinodals un sol dia; menys que no les discussions —que duraren el 2 i el 3 de novembre— sobre la possible lesió de la immunitat eclesiàstica que s'hauria produït per causa d'una intervenció reial en unes disputes que sostenia l'abat de Banyoles amb els seus homes propis,[53] discussions que sembla que hom tenia per tal de fer temps mentre els bisbes prenien l'acord que els altres dos braços esperaven. En resum, doncs, a Lleida hom cregué ben poc les acusacions que venien de Peníscola; el mateix arquebisbe Climent, que, com queda dit, no es deixava veure del legat, tingué una sessió amb ell el 3 de novembre a la tarda[54] i hi continuà després en relacions normals.

---

49. PUIG i PUIG, *Luna*, 313.

50. PUIG i PUIG, *Luna*, 358, confon en un de sol els tres monjos i suposa que Alfons V hauria volgut impedir-ne l'empresonament, irritant així l'abat de Banyoles.

51. LC, f. 393.

52. LC, f. 392^{v}.

53. LC, FF. 393^{v}-394.

54. LC, f. 395.

L'organització de la defensa

La via de la defensa, acordada pel sínode, comportava la redacció d'una apel.lació a Roma i la missió d'uns procuradors a la cúria pontifícia. Els bisbes procuraren de convèncer els altres que un defensor mitrat seria més honorífic per a l'Església del país. Però costaria més car: "ab nostres barbes no farien lur honor", assegurà Raset. Els abats també trobaven petit un salari de quatre florins per dia per a un procurador triat del seu gremi; l'ardiaca de Girona contestà "que bé trobarien qui ayrie, car cum illo salario ell podia anar ab VI. bèsties et capitularis com quattuor", perquè un canonge només cobraria tres florins diaris. S'acordà de confiar la procuraduria a un abat i un capitular. Mai, en canvi, no fou expressat el temor que acceptar l'apel.lació a Roma pogués suposar una traïció a la fidelitat deguda a Benet XIII.

El problema més ardu era el d'obtenir de les esglésies els 4.000 florins que podia costar la defensa i que suposaven un seixantè sobre els rèdits anuals de tots els beneficis. Qui imposaria la contribució? Si ho feia cada bisbe a la seva diòcesi, mancava de jurisdicció sobre els exempts. Hom optà per encarregar-ho al metropolità de cada província, a condició que fos acompanyat de sis consellers, elegits de tots els estaments. El col.lector general ¿seria de Barcelona, on tindria facilitats de banca, o bé de Tarragona, la seu primada? Per poc tot se n'anà en orris, quan el bisbe d'Urgell es negà a donar poders al seu metropolità, pel tribunal del qual es considerava agraviat. Els altercats retardaren la presa d'un acord fins el 6 de novembre.

Enfrontament entre el sínode i el legat

Arribats a una conclusió, era el moment d'anar a presentar al cardenal l'apel.lació que redactà l'abat de Sant Pere de Roda. Ensems hom li donaria un memorial de greuges, criticant el seu procedir durant l'exercici de la missió que havia rebut de Martí V. Adimari, efectivament, s'havia ofert al sínode com a reformador, i ja abans de reunir-lo havia donat alguns decrets particulars de reforma.[55] Però la majoria dels sinodals no creien que pogués reformar res aquell qui venia a contrariar, amb la seva petició de diners, els recentíssims decrets de Constança. Aprofitaren, doncs, l'oferiment del cardenal per recolzar l'apel.lació que presentarien amb un altre document que enumeraria els abusos comesos per Adimari al país.

Aquests abusos que hom retreia al cardenal eren, en primer lloc, haver-se fet pagar —contra les disposicions de Constança— un ajut de les esglésies pel seu viatge; seguia la queixa d'haver de pagar annates pels beneficis que Adimari havia proveït al país. Els col.lectors —seguia el memorial de greuges— cobraven residus, espolis i rèdits dels beneficis vacants. Els cardenals tenien en comanda priorats conventuals. El legat havia concedit rendes a capelles, en detriment de les parròquies en el terme de les quals es trobaven situades. Havia canviat darreres voluntats de testadors. Exigia per a la provisió de beneficis taxes majors que les que hom cobrava a la cúria romana. Reservava, per a conferir-los, beneficis que el dret no permetia de reservar. I, sobretot, havia posat Bernardo Bartolomei, bisbe de Città di Castello, com a vicari seu sobre els bisbes i la clerecia de Catalunya, cosa mai no vista.[56] Així quedaven

55. Hom en pot assenyalar dos. A Tortosa modificà dues constitucions, sobre l'ús del dormitori comú dels canonges i sobre les absències d'aquests; BAYERRI, *Historia de Tortosa*, cit., t. VIII, 450. A Poblet prohibí que els monjos passessin a monestirs menys rigorosos; J. FINESTRES, *Historia del Real Monasterio de Poblet*, cit., t. III 226.

56. *Memorial de greuges*, LC, ff. 414^{v}-416^{v}.

reduïdes a paper moll les capitulàcions de Narbona i els decrets de Constança.

El sínode respongué al legat sobre la pregunta feta el 15 d'octubre, en la sessió solemne celebrada el 8 de novembre. La ira amb què el president respongué a l'apel·lació i, més encara, als greuges indica que fins llavors havia estat a les fosques sobre les converses dels estaments. Oferí de tenir l'apel·lació per no presentada; hom li contestà que el sínode sí que la tindria per presentada. Procurà de defensar-se dels agravis que hom li retreia, però no aconseguí de justificar els procediments abusius dels seus col·lectors. Perdé llavors els estreps i començà a injuriar tothom; digué que hom el tractava com si fos un gos i que els reunits eren infidels, bàrbars i dimonis. En sortir els sinodals de la trobada estaven preocupats. El legat s'havia pres com un atac personal un memorial de greuges no gens diferent dels que hom presentava als consistoris papals o a les corts de Catalunya. Raset, però, esperava servir-se de les injúries inconsiderades que se li havien escapat al cardenal per obtenir-ne més concessions. Malauradament per als seus plans, els notaris no les havien apuntades.

El final del sínode.

El mateix dia 8 de novembre, Alfons V, que continuava a Fraga, féu cridar els prelats de Saragossa, Barcelona, Vic i Urgell. No és difícil d'endevinar quines converses mantingueren. El legat en tingué una de semblant el dia 11 amb Andreu Bertran; li digué que el rei insistia a dir que havia fet moltes despeses per a la unitat de l'Església i que calia rescabalar-lo. I encara que reconeixia que el pia d'assetjar Peníscola ningú no se'l prenia seriosament, podia ésser un pretext plausible per a acceptar la imposició, més quan el propi cardenal —ara tot just ho admetia— havia promès a Alfons V una quantitat, que assegurava no haver fixat. Era millor, doncs, pagar de grat que no per força, a títol de donatiu de coronació del papa Martí V.

Sabut això, els capitulars es ratificaren en la decisió de seguir la via de la defensa fins al final. Es reconciliarien, però, amb el legat; si ell no imposava el subsidi i els acomiadava de Lleida, retirarien el memorial de greuges. Encarregaren al prelat barceloní de tornar resposta a Adimari "que la conclusio ere nostra de no pagar res, e que debades se tribulaven ne·ns tenia assí, que abans nos jaquirírem penjar, e que d'assí endavant no se·n parlàs pus. E així que·ns volgués jaquir anar si ell volie subsidi posar o que·s volgués, ell farie ço que voldrie e nosaltres ço que deurírem e porírem, e que·ns desempatxàs".[57]

Pròxim el final del sínode, calia revisar les actes de les sessions, redactades pels notaris. A això foren dedicats els dies 12-14 de novembre. Un dels notaris se n'havia anat, i l'altre tenia els apunts molt confusos.

El legat no volia celebrar la sessió final abans d'haver parlat amb el rei per recollir-ne les ordres. El dia 15 marxaren alguns dels sinodals més pobres, qui amb permís del legat, qui sense. La crisi de l'assemblea era evident. Raset volia que els bisbes diguessin al legat que als capitulars no els preocupava el rei, ni era aquest qui els havia cridats a Lleida, i exhortà els seus col·legues "que per amor de Déu nos tinguessen així, car aquests traydors de prelats, ço que havien de les dilacions e tostemps dilatarien, per ço que nosaltres nos enutjàssem e ens en anàssem ut domino regi nobis absentibus possent in aliquo complacere".[58]

Acceptaren el raonament els abats. Els bisbes (absents els principals a Fraga) donaren allargs. Una exploració oficiosa prop d'Adimari féu confessar a aquest que

57. LC, f. 412.

58. LC, f. 422v.

havia convocat la reunió "de conscientia domini regis" i que li era forçós de veure'l abans de cloure les sessions.

La darrera fou preparada tenint en compte les notícies del bisbe d'Urgell, a qui el cardenal havia manifestat que pensava enviar els congregats a llurs cases i acordar el donatiu amb els bisbes sols. El prelat Tous li al.legà que "ells havien a viure ab lurs capitulars", i que, si es tractava un subsidi d'esquena a aquests, "no·ls caldrie tornar en lurs esglésies". Tot això digué el d'Urgell, i ho confirmà l'abat de Veruela, que havia rebut pressions del bisbe de Città di Castello en un sentit semblant.

La sessió final del dissabte 19 de novembre fou certament poc gloriosa. De Fraga havien arribat els bisbes de Barcelona, Saragossa i Vic. Des de feia dies es trobava prop del sínode l'enviat reial Francesc Martorell.[59] En vingueren tres més: dos ja coneguts per nosaltres, Martí de Torres i Francesc d'Arinyó,[60] i el tercer, Alfons de Borja, el futur Calixt III, que havia estat fent de mitjancer entre el rei i el legat, entestat, segons deia, a rebaixar les exigències pecuniàries d'Alfons V.

Obrí la reunió el cardenal Adimari. S'excusà de les injúries que hagués pogut proferir en dies anteriors i manifestà que, per a cloure el procés contra els de Peníscola, li calia recórrer al braç secular; que per aquest motiu imposava un subsidi de 60.000 florins, a pagar en dos anys i quatre terminis. I que declarava dissolt el sínode. Immediatament el bisbe de Tarassona protestà, apel.lant oralment al papa. Així es tancà la darrera sessió del concili de Lleida.

Hom pot comprendre la decepció dels canonges enfront dels prelats de Barcelona, Vic i Saragossa. Temien que a Fraga, convenientment adoctrinats, haguessin abandonat la via de la defensa, que "no flaquelassen i ens jaquissen a la fangua". Alguns arribaren a cridar contra "aquests traydors de bisbes qui·ns havien així trayts". Andreu Bertran es defensà: "si nosaltres (els canonges) volíem donar del cap a la paret, que no ho farien ells, ne·s volien lançar lo rey dessús".[61] L'endemà, 20 de novembre, l'arquebisbe Climent, temorós de la ira d'Alfons V que havia tingut ocasió de conèixer directament, s'oposava fins i tot que continués la reunió dels tres estaments junts. "Tothom tira la coha atràs", constatava Raset. Reuní altra vegada els canonges i els abats; els féu ratificar en la decisió de seguir la via de la defensa i els portà a pressionar els bisbes. L'arquebisbe Climent, en rebre la visita, s'excusà; en resistir al rei els canonges s'hi jugaven poc, i ells, en canvi, molt. Cert que s'havia adherit a l'acord d'apel.lar, però la situació havia canviat. Qui volgués anar-se'n, podia fer-ho.

Només la tossuderia de Raset aconseguí que, a pesar dels laments de l'arquebisbe, "car ells se havien a parar a les coltellades, e envers lo papa e envers lo rey, e havien anar primers tamquam arietes", els prelats accedissin a signar el text de l'apel.lació. Hom n'havia eliminat el memorial de greuges i els retrets per les injúries proferides pel legat.

Amb concessions de detall, Raset havia aconseguit el seu propòsit. Si ens preguntem per què, és difícil de trobar una altra resposta sinó la d'acceptar que, en darrer terme, els bisbes temien tant llurs canonges com el rei. El 22 de novembre arribaren ambaixadors reials, als quals el bisbe de Barcelona, tot tremolós, comunicà

59. Instrucció de Martorell, ACA, Reg. 2400, ff. 92^{v}-93^{v}. Li calia dir al legat i als bisbes "que la apellacio interposada en lo sínodo per lo clero sobre'l fet del subsidi no's proseguesca en alguna manera".

60. Credencials d'ells al legat, a l'arquebisbe de Saragossa i als bisbes de Tarassona, Barcelona i Vic, Fraga 20 novembre 1417; ACA, Reg. 2664, f. 167^{v}. El legat volia excusar-se de concedir el subsidi i volia passar la papereta al papa. Alfons V li escrivia que no podia excusar-se d'imposar-lo, atès que en tenia facultats; Fraga, 21 novembre; ACA, Reg. 2664, f. 169.

61. LC, f. 430-430^{v}.

que hom no retirava l'apel.lació.[62] Una comissió, composta pels prelats de Barcelona i Tortosa, els abats de Poblet, Veruela i Àger, i els representants dels capítols de València i Girona, la presentà al legat l'endemà, dia 23, tot fent-li present que la qüestió dels greuges quedava oblidada.

L'ardiaca de Girona marxà de Lleida aquell mateix dia, i el seu diari s'atura en aquest moment. El subsidi fou cobrat, i en canvi hom no recaptà els diners que havien de servir per a sufragar les despeses judicials de la defensa de l'apel.lació a Roma.[63] No obstant això, aquest fracàs parcial ja havia estat previst pels sostenidors de la línia dura; si el subsidi era cobrat, almenys hom no podria dir que hagués estat acceptat pels eclesiàstics.[64] Tampoc hom no havia obtingut de dividir aquests per debilitar-los.

Des del punt de vista específic del Cisma d'Occident, amb el sínode Alfons V aconseguí de posar el legat en una situació no gens airosa. Un resultat positiu hauria dificultat que el rei pogués continuar atribuint a Benet XIII un cert marge de legitimitat. L'església del país havia optat definitivament per Roma; acceptaven Constança i l'autoritat de Martí V. Però quedava alliçonada: calia abandonar qualsevol il.lusió de reforma, i el papa i els monarques continuarien explotant com fins llavors els recursos econòmics de les esglésies particulars.

Josep M. MARQUÈS

NOTÍCIA COMPLEMENTÀRIA

Cronologia essencial de Dalmau de Raset (1383-1451) *

Gabriel Roura

1383.	Neix Dalmau de Raset, fill del venerable Francesc de Raset, d'Ullastret.
20-XII-1393.	Dalmau de Raset és tonsurat pel bisbe Berenguer d'Anglesola (Sec. T, Reg. 277, f. 50).
12-VI-1394.	Benefici de Sant Joan d'Ullastret. Fundació de Bernat de Terrades, difunt; dret de presentació de Francesc de Raset (Sec. U, Reg. 83, f. 76).
1-VII-1394.	Llicència per a absentar-se del benefici i fer-lo servir per un clergue, per raó d'estudis i manca d'edat, (*ibid.* f. 80).
1394.	Nou altar i retaule de l'altar de Sant Joan d'Ullastret (*ibid.*, Reg. 85, f. 64).
21-VIII-1403.	Benefici de Sant Andreu de l'Estany, presentat pels prepòsits de la confraria (*ibid*, Reg. 103, f. 52).
" " ".	Dispensa d'edat —20 anys— per a obtenir el nou benefici (*ibid.* f. 63).

62. LC, f. 439^{v}.

63. FINK, *Die Sendung*, cit., 58.

64. Hom no pot dir, doncs, que el sínode de Lleida concedís a Alfons V un subsidi de 50.000 florins, com suposa José GORI GAZTAMBIDE, *Los españoles en el Concilio de Constanza*, dins "Hispania Sacra", 16 (1962), 370, basant-se en FINK, *Martín V und Aragon*, 54. El sínode no concedí res.

23-VII-1404.	Dispensa per estudis. Llicència per a fer servir tots dos beneficis per clergues d'Ullastret (*ibid.*, Reg. 104, f. 62).
23-VIII-1405.	Llicència per a traslladar-se a Tolosa, per raó dels estudis (*ibid.* Reg. 105, f. 79).
23-VI-1406.	Estudia cànons a Tolosa (*ibid.*, Reg. 106, f. 44).
17-VI-1407.	Pròrroga d'estudis (*ibid.*, Reg. 107, f. 43).
9-X-1409.	Pròrroga d'estudis. Jurisperit (*ibid.*, Reg. 109, f. 65).
23-II-1411.	Dalmau de Raset, llicenciat en lleis. Pròrroga d'estudis (*ibid.*, Reg. 111, f. 106).
25-V-1412.	Dalmau de Raset, doctor en lleis. Benefici Curat de Sant Feliu de Guíxols (*ibid.*, Reg. 112, f. 30).
9-XII-1412.	Ardiaca de la Selva. El bisbe Ramon de Catllar concedeix d'edificar el mausoleu de la família Raset al peu de l'altar de Sant Joan d'Ullastret (*ibid.*, Reg. 112, f. 69).
16-XII-1412.	Dalmau de Raset i Francesc Sacalm, síndics a les corts de Barcelona.
5-X-1417.	Vaca la doma d'Ullastret, per renúncia de l'honorable Narcís de Sant Dionís, canonge de Barcelona. El bisbe Dalmau de Mur l'adjudica a Narcís Dalmau, amb consentiment de Dalmau de Raset, procurador de les 93 capellanies unides a la mensa capitular, a la qual pertanyia la doma d'Ullastret (*ibid.*, Reg. 117, s.f.).
24-III-1418.	Narcís Dalmau permuta la doma d'Ullastret. La vacant és conferida a Jaume Belleró, professor en dret, clergue del capítol de Girona, canonge i precentor d'Elna, amb el consentiment del venerable Dalmau de Raset, ardiaca de la Selva i procurador de les capellanies de la mensa (*ibid.*, Reg. 118, s.f.).
24-VIII-1418.	Renúncia a la capellania curada de Sant Feliu de Guíxols. (*ibid.*, 118, s.f.).
8-X-1418.	Sínode de Lleida. Procurador del capítol de Girona. En redacta el dietari.
13-X-1419.	Benefici a la Vall d'Aro (*ibid.*, Reg. 119, f. 134).
21-X-1419.	Dalmau de Raset, donzell (ACA, Reg. 2162, f. 2).
21-II-1420.	Vicari general del bisbe Andreu Bertran (Sec. U, Reg. 108 s.f.).
28-VIII-1421.	Permuta un benefici a la Seu d'Urgell (Sec. U, Reg. 121, f. 59).
8-VII-1423.	Ardiaca major de la Seu de Girona i domer d'Ullastret.
5-V-1431.	Administrador *sede vacante*. (*Ibid.*, Reg. 122, f. 25).
20-VIII-1431.	Síndic a la cort de Barcelona. Forma part de la comissió dels 9.
8-I-1436.	Portador dels segells a la cort de Montsó (Dietari de la Generalitat, 1434-1437).
1-VI-1441.	Institució de la festa de sant Dalmau i sant Jordi a instàncies de Dalmau de Raset (Sec. D., Reg. 109, f. 161).
26-IX-1442.	Funda el benefici de sant Dalmau i sant Jordi a la Seu (Sec. U, Reg. 142, f.-).
23-IX-1443.	Ordenat sacerdot pel bisbe Bernat de Pau (C. Pies, Corones, 1).
20-II-1448.	Testament (A. Not. Girona. Lasala, llibre III, f. 15)
27-VI-1450.	Codicil: Andreu Alfonsello és agregat als marmessors. (*ibid.*, f. 22).
8-III-1451.	Acta dels marmessors (Sec. D., Reg. 66, f. 129).

* Les signatures arxivístiques corresponen a l'Arxiu Diocesà de Girona.

ALGUNS VOLUMS MANUSCRITS DE LA BIBLIOTECA VATICANA RELATIUS A BENET XIII

La primera part d'aquesta recopilació d'estudis ofereix notícies sobre fons de la Biblioteca Apostòlica Vaticana relatius al Cisma d'Occident i a la seva repercussió en els països catalans, exceptuant, però, ja en el títol, els anys del pontificat de Benet XIII (1394-1423). Ara completem aquella informació amb el resultat de l'estudi de volums manuscrits de l'esmentada biblioteca pertanyents als anys que el dit pontífex passà en terres catalanes.

Vat. lat., 3934

AGREGAT DE TEXTOS RELATIUS AL CISMA D'OCCIDENT I AL CONCILI DE BASILEA.

Volum factici, recopilat en la forma actual i enquadernat vers mitjan s. XV, temps al qual sembla pertànyer la inscripció del llom.

Enquadernació en pergamí. Superfície de 30'9 per 22'5 cm. La tapa de la portada és desenganxada; al seu centre hi ha una creu i la paraula *Varia*. Per això, el 10 juliol de 1978 el manuscrit és protegit amb una coberta de cartó, reforçada al llom, i lligada amb dues cintes. Les tapes primitives tenien dos tancadors de cordill, perduts, dels quals, però, hi ha restes visibles.

El llom és dividit en cinc sectors, d'acord amb el relligat. Al primer, hi ha etiqueta de paper, que diu: *3934;* i a sota: *VARIA / CONCIL.BASIL./ Creatio Card. non public./ Electio Barensis in Papam/ et alia* (lletra del XVI/XVII, tinta vermella). El segon sector, en blanc. Al tercer, hi ha nova etiqueta del s. XX: *3934* (timbrat). Manca part del pergamí de la secció quarta i cinquena.

A la cara interior de la primera tapa, a l'angle superior esquerre, etiqueta del s. XX: *Vat. lat.* (imprès)/*3934* (timbrat). Més al centre de la pàgina, etiqueta ovalada, del s. XVI-XVII: *E/N.11. /3934;* a sota, i amb llapis vermell: *Vat.lat. /3934.*

Hi ha un foli de guarda entre cada tapa i el cos del volum. En el primer, recto, hi ha llista de les principals peces del volum, amb mà del s. XV-XVI: *Concilii Basiliensis varia./Puncta quaedam./ Concilii Basiliensis varia./ 72 Copia cedulae quomodo reserventur cardinales in pectore./ 77 Testimonia. IIII*^{or}*. Cardinalium de modo et forma quomodo/asumptus fuerit ad papatum d. Barensis post mortem/Gregorii XI. 82 Testimonia alia super eodem 99/ 135 Petitiones factae pontifici contra eos qui fregerunt pacem/factam per totam Germaniam et Regnum Hungariae in con/ventu Norimbergensi/145 Avisamenta super concordiis factis in Norimberga./ 145 Tractatus compromissi super differentiis inter Magun/tinum ducem Bavariae et comitem palatinum Reni, etc./153 Capitula Ratisponensis conventus./166 Acta concilii provincialis Magdeburgensis. /171 Statuta provincialia archiepiscopi Salzburgensis.*

L'actual cos del volum és format per plecs de paper de composició diversa. El conjunt té numeració única, amb xifres aràbigues, de l'1 al 181. Els actuals folis 131-170 havien format part anteriorment d'un altre volum, car, ultra la general, tenen una altra numeració pròpia; però no han conservat ací l'ordre que tenien en aquell conjunt, ans l'han invertit, car l'actual fol. 131 correspon al 375 primitiu; l'actual 153 a l'antic fol. 362, i el 165 modern al 352. La superfície dels folis és unitària: 30'5 per 21'7 cm. El fol. 1 és desenganxat.

Les peces relatives al Cisma d'Occident es troben als ff. 1-8 i als ff. 77-130.

Primer bloc. Ff. 1-8.

Els folis 1-8 són, en realitat, dos plecs independents, format cada un per dos fulls de paper doblats o quatre folis. En el primer plec, hi trobem la peça següent:

1. [AUCTORIS IGNOTI]: *Istud est consilium. An si papa Petrus de Luna, dampnatus in concilio constanciensi* (sic), *viveret, vel alter ei subrogaretur, diceretur oriri novum scisma* (sic); *itaque haberet locum decretum 'Frequens', factum Constancie, quando duo contenderent de papatu; et concluditur quod non.* F. 1^{r-v}.

Inc.: In nomine individue Trinitatis. Amen. Quorundam curiositas pocius ad sui ostentacionem inutilem introducit, et illa que clarum ex se...

Exp.: Persiste, igitur, unioni, spiritus sancti gracia (?) uno corde et ore sanctorum patrum deliberacione firmata, quoniam erroneo fundamento coherens edificat ad gehennam; desinio (?) per tuas II... (cf. pp. 196-197 d'aquest recull).

Al cap de la pàgina, hi ha aquesta nota personal: "Ita respondi domino cardinali sancti Marceli *(sic)*, [Antonio Casino]. 1428. Rome. 20. agusti" *(sic).* Al f. 2^{r-v} hi ha transcrit el decret *Frequens* del concili de Constança (9 oct. 1417). Després segueixen, escrits de la mateixa mà, alguns textos de diverses sessions del concili de Basilea (f. 2^{v}-3^{r}); resten en blanc la major part del f. 3^{r} i tot el 3^{v}. Vegeu les pp. 196-197 de la primera part.

El plec és escrit per un cal.lígraf professional, amb gòtica cursiva bastarda, menuda, que ja té alguns trets humanístics. Caixa d'escriptura de 23'1 per 13'8 cm al fol. 2^{r-v}; 47 línies al f. 2^{r}. Filigrana, cérvol rampant (Briquet, 3296) en el full exterior (ff. 1 i 4); mitja lluna (Briquet, 5202) en el full interior (ff. 2-3), que, segons el mateix autor, seria del 1441, cosa que ajudaria a entendre els diversos estadis als quals corresponen els materials d'aquest volum.

2. [IGNOTI CONTRA BENEDICTUM XIII]: *Casus. Inclitus aragonum rex Alfonsus petit a domino nostro papa quod, attenta eleccione facta in constancia in concordia, placeat eidem sanctitati papatui et iuri suo cedendo et illum electum habilitando, et demum cum dominis cardinalibus eum in papam eligendo, dare ecclesie unionem.* F. 5^{r}-7^{r}. *Inc.:* Queritur, utrum, attentis duobus punctis, primo... *Exp.:* Unde, concludo ex hiis, quod dominus noster potest licite secundum deum, iura et bonam conscienciam peticionem domini regis mire (Finke: insuper) exaudire.

Text editat per Finke, ACC, IV, 221-228, el qual, però no recull, en general, les paraules que al manuscrit es troben al marge, tot i que afecten a la comprensió del text; així, manquen a la seva edició la paraula "casus" del títol o el "queritur utrum" de l'íncipit, etc.: i transcriu sistemàticament per "conditio" allò que cal llegir "conclusio".

Correspon a aquest text un plec sencer, format per dos fulls de paper doblats. La lletra és la gòtica cursiva bastarda, pròpia de la cúria papal d'aleshores, en la qual, però, ja es començaven d'introduir trets humanístics. La filigrana són els tres turons inscrits en cercle i sobremuntats per una creu (Briquet, 11869). Caixa d'escriptura: 22'1 per 15 cm; 39 lín. al f. 6^{r}.

El text no és posterior al 5 de gener de 1418, i la còpia present és contemporània.

Els ff. 9-76 contenen textos del concili de Basilea.

Segon bloc. FF. 77-130.

Tot aquest conjunt sembla procedir del grup de Peníscola. Comença amb el *Casus trium cardinalium Italicorum datus Nicie per duos ex eis quatuor cardinalibus infrascriptis in fine,* ff. 77^{r}-80^{v}, al començament del qual trobem aquesta nota: "Yam est in primo et secundo libris". Pertany al procés informatiu encarregat per Pere el Cerimoniós l'any 1386 i ja ha estat publicat per Louis Gayet, *Le grand schisme d'Occident. II. Pièces justificatives* (París 1889), 1-26. Sobre el procés informatiu encarregat pel rei Pere el Cerimoniós l'any 1386, cf. també Noël Valois, *La France et le Grand Schisme d'Occident. Tome second* (París 1896), 210-5; i, sobretot, Michael Seidlmayer, *Die Anfänge des Grossen abendländischen Schismas* (Münster 1940), 115-7 i 221-4. Després ve:

3. MAGISTER PETRUS BERTRANDI: *Hec sunt puncta formata per dominum nostrum papam.* F. 82^{r}-86^{r}. *Inc.:* I. Utrum in presentis schismatis divisione aliqui vere schismatici ab ecclesia censeantur... *Exp.:* Ad .XIIII. punctum constat notorie (ex predictis, *ratilat)* quod per sentenciam sacrileguam congregacionis pisane nec alias, vaccavit sedes apostolica a tempore citra quo dominus benedictus fuit ad apostolatum assumpus, et per consequens quisquis postea papa fieri voluit, ut foris fieri necesse fuit, VII. q.1., *Factus.* Predicta omnia subicio determinacioni domini nostri pape et ecclesie sacrosancte.

Aquest text es troba en un plec format per tres fulls de paper doblats (ff. 81-86); filigrana, balança (Briquet, 2399). La caixa d'escriptura és de 24'6 per 16 cm; 33 línies per pàgina. La lletra és gòtica cursiva, clara i elegant, jo diria que de l'autor o d'un secretari seu. L'atribució a Pere Bertran, que després fou compromissari de Casp, es basa en el fet que el seu nom figura, escrit de la mateixa mà que ha copiat tot el text, a l'angle inferior dret del f. 81^{r} (pàgina que, fora d'aquest nom, resta en blanc); i també en el fet que el mateix nom es repeteix al f. 86^{v}, escrit, sembla, de mà de Benet XIII.

És escrit de polèmica contra el concili de Pisa i més en concret contra la sentència condemnatòria de Benet XIII i Gregori XII. Cal, doncs, col.locar-lo entorn del 1410. Si el títol no enganya, tracta dels punts en els quals el mateix Benet XIII hauria cregut que calia concentrar la polèmica contra aquell concili. Per això sembla interessant de transcriure'ls:

"I. Utrum in presentis schismatis divisione aliqui vere schismatici ab ecclesia censeantur".

"II. Utrum in eadem schismatis divisione aliqui vere catholici in ecclesia et ab ecclesia reputentur".

"III. Utrum catholici de iure se potuerint subtrahere ab illius obediencia, quem reputant verum papam".

"IIII. Utrum absque pape licencia contra eius precepta licuerit predictis catholicis cum scismaticis participare".

"V. Utrum licuerit eisdem catholicis absque reconciliacione scismaticorum cum ipsis in spiritualibus comunicare".

"VI. Utrum predicti catholici et scismatici potuerint insimul generale concilium celebrare".

"VII. Utrum auctoritate alterius vel utriusque contendencium de papatu possit utriusque partis insimul generale concilium celebrari".

"VIII. Utrum propter eorum multitudinem, aliis de ecclesia contemptis vel contradicentibus, potuerint absque pape licencia generale concilium celebrare".

"IX. Utrum absque pape licencia vel contra illam insimul congreguati censeantur propter eorum multitudinem universalem ecclesiam representare".

"X. Utrum de iure potuerint, illum quem verum papam reputant, in sua congreguacione vel pretenso concilio ad comparendum citare".

"XI. Utrum de iure potuerint eundem, quem verum papam reputant, non comperentem, tanquam scismaticum vel hereticum condempnare".

"XII. Utrum de iure potuerint ipsum papatu vel apostolica potestate privare".

"XIII. Utrum valuerint de iure supra ipsum vel eius potestatem aut personam, iurisdiccionem aliquam exercere".

"XIIII. Utrum, stantibus premissis terminis, de iure valuerint ad alterius pape eleccioni (sic) procedere". F. 82^{r}.

Aquests són els catorze punts entorn els quals Benet XIII concentrà la seva polèmica contra el concili de Pisa. Com a mostra de les respostes i, per tant, del pensament de Pere Bertran, copiaré l'explicació unitària dels núms. IIII/V/VI: "Secundum fundamentum contra pretensum concilium pisanum: nam cum scismaticis non potuit tueri (*sic,* teneri?) concilium .XXIIII., q. III., c. *Clericus,* et c. *Cum quibus;* .XI., q. III., c. *Antecessor* et c.,*Quod predecessor.* Et nil mirum, nam cum scismatici sint extra ecclesiam et ab ea precisi .XXIIII., q. I., c. *Loquitur, Alienus, Advocavit, Pudenda,* et c. *Scisma,* VII., q. I., *Scire,* non possunt intra ecclesiam durante eodem crimine reduci, .XXIIII., q. II., c. *Leguatur,* et c. *Dapnacionis (afegit al marge, amb signe de remissió ací:* tum quia scismatici nullam possunt iurediccionem vel potestatem habere, .XXIIII., q. I., *Didicimus,* in principio, et *De scismaticis.* c. I); huic autem obstaculo non subest concilium celebratum Perpiniani per papam Benedictum". F. 44.

Segueixen dos folis escrits en francès, sense cap datació, sobre la convocatòria d'un concili no identificat.

4. BENEDICTUS XIII:[*Allegaciones pro papa et contra rebellantes per quemdam venerabilem doctorem*]. F. 90^{r}-96^{r}. *Inc.:* Quia, ut audio, (*afegit:* per quosdam rebellionis scismatice defensores) contra papam obiciuntur periurium propter cedulam iuratam in conclavi per eum, ut dicunt, minime observatam; fautoria scismatis, propter viam renunciacionis (*afegit:* utriusque) per eum a principio (*afegit:* sponte) non accep(ta)tam; heresis, propter dampnacionem huius vie, quam per eum tanquam illicitam asserunt reprobatam, ex quibus ad excusandas excusaciones in peccatis... *Exp.:* Unde, consequenter dicendum est ad secundum articulum questionis, quod hii de quibus agitur, crimen periurii incurrerunt... (*truncat ací*).

L'anterior fragment es troba en un plec de paper, de cinc fulls doblats o deu folis, els actuals 89-98; la filigrana són els tres turons, sense cercle, presidit el del mig per una creu (Briquet, 11719). Encapçalant el f. 89^{r}, hi ha "Secundus quaternus", com si fos títol; escrit en la gòtica cursiva característica de la cancelleria de Benet XIII. Caixa d'escriptura: 18'9 per 12'8 cm; 30 línies al f. 94^{r}, 31 al f. 94^{v}. El text és un escrit de polèmica contra la subtracció d'obediència feta per França, pels seus cardenals i per la ciutat d'Avinyó l'any 1398. Comparada amb la del Vat. lat. 4904. f. 86^{r}-146^{r}, que és completa, la nostra còpia només correspon als ff. 86^{r}-90^{r} d'aquest. D'altra banda, la nostra ens permet de veure un treball de revisió del text per mitjà dels afegits indicats al fragment inicial; sembla, doncs, que ens ofereix un text primitiu de base, en el moment d'ésser sotmès a reelaboració. Sobre aquesta obra, cf. Franz Ehrle, *Die kirchenrechtlichen Schriften Peters von Luna (Benedikts XIII),* dins ALKGMA, VII (1900) 553571, tot i que no esmenta ni aquest exemplar ni el del Vat. lat. 4904 i per això desconeix el treball de reelaboració del text i els afegits. Vegeu l'estudi de Josep Baucells en aquest volum.

5. [*Procés informatiu sobre els orígens del cisma fet a Barcelona entre el maig i el setembre de 1379*]. F. 99-114.

Plec únic, format de vuit fulls de paper doblats o setze folis. La filigrana és un rectangle amb creu inscrita al seu interior, el centre dels quals ho és també d'un cercle dibuixat dins el quadre; es torna a trobar a Vat. lat. 7110, ff. 59-70 i 77-80 i és desconeguda de Briquet. La cal·ligrafia és la gòtica bastarda de la cancelleria papal avinyonesa. Caixa d'escriptura: 22 per 14'5 cm; entre 26 i 28 línies cada pàgina.

Hom pot veure l'índex de testimonis que declararen en aquell procés dins M. Seidlmayer, *Die Anfänge,* 219. En el nostre manuscrit hi ha els testimoniatges núm. XI (de Gil Sánchez Munyoz, senior, ff. 99^{r}-101^{v}), XII (de Guillem Morer, ff. 102^{r}-108^{v}) i XIII (de Lope Inigo de Uxué, degà de Santa Maria de Tudela, ff. 109^{r}-111^{r}) del procés esmentat. Si comparem el text d'ací amb el conservat al Vat. lat. 7110, ff. 76^{v}-78^{v}, 79^{r}-84^{v} i 85^{r}-86^{r}, ens adonarem que el del nostre manuscrit és posterior, car ja hi trobem incorporades al text les frases que en aquell resulten clarament afegides, al marge o entre línies, en treball de revisió, cosa ben clara en el testimoni XI, que en el nostre text diu així: *Deposicio Egidii Sanccii Munionis, legum doctoris, facta medio iuramento, super pretensa impressione Romanorum adhibita in eleccione domini Bartholomei, barensis archiepiscopi, qui papam Urbanum VI. se nominat,* f. 99^{r}. A diferència del Vat. lat. 7110, no hi ha en el nostre les notes marginals valoradores de les deposicions ni les referències a la numeració de les preguntes; sí, només, la indicació de l'ordinal que correspon a cada testimoni en el procés (així, al f. 99^{r}, marge interior, a l'altura de la primera línia, "un-de[cimus testis]"; al mateix lloc del f. 102^{r}, "Duodecimus testis"; i al f. 109^{r}, "Testis. XIII"), i la numeració dels paràgrafs de cada deposició. A la descripció de l'esmentat Vat. lat. 7110 hi ha més notícies sobre aquests testimoniatges.

Vegeu les pp. 190-196 d'aquesta obra.

Tercer bloc. F. 115-130.

6. [MATTHEUS CLIMENT]: [*Depositiones testium, et prima fratris Alfonsi, olim episcopi Giennensis*]. F. 115^{r}-130^{v}. *Inc.:* In nomine domini. Amen. Anno a nativitate eiusdem millesimo trescentesimo LXXIX°, indiccione secunda... die vero quarta marcii, in presencia mei, notarii infrascripti, reverendus in Christo pater dominus Alfonsus... *Exp.:* ... cum prenominatis testibus interfui signoque et nomine solitis signavi in fidem et testimonium omnium premissorum.

Et ego, Jacobus [*quondam Johannis de Cambis de Papia*], *hic supra et in scriptis notatus, de mandato et comissione nobilis et egregi* (sic) *legum doctoris domini Mathei, ambaxatoris in curia Romana domini regis Aragonum, volentes de et super contentis in dicto instrumento dicti domini sancti Petri mortis tempore confecto, veritatem scire, accessi ad presenciam dicti domini Corfiensis, nunc cardinalis sacri collegii, necnon dicti domini Nicholay de Cremona, testium in dicto instrumento nominatorum, et ab eisdem, habens in manibus* [f. 128^{r}] *copiam dicti instrumenti autentici et eis et cuilibet ipsorum tradita et perlecta, habui et michi retulerunt contenta omnia et singula in dicto instrumento fore vera, et testes rogati ad premissa fuere prout apparet in dicto instrumento; in quorum testimonium, signum mei tabellionatus apposui huic consuetum. Acta omnia hec anno, indiccione, pontificatus* (sic), *mense et die hic inferius per dictum Johannem notarium nominatis.*

Aquest bloc és compost de la forma següent: un primer plec de dos fulls doblats (quatre

folis); un segon plec de tres fulls doblats (sis folis); un tercer, de dos fulls doblats (quatre folis) i un full doblat al final (dos folis). La filigrana és idèntica en tots: arc tens amb sageta (Briquet, 788). Caixa d'escriptura: 22'6 per 13 cm al f. 125^{v}; 21'1 per 12'5 al f. 116^{v}. Les línies oscillen entre 19 al f. 117^{v} i 37 al f. 129^{v}. La lletra és gòtica bastarda, com la de la cancelleria d'Avinyó d'aquells mateixos anys.

Cal tenir present que l'ordre actual dels fulls no correspon al dels testimonis en el procés, ans caldria començar pels actuals ff. 129-130 i seguir pel 115 ss., car al f. 129^{r} hi ha el títol general: *Deposiciones testium, et prima fratris Alfonsi, olim episcopi Giennensis;* al f. 130^{v} hi ha el segon testimoni (magister Adam de Estone), i al f. 115^{r} el tercer, que és el de Caterina de Suècia, filla de Santa Brígida; segueix al f. 116^{v} el quart (Thomas de Acerno, electus Lucertinus), i al 120^{v} el cinquè (Bartholomeus de Bononia, episcopus Racanatensis et Maceratensis); el sisè i darrer arriba al f. 125^{r}. Hom afegeix, a manera d'apèndix, la declaració del cardenal de Sant Pere, Francesco de' Theobaldeschi, feta abans de morir. Al marge d'aquestes declaracions, hi ha nombroses notes crítiques, gairebé polèmiques contra la versió romanista dels fets i favorables a la posició climentista.

Sobre Mateu Climent, cf. Franz Bliemetzrieder, *Ein Bericht des Matthäus Clementis an Urban VI (ca. 1381) über seine Arbeiten zu dessen Gunsten in Aragonien,* dins "Studien und Mitteilungen aus dem Benediktiner- und dem Cistercienser-Orden", XXIX (1908), 580-587; Heinrich Finke, *Drei spanische Publizisten aus den Anfängen des Grossen Schismas. Matthäus Clementis, Nikolaus Eymerich, der hl. Vicente Ferrer,* dins "Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens", I (1928) 174-195. Sobre la informació oficial romana, promoguda per Mateu Climent, que fou la primera de les que hom féu sobre els esdeveniments inicials del cisma, cf. Michael Seidlmayer, *Die Anfänge,* 208-210.

La darrera part del volum, a partir del f. 131, pertany al concili de Basilea i a alguns esdeveniments contemporanis d'Alemanya.

Vat. lat., 4003

APLEC DE DOCUMENTS I ANOTACIONS DE LA SECRETARIA DE BENET XIII.

Volum facticl, format per diversos plecs o fulls, tots els quals semblen tenir el comú denominador de procedir de la secretaria personal de Benet XIII.

L'enquadernació actual és del s. XIX, amb cobertes de cartó i pergamí; 29'8 per 21'9 cm. Llom llis que porta, primer, l'escut de Pius IX (1846-1878); després, una franja de pell rogenca, en la qual hi ha imprès, amb lletres daurades: *Vat/4003;* més avall, una etiqueta de paper, blava, de la Biblioteca Apostòlica Vaticana, en la qual hi ha, imprès: *Vat. lat.* i sota, timbrat, *4003.*

A l'angle superior esquerre de la cara interior de la portada es repeteix l'etiqueta blava acabada de descriure.

Hi ha un full de guarda, en blanc, tant al començament com a l'acabament del volum.

El cos del llibre consta d'un foli en blanc no numerat i de 59 de numerats, sembla durant el s. XVII, distribuïts en cinc blocs diversos; superfície de 29 per 21'4 centímetres.

Primer bloc. Ff. 1-5.

És un plec format per tres fulls de paper doblats; el primer dels sis folis resta en blanc i no és numerat. Filigrana: cap i mig cos de lleó rampant (Briquet, 10460). Caixa d'escriptura: 21'1 per 12'7 cm; 22 línies al f. 1^{v}; 26 al f. 2^{r}.

1. *Negocia et tempora possent dividi per dominum nostrum ut sequitur.* F. 1^{r}-3^{v}. *Inc.:* Primo, quod continuetur consilium iusticie diebus martis et iovis, in quo presideat dominus cardinalis Auxitanus, et interveniant... *Exp.:* Item, multa alia possent dici circa reformacionem huius curie et negociorum, de quibus dominus noster poterit plene et in secreto informari, si cum iuramento et ad partem et secrete interroget illos qui verissimiliter debent talia scire et de quorum consciencia et discrecione et fidelitate est confidendum. *(Amb lletra diversa:* Probata).

La cal.ligrafia s'assembla més a la de la cancelleria reial de Barcelona que a la gòtica cursiva

bastarda de la cancelleria papal contemporània, tal com sembla demostrar-ho el fet d'acabar amb l'abreviatura de "probata". Els fols. 4 i 5 resten en blanc.

L'escrit fa la impressió d'ésser un projecte de reforma de la cúria papal en el moment que Benet XIII, després del viatge a Itàlia (1408), es disposava a assentar-se un quant temps a Catalunya i s'havia de replantejar moltes coses, si volia que la seva lluita tingués alguna perspectiva de futur. Per això el dataria a Perpinyà o a Barcelona, 1409-1410. La presència de Felip de Malla no permet de datar-lo en temps anteriors, car fins el març del 1408 havia estat estudiant a París.

Transcriuré els paràgrafs en què hi ha referències personals a personatges d'ací:

"Item, facta Aragonie expediantur per dominos cardinales Montis Aragonum et Sancti Georgii, et episcopos Valentinum, Maioricensem et Oscensem, ac Guillelmum Carbonelli. Et sit principalis promotor, dictus Guillelmus Carbonelli".

"Item, facta comitatu[u]m Sabaudie, Fuxi et Armaniaci, et Francie, si occurrerint, expediantur per dominos cardinales Auxitanum, Tholosanum et Sancti Georgii, et habeant prothonotarium Flandrini, et episcopos Mimatensem, [f.1^{v}] cum affuerit, et Condomiensem, et abbatem Fuxi, et magistrum Philipum de Malla. Et sit principalis promotor, cum affuerit, episcopus Mimatensis, et in eius absencia, dictus Philipus Malla".

. . . . . .

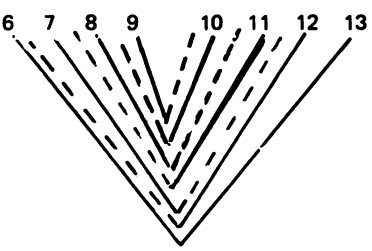
"Item, facta Italie videantur per dominum cardinalem de Flisco, cum dominis patriarcha Antiocheno et fratre Ferdinando, et magistro Philipo de Medalia et Francisco de Aranda. Et sit principalis promotor dictus dominus Ffranciscus d'Aranda'.

. . . . . .

[f. 2^{v}] "Item, die mercurii, de mane, videtur quod esset bonum quod dominus noster exiret in parvo Tinello et daret audienciam pauperibus [f.3^{r}], ita quod nec cardinales nec maiores intrarent, sed quod solum essent ibidem regens Cancellariam et refferendarii, et secretarii et advocatus, et procurator pauperum, qui deberent de novo creari, tales qui essent ad hoc dispositi, et elemosianrius; et quod introducerentur et expedirentur pauperes. Et de hoc sit principalis promotor dominus elemosinarius".

Segon bloc, Ff. 6-31.

És format ara per tres (o restes de tres) quaderns, que distingiré amb les lletres a) (ff. 6-13), b) (ff. 14-23), i c) (ff. 24-31). Filigrana: tres turons i creu, amb tres lòbuls a cada un dels tres pals superiors; no és al Briquet. En canvi, ha estat trobada a Vila-real, en document datat l'any 1411 (cf. José M. Doñate Sebastià, *Filigranas del Archivo Municipal de Villarreal,* dins "Ligarzas", 5 (1973), 214, n. 145).

El quadern a) és format actualment pels ff. 6-13; però, tal com el lector pot veure ací i més amunt en la p. 64, aquests vuit folis són només les restes dels set fulls doblats (per tant, catorze folis), que formaven aquest plec; sembla que d'aquell conjunt més primitiu només resta sencer el full més exterior. El quadern b) és format per cinc fulls de paper doblats, els deu folis del qual es conserven íntegres; i el quadern c) ho és per quatre fulls també doblats, també sencers. En els fulls conservats hi ha les peces següents:

2. [PETRI COMOLLIS]: *Die veneris, que fuit quinta mensis septembris ano* (sic) *domini M^{o} CCCC^{o} X^{o}, Terracone, dominus noster papa, in consilio suo, presentibus domino cardinali Sancti Georgii, Episcopo Oscensi, et Francisco de Aranda, ordinavit sequencia.* F. 6^{r-v}.

a) "Primo, quod super recessum ipsius domini nostri et modo, provideretur quod familiares sint armati, et eques".

b) "Item, quod scribatur preceptori de Castellot, quod acceleret adventum suum ad dominum nostrum, omnibus dimissis".

c) "Item, quod administrator Dertuse scribat iterum illis de Calataiubio, sciendo ab eis si debent venire vel ne, et si venire debent, accelerent".

d) "Item, scribatur fratri Ludovico de Gualbes" (*l'esborrany del f. 34 afegeix:* per unam personam affidatam).

e) "Item, scribatur comendatori de Cantavetula, quod veniat ad asociandum dominum nostrum per aliquod tempus".

f) "Item, ordinetur quod in exitu domini nostri curiales omnes, quantum possibile sit, vadant vel simul vel saltim quod infra unam dietam, comuniter computatam (*corr.* computam) a loco in quo dominus noster erit, teneant iter suum".

g) "Item, detur ordo quod omnia capita officiorum et eorum servitores qui habent vadia vel habent beneficia suficiencia, provideant sibi de arnesiis".

h) "Item, est providendum de navigiis pro raubis portandis, taliter quod sine periculo istius galiote vel sarracenorum possint navigare".

i) "Item, avisentur milites de Calatrava ispani, qui sunt hic Terracone, quod provideant sibi de armis et equis".

j) "Provideatur ante recessum domini nostri de Terracona in sequentibus:

aa) "Primo, super reformacione ecclesie Terraconensis.

bb) "Item, super suplicacionibus civitatis.

cc) "Item, in negocio grecorum.

dd) "Item, quod expediatur Richardus *(l'esborrany del f. 34 deia* Girardus, *ratllat),* qui vadit in Angliam et Scociam *(a l'esborrany esmentat manca* Angliam... *).*

ee) "Item, est providendum in reformacione penitenciarie, et debet haberi relacio a Petro Maleti *(l'esborrany afegeix:* et Petro de Cintillis).

ff) "Item, est providendum circa reformacionem cancellerie.

gg) "Item, quod habeantur .IIII^{or}. vel .V. scriptores, qui scribant materias tangentes negocia ecclesie. Et sit eorum rector et capud *(sic),* Simon Salvatoris, in distribucione et correccione ipsarum scripturarum; faciat eis provideri de vadiis suis Petrus Comollis; et continue solicitet ipsos scriptores, si scribunt vel ne, et deficientes corrigat, et habeat eos de novo".

Lletra autògrafa de Pere Comolls. És la versió en net de les anotacions o esborrany de la mateixa sessió, conservat en aquest manuscrit, f. 34^{r-v}; les diferències principals són assenyalades al seu lloc. Caixa d'escriptura, 29'1 per 15'1. 23 línies al f. 6^{r}.

Al marge consten les persones encarregades de realitzar o fer realitzar les ordinacions papals. Normalment, quan els acords que ha de realitzar una sola persona són més d'un, unes línies que convergeixen en el nom assenyalen l'abast de les responsabilitats; així, de la a) fins a la f) requeien en el bisbe d'Osca, Domènec Ram, indicat ací amb la paraula "Oscensis"; la g) en "P. Comollis" (Pere Comolls); la h) (i potser la següent) en "Julianus de Loba"; els punts aa)-cc) eren encarregats conjuntament als "Domini Montisaragonum et Sancti Georgii", cardenals Juan Martínez de Murillo i Carlos de Urríes; el punt dd) requeia en el ja esmentat "dominus Sancti Georgii"; el gg) en "Simon Salvatoris, Petrus Comollis". Sobre aquest darrer punt, el lector pot veure allò que dic més avall, en introduir la descripció del Vat. lat. 4904 i tota la descripció del Barb. lat., 870, que ha conservat molts vestigis de la forma com hom portà a compliment aquesta prescripció.

3. *Die iovis, XI^{a} dicti mensis septembris, presentibus supradictis, fuit ordinatum per dominum nostrum quod sequitur.* F. 6^{v}. "Quod dominus cardinalis Sancti Georgii, episcopi Seguntinus, Senescensis, Baiocensis et Oscensis; elemosinarius, Simon Salvatoris, Johannes Munionis, Petrus Maleti, Michael Lobera, et auditor domini Sancti Georgii, videant bene et ordinent quid debeat dici, fieri et responderi hiis que proponentur in Castellam *(sic)* per anticardinalem Barensem, ex parte intrusi Bononiensis".

També és autògraf de Pere Comolls. Cf. Vat. lat. 4904, f. 312-331.

4. *Anno domini M CCCC XIII°* (afegit: *in) Peniscola et die XII mesis* (sic) *agusti* (sic), *dominus noster papa mandavit michi, Petro Comollis, presentibus dominis episcopo Oscensi et Francisco d'Aranda, facerem* (sic) *memorialia continue secundum quod occurrerent negocia, et mandavit facere statim de sequentibus.* F. 7^{r}. "Et primo, quoniam idem dominus noster deliberaverat recipere ad manus suas tercias decimarum in toto regno Castelle anno proxime futuro, videlicet M.CCCC.XIIII°, et super hoc scribere et avissare *(sic)* reginam Castelle. Ordinavit supradicta die quod erat melius expectare *(afegit:* quod) rex Aragonie esset in regno Castelle cum dicta regina simul, et fient tunc melius negocia."

Autògraf de Pere Comolls.

Ff. 7^{v}-11^{v}, en blanc.

5. [PETRI COMOLLIS]: *[Notulae de re oeconomica]*.

"Infrascripta debent restitui domino nostro pape per dominum Julianum de Loba, quoniam non sunt de recepta dicti Juliani:

"Primo, redditus episcopatus Aztoricensis *(sic)*.

"Item, .CCC. duplas quas retinet Barchinonensis.

"Item, argentum episcopi Burgensis.

"Item, quidquid debetur de preceptoria d'Orlia *(sic)*.

"Item, de communibus serviciis episcopi Zamorensis et aliorum".

És mig full de paper enganxat al f. 12 ; amida 16'2 de llarg per 21'3 cm d'ample. Ha conservat la filigrana, que és un cap d'unicorn (Briquet, 15797).

La referència als rèdits del bisbat d'Astorga sembla indicar que aquest apunt pertany a l'any 1413, any en el qual vacà aquell bisbat, cf. Augusto Quintana Prieto, *La diócesis de Astorga durante el Gran Cisma de Occidente,* dins "Anthologica Annua", XX (1973), 131-132.

6. *Imposicio novi subsidii de anno domini $M^{o}.CCCC^{o}.XIIII^{o}$.* F. 12^{r}-14^{r}.

"Apud Sanctum Matheum *(sic),* Dertusensis diocesis, kalendis octobris pontificatus sanctissimi domini nostri pape Benedicti XIII anno vicesimo, idem dominus noster, ut expensarum sarcinam, quam ipsum, nedum scismatis, sed pestiferi subscismatis extirpacioni, et ecclesie sacrosancte unionem procurandam et dante domino assequendam subire oportet et eciam oportebit, supportare valeret... *"(segueix la part relativa a Castella, f. 12^{v}-13^{v}, que es redueix al següent: procediment per a rebre 25.000 francs francesos d'or, en concepte de subsidi, del clergat menut de Castella).*

(Al marge: Aragonie): "Eciam apud Sanctum Matheum, kalendis octobris anno quo supra, idem dominus noster, eisdem de causis, universis et singulis personis ecclesiasticis, secularibus et regularibus, exemptis et non exemptis, redditus et proventus ecclesiasticos obtinentibus in Terraconensi et Cesaraugustana provinciis ac ecclesiis civitatibus *(sic)* et diocesis Maioricensis et Elnensis, quatenus regna et terras domini regis Aragonum dicioni subiecta concernunt, preterquam dominis archiepiscopis ac magistris, prioribus, preceptoribus ac fratribus miliciarum Hospitalis Sancti Johannis Jerosolimitani ac domus beate Marie de Muntesia et Sancti Georgii ac Sancti Jacobi de Spata et Calatrave, quos exemit in hac parte, generale subsidium imposuit isto modo, videlicet: cuilibet ex dictis personis ecclesiasticis, obtinentibus redditus ecclesiasticos in uno vel pluribus beneficiis, eciamsi huiusmodi beneficia, canonicatus et prebende, dignitates [^{v}] eciam abbaciales et personatus, perpetue administraciones vel officia aut parochiales ecclesie, aut alia quecumque beneficia, cum cura vel sine cura forent, quindecim librarum monete in partibus quibus consistunt currentis, secundum decime taxacionem, valorem annuum non excedentes, unum solidum; cuilibet vero in uno vel pluribus similibus beneficiis, redditus dictarum quindecim librarum usque ad viginti quinque librarum summam excedentes, unum solidum et sex denarios; cuilibet autem ex dictis personis obtinentibus redditus ecclesiasticos huiusmodi viginti quinque librarum summam excedentes, duos solidos; cuilibet autem ex personis eisdem, redditus ecclesiasticos ultra quinquaginta et usque ad summam centum librarum valorem dumtaxat excedentes obtinentibus, tres solidos; persone autem obtinenti in uno vel pluribus beneficiis, ut prefertur, redditus ecclesiasticos valorem centum librarum in quacumque summa excedentes, quatuor solidos monete in illis partibus currentis pro qualibet libra illius summe librarum ad quam in decima redditus ecclesiastici huiusmodi, cuilibet persone ex predictis illos obtinenti, taxati fuerint, etc; solvendi medietatem die prima aprilis, et aliam medietatem prima die septembris mensium proxime futurorum, prout in quibusdam apostolicis [litteris] sub dicta data kalendis octobris pontificatus eiusdem domini nostri pape anno vicesimo inde confectis literis plenius continetur".

(Subsidi imposat als bisbes). "Subsequenter vero, apud Sanctum Matheum .VIII°. kalendas octobris, pontificatus anno vicesimo, dominus noster papa singulis archiepiscopis et episcopis regnorum Castelle et Aragonie, quos a dictis subsidiis exhemit, ut prefertur, subsidium particulare tamen eciam imposuit in hunc qui sequitur modum et secundum quantitates inferius annotatas".

. . . . . .

[f. 13^{v}] "Eodem modo fuit scriptum et impositum subsidium prelatis Aragonie, cuilibet secundum quantitates inferius annotatas. Et primo, archiepiscopo Terracone, .II. milia florenorum; episcopo Valentino, .IIII.milia flor.; episcopo Barchinone, M. flor.; episcopo Maioricensi, .VIII. centum flor.; episcopo Segobricensi, M.flor.; episcopo Gerundensi, M.flor.; episcopo Urgellensi, M.flor.; episcopo Vicensi, M.flor.; episcopo Tirasonensi, .VI. centum flor.; episcopo Oscensi, .V. centum flor.; episcopo Elnensi, .V. centum flor.; abbati Montisserrati, M. flor".

[f.14^{r}] "Archiepiscopo Cesaraugustano; episcopo Dertusensi; episcopo Ilerdensi: sanctissimus dominus noster retinet".

Gòtica cursiva bastarda. 21'6 per 14^{cm}, 42 lín. al f. 13^{r}.

7. *Die iovis, XXVI mensis marcii anno domini M^{o} CCCC^{o} XVI°, Peniscole, presente domino Ffrancisco d'Aranda, ordinavit sequencia* (canvia la ploma), *eo quod dicebatur quod rex Aragonie erat mortuus.* F. 14^{v}. "Primo, quod Bartholomeus Baiuli iret cum litteris Barchinonam pro consiliariis civitatis, cardinali Tolosano, episcopo et nonnullis aliis, quos informaret iuxta instrucciones sibi datas, et transiret per locum de Aygulada, ubi rex tunc erat, ut dicebatur; portaret eciam literas archiepiscopo Terraconensi, gubernatori Catalonie, Berengario de Bardaxí et nonnullis aliis. Factus *(sic)* est, et recessit de Peniscola die lune, .XXX. marcii".

"Item, quod rector Sancti Mathei vadat Valenciam dicta de causa et portet literas episcopo, iuratis, dominis Eximino Petri de Arenós, Petro Pardo, Egidio Sanccii, Guillelmo Carra *(?)* et nonnullis aliis".

"Item, quod Perrinus de Capella iret Constanciam ad sciendum quid fit ibi, si sunt concordes vel discordes, etc. Factus *(sic)* est, recessit de Peniscola .XXVIII. marcii supradicta".

"Item, ivit (*ms.* vit) Raymundus de Yebra in Castellam, ad archiepiscopum Cesarauguste, dicta die .XXVIII. cum literis, ut remaneret ibi, non obstantibus literis sibi antea in contrarium scriptis". Autògraf de Pere Comolls.

Ff. 15-23, en blanc.

8. *Sequuntur prorregaciones* (sic) *concilii generalis olim per sanctissimum dominum nostrum dominum Benedictum, divina providencia papam XIII, apud Perpinianum, Elnensis diocesis, incepti, sed nondum finiti, ut sequitur successive facte et fiende.* F. 24^{r}-26^{r}.

Gòtica cursiva bastarda, típica de la cancelleria papal avinyonesa. Caixa d'escriptura, 20'9 per 13'1^{cm}, 38 línies al f. 2 4^{v}.

Ja el 26 de març de 1409, en dispersar-se el concili de Perpinyà, aquest fou prorrogat per al 15 d'agost del mateix any, cf. Ehrle, ALKGMA, VII (1900) 669. Aquesta i les altres prorrogacions fins al 30 de maig del 1411 són esmentades així només d'una manera genèrica: "prorrogavit successive" (f. 24^{r}); així, en canvi, consten:

a) la datada a Barcelona, 30 maig 1411 per al primer dia hàbil passat Tots Sants d'aquell mateix any, f. 24^{r} (però cal tenir en compte que en aquella data, Benet XIII no era a Barcelona!);

b) prorrogacions diverses fins a l'onze de setembre de 1413 (ibid.);

c) la datada a Peníscola, 11 setembre 1413, per al primer dia vàlid passada la Candelera del 1414 (f. 24^{v}-25^{r});

d) la de Tortosa, any 1414, per al primer dia hàbil passat sant Miquel de Setembre d'aquell mateix any, f. 25^{r}.

e) la de Sant Mateu, primer d'octubre 1414, per al primer dia hàbil passat el diumenge in Albis del 1415 (f. 25^{v});

f) la de València, 8 d'abril de 1415, per al primer dia hàbil passat Tots Sants del mateix any (f. 25^{v}-26^{r}).

Al f. 26^{r} hi ha enganxada una franja de paper de 5'7 per 20'7 cm, amb l'encapçalament de la darrera acta de prorrogació, València, 8 abril 1415. Al f. 54^{r} hi ha l'esborrany de la de Peníscola, datada el 12 setembre 1413, que, en passar en net al f. 24^{v}-25^{r} fou datada del dia 11.

Els ff. 26^{v}-30^{v} són en blanc.

9. [Dues notes]. F. 31^{r-v}.

Al f. 31, que també ha restat en blanc, hom hi ha enganxat dos fragments de paper escrits, que diuen així:

a) "Començà lo brodador la brodadura de la cassulla dels agnus dei, diluns a XXV de setembre, any M CCCC tretze".

b) Fragment escrit per totes dues cares:

aa) a la primera: Francesch Dalmau; Tristan Salvat; Pere Garcia; Johan de Roures; (i a continua-

ció, amb cal.ligrafia més basta): mossèn Ramon Torrelles; fra Ramon de Sarià (sic). A la segona cara: "Per li conpanun".

Tercer bloc. F. 32-33.

Un sol full de paper, doblat, amb filigrana de corn. Conté l'inventari dels béns d'un arquebisbe castellà, sembla de Toledo, que havia assistit al concili de Perpinyà i hi havia adquirit algunes coses. Cal.ligrafia típicament castellana del començament del s. XV. El títol és: *Estas son las cosas que a mí, Juan Çapata, viene mientes que tenie my sennor, el arçobispo.*

Quart bloc. F. 34-35.

Com l'anterior, també aquest bloc és format per un sol full de paper doblat. Filigrana: drac de Valls i Subirà, 1514. Al f. 34^{r-v} hi ha la nota-esborrany de la sessió del consell papal, reunit a Tarragona el divendres 5 de setembre de 1410, que ja coneixem pel núm. 2 d'aquest mateix manuscrit. Caixa d'escriptura: 23'2 per 18'8 cm; 19 línies al f. 34^{r}.

Cinquè bloc. Ff. 36-60.

Consta de tres plecs, cada un dels quals és format per quatre fulls de paper doblats. La filigrana és la mateixa del bloc segon. Caixa d'escriptura de 22 per 17 cm, sense constància en el nombre de línies per pàgina. La cal.ligrafia no és pas la típica de la cancelleria papal i alguna vegada sembla la de Pere Comolls (p.e., al fol. 57^{r}, el text del qual és transcrit més avall, al núm 14).

10. [*Notulae duae de receptione frumenti*]. F. 36^{r}. "Die .XIIII. mesis *(sic)* agusti *(sic)*, Peniscole, fuerunt recepti ad mensuram per Genesium Pugalt, centum sexsaginta sex cafficia tritici de Oriola, portata per Jacobum Ruxat, patronum barche cuiusdam de Dénia; et bladum predictum fuit positum in quadam botica d'en Coscollano, anno M^{o} $CCCC^{o}$ XIII°. CLXVI caffics".

"Item, die mercurii, XVI dictorum mensis et anni fuerunt recepta eciam ad mensuram, per dictum Genesium Pugalt, trecenta quadraginta cafficia tritici de Oriola et reposita in alia botiga, prout in quadam cedula, manu dicti Genesii scripta continetur. CCCXXXX cafficis".

Ff. 36^{v}-47^{v}, en blanc.

11. [*Emptiones gallinarum et gallorum*]. F. 48^{r}. "Dominus noster papa intravit Peniscolam die sabbati VI mensis madii, et ab ista die in antea fuerunt empe *(sic)* galline in provisione per emptorem, de quibus tenetur computare CCXXXIII, anno M CCCC XIII.- CCXXXIII".

"Item, pulli in supradicto mense fuerunt empti, CCCLI".

"Item, in mense iunii sequentis, galline, CLXXXI".

"Item, pulli, CCCLXXXX",

"Item, in mense iulii anni supradicti, galline CCVIIII".

"Item, pulli, CCCLXVIIII".

F. 48^{v}. en blanc.

12. [*Expensae gallinarum et pullorum castri Peniscolae mensibus maii, iunii et iulii anni 1413*]. F. 49^{r}. "A die sexta mensis madii, qua dominus noster intravit Peniscolam anno M CCCC XIII° in antea fuerunt expense galline in dicto mese *(sic)* de provisione, CLXXXXIII".

"Item, pulli in supradicto mese *(sic)* madii, de provisione, CCCCXVIII".

"Item, in mense iunii sequetis *(sic)* galline, de provisione, CC LXI".

"Item, pulli de dicta provisione fuerunt expensi, DXXXXVII".

"Item, in mense iulii fuerunt expense de provisione galline, CLXVIII".

"Item, pulli in dicto mense de provisione, CCCLXIII".

Ff. 49^{v}-53^{v}, en blanc.

13. Nota-esborrany sobre l'ajornament del concili de Perpinyà, Peníscola, 12 setembre 1413, posada en net al núm. 8 d'aquest manuscrit.

14. [PETRI COMOLLIS]: [*Ex actis Benedicti papae XIII*] Ff. 57-58. "Die .XXX. mensis novembris anno domini M^{o} $CCCC^{o}$ XII° Dertuse, dominus noster papa Benedictus XIII dedit licenciam domino Johanni Gaucelm, officiali Perpiniani, redeundi ad Perpinianum, et curaret habere fratrem illum minorem apostatam, qui fugerat de Palamós, usque ad festum resurreccionis domini, anni M^{o} $CCCC^{o}$ XIII, vel veniret personaliter ipse officialis in propria persona ad dominum nostrum, ubicumque esset; presentibus priore Vallis Ihesu Christi, elemosinario eiusdem domini nostri pape, et me, Petro Comollis".

"Item, die lune, sexta mensis decembris dicti anni M° CCCC° XII, idem dominus noster papa, presentibus supradictis tribus, ordinavit quod Guillelmus Sala, tenens locum officialis Valencie, propter concubinatum, sit privatus dicto officio et remaneat arestatus *(sic)* in curia romana per sex menses, et obliget se sub pena privacionis beneficiorum suorum, etc., non redire ad suam concubinam aut aliam recipere; et mandavit michi quod ista scriberem sub pena".

"Item, supradicta die ordinavit idem dominus noster quod prelati reciperent in tota dominacione regis Aragonie medias visitaciones, donec idem dominus noster esset Cesarauguste, et tunch ipse deliberaret quid fiendum exinde; et mandavit quod istud reducatur sibi ad memoriam dum fuerit Cesarauguste, etc.".

[F. 57v] "Sanctissimus pater et dominus noster papa Benedictus tercius decimus, die XXII mensis febroarii anno M.CCCC. tercio decimo, Dertuse, in camera sua secreta, presentibus Dominico, episcopo Oscensi, Elemosinario, et me, Petro Comollis, subdiachono dicti domini nostri pape, sedendo in sua cathedra viridi, dixit quod propter necessitates ecclesie romane, et nonnullas alias raciones moventes animum suum, maxime cum de necessitate opporteret ipsum creare aliquos cardinales, inponebat super redditibus episcopatus Burgensis in regno Castelle, nunc vacantis, pensionem .III. millium florenorum Aragonie, solvendorum quolibet anno per episcopum sive episcopos exinde futuros".

"Item, eciam dixit quod imponebat, et de facto imposuit, super episcopatu Zamorensi, si de proximo contingeret vacare, vel quandocumque vacaret, mille florenos de pensione annua (*ms*: anua), causis et racionibus supradictis, presetibus *(sic)* supranominatis".

"Item, idem dominus noster papa Benedictus, antequam provideret de episcopatu Dertusensi reverendo patri domino Otoni de Montecateno, reservavit fructus supradicti episcopatus Dertusensis pro camera sua apostolica, assignando dicto Ottoni, cui, ut dixit, providebat intendebat providere, prout fecit, tres mille florenos Aragonie quolibet anno, etc."

"Item, idem fecit de episcopatu Carthaginensi, de quo providit reverendo patri Didaco, tunc episcopo Pascen, *(sic)*, cui similiter assignavit tres mille fl. Aragonie, quolibet anno de fructibus dicti episcopatus, residuum reservavit pro camera sua".

"Item, imposuit pensionem annuam quatuor milium fl. Aragonie super episcopatu Seguntino, sue camere quolibet anno persolvendam per episcopum, cui provideretur de dicta ecclesia et successores eiusdem, de qua providit..., decano ipsius ecclesie".

[F. 58r] "Item, dominus noster papa, Peniscole, vigilia ascensionis domini, que fuit XXVII mensis madii anno XIII°, mandavit michi, Petro Comollis, subdiachono, presente domino Francisco d'Aranda, quod scriberem qualiter ipse dominus noster reservaverat preceptoriam maiorem, sive comendam, ordinis Calatrave, in Castella".

15. *Racio de vino.* "Notificatur paternitati vestre quod hodie, .XX. augusti sunt reperti in buticularia de vino maiori, scilicet in Dertusia, .XX. carratelos".

"Item, in Peniscola, de dicto vino, .III. carratelos".

"Item, in Peniscola, de vino greco, .VII. botas, .III. quartelos".

"Item, de vino rubro, in dicto loco, .LXX. carratelos".

És un tros de paper afegit i enganxat al f. 58r, escrit amb lletra de cancelleria de Benet XIII. Any 1413?

16. Testament de "Diego Ramírez de Guzmán, arcediano de Toledo, cubicularío de nuestro sennor el papa", fet a Alcalà de Henares, 24 setembre 1414. Al final, de mà del copista: 3.905 flor.

Vat. lat., 4904

RECULL DE TEXTOS I DOCUMENTS DEL TEMPS ENTRE ELS CONCILIS DE PISA I DE CONSTANÇA.- *MEMORIALE PER A.B.C.*

Enquadernació de cartó, la superfície del qual és recoberta amb un full imitant pell verda. Al centre de la portada, escut de Pau V (1608-1621) i al de la contraportada, escut del seu parent, Scipione Borghese, prefecte de la Biblioteca Vaticana entre els anys 1609-1618. Cantoneres i llom de pergamí, però aquest fou refet durant els anys 1869-1878, car a les seccions prime-

ra i tercera hi figuren, respectivament, els escuts de Pius IX (1846-1878) i del cardenal Jean-Baptiste Pitra, bibliotecari del 1869 al 1878. La segona secció del llom té una franja de pell vermella, on hi ha, imprès amb lletres daurades, *VAT./4904;* a la secció quarta del mateix llom, etiqueta blanca de la Biblioteca Apostòlica Vaticana, que diu: *Vat.lat.* (imprès)/4904 (timbrat). La superfície de la portada és de 30'8 per 22'7 cm.

A la cara interior de la tapa, angle superior esquerre, etiqueta blava amb inscripció idèntica a la blava del llom. Un full de guarda, en blanc, a cada banda del cos del llibre. Al foli primer hi ha el segell amb les armes papals i la inscripció *Biblioteca Apostolica Vaticana;* al peu de la pàgina, escrit amb mà dels s. XVI-XVII, *4904.*

El cos del volum és constituït per blocs, que anirem distingint en descriure les peces que contenen. És tot ell de paper, i els folis tenen una superfície uniforme de 29'8 per 22'1 cm.

Primer bloc. Ff. 1-85.

1. [*Acta concilii Pisani cum constitutionibus Alexandri pape V*] F. 1-170.
2. [*Tractatus et instrumenta concilium Pisanum respicientia*]. Ff. 70^{v}-84^{v}.

El darrer d'aquests documents porta per títol *Copia littere Benedicti ad Gregorium in recessu de Portu Veneris,* i té data del 13 juny 1408, f. 83^{v}-84^{r}; és copiat amb lletra totalment humanística, segurament en temps del concili de Basilea.

Al f. 85 hi ha el títol *Tabula voluminum,* i una paraula ratllada; també hi ha restes de cera vermella.

Segon bloc. Ff. 86^{r}-148^{r}.

3. [PETRI DE LUNA SEU BENEDICTI XIII]: [*Allegationes pro papa et contra rebellantes per quemdam venerabilem doctorem*]. Ff. 86^{r}-146^{r}. Text incomplet. *Inc.:* Quia, ut audio, per periurium propter cedulam iuratam in conclavi... *Exp.:* ... et cetera, que ad precavenda in fide et in ecclesia imminencia pericula sunt previsa, reseranda suis loco et tempore, sed de presenti caute silencio comittenda, et hic sit finis tocius quaestionis.

Aquest segon bloc és format actualment per sis plecs. El primer i el segon són regulars i consten de sis fulls de paper doblats cada un (ff. 86-110); el tercer plec, que inicialment era com els dos anteriors, ara és coix, car ha perdut la segona part del primer full, que seria el darrer foli del plec i hauria d'anar entre els fols. 121 i 122 actuals. El plec quart constava inicialment de quatre fulls doblats, però també li manca la segona part del primer full o darrer foli, que seguiria a l'actual 128; després venia inicialment un plec cinquè, de cinc fulls doblats, que s'ha perdut tot sencer; ho demostra la nota, posterior a la còpia, escrita a l'actual f. 128^{v}, que diu: "Hic videntur deficere quinque questiones, cum hec sit septima, postea sequatur, evolutis foliis .XI., Duodecimo inter questiones". Però el text que comença "Duodecimo inter questiones" no ve passats onze folis, ans a la pàgina següent; hi havia, doncs, inicialment, onze folis en blanc; un és el que manca després de l'actual f. 128 (que seria la segona meitat corresponent a l'actual f. 122); els deu restants devien formar un plec de cinc fulls doblats. Els plecs cinquè i sisè consten de cinc fulls doblats cada un (ff. 129-148). Filigrana: els tres turons posats en un cercle i presidits per la creu (Briquet, 11869).

La caixa d'escriptura és de 22 per 14 cm, amb 33 línies al f. 128^{r}. Lletra normal de la cancelleria papal avinyonesa. Notes marginals de mà posterior.

El text d'aquesta còpia de les *Allegationes,* no sols és mancat de les quatre (no cinc!) qüestions que van de la vuitena a l'onzena, tal com diu la nota del f. 128^{v}, ans encara d'algun altre fragment, tal com es dedueix del darrer paràgraf escrit al f. 138^{v}: "Pro parte affirmativa faciam raciones quas faciunt quidam theologi; et ad idem allegabo iura, oppiniones et raciones iuridicas. Et, ut audivi, aliqui theologi sic probant talem renunciacionem valere, etc.". Però tota aquesta matèria de les raons afirmatives a favor de la renúncia papal manca, car el text que segueix diu així, saltant ja a un altre problema: "Ultimo queritur, utrum cardinales de quibus queritur, ante obtentam a papa reconciliacionem ad priorem statum, occurrente morte vel cessione ipsius pape, valeant successorem eligere verum papam" (f. 139^{r}).

Les peculiaritats d'aquest text no són únicament quantitatives. Si hom el compara amb el del Vat.lat., 3934, ff. 90-96, reportat més amunt, hi copsarà de seguida unes variants que semblen significatives: en el nostre text, l'autor encara parla de "cardinales", paraula que allí és substituïda per "rebellionis scismatice defensores"; la revisió podria significar que el tractat fou

escrit abans de començar el setge del Palau Papal d'Avinyó (darreria de setembre de 1398) —seria el text d'aquest manuscrit— i fou revisat després (text del Vat. lat., 3934).

Els ff. 146^{v}-148^{v} són en blanc.

Els ff. 149-150 no semblen primitius; certament, no pertanyen ni al bloc segon ni al tercer.

T e r c e r b l o c . Ff. 151-245. [PETRI MALETI ET SIMONIS SALVATORIS]: [*Memoriale per a.b.c.*].

Tot aquest bloc posseeix una numeració pròpia, malgrat l'extrema multiplicitat de peces que el formen. Això vol dir que la compilació documental continguda en aquests folis ja formava una unitat abans d'integrar-se en el volum actual. Ho confirma el fet que tota aquesta documentació va assenyalada amb les lletres de l'alfabet. I aquest detall sembla que permet d'identificar el recull veient-hi la realització de l'encàrrec, recordat en aquest mateix volum pel cardenal de Sant Jordi, Carlos de Urríes: "Item, videtur exequendum onus datum Petro Maleti et Simoni Salvatoris, de recolligendis omnibus scripturis tam facti quam iuris, et allegacionibus materiam tangentibus, et quod fieret unum *Memoriale per a.b.c.*, taliter quod, facta de omnibus compilacione tam in facto tam *(sic)* in iure et allegacionibus materie, sine dificultate invenirentur, et quod istam compilacionem esse *(sic)* penes dominum nostrum et in suo archivio, et alia transsumpta fierent ex quibus domini cardinales et alii, de quibus domino nostro videretur, possent habere copiam premissorum", *Jhs. Via aperta per cardinalem Sancti Georgii et alios ad unitatem ecclesie,* Vat. lat., 4904, f 177/275^{v}. (Recordem un encàrrec similar fet a Simó Salvador, recollit en parlar del Vat. lat., 4003, f. 6, segon bloc, 2, j, gg). No m'atreviria, en canvi, a afirmar si el conjunt conservat en aquest volum és el que hi havia a l'arxiu personal de Benet XIII o el que posseïa algun altre personatge; el fet que hom hi trobi textos, que corresponen a diverses etapes de l'elaboració d'un document, més aviat inclinaria a pensar que ens trobem amb el dossier *in fieri.* I pel que fa a aquest punt, no crec que sigui possible d'aventurar hipòtesis ulteriors, si abans hom no pot saber per quin camí arribà aquest volum a Roma, o quan sortí de Peníscola: amb els darrers cardenals de Benet XIII l'any 1418, amb algun altre personatge aquells mateixos mesos, o amb el cardenal Pèire de Foix?

Després d'haver-lo analitzat amb una certa detenció —la que manifesten les pàgines següents—, tinc la impressió que el *Memoriale* és un recull o "dossier", començat amb calma els anys posteriors al concili de Pisa i anteriors al de Constança, amb una certa generositat en l'espai, tal com ho demostrarien els fulls destinats només a títol de cada peça. La presència del concili de Constança no hauria permès de treballar amb tanta pausa, ans hauria imposat un ritme més viu i més estretors, àdhuc materials; el recull s'acaba amb la sortida general de Peníscola al començament del 1418; sembla que anà a parar a mans dominicanes, que intentaren d'esborrar l'atribució d'una tesi compromet edora al general dels dominicans (cf. més avall, núm. 13 d'aquest mateix manuscrit). El *Memoriale* introdueix a les lluites espirituals dels homes de Peníscola, esmaperduts entre la fidelitat a l'autoritat del papa, que ells consideraven legítim, i la fidelitat al bé de l'Església.

Com que, ultra la numeració primitiva, els folis del *Memoriale* tenen també la corresponent al volum actual, les recolliré totes dues per ordre d'antiguitat.

4. *A. Dubia adversariorum contra factum proprium* (ratllat). *Dubia facta per Bononiensem universitatem in quibus erat prevendum in congregacione pisana.* Ff. 3/151-6/154^{r}. *Inc.:* Quia, fide atestante, minus feriunt iacula que previdentur, reddatur avisatus dominus noster *(Alexandre V),* si expediret quod per doctores Bononienses vel alios literatos curiales, de quibus videbitur, faceret deliberari consulte ac consulcius super impugnacionibus infra inserendis, quas Petrus de Luna et sui possunt faciliter contra processum et sentenciam contra eum in concilio generali Pisano factum et promulgatum allegare... *Exp.:* ...34. Item, quod dictus Petrus, tenendo suum concilium in Perpiniano vel saltem ipso mandante, fuit ipse convocatus ad concilium Pisanum, et non potuit nec debuit ad dictum concilium venire. Et idem de aliis dubiis occurrentibus. (Cf. més avall, p. 511, 4, b).

El plec era format inicialment per tres fulls doblats. Ara s'han perdut els dos primers folis, que anaven numerats amb les xifres aràbigues 1 i 2. Filigrana, un cap de bou, que no he trobat al Briquet. Caixa d'escriptura: 20'3 per 11'4; línies per pàgina: 33. Algunes notes marginals.

Deficit.B. in ordine, indica una nota a l'actual f. 363^{v}.

5. *C. Responsiones. Quod ecclesia universalis potest congregare concilium pro sedacione*

scismatis. Ff. 7/155^{r}-18/166^{r}. *Inc.:* Secunda principalis questio predictorum adversariorum est ista: Utrum convocacio concilii generalis utriusque obediencie, eo modo quo disponitur fieri et fit per dominos cardinales utriusque collegii, sit canonica et iuridica... *Exp.:* ... quam ille qui fuit per eos agitatus, in quo equa lance iudicarunt pium cum impio. Et hec sufficiant.

Plec de sis fulls doblats. Filigrana: la creu lobulada, que no és al Briquet, però que hem trobat al Vat. lat., 4003, ff. 6-31 (segon bloc). Caixa d'escriptura: 19'5 per 13 cm; 33 línies per pàgina.

La qüestió segona a què aquest text respon no és ni el punt segon del text anterior, ni el que hi ha en la llista de punts als quals respon Pere Bertran al Vat. lat. 3934, ff. 52 ss. El nostre text és anterior al concili de Pisa, i aquells posteriors.

El f. 18/166, en blanc.

6. D. [PABLO DE SANTA MARÍA]: *Tercius cisternus Dialogi episcopi Carthaginensis, An ecclesia sine papa possit congregare concilium generale. Et huius sumpta occasione tractat quis dicatur et quot modis intelligatur caput ecclesie.* Ff. 19/167^{r}-27/175^{v}. *Inc., f. 20^{r}/168^{r}:* P[aulus]: Quod autem de comuni iure naturali premissam potestatem habet ecclesia Dei, patet sic: Nam quodlibet corpus naturale resistit sue divisioni et destruccioni; et si sit corpus animatum, presertim perfectum, naturaliter congregat omnia membra... *Exp.:*...In hoc, rogo ut indices michi, primo, an a te ipso habes, vel si forte sunt alique auctoritates ad hoc fundandum. Secundo, quid respondis *(sic)* ad objecta mea circa hoc... *(truncat).*

Plec de set fulls doblats. Dels catorze folis, un és per al títol, vuit per al text i cinc en blanc (ff. 19/167-32/180). La filigrana és molt semblant al mig cos de cérvol rampant de Briquet, 3278. La caixa d'escriptura amida 20'2 per 13 cm. 33 línies al f. 23/171^{v}. Lletra gòtica bastarda, com la de cancelleria papal. Notes marginals que subratllen punts favorables a Benet XIII.

Els ff. 28/176^{r}-32/180^{v} són en blanc.

7. E. DOMINI OSCENSIS, [AVINION. NICOLAI]: *An* (corr. *Quod) Constancie fuit concilium.* Ff. 33/181^{r}-39/187^{r}. *Inc. f. 24/182^{r}:* In nonnullis magne auctoritatis viris reperitur positum dubium, utrum in civitate Constancie, provincie Maguntine, fuerit hiis diebus proxime lapsis universalis ecclesia sive concilium generale. Et videtur multis quod non, quia ibi non fuit papa, nec personaliter nec virtualiter, et consequenter non fuit ibi caput universalis ecclesie. Unde, sicut corpus naturale dicitur acephalum, a suo capite prescisum, sic dicta congregacio censeri debet acephala, a papa, qui est caput ecclesie, divisa... *Exp.:* ... quodque ipsi paciantur, ut illa que in tanta dierum longitudine pro pace ecclesie dei hedificantur, destruantur et corruant, ac semetipsos in prevaricacionem abducant.

Plec de cinc fulls doblats. Dels deu folis, un és destinat al títol, sis al text i tres han restat en blanc (ff. 33-42). La filigrana són tres turons sense cercle, sobremuntats per la creu, semblant al Briquet, 11689. Caixa d'escriptura: 18'5 per 10'9 cm; 29 lín. al f. 38 /186^{v}. Lletra gòtica, tirant a cursiva. El f. 36/184^{v} és inutilitzat. Tal com indica el fragment transcrit, aquest escrit ha d'ésser datat dels mesos de primavera del 1418 (el concili de Constança fou clausurat el 22 d'abril d'aquell any).

Els ff. 39/187^{v}-42/190^{v} són en blanc.

8. F. [COLLEGIUM CARDINALIUM BENEDICTI XIII, 1416]: *Responsio ad congregacionem Constancie* (i afegit al damunt amb lletra diversa: *que posset dari) per nostrum collegium.* Ff. 43/191^{r}-47/195^{r}. *Inc. f. 44/192^{r}:* Miseracione divina, sacrosancte romane... *Exp.:* ... et subscismatum nutrimenta. Et quoniam etc., et subiungitur protestacio.

Plec inicialment de tres fulls doblats, al qual manca la segona part del primer full. El primer d'aquests cinc folis restants és destinat al títol, i quatre al text; resta en blanc la darrera pàgina. Filigrana: corona (Briquet, 4705). Caixa d'escriptura: 20'2 per 11'8 cm. Les pàgines tenen entre 36 línies i 42. Lletra gòtica bastarda, de cancelleria avinyonesa. Alguna nota de correcció, al marge.

Al ms. Vat. Barb. lat., 876, ff. 175/191^{r}-178/194^{v} hi ha un primer esborrany i la redacció definitiva d'aquesta mateixa resposta. Totes dues versions han estat publicades per Heinrich Finke, ACC, III, 559-568, que sembla desconèixer el nostre text, el qual seria una versió intermèdia entre aquelles dues.

9. G. [AUCTORIS IGNOTI]: *An papa, de notorio crimine ecclesiam scandalizante, possit accusari.* Ff. 48/196^{r}-59/207^{r}. *Inc., f. 49/197^{r}:* Ihs. In dubium vertitur an de crimine notorio scandalizante universalem ecclesiam, in quo papa incorrigibiliter perseveret, premaxime si exin-

de periclitaretur ecclesia, possit agi in generali concilio contra eum. Partem affirmativam questionis istius videntur clare probare oppi. li. et glo. in c. *Si papa,* et Henricus in cap. *Lic. de electione,* scilicet, quod propter... *Exp.:* ... ff. *De legibus,* ubi talis est littera, quam legem sepissime allegat sanctus thomas, prima secunde et secunda secunde, ad similia proposita.

Sembla que el plec inicial tenia més fulls que els actualment presents. Ara, tots els fulls, exceptuat el central, són afegits o porten reforços per la part del llom; per això, és difícil de reconstruir el plec inicial. Actualment són onze folis, un de títol i deu de text. Caixa d'escriptura: 21'0 per 11'2 cm. 40 línies al f. 50/198^{v}. Lletra gòtica cursiva, tirant a rodona, de la mateixa mà que ha posat títols a algun dels documents inclosos en aquest *Memoriale;* p.e., sembla el de la peça A, al f. 3/151^{r}.

El f. 59/207^{v} resta en blanc.

10. H. [Auctoris ignoti]:*Responsiones pro parte olim Benedicti ad quasdam instrucciones pro parte adversa ad unitatem ecclesie datas.* Ff. 60/208^{r}-68/216^{r}. *Inc., f. 61/209^{r}:* Ad quasdam pretensas raciones per adversarios sanctissimi domini nostri pape Benedicti, ad excusandas excusaciones in peccatis datas et in diversis mundi partibus publicatas, falsa presuposita continentes et dogmata erronea auribus simplicium... *Exp.:* Ad premissa, quia facti sunt, respondetur quod omnino tenent falsitatem, quantum dominum nostrum tangunt.

Aquest conjunt sembla constituït d'aquesta manera: per un plec de tres fulls doblats, per un segon plec de dos fulls de paper doblats i per un full doblat, que engloba els dos plecs anteriors. Els dotze folis es distribueixen així: un per al títol, vuit per al text i tres en blanc. Un detall sembla confirmar que el full sol, que engloba els dos plecs, fou afegit posteriorment: els folis dels dos plecs varen tenir una numeració pròpia, que anava de l'1 al 10, i, per tant, no encloïa els dos folis (els 60 i 71 de la numeració primitiva, pròpia del *Memoriale)*; el full englobador devia ésser-hi afegit a l'hora de col.locar la nostra peça núm. 10 al *Memoriale,* a fi que resultés més clara la unitat de l'escrit i a fi que també aquest tingués un full inicial destinat només a títol. Filigrana: drac del Valls i Subirà, 1514. Caixa d'escriptura: 21'9 per 11'5. El text ha estat escrit per tres mans diferents, totes amb cal.ligrafia gòtica, però amb una gradació de més formeda a més cursiva. Mà primera: 33 línies al f. 4/64/212^{v}; segona, 28 línies al f. 5/65/213^{r}; tercera, 38 línies al f. 7/67/215^{v}.

Ff. 68/216^{v}-71/219^{v}, en blanc.

11. J. ANGELUS, [PETRUS FONSECA, CARDINALIS SANCTI ANGELI]: *Via sive praticha ad unitatem ecclesie.* F. 72/220^{r}-75/223^{r}. *Inc., f. 73/221^{r}:* Subiciendo infrascripta determinacioni... *Expl.:* Cum istis ita taliter absolutis et habilitatis, videtur quod veri cardinales licite possint convenire ac ad veram eleccionem procedere, etc.

Plec de dos fulls doblats. Filigrana: tres turons amb la creu, però sense cercle, diferent de la del núm. 7 d'aquest mateix manuscrit (Briquet, 11719?). Un dels folis és destinat al títol, i dos i mig al text; resta en blanc la darrera pàgina, que porta, escrita al revés o cap per avall, la paraula *Augustinus.* Caixa d'escriptura: 20'6 per 15'6 cm. 23 línies al f. 74/222^{v}. Lletra gòtica cursiva. Només una nota marginal.

Aquest text és repetit més avall, al núm. 17. Ha estat publicat per Heinrich Finke, ACC,III, 458-463, el qual afirma que és autògraf del mateix cardenal.

Remarquem que la numeració primitiva salta ací del f. 75 al 126. La "numeració" de lletres salta de la J a la L; li manca la K.

12. L. *De gestis in factis ecclesie, post convencionem in Perpiniano factam.* Ff. 126/224^{r}-150/248^{v}. *Inc.,* f. 1/127-225^{r}: Cum sanctissimo in Christo patri et domino nostro, domino Benedicto, divina providencia pape XIII, ac serenissimo principi, domino Ferdinando, regi... *Exp.: 149/247^{v}:* Requirentes notarium et notarios quod predicte requisicionis instrumentum absque responcionis *(sic)* huiusmodi insercione non claudant.

Inicialment era un sol plec d'onze fulls doblats. Hom els numerà abans que formessin part del *Memoriale,* deixant el primer i el darrer, que són en blanc, des de l'1 fins al 20; però abans de numerar el *Memoriale,* hom va introduir entre els folis numerats amb el 19 i amb el 20, un plec de dos fulls doblats, que no tenen aquella numeració més primitiva i sí les dues posteriors, ff.146/133-149/247. La diferència entre els dos plecs és confirmada tant per la diversitat de la filigrana, com per la del copista i àdhuc de les peces contingudes. La filigrana del plec inicial és la corona de tres punxes (Briquet, 4616); la del plec sobreafegit és l'escala, els pals i travessers de la qual són assenyalats per ratlles dobles i té la posició inclinada, tipus que no és al Briquet. La lletra del segon plec és més cursiva que la del primer. El primer plec conté les requisi-

tòries del rei Ferran a Benet XIII, demanant-li que abdiqués, després de les vistes de Perpinyà; el segon plec conté les adreçades pel mateix rei als cardenals. Caixa d'escriptura: 19'8 per 14'5 cm. i 31 lín. al f. 125/225^{v}. Notes marginals contemporànies.

Text publicat per H. Finke, ACC, III, 480-488.

13.[M]. MAGISTRI ORDINIS PREDICATORUM, [JOHANNIS DE PODIONUCIS]: [*Quod Benedictus XIII non est papa dubius*]. Ff. 153/251^{r}-174-272^{v}. *Inc.:* Utrum dominus noster papa Benedictus sit adeo non indubitatus, sed dubius papa, quod processus contra ipsum factus Pissas potuit fieri iuridice, nec obstent iura que in contrarium allegantur, quia loquuntur de papa indubitato... *Exp.:...* ex parte causarum efficientis, materialis, formalis et finalis, et sic patet quod ad dubium propositum respondendum est negative.

Inicialment, aquest text era escrit en dos plecs: un de vuit i un de quatre fulls doblats. Però es perdé el primer foli del primer plec i fou substituit per un de posterior, ja després d'haver estat numerat el *Memoriale* (actual f. 250), car no porta aquella numeració. El foli substitut fou enganxat amb la segona part d'aquell full primer del primer plec, amb el resultat que cada una de les dues meitats o folis (els actuals 250 i 265) té la seva pròpia filigrana; el 250, la campana del Briquet, 4072, diferent de la del f. 265, que és la flor de lis (Briquet, 7271), única en els altres fulls dels dos plecs. La substitució del foli sembla molt intencionada, car no és tan sols un foli arrencat, ans d'un d'arrencat i substituït, anys després de compilat i numerat el volum. Crec que la substitució té una hipòtesi explicativa molt versemblant: la de fer desaparèixer el foli substituït, el primer, el que portava el títol, i una atribució compromet edora: la d'aquest tractat al general dels dominics, atribució que, sortosament, es conservà al començament del segon plec, actual f. XVI/168/266^{r}. Si aquesta hipòtesi s'imposava, portaria a una altra conclusió: que ningú no podia tenir tant d'interès a fer desaparèixer l'atribució esmentada com un dominicà. La distribució actual és la següent: un foli per a títol, vint-i-dos per a text, numerats amb xifres romanes de l'I al XXII, i un en blanc. Caixa d'escriptura, 21'6 per 15'5; amb 39 lín. al fol. III/155/253^{r}. El text ha estat escrit per diverses mans, amb gòtica cursiva no tècnica. Hi ha notes marginals contemporànies. El dominicà, no seria Joan de Casanova?

El f. 175/273 és en blanc.

14. N. (*Nota prèvia*). El compilador devia considerar que els textos ací ordenats amb els núm. 14-17 formaven una unitat, car els agrupà tots sota la lletra N.

[CAROLI DE URRIES]: *Jhs. Via aperta per cardinalem Sancti Georgii et alios ad unitatem ecclesie.* F.176/274^{r}-178/276^{r}. *Inc.:* Beatissime pater et sanctissime domine. Ultra illud memoriale, quod dedi sanctitati vestre, primo in Terracona, secundo in Sancto Mateo *(sic)* super negociis ecclesie, quod credo habeat sanctitas vestra, alias, si vult, eciam iterum habere poterit, cum retinuerim copiam, et... *Exp.:* ... et cum ipsis de istis communicare, et omnes bene instructi et in materia habituati, prompciores essemus in omnibus peragendis.

El plec és format per un foli escadusser (la seva segona part és l'actual f. 250, que ja coneixem?) i un full doblat. El darrer dels tres folis (l'actual 178/276) és mig esquinçat en sentit paral.lel al cosit del llom; en aquest mateix foli hi ha l'única filigrana, la campana que ja coneixem del f. 250 (Briquet, 4072). Caixa d'escriptura 21'5 per 16'7; 23 línies. La lletra és idèntica a la del document 11.J. d'aquest mateix volum, que H. Finke, crec que amb raó, considera autògrafa de Pedro Fonseca; la tornarem a trobar al núm. següent. El document copiat ací sembla que ha tingut tres fases. La primera versió seria la del f. 176/274; al f. 187/285 hi ha els dos paràgrafs finals; al ff. 177/275-178/276, la versió completa.

H. Finke, ACC, IV, 645-648, en publica el text complet.

15. [CAROLI DE URRIES?]: [*Memoriale traditum Benedicto pape XIII Tarracone?*]. F. 179/277^{r}-180-278^{r}. *Inc.:* Beatissime pater, in presenti materia, de qua agitur, est unum in quo multi sunt contra oppinionem vestre sanctitatis. Tenet enim eadem sanctitas quod, secundum iudicium militantis ecclesie, omnes inobedientes vestre sanctitati sunt scismatici; multi autem contrarium opinantur...*Exp.*: ... Et sic, immunes erunt a quacumque contagione scismatis. Predicta omnia, usque ad ultimum iota, humilime *(sic)*subiciuntur determinacioni domini nostri pape.

Un sol full, doblat. Filigrana, flor (Briquet, 6383). Caixa d'escriptura: 20'3 per 14'5 cm. Autògraf de Pedro de Fonseca, cardenal de Sant Àngel. En el darrer dels folis esmentats, la numeració primitiva diu, per equivocació, 181; però aquesta xifra correspon al foli següent, que també la porta.

16. *Via instruccionalis sive nocionalis aperta in Morella.* F. 181/279^{r}-182/280^{v}. *Inc.:* Remittendo infrascripta correccioni et determinacioni domini nostri pape, videtur quod via instruccionalis sive nocionalis, modo quo alias extitit mencionata, sit amplectenda, et quamvis careat publica auctoritate et nequeat operari illos effectus quos in materia preiacenti operaretur iudicialis auctoritas, verumptamen multa inde possunt et sperantur comoda evenire... *Exp.:* ... Item, hiis tamen omnibus videtur advertendum quod questio domini nostri et intrusi johannis ante omnia tanquam preiudicialis debet recipere finem debitum, prout alias extitit prolocutum.

Un sol full doblat. Filigrana: cap de cavall, que no coincideix amb cap dels del Briquet (núm. 15561-15573). Caixa d'escriptura: 20'4 per 15. 30 línies. Lletra gòtica, típica de la cancelleria papal avinyonesa. Tres notes marginals. H. Finke, ACC,I, 323-7 copia aquest document gairebé íntegre.

17.[PETRI DE FONSECA, CARDINALIS SANCTI ANGELI]: *Vias* (sic) *pro unienda ecclesia.* F. 183/281^{r}-184/282^{v}.

És el mateix document, que ja coneixem pel núm. 11 d'aquest manuscrit.

Piec de dos fulls doblats. Filigrana: els tres turons presidit el més alt per una creu, però sense cercle, que ja hem trobat al núm. 7 del nostre manuscrit (Briquet, 11689 és el que hi sembla més pròxim). Dos folis escrits i dos en blanc. Caixa d'escriptura: 23'3 per 14'8 cm. 42 línies. Lletra gòtica menuda i arrodonida, segurament autògrafa del mateix Pedro de Fonseca. Després dels dos folis en blanc, segueix un foli escadusser, amb el final del document; filigrana: Briquet, 4072 (campana).

18. O.*(Nota).* Cal repetir, per al conjunt de documents agrupats sota aquesta lletra (núm. 18-23), allò que ja hem dit en la nota prèvia al núm. 14. N.

Facta breviter in negociis ecclesie post congregacionem Perpiniani factam. F. 188/286^{r}-192/290^{v}. *Inc.*: Paulo postquam dominus Sigismundus, pretensus rex... *Exp.:* ...per eundem dominum nostrum, que poterunt exprimi in instruccionibus, iuxta per ipsum dominum nostrum oblata, fiendis.

Tres fulls doblats. Caixa d'escriptura: 20 per 11'5. 31 línies. Autògraf de Pedro de Fonseca. Aquest text és format per l'agrupació dels dos que trobarem més avall sota els núms. 29 i 23. Menys la pàgina final, aquest text també es troba al ms. Vat., Barb. lat., 871, ff. 40/43^{r}-45/44^{v} (peça núm. 9 d'aquell conjunt en aquest inventari). És una versió abreujada dels fets explicats al num. 12. Sembla el darrer intent de parar l'elecció de papa a Constança. La pàg. final ha estat publicada per H. Finke, ACC, III,541. Hi ha diversos comentaris marginals, posteriors almenys d'un any, i favorables a Benet XIII. Almenys els comentaris van destinats a un personatge, al qual hom s'adreça amb l'apel.latiu de "vestra magnificencia" al f. 191/289^{v}. L'objectiu, tal com es precisa als comentaris, era que l'elecció papal es fes a Marsella, f. 192/290^{v}.

19. [*Practica ad finem schismati imponendum*]. F. 193/292^{r}. *Inc.:* Pater sanctissime: Ea que dominis meis, de vestre sanctitatis mandato circa cedulam cogitantibus, occurrunt sume necessaria pro negocio ecclesiastice unionis... *Exp.:* Albenga, Saona, Janua, Portus Veneris, Pisas, Liburnum.

Caixa d'escriptura: 24'5 per 13'5. 36 línies. Gòtica cursiva bastarda, típica de la cancelleria avinyonesa.

Publicada per H. Finke, ACC, III, 534-536.

20. *Suplicacio.* F. 195/293^{r}. *Inc.:* Quia, attentis maximis periculis, que universaliter sequi possent erga sanctitatis vestre personam, offerretur renunciacio fienda simpliciter per procuratores... *Exp.:* Portum Veneris, Pisas cum Liburno, Civitas Vetula propter Portum.

Caixa d'escriptura: 25'5 per 15'5. 38 línies. Lletra gòtica cursiva. Aquesta mateixa súplica, amb variants mínimes, es troba a Vat., Barb. lat., 871, f. 1^{r}. Publicada a base del nostre manuscrit per H. Finke, ACC,III,534-536; ell mateix l'havia recollida ja abans a FQ, 324-325.

21. *Cedula oblata per magistrum Bernardum Scuder, quando erant Peniscole ambaxiatores regis Alphonsi, videlicet Terraconensis, Gubernator, et dominus Berengarius Bardaxino.* F. 197/294^{r}. *Inc.:* Videtur quod pro bono unionis fiende, sequencia fieri debeant. Primo, licet sanctissimus dominus noster papa obtulerit se habilitare... *Exp.:* ... et ad id se astringerent medio iuramento et cum aliis securitatibus opportunis.

Caixa d'escriptura: 17 per 15 cm. 26 lín. Gòtica cursiva, típica de cancelleria papal avinyonesa. El títol anterior es troba al dors de la pàgina escrita; l'encapçalament de la pàg. escrita diu: *Tempore regis Alphonsi.* La credencial d'aquesta ambaixada és datada el 28 d'abril de 1416 i ha estat publicada per H. Finke, ACC, III, 568.

22 [*Alia practica ad finem schismati imponendum*] F. 198/295^{r-v}. *Inc.:* Pater sanctissime. Tanto cotidie creaturis vestris, cardinalibus, maior indicitur cogitandi necessitas, quanto evidencius vident desolacionem ecclesie et v.s. tam spiritualia quam corporalia manifesta pericula... *Exp.:* ... in qua quidem persona, sic ab utraque parte, ut premittitur, electa, vident utique universi christifideles, quod clare, breviter et secure Dei ecclesia uniretur.

Caixa d'escriptura: 21'6 per 11'2. 27 línies. La lletra és la considerada autògrafa de Pedro de Fonseca.

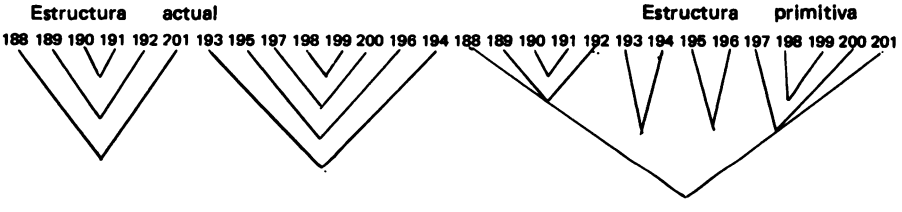
Un fragment d'aquesta pràctica fou editada per H. Finke, ACC, III, 495-496.

23. [*Cedula tradita archiepiscopo Tarraconensi*]. F. 200/297^{r}. *Inc.:* Dominus noster papa dabit nunciis et procuratoribus suis mittendis [Constanciam] potestates sequentes. Primo, per bullam, quod possint tractare, concordare et firmare de modo et tempore sue cessionis fiende et forma eleccionis... *Exp.:* ...que poterunt exprimi in instruccionibus, iuxta per ipsum dominum nostrum oblata fiendis.

Caixa d'escriptura: 14'1 per 12'5 cm. 21 línies. Gòtica típica de la cancelleria papal avinyonesa. Aquest document ha estat integrat en la narració de fets descrita en el núm. 18 d'aquest mateix manuscrit. Ha estat publicat de forma independent per H. Finke, ACC,III, 541.

Els núm. 19-23 o els actuals folis 193-200, en una enquadernació que hom realitzà entre el moment de la numeració primitiva i el moment en què, allà al s. XVII, realitzà l'actual i definitiva, foren tractats com si formessin un plec unitari i com si aquest plec fos totalment independent de l'anterior; el resultat és totalment diferent de l'estructura primitiva:

Folis 188-201

Així resulta ben clar que, per al compilador primitiu, tots els textos escrits en aquests folis formaven una unitat, que fou respectada àdhuc en el moment de configurar materialment el volum primitiu. Els textos escrits en aquests folis es troben agrupats sota la lletra O del *Memoriale.* Les filigranes confirmen l'origen divers de la documentació recollida en aquest epígraf: els tres fulls del bloc primer i el full corresponent als ff. 195-196 tenen una escala inclinada, que no és al Briquet; el full dels folis 193-194 té el corn (Briquet, 7683); els dos fulls del grup darrer tenen l'unicorn del Briquet 9956.

Al f. 201/291^{v}, que ha restat en blanc, hi ha, formant llista a l'angle superior esquerre de la pàgina, les anotacions següents: *De habilitacione;/ de maioritate;/ de iocis; de procuracione;* i a l'angle inferior, escrita de manera vertical, hi trobem la frase: *super viis in vacacionem.*

24. P. [BENEDICTI XIII]: *Responsio facta per olim 23* (sic! *13) ad citacionem concilii.* F. 202/300^{r}-213/310^{v}. *Inc.:* Sanctissimus ac beatissimus dominus noster papa... *Exp.:* non stetit nec stat quominus Dei ecclesia consequatur desideratisimam unionem.

Plec de quatre fulls doblats. Filigrana: carro, semblant al del Briquet, 3527. La numeració primitiva del *Memoriale* salta ací del f. 208 al 213; per tant, els folis de la peça següent en un primer moment eren integrats ací. Caixa d'escriptura: 17'8 per 13'5 cm. 30 línies. Gòtica cursiva bastardejant. Aquest mateix text es troba al Barb. lat., 871, f. 59/58^{r}-66/65^{v} (núm. 14). Ha estat publicat per Mansi, XXVII, 1041-1049. 21 gener del 1417.

25.[*Relacio de requisitoriis factis Benedicto XIII, Coquiliberi, in portu*]. F. 209/308^{r}-211/310^{v}.

Aquests textos han estat integrats en el núm. 12 d'aquest mateix manuscrit; corresponen exactament als ff. 146/244^{r}-149/247^{v}. Ací ocupen un plec de dos fulls doblats. Filigrana: flor de lis (Briquet, 7271). Caixa d'escriptura: 19'3 per 12'8. Gòtica cursiva bastarda.

El f. 212/311 en blanc.

26. [LANDULPHI, CARDINALIS BARENSIS]: *Informacio iuris et facti, quam portarunt dominus Barensis et dominus de Ursinis, missi ad potentatus et prelatos christianos.* F. [214] /312-222/327^{r}. *Inc.:* De infrascriptis habent revmi. in Christo patres et... *Exp.:...* ne videatur deliberacio concilii generalis preocupari seu preveniri. In Christi nomine.

Dos plecs; el primer (fol. 312-319 de la numeració definitiva) és còpia posterior, potser del final del XV o començament del XVI. El segon consta de set fulls doblats. Filigrana: drac (Valls i Subirà, 1514). La caixa d'escriptura en aquest segon plec és de 22'5 per 11'5, i ha estat escrit per mà única; lletra gòtica, tirant a cursiva. En el segon plec hi ha també escrites les dues peces següents:

27. *De proposicionibus Barensis.* F. 222/327^{v}-225/330^{r}. *Inc.:* Infrascripte sunt certe proposiciones que fuerunt per... *Exp.:* ...crevis *(sic)* requisicionibus incitavit, nunquid omnium horum prudencior, sed certe magis oculus eius nequam est.

28. [ROBERTI DE FRONSOLA]: [*Conclusiones*]. F. 225/330^{v}-226/331^{v}. *Inc.:* Infrascripte sunt conclusiones per dominum R. de Fronsola, decretorum doctorem... I. Non obstante diversitate et contrarietate adesionis *(sic)* que fuit erga duos possidentes papatum in cismate *(sic)*... *Exp.:* ...sentencias adque *(sic)* penas hereticorum, cismaticorum *(sic)* et fautorum incurrit.

Al marge d'aquest tractat, hi ha moltes notes marginals polèmiques, basades en referències constants a obres de Benet XIII. Ff. 227/332-228/333, en blanc; però hi manca el primitiu f. 229, que ja no existia a l'hora de fer la numeració definitiva, car aquesta és contínua.

29. R. [AUCTORIS EX O.P.]: *Narracio de forma et modo eleccionis facte de domino nostro, papa Martino V.* F. 230/334^{r}-231/335^{r}. *Inc.:* Post varias huius sacri consilii fluctuaciones, ipsum divina clemencia deduxit papalis eleccionis ad portum... *Exp.:* ...Quantum humana fragilitas nosse sinit salubriter reget, dum tamen mali consiliarii non decipiant ipsum. Conservet eum Deus ad utilitatem ecclesie et salutem anime sue.

Un full doblat. Filigrana: cap de bou, inscrit en cercle i sobremuntat per una creu, semblant al Briquet, 15022. Caixa d'escriptura: 20'5 per 14 cm; 44 línies. Lletra gòtico-humanística. Còpia contemporània del 1417. L'atribució de la Informacio o *Narracio* a un frare dominicà es basa en una frase del f. 229/334^{v}: 'Dominus frater Martinus, ordinis nostri, attrebatensis episcopus'; aquest fra Martí [Poiré], bisbe d'Arras, era dominicà, segons Eubel).

El f. 231/335 ha restat en blanc.

30. S. *Cedula concilii Perpininiani* (sic), *Quid olim Benedictus deberet offerri* (sic) *congregacioni Pisane.* F. 232/336^{r-v}. *Inc.:* Sanctissime ac beatissime pater: Hoc sacrum et generale concilium supplicat et consulit humiliter et devote vestram sanctitatem: primo, quod non obstantibus quibuscumque tribulacionibus, perssecucionibus et impedimentis vobis datis, dignemini propter bonum christianitatis prosequi efficaciter factum unionis sante *(sic)* matris ecclesie per viam renunciacionis, ipsam viam renunciacionis omnibus aliis viis premittendo, nulla alia via tamen exclusa... *Exp.:* ...ne a similia *(sic)* perpetranda precedant *(sic)* sub penis, decretis et prohibicionibus ad hec necessariis et opportunis.

Publicada per Mansi, XXVI, 1097-1098. Febrer, 1409.

Els núms. 30 i 31 són escrits en un únic full de paper doblat, cada número en un foli. La filigrana sembla un cap de bou. Caixa d'escriptura: 16 per 11'5 cm i 25 línies. Gòtica cursiva bastarda.

31. *Via aperta Peniscole.* F. 233/337^{r}. *Inc.:* Quod per dominum nostrum papam, cum consensu dominorum cardinalium, et eciam aprobante suo sacro concilio, quod continuatur ubicumque ipse est, eligantur certe persone, et per illos dominos, qui in alia parte dicunt se cardinales, cum conssenssu dicte congregacionis, eligantur totidem persone vel plures, si plures voluerint, que omnes persone sic electe habeant convenire in uno loco securo et intrare conclave sub tuta et fideli custodia, quas personas dominus noster papa, de plenitudine potestatis tollendo processus et sentenciam, quantum ad actum eleccionis requiritur, habilitabit meliori modo et forma quibus poterit, in quantum claves ecclesie se extendunt... *Exp.:* ...Saona, Pisas cum Liburno. Civitas Vetula, cum aliquo loco propinquo.

Cfr. la nota final al núm. anterior. Caixa d'escriptura: 24'6 per 15'5, i 38 línies. Gòtica molt cursiva.

És una reelaboració dels textos que figuren anteriorment, als núms. 20 i 21 d'aquest manuscrit. Pertany als primers mesos del 1416. El f. 233/337^{v}, en blanc.

32. *T. An teneatur constituere procuratores, cum non poterat concordare de loco cum Gregorio.* F. 235/338^{r-v}. *Inc.:* Quod dominus noster non teneatur nunc constituere procuratores ad renunciandum, patet, quod in causa ardua quis non cogetur constituere procuratorem, ut in c. querelam de procuratore, cum sua glosa. Sed non potest negari quin hic agatur... *Exp.:* ...ea ante actum consumatum tollere iuxta illam regulam 'omnis res in antiquis'.

Un full doblat. Filigrana: doble cercle sobremuntat de creu (Briquet, 3175). Caixa d'escriptura: 17'5 per 12 cm, i 29 línies. Gòtica cursiva bastarda. Primers mesos del 1416? o immediatament després del concili de Perpinyà, 1409?.

33. V. [BALTASSARIS COSSA, CARDINALIS]: [*Litterae ad Petrum de Luna*]. F. 236/340^{r}-237/341^{v}. *Inc.* Nobilissimo ac metuendissimo domino, domino Petro de Luna, olim in sua tunch obediencia Benedicto XIII nuncupato. Postquam pius dominus, adiutor meus et protector meus, in quo speravit cor meum et adiutus sum, exaudivit vocem deprecacionis mee... *Exp.:* ...nec eciam enodatores sentencie ad exprimendum intentum meum de predicte *(sic)* cui Christus ad feliciter exequenda que superius continentur.

Un full doblat. Filigrana: tres turons sobremuntats de creu (cfr. Briquet, 11689). Caixa d'escriptura: 21 per 13 cm, i 40 línies. Lletra clarament humanística. La carta és posterior al novembre de 1417.

34. X. *Responsio de Castella littere regis Aragonum, qua scribebat quod miterent prelatos ad Constanciam. Respuesta de Castilla a la letra del rey de Aragón, la qual fizo el obispo de Cuenca.* F. 238/342^{r}-240/344^{r}. *Inc.:* A los que están en el consejo del rey nuestro sennor e de la vuestra provincia (?) fueron presentadas dos letras vuestras e un traslado...Exp.: ...ca mucho repugnan los que son subiectos a nuestro sennor el papa fazer contra el tal enantamiento commo la vuestra sennoría manda.

Plec de dos fulls doblats. Filigrana: escala de pals i travessers dibuixats amb ratlles parelles, i tota ella inclinada. No és al Briquet. Caixa d'escriptura: 20'1 per 12. Gòtica cursiva castellana. Gener 1416. H. Finke, ACC, IV, 10, n'ha editat un fragment.

35. [*Rationes pro oboedientia erga Benedictum XIII servanda*]. F. 240/344^{r-v}; *Inc.:* Primo, non sunt facienda mala, ut bona inde proveniant, ad Romanos III. Ymo, sic dicencium dapnacio iusta est, I.q.I... *Exp.:* ... quia servus, sciens voluntatem domini sui et non faciens, plagiis *(sic)* vapulabit multis, etc., ut supra.

El foli és continuació de l'anterior. La cal.ligrafia també és idèntica. Ha estat publicat per H. Finke, ACC, IV, 11-13.

Així s'acaba el *Memoriale per .a.b.c.*

Quart bloc. F. 346-355.

Acabat el *Memoriale,* també desapareix la seva numeració pròpia, i resta només la unitària per a tot el volum, a partir d'ací, única.

36. [BENEDICTI XIII]: [*Tractatus de Concilio Generali*] F. 346^{r}-354^{r}. Fragment. *Inc.:* ... Sed continuando materiam de sexto articulo est videndum, scilicet, quis debeat presidere in concilio generali. Et nota quod hic sumo hunc terminum "presidere" large, non solum in sede, voce vel honore, sed in agendorum ordinacione... *Exp:* ...ubi expresse habetur quod in tali dubio obediendum est pape, dum tamen consciencia possit vinci. Et in hoc, VII^{us} articulus terminatur.

Plec de cinc fulls doblats. Filigrana: campana (Briquet, 4072). Caixa d'escriptura: 19 per 10'8, i 32 línies. Lletra gòtica cursiva bastarda. Als ff. 348^{r} i 354^{r} sembla que hi ha correccions autògrafes de Benet XIII. També hi ha notes marginals posteriors, amb lletra humanística. El fragment contingut en aquests folis, tal com es desprèn del mateix text, és el dels articles VI i VII d'aquell tractat, que fou escrit durant els anys 1409-1410.

El f. 355 és en blanc.

Bloc cinquè. F. 356-359.

37. *Sequuntur tenores capitulorum contentorum in quadam cedula per ambaxiatores serenissimi principis domini regis francorum, ex parte eiusdem domini regis et eius fratris, domini ducis Aurelianensis, tradita sanctissimo domino nostro pape Benedicto XIII, et responsiones eiusdem domini pape facte ad illa in forma sequenti.* F. 356-358. *Inc.:* Ista sunt que retulerunt in effectu ambaxiatores domini regis francie et domini ducis Aurelianensis, domino Benedicto.

Faciendo responsionem ad ea dominus vicecomes Rodi et Gerardus de Cervilione, milites, exposuerunt nomine dicti domini Benedicti... *Exp.:* ...nam ipse presto se offerebat, si qua per eum fieri restarent, opere adimplere iuxta predictorum seriem et tenorem.

Dos fulls doblats. Filigrana: arc tens amb sageta (Briquet, 797). Caixa d'escriptura: 24 per 13, i 33 línies al f. 356^{v}. Lletra gòtica formada, potser del final del XIV, segurament contemporània dels fets, que pertanyen a l'any 1399.

Sisè bloc. F. 360-363.

38. *Scriptura Benedicti. Scriptura dominorum cardinalium, qui sunt in Avinione extra Palacium, tradita pape per episcopum Oscensem et Priorem Portae Celi, nomine suo et nobilis domini Guillelmi de Medulione, militis, familiarium et nunciorum domini ducis Aurelianensis, ad tria brevia capitula super pace et concordia per papam eis oblata. Incipit: 'Quia novissime est presentata', et finit: 'ad ipsam racionabiliter respondebunt', que .IIII^{or}. continet in effectu, scilicet, protestacionem, reprehensionem, responsionem et conclusionem.* F. 36-^{r}-362^{v}. *Inc.:* Et quantum ad protestacionem, quam promittunt, quod nichil intendunt dicere ad iniuriam vel offensam ipsius... *Exp.:* ad debitum statum et conclusionem deducere, prout obligatur pre ceteris ex debito apostolice servitutis, quod tibi supremus rector ecclesie in brevi dignetur concedere. Amen.

Dos fulls doblats. Filigrana: tres turons en cercle i sobremuntats de creu, semblants al Briquet 11689. Caixa d'escriptura: 21'6 per 15, i 35 línies. Lletra gòtica tirant a cursiva. L'escrit és del 1399.

El f. 363 és en blanc.

Setè bloc. Ff. 364-402.

39. *Articuli formati per concilium Constanciense contra Johannem papam XXIII.* F. 364-380. 1415.

40. *Sequitur summa attestacionum super predictis articulis receptarum.* F. 380-402. Any 1415.

Vat. lat., 7110

AGREGAT DE TEXTOS RELATIUS AL CISMA PROCEDENTS DE PENÍSCOLA

Volum enquadernat en pergamí blanc llis. Superfície de 29'5 per 22 cm. El llom, també llis, té, començant per dalt, els escrits següents: *7110;* més avall, etiqueta blava descolorida de la BAV., al centre de la qual hi ha *Vat. lat.* (imprès) */7110* (timbrat). A la cara interior de la portada, i a l'angle superior esquerre, etiqueta blava no descolorida, com la que ja coneixem del llom. Dos folis de paper per a guarda, tant al costat de la portada com de la contraportada; el primer dels inicials fou tret dels que restaven en blanc a l'acabament del volum, car té la filigrana dels tres turons amb creu florejada, que és la dels darrers folis.

El cos del volum consta de 193 folis de paper, numerats sembla al s. XVII, més sis de finals en blanc. Superfície: 28'5 per 22 cm. Hi ha diversos segells de la BAV als ff. 1^{r} i 192^{v}.

Hom pot veure notícies sobre el volum a Ludovico Saggi, *Bartolomeo Peyroni, O.carm., vescovo di Elne e la sua testimonianza circa il conclave del 1378*, dins "Archivum Historiae Pontificiae", IV (1966), 67-68 i nota 49.

Primer bloc. F. 1-44.

Aquests folis tenen aquella unitat que els dóna la preponderància de testimoniatges destinats a les enquestes del rei de Castella sobre els orígens del cisma, Avinyó, maig 1380, i Medina del Campo, gener-febrer 1381. Però també té elements posteriors, com és ara el refús de Benet XIII a acceptar Martí V per papa legítim, dels darrers dies de l'any 1417 o dels primers del 1418.

1. [PEDRO DE LUNA]: [*Sobre el fecho e la materia en commo don Bartolomé, que fue arçobispo de Bar, fue nombrado en papa*]. F. 1^{r}-11^{v}. *Inc.:* Pedro, diácono cardenal de S^{a}. María in Cosmedin... *Exp.:* A esto dixo que los otros non sabe; de si dize como desuso dicho es.

Plec de sis fulls doblats (ff. 1-12); relligat senzill entre els ff. 6 i 7. Filigrana: trompeta (Briquet, 3341, chalumeau). Tots els fulls han estat apedaçats en el sector del relligat, part inferior de les pàgines. Caixa d'escriptura: 21 per 14'7, i 28 línies al f. 5^{v}. Lletra gòtica cursiva, arrodonida i gran. És el testimoniatge donat per Pere de Luna en el procés informatiu de Medina del Campo, gener-febrer 1381; sobre aquest procés, cfr. Michael Seidlmayer, *Die Anfänge...*, 219-221, el qual, però, no posa el cardenal de Luna en la llista dels testimonis. El mateix ha editat el text en *Peter de Luna (Benedikt XIII). und die Entstehung des Grossen Abendländischen Schismas,* dins "Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens", IV (1933), 207-247; el text és a les pp. 232-244. Al manuscrit, les preguntes són numerades, primer amb títols *(Prima interrogacio,* f. 2^{r}) i després amb xifres aràbigues arcaiques. Hi ha diverses notes al marge, també de mà diferent de la del copista. El f. 12 és en blanc.

Segueix un plec de dos fulls doblats, on hi ha la *Deposicio seu motiva cardinalis Corfiensis* (Johannis de Amelia), f. 13-16.

2. *Canonicus quidam Burdigalensis ecclesie, veniens de Roma, transivit Barchinonam, et interrogatus super infrascriptis, respondit ut sequitur. Quod fuit XXVIII^{a} die februarii, anno a nativitate domini millesimo .CCC. LXXX primo.* F. 17-18. *Inc.:* Et primo, de domino nostro et de persona sua, qualiter est; et dixit quod bona, laudetur Deus, et quod manibus suis sunt restitutae ungues usque ad medietatem, et continue crescunt, que sibi ceciderunt occasione veneni sibi dati... *Exp.: (reportant paraules que hauria dit Urbà VI)* ... nec intendo amplius instare apud eos,. faciant quod eis videbitur; satis feci quod in me fuit; unum scio, quod non possunt vituperare ecclesiam Dei, et possent taliter facere, quod ab ea vituperarentur.

Un sol full de paper doblat. Filigrana: petxina (Briquet, 4499). Caixa d'escriptura: 21'8 per 16, i 33 línies al f. 17^{v}. Lletra gòtica cursiva dreta, tirant a la bastarda. Publicat per H. Finke, *Über Schisma-Publikationen. Ein Vergiftungsversuch gegen Urban VI,* dins "Historisches Jahrbuch", LII (1932), 357-466.

3. [BENEDICTI XIII]: [*Reieccio Martini V et concilii Constanciensis per Benedictum XIII, respondentem hiis que ab ipso postulaverat rex Alfonsus, rex Aragonum, per Geraldum Alemany de Çerveló*]. F. 19-23. *Inc.:* Verum noviter rex Alfonsus, qui de presenti regnat ...*Exp.:* ... longe periculosius est facere quam denegare petita, stantibus terminis.

Plec de quatre fulls doblats (ff. 19-26). Filigrana: tres turons dins un cercle i sobremuntats de creu, semblants als del Briquet, 11859. Superfície: 19'5 per 13'8 cm, i 37 línies al f. 22^{r}. Lletra gòtica cursiva bastarda, característica de la cancelleria papal avinyonesa. Notes marginals, que semblen autògrafes de Benet XIII. El primer full és apedaçat en tota la llargària del llom. El primer paràgraf i les dues línies finals han estat publicats per Karl August Fink, *Martin V. und Aragon* (Historische Studien 380) (Berlín 1938), 11-12. En canvi, no ha estat recollit per H. Finke, als ACC. 5.I.1418?

Els ff. 23^{v}-26^{v} han restat en blanc.

4. [BARTHOLOMAEI PEIRÓ]: *Deposicio facta per me, fr. Bartholomeum, procuratorem generalem ordinis Carmeli, in qua requisitus, infra posita iuxta veritatem et conscienciam scripsi super eleccione facta Rome, ut dicitur, de tunc Barensi archiepiscopo.* F. 27^{r}-32^{r}. *Inc.:* Quamvis ex condicione sui veritas inimicicias... *Exp.:* ...in scriptis deponerem et quid secundum veritatem de facto sentirem.

Plec de cinc fulls doblats (ff. 27-36). Filigrana: dues claus (Briquet, 3837). Caixa d'escriptura: 21'5 per 13'4 cm, 30 línies al f. 31^{v}. Lletra gòtica cursiva bastarda. La declaració de Peiró ha estat publicada darrerament per L. Saggi en l'article esmentat al començament d'aquesta descripció, pp. 59-77, que recull les variants dels exemplars conservats als *Libri de Schismate* de l'AV i al ms. de París, Bibl. Nat., lat., 11745. El lloc d'aquesta declaració en l'enquesta feta pel rei de Castella a Avinyó pel maig de 1380 es pot veure a M. Seidlmayer, *Die Anfänge...*, 217-218; és el núm. 27 en la llista de testimonis.

En aquest mateix plec, després del testimoniatge de Peiró, vénen els de Gilbertus de Thadinghem, abreujador de cartes apostòliques (ff. 32^{v}-34^{r}) i el d'Helias, episcopus Cathaniensis (ff. 34^{v}-36^{v}), publicat per Giuseppe Pistorio, *Riflessi dello Scisma d'Occidente in Sicilia (Documenti)* (Catània [1969]), 49-53. Segueix un plec de dos fulls doblats, amb filigrana dife-

rent (destral de Briquet, 7505) (ff. 37-40), el qual conté el testimoniatge de Bonaventura, cardinalis de Padua, de ordine heremitarum.

5. [NICHOLAI EIMERIC]: *Copia depositionis inquisitoris Aragonum, videtur.* F. 41^{r}-44^{v}. *Inc.:* Anno Domini M.CCC.LXXVI. circa finem mensis augusti... *Exp.:* ...at ilie eidem replicans ait: Adhuc nichil est.

Plec de quatre fulls doblats (ff. 41-48). Filigrana, les dues claus (Briquet, 3837), com al primer plec del núm. anterior. Caixa d'escriptura: 21'5 per 13'7, i 33 línies al f. 42^{r}. Lletra gòtica cursiva, recta i tirant a rodona, carregant les cues de les lletres (f, p, s). El títol és de mà diferent (de Pedro de Luna?). Els quatre folis de la segona part del plec resten tots en blanc. La deposició d'Eimeric ha esta publicada per Louis Gayet, *Le Grand Schisme d'Occident d'après les documents contemporains déposés aux archives secrètes du Vatican. Les Origines. Tome premier* (Florència-Berlín 1889), segona part, 118-134. En el procés fet a Avinyó el maig del 1380 per al rei de Castella, el testimoniatge d'Eimeric segueix el de Bartomeu Peiró.

Segon bloc. F. 59-84.

En els folis indicats hi ha els testimoniatges núms. VIII, IX, X, XI, XII i XIII del procés informatiu sobre els fets inicials del cisma, realitzat a Barcelona entre el maig i el setembre del 1379 (cfr. Seidlmayer, *Die Anfänge...,* 210-211). Sobre la qualitat del text en general, hom pot veure allò que n'he dit en parlar del Vat. lat., 3934, núm. 3.

El bloc comença amb un plec de dos fulls doblats (ff. 59-62), la primera pàgina del qual porta restes de brutícia que demostren que ha estat la primera pàgina d'un bloc sense altra protecció. La filigrana és desconeguda del Briquet: un quadrat de tres centímetres i mig per banda, el punt cèntric del qual ho és també d'una creu inscrita al seu interior i d'una circumferència de dos centímetres de diàmetre. La caixa d'escriptura és de 21'3 per 13 cm, i 29 línies al f. 60^{r}. Conté el testimoniatge d'Angelus, episcopus Pesaurensis (vuitè d'aquell procés informatiu), als ff. 59^{r}-61^{r}; els ff. 61^{v}-62^{v} són en blanc.

6. ENECUS [DE VALTERRA]: *Episcopus Segobricensis, medio iuramento, die lune .XI. mensis septembris anno a nativitate Domini M^{o}.CCC.LXXIX deposuit prout infra sequitur.* F. 63^{r}-70^{r}. *Inc.:* Et primo dicit fore verum quod, mortuo domino Gregorio, sancte memorie papa XI., banderenses *(sic)* et cives romani fecerunt claudi portalia civitatis, et tam portalia quam omnes passus, per quos aliquis posset intrare vel exire civitatem, fecerunt... *Exp.:* ...sed si possent, vel cum possent, ostenderent se quid erant facturi, et quod interea faciebant de necessitate virtutem, ad evitandum periculum, quod incurrere possent. Text en pp. 184-190.

Plec de quatre fulls doblats. Segueix la mateixa filigrana que hem trobat en els dos fulls anteriors d'aquest mateix bloc. Gòtica cursiva bastarda. Al f. 63^{r}, en començar el text, al marge esquerre hi hagué, primer, *VIII testis,* ratllat, i després substituït per *IX testis;* el IX es repeteix al cap de cada pàgina. Al marge, a tot el llarg de la declaració, números romans que indiquen les preguntes a les quals correspon l'explicació del testimoni; als ff. 64^{r} i 69^{v}, notes de mà diversa, contemporànies, valorant les afirmacions, p.e., "Hoc deponit de auditu, ut stat [im] sequitur. Sed 'VIII. deponit contra de certa sciencia, et .VI. de auditu explicite, et .IIII^{us}. et .VI^{us}. inplicite" *(sic),* f. 64^{r}. M. Seidlmayer, *Die Anfänge...,* 324 ha publicat un paràgraf d'aquesta declaració; és sencera més amunt, pp. 183-190.

7. [FERDINANDI PÉREZ CALVILLO]: [*Testimonium de initio schismatis*]. F. 72^{r}-76^{v}. *Inc.:* Dominus Ferdinandus Pérez Calvyellyo, decretorum doctor, decanus Tirasonensis et sacri Palacii causarum auditor, medio testis iuratus et per iuramentum admonitus. *Exp.:* ...et credebat quod scisma multum esset periculosum et durabile ex eo quia ultramontanus fuerat electus.

Amb aquests fulls, comença un conjunt (ff. 71-84), en el qual cada plec no és exclusiu d'una declaració, tot i que el primer havia estat pensat per a aquest ús; els plecs són bàsicament de dos fulls doblats, però el primer té un foli escadusser al començament, en blanc (f. 71) i un altre entre els dos folis de la primera meitat del plec (actual f. 73); per això, el primer plec té sis folis (ff. 71-76), amb el reclam en el f. 76^{v}. Filigrana: arc, que potser és variant del Briquet, 788. El segon plec és només de dos fulls doblats (ff. 77-80) i té la filigrana desconeguda, que hem trobat als ff. 59-70; altre reclam en el f. 80^{v}. El tercer plec és com el segon, també en la filigrana; però no hi ha reclam, perquè acaba el text (ff. 81-84).

La declaració de Pérez Calvillo és escrita amb lletra gòtica cursiva, molt poc bastarda. Cai-

xa d'escriptura: 22'9 per 14'5 cm, i 34 línies al f. 74^{v}. Al marge esquerre del f. 72^{r}, a l'altura de la primera línia, *.X. testis;* al cap de cada pàgina, *.X.* Indicació de les preguntes a les quals va responent la declaració, al marge esquerre de les successives pàgines. Notes de mans diverses a tots els marges, menys l'inferior. Un fragment ha estat publicat per M. Seidlmayer, *Die Anfänge...*, 325.

8. [GIL SÁNCHEZ MUNYOZ, SENIOR]: *Deposicio Egidii Sancii Munionis, legum doctoris.* F. 76^{v}-78^{v}. *Inc.:* Et primo, dictus Egidius, omissa seriosa facti narracione ex eo quia nondum est annus lapsus facti eleccionis huiusmodi, proposuit publice bis coram domino rege et consilio suo; et dominus abbas Sitriensis semel proposuit, impressionem expresse confitendo; in eademque proposicione sua idem Egidius perseverans... *Exp.:* ...a dicto domino Barensi recedere voluit, quod cum maxima dificultate ac diversis modis exquisitis obtinuit, et taliter eius servicium evasit.

Se succeeixen dues mans en la còpia d'aquesta declaració. La bàsica no és tècnica; ho és en canvi, i tirant a bastarda, l'alternativa, que apareix en el f. 77^{r}, lín. 2-13, i a la segona meitat de la pàg. 78^{v}. 22'4 per 15'7 cm. i 30 línies al f. 78^{r}. Al començament del text, al f. 76^{v}, *.XI. testis;* al marge esquerre, indicació amb xifres romanes de les preguntes a què es va referint el text. M. Seidlmayer, *Die Anfänge...*, 325-326 ha publicat un fragment d'aquesta deposició.

9. [GULIELMI MORER]: [*Testimonium de initio schismatis*]. F. 79^{r}-84^{r}. *Inc.:* Quoniam scriptum est: 'De hiis que vidimus et audivimus attestamur, etc.', unde ego G. Morerii, clericus Elnensis diocesis, bacalarius in utroque iure et de familia domini regis Aragonum, deposicionem meam trado in scriptis, modo qui sequitur. Primo, dico et verum est, quod... *Exp.:* ... Multa alia vidi et audivi, que singula longa essent *(sic)* narrare, sed sufficiant ista pro summa et pro veritate. Text en pp. 191-196.

Caixa d'escriptura de 21'4 per 13'5 cm, i 26 lín. al f. 92^{r}. Gòtica cursiva bastarda. El número ordinal de la declaració *(.XII.)* només es troba als caps de pàgina, no al començament del text. Números romans al marge de les pàgines, indicant les corresponents preguntes. Notes valoratives de certes afirmacions als ff. 79^{v}, 80^{r-v}, 81^{v} i 82^{v}. És publicada més amunt, pp. 190-196.

10. [LUPPI ENETI DE UXUÉ]: [*Depositio de initio schismatis*]. F. 85^{r}-86^{r}. *Inc.:* Et dominus Luppus Eneti de Uxué, (testis, *ratifat* decanus ecclesie sancte Marie (ville, *afegit)* Tutelle (de regno Navarre, *afegit),* Tirasonensis diocesis, testis iuratus et per iuramentum admonitus et requisitus ut super... *Exp.:* ... Item, quod post dictam coronacionem, aliquibus diebus preteritis, dictus testis vidit dictum archiepiscopum Barensem, ut papam, facientem consistoria, et omnes concurrebant ad eum ad petendum gracias et omnia alia necessaria.

Un full doblat (ff. 85-86). Filigrana: arc, variant del Briquet, 788, com als ff. 71-76. La lletra predominant és gòtica cursiva bastarda; a la segona part del f. 86^{r} canvia la cal.ligrafia, i no és tan cursiva. Al començament del text, *.XIII. testis* i després, amb xifres romanes també al marge, indicació de les preguntes a què van responent les declaracions. Hi ha notes marginals de dues mans, una d'elles no tècnica. Segueix un altre full doblat (ff. 87-88) amb filigrana d'unicorn rampant (la més acostada del Briquet és el núm. 9986); conté les instruccions per a una ambaixada de Benet XIII als cardenals de Gregori XII reunits a Pisa ("fuerunt tradite .XX. maii anno M^{O}CCCC^{O}VIII°"). Al f. 88^{r} trobem aquesta nota, "prefati autem nuncii pape et regis Ffrancie super hoc in Florencia multum insteterint. Nam florentini, ad instanciam et ob metum domini Ladislai, ut publice asserebatur, qui, procurante dicto Angelo, dicti salvi conductus concessionem per suos nuncios impediebat, non fuerunt ausi dictum salvum conductum aliquatenus concedere. Idcirco, dicti domini cardinales et prelati remanserunt apud Liburnum, ad quem locum quatuor ex dictis (anti, *afegit)* cardinalibus Pisis existentibus venerunt, scilicet, Burdigalensis, de Ursinis, de Brancacils et Leodiensis, etc.". Probata.

Tercer bloc. F. 89-120.

11. [AUCTORIS IGNOTI]: *De renuntiatione papatui.* F. 89^{r}-116^{v}. *Inc.:* Ecce quomodo, licet declinet ad partem negativam, videtur aliqualiter remanere dubius et perplexus... *Exp.:* ...que est generalis; sed quantum ad aliqua particularia statuta condenda, consilia sequendo, commissiones faciendo.

El bloc és actualment format per tres plecs de paper. El primer consta de sis fulls doblats (ff. 89-100); no hi ha numeració dels fulls; relligat senzill entre els folis 84 i 95; no es veu cap reclam al final del plec. Filigrana: tres turons dins un cercle sobremuntats per creu, semblant,

però no idèntica al Briquet, 11859. El segon consta també de sis fulls doblats, té les mateixes característiques que l'anterior, fora que el relligat és entre els ff. 106 i 107. (ff. 101-112). El tercer és també de quatre fulls doblats (ff. 113-120) i té les mateixes característiques que els anteriors; el relligat es troba entre els ff. 116-117. La caixa d'escriptura és de 17'2 per 11 cm, i 33 línies al f. 91^{r}. Hi ha marc de la caixa dibuixat a pressió, sense puntuat ni indicació de línies. Gòtica cursiva bastarda, recta. El títol es troba a l'angle superior esquerre del f. 89^{r} i és molt posterior, potser del s. XVII. Els quatre darrers folis (117-120) són en blanc. Però al darrer (120^{v}), hi ha una nota en llatí sobre la concòrdia entre els reis dels Romans i de Polònia, a fi de procedir amb més eficàcia contra els heretges, cal suposar que hussites.

Quart bloc. F. 121-156.

Consta actualment de dos plecs; el primer té deu fulls doblats (però hi manca el segon foli dels fulls més exteriors, que aniria entre els actuals ff. 138 i 139, completant d'aquesta manera el text, que salta del paràgraf LXXXIII (f. 138^{v}) al XC (f. 139^{r}); el segon plec és de nou fulls doblats. Les filigranes són, respectivament, un arc (variant del Briquet, 788) i una bóta amb tap i corretja (Briquet, 2615). El text podria ésser definit com una *Informatio seriosa* sobre els fets de l'elecció d'Urbà VI, favorable a aquest. Els dos plecs anaren separats durant temps, car les respectives primeres pàgines són molt brutes.

Cinquè bloc. F. 157-172.

12. [AUCTORIS IGNOTI]: [*Tractatus de via cessionis*] F. 157^{r}-170^{v}. Fragment. *Inc.:* ...eleccionem facerent summi pontificis. Quo audito, certi ex ipsis, qui predicte dilacionis materiam ministraverant... *Exp.:* ...inter ipsum exortam seu orituram et regem discordiam ex vilipendio regis permaximo, ut occasione non data.

Aquest text omple actualment un sol plec, de set fulls doblats, però, si l'obra era escrita en un sol plec, aquest tingué inicialment més fulls que els actuals, raó que explicaria l'absència de tot reclam al final. Manca la numeració de fulls, i per això no podem saber de quants constava. Relligat, senzill, entre els ff. 163 i 164. La filigrana és de tres turons en cercle i amb creu, com els del Briquet 11892. Els marges laterals de la caixa d'escriptura són marcats a base de doblar dues vegades el paper; la superfície de la caixa és de 22 per 12'2 cm, i 40 lín. al f. 168^{r}. El tractat sembla d'autor francès, favorable a la "via cessionis" i contrari a la "via compromissi", que propugnava Benet XIII. Sembla datable d'entre el 1395 i el 1400.

13. [BENEDICTI XIII]: [*De novo subscismate*]? F. 171-172. *Inc.:* Quarto, restat probandum, et ex premissis breviter inferendum, quod obediencia non potuit licite pape subtrahi... *Exp.:* Agnoscant, ergo, se non posse excusare quod in predicta substraccione factum est, et studeant celeriter emendare.

Un full doblat. Filigrana *R* (Briquet, 8944). Però s'han perdut altres folis que hi havia entre aquests dos, car el text no és continu; el f. 171^{v} acaba: "in responsione vel cor-" i el 172^{r} comença: "Sed iste parve sunt latebre". Al f. 172^{v}, en blanc, només hi ha, al peu de la pàgina: "Nunc quinto". La caixa d'escriptura de les pàgines escrites és de 19 per 14 cm, i té marcades les línies bàsiques, no les ratlles on escriure; no hi ha puntuat; 28 línies per pàgina. Lletra gòtica cursiva, no massa tècnica, tirant a bastarda.

Sisè bloc. F. 173-193.

És format per dos plecs completament diferents, el segon dels quals és entasconat al centre del primer, entre els folis primer i segon del seu full central.

14. [BENEDICTI XIII]: [*Provisiones de ecclesiis in regno Siciliae post obedientiam erga ipsum*]. F.173^{r}-176^{r}. *Sicilia: Ad habendum de gestis Siculorum memoriam in futurum. Inc.:* Sanctissimus in Christo pater et dominus noster, dominus Benedictus, divina providentia papa XIII^{us}, de mense iunii anni domini M.CCCC.XIIII, sui vero pontificatus anni vicesimi, plenam tocius regni insule Sicilie obedienciam habuit. Et subsequenter, de episcopatibus, ecclesiis, monasteriis et beneficiis modo, qui sequitur, duxit providendum... *Exp.:* ...ecclesie Montisregalis predicte, de qua nulli est provisum usquequaque, ymo illam retinet dominus noster.

El primer plec, al qual pertany aquest text, ara és incomplet, car li manca la segona meitat del full primer, que seria el darrer foli del plec; inicialment tenia, almenys, vuit fulls de paper doblats. La filigrana és la creu enramada al final dels tres braços superiors, que no es troba ni al

Briquet ni al Mosin-Traljic, però s'ha trobat a Vila-real, tal com ja hem dit, i també sortirà al segon volum de Dieter und Johanna Harlfinger, *Wasserzeichen aus griechischen Handschriften, II* (Berlín 1979). Caixa d'escriptura: 21'0 per 12'5 cm, i 37 línies al f. 179^{v}. Gòtica cursiva bastarda, potser de Francesc Rovira. Resten en blanc tots els folis de la segona part del plec. En l'article citat al començ d'aquesta descripció, p. 67, nota 48, L. Saggi diu: "Ho in preparazione un articolo su tale argomento" (provisions de Benet XIII a Sicília).

15. *Sequuntur ea que comituntur dominis Ubertino, archiepiscopo Panormitano, et F[ilippo], episcopo Agrigentino.* F. 177^{r-v}. *Inc.:* Primo, quod super incertis, male ablatis, procurent per se ipsos in propriis diocesibus et per alios diocesanos in eorum diocesibus... *Exp.:* ...deliberent cum domino Martino de Turribus, qui eis dabit, ut honestius poterit, consilium, auxilium et favorem debitum in eisdem.

16. *Memoriale agendorum per dominos archiepiscopum Panormitanum et episcopum Agrigentinum, una cum domino Johanne de Montecatheno, vel sine ipso.* F. 178^{r}. *Inc.:* Primo, presentabunt literas apostolicas, quas defferunt, tam pro baronibus regni insule Sicilie in comuni, quam in particulari... *Exp.:* ...omnia alia suprascripta, mutatis mutandis, prout statui cuiuslibet viderint competere et eciam expedire.

17. *Memoriale agendorum pro domino nostro papa et eius camera per dominum Martinum de Turribus in Sicilia.* F. 178^{v}. *Inc.:* Primo, dominus noster facit dicto domino Martino de Turribus generalem comissionem et dat sibi plenam potestatem ad exhigendum... *Exp.:* ...super obediencia data domino nostro contribuant in eadem pro rata eorum quemlibet contingente.

18. *Ordinaciones super fructibus ecclesie Cathanensis.* F. 179^{r}-180^{v}. *Inc.:* Deliberacio sanctissimi domini nostri pape in facto honorabilis viri, fratris Thome de Asmar, OSB., prioris ecclesie Cathaniensis. F[ranciscus] R[ovira]. Et primo, quod dominus noster, certis ex causis racionabilibus, deliberavit non providere pro nunc dicte ecclesie de episcopo et pastore... *Exp.:* ...collaciones beneficiorum et grangiarum predictorum sint casse et irrite nulliusque roboris vel momenti. F. Rovira.

Al f. 180^{r} hi ha la nota següent: "Suprascripte ordinaciones transmisse fuerunt domino Martino de Turribus, decretorum doctori, apud Siciliam degenti, in quibusdam literis interclusa, quas sibi tradere debuit dominus Guillelmus Asmar, miles Cathaniensis. Et subsequenter, redeuntes ad dictam insulam Sicilie dominus archiepiscopus Panormitanus et episcopus Agrigentinus, ambaxiatores predicti, nonnulla, que sibi commissa fuerunt, scilicet, tenores graciarum et potestatum per dominum nostrum eis concessarum, necnon memorialia agendorum per ipsos ab una, et per prefatum Martinum ab alia partibus in insula predicta, prout supra in scriptis lacius continetur, secum asportarunt, debent tradere eidem domino Martino memoriale suum et sibi directum. Isti recesserunt de mense septembris anno domini M^{o}CCCC^{o}XIIII°, domino nostro papa apud Morellam, Dertusensis diocesis personaliter cum domino rege existente..."

I per a major seguretat, els responsables de la correspondència papal, repeteixen el correu des de Sant Mateu, 25 setembre 1414, amb la següent lletra de Benet XIII: "Dilecto filio Martino de Turribus, decretorum doctori, apostolice sedis nuncio. Benedictus, etc. Dilecte fili: Nuper siquidem certas ordinaciones et provisiones per nos factas super ecclesia Cathaniensi ac fructibus et redditibus ipsius, quam ad manus nostras decrevimus retinere, tibi nostris litteris interclusas duximus transmittendas; verum, quia an illas habueris dubitamus, ex superhabundanti tamen ut cautius procedere valeas in agendis, ordinaciones ipsas ac (ordinacionem, *ratllat*) tenorem graciarum et potestatum per nos venerabilibus fratribus nostris Ubertino, archiepiscopo Panormitano, et Francisco, episcopo Agrigentino, concessarum, necnon memoriale agendorum ibi per te, quod tibi iidem archiepiscopus et episcopus tradere debuerunt, devocioni tue transmittimus presentibus interclusa. Sic igitur te habeas circa comissa tibi negocia, quod apud nos merito valeas comendari. Datis apud Sanctum Matheum, Dertusensis diocesis, die XXI septembris, sub nostro signeto secreto".

19. *Regule et ordinaciones facte per papam super illis [que] in curia expediuntur.* F. 182^{r}-192^{r}.

Aquest plec consta de sis fulls doblats (ff. 181-192). Els fulls són numerats amb xifres aràbigues arcaiques, visibles del 3 al 6. Filigrana: *M*, amb antena (no creu), semblant al Briquet, 8353 (que, però, acaba en creu). Caixa d'escriptura: 20'2 per 12 cm al f. 188^{r} (però en altres pàgines varia); 33 línies. Lletra gòtica cursiva bastarda, però no idèntica a la de les pàgines anteriors. Els tres primers folis són escantonats per la humitat a l'angle inferior dret. Al primer foli,

franja de 13'5 per 2'3 cm, enganxada, on hi ha escrit el títol *Regule...* La datació d'aquestes normes no és difícil: són anteriors al començament de l'any desè del pontificat de Benet XIII, car han de servir per a aquell any (per tant, del setembre del 1403). Han estat en gran part publicades per K. August Fink, *Zur Geschichte des päpstlichen Referendariats,* Dins "Analecta Sacra Tarraconensia", 10 (1934), 75-85.

Vat., Barb. lat., 870

POLÈMICA ENTRE BENET XIII I EL CONCILI DE PISA

Enquadernació en pergamí, que sembla l'única que el volum ha tingut, i contemporània de la còpia. Dimensions de registre. A la pàgina exterior de la portada: *Super factis ecclesie. Liber quartus;* i a la interior: *Tres quaterni. Simon Salvatoris.* Bàsicament d'acord amb aquesta indicació, no els tres, sinó els quatre primers quaderns són numerats en la franja de pergamí que protegeix els fulls del relligat: *primus, secundus, tercius,* IIII^{us}. Més encara, en la franja protectora del segon quadern hi ha una nota que diu: *Hic deficit primus quaternus. Simon* (?) i per aquesta mancança, hom va numerar malament els quaderns dos i 3 en un primer moment: actual f. 10^{r}: *tercius quaternus,* i damunt *tercius,* .II.; f. 20^{r}; *Quartus quaternus,* i damunt *quartus,* .III.; i ja al f. 26^{r}: *quartus quaternus.* Signatures anteriors a la mateixa pàgina interior de la portada: 697.- VI.C.7.- XVI.77. A la contraportada: *De concilio.*

El cos del volum, en realitat, no és format per quatre plecs, sinó per onze; els dos primers són compostos de cinc fulls doblats, equivalents a deu folis, reforçats amb franja de pergamí a l'esquena de cada plec; el quadern tercer té tres fulls dobles o sis folis; el quart, quatre fulls, vuit folis; el cinquè, sis fulls o dotze folis, amb el reforç al doblat interior del plec; el sisè, set fulls doblats o catorze folis; el setè, tres fulls doblats o sis folis; el vuitè, dos fulls doblats o quatre folis; el novè, quatre i vuit respectivament; el desè, tres i sis; i l'onzè, sis i dotze. Ultra aquests onze plecs, cal afegir-n'hi un altre de perdut, format per quatre fulls doblats, equivalents a vuit folis i anava entre els actuals quaderns nou i deu, corresponent-li els folis 79-86. La numeració s'enceta després d'un foli en blanc al començament, i va de l'1 al 104; el f. 67 és repetit; inicialment, doncs, el volum tenia 106 folis i ara 98.

Ha estat escrit per diverses mans, i seguint el progressiu ordre dels plecs, d'acord amb un dels mètodes de treball, l'urgent, de la cancelleria o el *scriptorium* de Benet XIII, que consistia a dividir una obra en parts i encomanar-ne la còpia simultània a diversos copistes, els quals formaven primer el plec i després es posaven a copiar (i així s'explica que, sense cap cesura en una obra copiada, com és ara la primera d'aquest manuscrit, ens trobem amb folis intermedis en blanc). En el nostre cas, han restat en blanc els ff. 7^{v}, 8 i 9; 10, 18, 19 i 20; 23, 24, 25 i 26; 33 i 34; 47 i 48; 67^{v}; 78; 97; 91.

1.- [BENET XIII]: [*Allegaciones pro papa et contra rebellantes per quemdam venerabilem doctorem*] F. 1-46^{v}. *Inc.,* f. 1^{r}: Quia, ut audio, per quosdam rebellionis scismatice defensores, contra papam obiciuntur periurium propter cedulam iuratam in conclavi, per eum, ut dicitur, minime observatam... *Expl.,* f. 46^{v}: ... sed nec sufficio ulterius consideracionem de tam doloroso fidei christiane exterminio tollerare; magis ergo libet flere quam aliquid ultra scribere. O Pie Jhesu, qui solus scis et potes, subveni ecclesie sancte tue. Amen.

Comparat amb les còpies de Vat. lat. 4904 i 3934, el nostre text representa un estadi posterior en le transmissió textual, car allò que en el segon tot just acabava d'ésser afegit, però encara declarava de forma ben patent la costura, ara ja ha perdut qualsevol senyal de revisió textual. D'altra banda, l'acabament no coincideix ni amb el text esmentat en primer lloc, l'únic dels dos que sembla complet com el del ms. Barb.

2.- *Littere misse Benedicto per cardinales existentes Pissis, eum ad illam congregacionem provocantes.* 20.I.1409. F. 49^{r}-52^{r}.

Publicada per Mansi, XXVII, col. 207-212m amb data 25 d'aquell mateix mes.

3.- [SIMON DE CRAMAUD], PATRIARCHA ANTIOCHENUS: *Glose et responsiones ad litteram sub signis infrascriptis collocande.* F. 52-63.

4.- *Nunc autem sequitur responsio ad conclusiones domini Cameracensis* (Pierre d'Ailly), *que contra premissa videntur facere.* F. 63^{v}-67^{r}.

5.- [PIERRE D'AILLY]: *Copia littere misse domino priori Magne Cartusie et magistro Vincencio, eius fratri, et cuilibet eorum.* F. 67^{r}. *Inc.:* Reverendi patres in Christo, fratres ac amici carissimi, humili ac corporali recomendacione premissa, confidens de caritate vestra... *Expl.:* Altissimus vos conservet etc. In civitate Aquensi, Provincie, prima ianuarii anno 1409, per me petrum, episcopum cameracensem.

6.- [PIERRE D'AILLY]: *Secuntur alique proposiciones utiles ad exterminacionem presentis scismatis per viam concilii generalis.* Tarascon, 9.I.1409. F. 67^{r}-68^{v}.

7.- [PIERRE D'AILLY]: *Presuppositis .X. proposicionibus, quibus stabilire nisus sum generale concilium in civitate pisana proxime congregandum, in eis fundari posse videntur alie proposiciones, que secuntur.* F. 68^{v}-70^{r}.

8.- [CARLOS DE URRÍES]: *Utrum aliquis existens sub obediencia intrusi et in eadem perseverans, possit per dominum nostrum absolvi, saltem ad cautelam, vel habilitari ut gesta per eum cum catholicis vel per se habeant roboris firmitatem.* F. 70. *Inc.,* f. 70^{r}: Hec conclusio sive dubium habet duas partes: primo, an possit absolvi; secundo, an possit habilitari... *Expl.,* f. 70^{v}: ...heresis peius est peccatum quam scisma in suo genere, ut probat beatus Thomas q.C. art. II; ergo, magis permititur habilitare in scismate quam in heresi.

9.- [ANÒNIM PARTIDARI DE BENET XIII]: [*Adversus propositiones Petri d'Ailly*]. F. 71^{r}-77^{v}. Març 1409? *Inc.,* f. 71^{r}: Et primo, vidi quasdam allegaciones cuiusdam, ut michi videtur, pocius philosophi et theologi quam iuriste, que incipiunt ut sequitur: 'Secuntur alique proposiciones utiles ad exterminacionem presentis scismatis per viam concilii generalis' (cfr. núm. 6 d'aquest mateix ms.) *Expl.,* f. 77^{v}: ...respicientes concilium nunc in civitate Pisana convocatum, quas dimito, quia ita clare secuntur ex premissis ut eas non sit necessarium bene inteligentibus declarare.

10.- *Lletra dels cardenals des d'Anagni, 1378, declarant invàlida l'elecció d'Urbà VI.* F. 87-92.

11.- *Tractatus Johannis de Lignano* (truncat). F. 93-104.

Vat., Barb. lat., 871

APLEC DE DOCUMENTACIÓ SOBRE LES VISTES DE PERPINYÀ I LA POSICIÓ DE BENET XIII DAVANT EL CONCILI DE CONSTANÇA

Volum factici, en forma de registre, en el qual hom ha recollit pràcticament només documentació relativa al cisma, i d'una manera predominant la relativa als anys de crisi, entorn de les vistes de Perpinyà (1415) i del concili de Constança.

Cotes anteriors: "Liber secundus" (d'una sèrie que devia pertànyer a algun personatge que es trobava a la cúria de Benet XIII durant aquells anys; pertanyen a aquesta mateixa col.lecció el Barb. lat. 870 (liber quartus); 872 (liber sextus); 873 (liber septimus); 874 (liber octavus); 875 (liber nonus); 876 (liber decimus); haurien, doncs, desaparegut, si la col.lecció només tenia deu volums, els volums primer, terç i cinquè). VI.C.8.- XVI.78.

El cos del volum és format per 96 fols. originals, numerats de l'1 al 96, als quals s'han afegit tres fols. anteriors, cosa que donà motiu a una nova numeració, que també recolliré en aquest inventari, de manera que la primera xifra correspondrà a la numeració primitiva i la segona a la posterior, a excepció de les dues primeres notes, que pertanyen als tres fols. afegits i numerats amb xifres romanes.

1.- F. I^{r-v} [*Index contentorum*] (Copiaré els títols tant del cos del volum com de l'índex, sempre que siguin considerablement diferents).

2.- F. III: [*Supplicacio ex parte regis Castelle pro convencione inter Constancienses et Benedictum XIII*] Fragment.

Copiada també, sembla sencera, a Vat.lat. 4904, f.195^{r}/293; cfr. aquest inventari, ibid., n. 19, amb les indicacions bibliogràfiques allí aplegades (p. 495).

3.- *Sumarie facta a die qua dominus Octobonus de Bellonis venit ad Regem Ferdinandum ex parte regis Romanorum super convencione fienda tunc super unione ecclesie, usque ad ultimam responsionem factam per olim Benedictum ad ultimam requisicionem oblatam in Paniscola* (sic) *per dictum dominum regem Ferdinandum prefato olim Benedicto super via renunciacionis etc.* F.1/4^{r}-12/15^{v}. Fragment. *Inc.,* f.1/4^{r}: Cum sanctissimo in Christo patri et domino nostro domino Benedicto divina providencia pape XIII ac serenissimo principi domino Ferdinando... *Expl.,* f.12/15^{v}: ... requirens idem dominus noster notarium et notarios, qui instrumentum receperunt de presentacione supradicte cedule sibi oblate Peniscole, ut illud absque presentis cedule insercione non claudant. F. Rovira.

Aquest text s'ha de completar amb el que hom pot trobar més avall, descrit al núm. 16 d'aquest mateix manuscrit. També es troba complet al Vat. lat. 4904, núm. 11 d'aquest inventari, tot i que el títol sigui diferent. H. Finke ha editat extractes del text complet als ACC, III, 480-488.

4.- [*Summa actorum Perpiniani inter Benedictum XIII, Sigismundum imperatorem et Ferdinandum, regem Aragonum*] F. 13/16^{r}-14/17^{v}.

5.- *Conclusiones recepte per dominum regem Aragonum cum consilio suo in Perpiniano in absencia domini nostri dum erat Paniscole.* (Títol de l'índex: *Aliqua capitula de capitulis Narbonensibus* —et spatium est ibidem pro adimplendis illis dimissum, fol. 17). F. 17/20^{r}-18/21^{r}. *Inc.,* f. 17/20^{r}: "Pro extirpando schismate quod, proch dolor, diu viguit in ecclesia dei et assequenda unione, domino regi et ambaxiatoribus illustrissimorum regum Castelle et Navarre ac egregii comitis Fuxi, videtur quod sint fienda sequencia".

"Primo, quod debeat congregari et convocari concilium generale omnium obedienciarum, tam domini nostri pape benedicti, quam olim vocati johannis et olim vocati gregorii, contendencium de papatu; ita quod, congregati nunc in Constancia seu habentes posse ab eis vocent reges, principes et prelatos ac alios consuetos vocari ad concilium generale, qui sunt de obediencia domini nostri pape benedicti, ut certa die hic prefigenda sint in civitate Constancie, provincie Maguntine, pro celebracione dicti concilii; et pari forma reges, principes et prelatos alterius obediencie, etc. et in eadem civitate Constancie, etc."

"Item, convocacio fiat ob causas sequentes et non alias, videlicet pro extirpacione iamdicti scismatis et asecucione dicte unionis et pro fienda eleccione (*i, a Finke, manca:* et instando fieri eleccionem) unici futuri summi pontificis per illos ad quos pertinere debeat, vacante tamen prius papatu per renunciacionem dicti domini pape benedicti, aut eius eleccione per sentenciam; et eciam, pro procedendo contra eumdem dominum nostrum papam benedictum, nolentem aut suterfugientem *(sic)* renunciare, per alias vias per quas reperitur de iure posse procedi in tali casu; et eciam pro reformando statu universalis ecclesie, tam in capite quam in membris, et pro aliis causis inferius denotatis, una cum dependentibus, emergentibus et conexis, et eciam ex predictis et infratactis; itaque, pro causis preexpressis necnon et infratactis tantummodo pro aliis convocetur et congragatur *(sic)* dictum concilium generale; et hii qui venerint de hac obediencia ad dictum concilium ingredientur dictum concilium solum pro dictis causis et non pro aliis; et eodem modo et non alio per alios recipiantur et admitantur; hoc expresse addito quod ad alia procedi non valeat, et si procederetur, quod non valleret; et ista dictentur et assecurentur meliori et validiori modo quo fieri posset".

[F. 17/20^{v}] "Item, quia reges et princípes et alii et sue obediencie non posse non possent *(sic)* obedire alicui eligendo in papam universalem tocius ecclesie nisi iste dominus noster benedictus renunciaverit papatui, vel fuerit iudicialiter ac rite et legitime electus de papatu; et interest regum, principum ac omnium istius obediencie quod super his debite provideatur, quod interesse non cadit in aliis obedienciis, quia non habent eum pro papa; ideo est necessarium quod serenissimus dominus imperator et habentes posse a congrègacione Constancie assecurent quantum fieri possit reges et principes ac alios istius obediencie quod in processibus *(espai en blanc per a una paraula),* provisionibus ac sententciis, que fient ac proferentur contra eundem dominum nostrum papam benedictum habeant semper intervenire illi qui de dicta obediencia ibunt ad dictum concilium vel maior pars eorum et habeant ipsi vel maior pars procedere, pro-

videre et sentenciare que fuerint racione predicta procedenda, providenda et sentencianda contra dictum dominum nostrum papam; itaque, absque predictis vel maiore eorum parte nichil possit procedi, etc., contra dictum dominum nostrum papam etc.; de qua securitate et eciam de securitate quod non potest ad alia quam supra expressa et infratacta per dictum concilium procedi, tractabunt aliqui pro parte domini regis cum ambaxiatoribus serenissimi domini imperatoris et cum ambaxiatoribus concilii Constancie."

"Item, est providendum qualiter tollentur, revocabuntur et irritabuntur quecumque sentencie per olim gregorium et olim johannem et suos pretensos predecessores a tempore exorti scismatis citra contra dominum nostrum benedictum prolate in hanc obedienciam et homines eiusdem; et aprobent, laudent et confirment et eciam meliori modo quo fieri posset, plenissime firment omnes et singulas concessiones et gracias factas per dominum nostrum papam benedictum quibusvis personis intra suam obedienciam de quibusvis dignitatibus archiepiscopalibus, episcopalibus, aliis officiis et beneficiis, in aliis quibuscumque et quascunque infeudaciones, investituras et alias concessiones et gracias factas quibusvis personis, eciam secularibus, cuiusvis excellencie, dignitatis ac condicionis existant; ista sunt largius dictanda; et omnia et singula acta intra suam obedienciam que alias ad papam pertinere dinoscantur".

"Item, est providendum quod cardinales domini nostri pape bene- [f. 18/21^{r}] -dicti, si voluerint aderere opinioni dictorum dominorum regum et principum istius obediencie, habeant reputari, recipi et admitti in dicto concilio in cardinales sancte universalis ecclesie et debet provideri circa titulos cardinalium".

"Item, erit providendum circa oficiales curie romane, quibus per dictum papam sint collata oficia".

"Item, est providendum de securitate illorum istius obediencie qui ibunt in Constanciam pro celebracione dicti concilii et aliis supradictis".

(Fins ara, d'aquest text només havia estat publicada la pàg. corresponent al f. 17/20^{r} per H.Finke, ACC, III,471-2).

6.- [BENET XIII]: *Constitucio Massiliensis.* (Índex: *Constitucio edita per olim Benedictum Massilie ante concordiam de Saona contra subtrahentes obedienciam romano pontifici).* Marsella (Sant Víctor) 19 maig 1407. F. 21/24023/26^{r}. *Inc.,* f. 21/24^{r}: Benedictus, etc.: Ad perpetuam rei memoriam. In dierum successu, crescente malicia, sic videmus mundum in deteriora lugiter... *Expl.,* f. 23/26^{r}: ... privacionis, confiscacionis, anullacionis, cassacionis, irritacionis, nunciacionis, constitucionis et voluntatis infringere etc.- Dat. Massilie apud Sanctum Victorem, XIIII. Kalendas junii, anno terciodecimo.

7.- *Constitucio sive declaracio facta per dominum nostrum Paniscole* (Índex: *Ponitur constitucio olim Benedicti in qua premissam et nonnullas alias constituciones penales narrat quas fecit diversis temporibus contra insequentes eum et in fine concludens se velle vincere malum in bono ponit certas practicas, ut dicit, que non sunt in hoc libro.* F. 25/28^{r}-28/31^{r}. *Inc.,* f. 25/28^{r}: Insolencium filiorum invalescente protervia, qui, spretis paternis monitis et salutaribus disciplinis, suis inordinatis excessibus contrahunt morborum plurium horridas mencium discrasias... *Expl.,* f. 28/31^{r}: ... prout alias obtulimus, offerimus pro vera et sceleri unione sancte matris ecclesie vias et praticas subsequentes.

8.- *Jhs. Secuntur obligaciones sive promissiones facte per dominum nostrum a tempore sue creacionis citra* (Índex: *Obligaciones sive promissiones facte per olim benedictum a tempore creacionis sue usque ad concilium quod tenuit Perpiniani, fol. 31).*- F. 31/34^{r}-37/40^{r}. *Inc.,* f. 31/34^{r}: Et primo ponitur cedula in conclavi iurata per omnes tunc cardinales, de quorum numero dictus dominus noster erat, cuius tenor sequitur... *Exp:* f. 37/40: ... cum cantoribus 'Te deum laudamus' cantico decantato pro illa die fuit concilium separatum.

Aquest recull sembla inèdit; conté, ultra el jurament del conclave 1394 (f. 31/34^{r}), els documents següents: *Obligacio obtenta a dicto domino nostro papa cum erat obsessus in palacio apostolico avinionensi,* f. 31/34^{r}-32/35^{v}; *Concordia fuit tractata et consumata inter dominum nostrum papam et cardinales ac avinionenses post exitum palacii per dominum nostrum, et de illa fuit factum instrumentum publicum, inter cetera continens primo capitulum sequens,* f. 32/35^{v}-33/36^{r}; *Copia bulle tradite domino duci Aurelliani in Tarascone de via renunciacionis etc.,* f. 33/36^{r}-34/37^{r}; *Oblacio facta per dominum nostrum Angelo Corrarii super via renunciacionis,* 31.I.1407, f.34/37^{v}-35/38^{v}; *Supplicacio concilii generalis Perpiniani, que per dominum nostrum fuit exaudita et promissa, ut infra continetur,* f. 36/39^{r}-37/40^{r}.

9.- [BENET XIII]: *Responsio domini nostri contra requisiciones* (Índex: *Est una responsio facta per olim benedictum ad requisiciones factas contra eum in perpiniano, cum glossa, fol. 40).* F. 40/43^{r}-45/44^{v} (en realitat són dos folis, tal com ho indica la numeració més moderna; però potser en el moment de fer la primera numeració hi havia, entre els primitius folis 40 i 45, quatre folis més, formant unitat, que després han desaparegut; en aquesta hipòtesi, cal afirmar que, pel que sembla, al text dels primitius folis 40-45 no hi manca res, ans és seguit, sense llacunes).

Aquest text forma part del que es troba en el Vat.lat., 4904 i ocupa el núm. 17 en la descripció d'aquell manuscrit; però la pàgina final, recollida per H. Finke, ACC,III, 541, no es troba al Barb.lat., 871.

10.- (Títol de l'índex: *Oblacio facta per olim benedictum ambaxiatoribus bone memorie domini regis ferdinandi, ultimo missis paniscolam paulo ante mortem eiusdem regis, in qua, insertis omnibus oblacionibus per eundem benedictum factis, offert se velle reconsiliare personas eligendas pro eleccione pape post sui renunciacionem, dummodo concordetur de certis locis ibi nominatis ubi fiat eleccio,* fol. 47). F. 47/46^{r}-49/48^{r}. *Inc.,* f. 47/46^{r}: Constitutis Paniscole in presencia domini nostri pape reverendo patre domino Petro, archiepiscopo Terraconensi... *Exp.,* f. 49/48^{r}: Saona, Pisas cum Liburno, Civitas vetula cum aliquo loco propinquo.

Aquest text coincideix en gran part amb el del núm. anterior. Publicat per H. Finke, ACC, III, 538-541.

11.- *Jhs. Oblacio iusticie* (Índex: *Per prelatos congregatos Barchinone atque ad concilium Constanciensem vocatos consulebatur oblacio de qua fol. 51. In qua solum addebatur quod eleccio loci esset in opcione mittendorum, quod noluit olim benedictus, prout apparet in oblacione facta fol. 47; et hanc vide in fol. 51).* F. 51/5o^{r}-52/51^{v}. *Inc.,* f. 51/50^{r}: Videtur quod dominus noster papa posset offerre quod est paratus, de consensu cardinalium (*afegit:* et sacri aprobacione concilii) certas... *Expl.,* f. 52/51^{v}: Que omnia per eos concordata et obligata, dominus noster, quantum ad eum spectabit, adimplebit.

Publicat per H. Finke, ACC, III, 536-38; FQ, 326-7.

12.- [*Notitia quare de oblatis nihil factum fuerit*] F. 52/51.

Nota publicada per H. Finke, ACC, III, 542 i FQ, 327-8.

13.- *Citacio ex parte congregacionis Constancie contra dominum nostrum* (Índex: *Citacio concilii Constanciensis contra olim benedictum.* f. 54). F. 53/52^{r}-56/55^{v}. Del 28.XII.1416, presentada a Peníscola el 21.I.1417. Mansi, XXVII, 972-6.

14.- [BENET XIII]: *Responsio domini nostri ad congregacionis citacionem* (Índex: *Responsio ad dictam citacionem per olim benedictum facta, in qua inseruntur omnes responsiones et oblaciones per olim benedictum,* fo.60). F. 60/59^{r}-66/65^{v}. Mansi, XXVII,1041-1049.

15.- *Requisiciones facte cardinalibus et responsiones ad illas* (Índex: *Requisiciones facte per dominum regem Ferdinandum dominis cardinalibus olim benedicti in recessu de Perpiniani* (sic) *per olim benedictum et cardinales sequentes eum et responsiones ad illas per eosdem,* fo. 68). F.68/67^{r}-70/69^{v}. *Inc.,* f. 68/67^{r}: ... sciendum est tamen quod die .XIIII. mensis novembris in dicta villa Coquiliberi post presentacionem requeste facte eidem... *Expl.,* f. 70/69^{v}: ... requirentes notarium et notarios quod predicte requisicionis instrumentum absque responsionis huiusmodi insercione non claudant.

Aquest text és continuació de l'esmentat més amunt, amb el núm. 3; transcrit per H. Finke, ACC,III, 485-8.

16.- *Littera convocacionis directa dominis cardinalibus ex parte congregacionis Constancie.* (Índex: *Littera convocacionis directa dictis dominis cardinalibus ex parte concilii Constanciensis,* fol. 72). F. 72/71^{r}-73/72^{v}. 4.II.1416.

Publicada per H. von den Hardt, *Magnum oecumenicum Constantiense concilium,* IV, 806.

17.- *Littera regis Aragonum, domini Alfonsi, directa dominis meis cardinalibus* (Índex: *Litera domini Alfonsi, regis Aragonum, directa dictis dominis cardinalibus et responsio eorundem ad dictum dominum regem,* f.74: el títol de l'índex enclou també la peça següent). F. 73/72^{v}.

Publicada per H. Finke, ACC,III,551-2, el qual adjunta un *Memoriale de modo tenendo per collectores et subcollectores in presentacione convocatoriarum ad concilium Constancie,* p. 552, tret de l'ACA, Canc, r. 2442, f. 57^{v}.

18. *Copia littere misse per dominos cardinales domino Alphonso, regi Aragonum, responsi-*

va ad litteram infrascriptam (I), que incipit: Reverendis. Després del 25.IV.1416. F. 74/73^{r}-77/76^{v}.

Publicada en doble esborrany per H. Finke, ACC, 568-575 i FQ, p. 330-2.

19.- *Tercia requisicio ex parte domini regis Castelle facta cardinalibus.* F.78/77^{r}. 15.XII. 1416.

Publicada per H. Finke, ACC,III 579-80 i FQ, p. 332, núm. 9.

20.- *Responsio ad eandem requisicionem.* Posterior al 15 desembre 1416. F. 78/77^{v}.

Publicada per H. Finke, ACC, III, 580-1; FQ, p. 332, núm. 10.

21.- *Supplicacio cardinalium* (Índex: *Prima supplicacio et requisicio et in fine protestacio facte per dominos cardinales olim benedicti in Paniscola, stringendo materiam renunciacionis pro eligendo Romano pontifice in Constancia, et requirendo quod vellet se purgare etc. Et immediate sequitur responsio olim benedicti, satis in fine nitens restringere libertatem cardinalium, eis minando,* fo. 82). 8.II.1417. F. 82/81^{r-v}.

La súplica dels cardenals es troba a H. Finke, ACC,III, 583-5 i FQ, 334-4.

22.- *Die lune, VIII. marcii anni predicti tradita fuit per sanctissimum dominum nostrum papam benedictum XIII nobis notariis quedam cedula tenoris sequentis.* 8.III.1417. F. 83/82^{r}-87/86^{r}.

Publicada aquesta resposta de Benet XIII a la requisitòria anterior, per H. Finke, ACC, III, 589-96 i FQ, 334-5.

23.- (Títol de l'índex: *Requisicio facta per dominos cardinales et per prelatos regni et divisionis* (sic: *dominacionis) domini regis Aragonum olim benedicto post eleccionem sanctissimi domini nostri pape Martini, quod renunciaret, et domini cardinales offerebant se electuros dictum dominum nostrum, ad maiorem cautelam protestando,* fol. 90). 26.XII.1417. F. 90/89^{r-v}.

Publicada per H. Finke, ACC, 607-9 i FQ, 336-7.

24.- (Títol de l'índex: *Notabilis replicatio per dominos cardinales facta contra responsionem olim benedicti factam premissis supplicacioni, requisicioni et protestacioni, perseverando in illis ac iure divino et humano ac hystoriis fundando illa,* fol. 92). Després del 8.III.1417. F. 92/91^{r}-95/94^{r}.

Editada per H. Finke, ACC,III, 597-606; FQ, p. 335-336.

25.- [*Declaratio ambassiatorum regis Castelle: Rex adherebit pactis Narbone et concilio Constanciensi, si Benedictus XIII non renuntiaverit*] I.1417. F. 96/95^{r}.

Publicada per H. Finke, ACC, III, 581-2 i FQ, 332-3.

26.- Peça que havia existit inicialment; tammateix, ara només en coneixem l'existència per una anotació de l'índex: *(Litera* (ratllat: *quoque) bone memorie domini Tholosani, cardinalis scribentis olim Benedicto de Barchinona ad Paniscolam, quam non intravit post substraccionem, in qua littera multum ortatur ipsum Benedictum ad renunciacionem se* (ratllat: *osse) offerendo renunciare cardinalatui suo ne crederet se hoc persuadere ut indubius cardinalis remaneret, fo. 98).*

Vat., Barb. lat., 873

TEXTOS RELATIUS AL CONCILI DE PISA

Enquadernació en pergamí. La coberta és una butlla de Benet XIII, adreçada al capítol de Sogorb amb data 27 agost 1412 relativa a percepció de delmes. Superfície de la tapa, 30'5 per 23 cm. "Liber septimus". Signatura anterior: XVI.80.

El cos del volum és format per quatre plecs, la composició dels quals és la següent: el primer és format per vuit fulls dobles, equivalents a setze folis; el segon, per cinc fulls dobles, o deu folis; el tercer, tres fulls doblats o sis folis; el quart, quatre fulls dobles o vuit folis. La filigrana dels plecs primer i segon és una flor; la del plec tercer és escala; la del quart, corona. Superfície de pàgina: 29'4 per 22'1 cm. Numeració primitiva amb xifres àrabs, de l'u al 40.

Tot el volum és obra de la mateixa mà. Caixa d'escriptura: 21'9 per 12'2. Hi ha un detall en aquest volum, que permet de completar el coneixement dels mètodes de treball del *scriptorium* al servei de Benet XIII: els tractats copiats coincedeixen amb cada un dels plecs; i això vol dir que, quan hom emprenia la còpia d'una peça literària, comptava els folis que podia ha-

ver de menester, feia el plec i es posava a la feina; per això els plecs resulten tan desiguals; hom formava després un volum juxtaposant alguns plecs, que potser no estaven destinats a anar plegats ja des de bell començament; quan havia fet aquesta operació, hom numerava els folis, igual com si es tractés d'un volum unitari. Cfr. l'explicació paral.lela del Barb. lat. 870. En blanc: 14^{v}, 15, 26, 32^{v} i 40.

1.- BALDUS DE PERUSIO: *Tractatus.* F. 1-15^{r}.

2.- PETRUS DE MURIS: *Tractatus contra substraccionem.* Entorn de 1400? F. 17^{r}-25^{v}. *Inc.,* f. 17^{r}: Utrum scismate, ut, proch dolor, nunc vigente iuste possint et debeant contendentes de papatu cogi ad cessionem papatus, seu iuris quod habent vel habere credunt seu pretendunt, sic quod si renuerint cedere, possit eis fieri substraccio et obediencia denegari... *Expl.,* f.25^{v}: ...Hec satis succincte dicta mere legalia, devote submicto determinacioni sancte Matris ecclesie et correccioni melius decernentis. Petrus de Muris, humilis legum doctor.

3.- *Processus factus contra olim cardinales Barchinone, XII. kal nov. anno XVI* (21.X. 1409). F. 27^{r}-32^{r}. *Inc.,* f. 27^{r}: Benedictus episcopus, servus servorum dei. Ad perpetuam rei memoriam. Exurgat deus et iudicet causam suam, improperiorum, scilicet, que fiunt ecclesie sponse sue inclite ab insipientibus tota die, ipsi quidem in ea ulcionum dominum ofendere non verentes... *Expl.,* f. 32^{r}: ...si quis autem hec attemptare presumpserit, indignacionem omnipotentis dei et beatorum petri et pauli apostolorum eius se noverit incursurum. Datum et actum Barchinone duodecimo kalendas novembris pontificatus nostri anno sexto decimo.

Aquesta butlla ha estat publicada per S. Puig i Puig, *Pedro de Luna, último papa de Aviñón (1378-1430).* Barcelona 1920, p. 509-14.

4.- *Sequitur copia dubiorum, de quibus superius est facta mencio.*

a) *Primum genus dubiorum. Dubia mota per cardinales qui fuerunt pisis, anno domini millesimo .CCCC.nono.* F. 33^{r}-36^{r}. *Inc.,* f. 33^{r}: Quia in concilio universali possent duo contendentes de papatu seu ipsorum alter, vel eciam ipsorum sequentes movere dubia... *Expl.,* f. 36^{r}: ...iuxta iura vulgata .III.q.I. quasi per totum et poterant dicere racionabiliter: inimici nostri sunt iudices.

b) *Secundum genus dubiorum: Avisamenta petita (?) per anticardinalem barrensem* (sic) *ytalicum, quem intrusus iohannes botion* (teien? Joan XXIII) *olim, dictum cardinalem mittendum antilegatum ad partes istas ispanie decreverat, anno millesimo quadringentesimo decimo.* F. 36^{v}-39^{v}. *Inc.,* f. 36^{v}: Quia, fide attestante, minus feriunt iacula que previdentur, reddatur avisatus dominus noster, si expediret quod per doctores bononienses et alios literatos curiales, de quibus videbitur, faceret deliberari consulte ac consulcius super impugnacionibus... *Expl.,* f. 39^{v}: ...XXXIIII. Item, quod dictus petrus, tenendo suum concilium in Perpiniano vel saltem ipso mandante, fuit ipse convocatus ad concilium Pisanum et non potuit nec debuit ad dictum concilium venire. Et idem de aliis dubiis occurrentibus. (Cf. p. 491, 4).

Publicat per Martène-Durand, *Thesaurus Novus Anecdotorum,* vol. II, París 1717, 1534-5; i per H. Finke, ACC, I, 20-3.

Vat., Barb. lat., 874

TRACTAT CONTRA EL CONCILI DE CONSTANÇA

Enquadernació en pergamí, que encara és la primitiva. Als angles externs de la portada hi ha uns reforços de pell cosida formant dos triangles sobreposats per la punta. Superfície: 31'3 per 21'8. Títol amb lletra cursiva de cancelleria reial: *Primus pro facto scismatis.* I amb la gòtica característica de la cancelleria papal: *Liber VIII.* Altres signatures: 701.- VI.C.II.- XVI.81.

El cos del volum és format per dos plecs, tots dos amb composició material idèntica: 1 full de pergamí, cinc fulls de paper i un altre full de pergamí, doblats, que equivalen a catorze folis, de 30 per 22'7. No hi ha numeració antiga, sinó només moderna, que va del f. 1 al 20; resten en blanc els ff. 21-28.

La caixa d'escriptura és de 19'5 per 11 cm, 33 línies per pàgina. Copista únic, lletra gòtica cursiva, de començos del s. XV. El volum només conté un text:

1.- [AUTOR DESCONEGUT]: *Tractatus editus contra Congregacionem Pisanam, nitens*

probare quod per viam iusticie unio poterat dari, et incipit: (En realitat, aquest títol és clarament posterior i encara equívocat, car el tractat no és pas relatiu al concili de Pisa, ans al de Constança, i tot fa creure que fou escrit durant els primers mesos de l'any 1415, quan ja aquell concili havia començat però encara no havia arribat la deposició o renúncia de Joan XXIII i de Gregori XII). No havent estat conegut fins ara, en transcriuré, ultra el començament, alguns dels paràgrafs més significatius. *Inc.*, f. 1^{r}: "Veritatem meditabitur gutur meum et labia mea detestabuntur impium. Proverb. VIII°. Inquirende ac investigande veritati esse vacandum, nedum sanctorum patrum decretis instruimur, sed philosophorum eciam doctrina docemur. Cum enim sapientis sit ordinare, oportet quod omnis ordinacio per alciu (*sic:* alcioris?) intellectus sapienciam fiat. Inc *(sic)* est quod intellectus dicitur primus auctor seu motor universi. Et quia finis est bonum uniuscuiusque rey, ultimus autem finis est ille qui tenditur a primo auctore..."

[F. 2^{r}] "Nunc itaque, ut fertur, ius istius, quem indubitatum asserebant sumum *(sic)* pontificem iterum in dubium revocantes, congregati apud Constanciam, tercium per eos ut predicitur intrussum, una cum duobus primo contendentibus, nulla alia veritatis discussione premissa, ad cedendum iuri eorum cuilibet in papatu conpetenti, inducendos vel, ut quidam asserunt, compellendos esse affirmant; quatenus de vacacione ecclesie per renunciacionem omnium trium indubitanter certificati, ad eleccionem unius romani pontificis canonice procedatur sub cuius obediencia universalis ecclesia, omni ambiguitate reiecta, regatur paciffice et tranquille; ad huiusmodi sue assercionis illa, ut dicitur, fundamenta sufficere affirmantes, que ad perpetranda intrusione Pissana supradiximus fuisse motiva."

"Contra huius itaque pestilentem veritatis obtusionem insurgere cupiens, et pro modulo ingenioli mei, ad veritatis inquisicionem alios excitare, errorem sive fallaciam illorum, qui in facto ecclesie illam minime inquiri debere asserunt, demirando *(sic:* denunciando) aperte, non incongrue recepi pro themate, ut sub brevibus exprimerem conceptum meum: Veritatem meditabitur guttur meum..."

[F. 2^{v}] "Omni alia huius thematis prossecucione dimissa, quia in presenti materia plus conferunt vere et efficaces raciones quantuncunque rudi exarate stilo, quam quilibet verborum ornatus, sophismatibus et aliis invalidis argumentis fundatus sive compositus, descendamus ad clare probandum quod veritatis inquisicio in negocio scis-[f.3^{r}]-matis currentis seu prosequcione ecclesiastice unitatis, omitenda non est, sed illa omnibus aliis viis et modis preferenda. Et quia, cessantibus difficultatibus, que huius inquisicioni, secundum oppinionem illorum qui veritati et eius investigacioni adversantur impedire dicuntur, nullus sanus intellectus negabit quin via veritatis eligenda sit et omnibus aliis viis merito preferenda".

"Ideo, in presenti libello principaliter intendo ad destruccionem racionum seu fundamentorum quibus inimici veritatis probare conantur quod non sit ad illius inquisicionem in facto ecclesie procedendum. Nam, illis destructis, sine aliquibus aliis allegacionibus, conclusio nostra remanet de se nota. Omnes igitur difficultates, que ad impediendam veritatis allegacionem comuniter allegantur, ad duas tanquam ad duo capita principaliter reducuntur. Prima est substancialis, seu ex parte subiecti. Secunda vero difficultas contingit accidentaliter respectu illorum, qui huic veritati examinate habent acquiescere. Prima difficultas in quatuor fundatur..."

[F. 8^{r}] "Ex premissis, igitur, in specie, ad propositum elicitur corralarium infrascriptum, scilicet: Ffacti antiquitas, seu eius dubia seu incerta probacio, impedire non debent quominus per viam iusticie fiat currentis scismatis terminacio".

. . . . . .

[F. 11^{v}] "Ex premissis igitur infero unum corralarium, quod forte videbitur mirabile; sed tamen, ex iis que dicta sunt satis aperte elicitur et est tale: Retentis terminis primi scismatis, qui asserit de veritate papatus inter Clementem et Barensem esse dubium inextricabile, necessario affirmat quod predicti scismatis questio nil continet dubitabile."

. . . . . .

[F. 14^{r}] "Nunc ergo tercium pretense difficultatis fundamentum discuciamus. Dicunt enim ad questionem hanc, iuris tramite decidendam, dilaciones immense, allegacionum multitudo, temporis prolixitate, totum negocium turbabunt. Huius pretensi fundamenti evacuacio sic appareat..."

. . . . . .

[F. 15^{v}] "Ex quibus sequitur conclusio infrascripta, scilicet (*al marge:* IIII^{a} conclusio): Nec mora iudicii ex processus ordine est timenda, ut iuris tramite desistamus ab optata unione obtinenda."

"Hiis visis, ad quartum et ultimum fundamentum accedamus. Dicunt enim: qualiter causa hec, iuris tramite decidetur, cum nullus sit qui futurus sit iudex? Et habent, si volunt, huius difficultatis fundamentum in promptu, cum in omni negocio iudex et auctor *(sic)* et reus et testes requirantur, ut c. forus videtur in omni negocio, de verbor.signi. Et hic principalior persona defficiat; ergo impossibile vel difficillimum est iuris tramite causam hanc terminare. Ad huius fundamenti evacuacionem animadvertendum puto..."

. . . . . .

[F. 17^{r}] "Sed quia tanto forcius theorie racio vincitur, quanto pratica eadem manifestius experiencia monstravit, ne dicatur forte: "Inassuetum iter agradimur *(sic)*, offendere possumus ad lapidem pedem nostrum", licet sit plena exemplorum vetustas, omnia tamen unius facti recenti *(sic)* cele(b)ritate pretereo. Nunquid non auribus nostris audivimus, ymo proprius oculis nostris carnis vidimus, quid in Aragonia factum est? An quia competitores in regni negocio superiores non habebant, omnibus reiectis, tercium in regem assumere decreverunt? An non pocius iura parcium maturo iudicio discucientes, verum principem invenerunt? O infelix Aragonie regnum, si vestro consilio acquievisset, nobilissimo principe caruisset. Sed cum a clericis layci normam vivendi assumere debeant a recto tramite deviando ordinem [f. 17^{v}] nature pervertimus. Iam ergo layci nos docent; iam callem quo incedamus ostendunt; a laycis ergo clerici, ordine turbato, exemplum iusticie discamus."

. . . . . .

Expl., f. 19^{v}: Quam pacem in diebus nostris dare dignetur ille, in cuius sola virtute pax ipsa fieri fideliter speratur, christus scilicet dominus, cuius pax exsuperat omnem senssum, benedictus in secula. Amen.

Vat., Barb. lat., 875

POLÈMICA ENTRE BENET XIII I GUILLEM D'ORTOLÀ, BISBE DE RODÈS

Enquadernació de pergamí primitiva. Dimensions de registre. Signatures anteriors: VI.C. 12.- 702.- XVI.82.- "Liber nonus".

Al f. I^{r} hi ha un índex primitiu, pràcticament il.legible.

1.- [*Prologus compilatoris*] F. II^{v}.

"Pro intellectu sequencium est sciendum quod, pendente congregacione pisana super unione, ut pretendebatur, ecclesie, que ab aliquibus sacrum concilium, ab aliis reprobum conciliabolum dicebatur, quidam doctor ad eius improbacionem quendam satis brevem tractatum composuit, qui incipit *Quia nonnulli;* deinde, quidam alius, ut dicitur prelatus et doctor, ad deffensionem prefati pretensi concilii, quendam alium tractatum seu libellum impugnatorium compilavit, qui incipit *Licet tractatus i*[*ste*], quem, post multa tempora, doctor qui primum tractatum composuerat, quamvis imperfectum, habuit; et, iterum, ad sui primi tractatus deffensionem et impugnatorii replicacionem seu redargucionem, tercium tractatum edidit, qui incipit *Inter distraccionum molestias.* Verum, quia in prefatorum tractatuum discursu, iuxta actus et varietates gestorum, valde materie variantur, si lector voluerit ipsarum effectum facilius comprehendere, primo tractatum *Quia nonnulli,* deinde alium qui incipit *Licet tractatus iste,* et demum illum qui incipit *Inter distraccionum molestias* debet perfecte legere. Et tandem, tractatum ultimum iterum resumendo, et singula puncta in remissionibus inquirendo, raciones, iura et oppiniones vel scripta doctorum, que in opositum ad invicem allegantur, in statera iusticie ponderando, illam que minus habens reperta fuerit repulsa, aliam que continere probabitur iusti ponderis equitatem et iusticie veritatem, secure poterit acceptare".

Pel que fa a aquest "tractatus ultimus", acabat d'esmentar, del qual, però, el compilador no dóna l'íncipit, cal tenir present que el mateix autor, Benet XIII, al f. 78^{r} d'aquest volum, el qualifica de segona part de l'*Inter distraccionum molestias.*

2.- [BENET XIII]: [*Tractatus de novo subscismate*] 1410? F. 1-36^{v} (Incomplet a l'acabament). *Inc.*, f. 1^{r}: [Q]uia nonnulli quondam sancte romane ecclesie cardinales, qui vigente [huius] dolorosi scismatis... *Expl.* 36^{v}: ...et certo vacavit sedes apostolica, electus a certis cardinalibus, qui erant in possessione eligendi...

Manquen els folis 37^{r}-46^{v}.

L'atribució d'aquest text a Pere de Luna es basa en el testimoni repetit del Vat. lat.,

4039, el qual n'afirma la paternitat amb frase taxativa: *Tractatus domini Benedicti, qui incipit "Quia nonnulli"...*

3.- [GUILLEM D'ORTOLÀ, BISBE DE RODEZ]: [*Contra libellum 'Quia nonnulli'*]. F. 47^{r}-56^{v}. *Inc.*, f. 47^{r}: Licet tractatus iste ab homine litterato, subtili et ingenioso compilatus existat, ut apparet, et apparere potest... *Expl.*, f. 56^{v}: ...et ad quem citatur, ut .V. q.II. c.I. et c. Si primates, et ff. de feriis, 1. I.

De l'autor d'aquest tractat, Benet XIII en diu, en començar el següent. que és "solempnis doctor et prelatus regni Francie".

4.- [BENET XIII]: [*Tractatus responsivus praecedentis*]. *Inc.*, f. 57^{r}-97^{r}: Inter distraccionum molestias me assidue implicato, nuper libellus quidam meas pervenit ad manus, quem... *Expl.*, f. 97^{r}: Sed eorum conatus, ut spero, christus impediet ac populum suum a tam nephando periculo preservabit. Amen.

Cfr. F. EHRLE, *Die Kirchenrechtlichen Schriften Peters von Luna (Benedikts XIII.)*, ALKGMA, 7 (1900), 515-575.

En aquest tractat, hi ha una presa de posició enfront del Concili de Constança: "Sed precor ipsum ut nunc super uno michi respondeat quid fuisset si ipse, constitutus pape procurator, sperans, ut ait, futuram veram unionem ecclesie, renunciasset papatui, quod, ut credo, fecisset in congregacione Pisana. Quid iam de nobis esset et de tota ecclesia, ipse idem oro respondeat; et certe secundum suam oppinionem, que ibi gesta asserit nulla vel iniusta seu dubia, nullus hodie esset verus papa renunciacione lam facta, nec forte aliquis esset catholicus, sed omnes essemus scismatici obedientes intruso, nisi quem deus reservasset in alicuius deserti penetralibus abditis et cavernis, ne fides periret ecclesie, pro qua, ne difficiat, christus se rogasse testatur, Luce .XXII. capitulo et transumptive .XXI. di.&.I. circa finem, cum concor. Eccle. secundum se. Promptam viam, quam actor huius libelli aperit, promptam fateor ad dampnacionem animarum et confusionem ecclesie, nisi periculis diligencius previsis magis sagaciter provideatur, quam fuerit factum pisis. Quidquid ergo actor huius libelli suadeat, caveat papa ne ipsum aut secaces *(sic)* huius sue oppinionis procuratores constituat, nam sicut michi videtur dispositus est, si procuratorium habeat, in futuro conciliabulo quod sperat celebrari, ymo vere profanari, Constancie, constans in sua oppinione, licet inconstans in ecclesie unione, iuxta potestatem sibi datam renunciare et perturbare universalem ecclesiam sub predicta futura, quam nescio si speret, vel sperare se fingat, ecclesie unione". F. 64^{r}. El tractat, doncs, pertany al temps entre la convocatòria i la inauguració del concili de Constança (segona meitat 1413-novembre 1414).

Vat. Barb. lat., 876

BENET XIII I LA SEVA CORT DAVANT EL CONCILI DE CONSTANÇA

El volum ha estat enquadernat modernament amb tela negra. Superfície: 31'9 x 23'5 cm, amb llom i cantoneres de pergamí. El llom és dividit en cinc parts. Les dues primeres són ocupades per l'etiqueta de color vermell de la Biblioteca Apostòlica Vaticana; la tercera porta l'escut de sant Pius X (1903-1914) i la quarta el del cardenal bibliotecari, Mariano Rampolla del Tindaro (1912-1913); durant aquests dos anys, per tant, fou realitzada l'enquadernació actual.

En la cara interior de la coberta, de dalt a baix, trobem: a l'angle superior esquerre una etiqueta vermella com la del llom; al costat, altra etiqueta blanca, amb un "703" escrit amb tinta vermella. Sota, ja cap al centre, fragment (8'1 x 14'1 cm) de la primitiva coberta del pergamí, on es llegeix: "Questionum / Multi tractatus. Qui dicuntur scismatici, qui non / Liber decimus". Més avall, fragment de pergamí divers, amb dues signatures: "VI.C.13" i "XVI.83". Hi ha, encara, un fragment de pergamí separat, escrit per totes dues bandes, amb instruccions per a l'elecció d'una priora. Un foli de guarda per banda, en blanc.

El cos del volum té actualment 189 folis de paper, numerats amb timbre a l'angle inferior dret del recto de cada foli. Mides normals: 30'7 x 22'5 cm. L'actual cos del volum no era el primitiu, car hi ha la numeració inicial, feta per la mateixa mà que numerà els volums de la mateixa naturalesa conservats en la sèrie Barberini, i tal numeració comença amb el foli 19; manquen, doncs, 18 folis, ja perduts en moments molt pròxims als inicials, car una mà de lletra humanística, potser de mitjan segle XV, escriví en l'encapçalament del fol. 19/1 "Hic nil deficit", cosa

que dissortadament no és veritat; en aquesta mateixa pàgina es repeteixen dues signatures del volum i consta un nom propi: "Caroli Strozzae, Thomae filii, 1635".

1.- [*Ystorie ex Sacra Scriptura de Schismate*] F. 1/19^{r}-2/20^{r}. *Inc.*, f. 1/19^{r}: Michi sepissime consideranti sacre scripture historias de scismate sive dampnata separacione loquentibus... *Expl.*, f. 2/20^{r}: ...recedentes a fide et a sacerdotibus levitici generis et facientes sibi de viliori-bus populi sacerdotes excelsorum.

2.- [*Dubia de statu simpliciorum relate ad schisma*] F. 3/21^{r}. *Inc.:* Primo, queritur utrum simplices et ydiote et clerici aliqui vel religiosi illiterati, in terra schismaticorum degentes... *Expl.:* ...vice totius christianitatis deputatos, queritur utrum tales debeant inter scismaticos computari.

3.- [*De reconciliatione schismaticorum*] Posterior al concili de Pisa. ¿Per a la problemàtica de l'obediència de Sicília a Benet XIII, 1414? F. 5/23^{r}-8/26^{r}. *Inc.*, f. 5/23^{r}: Sed quoniam supra de reconciliacione iuridica mencio facta est et in diverso gradu esse non obedientes... *Expl.*, f. 8/26^{r}: ...Que autem hic scripsi non assero, sed submitto determinacioni cuiuslibet melius sentientis.

4.- [*De mente Sancti Thome relate ad schisma*]. F. 9/27-10/28. *Inc.*, f. 9/27^{r}: Ad illud vero, quod allegatur et de dictis sancti Thome, scilicet, quod scisma proprie est speciale peccatum... *Expl.*, f. 10/28: ...sumitur ista racio ex dictis sancti Thome, Contra Gentiles, li. IIII°. c.LXXVI, versu, Item, ad unitatem ecclesie requiritur.

5.- [*Dubia de prescripcionibus legis circa schismaticos*] *F. 11/29*^{r}-12/30^{r}. *Inc.*, f. 11/29^{r}: C. scisma. XXIIII.q.I. videtur dicendum quod in quantum prohibet comunionem sive participacionem... *Expl.*, f. 22/30^{r}: ...D.c. notandum .XXIIII., q.III. dicendum videtur quod loquitur post sentenciam excomunicacionis.

6.- [*Dubia de schismaticis cum responsionibus ad tria priora*]. F. 13/31^{r}. *Inc.:* Utrum in presentis scismatis divisione...

Semblen coincidir amb *Hec sunt puncta formata per dominum nostrum papam*, que també es troben al Vat. lat., 3934, f. 53-56 i allí són atribuïts a mestre Pere Bertran. Cfr. la descripció d'aquell manuscrit, n. 1.

7.- [*De conclusione: dominus Benedictus est papa*] Són dos folis afegits després d'haver fet la primera numeració, entre els ff. 31 i 32 d'aquella; en la segona numeració porten els núms. 14 i 15. Escrit només el f. 14. *Inc.*, f. 14^{r}: Quod hec conclusio: 'dominus benedictus est papa', non sit certa certitudine sciencie, probatur quia nulla... *Expl.*, f. 14^{v}: ...nisi illud dicatur certum de quo homo habet firmam credulitatem propter testimonium hominum, sicut quod Roma est vel fuit magna civitas, etc.

8.- [*Dubia de iuribus iudeorum*] F. 16/32^{r}-18/34^{v}. *Inc.*, f. 16/32^{r}: Primo, utrum iudei, de voluntate seu licencia quorumcumque prelatorum inferiorum, utputa ordinariorum, absque expressa licencia Romani pontificis sive sedis apostolice, synagogas valeant de novo edificare, aut edificatas in excelenciores augmentare seu renovare... *Expl.*, f. 18/34^{v}: ...non possent post conversionem exheredari, quasi videatur ablata per baptismum ad similitudinem ingressi in religionem, ut in antea non liceat, canonizata .XIX.q.ult.

9.- [*De papa alicui iudicando, fragmentum*] F. 20/36^{r}. *Inc.:* ...in c. licet. porcionem. Dicit hic hostiensis quod licet summus pontifex canonice creatus a nullo iudicetur... *Expl.:* ...christus sponte se humano iudicio subdit, sicut et leo iudicio sumi actoris comisit.

10.- [PETRUS DE FONSECA, CARDINALIS SANCTI ANGELI]: [*Littere ad Alphonsum, regem Aragonum et Sicilie, 20 aprilis 1416 datae*] Minuta amb correcions marginals. F. 21/37^{r}-22/38^{v}. *Inc.*, f. 21/37^{r}: Excellentissimo principi... Quidquid peccatoris poterit valitudo et ad pacem ecclesie procurandam veraciter et ad... *Expl.*, f. 22/38^{v}: ...vestram maiestatem conservet christus. Amen. Excellentissimo et serenissimo domino domino Alfonso, Aragonum et Sicilie Regi.

Publicada per H. Finke, ACC,III,552-557.

11.- [*Nota de processu constanciensi adversus Iohannem XXIII*] F. 23/39^{r}. *Inc.:* Jhs. Processus contra Johannem continet breviter in effectu, quomodo post suam fugam instigantibus... *Expl.:* ...eciam si adhuc aliquod ius in papatu haberet, pure et simpliciter renunciaverit et indumenta papalia statim dimisit.

12.- [ALAMANNI ADIMARI]: *Responsio cardinalis de Pisis data Senensibus.* ¿1408-9? F. 26/42^{r-v}. *Inc.:* Est ergo nostra intencio dare pacem ecclesie simul cum... *Expl.:* ...eidem facere

ultra alias civitates ytalie, ad cuius honorem et utilitatem offerimus nos paratos.

13.- *Responsiones [ad precedentem responsionem]* F. 26^{v}-27-25^{r}/42^{v}-43-41^{r}. *Inc.,* f. 26/42^{v}: *Est ergo nostra intencio dare pacem ecclesie,* satis oppositum demonstratis, novum schisma inchoantes... *Expl.:* 25/41^{r}: ...ostenditis vos esse mendaces per ea que dixistis et velocissime concludere cum florentinis tractastis.

14.- [*Quinam dicendi sint schismatici*] Fragment. F. 28/44^{r}-30/46^{v}. *Inc.,* f. 28/44^{r}: ...videtur quod tales sint veri scismatici, nec excusantur tales quod credunt apud se esse veram ecclesiam... *Expl.,* f. 30/46^{v}: ...instant quod unio fiat per viam renunciacionis, per dominum benedictum aprobatam et suos olim adversarios, quam premitendam aliis viis optulerunt et optulit dominus benedictus; ergo, non sunt inter schismaticos reputandi.

Aquest text sembla coincidir amb el del núm. 17 d'aquest mateix manuscrit, però li manca el començament, que és allà.

15.- *B. Dubia posita contra congregacionem pissanam* (sic) *per imperatorem, et littere Senensium.*

El text que segueix als ff. 34/50-35/51 és el mateix descrit més amunt amb el núm. 13 d'aquest manuscrit.

16.- *Quintum dubium:* [*De prelatis negligentibus circa veritatem schismatis*]. F. 37/53^{r}-39/55^{v}. *Inc.,* f. 37/53^{r}: Sed posito quod predicti prelati scismatice partis, qui crediderunt et adhuc credunt, licet cum aliquali formidine... *Expl.,* f. 39/55^{v}: ...per dominum nostrum conferri de plenitudine potestatis. Que autem hic scripsi non assero, sed submitto determinacioni cuiuslibet melius sencientis.- Cf. més amunt, núm. 3.

17.- [*Questiones quatuor de simplicioribus adherentibus parti schismatice*] F. 41/57-42/58^{r}. *Inc.,* f. 41/57^{r}: Prima questio: queritur utrum layci simplices et vulgares, necnon clerici et religiosi aliqui illiterati, in terra scismaticorum degentes, quibus non competit secundum eorum statum studio intendere, sed tenentur in dubiis... *Expl.,* f. 42/58^{r}: ...remanent tamen adhuc isti excomunionis sentencia inodati, et aliis penis scismaticorum debitis subiecti donec a domino nostro papa absolucionem et dispensacionem fuerint assecuti.

El tema d'aquestes pàgines és tractat també en els núms. 2 i 14.

18.- [*Conclusiones consiliariorum Benedicti XIII de via concilii generalis*] Desembre 1415? F. 43/59^{r}-44/60^{r}. *Inc.,* f. 43/59^{r}: Beatissime pater: Pro dei servicio et vestre sanctitatis, super via generalis concilii aperta in requisicione olim facta... *Expl.,* f. 44/60^{r}: ...cum prohibicio iuris naturalis vel divini participacionem cum scismatico vel heretico nisi in crimine, non interdicat.

Publicades per H. Finke, ACC, III,478-80; QF, 325-6.

19.- [*Prologus ad Benedictum XIII*] f. 45/61*r. Inc.:* Sanctissime pater et clementissime domine: Quoniam Sanctitas vestra michi dixerat sibi non esse possibile in tanta temporis brevitate... *Expl.:* ...transmicto, subiciens cordialiter determinacioni vestre beatissime sanctitatis et correccioni cuiuslibet melius sencientis.

20.- [*Notula de intentione*] F. 46/62^{r}. *Inc.:* Intencio consideratur in rescriptis, de rescriptis .c. super litteris .c. mandatum testamenti ff. de legatis .III.1. *Expl.:* Intendens pluribus debet prius intendere graviori secundum Joannem Andream De Sepultura .c.II. in principio, in verbo (o versu?) instancius, in clementinis.

21.- [*Deffinitiones de pertinacia*] F. 46/62^{v}. *Inc.:* Ihs. *Pertinacem,* id est, perseverantem, de renunc. c. nisi cum pridem in principio secundum a.b...

22.- [*Summula quaestionum de schismate*] F. 47/63^{r}-51/67^{v}. *Inc.,* f. 47/63^{r}: Ihs. Quoniam, ut ait tullius, li.I. De officiis, omnis que a racione suscipitur de aliqua re institucio, debet a diffinicione... *Expl.,* f. 51/67^{v}: ...sive ista ignorancia sit facti sive sit iuris, predictos simplices a crimine scismatis simpliciter debeat excusare.

Sembla una redacció, encara no definitiva, del document que tornarem a trobar més avall, en el núm. 29.

23.- PETRUS [FONSECA, CARDINALIS] SANCTI ANGELI:[*Rationes attingentes quaestionem: Utrum simplices sint schismatici*] F. 52/68^{r}. *Inc.:* I. motivum: cum isti simplices non intendant se dividere ab ecclesie unitate, quod requiritur ad perfectam scismatici racionem... *Expl.:* ...illos simplices non credam esse scismaticos, subiciendo tam motiva quam eorum probaciones determinacioni domini nostri et correctioni cuiuslibet melius sencientis. P., Sti. Angeli.

Sembla autògraf.

24.- [*Notulae duae*] F. 58/74^{r}. Inc.: Quod ecclesia non contentatur de contricione, nisi se-

cundum formam per se statutam excomunicatus fuerit absolutus... Expl.:...in .c. prudenciam, de officio delegati super verbo *astrictum,* ibi quid de occulto heretico, etc.

25.- DOMINI [PETRI FONSECA, CARDINALIS] SANCTI ANGELI: *Qui escusantur a schismate.* F. 59/75^{r}-66/82^{v}. *Inc.,* f. 59/75^{r}: Aliqui dicunt quod, non obstantibus supradictis, de hoc non debemus facere questionem, nam ubi est... *Expl.,* f. 65/82^{v}: ...in culpam autem, cum sit voluntaria, nullus potest labi invitus, quia sic iam non esset culpa, et...

Aquest text és contingut en un sol plec de paper, de quatre fulls doblats, equivalents a vuit folis, set dels quals són escrits i un resta en blanc. D'altra banda, el nostre és un de tants esborranys que confluiran en la redacció definitiva del petit tractat sobre el concepte de cisma, que es troba al núm. 29 d'aquest mateix recull.

26.- [JOHANNES MAUROSII]: *Scriptum domini patriarche Antiocheni.* F. 67/83-71/87^{v}. A) *Inc.,* f. 68/84^{r}: Quod anticardinales sint scismatici patet ex sequentibus: quum enim duorum contendentium de papatu... *Expl.,* f. 70/86^{r}: ...cum contendis, seque per dictam protestacionem ad id habiles non posse facere. B) *Inc.,* f. 71/87^{r}: Quod dominus noster non teneatur nunc constituere procuratores ad renunciandum patet quia in causa ardua... *Expl.,* f.71/87^{v}: ...ita illam post ea ante actum consummatum tollere iuxta illam regulam cuius res, in antiquis.

Coincideix amb una de les tesis del tractat de Benet XIII *Inter distractionum molestias.*

27.- *Ihs. Questio: Utrum adherentes intruso in presenti scismate, credentes eum esse verum christi vicarium, sint veri scismatici.* F. 75/91^{r}-79/95^{r}. A) *Inc.,* f. 75/91^{r}: Et tenetur quod sic. Difinicio scismatis secundum Ostiensem. Primum presupositum quod scisma... *Expl.,* f. 79/95^{r}: ...non deberet ex hoc dubitare vel suspendere a [cultu?] latrie circa hostiam presentatam, etc. B) [*Annotaciones diverse circa questionem precedentem*] F. 79/95^{v}. *Inc.:* Contra multitudinem: Dominus ad Job XXXIX contepnit multitudinem civitatis et clamorem exactoris non exaudiet... *Expl.:* ...Job XXXIIII: quasi de industria recesserunt ab eo et omnes vias eius intelligere noluerunt.

28.- [*Notula de obligacione fidelium sese informandi de vero papa*] F. 80/96^{r}. *Inc.:* Cum quilibet fidelis teneatur Romano pontifici obedire, cuicunque fideli incumbit, quantum in se est, operam dare... *Expl.:* ...nec tamen hec dificultas viciosos excusat quominus ad habitus virtutum consequendos totis conatibus debeant laborare.

29.- [*Politior redaccio Summulae quaestionum de Schismate*] És el resultat de la reelaboració del n. 27, corresponent a la primera part, i dels nn. 22 i 25 d'aquest mateix manuscrit, corresponents a la segona part. F. 84/100^{r}-94/100^{r}.

"Referente Tullio, Libro I *De officiis,* omnis que a racione suscipitur de aliqua re institucio debet a diffinicione proficisci, ut intelligatur quid sit id de quo disputatur. Ad clariorem, igitur, materie discussionem subsequentis, difiniciones necessarias premittamus, non quia vellim verbosos comentarios facere, sed quia in omnibus rebus animadverto id perfectum esse, quod ex omnibus suis partibus constaret et certe cuiuscumque rei potentissima pars principium est, ne, itaque, videamur, omissis inicils atque origine non repetita et illotis, ut ita dixerim, manibus, protinus materiam scismatis tractare, vim et naturam vocabulorum ex quibus integratur, expediens videtur ostendere, nam, nisi falor, iste prefaciones et libenter nos ad leccionem proposite materie perducunt et evidenciorem parant, cum ibi venerimus, intellectum, iuxta consilium et exemplum iurisconsulti Gali in 1. l. ff. de ori.iuris".

"Tractaturi, igitur, in sequentibus questionibus de scismate et suo concreto, premictatur quid est scisma et qui proprie scismatici censeantur."

"Sciendum est autem, ut multi precelentes viri testantur, scisma per dominum Hostiensem, iuris canonici lucernam, difiniri proprius; et quis sit scismaticus declarari per sanctum Thomam profundius."

"Hostiensis, igitur, scisma difiniens, ita inquit: "Scisma est illicita divisio per inobedienciam ab unitate ecclesie facta". Sanctus Thomas postquam dixit, allegans Augustinus *(sic)* inter scisma et heresim distinguentem et dicentem: "Scisma est eadem opinantem ac eodem ritu colentem quo ceteri, solo congregacionis delectari dicidio; heresis vero diversa opinatur ab illis que catholica credit ecclesia", post pauca in corpore questionis, "Ideo, inquit, peccatum scismatis proprie est speciale peccatum, ex eo quod intendit se ab unitate separare, quam caritas facit". Et consequenter diffiniens scismaticum, ita dicit: "Et ideo proprie scismatici dicuntur qui propria sponte et intencione se ab unitate ecclesie separant, que est unitas principalis". Et post pauca, in solucione ad secundum, subiungit: "Dicendum quod non obedire preceptis ecclesie

cum rebellione quadam constituit scismatis racionem; dico autem cum rebellione, cum pertinaciter precepta contempnit, et iudicium eius subire recusat". Hec omnia Sanctus Thomas, 2^a-2^e, q.39^a, art. I."

"Eadem eciam dicit magister Augustinus de Ancona in *Summa de ecclesiastica potestate,* q. 25^a, art..I., in corpore questionis, ubi postquam distinxit duplicem unitatem, unam membrorum ad capud, et secundam, membrorum ad invicem, post pauca subiunxit: "Illi, ergo, qui ex animo et secundum intencionem, se ab ista duplici unitate dividunt, scismatici appellantur"; et in solucione ad secundum [f. $84/100^v$] ita dicit: "Ad secundum, dicendum quod resistere preceptis dei vel pape potest esse dupliciter: primo, per spontaneam et voluntariam intencionem ac manifestam rebellionem et eius iudicialis sentencie recusacionem; et talis resistencia proprie inducit crimen scismatis; secundo, per alicuius temporalis comodi consecucionem; multi enim resistunt preceptis pape ex amore male inflamante, ut aliquid temporale comodum consequantur, vel ex timore male humiliante, ne super eos aliqua incomoda vel pericula inducantur, qui tamen, scismatici non dicuntur, quia nec ab unitate membrorum ecclesie, nec ab unitate capitis se dividere ex animo intendunt. Et ista divisio satis habetur per Augustinum in libro *De questionibus evvangelistarum".* Hec Augustinus de Ancona ad litteram. Et finaliter, in fine istius articuli, sic concludit: "nam scismaticus proprie *(afegit al marge, remissió ac/:* verbum 'proprie' solvit contrarietatem eorum que dicit in questione XXVI) non est nisi qui sponte et ex animo per manifestam rebellionem se subtrahit ab unitate ecclesie tam capitis quam membrorum".

"Ecce quam late et quam pulcre per dominos theologos declaratur quis sit proprie scismaticus, nam necesse est quod intendat se ab unitate ecclesie separare".

"Hic et Raymundus, quem citat Guido in *Rosario* in .c. inter scisma, super verbo confingat: "cum omne, inquit, scisma intendat sibi constituere ecclesiam et universalem ecclesiam impugnare". Idem Gof(fredus?), quem recitat Johannes Andreas in continuacione, Rubrica De scisma (sic), in volumine. [*La citació de Goffredus es troba en Joann. Andreas, Commentaria in V Decretalium librum. Novella Commentaria.* Venetiis, 1581, p. 53].

"Notandum est autem in verbis omnibus supra dictis, unitatem ecclesie semper aperte positam predicat(?)".

"Quoniam autem in dictis sancti Thome et Augustini et predictorum iuristarum fit mencio de intencione et pertinacia, quasi de partibus integrantibus scisma, precipue cum dicat Ugo de Sancto Victore quod scisma est error pertinax, videndum est quid sonant ista vocabula".

"Intencio, autem, ut dicit Sanctus Thomas .i^a-2^e., q.12^a, art 1° in corpore questionis, quod sicut ipsum nomen sonat, significat "in aliquid intendere". *Catholicon* super "intendo" dicit quod quando facit intentum, "intentum" sumitur pro intelligere vel considerare, et inde "intencio, -onis", pro consideracione".

"Pertinacia vero, secundum Tulium, difinitur sic: "pertinacia est ex irracionabili et inflexibili mentis obstinacione, maioribus nolle cedere", et inde, pertinax, secundum Ysidorum, quem recitat sanctus Thomas 2^a-2^e q.138, articulo 2°, in corpore questionis, "qui est impudenter tenens, quasi omnia tenax"; hinc eciam Johannes Andreas, *In clementinas, De summa Trinitate,* super verbo "pertinaciter", postquam dixit: "Pertinacia est in malo, perseverancia in virtute", subiunxit: "Et dicitur pertinax valde vel impudenter tenax, durus, irrevocabilis, indocilis, obstinatus"; hec Johannes Andreas. Item, *Catholicon".*

* * * * * * *

[F.$85/101^r$] "Ihs. Utrum in casu presentis schismatis obedientes intruso, credentes eum esse verum christi vicarium sint et censeri debeant scismatici proprie, realiter et de facto" *(cfr.el n. 27 d'aquest recull).*

"Et videtur quod non, per argumenta et raciones sequentes, subiectas tamen saniori iudicio illius precipue, de cuius scribuntur mandato".

"Ubi deest rei esse vel essenciale, ibi non potest dici rem esse. Sed in credente se vero pape adherere defficit aliquid de esse veri scismatici; ergo, talis non potest dici vere scismaticus. Consequencia, nota. Maior probatur: .I.q.I. detrahe, et .c. paulianiste, de q.d.II. cum omne de baptismate debitum. Minorem probo: esse rei consistit in materia competenti et debita forma. Materia est ipsa divisio seu dissenssio ab unitate ecclesie; forma vero, propositum et voluntas, que sunt forma vitiorum atque virtutum, in c. due sunt .XLV. di. in c. non satis, LXXXVI di. et in

c. Ille rex de pen.di. III. Sed hic defficit forma, quia deficit propositum recedendi, ut presuponitur in themate questionis. Igitur etc."

"Istud argumentum in forma posuit Joannes Andreas in c. cum quis in ius. de regulis iuris, li. VI., in maleficii nomine criminis mutato".

"Item, in materia et forma scismatis scripsit sanctissimus dominus noster papa Benedictus XIII in tractatu suo perlucido *De Concilio Generali,* art. IX, in & Scisma igitur, ut predixi, ubi dixit quod diffinicio Hostiensis diffinientis scisma continet duas partes, quarum prima refertur ad formam, secunda ad materiam ipsius scismatis, quod pertinet ad perfeccionem bone diffinicionis, ut tradit Philosophus *8º Methaphisicorum.* Diffinicio Hostiensis est hec, ut supra dictum est: "Scisma est illicita divisio per inobedienciam ab unitate ecclesie facta". In prima ergo parte, que refertur ad formam, dixit Hostiensis quod scisma est illicita divisio per inobedienciam, in quo sanctus Thomas concordat dicens quod scismatici sunt proprie qui propria sponte ex intencione cum pertinacia et rebelione renuunt subesse Romano pontifici etc. In secunda vero parte diffinicionis, que reffertur ad materiam, sequitur: 'ab unitate ecclesie facta'; hec enim videtur materia circa quam et ex qua fit scisma et divisio predicta, scilicet unitas ecclesie a qua scismatici se dividunt; et in hoc concordat sanctus Thomas dicens quod hec unitas ecclesie est unitas principalis, etc." Hec sunt formaliter verba domini nostri, concordancia dictis (*ms:*dicta) sancti Thome, diffinicioni Hostiensis, et declarancia formam et materiam scismatis, ut predixi; que, idcirco premisi quoniam aliqui inter doctores predictos videntur notare discordiam; quos idem effectualiter dicere aliquandiu affirmarunt".

"Cum, igitur, predictis desit intencio recedendi ab ecclesie unitate, quod est de forma essenciali scismatici, sequitur quod predicti non sunt scismatici". [f. 85/101^{v}]

"Et si dicatur quod predicta locum habent quantum ad veritatem ecclesie triumphantis, non autem quantum ad iudicium militantis, nam cum hec iudicare non valeat nec debeat de occultis et notorium sit illos a vero papa recedere, ipsa videns factum, scilicet, discessionem, intencionem vero relinquens illi qui non fallit nec fallitur, qui solus scrutatur renes et corda, iudicat sancte et iuste illos esse vere scismaticos".

"Per hanc responsionem, aliqui credunt verba sancti Thome et aliorum faciliter deflectere et concludere quod non obstent; ymo, quod plus est, dicunt quod faciunt in iuvamen; quod, salva sui reverencia, michi videtur predictis verbis vim facere manifestam. Nam, vel sanctus Thomas minus perfecte diffinivit, vel intencio requiritur ad perfectam scismatici racionem; qui sanctus doctor, et Hostiensis, et alii supra dicti precelentes doctores scripserunt ad instruendum iudicium ecclesie militantis, cupientes ostendere veram speciem istius pessimi criminis et maximi inter omnia peccata que comittuntur in proximum, cum sit contra spirituale bonum multitudinis, secundum predictum sanctum doctorem, questione predicta, articulo 2º, in responsione ad ultimum. Et tamen, ut clarius demonstretur istos non esse scismaticos, aliqua de predictis ad formam silogisticam reducamus, premisso prius mee intencionis existere loqui de criminis veritate. Hoc est, utrum predicti sint labe scismatis irretiti, nam si manifeste probavero istos realiter non esse scismaticos, faciliter me probaturum confido ecclesiam militantem eos non posse facere nec iudicare scismaticos, sicut nec actenus iudicavit".

"Silogismus sit iste: Nullus qui intendit sequi unitatem ecclesie intendit recedere ab ecclesie unitate. Sed .A. intendit sequi unitatem ecclesie; ergo .A. non intendit recedere ab ecclesie unitate. Consequencia, nota; minor, presuponitur; veritas maioris, notissima; nam alias sequeretur, contradictoria simul posse esse vera vel falsa; nam sequeretur quod isdem posset simul sequi aliquam rem et recedere ab eadem; quod est manifesta contradiccio".

"Respondetur (*al marge:* in predicto tractatu *De Concilio Generali*) quod predicti non intendunt sequi ecclesie unitatem, et sic minor falsa, nam isti intendunt se dividere ab illo qui est verus papa, et ab illa ecclesia que est una; ergo, intendunt se dividere ab ecclesie unitate, nam, ut dicitur, istud sonant verba sancti Thome, nichil addito illis, sed simpliciter intellecta, nam *qui ex intencione,* id est, intendentes se separare *ab unitate ecclesie,* id est, ab illa que est una et vera ecclesia, sunt proprie scismatici".

"Ista solucio frangit regulam quam custodiendam premisit, premisit enim illam topicam: "quod simpliciter dico, nichil addito dico". Unde, sicut sanctus Thomas [f. 86/102^{r}] simpliciter dixit, est simpliciter intelligendum et generaliter eius dictum. Ista regula statim frangitur cum a dicto sancti Thome per falaciam accidentis receditur; dixit enim sanctus doctor: *qui ex intencione ab unitate ecclesie se separat;* et huic simpliciter dicto, additur: *ab unitate ecclesie,*

id est, ab illa que est vera et una ecclesia. Ecce fallacia de qua supra: Iste intendit se separare ab illa que est vera et una ecclesia; ergo, iste intendit se separare ab una et vera ecclesia. Certissimum est, inquam, talem consequenciam non valere, sicut nec istam: volo interficere Sortem; et Sortes est sacerdos; ergo, volo interficere sacerdotem. Dico, igitur, quod non valet huiusmodi argumentum: Iste intendit recedere a domino benedicto et a parte (*afegit:* sibi) fideli; sed dominus benedictus est verus papa et pars sibi fidelis est cum eo una et vera ecclesia; ergo, iste intendit recedere ab una et vera ecclesia. Intendere enim se dividere ab illa ecclesia que de facto est una et vera, non est intendere seu velle recedere ab una et vera, sicut velle occidere hominem qui de facto est sacerdos non est velle occidere sacerdotem; licet, igitur, predicti ab unitate ecclesie se intendant dividere, non tamen intendunt se dividere ab ecclesie unitate. Et hoc est quod premittebam, unitatem ecclesie per sanctum Thomam et Augustinus *(sic)* et alios a parte positam predicati; quod si definiciones et declaraciones predicte vere sunt, prefatos non esse scismaticos verum est".

"Et si libet supradictis determinacionibus sancti Thome et Augustinus *(sic)* applicare aliquas notas doctorum et iura vulgaria, optime videtur facere textus i.c.l. in f. XV.q.VI. ubi littera: 'non tantum attendenda sunt que fiunt, quantum quo animo fiant; amplius enim deus respicit ad cogitaciones et spontaneas voluntates, quam ad actus qui per simplicitatem aut necessitatem fiunt, ut ibi inquit alexander papa'. Et ibi glosa: 'Pocius respicienda est causa facti quam ipsum factum, ut in .c. occidit .XXIII.q.8^{a}, ubi Johannes Chrisostomus: 'non solum, igitur, respiciamus ad opera, sed ad tempus et ad causam et ad voluntatem, etc.". Et glosa ordinaria in c. judices .I., q.I., iuxta finem, super verbo obtulit .n. quod in eodem facto, secundum diversitatem intencionis alterum peccare et alterum non, cum si. Excusanda, itaque, videtur istorum facti adherencia propter bonam intencionem, que presuponitur. Et predicta, quamvis de omnibus adherentibus loquatur generaliter, precipue tamen in personis simplicibus locum habent, que non solum non peccant intruso parando obediencie debitum, sed eciam merentur vitam eternam propter obediencie bonum, ut infra clarius deducetur; qui omnes, si per ecclesiam militantem, ut aliqui volunt dicere, veri scismatici iudicantur, ergo, cum diabolo et angelis eius declarantur eternaliter condempnati; que sentencia semper michi visa est durissima et iniusta." (f. 86/102^{V}).

"Et quoniam de simplicibus personis ultimo mencio facta est, quos *(sic!* aliqui nituntur asserere divisione magis scismaticos propter verba pelagii in .c. scisma (*al marge, de mà diferent:* .XXIIII.q.I.) versus, sed nec idem eis prodest, ibi illud enim magis est propter quod scismatici sunt, et tamen asserunt eos minus peccare quam alios litteratos. Videndum, itaque, est de eorum ignorancia utrum sit talis que eos excuset a toto vel a tanto, vel talis que eos magis faciat esse scismaticos. Et per consequens, quamvis aliqui negent, maiores peccatores ostendat, nam istam consequenciam ego reputo necessariam: scismaticus peccat: ergo, magis scismaticus, magis peccat. Probatur per illam regulam Philosophi *2° Topicorum:* 'si simpliciter, ad simpliciter, et magis ad magis, et maxime ad maxime', que regula habet verum, condicionibus duabus adiectis; prima est, quod uterque terminorum recipiat magis et minus, ob cuius deffectum non sequetur: 'homo est animal; igitur, magis homo est magis animal'; secunda condicio, quod sit predicacio per se unius termini de alio; propter cuius defectum non sequatur: 'album esse dulce; igitur, magis album est magis dulce'; dulce enim predicatur de albo per accidens et non per se. Sed si arguatur sic: 'Justum est virtuosum; igitur, magis iustum est magis virtuosum', hic ambe condiciones concurrunt, et ideo est bona consequencia; sic est autem in proposito, nam tam peccare quam scismaticum esse recipit magis et minus; de peccare patet de se; de hoc quod est scismaticum esse, patet in textu et in glosa, ubi vel dic ut littera sonat, quod magis scismatici sunt illi, etc., super verbo *malus est,* et per consequens illa consequencia bona est: iste est magis scismaticus, igitur magis peccat, intelligendo quod magis peccat in illo genere peccati. Item, concurrit alia condicio, videlicet quia est predicacio per se, nam in racione scismatis includitur peccatum. Videndum est, itaque, utrum in presenti scismate magis peccent ignorantes simplices quam periti ex quo magis scismatici sunt, ut illi asserere volunt, que sentencia michi semper durissima visa est".

"Et licet Joannes Mo[nachi], quem recitat Joannes Andreas in *Mercuriali* super regula 'ignorancia', dicat quod ignorancia proprie est nesciencia, quando scilicet de iure vel de facto nil scio, nec inde aliquid suspicor et in illo applico mentem meam, tamen sanctus Thomas, proprius ni fal(l)or declarans, dicit quod ignorancia in hoc a nesciencia differt, quod nesciencia dicit simpliciter sciencie negacionem, ignorancia vero importat sciencie privacionem, dum scilicet alicui

deest sciencia eorum, que aptus natus est scire. Hec sanctus Thomas .I. 2^{e}. q. 16, articulo 2°, in corpore questionis *(sic)*. Error autem secundum eundem Joannem Mo[nachi], ubi supra, est quando applico mentem meam ad id cuius veritas se habet in contrarium. Et quod hec differant, scilicet, ignorancia et error, patet .ff. de acquisicione po. 1. si me in vacuum in preii. *(?)* facit .c. quamvis errare .38.di. ibi: si quis se existimet scire quod nescit, pro vero quippe approbat falsum, quod est erroris proprium. [f. 87/103^{r}] Et quamvis istud in proposito magis proprium videatur, nam predicti simplices, obedientes intruso, applicant mentem suam ad id cuius veritas se in contrarium habet et sic pro vero approbant falsum, tamen, quoniam omnis errans est ignorans, causatur enim error ex ignorancia non distinguendo nomina quibus permixtim utuntur iura sepissime, probare nitar quod error sive ignorancia predictos simplices excuset a toto, taliter quod, aliquo modo, non possunt dici labe scismatis irretiti".

"Et primo sic: Ignorancia invincibilis excusat a toto; sed isti simplices, in presenti scismate, habent ignoranciam invicibilem. Ergo, etc. Maior est sancti Thome 1^{a},2^{e}, q.76, art. 2° et 3°. Probatur minor: Ignorancia invincibilis dicitur que proprio studio superari non potest; verba sunt sancti Thome in predicto art. 2°. Sed manifestissime constat quod isti simplices, in presenti materia, ubi tanta et tam diversa et adversa scripta sunt per plurimos scientificos viros, proprio studio scire non possunt quis sit Christi vicarius verus; ergo, sequitur quod sit ignorancia invincibilis. Certe, satis clarum videtur quod una simplex vetula suo studio scire non poterit utrum scripsit verius Joannes de Liniano et Baldus et multi sue partis viri famosi, an alii excellentissimi partis nostre. Credo quod nullus negabit iudicium illius vetule non tam alta percipere ut in casu per totam christianitatem reputato tam dubio, ipsa cognoscere valeat veritatem".

"Corroborantur predicta sic: quod aliquis non possit aliqua scire potest contingere vel propter indisposicionem scientis, sicut vetula non potest scire demonstraciones geometricas; et de istis dicit philosophus 2° *Metaphisicorum* quod quidam sunt quibus est debilis certitudo propter impotenciam complectendi; potest eciam contingere ex difficultate rei scibilis, sicut non potest homo scire naturaliter quod (*sic:* quot) grana arene sunt in littore maris. Item, potest contingere tam ex parte scientis quam ex parte scibilis, et quomodocumque contingat est ignorancia invincibilis. Videatur, igitur, an ista possint ad illam vetulam applicari; et videtur quod sic, tum propter impotenciam complectendi, tum propter dificultatem negocii".

"Secundo, quod isti simplices nesciunt quis est papa, nec de necessitate salutis scire tenentur; igitur, a labe scismatis excusantur. Consequencia, bona: quia ignorancia eorum que quis nescit nec tenetur scire excusat; patet per sanctum Thomam 1^{a} 2^{e}, ratio (*sic:* q.) 76, art. 2° in corpore questionis in fine, ubi sic: 'ignorancia vincibilis est peccatum si sit eorum que quis scire tenetur, non autem si sit eorum que quis scire non tenetur; antecedens patet, nam, ut doctores dicunt, omnes scire tenentur precepta decalogi. Et ideo coram omni populo fuerunt divinitus [f.87/103^{v}] promulgata, ut habetur Exo. 20, secreciora autem legis moyses et aaron a domino audierunt. Hec sanctus Thomas in *Questione de malo,* q.24. Item, scire tenentur articulos fidei, de quibus ecclesia facit festum. De hiis enim oportet habere fidem explicitam. Item, universalia principia iuris naturalis, et ista secundum theologos, nam domini canoniste non tam stricte locuntur. Dicit enim Inocencius in .c. Firmiter, quem sequitur Joannes Andreas super rubrica: 'quedam est fidei mensura ad quam quilibet tenetur et sufficit simplicibus et forte omnibus laicis, ut adultus credat deum esse et esse remuneratorem omnium bonorum et credat articulos implicite, et ibidem secuntur alia satis ad propositum. Sed quod dominus benedictus sit verus papa non est inter precepta decalogi, nec inter precepta iuris naturalis, nec est articulus fidei; ergo sequitur quod nescientes simplices excusentur".

"Tercio, ignorancia vel credulitas talium, qui solum haberent credere in fide maiorum excusat tales in hiis in quibus est periculum heresis, et in articulis fidei, quos scire et credere explicite non tenentur; item, a forciori excusat in hiis in quibus est periculum scismatis; tenet consequencia per locum a forciori, quia gravius est periculum heresis quam scismatis, eo quia gravius de per se peccatum; gravitas enim peccati attenditur ex obiecto, ut notat sanctus Thomas 2^{a} 2^{e}. q.39, art^{o} 2°; antecedens est ipsius, 2^{a} 2^{e} q.2^{a}, artlo.6° in corpore questionis et in solucione ad secundum et ultimum".

"Quarto: Simplex qui tenet quod jacob est pater abraham et credit quod hoc tenet ecclesia, et ciprianus qui dixit hereticos rebaptizandos, credens quod hoc teneret ecclesia, non dicuntur heretici; ergo, nec simplex qui dicit quod intrusus est papa, credens quod hoc tenet ecclesia, dicetur scismaticus; consequencia est bona per locum a fortiori; et eciam quia magis est

de fide ecclesie quod Jacob non fuit pater abraham et quod heretici non sunt rebaptizandi, quia hec habentur in sacra Scriptura, quam quod benedictus sit papa, quod quidem non est de sacra Scriptura nec de fide; sed primum non infert heresim; ergo nec secundum, scisma. Antecedens istius racionis patet per sanctum Thomam *4° sentent.* di. 13. in materia de heresi, articulo (*a l'original, en blanc:* q.II, art. primus), in solucione ad sextum articulum *(sic).* Mirum enim videtur quod error in facto et in iure eciam divino excuset simplicem non pertinaciter adherentem in materia heresis et articulorum fidei et non in materia scismatis. Mirum eciam est quod heresis ex illa parte que habet ignoranciam in intellectu sic excuset, quod quis non dicatur hereticus, et scisma in eadem parte non sic excuset quem (*sic:* aliquem?) quod non dicatur scismaticus. Antecedens est sancti Thome in 4, di.3, in materia de heresi, articulo secundo [f.88/104^{r}]. Preterea, simplex excusatur adherendo prelato suo dicenti sibi contra veritatem in hiis que sunt fidei, eciam in articulis fidei quos scire explicite non tenetur; igitur, et dicenti sibi contra veritatem in materia papatus, cum minus periculum sit, ut dictum est; consequencia, bona; pro antecedente, legatur sanctus Thomas 2^{a} 2^{e}, q.2^{a}, artlo. 6° in corpore questionis et in solucione ad 2^{m} et 3^{m}".

"Item, cum dicat Isidorus: 'cognoscant principes seculi deo se debere esse reddituros racionem propter ecclesiam, quam christo tuendam suscipiunt, nam sive augeatur pax et disciplina ecclesie (*al marge:* per fideles principes) sive solvatur, ille ab eis racionem exigit, qui eorum potestati suam ecclesiam credidit comittendam? Habentur hec ad litteram .23.q.5.c. Principes seculi. Cum igitur principaliter pax ecclesie principibus comittatur, non debent simplices presumere suos principes proprie immemores esse salutis. Quid ultra? Eciam in re dubia eorum preceptis obedire tenentur, dicente Augustinus *(sic),* quod obedire debent suis principibus si quid sibi iubetur vel non esse contra dei preceptum, certum est vel utrum sit certum non est; habentur ad litteram in .c. quod culpatur, 23.q.I Cum igitur predictis simplicibus non sit certum dominum benedictum esse papam, sequitur quod obedire suis principibus teneantur, et obediendo mereantur".

"Preterea, ad prelatorum suorum consilium est consciencia propria regenda, ut notat Hostiensis in .c. Inquisicioni de sentencia excommunionis, quem recitat ibi Joannes Andreas super verbo consilio".

"Item, propter informaciones eis datas a sapientibus seu peritis tam in theologia quam iure, ymo a famosioribus seculi, scilicet Bononiensi et aliis magistris studiorum Ytalie, Oxoniensi et Parisiensi etc. Quibus quidem magistris et doctoribus ad informacionem consciencie credendum est iuxta notata per Hostiensem et Joannem Andream in .c. Significasti, 2° super verbo peritorum. Et faciunt no. per Enricum de detut (Bohic), .I. ubi tractat an opiniones doctorum sint sequende".

"Finaliter, manifestissime excusari videntur propter ignoranciam facti, que quidem excusacio iusta est, ex quo non fuit factum publice notum illis qui presentes non fuerunt in tumultu .de re. iuris ignorancia, li. VI, et ibi nota per Dinum et per Glosam .I.q.IIII.& notandum et 38 di. in su. Item et quod plus est excusantur propter ignoranciam iuris positivi que quidem excusacio iuxta *(sic)* est in delictis ubi requiritur dolus ymo et ubi non ageretur de pena vitanda, et eciam in materia de lucro captando ignorancia iuris positivi excusaret ubi periciores non possent consuli; multo, igitur, forcius in presenti materia, ubi dicte persone non possent periciores reperire sibi non [f. 88/104^{v}] suspectos, a quibus possent consilium petere intelligendo de nostris, nam a suspectis non est querendum consilium, iuxta no. per Joannem Andream in capitulo novit, super versu aliorum, de hiis que fiunt a prelatis. Concludendum, itaque ad hoc cum Barto. in *Summa* sua quod ignorancia iuris excusat a peccato, si aliquis dubitans in aliquo casu peritos consuluit, a quibus tamen aliter habuit quam veritas se habeat. Hec Bart. in diccione *ignorancia".*

"Optime corroborantur omnia supradicta per expressam determinacionem antiqui et solempnis doctorum *(sic),* qui non solum simplices, sed eciam alios ignorantes, adherentes intruso (*corr:* intrusum) propter ignoranciam excusavit, in cuius casu non tam colorati scismatis, cuius verba sunt hec: 'Quid ergo dicemus de hiis qui secuti sunt octovianum *(sic)*? Numquid predicti sunt et dampnati? Et quidem, qui ignorancia hoc fecerunt excusantur, et fuit ignorancia non iuris sed facti, ignorarunt enim quis eorum legitime fuisset electus, et hec ignorancia facti erat, quia ignorabant factum". Hec Hug. (*afegit:* in cap. discimus .XXIIII.q.I.)".

(Segueixen mitja pàgina i dos folis en blanc; el text que segueix es troba també als ff.59/75^{r}-65/81^{v} d'aquest mateix manuscrit).

[f.91/107^{r}] "Aliqui dicunt quod, non obstantibus supradictis, de hoc non debemus facere questionem, nam ubi est casus legis vel canonis, non est questio, scilicet in dubium disputacionis versanda .I. ancile .c. de Fur.; et nota Chi. in 1.I.C. de legi. Sed de hoc scilicet, quod ignorancia racionis vel simplicitas intellectus non excuset adherentes intruso, eciamsi credant se tenere veram partem catholice ecclesie, sunt expressi casus canonum; ergo, de hoc ulterius disputari non debet. Casus vero expressus allegatur in .c. scisma versus *nec illud eis prodest,* ubi ostenditur quod non solum non excusantur, sed eciam propter ignoranciam vel simplicitatem magis scismatici fiunt; et eciam casus expressissimus reputatur in .c. relegentes .23.q.5 versus *nec eciam sine illius providencia,* ubi ostenditur quod non excusantur propterea quod apud se esse credant universalem ecclesiam; et per ista duo .c. aliqui dicunt se insolubiliter concludere contrarium asserentes".

"Que iura, ut a magnis viris et valde scientificis audivi, et in scriptis et apparatibus solempnissimorum doctorum antiquorum perlegi, nichil faciunt contra simplices supradictos. Et primo, quantum ad .c. scisma, probatur per contextum littere quod non loquatur contra simpliciter scismaticos, sed contra formatos hereticos. Et premisso prius quod tempore Pelagii, cuius sunt .c. scisma et .c. scisma et .c. relegentes, non fuit scisma tale, ut aliquis cum Pelagio contenderet de papatu, ut clare patet in Guidona et aliis cronicis, sed fuerunt alique ecclesie separantes se a comunione apostolice sedis, negantes eiusdem principatum, et contra fidem per ipsam determinatam aliqua temere credentes; contra quos, tanquam contra hereticos et scismaticos, scripsit papa Pelagius; isto itaque premisso, arguitur sic: Littera ista *Sed nec idem eis prodest* loquitur contra hereticos; sed predicti simplices non sunt heretici; ergo, ista littera non loquitur contra eos. Consequencia, nota. Maior probatur: Omnes qui contra apostolicam ecclesiam temere credunt non sunt simpliciter scismatici, sed sunt vere heretici. Sed illi contra quos loquitur .c. scisma contra apostolicam ecclesiam temere credunt, ergo eciam. Minor est littere. Maior est Augustinus *(sic),* quem recitat sanctus Thomas, ut supra in presupositis. Nam scismaticus non credit contra apostolicam ecclesiam, ymo eadem credit, eadem colit, sed solo congregacionis delectatur decidio. Verba sunt Augustinus *(sic),* ubi supra".

"Item, Pelagius probat determinacionem suam propter auctoritatem Augustinus *(sic),* qui Augustinus loquitur de talibus, de qualibus ipse locutus est. Sed auctoritas Augustinus *(sic)* loquitur de hereticis; ergo sequitur quod contra tales loquatur Pelagius. Sed quod Augustinus loquatur de formatis hereticis, clare probat littera dum dicit quod temere credentes adversus auctoritatem illarum ecclesiarum quarum fides est a sede apostolica approbata immanissimum crimen scismatis [f.91/107^{v}] a se propulsare non poterunt. Et ut predicte due raciones melius pateant, expediens videtur quod tota littera, que magis facit ad propositum, hic inseratur cum interlinearibus et doctorum exposicionibus. Et tunc clare videbitur quod quamvis Hug. aliquando loquatur sub nomine scismatis, ipsemet tamen non intellexit de simpliciter scismaticis, sed de formatis hereticis. Glossa vero ordinaria casum posuit de hereticis. Guido in *Rosario* exposuit *partem,* id est, heresim. Sed omissis istis, veniamus ad versum *sed nec illud,* ubi sequitur: *Eis prodest quod eos in eisdem litteris vel ignorancia (al marge, amb remissió ací:* Glossa ordinaria: ignorancia enim iuris non excusat in articulis fidei, quos omnes scire tenentur. Et sic ex ista Glosa liquet quod ignorancia istorum erat (?) in articulis fidei, et ideo illos non excusat) *racionis vel simplicitate sui intellectus a nostra se comunione suspendisse perhibetis; idipsum enim maius est, propter quod scismatici sunt.* Glosa: vel potest dici prout littera sonat, quod magis scismatici sunt illi qui tantum per simplicitatem suam separantur ab ecclesia, quam sint illi qui propter subtilitatem aliquam errant; falsa enim subtilitas istos compellit, in qua non cadunt voluntarii, sed inviti; illos decipit voluntaria ignorancia. Et circa istum passum dicebat Hug(uccio) in casus posicione".

"Quarto loco, papa ostendit illos magis peccare, qui simplicitate scismati adheserunt, quam eos qui ex subtilitate ingenii quibusdam racionibus ad hoc inducti sunt, etc.; que verba recitat et sequitur dominus noster in tractatu *De Concilio,* per que eciam apparet id quod supra dixi, scilicet, quod si magis scismatici sunt, magis peccant, *quia non eos diversa senciendi iudicium, sed quedam apud se delata sibi tamen incognita metuentes, et contra apostolicam sedem temere credentes pessima dividit opinio;* Guido super vacua racione .26.di.c.deinde; si enim erroris palpabilem racionem [*expuntuat:* ignoranciam] habuissent, minus peccassent,.I.e. si quem forte, in fine. *Quod scisma specialiter esse beatus Augustinus denunciat dicens de talibus adversus auctoritatem illarum ecclesiarum eciam que ab apostolica sede epistolas accipere meruerunt teme-*

re credendo immanissimum crimen scismatis a se propulsare non potuerunt. Huguccio super verbo epistolas, id est, comendari meruerunt per epistolas ab apostolico, quod perseverarent in fide inter scismaticos.utnus? (Antonius?) di. In canonicis. Sunt enim quedam ecclesie quarum fides approbata est per epistolas sedis apostolice approbantes fidem earum. Si quis aliud credit quod talis ecclesia, scismaticus est. Hec Huguccio ad litteram. Idem, super verbo propulsare: 'Ac si dicat contra tales credere, scismaticum est'. Ecce quam manifestissime liquet quomodo iste doctor utitur isto nomine scismaticus, non quod quis contra fidem approbatam per apostolicam ecclesiam credit, hereticus est, quem ipse dicit scismaticum (*afegit al marge inferior, amb remissió ací:* dicente ipsomet Hug. in cap. Hec est (*rep.* est) fides, quod quidquid aprobat romana ecclesia ab omnibus tenendum est, alioquin, qui non tenet, hereticus est. Hec ipse. Quomodo, igitur, dicetur simplex scismaticus qui tenet contra fidem per sedem apostolicam aprobatam ut tenebant illi de quibus loquitur Augustinus, per cuius auctoritatem probat suam sententiam papa Pelagius? Dicit igitur Huguccio: scismaticum est, id est, hereticum est), et sic facit papa Pelagius tam in isto .c. relegentes, ubi eciam loquitur contra hereticos, ut patet per Bartholomeum Brixiensem et alios, qui si erant heretici bene potuerunt vocari scismatici; ex quo [f.92/108^{r}] omnis hereticus est scismaticus; nominantur itaque nomine superiori et magis comuni, quod est nomen scisma, vel scismaticus, unde sequitur: est hereticus, ergo scismaticus; sed non convertitur".

"Preterea .c. scisma, vel loquitur contra easdem personas, vel contra diversas, ut patet ex contextu litere; si igitur contra easdem, vel erant heretice et consequenter scismatice, et sic habemus propositum, vel non erant heretice, sed tantum simpliciter scismatice. Et tunc sequitur: per glosam ordinariam Huguccio et Guido et alii doctores, qui intelligunt de hereticis non intellexerunt istud .c., quod dicere quidem non expedit".

"Preterea, et si contra istos omnes doctores libet contendere, silebit tamen contencio contra sanctum Thomam, qui in *Questione de malo,* tractatu de ignorancia,q.24, artlo. 8, dicit quod istud decretum intelligitur de ignorancia infidelitatis, nam secundum eum isti erant heretici, et sic eos ignorancia infidelitatis non excusat".

"Et si predicta non sufficiant, si contra omnia tenere quis vellit, de quorum numero ego non sum, quod loquatur de simpliciter scismatico, probatur eciam quod non intelligatur de istis; litera loquitur de ignorancia aggravante factum et augente peccatum. Sed isti simplices non habent talem ignoranciam; ergo, non loquitur contra ipsos; maior probatur, quoniam ista ignorancia facit eos magis scismaticos, ergo magis peccatores, ut supra probatum est; minor de se patet, nam ut puto, nullus fatebitur quod magis peccet simplex vetula adherendo intruso (*al marge, remissió ací:* in presenti scismate, credendo eum verum Romanum pontificem) quam quidam scientificus".

(Hi ha gairebe mitja pàgina en blanc).

[F.92/108^{v}] "Nunc restat dicendum breviter de pertinacia. Et si ostenderimus adherentibus intruso eum credentibus verum papam deesse pertinaciam, per consequens ostendemus eos non esse scismaticos; nam ut supra in presupositis dictum est, intencio cum pertinacia perficiunt scismatis formam. Presuposito, igitur, quod ille Urbanus nominatus fuit Rome a cardinalibus per impressionem electus, et eius eleccio fuit per universas christianorum provincias per cardinallum autenticas literas publicata, et eciam aliquibus familiaribus et amicis per secretas, in quibus litteris nulla fiebat mencio de impressione vel metu; qui Urbanus a tota christianitate receptus est ut papa indubius, et ut talis recipi debuit et pro tali teneri, donec de contrario, qui eum receperant, certi essent; nam quamvis supervenerit dubitacio post an ipsi teneant cum vero papa, nisi de certo scirent se tenere cum intruso, non videtur quod tute possunt ab eo recedere, de secun. nup.c. dominus, et de sen. Extra, Inquisicioni. Post certos autem menses, cardinales recesserunt a predicto Urbano, dicentes eum notorie esse intrusum; verum est, ut dicitur, quod non omnes cardinales eodem tramite procedebant; nam gallici volebant statim ad eleccionem procedere, ytalici petebant convocari concilium generale; idem, ut dicitur, flagitabant alamani et comuniter omnes prelati ytalie, qui omnes inter materna ubera positi, determinacionem concilii expetebant, qui proculdubio dicente canone, repellendi non erant, quamvis in suo sensu abundarent. Sed peccatis exigentibus, non fuerunt exauditi clamores petencium concilium, et, ut audio, illo principalissimo fundamento, quoniam simplici assercioni cardinalium credendum est; ex quorum assercionibus clare colligitur impressionem fuisse notoriam, quamvis in casus posicione magna est diversitas inter gallos et ytalicos; gallici autem processerunt ad eleccionem Cle-

mentis, cui adhesit Gallia et alia regna; sed maior pars christianitatis noluit recedere ab Urbano, iniustum esse allegans quod cardinalibus contraria asserentibus fides debeat adhiberi; nam, si hoc esset verum, sequeretur quod quociens vellent variare possent papam deicere, cuius deieccionem sibi tantum dominus reservabit *(sic)*, quamvis eleccionem eisdem comiserit. Alia autem tangencia factum in multis libris et tractatibus sunt expressa, que hic de presenti non expedit replicare. Unum est quod dico, salvo meliori iudicio: negantes tunc temporis, antequam ecclesia scinderetur, viam concilii, arguit temeraria fides mea; nam a magnis audivi quod si concilium non negassent, scisma non viguisset. Et in primis ad istam racionem michi cupio satisfieri: 'Domini cardinales, vos dicitis impressionem fuisse notoriam, et ideo vultis procedere ad eleccionem secundi; nos autem, tales, primates, archiepiscopi, et episcopi, etc., volumus probare universali ecclesie per vestra dicta et scripta et per testes et [f.93/109^{r}] probaciones alias, luce clariores, impressionem non fuisse talem, que eleccionem viciet (*al marge, remissió a cf:* Item, quod postquam cessavit omnis impressio, Urbanus fuit iterum reelectus), et ideo vos requirimus ne scisma in dei ecclesia faciatis; et petimus quod congregetur ecclesia; nam parati sumus cauta solicitudine querere veritatem et ab istius obediencia quem vos nobis dedistis pro vero Romano pontifice, statim recedere postquam constiterit intrusum esse".

"Huic racioni et requisicioni, quod cardinales bene satisfecerint, actenus non inveni dicentem".

"Ut igitur predictis deesse pertinacia(m) ostendamus, principium epistole Augustinus *(sic)* ad Glorium et alios episcopos donatistas in memoriam revocemus. Sciendum est autem Glorium et illos, quibus scribit Augustinus, a comunione ecclesiastica fuissa separatos; quia tamen suam sentenciam falsam et perversam, quamvis a fide deviam, non deffendebant cum pertinacia, eos Augustinus dicit non esse hereticos, ymo nominat fratres dilectos, dicens: 'Dominis dilectissimis et merito predicandis fratribus Glorio, Eleusio, Felicibus, Gramatico et ceteris, quibus hoc gratum est, Augustinus. Dixit quidem apostolus Paulus, 'hereticum hominem, post (*espai d'una paraula en blanc, tant cf com al f. 64/80^{r}; a Tit., 3.10, d'on prové aquesta citació, hi ha:* unam et secundam) correpcionem devita, sciens quia subversus est huiusmodi et peccat, a semetipso dampnatus'. Sed qui sentenciam suam, quamvis falsam ac perversam, nulla pertinaci (*al marge, remissió a cf:* licet ergo teneat aliquis ea que sunt contra fidem, dummodo paratus sit corrigi, non est habendus hereticus, ut s.e. scisma in principio, glo. ordin.; ex qua eciam liquet quod .c. scisma loquitur de hereticis) animositate defendunt, presertim quam non audacia sue presumpcionis peperit, sed a seductis ac in errorem lapsis parentibus acceperunt; querunt autem tanta solicitudine veritatem corrigi parati cum invenerint, nequaquam sunt inter hereticos deputandi. Tales ergo, si vos non esse crederem, nullas fortasse vobis litteras mitterem", etc. Et ponitur transsumptive .24.q.3. dixit apostolus. Cum igitur isti adherentes intruso, opinionem suam, quamvis falsam ac perversam, nulla pertinaci animositate deffenderint, quam opinionem audacia sue presumpcionis non peperit, sed a veris cardinalibus diu in illa simulacione durantibus acceperunt, corrigi se affirmantes paratos per determinacionem concilii generalis, nequaquam videntur inter scismaticos deputandi; nam quomodo sibi adest pertinacia, que est ex irracionabili et inflexibili mentis obstinacione maioribus nole cedere? Et quomodo dici poterunt pertinaces, hoc est, impudenter tenaces, duri, irrevocabiles, indociles, obstinati, qui cum tanto desiderio petebant ecclesiam congregari et ab illa discere quid eos agere oporteret, nisi dicamus eos ideo pertinaces quia simplici verbo cardinalium [f.93/109^{v}] non credebant. Et si hoc verum est, pertinaces eciam illi videntur, qui cardinalibus a sanctissimo domino nostro recedentibus et sibi obedienciam subtrahentibus et eum hostiliter obsidentibus, fidem non adhibuerunt. Et si dicatur quod est casus valde dissimilis, certe fateor penitus dissimilem esse casum, sed ex eo constat fere totum collegium, uno vel duobus demptis, contra suum dominum verum papam falsissima predicasse mendacia, et non semel tantum sed bis, proch dolor, a brevi tempore citra. Dico, igitur, quod illi qui non interfuerunt Romano tumultui, precipue longe distantes populi, non ideo videntur pertinaces quod solo verbo cardinalium contraria affirmancium credere noluerunt, et ex eo eciam excusari magis videntur quod plures cardinales nostri temporis variarunt, dominum nostrum sanctissimum aliquociens predicando virtuosissimum, et statim hereticum, et post revocando suas blasfemias et finaliter iterum redeundo ad illas. Non itaque videbatur iniustum, si universale concilium peteretur, potissimum cum gallici manifestissime niterentur iure hereditario possidere papatum".

"Preterea, etsi fateamur ad collegium cardinalium expectare eleccionem summi pontificis (*al marge, remissió a cf:* celebrare et illam) christiano populo nunciare, non tamen fatemur

quod si cardinales dupplicem eleccionem de duabus personis fecerint, ad ipsos pertineat que illarum fuerit canonica declarare; nam alias in propria causa ius dicerent, quod improbatur a iure; et ideo, necessaria videbatur convocacio universalis ecclesie, quod per nostros fuit refutatum, ut superius dictum est".

"Predictis racionibus a principio iustam causam habentes obediendi Urbano, ut quia credebant secundum litteras cardinalium eum electum canonice, impressionem autem penitus ignorabant, et ab eius obediencia non recedentes propter (*al marge, remissió ací:* iuxta et nonne VIII.q.IIII) dubiam suspicionem, ut quia de sufficienti impressione (*al marge, remissió ací:* et iuris decisione propter diversitatem casuum et diversas opiniones doctorum) plenam non potuerunt habere noticiam, excusari videntur. Sed prudencius videtur ut episcopos et prelatos alios, qui secundum Ciprianum unitatem ecclesie debent pre omnibus conservare (*al marge, remissió ací:* iuxta .c. loquitur, .XXIIII.q.I ibi quam unitatem etc.), negligencie non dicamus expertes. Quidquid tamen sit de eis, non videtur quod aliis laicis post principes possit pertinacia imputari per ea que superius dicta sunt. Et eciam per conformitatem militantis ecclesie ad ecclesiam triumphantem militantem ecclesiam exemplatam, ut pulcre eciam testatur Bernardus *De consideracione* c. (*el ms. diu* "pbt", *amb ratlla d'abreviatura damunt totes tres lletres; en realitat és:* pars III, cap. IV, *tal com el lector pot veure a ML 182,col.768)* [f.94/110^{r}] tractans de forma ecclesie militantis, inquiens in hunc modum: "ne vilem reputes formam hanc, que in terris est, exemplar habet de celo; nec enim filius potest facere quicquam, nisi que viderit patrem facientem, presertim cum ei sub moysi nomine dictum sit: 'Vide, omnia facias secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est'; viderat hoc qui dicebat: 'Vidi civitatem sanctam, Iherusalem novam, descendentem de celo a deo'" (*al marge, remissió ací:* et que ibi pulcherrime subiunguntur). Cum, itaque, constet ecclesie militanti quod revelaciones in ecclesia triumphanti veniunt de superioribus ad medios, et de mediis ad infimos, ut idem testatur Bernardus libro .V., ubi tractat de ordinibus angelorum, sic eciam comunicacio sue doctrine provenire debet a summis ad medios et a mediis ad infimos, circa agenda et credenda, maxime in hiis que sunt de necessitate salutis. Infimi, igitur, qui sunt simplices recipiunt doctrinam a mediis et superioribus, iusta *(sic)* illud job .I.: 'Boves arabant et asine pascebantur iuxta eos'; que verba ad istud propositum exponit Gregorius in *Moralibus* et eciam allegat sanctus Thomas 2^{a} 2^{e}, q.2^{a} art.6; et licet aliqui maiores defficiant articula fidei, non preiudicat fidei simplicium, qui rectam fidem eos habere credunt, nam ipsi non habent fidem implicitam in fide maiorum, nisi quatenus maiores adherent doctrine divine; unde apostolus dicit .I. ad Cor.,4°: 'ymitatores mei estote sicut et ego christi'; ut ibidem dicit sanctus Thomas, in secundo, ad ultimum. Ex quibus concluditur quod si error maiorum in fide non preiudicat minoribus (*al marge, remissió ací:* ut ubi supra tradit clarissime sanctus Thomas), multo minus preiudicabit in scismate. Infertur eciam quod in predictis minoribus non potest argui pertinacia, cum ab illis recipiant doctrinam, a quibus tenentur, ex bona ordinacione ecclesie; et quod talem doctrinam audiendo et sequendo eciam mereantur propter obediencie bonum, ut superius dictum fuit. Ex quibus eciam liquet quod ipsi ecclesiam particularem non intendunt constituere nec universalem impugnare, sed ei firmiter adherere, et sic concluditur eos non esse scismaticos".

"Ex superius dictis colligi potest illos de quibus supra, scismaticos non esse formaliter".

"Et nunc videndum restat si secundum iura divina pariter et humana non possunt iudicari scismatici, an per processus apostolicos scismatici iudicentur; et superius ego me obtuli probaturum quod si constaret eos non esse realiter scismaticos, liquido appareret ecclesiam militantem eos tales iudicare non posse. Cuius racio est inter alias, quia scisma est mortale peccatum, et maximum inter omnia peccata que comittuntur in proximum, oppositum utique caritati, ut dicit sanctus Thomas ubi supra (*al marge, amb remissió ací:* scilicet, 2^{a} 2^{e}, q.39, art. 2° in responsione ad ultimum). Cum igitur papa non possit ab aliquo tollere caritatem, sequitur quod non potest causare vel inducere crimen scismatis in alicuius voluntate. Item, quia scisma culpa est, non pena; in culpam autem, cum sit voluntaria, nullus potest labi invitus, quia sic iam non esset culpa".

30.- [*Notulea plures*] F.96/112^{r}-97/113^{v}. *Inc.,* f.96/112^{r}: Quod omnes adherentes intruso non puniantur sicut ipse; textus in capite didiscimus .XXIIII.qui prope finem... *Expl.,* f. 97/113^{v}: ... in prima et secunda sunt boni et mali; in tercia, boni tantum, h. ingui.r.c.recurret.

31.- [*Litterae auctoris incipientis 'Ihs'*] F. 98/114^{r-v}. *Inc.:* "Ihs. Iam in Morella recollo me dixisse sanctitati vestre presentem questionem michi esse tam dubiam quod ad nullam parcium

propter parvitatem mei iudicii poteram inclinari, nisi per unicum medium tantum, scilicet per vestre sanctitatis sentencias in cena domini prolatas et interpretacionem vestre beatitudinis super illas; nam sicut quod papa aprobat non licet aliis reprobare, in illo notando*(?)* .c. *Hec est fides,* sic nec quod ipse reprobat aliis erit licitum aprobare, in cap. veniam .XXXV.q.IX. et textus eciam (*ratllat:* singularis) sancti petri in .c. Si inimicus .XCIII.di. Cum igitur istos (*expuntuat:* vestros) vestre sanctitatis conspiciat inimicos et per vestras sentencias tanquam scismaticos condempnatos, necesse est michi illos reputare scismaticos, nec de iustificacione sentencie debeo dubitare, nam (*afegit damunt:* apostolice) sedis sentencia tanta semper consilii moderacione co(n)cipitur, tanta paciencie maturitate decoquitur*(?)*, tantaque deliberacionis gravitate profertur, quod nec emendari necessarium ducat, ut in cap. Apostolice .XXXV.,q.IX.

"Et quod est forcius, quamvis scirem determinacionem vestram opinionibus aliorum omnium discordare, eidem (*afegit:* starem quia eidem) standum est in hiis que expresse catholice fidei non repugnant .XII.di.,c.I. et XXV.q.I. (*ratllat:* quia) sunt quidam cum ibi notatur quia sentencie apostolici, id est pape, standum est pocius quam sentencie omnium episcoporum, ut notatur .IIII.d. a.III., istius glosa .I.; unde, si totus mundus sentiret in aliquo negocio contra papam, videtur quod sentencie pape standum est, ut No.IX.q.III.c.Nemo, glosa ultima. Ad predicta optime faciunt notata per Joannem Andream in Novella, in cap. Significasti, super verbo *robur;* et ex manifesta racione colligitur vestra*(?)*, cum plenitudo potestatis iurisdiccionis et preheminencie maior sit in papa quam in tota residua militanti ecclesia; consequenter infertur quod sentencia maioris auctoritatis semper debeat prevalere; nam etsi preheminencie ac potestatis plenitudinem, quam solus papa cum clave iurisdiccionis immediate a deo recipit, velut capud *(sic)* diffundit in cetera membra ecclesie militantis, eadem tamen preheminencia et plenitudo et maior (*afegit:* certe?) quam diffundat, manet semper generaliter apud ipsum (*afegit:* quia illi in partem sunt vocati solicitudinis, non in plenitudinem potestatis .II.q.VI.c. qui se scit). Conclusio est Petri de Palude, Alvari Ispani, Augustini de Ancona, posita eciam per sanctitatem vestram in tractatu *De concilio generali".*

"Hiis et similibus argumentis inducor ut determinacionem vestre sanctitatis in quantumcumque dubiis cum omni reverencia debeam venerari et eidem adherere perpetuo".

"Post hec, beatissime pater, scio manifestissime quod sanctitas vestra in presenti materia plura novit in facto et in iure quam persona vivens et iungo*(?)* nostre sciencie ut vere credo vestram conscienciam, et supplico, nec michi ad adulacionem reputetur, quia teste deo non propterea dico; credo firmiter quod sanctitas vestra purissimo zelo fidei catholice inducatur ad concedendum que concessit et ad negandum que negavit; nam quis, nisi ex mera malicia potest presumere quod propter ambicionem dominandi sanctitas vestra (*afegit:* iam in senio constituta) aliquid faciet, cum manifestum sit eandem sanctitatem in etate iuniori magis repugnasse quam omnes suos predecessores post Gregorium ne reciperet ecclesie principatum".

[f.98/114^{v}] "Et ideo, pater sanctissime, vestre sanctitatis determinacionem amplector, nam si mea confessio apostolatus vestri iudicio comprobatur, quicumque me culpare voluerit, se imperitum aut malivolum vel eciam non catholicum sed hereticum comprobabit; verba sunt sancti Jeronimi, in allegato capitulo *Hec est fides".*

"Tamen, quoniam placet vestre beatitudini sancte, ut unusquisque dicat dubia sua et in vestro conspectu veritas (*ms:* veretas) sepius exagitata magis splendescat in lucem, et eciam ut satisfaciam consciencie mee, virtute sacramenti, dicam illa que in presenti questione pro parte contraria me constituunt in perplexo".

32.- [*Dubia et exceptiones adversus concilium Constantiense*] F. 99/115^{r}-101/117^{r}. *Inc.,* f. 99/115^{r}: Quia in concilio universali possent duo contendentes de papatu seu ipsorum alter vel eciam ipsorum sequaces...*Expl.,* f. 101/117^{r}: ... quasi per totum et poterunt dicere racionabiliter: inimici nostri sint iudices, etc.

33.- *Utrum in presentis scismatis divisone aliqui veri scismatici ab ecclesia censeantur.* F. 103/119^{r-v}. *Inc.:* Ad quod dubium et ad alia sequencia, nollem nisi audiendo et aliorum dicta legendo informari, set de... *Expl.:* ... poterant scire et inquirere veritatem, et expresse recusaverunt nolentes scire ut bene agerent.

34.- [*Quod sequentes Urbanum VI et eiusdem successores sunt scismatici*] F. 106/122^{r}-108/124^{v}. *Inc.,* f.106/122^{r}: Aliqui de quibus videtur mirandum volunt asserere quod illi qui tenuerunt semper obedienciam ab urbano... *Expl.,* f.108/124^{v}: ... nec dando operam, ymo refutando quod per concilium generale veritas videretur et ecclesia uniretur.

35.- MAGISTER IULIANUS [de Loba?]: [*Dubia et conclusiones de schismaticis*] F. 122/138^{r}-122/138^{v}. *Inc.,* f.112/128^{r}: Queritur utrum simplices layci, ac eciam clerici, an religiosi illiterati in terra scismaticorum degentes, quibus non... *Expl.,* f.122/138^{v}: ...ad omnia alia dubia respondetur negative.

L'atribució a aquest, no més especificat mestre Julià, consta al f.116/132^{r}; el text dels dos darrers folis ha estat publicat per H. Finke, ACC,III,p.491-3.

36.- DOMINUS THOLOSANUS [PETRUS RABAT]. [*Duo dubia discussa in concilio Perpiniani*] 1409. F.123/139^{r}-133/149^{r}. *Inc.,* f. 123/139^{r}: Pater sancte, salva semper determinacione sanctitatis vestre, in presenti consilio duo dubia principaliter videntur fuisse discussa... *Expl.,* f.133/149^{r}: ... et ut tali super vocacione illa scribebant. Iudicet deus et mundus, sicut alias sepissime scriptum et allegatum fuit.

L'atribució es basa en f. 133^{r}. La lletra és idèntica a la de la peça núm. 38; també el tema, amb la diferència que aquell text sembla anterior al concili de Perpinyà, i aquest, posterior.

37.- [PETRUS FONSECA, CARDINALIS SANCTI ANGELI]: [*De communicacione cum scismaticis*] F. 137/153-144/160^{r}. *Inc.,* f. 137/153^{r}: Quod ius divinum vel natura criminis scismatis non importat intolleranciam quominus liceat catholicis comunicare cum scismaticis eciam in actu elleccionis, sed tantum intolleranciam facit ecclesiastica censura... *Expl.,* f. 144/160^{r}: ... et sine quocumque scrupulo consciencie cum ipsis poterimus procedere ad elligendum, etc.

L'atribució es basa en el fet que aquest text és una redacció primera del que es troba al final d'aquest volum (núm. 48), el colofó del qual fa l'atribució explícita, tal com el lector pot veure al lloc corresponent.

38.- [PETRUS RABAT, CARDENAL DE TOLOSA]: [*De duabus questionibus potioribus in concilio Perpiniani*] 1408? F.145/161^{r}-146/162^{v}. *Inc.,* f. 145/161^{r}: Quoniam in concilio generali, Christo duce de proximo celebrando, post divini nominis et gracie invocacionem, etc., de duobus principaliter est agendum... *Expl.,* f.146/162^{r}: ...Octavo, ut aliqui ad hoc electi post utriusque mortem possint habilitare collegia quoad necessaria ad unionem ecclesie, ab utroque comissione.

Cfr. nota al final del núm. 36.

39.- [*De ratione agendi ad extinctionem scismatis*] F. 149/165^{r-v}. *Inc.* "Ihs. Sancti Spiritus asit nobis gracia. Amen.

"Primo, secundum quod fuit sine aliqua esitacione conclusum in Morella, inter dominum nostrum et ioannem intrusum pisanum est videndum de iusticia per viam nocionalem (*afegit:* iurisdiccionis), etc., et eciam inter supradictos et gregorium intrusum; quia factum pisanum est questio preiudicialis, quia si valuit (*afegit:* factum pisanum) Joannes remaneret et alii iam iudicati essent; si vero factum pisanum non valuit, restaret solum inter dominum nostrum et gregorium per viam renunciacionis et omnes alias vias possibiles, quod nobis daretur unio vera in ecclesia sancta dei. Et iste viderentur vie breviores et faciliores et iuridice et sine dubitacione scismatis (*afegit:* vel erroris) pro vera unione ecclesie consequenda, secundum quod ibi in Morella fuit satis particulariter apuntatum".

"Set quia forte, ut aliqui vellent, nollentes scire quod de necessitate salutis tenentur sive ut bene agerent, ymo pocius volentes occultare veritatem (*afegit:* quam sciunt) in magnum periculum animarum suarum et aliarum vellent forte concludere in concilabolo *(sic)* (*ratllat:* pisano) constanciensi, quod omnes tres contendentes renunciarent (*afegit al marge:* simpliciter et nude); et super ista conclusione illa congregacio requireret dominum nostrum et omnes principes et alios obbediencie sue, videretur quod dominus noster et omnes (*ratllat:* offerentes; *afegit damunt:* supradicti principes et alii sibi obbedientes), vias in primo capitulo tactas deberent offerre et sustinere de iure et de facto et eciam offerre (*ratllat:* quod) convencionem (*afegit:* quod) quilibet contendencium conveniret in finibus obbediencie, in locis convenientibus et prope, cum securitatibus possibilibus et opportunis (*afegit al marge:* offerentes eciam dum ibi essent (*ratllat:* omnes vias), nedum istas vias set omnes alias racionabiles, necessarias et opportunas). Et cum hoc credo sine dubio (*afegit:* si) dominus noster et omnes principes et obbedientes sibi (*afegit al marge:* cum omnimoda diligencia) se faciendo fortes de iure, et de facto defendere velle illam conclusionem, credo quod totus mundus reduceretur ad istam oppinionem tanquam veram et catholicam, meliorem, breviorem et securiorem (*ratllat:* et esset considerandum per omnes quantum meritum de hoc apud deum haberemus). Et (*afegit al marge:* sine aliqua esitacione) confidendo in (*ratllat:* eius) adiutorio dei (*ratllat:* magis quam), qui non in multitu-

dine set in iusticia et veritate suos consuevit facere victores (*afegit:* esset considerandum) eciam quantam gloriam apud deum et homines omnes consequeremur, specialiter nacio Ispanorum, et specialius (*ratllat:* dominus) illustri-[f.149/165^{v}]-ssimus dominus rex Aragonum et subditi sui. Cum ex hoc efficeremur beati (*al marge:* consequendo que oculus non vidit, nec aures *(sic)* audivit, nec in cor hominis ascendit, etc.) si auderemus sustinere persecucionem propter iusticiam et sine dubio obtineremus oppinionem nostram et haberemus veram et indubitatam (*expuntuat:* opinionem) unionem, cum sic Christus rogavit pro ecclesia; ideo non potest deficere fides ipsius, sicut ad propositum archidiaconus in .c. a rrecta .XXIII.q.I, recitat dictum beati illari, dicentis: 'Proprium ecclesie solet esse ut tunc vincat cum leditur, tunc intelligat, cum arguitur, tunc secura sit, cum superata videtur; arca enim, per quam ecclesia dei significatur, inundacionibus concusa, elevata est in sublime; quia confidimus quod ille qui post nubilum dat serenum, inclitam sponsam suam succedentibus turbacionum fluctibus agitatam, oculo clemenciori ex alto respiciet, non ferens eam in sui nominis iniuriam diucius inculcari''; et dicit Joannes Os Aureum 'Non scesat *(sic)* inpugnari ecclesia, non cesat insidias pati, set in nomine christi senper superat, senper vincit, et quantum alii insidiantur, tantum ista dilatatur, et fluctus quidem illuduntur, set fundamentum, quod supra petram est, non quasatur'; et hoc ipse dicit in omelia *Muliere tempestatis* etc., in principio, ubi eciam subdit: 'qui inpugnat, seipsum disolvit et fatigat, ecclesiam autem forciorem reddit'''.

40.- [*Disputatio scholaris de casu quodam hereditatis*] F. 151/167^{v}-156/171^{v}. *Inc.,* f.151/167^{v}: Questio disputanda per venerabilem proponentem vestris fuit reverenciis elegantissime recitata sub verborum... *Expl.,* f. 156/171^{v}: ...partem negativam questionis michi eligo, scilicet, quod iure novo testamentum nullum dici non possit nec pro bonorum possessione contra tabulas irritari.

Es pot tractar d'un exercici escolar de l'antic Estudi General de Lleida? Al f. 152^{r} diu que hi assistia "regalis prosapie, Johannes de Pratis".

41.- *Donacio scuti maioris domus in alterorum non deprelit*(?). F.158/174^{r}. *Inc.:* Humana propaginis rerum exordiis, terrarum principes... *Expl.:*... et inter nostros nobiles aggregamus in perpetuam sui nominis gloriam et decorem. Dat. etc.

Sembla un formulari general de concessió de les armes dels Luna als servidors de Benet XIII.

42.- [*De quaestione preiudiciali ad solucionem scismatis*] F. 159/175^{r}-160/176^{v}. *Inc.,* f. 159/175^{r}: Jhs. Sti. Spiritus asit nobis gracia. Amen. Quia questio johannis videtur preiudicialis, primo videtur de ea agendum .c. exhibita de iudic. et .c.I. de ordine congui*(?)* cirqua. *Expl.,* f. 160/176^{v}: ... ex parte iurisdiccionis legitime et sicut voluntas eciam et factum non contradicunt, ymo concordat et comuniter reputatur impossibile quod isti... (*truncat*).

Publicat per H. Finke, ACC, I, 320-3. Cfr. també núm. 39.

43.- [*Littere auctoris inciplantis 'Ihs' ad Benedictum XIII*] F. 161/277^{r-v}. *Inc.*: Jhs. Sancti Spiritus asit nobis gracia. Amen. Beatissime pater. Zelus fidei, etsi non ita fervens sicut vellem, quo astringor et sum obligatus deo, universali ecclesie et vestre sanctitati... *Expl.:* ...tunc super aliis viis eciam presentaretur bulla taliter quod ex hoc ostenderetur revera voluntas.

44.- [*Auctoritates de schismate*] F. 163/179^{r}. *Inc.:* Audite quid in quodam opere suo preclarissimus doctor dicat ecclesie; ait enim quod, si nullo modo recte potest dici ecclesia in qua scisma est... *Expl.:* zelus penitenciam quod que sibi iudicata fuerit agat et legitimum suum coniugium habere permitatur.

45.- [*Oblata Constantientium via unionis*] F. 165/181^{r}-166/182^{r}. *Inc.,* f.165/181^{r}: Ante omnia, per serenissimum principem dominum imperatorem congregentur in Constança *(sic)* simul cum legatis et... *Expl.,* f. 166/182^{r}: ...et sic essent .XXIIII^{or}. electores dumtaxat, de quibus nulla nacio seu obbediencia, ut videtur, conqueri posset.

46.- [*Invectiva contra Benedictum XIII tempore substractionis obedientiae*] 1416. F.167/183^{r}-170/186^{v}. *Inc.,* f.167/183^{r}: Ihs. Nunquid qui multa loquitur non eciam audiet aut vir verbosus iustificabitur? Tibi soli tacebunt homines... *Expl.,* f. 170/186^{v}: sacrorum canonum sive sanctorum patrum, decretorum; 3°, legum sacratissimarum a gloriosissimis principibus sanctitarum*(sic).*

Publicada per H. Finke, ACC,III,545-551, però només fins al final del f. 186^{r}.

47.- [*Responsum trium cardinalium manentium Paniscole cum Benedicto XIII convocationi concilii Constantiensis*] 1416 F. 178-175/194^{v}-191^{r}-177/193^{v}. *Inc.,* f.178/194^{v}: Ihs (segueix

línia en blanc per als noms) miseracione divina sacrosancte romane ecclesie cardinales cum sanctissimo in christo patre et beatissimo domino domino nostro, clementissimo papa benedicto XIII Paniscole residentes... *Expl.*, f.177/193^{v}: ...eosque venientes, stantes, tractantes et concludentes nullius secularis potestatis metus exterreat.

Publicada per H. Finke, ACC,III,559-568.

48.- [PETRUS FONSECA, CARDINALIS SANCTI ANGELI]: [*Textus alter et emendatus De communicatione cum scismaticis*] F.181/197^{r}-188/204^{v}. Tant l'íncipit com l'èxplicit són idèntics als del núm. 37 d'aquest mateix manuscrit. En canvi, s'ho val de copiar el colofó, del f. 188/204^{v}: "Premissa subiecta sint correccioni cuiuslibet melius sencientis, que succincte satis et inepte scripta sunt per me, petrum de fonseca, inter legum doctores minimum, sancte Romane ecclesie indignissimum diachonum cardinalem dictum sancti angeli, que (i)deo scripsi ut, quantum deus michi dare dignatur, hostenderem quod participare cum scismaticis vel aliis non obedientibus domino nostro sanctissimo pape benedicto XIII° eciam in actibus iurisdiccionis ad unitatem desideratissimam consequendam non sit prohibitum ut multis videbatur, ymmo possibile, facile et expediens et, stantibus terminis, necessarium ut michi videtur".

Vat., Pal. lat., 701

Regest d'actes imperials de Segimon, on es troben les dues peces següents, que fan al nostre tema:

1.- [*Littera imperatoris Sigismundi, Romanorum regis, ad Ferdinandum, regem Aragonum, ipsi nuncians iter sibi suscipiendum versus Niciam*] 1415. F. 203^{v}-204^{r}. *Inc.:* Sigismundus... Notum facimus tenore presencium quibus expedit universum, ad certitudinem presencium... *Expl.:* ...suppliendo omnem defectum, si quis admissus vel obmissus fuerit in premissis.

2.- [*Instrumentum iuramenti facti ab imperatore Sigismundo ambaxiatoribus regis Aragonum, de itinere versus Niciam suscipiendo*] 1415. F. 204^{r}-205^{v}. *Inc.:* Sigismundus... Vestrum cuilibet notum facimus per presentes quod nos... *Expl.:* ...iuxta capituli preinserti continenciam ac tenorem. Actum...

Els ambaixadors són el bisbe de Zamora, Diego Gómez de Fuensalida, Joan d'Íxar i Pere de Falcs;. sembla que aquest document conté el pacte del 8.III.1415, relatiu a les vistes de Niça i a les seguretats del camí; H. Finke, ACC,III,p.345 sembla considerar-lo perdut.

EL BALANÇ ECONÒMIC DE LA CÚRIA DE BENET XIII L'AGOST DE 1405

L'Arxiu de la Catedral de Barcelona guarda dins el fons "Cisma d'Occident" un gran nombre de pergamins i papers que contenen comptes, àpoques, relacions de despeses, etc., de la Cúria papal, en els quals, tant els col.lectors de la Cambra apostòlica com els mercaders i banquers i altres particulars, palesen el moviment de diners constant i l'estat sovint deficitari de les finances papals.

El document que avui transcrivim és el pergamí 499 del dit fons, que conté les entrades i sortides corresponents al mes d'agost de l'any 1405, presentades per Francesc Climent, bisbe de Mallorca i Tresorer del papa Benet XIII, rebudes per Julià de Loba, rebedor dels diners de la Cambra Apostòlica, i per Diego Navarro, així mateix rebedor dels diners a Avinyó. És un rotlle de cinc pergamins, cosits amb un cordill fi, que fa 207 x 31 cm i es conserva en molt bon estat. A la part superior, al darrera, porta la inscripció següent: ***Rotulus computorum Thesaurarie mensis Augusti anni XI domini nostri domini Benedicti pape XIII*** i a la part inferior: "M VIII V f. Ca. XI s. VIII d." És escrit en lletra avinyonesa; les abreviatures són nombroses i els diferents grups de comptes són anotats d'una manera neta i clara, per bé que semblen escrits a mesura que eren dutes a terme les entrades o sortides. Hom no hi especifica els dies del mes, i poden considerar-se prou completes. Escrites per un escrivà entès en la matèria financera, les inexactituds de càlcul són petites, i coneix perfectament el canvi de les diferents monedes en què hom fa les transacions. Tots els personatges li són coneguts i escriu exactament llurs noms i càrrecs.

En la transcripció han estat respectades, per a les quantitats, les xifres romanes; els moments equívocs, com són els dies del mes, es presenten en molt poques ocasions. Els números que inicien cada paràgraf de la transcripció faciliten l'índex i les notes del text introductori.

Examinant detingudament els comptes, no sembla que fos un mes massa fort d'entrades ni de sortides, per bé que el viatge del papa durant aquell any a Gènova, amb sis galeres, de les quals en el text únicament hom fa referència a la galera "Barcelona", degué ocasionar fortes despeses. Per a cobrir aquestes, el papa hagué de recórrer a nous subsidis i dècimes, a noves prestacions d'homes d'armes i a nous préstecs de banquers i homes de negocis. La Cúria, però, roman a Avinyó, on Diego Navarro és el rebedor dels diners, els col.lectors aporten llurs diners i els oficials distribueixen l'argent segons les necessitats. De tota manera, la cúria itinerant del papa, a Gènova durant l'estiu de 1405, necessita la presència del cambrer, Francesc Conzié, i del tresorer, Francesc Climent.

L'organització curial és, en aquestes circunstàncies, molt diversa. Així ho palesen el nombre dels oficials que fan funcionar els serveis domèstics: la cuina, despensa, botelleria, forneria, vaixella, mariscalia, manescalia, palafreneria, etc. El papa disposa de metge, cirurgià i apotecari que, en aquell moment, no actuen per a ell sinó per a clergues malalts del seu palau. Segueixen en la llista la capella i els seus capellans i cantors, l'escrivania i el seu escrivà de llibres; el capità de la torre i de la gent armada del palau d'Avinyó; jardiners, brodadors, rentador de robes, etc. Tota la vida quotidiana queda reflectida en aquests comptes.

En altres ocasions són despeses extraordinàries, com els diners esmerçats en una mitra brodada o en la compra de seda i vellut per a la confecció d'ornaments sagrats; o el transport en barca des d'Avinyó a Gènova d'un gran drap amb la histò-

ria de Clodoveu, rei dels francs, i de pergamins grossos; o quan el canceller de Joan d'Orsini porta al papa una copa d'argent daurat; o la notificació de la mort del cardenal de Florència. Un altre petit grup de despeses corresponen a la reparació del castellet de Gènova i el convent de Framenors, i a la construcció d'un mur nou sobre el riu d'Avinyó.

Les despeses de forment per a la forneria, de vi blanc i claret, d'ordi per a la palafreneria i de sacs de canemàs per a les provisions fetes des del mes de març i contingudes en altres llibres de la tresoreria, són pagades dins aquest mes. La cera constitueix un apartat per ella mateixa, pel gran ús que se'n feia dins el palau.

Un punt important i elevat el formen les despeses de la guerra: els sous i l'alimentació de la gent armada.

Dels ingressos efectuats durant aquest mes d'agost (2-27) sobresurten els 3.360 florins lliurats pels banquers de Gènova Antonio de Negrone i Benedetto de Negrone; els procedents de les col.lectories, els espolis, els préstecs i els drets de butlla. La suma total d'entrades és de 7.247 florins de cambra, 23 sous i 6 diners. Gairebé totes aquestes entrades són registrades en florins de cambra, tret del cas d'una vacant a l'església de Sant Miquel de la ciutat de l'Alguer que s'expressa en lliures alfonsines i escuts d'or de França (19) o d'una altra vacant a l'església de Calataiud, en aquest cas en florins d'Aragó (22); o el col.lector de Narbona, en escuts de França (25), amb el corresponent canvi a florins de cambra.

Les sortides fetes pel tresorer Francesc Climent a Gènova ocupen la major part dels comptes del mes (28-141), l'escrivà anotà, en primer lloc, les despeses de la cuina (carn, menjars), de forn, del vi i de la palafreneria, que pugen a 1.239 florins de cambra, 15 sous i 19 diners (29-41). Seguidament es troben els esmerços per a la roba dels ornaments de la capella del papa, que sumen 117 florins de cambra, 7 sous i 6 diners (42-47); els diners lliurats als obrers que fan les obres al castellet de Gènova, al convent de Framenors i al palau d'Avinyó, que són 587 florins de cambra, 5 sous (48-52).

En el títol "pro extraordinaris et cera" són inclosos els diners emprats en el pagament dels correus i nuncis, que anaven a les diferents parts de la cristiandat, o en venien, portant negocis del papa i noves de bisbes i prínceps, i els esmerços de provisions alimentàries fetes temps enrera, i de seda i robes, tot amb no gaire ordre i que suma la respectable quantitat de 3.728 florins de cambra, 26 sous i 6 diners (53-113).

A continuació hom anota els sous d'alguns oficials i treballadors de la Cúria: el mariscal: 100 florins de cambra, corresponents al mes d'agost; el serraller del palau, a raó de 3 florins corrents i mig per mes; els fusters, a 5 florins corrents per mes; els cuiners i oficials de la cuina; el rentador de draps i roquets; mestre Lorenzo, metge del papa, a raó de 300 florins l'any; els cantors de la capella del papa, etc.; tot això puja a 593 florins de cambra, 3 sous i 6 diners (114-124).

Les despeses per a la guerra, amb els sous dels oficials i gent armada al servei i salvaguarda del papa, les provisions per a la galera "Barcelona", i despeses d'altres persones relacionades amb aquest fet, sumen 2.883 florins de cambra, 16 sous i 2 diners (125-138). I, finalment, hi ha el sou de l'escrivà dels llibres del papa, que és de 4 florins de cambra, 19 sous i 6 diners (139).

La suma total de les despeses d'aquest mes d'agost és de 9.154 florins de cambra, 4 sous i 10 diners (140).

Com devia ésser habitual en els comptes de la cúria papal, el dèficit és evident i per a aquest mes representa la quantitat de 1.905 florins de cambra, 11 sous i 4 diners (141). Hi consta l'aprovació del cambrer pontifici (142).

Anna PÉREZ I CASTILLO
Arxiu de la Catedral de Barcelona

Rotulus compotorum Thesaurarie mensis Augusti anni XI domini nostri, domini Benedicti, pape XIII.

ACB., *Cisma d'Occident*, perg. 499

1. Sequitur recepta per Reverendum in Christo patrem dominum Franciscum, episcopum Maioricensem, domini nostri pape Thesaurarium, recipiente et ministrante venerabile domino Juliano de Loba, peccuniarum Camere apostolice Receptore, in mense augusti anno a Nativitate Domini Millesimo CCCC^{o} V^{o}, indiccione XIII pontificatus santissimi in Christo patris et domini nostri domini Benedicti divina providencia pape XIII, anno undecimo.

2. Et primo recepit preffatus dominus Thesaurarius in predicto mense augusti de communibus serviciis prelatorum infrascriptis, videlicet a domino fratre Guillelmo, abbate monasterii Mortui maris, Cisterciensis, Rothomagensis diocesis, pro totali sui communis servicii Cameram apostolicam contingente . . . . . XV f. Ca.

3. Item pro eorum avantagio . . . . . XV ss.

4. Item a domino abbate monasterii Cisterciensis, pro avantagio centum quinquaginta f. Ca. per eum die XII mensis julii proxime preterita solutorum . . . . . V f. Ca.

5. Item recepit prefatus Didacus, Receptor peccuniarum Avinione, videlicet a domino fratre Vitale, abbate monasterii de Pessano, ordinis Sancti Benedicti, Auxitanensis diocesis, pro partis sui communis servicii . . . . . VI f. Ca.

6. Item pro eorum avantagio . . . . . VI ss.

7. Item a domino fratre Antonio, abbate monasterii Ville Bertrandi, ordinis Sancti Augustini, Gerundensis diocesis . . . . . VIII° f. Ca. XXV ss.

8. Item prou eorum avantagio . . . . . VIII ss.

9. Summa totalis dicto mense augusti recepta de communibus serviciis predictis est: . . . . . XXXV f. Ca. XXIII ss.

10. Item de diversis recepit prefatus dominus Thesaurarius, videlicet a Ticio per manus magistri Johannis Manymi, litterarum apostolicarum scriptoris, in deduccione trecentorum f. de Aragonia, quos idem Ticius ex aliquibus causis eius conscienciam urgentibus confessus est Camere apostolice, centum f. auri de Aragonia valent . . . . . LXX f. Ca.

11. Item a Vasino, Antonio et Georgio de Malabaylis, filiis et heredibus legittimis Manuelis de Malabaylis quondam, civis Astensis, ad quos dictus Antonius nomine suo et dictorum suorum fratrum composuit cum domino Camerario et gentibus Camere apostolice pretextu restitucionis peccuniarum ad usuras indistincte datarum et habitarum a personis incertis per dictum Manuelem eorum patrem in quingentis libris monete januensis . . . . . III f. Ca.

12. Item recepit predictus dominus Didacus Avinione, scilicet a domino Bernardo, episcopo Vaurensi et Petro de Montacho, camerario domini cardinalis Aniciensis, executoribus domini Johannis de Manso, quondam, canonici Claromontensis, Avinione defuncti, racione composicionis per eos facte cum gentibus Camere apostolice pro bonis ipsius Johannis . . . . CLX f. Ca.

13. Item a domino Bartholomeo Gerardi, mercatore Carpentoracensi, pro complemento quinquaginta sex modiorum salis ad mensuram de Pone cax *(sic)* sibi venditi per dominum Jacobum Polheri, clericum Camere apostolice ad racionem undecim florenorum currentium pro quolibet modio supra locum ubi sal pro tunc erat quod est de emolumentis archiepiscopatus Arelatensis . . . . . LXXII f. Ca. XXIIII ss.

14. Item a domino Aymerico, abbate monasterii Salmodiensis, ordinis Sancti Benedicti, Neumasensis diocesis, in deduccionem IIII^{C} fr. quolibet pro XXX ss. tribus dr. monete Avinionensis computato in quibus pro bonis mobilibus et spoliis bone memorie fratris Petri predecessoris sui ac pro fructibus per eum indebite perceptis cum Camera apostolica composuerat . . . . . L f. Ca. XII ss. VI dr.

15. Item fuerunt habiti pro avantagio V^{C} XX scutorum auri boni ponderis III dr. pro quolibet valent . . . . . III^{or} f. Ca. X ss.

16. Item ab executoribus bone memorie domini Petri, episcopi Portuensis, Sancte Romane Ecclesie Cardinalis de Florencia nuncupati, nuper defuncti, pro anulo debito domino nostro pape racione Cardinalatus . . . . . IIII^{C} XIII f. Ca. X ss.

17. Summa totalis dicto mense augusti recepta de diversis predictis est: . . . . . M^{le} CLXX f. Ca. XXVI ss. VI dr.

18. Item de bulla recepit prefatus dominus Thesaurarius a domino Bernardo Fortis, litterarum apostolicarum registratore, de iuribus bulle et registri proxime preteriti mensis julii, deducta quarta parte registri pro domino vicecancellario et IIII^{C} f. quos dominus abbas Sancti Johannis de Pinna recepit nomine domini nostri pape pro elemosinis secrete dandis . . . . . VI^{C}LXXI f. Ca. XV ss.

19. Item de collectoribus et collectoriis recepit prefatus dominus Thesaurarius, videlicet a domino Jacobo Emanardi, vicario ecclesie Sancti Michaelis ville Algueri, diocesis Turritanensis, in deduccione centum viginti librarum alfonsinorum parvorum ex illis ducentis et decem libris dicte monete alfonsinorum, pro quibus fuerunt arrendati per eum dicte ecclesie redditus anno quo ultimo vacavit, sexaginta sex scuta auri de Francia et XXIIII ss. monete Avinionis, valent . . . . . LXXV f. Ca. XVIII ss.

20. Item a domino Antonio de Nayrono, banquerio et cive Januensi, de quibus Barchinone fuit factum cambium per dominum Petrum Raguaçol, canonicum Barchinone, succollectorem generalem Aragonie . . . . . M^{le} III^{C}LX f. Ca.

21. Item a domino Benedicto de Negrono, mercatore Januensi, per litteram cambii de eis Barchinone facti cum dicto Nicolao Delifranchi, mercatore, per dominum Petrum Reguaçol, canonicum Barchinone, succollectorem predictum . . . . . II^{M} f. Ca.

22. Item a domino Juliano de Loba, archipresbitero archipresbiteratus Calataiubii diocesis Tirasonensis, receptore generali peccuniarum Camere apostolice pro complemento sexaginta florenorum de Aragonia pro quibus dominus Camerarius et gentes Camere remiserunt eidem domino Juliano annatam seu vacantem dicti archipresbiteratus et fructus medii temporis usque ad diem adepte possessionis per eum de dicto archipresbiteratu . . . . . XIIII f. Ca.

23. Item recepit predictus dominus Didacus Avinione de collectoribus et collectoriis, scilicet a domino Juliano de Loba, collectore apostolico Remensi, de peccuniis per eum in collectoria sua perceptis Camere apostolice pertinentibus . . . . . M^{le} f. Ca.

24. Item a domino Simone de Pratis, canonico Barchinone, in provincia Provincie apostolico collectore, de peccuniis et collectoria sibi decreta per ipsum recuperatis . . . . . II^{C} XXX f. Ca.

25. Item a domino Johanne Martini, in legibus licenciato, canonico ecclesie ac collectore apostolico Narbonensi, de peccuniis per eum in sua collectoria perceptis ad Cameram apostolicam pertinentibus in III^{C} scutos auri de Francia, trecenti quadraginta floreni Camere. Et de fructibus episcopatus Viterensis in aliis trecentis scutis III^{C} XL florenis Camere, valent . . . . . VI^{C} LXXX f. Ca.

26. Summa totalis dicto mense augusti recepta de collectoribus et collectoriis predictis est: . . . . . V^{M} III^{C} LXVIIII f. Ca. XVIII ss.

27. Summa universalis et comunis omnium receptorum in predicto mense augusti tam in Janua per dictum Reverendum dominum Thesaurarium quam Avinione per dictum dominum Didacum, receptorem: . . . . . VII^{M} II^{C} XLVII f. Ca. XXIII ss. VI dr.

28. Sequntur expense facte et solute in predicto mense augusti per Reverendum dominum Thesaurarium predictum in civitate Janue:

29. Et primo solvit pro coquina prefatus dominus Thesaurarius, videlicet domino Andree Burçat, comperatori, seu Firmino Scamosson, macellario domini nostri pape pro ipso in deduccionem eorum in quibus pro carnibus pro provisione palacii domini nostri prefati sibi tenebatur . . . . . II^{C} XXXX f. Ca.

30. Item domino Andree, compratori predicto, pro expensis factis et fiendis in coquinis palacii domini nostri pape, centum octoginta novem florenos currentes, valent . . . . . CLI f. Ca. VI ss.

31. Item solvit dominus Didacus predictus Avinione in palacio apostolico pro coquina, silicet domino Johanni de Claromonte, emptori cibariorum coquine palacii apostolici Avinionis, pro complemento expensarum per eum in dicta coquina factarum in mense julii preterito: oc-

toginta duo florenos currentes VI gross. III dr. Item pro expensis factis et fiendis in mense presenti: quinqueginta florenos currentes, valent . . . . . CVI f. Ca. III dr.

32. Summa totalis dicto mense augusti soluta pro coquinis predictis est: . . . . . IIII^{C} XCVII f. Ca. VI ss. III dr.

33. Item pro panataria solvit prefatus dominus Thesaurarius, videlicet Jaufredo Huberti, fornerio seu pancoterio palacii domini nostri pape, pro resta compoti pro parte Camere apostolice cum eo hodie finiti de toto pane et aliis per eum in suo officio ministratis pro provisione palacii apostolici seu domini nostri pape a mense novembris proximo preterito usque ad primam diem presentis mensis augusti. . . . . XXXXVI f. Ca. XX ss.

34. Item eidem Jaufredo Huberti, domini nostri pape fornerio, pro provisione grani noviter fienda pro palacio domini nostri pape in deduccionem que sibi debentur de pane per eum ministrato in mense presenti in dicto palacio et qui de cetero administrabitur . . . . . IIII^{C} LIII f. Ca. X ss.

35. Summa totalis dicto mense augusti soluta pro panataria predicta est: . . . . . V^{C} f. Ca.

36. Item pro buticularia solvit prefatus dominus Thesaurarius, videlicet domino Johanni Luppi Datiença, buticulario domini nostri pape, pro una bota vini albi per eum pro provisione palacii domini nostri pape empta . . . . . VIII f. Ca. VII ss. VI dr.

37. Item eidem domino Johanni Luppi, buticulario, pro LXXVI migerolis vini rubei, centum quadraginta duo f. currentes VI ss. VIII dr., valent . . . . . CXXII f. Ca. XVIII ss. VIII dr.

38. Item Raymundo Gali, buticulario palacii domini nostri pape, cui debebantur de resta expensarum per eum factarum in officio buticularie . . . . . XIII f. Ca. VIIII° ss. VIII dr.

39. Item pro buticularia solvit prefatus dominus Didacus, Avinione, videlicet Jacobo Morell, buticulario in palacio apostolico Avinione existenti, pro expensis per eum in suo officio factis a prima die aprilis preteriti citra et fiendis . . . . . LXIIII f. Ca.

40. Summa totalis dicto mense augusti soluta pro buticulariis predictis est: . . . . . II^{C} VIII° f. Ca. V ss. X dr.

41. Item pro marescalla solvit predictus dominus Thesaurarius, videlicet Tilmano de Coloma, clerico palafrenarie domini nostri pape, pro expensis suis et duodecim palafrenariorum et famulorum in servicio dicte palafrenarie existencium pro presenti mense augusti-. . . . . XXXIII f. Ca. IIII ss. VI dr.

42. Item pro ornamentis solvit prefatus dominus Thesaurarius, videlicet Henrrico Amoni, brondatori, in deduccionem XL f. januensium dari promissorum pro una mitra brodata quam fecit pro domino nostro papa . . . . . X f. Ca.

43. Item domino fratri Guillelmc de Peyrotis, sacriste capelle domini nostri pape, pro certis palmis de bocassino et una folrratura serica per eum emptis pro ponendo in una alba domini nostri pape et pro aliis expensis in quadam cedula per ipsum data designatis . . . . . XIII f. Ca. VIII ss. VI dr.

44. Item Ludovico de Frexineto pro quinquaginta uno palmis cum dimidio panni serici viridis pro casulla, tunica et tunicella pro domino nostro papa pro die sacre generalis in proximo preterito mense julii per ipsum Janue facte, ad racionem XXVI ss. monete januensis pro quolibet palmo et pro media cota seu veste aurivetati pro garnitura, tunice et tunicelle XX libre sunt in universo LXXXVI libre XIX ss. dicte monete januensis valent . . . . . LXVIII f. Ca. XVII ss.

45. Item Ludovico de Frexineto predicto pro una pecia seu panno de belluto rubeo pro aptando ornamenta que reparacione indigent in capella seu folrraria domini nostri pape . . . . . XX f. Ca.

46. Item eidem domino Ludovico de Frexeneto pro argento per eum empto pro faciendo una caxia pro crismariis domini nostri pape et pro factura eiusdem. . . . . IIII f. Ca. XII ss.

47. Summa totalis dicto mense augusti soluta pro ornamentis predictis est: . . . . . CXVII f. Ca. VII ss. VI dr.

48. Item pro operibus solvit prefatus dominus Thesaurarius, videlicet domino Johanni Garsie, directori operum palacii domini nostri pape, pro solvendis sarralleriis palacii predicti et certis magistris qui fecerunt iter de Sancto Francisco ad Castelletum et pro aliis necessitatibus sui officii . . . . . XXXX f. Ca.

49. Item domino Ludovico de Frexeneto, mercatori catalano, quos diversis vicibus et diebus ante adventum domini nostri pape Januam tradiderat domino Johanni Garsie predicto pro operibus fiendis in castelleto Janue et in conventu Fratrum minorum, ubi dominus noster prefatus hospitatur . . . . . III^{C} XXXXVIIII f. Ca. XVIII ss.

50. Item solvit predictus dominus Didacus, Avinione, pro operibus, videlicet Raymundo Bertrandi, castellano palacii apostolici Avinione, pro aliquibus operibus factis in dicto palacio . . . . . VII f. Ca. XVII ss.

51. Item domino Didaco Navarri, directori operis muri novi constructi supra rupem Avinione, pro expensis factis et fiendis in dicto opere . . . . . II^{C} f. Ca.

52. Summa totalis dicto mense augusti soluta pro operibus predictis est: . . . . . V^{C} LXXXVII f. Ca. V ss.

53. Item pro extraordinariis et cera solvit prefatus dominus Thesaurarius, videlicet Matheo de Murcia, cursori, qui portavit litteras de Florencia super negociis domini nostri pape . . . . . IIII f. Ca.

54. Item Martino Eximeni de Marchena, de palafrenaria domini nostri pape, ad partes suas redeunti, in adiutorium expensarum suarum . . . . . II f. Ca. VIII ss.

55. Item Johanni de Tudesco, qui ipsa die cum litteris domini nostri pape directis dominis archiepiscopis Auxitano et electo Cabilonensi eunti Parisius, pro suis expensis . . . . . XXV f. Ca.

56. Item domino Petro Garcesi, militi, pro suis neccessitatibus . . . . . XXXV f. Ca.

57. Item Bernardo Maestre, cursori, qui portavit litteras de Barchinone super negociis domini nostri pape . . . . . I f. Ca. XII ss.

58. Item Raymundo de Vilarovir, apotecario domini nostri pape, in deduccionem eorum que sibi debentur pro confeccionibus, medicinis et aliis in officio suo ministratis pro Camera et palacio prefati domini nostri . . . . . LXIIII f. Ca.

59. Item domino Guiguoni de Petra, quos dixit se plus expendisse quam stipendia sibi debita ut homini armorum ascendebant veniendo de Nicia ad Januam et dominum nostrum precedendo, asignando alogiamenta . . . . . XI f. Ca. VI ss.

60. Item domino Enrico, episcopo Electensi, cubiculario domini nostri pape, apud partes Alamanie eunti pro negociis domini nostri pape et Ecclesie . . . . . II f. Ca.

61. Item Johanni de Lines, panatario domini nostri pape, pro medicinis et aliis neccessitatibus Alfonsi de Mansiella, clerici dicte panaterie infirmi . . . . . VIII f. Ca.

62. Item domino Francisco Rovira, magistro vaxelle domini nostri pape, eunti Avinionem de mandato domini nostri pape, pro suis expensis . . . . . XXIIII f. Ca.

63. Item Johanni Gautioni, correrio domini nostri pape, eunti ad Torquiam ubi pro tunc morabatur dominus cardinalis de Flisco, cui dominus noster papa scribebat quod ad eum veniret, pro expensis suis VIII° grossos; et duobus aliis qui portaverunt litteras de Barchinone et de Avinione, VI grossos, sunt XIIII grossi Janue, valent . . . . . I f. . . . . I f. Ca. II ss. VI dr.

64. Item Guillelmo Clari, pro dando cuidam patrono qui in barca sua portavit de palacio Avinionis ad civitatem Janue magnum pannum de Atrebato cum ystoria Clodovei Regis francorum et aliqua pergamena magna, pro naulum . . . . . II f. Ca. VIII ss.

65. Item magistro Lazaro Martini de Bordalva, de mandato domini nostri pape Parisius eunti pro negociis suis et Ecclesie romane, pro emendo unum equum et pro suis expensis. . . . . LXXf. Ca.

66. Item Bartholomeo de Piemonte, cursori, qui in duobus diebus venit de Florencia cum litteris super negociis domini nostri pape . . . . . IIII^{or} f. Ca.

67. Item Ludovico de Altafulla, custodi prime porte ante cameram peramenti, qui de

mandato domini nostri pape et cum eius litteris ivit ad ducem Mediolani et comitem Papie, pro suis expensis . . . . . II f. Ca. XVIII ss.

68. Item Simoni de la Naia, restantes sibi ad solvendum ex illis XLVI f. currentibus et XXI ss. monete Avinionis, quos dixit se expendisse eundo de Nicia Avinionem cum tribus hominibus et tribus animalibus in VIIII diebus propter inundaciones aquarum et stando Avinione et redeundo Niciam cum sex hominibus et sex animalibus seu sommariis, portantibus certas raubas et bona domini nostri pape . . . . . XXI f. Ca. XV ss.

69 Item Johanni de Fabrica, cancellario domini Johannis de Ursinis et qui ex eius parte portavit domino nostro pape unam cupam argenti deauratam et unum anulum . . . . . LX f. Ca.

70. Item Raymundo de Baregia, fimiliari domini castellani Castri Soriani, qui venerat ad dominum nostrum papam cum litteris, pro suis expensis . . . . . XX f. Ca.

71. Item Jacobo Monanna, cursori, qui portavit litteras ex parte domini nostri pape Parisius dominis archiepiscopo Auxitano et electo Cabilonensi, in XIIII diebus et debet redire cum responsione . . . . . XXII f. Ca.

72. Item de mandato domini nostri pape domino Simoni Salvatoris eunti Florenciam et Romam super negociis dicti domini nostri et Ecclesie universalis, pro equis, expensis et aliis necessitatibus suis in dicto viagio supportandis . . . . . LXXVIIII f. Ca. X ss.

73. Item Parcivallo de Vivaldo, civi Janue, banquerio seu campsori domini nostri pape, quos dominus Simon Salvatoris predictus recepit in Florencia pro suis expensis et neccessitatibus . . . . . XXXI f. Ca. XV ss.

74. Item eidem domino Parcivallo de Vivaldo, pro uno cambio quingentorum florenorum Florencie per dominum Thesaurarium cum ipso facto ad racionem V f. pro centenario, cuius cambii litteram dictus dominus Simon Salvatoris secum Florenciam aportavit pro exponenda peccunia dicti cambii, si expediebat, iuxta certam formam per dominum nostrum papam sibi tradita . . . . . V^C XXV f. Ca.

75. Item domino Belloforti de Spinellis, de mandato domini nostri pape, qui eum mittit pro negociis suis et Ecclesie Florenciam et ad alias partes, pro suis expensis . . . . . C f. Ca.

76. Item domino Johanni Garsie, directorii operum palacii domini nostri pape, qui eos recepit pro neccessitatibus infirmitatis Johannis de Torquafello, clerici guarde vaxelle domini nostri pape . . . . . VIII f. Ca.

77. Item domino Augustino, episcopo Iteraniensis, quem dominus noster papa mittit Romam et ad alias partes Italie pro negociis suis et Ecclesie. . . . . L f. Ca.

78. Item domino Thome de Cocolibero, decretorum doctori, eunti cum dicto episcopo, quinquaginta f. Ca. et Guillelmo Ocello, notario, qui ivit cum eisdem, XX f. sunt . . . . . LXX f. Ca.

79. Item Jacobo Comte, cursori, qui ivit cum Philipo Camos ad civitatem Andeguavensem et reddit ab inde cum litteris responsionis ad dominum nostrum papam, restantes sibi ad solvendum. . . . . V f. Ca. XIIII ss.

80. Item domino Ludovico de Frexeneto, mercatori catalano, pro conducendo unum rampinum in quo dominus episcopus Iteranus et dominus Thomas de Cocolibero ducerentur Romam, ubi ire debebant pro negociis domini nostri pape et Ecclesie . . . . . LX f. Ca.

81. Item domino Johanni Romaní, cubicularío domini nostri pape, pro vadiis seu stipendiis suis VII dierum quibus plus stetit ultima vice qua venit Januam pro preparando cameras et alia neccessaria pro domino nostro papa . . . . . XVI f. Ca. XXIIII ss.

82. Item magistro Antonio de Albi, inquisitori Massillie . . . . . XX f. Ca.

83. Item nobili domino Antonio de Villanova, domino de Barenia, Senecensis diocesis, in deduccionem quinque milium f. auri current. Avinionis, de quibus fuerunt sibi facte certe assignaciones nunc traduntur sibi . . . . . V f. Ca.

84. Item domino episcopo Tarviensi et Bartholomeo Judicis, preposito Vintimiliensis, pro plus expensis per eos quam receptis in ambaxiata qua ex parte domini nostri pape fecerunt nuper ad marchionem Montis Ferrati, Facinum Canem et certos alios dominos . . . . . XXX f. Ca.

85. Item domino Guillelmo, episcopo Maraguatensi, nacione Anglico, pro suis expensis factis et fiendis ad racionem unius floreni currentis pro qualibet die, de quo dominus noster papa sibi provideri mandavit, ipso recipiente . . . . XXXX f. Ca.

86. Item Petro Johannis, de Castro Soriani venienti cum litteris ad dominum nostrum papam, notificatoriis recessus antipape de Urbe, pro suis expensis. . . . . XV f. Ca.

87. Item Nicholao, cursori, qui venit de partibus Rome cum litteris domino nostro et domino Francisco de Aranda directis, pro eius labore ipso recipiente . . . . VI . . . . VI f. Ca.

88. Item Martino Laurencii de Portugalia, cursori, qui portavit litteras ex parte domini Didaci Navarri, de Avinione, notificantes mortem domini cardinalis Florentini et nonnulla alia, pro labore suo . . . . III f. Ca.

89. Item Johanni Gaufinet, fusterio, quos expenderat pro faciendo aportari ligna, tabulas et bancas de castro Nicie usque ad barcam in qua debebant duci Januam . . . . XXVIII ss.

90. Item dominis abbati Sancti Facundi et Bartholomeo Fernandi, decano Zamorensi, qui mittuntur nuncii apostolici in Castellam super factis concernentibus unionem Ecclesie, cuilibet eorum quinquaginta f. Aragonie, valent . . . . LXX f. Ca.

91. Item domino Petro Conill, qui mittitur ad collectores Provincie et Lugduni et certos alios pro peccuniis ab eis recuperandis et super aliquibus aliis negociis Camere apostolice, pro eius expensis. . . . . XXXII f. Ca.

92. Item Navi de Sena, cursori, qui venit ad dominum Franciscum de Aranda, de Florencia cum litteris super negociis Ecclesie . . . . IIII^or^ f. Ca.

93. Item Guichardo de Basqui, patri Bartoldi de Basqui, domini nostri pape familiaris, redeunti ad partes patrimonii Ecclesie Romane in partibus Tuscie, pro expensis quas Janue fecit in adiutorium earum quas facturus est in itinere . . . . XXXIII f. Ca.

94. Item domino Jacobo Egidii, canonico Burgensi, eunti ad partes Castelle pro negociis domini nostri pape, pro expensis suis et cuiusdam scutiferi domini Johannis Martini de Luna . . . . XXXV f. Ca.

95. Item domino Michaeli Falconis, rectori de Sóller et Simoni de la Naia, euntibus de mandato domini nostri pape ad civitatem Astensem super adventu domini regis Ludovici necnon Volandre, equitatori, eunti cum ipsis, pro eorum expensis. . . . . XXVI f. Ca.

96. Item cuidam fratri minori venienti de Jherosolima de mandato domini nostri pape in adiutorium expensarum suarum. . . . . II f. Ca. XII ss.

97. Item Alfonso de Leon, cursori, portanti litteras ex parte domini nostri pape Avinione . . . . I f. Ca.

98. Item domino Ludovico de Frexeneto, mercatori, quos dixit se expendisse in provisione Dominici Ramon, clerici de panateria, qui venit de Nicia Januam cum dicto Ludovico, pro provisionibus pro domino nostro papa faciendis et conservandis et duorum equorum palafrenarie . . . . XXX'I f. Ca. XXIIII ss.

99. Item domino Ludovico de Frexeneto predicto, pro duabus canis et sex palmis panni de Guamellin iam tonsi seu parati, empti per eum empto pro una cota cum suo capucio pro domino Francisco Daranda, donato Porte Celi . . . . XII f. Ca. XXIIII ss.

100. Item eidem Ludovico de Frexeneto, mercatori, pro uno costali de cera per eum empto et dato Gerardo Petri, clerico de officio cere . . . . LXIII f. Ca.

101. Item eidem Ludovico de Frexeneto pro quatordecim quintalibus et XXVI libris cere, de quibus deductis tara et duabus libris pro centenario restarunt, quas recepit Gerardus Petri predictus, II^M^ XCVI libre et tres uncie que ad racionem XI librarum januensium pro centenario, sunt ducente triginta libre monete januensis et XI ss. IIII d., valent . . . . CLXXXIIII f. Ca. XIIII ss.

102. Item eidem domino Ludovico de Frexeneto, quos dixit se expendisse in provisionibus sequentibus quas fecit pro palacio domini nostri pape in civitate Janue, ante adventum eiusdem domini nostri ad dictam civitatem, tam pro certis minis frumenti per ipsum emptis et fornerio prefati domini nostri tradit pro vinis albis et claretis et pro certis quintalibus lignorum, quam eciam pro annona, ordeo et feno pro provisione palafrenarie prefati domini nostri eciam pro certa summa sacorum de canemacio empta ad opus dictarum provisionum ut clarius et extensius

apparet in libris Thesaurarie in summis peccuniarum ibidem expressatis et contentis. Que quidem summe peccuniarum, per dictum dominum Ludovicum, sic ut premititur expensarum, in simul coadunate ascendunt in universo ad tres mille ducentas octoaginta et sex libras XVIIII ss. et VI d. dicte monete januensis. De quibus, deductis mille florenis currentis et quingentis scutis auri de Francia per ipsum Nicie receptis per dictum Ludovicum de Frexeneto, qui sunt scripti in datis et expensis sub X die mensis marcii proxime preteriti et VII f. Ca. et tribus ss. monete Avinione, qui superfuerunt de octavaginta quinque f. Ca. dicto Ludovico traditis pro solvendo Antonio Spindola, mercatori januensi, qui eciam LXXXV f. sunt scripti X^{a} die dicti mensis marcii, deductis eciam quingentis florenis currentis, missis de Nicia dicto Ludovico qui sunt superius scripti sub II^{a} die mensis aprilis proxime preteriti, que quidem peccunie deducte summa capiunt duarum milium ducentarum XVII librarum et VI d. monete januensis, remanent debite que fuerunt solute prefato Ludovico de Frexeneto, mille sexaginta novem libras XIII ss. VI d. monete januensis, que ad racionem XXV ss. eiusdem monete januensis pro f. Ca., valent . . . . . VIII^{C} LV f. Ca. XXIII ss. I d.

103. Item solvit predictus dominus Didacus Avinione, pro extraordinariis et cera, videlicet Johanni de Villacadi, custodi orti seu jardini palacii apostolici Avinione, pro suis stipendis mensium junii et julii predictorum . . . . . I f. Ca. XVIII ss.

104. Item domino Francisco de Sancto Clemente, militi antiquo, pro presenti mense . . . . . II f. Ca.

105. Item Nicolao de Hubanco, litterarum apostolicarum scriptori, ut procuratori executorum testamenti ac heredis in parte domini Ricardi de Bonssanulla, quondam, magistri capelle domini nostri pape, pro complendis clausulis et ordinacionibus testamenti eiusdem domini Ricardi et hoc de mandato domini Thesaurarii, ipso Nicolao recipiente. . . . . V^{C} f. Ca.

106. Item Laurencio Ispano, nuncio pedestri, qui cum litteris domini Didaci Navarri super morte domini cardinalis Florentini, in diebus VII debet intrare Januam, pro eius expensis . . . . . III f. Ca. VI ss.

107. Item Antonio de Sanctis, nuncio pedestri, qui cum litteris domini Thesaurarii venit in VII diebus de Janua Avinionem . . . . . III f. Ca. VI ss.

108. Item Guillelmo Gual, existenti in palacio apostolico Avinione, pro expensis per eum factis durante infirmitate sua, tam in medicis et medecinis et aliis neccessitatibus suis . . . . . IIII^{or} f. Ca.

109. Item Andree de Tieri, mercatori Avinionensi, pro complemento tocius cere ab eo recepte pro domino nostro papa usque ad diem XXV^{am} febroarii anni Domini millesimi $CCCC^{i}$ IIII^{i}, ducenti decem floreni currentes, XV solidi; domino Hugone de Sadone, cive, centum decem floreni currentes, XV solidi. Et Martino Peramperati, campsori Avinione, centum floreni currentes, pro ipso Andrea recipiente, valent . . . . . CLXVIII f. Ca. XV ss.

110. Item Francisco Dast, nuncio pedestri, qui cum litteris domini Lascurrensis ivit ad collectorem Tholosanum, pro eius salario. . . . . III f. Ca. VI ss.

111. Item Bernardo Maestre, qui cum litteris domini nostri pape venit in VII diebus de Janua usque Avinionem ad dominum Lascurrensis, pro complemento sui laboris. . . . . I f. Ca. VI ss.

112. Item Vidaleto Boneti, nuncio pedestri, qui cum litteris domini Lascurrensis ivit ad Thesaurarium Vanayssini, in Provincia existente. . . . . XII ss.

113. Summa totalis dicto mense augusti soluta pro extraordinariis et cera predictis est:. . . . . IIII^{M} VII^{C} XXVIII f. Ca. XXVI ss. VII d.

114. Item pro vadiis ordinariis solvit prefatus dominus Thesaurarius, videlicet domino Bufillo Brancacii, domini nostri pape marescallo, pro stipendiis suis presentis mensis augusti . . . . . C f. Ca.

115. Item domino Petro Ruphi, judici curie menescalli, pro stipendiis presentis mensis augusti pro se ipso et pro notario, pro undecim servientibus, incluso precone, et pro capitaneo dictorum serviencium dicto domino Petro, pro se et aliis recipiente . . . . . LXXI f. Ca. VI ss.

116. Item Johanni Banqueti, cerrallerio palacii domini nostri pape, pro stipendiis mensis julii proxime preteriti, ad racionem trium florenorum currentium cum dimidio pro mense . . . . . II f. Ca. XXIIII ss.

117. Item Bartholomeo Chavati, ad racionem VI f. Ca. et Johanni Gaufinet, fustariis domini nostre pape, ad racionem V f. current. pro mense, pro stipendiis ipsorum mensis julii pro-

xime preteriti . . . . . X f. Ca.

118. Item Petro lo Boucher et IIII^{or} aliis coquis comunis coquine palacii domini nostri pape et duobus famulis ipsius coquine, pro ipsorum stipendis mensium junii et julii . . . . . XXI f. Ca. XVIII ss.

119. Item Johanni Fabri, lavatori roquetorum et aliorum pannorum de lino domini nostri pape, pro stipendiis suis mensis julii proxime preteriti, unum scutum et in deduccionem sibi debitorum aliud scutum et tres grossi pro oneribus, monete januensis, valent . . . . . II f. Ca. XVI ss.

120. Item magistro Laurencio, medico domini nostri pape, pro parte stipendii sibi pro anno debiti, ad racionem III^{C} f. current. in anno, videlicet pro mensibus aprilis, maii, junii et julii proxime preteritorum . . . . . LXXX f. Ca.

121. Item Bartholomeo Martini, brondatori domini nostri pape, pro vadiis suis presentis mensis augusti . . . . . V f. Ca.

122. Item dominis Johanni Rogerii et Johanni de Bosco, cantoribus capelle domini nostri pape, pro stipendiis ipsorum et decem aliorum capellanorum predicte capelle et duobus clericis integris eiusdem capelle, pro LVI diebus qui inceperunt XIII die mensis junii proxime preteriti, necnon Andree de Tho, stipendia XLIX dierum et Nicolay Baucherii, XLVIII dierum et Raymundi XXXI dierum, capellanorum noviter receptorum, ad racionem VI ss. VI dr. Vienne, pro quolibet capellano integro in die et V ss. II dr., cum picta Vienne pro quolibet predictorum duorum clericorum quolibet die cum novem f. Ca. et VI ss. VIII dr. monete Avinione qui fuerunt traditi Gerardo Gerardi, magistri capelle locumtenenti pro viribus ipsius capelle dictis Johanni Rogerii et Johanne de Bosco, pro ipsis et aliis recipiente . . . . . II^{C} LXXI f. Ca. XXVIIII ss. VI d.

123. Item solvit predictus dominus Didacus Avinione, pro vadiis ordinariis et extraordinariis, videlicet Jacobo de Bierlas, soldano Romane Curie, pro eius vadiis dictorum mensium junii et julii, racione sui officii soldanie . . . . . XXVIII f. Ca.

124. Summa totalis dicto mense augusti pro vadiis ordinariis et extraordinariis est: . . . . . V^{C} XCIII f. Ca. III ss. VI d.

125. Item pro guerra solvit prefatus dominus Thesaurarius, videlicet Gualcerando Marqueti, comiti, Johanni de Lavanera, scribe Gualee Barchinone domini nostri pape, pro quinquaginta quintalibus et LXXVIII libris biscotti per ipsos empti, pro provisione churme dicte Gualee. . . . . LX f. Ca. XIIII ss. VIII d.

126. Item Michaeli Romani, solutori stipendiorum gencium armorum, pro stipendio presentis mensis augusti integre soluto: centum triginta et sex hominibus armorum et quadraginta octo ballistariis domino nostro in civitate Janue servientibus, videlicet sexdecim hominibus armorum de comitiva nobilis domini Johannis de Luna et decem cum domino Dalbespin, milite; sex cum domino Garsia Luppi de Sessé, milite; quatuor domino Gilaberto de Pròxida, milite. Et tribus domino Oliverio de Gleu apud portum Lihorne cum domino Gubernatore nunc existentibus et aliis tribus domini de Venterolio, absentis; quinque cum domino de Viens. Et quatuor cum Eximino Luppi Dambum ac tribus cum domino Petro Dortafà, milite; ac tribus cum domino fratre Aznario Darbe, milite, et aliis tribus cum domino Johanne Bravo, milite. Et septem cum Bastardo de Pinós et sex cum fratre Guillelmo Gruelli, milite et duobus domini fratris Antonii Balart, militis, nunc absentis et domino de Rocacorba et Johanni de Soria, eius socio, et quinquaginta novem aliis hominibus armorum in libris Thesaurarie nominatis, quorum cuilibet fuerunt soluti XV franci pro stipendio presentis mensis augusti, ultra quos eciam fuerunt soluti dominis Dalbespin et de Viens pro eorum avantagio, XXIX francos, et trompete capitanei, VIII francos. Cuilibet vero quadraginta octo ballistariorum fuerunt soluti quinque franci et ulterius Guntisalvo, eorum capitaneo, pro ipsius avantagio, quinque franci, et Bernardo Peres, unus francus pro eius avantagio; fuerunt eciam soluti sex aliis ballistariis, qui de novo fuerunt recepti VIII^{a} die presentis mensis, pro XXII diebus eiusdem mensis, XXII franci. Cuilibet autem quatuor custodum secunde porte palacii, videlicet Antonio Nicolay, Bernardo Porta, Guillelmo Mercatori et Ludovico de Altafulla, fuerunt soluti pro eorum stipendiis presentis mensis augusti, tres franci cum dimidio. Quibus quidem militibus, nobilibus et gentibus armorum ac ballestariis, quatuor custodibus et trompete predictis, cum dictis avantagiis et augmentis, fuerunt soluti per manus predicti Michaelis Romani ut lacius constat per diffiniciones per quemlibet ipso-

rum factas et concessas in scutis et aliis diversis monetis ad racionem XXV ss. monete januensis pro quolibet franco: duo mille quadringenti et novem franci, valent . . . . . II^{M} IIII^{C} VIIII f. Ca.

127. Item Johanni Lobet, uni ex duodecim ballistariis qui sunt in custodia Castelleti, quorum duodecimus fuit receptus VIIII^{a} die presentis mensis augusti, pro eorum augmento ad racionem medii franci pro quolibet in mense . . . . . V f. Ca. XXVI ss.

128. Item Johanni de Lavanera, scribe Gualee domini nostri pape, dicte Barchinone, pro provisione sua et comitis et aliorum XVIII hominum dicte Gualee, quibus de mandato domini nostri pape providetur quolibet mense, pro uno mense incipiente XVII die presentis mensis, ipso Johanne pro se et alios recipiente . . . . . XL f. Ca.

129. Item eidem Johanni de Lavanera, scribe Gualee Barchinone predicte, pro LXXVIII quintalibus et septem libris cum dimidia panis biscocti, pro provisione churme dicte Gualee, pro complemento CXX quintalium ponderis Barchinone, que habere debebant pro mense augusti, ad racionem XXXI ss. monete januensis pro quintali, valent . . . . . LXXXXV f. Ca. XXIII ss. VI d.

130. Item solvit predictus dominus Didacus Avinione pro guerra, silicet Francisco Canespleda, homini armorum, pro eius stipendiis duorum mensium finitorum die XXIIII mensis julii proxime preteritit: VIII f. Ca. Et Johanni Roser, pro mensibus junii et julii preteritis: VIII f. Ca. Et Raymundo Dalmacii pro mense julii tantum, IIII^{or} f. Ca. Et Martino Sancii de Oblitas, pro mensibus junii et julii predictis, X f. Ca., ipsis principaliter recipientibus . . . . . XXX f. Ca.

131. Item Jacobo Poncii, cirurgico, pro stipendiis eius mensium aprilis, maii, junii et julii preteritorum, ad racionem quinque florenorum Camere pro quolibet mense, ipso recipiente . . . . . XX f. Ca.

132. Item Jaqueto de Lonchinis, fabro, existenti in palacio apostolico Avinione, pro eius stipendiis mensium junii et julii preteritorum . . . . . III f. Ca. VI ss.

133. Item Martino de Termes, homini armorum existenti in palacio apostolico Avinione, pro eius stipendiis unius mensis finiti die VI presentis mensis . . . . . IIII^{or} f. Ca.

134. Item Berenguario Boyl, capitaneo turris pontis Avinione, pro domino nostro papa, pro eius stipendiis et suarum gencium de presenti mense; Guillelmo Montisalbi, ballistario dicte turris, pro eo recipiente . . . . . XXXXVIII f. Ca.

135. Item Bernardo Jordani, fustario existenti in palacio predicto, pro eius stipendiis duorum mensium finitorum die III^{a} presentis mensis . . . . . VII f. Ca. VI ss.

136. Item Andree Ferrarii, molinerio existenti in dicto palacio, pro eius stipendiis quatuor mensium finiendorum XV presentis mensis, ad racionem quinquaginta francorum pro uno anno, incepto die XV mensis aprilis proxime preteriti, ipso recipiente. . . . . XVI f. Ca. XX ss.

137. Item vicecomiti de Evolo, capitaneo palacii apostolici Avinione pro domino nostro papa, pro eius stipendiis unius mensis, finiendi die XV mensis septembris venturi, pro ducentis florenis Aragonie . . . . . CXLIII f. Ca. X ss.

138. Summa totalis dicto mense augusti soluta pro guerra predicta est: . . . . . II^{M} II^{M} VIII^{C} LXXXIII f. Ca. XVI ss. II d.

139. Item pro scripturis solvit prefatus dominus Thesaurarius, videlicet Johanni Platabourse, scriptori librorum domini nostri pape, pro expensis suis mensis julii proxime preteriti . . . . . IIII^{or} f. Ca. XIX ss. VI d.

140. Summa universalis omnium expensarum factarum et solutarum in predicto mense augusti, tam per dictum reverendum dominum Thesaurarium in Janua quam per dictum Didacum in Avinione receptorem omnibus monetis ad florenos Camere reductis, est: . . . . . VIIII^{M} CLIII f. Ca. IIII ss. X d.

141. Facta autem deduccione de expensis ad receptas supradictas constat quod excedunt expense plusquam recepte et debentur per Cameram reverendo domino Thesaurario et domino Receptori predictis, pro plus expensis quam receptis in dicto mense, videlicet. . . . . Mille VIIII^{C} V f. Ca. XI ss. VIII d.

142. Aprobatum. Camerarius.

ÍNDEX DE NOMS PERSONALS I DE LLOCS

AGUSTÍ, SANT, orde, 7

AIMERIC, abat del monestir de Pasalmodi (Nimes), 14

ALBI, ANTONI D', inquisidor de Marsella, 82

ALEMANYA, 60

ALET (Aude), bisbe; cf. BAYLER, HENRI

ALGUER, L'església de Sant Miquel, 19

ALTAFULLA, LLUÍS, custodi de la primera porta del palau, 67; de la segona porta del palau, 126.

ALTARIBA, CHRISTIAN, bisbe de Tarba, 84

AMONI, ENRICO, brodador, 42

ANGERS (Maine-et-Lore) 79

ANGLATERRA, 8

ANTONI, fra, abat del monestir de Vilabertran (Girona), 7

ARAGÓ, 20; moneda, 10, 22, 90, 137

ARANDA, FRANCISCO DE, 87, 92; donat de Portaceli, 99

ARLE DE ROVENÇA, arquebisbat, 13

ARMANYAC, JEAN, arquebisbe d'Auch, 55, 71

ASTI, 11, 95

AUCH (Gèrs), bisbat, 5; arquebisbe, cf. ARMANYAC, JEAN

AVINYÓ, 5, 23, 27, 31, 39, 50, 62, 63, 68, 88, 97, 103, 107, 109, 111, 123, 130, 140; moneda, 14, 19, 68, 83, 102, 122; palau, 31, 50, 64, 103, 108, 132, 133, 137; pont, 134; riu, 51

BALART, ANTONI, cavaller, 126

BANQUET, JOAN, serraller del palau del papa, 116

BARCELONA, 20, 21, 57, 63; canonge, 20, 21, 24; galera, 125, 128, 129; pes, 129

BAREGIA, RAMON, familiar del castellà de "Castri Soriani", 70

BARRÈME, Senyor de, cf. VILANOVA, ANTONI

BASQUI, BARTOLDO, familiar del papa, 93

BASQUI, GUICHARDO, 93

BAUCHER, NICOLAU, capellà, 122

BAYLER, HENRI, bisbe d'Alet i cambrer privat del papa, 60

BENET, SANT, orde, 5, 14

BENET XIII, 1

BERTRAN, RAMON, castellà del palau apostòlic d'Avinyó, 50

BIERLAS, JAUME, soldat de la Cúria romana, 123

BOÏL, BERENGUER, capità de la torre del pont d'Avinyó, 134

BONET, VIDALET, nunci pedestre, 112

BONSANULLA, RICARD, mestre de capella del papa, 105

BOSC, JOAN, cantor de capella del papa, 122

BOUCHER, PERE, cuiner del papa, 118

BRANCACI, BUFFILLO, mariscal del papa, 114

BRAVO, JOAN, cavaller, 126

BURÇAT, ANDREU, comprador, 29, 30

BURGOS, canonge, 94

CALATAIUD, arxiprestat, 22

CAMOS, FELIP, correu, 79

CANESPLEDA, FRANCESC, home armat, 130

CARPENTRÀS (Vaiclusa), 13

CASTELLA, regne, 90, 94

CASTRI SORIANI, 70, 86

CHÂLON-SUR-SAÔNE (Saône-et-Loire), bisbe electe de, 55, 71

CHAVATI, BARTOLOMEU, fuster del papa, 117

CISTER, orde, 2, 4

CLARAMUNT, JOAN, comprador del palau d'Avinyó, 31

CLARI, GUGLIELMO, 64

CLIMENT, FRANCESC, bisbe de Mallorca i tresorer del papa, 1, 13, 14

CLODOVEU, rei dels francs, 64

COLOMA, TILMANO, clergue palafrener del papa, 41

COMTE, JAUME, correu, 79

CONILL, PERE, 91

CORSINI, PIETRO, bisbe Portuense i carde-

nal de Florència, 16, 88, 106

COTLLIURE, TOMÀS de, doctor en drets, 78, 80

DALBESPIN, cavaller, 126

DALMAU, RAMON, home armat, 130

DARBE, AZNAR, cavaller, 126

DAST, FRANCESC, nunci pedestre, 110

DELIFRANCHI, NICCOLO, mercader, 21

DORTAFA, PEDRO, cavaller, 126

EMANARDI, GIACOMO, vicari de l'església de Sant Miquel de l'Alguer, 19

EVOLI, escomte, 137

FABREGA, GIOVANNI, canceller de Giovanni d'Orsini, 69

FABRI, JOAN, rentador de roquets del papa, 119

FACINO CANE, 84

FALCÓ, MIQUEL, rector de Sóller, 95

FERNÁNDEZ, BARTOLOMÉ, degà de Zamora, 90

FERRER, ANDREU, moliner del palau d'Avinyó, 136

FLISCO, cardenal de, 63

FLORÈNCIA, 53, 66, 72-75, 92; cardenal, cf. CORSINI, PIERO; moneda, 74

FORT, BERNAT, registrador de lletres apostòliques, 18

FRANÇA, moneda, 19, 25, 102

FREIXENET, LLUÍS, mercader, 44-46, 49, 80, 98-102

GALÍ, RAMON, botellier del palau d'Avinyó, 38

GARCÉS, PEDRO, cavaller, 56

GARCIA, JOAN, director de les obres del palau, 48, 49, 76

GAUFINET, JOAN, fuster del papa, 89

GÈNOVA, 20, 21, 27, 44, 59, 64, 73, 81, 89, 93, 98, 102, 106, 107, 111, 126, 140; castellet, 48, 49, 127; moneda, 44, 63; Sant Francesc, 48, 49

GERARD, BARTOMEU, mercader de Carpentràs, 13

GERARD, GUERAU, mestre de capella, 122

GERARD, PERE, cardenal de Lo Puèg, 12

GIL, JACOBO, canonge de Burgos, 94

GIRONA, bisbat, 7

GLEU, OLIVER, cavaller, 126

GODÓ, JOAN, correu, 63

GONÇAL, capità de gent armada, 126

GRUELL, GUILLEM, cavaller, 126

GUAL, GUILLEM, 108

"GUILLELMUS", bisbe "Maragatensis", 85

GUILLAUME, abat del monestir de Mortemer (Rouen), 2

HISPANO, LORENZO, nunci pedestre, 106

HUBANCO, NICOLAU, escrivà de lletres apostòliques, 105

HUBERT, JOFRE, forner del palau del papa, 33, 34

ITÀLIA, 77

JERUSALEM, 96

JIMÉNEZ DE MARCHENA, MARTÍN, palafrener del papa, 54

JOAN, PERE, correu, 86

JORDÀ, BERNAT, fuster del palau, 135

JUTGE, BARTOMEU, prepòsit de Ventimiglia, 84

LASTURRENE, 110-112

LAVAUR (Llenguadoc), bisbe, cf. MAUMONT, BERTRAND

LEÓN, ALFONSO de, correu, 97

LIORNA, port, 126

LINES, JOAN, forner del papa, 61

LIÓ, 91

LLAVANERA, JOAN, escrivà de la galera "Barcelona", 125, 128, 129

LLOBET, JOAN, ballester, 127

LLUÍS, rei, 95

LOBA, JULIÁN, arxiprest de Calatalud i rebedor general dels diners de la Cambra apostòlica, 1, 22, 23

LONCHINI, JAQUETO, obrer, 132

LOPE DE SESE, GARCÍA, cavaller, 126

LÓPEZ DE ATIENZA, JUAN, botellier del papa, 36, 37

LÓPEZ DAMBUN, GIMENO, cavaller, 126

LORENZO, metge del papa, 120

LORENZO DE PORTUGAL, MARTÍN, correu, 88

LUNA, JUAN, cavaller, 126

MALABAYLA, ANTONIO, mercader d'Asti, 11

MALABAYLA, GIORGIO, mercader d'Asti, 11

MALABAYLA, MANUELE, mercader d'Asti, 11

MALABAYLA, VASINO, mercader d'Asti, 11

MALLORCA, bisbe, cf. CLIMENT, FRANCESC

MANSIELLA, ALFONSO, clergue de la forneria del papa, 61

MANSO, JOAN, canonge d'Avinyó, 12

MANIMI, JOAN, escrivà de lletres apostòliques, 10

MARQUET, GALCERAN, comte, 125

MARSELLA, inquisidor, cf. ALBI, ANTONI

MARTÍ, BARTOMEU, brodador, 121

MARTÍ, JOAN, llicenciat en lleis i canonge i col.lector apostòlic de Narbona, 25

MARTÍN DE BORDALVA, LÁZARO, mestre, 65

MARTÍN DE LUNA, JUAN, 94

MAUMONT, BERTRAND, bisbe de Lavaur, 12

MERCADER, GUILLEM, custodi de la segona porta del palau, 126

MESTRE, BERNAT, correu, 57, 111

MILÀ, duc, 67

MONANNA, GIACOMO, correu, 71

MONTACH, PIERRE, cambrer del cardenal de Lo Puèg, 12

MONTBLANC, GUILLEM, ballester de la torre del pont d'Avinyó, 134

MONTFERRAT, marquès, 84

MORELL,JAUME, boteller del palau apostòlic d'Avinyó, 39

MORTEMER, monestir del Cister al bisbat de Rouen, cf. GUILLAUME

MÚRCIA, MATEU de, correu, 53

NAIA, SIMÓ de la, 68, 95

NARBONA, 25

NAVARRO, DIEGO, rebedor dels diners de la Cambra Apostòlica a Avinyó, 5, 12, 23, 27, 31, 39, 50, 88, 103, 106, 123, 130, 140

NAVARRO, DIEGO, director de les obres al mur del riu d'Avinyó, 51

NEGRONE, ANTONIO, banquer i ciutadà de Gènova, 20

NEGRONE, BENEDETTO, mercader de Gènova, 21

NICOLAU, correu, 87

NICOLAU, ANTONI, custodi de la segona porta del palau, 126

NIÇA, 59, 68, 89, 98, 102

NIMES (Gard), bisbat, 14

OCELL, GUILLEM, notari, 78

ORSINI, GIOVANNI, 69

PARÍS, 55, 65, 71

PAVIA, comte, 67

PERAMPERATI, MARTINO, banquer d'Avinyó, 109

PETRUS, abat del monestir de Psalmodi (Nimes), 14

PERES, BERNAT, cavaller, 126

PESSAN, monestir de l'orde de Sant Benet al bisbat d'Auch, cf. VITALIS

PETRA, GUIDO, 59

PEYROT, GUILLEM, sagristà de la capella papa, 43

PIEMONTE, BARTOMEU, correu, 66

PINÓS, BASTARD DE, cavaller, 126

PLATABOURSE, JEAN, escrivà de llibres del papa, 139

POLHERI, JACOBO, clergue de la Cambra Apostòlica, 13

PONÇ, JAUME, metge, 130

PORTA, BERNAT, custodi de la segona porta del palau, 126

PORTACELI, cartolxa, cf. ARANDA, FRANCISCO

PORTUENSE, cardenal bisbe, CORSINI, PIETRO

PRATS, SIMÓ, canonge de Barcelona i collector apostòlic a Provença, 24

PRÒIXIDA, GILABERT DE, cavaller, 126

PROVENÇA, 24, 91, 112

PSALMODI, monestir de l'orde de Sant Benet

al bisbat de Nimes, cf. AIMERIC
PUÈG, LO, cardenal, cf. GERARD, PERE

RAMON, capellà, 122
RAMON DOMÈNEC, clergue del forn, 98
REGASSOL, PERE, canonge de Barcelona i sots-col.lector general d'Aragó, 20, 21
REIMS, 23
ROCACORBA, senyor, 126
ROGER, JOAN, cantor de la capella papal, 122
ROMA, 72, 77, 80, 87
ROMÀ, JOAN, cambrer privat del papa, 81
ROMÀ, MIQUEL, pagador dels sous de la gent armada, 126
ROSER, JOAN, home armat, 130
ROUEN, BISBAT, 2
ROVIRA, FRANCESC, mestre de vaixella del papa, 62
RUF, PERE, jutge de la cúria del mariscal, 115

SADONA, UGO, 109
SALVADOR' SIMÓ, 72-74
SAN FACUNDO, abat, 90
SAN GEMINO, AGOSTINO, bisbe de Terni, 77, 80
SANT AGUSTÍ, orde, 7
SANT BENET, orde, 5, 14
SANTCLIMENT, FRANCESC, cavaller, 104
SANT JOAN DE LA PENYA, abat, 18
SANTS, ANTONI, nunci pedestre, 107
SANZ DE OBLITAS, MARTÍN, home armat, 130
SCAMOSSON, FERMIN, carnisser del papa, 29
SENA, NAVI, 92
SÉNEZ, B.- Alps, bisbat, 83
SÓLLER, rector, 95
SÒRIA, JOAN de cavaller, 126
SPINELLS, BELFORT, 75
SPINOLA, ANTONIO, mercader de Gênova, 102

TARASSONA, bisbat, 22
TARBA, bisbe, cf. ALTARIBA, CHRISTIAN
TERMES, MARTÍ, home d'armes, 133
TERNI, bisbe, cf. SAN GEMINO, AGOSTINO
THO, ANDREU, capellà, 122
TICIUS, 10
TIERI, ANDREU, mercader d'Avinyó, 109
TOLOSA (Llenguadoc), col.lector, 110
TORCASELL, JOAN, clergue guarda vaixella del papa, 76
TORRES (Sardenya), bisbat, 19
TUDESCO, JOAN, correu, 55
TURQUIA, 63

VENAISSÍ, comptat (Provença), tresorer, 112
VENTEROLI, 126
VENTIMIGLIA, 84
VIENA (Isère), moneda, 122; senyor, 126
VILABERTRAN, monestir de l'orde de Sant Agustí al bisbat de Girona, cf. ANTONI
VILANOVA, ANTONI, senyor de Barrême, (B-Alp 5), 83
VILAROVIR, RAMON, apotecari del papa, 58
VILLACADI, JOAN, jardiner del palau apostòlic, 103
VITALIS, abat del monestir de Pessan, 15
VITERBO, 25
VIVALDO, PARCIVALLO, banquer i ciutadà de Gènova, 73, 74
VOLANDRE, cavaller, 95

ZAMORA, degà, 90

LA BIBLIOTECA PAPAL DE PENÍSCOLA DESPRÉS DE BENET XIII (1423-1429)*

Contingut de la biblioteca de Benet XIII

Totes les biblioteques pontifícies tenen un fons primordialment eclesiàstic. Per això, no hi poden mancar el llibre per excel.lència, la *BÍBLIA*, amb els textos, concordances, comentaris, glosses, postil.les, figures, taules, etc.; les obres dels Sants Pares i altres autors eclesiàstics; les dels grans teòlegs escolàstics; obres de Dret Canònic, Dret Civil, cròniques, reculls de sermons, tota la vida espiritual i material de l'Església i dels Pontífexs. Vegem-ho, sinó, en el Catàleg de la Biblioteca del Papa Urbà V, del maig de 1369, publicat per Faucon;[1] el darrer catàleg de la biblioteca d'Avinyó, revisat i corregit per Martí d'Alpartil, que es conserva en el Manuscrit 6399 de la Biblioteca Nacional de Madrid, publicat i estudiat per Pasqual Galindo;[2] el catàleg de la gran Biblioteca del Castell de Peníscola, Mss. llatí 5150a de la Biblioteca Nacional de París, publicat també per Faucon,[3] i el Ms. 233 de la Biblioteca de Catalunya, que és el centre d'interès del nostre treball: "Copia inventarii librorum in libraria castri Paniscole... inventorum", escrit per Sellent a la mort del Papa Benet XIII, ocorreguda el 23 de maig de 1423.

---

* *Nota editorial.* Els inventaris de la biblioteca papal de Peníscola realitzats en morir Benet XIII el maig de 1423 i conservats a Barcelona, Biblioteca de Catalunya, mss 233 i 235, són publicats ara mateix dins "Arxiu de Textos Catalans Antics", 6 (1987), publicació que el lector farà bé de tenir present perquè completa aquest treball. Els números dels volums manuscrits pertanyents a la biblioteca del castell de Peníscola a l'hora del traspàs de Benet XIII, als quals l'autor fa constant referència, corresponen a la numeració que tenen en l'inventari de l'esmentat ms. 233, amb el detall, però, que, per constatacions o correccions efectuades amb motiu de l'edició, entre els volums números 428-605 i entre els 862-998, les xifres indicades en aquestes pàgines són una unitat més baixes que les de l'*Inventarium* editat; que, en canvi, les que van entre els mss. 1085 i 1393 són ací una unitat més alta que allí; i que, a partir del nostre número 1394, la numeració de l'inventari, d'acord amb la xifra dels volums reals, augmenta de manera que els nostres números 1394-1400 corresponen als 1393-1426 de la citada publicació, diferència de vint-i-quatre xifres que es manté fins al final (mss. núms. 1434 i 1460, respectivament). No cal dir que tant les afirmacions com les transcripcions d'aquest article són de l'exclusiva responsabilitat del seu autor.

Ultra les ja conegudes, hom pot trobar en les pàgines següents aquestes abreviatures:

F = Maurice FAUCON, *Initium inventarii librarie maioris castri Paniscole*, publicació corresponent a la nota 3 del present estudi.

G = Pascual GALINDO ROMEO, *Nova ordinatio librorum in maiori libraria sacri palatii Avinionis*, corresponent a la nota 2 d'aquest article.

S = Josep SERRANO i CALDERÓ, Josep PERARNAU i ESPELT, *Inventarium librorum in libraria castri Paniscole et in duobus cofris in camera Benedicti XIII post eius mortem inventorum*, dins "Arxiu de Textos Catalans Antics", 6 (1987), 49-183.

1. Maurice FAUCON, *La librairie des papes d'Avignon. Sa formation, sa composition, ses catalogues (1316-1420) d'après les registres de comptes et d'inventaires des Archives Vaticanes*, vol. I (Bibliothèque des Écoles Françaises d'Atènes et de Rome 43) (París 1886), 91-262.

2. Pascual GALINDO, *La biblioteca de Benedicto XIII (Don Pedro de Luna)*, dins "Universidad. Revista de cultura y vida universitaria", VI (1929), 733-840 (o 81-188 de l'extret).

3. Maurice FAUCON, *La librairie des papes d'Avignon. Sa formation, sa composition, ses catalogues (1316-1420) d'après les registres de comptes et d'inventaires des Archives Vaticanes.* Vol. II. *Appendices* (Bibliothèque des Écoles Françaises d'Atènes et de Rome 50) (París 1887), 43-151.

A) *Biblioteca eclesiàstica.*

Així en el fol. I trobem, numerades de l'1 al 55, "aliquae Bibliae et Concordanciae super ipsis".

En el fol. VI, núms. 56 al 83, "Libri rubei cum armis de rosis super Bibliam".

En el fol. VIII núms. 84 al 114, "pulchrae Bibliae et historiae scolasticae".

F. X^{V} núms. 109 al 127, "Libri sancti Thomae", total 19 obres, més el núm. 658: "Item tabula alphabetica super omnes tractatus sancti Thomae de Aquino", o sigui unes 20 obres de Sant Tomàs, totes referents a comentaris sobre la Bíblia, quan en el Catàleg del Papa Urbà V n'hi ha 95; en el catàleg de la Biblioteca Papal de Benet XIII a Avinyó, publicat per Galindo, 93; i en el "Inventarium majoris castri Paniscole", publicat per Faucon, uns 30; de manera que es van reduint els llibres de Teologia per a obrir les portes de la Biblioteca, pel Papa Benet XIII, a les obres de caràcter clàssic, com veurem més endavant.

Fol. XIII, núms. 203 al 322, "Libri sancti Augustini".

Fol. XXIX, núms. 323 al 343, "Libri sancti Ambrosii".

Fol. XXXI, núms. 344 al 371, "Libri sancti Jeronimi".

Fol. XXXIIII, núms. 372 al 420, "Libri sancti Gregorii".

Fol. XXXVIII, núms. 421 al 445, "Libri sancti Bernardi".

Fol. XLI, núms. 446 al 459, "Libri venerabilis Bedae".

Fol. XLII^{V}, núms. 460 al 466, "Libri Rabani".

Fol. XLIIII, núms. 467 al 473, "Libri Origenis".

Fol. XLV, núms. 474 al 481, "Libri Crisostomi".

Fol. XLVI, núms. 482 al 492, "Libri Ricardi et Hugonis de sancto Victore".

Fol. XLIX, núms. 493 al 542, "Libri diuersorum".

Fol. LIIII, núms. 543 al 597, "Libri sermonum".

Fol. LIX, núms. 598 al 810, "Libri Theologiae".

Fol. LXXV, núms. 811 al 818, "Libri Job".

Fol. LXXV^{V}, núms. 819 al 844, "Libri diuersorum".

Fol. LXXVIII, núms. 845 al 916, "Libri historiales".

B) *Biblioteca clàssica.*

El professor Pasqual Galindo, en la lliçó inaugural del curs 1929-30 de la Universitat de Saragossa, dedica l'apartat VIII: ***Benedicto XIII estudioso de la antigüedad clásica,***[4] a l'afecció de Benet XIII a l'estudi de les obres dels autors clàssics, principalment llatins, i a les relacions que tenia amb el filòleg francès Nicolas de Clamanges, el qual defineix Benet XIII com a "acutissimus et doctissimus, colligendorumque egregiorum librorum avidissimus" i ens conta el fet de l'obra de Plini que tenia l'amic Gonter Col, obra de la qual el bibliotecari del Papa féu treure còpies, amb exemplars de luxe, com el núm. 1406 del "nostre" catàleg.

Entre els llibres acoblats en Teologia hi ha els núms. 772 i 773 que són dues obres de Sèneca, l'autor clàssic predilecte del Papa Benet XIII. Llibres de Sèneca es trobaren en la cambra del Papa en el moment de la seva mort.

Fol. LXXXIIII, núms. 917 al 991, "Libri poetarum".

Del núms. 917 al 926 són llibres de Sèneca. El 927, un "Tullius, Tusculanarum quaestionum...". Els núms. 930 i 931, "Retorica Tullii", el 932, "Verrine Tullii"; el 942, "Extracciones librorum Tullii in uno volumine in quo sunt XV tractatus quorum primus est *De natura deorum,* ultimus *De amicitia...*" Llibres sobre Virgili: el 928, "Comentum Cernicii gramatici super libris Virgilii"; el 929, "Exposi-

4. Pascual GALINDO, *La biblioteca...* (cit. nota 2), 692-694 o 40-42, respectivament.

cio super dictis Virgilii et Eneydorum"; el 933, "Postilla Nicolay Traveti super Eneydos et Bucolicas Virgilii"; el 934, "Virgilius, Bucolicorum et Eneydorum". Llibres de i sobre Ovidi: els 935, 937, 938, 939. El 936, "Omerus in latino". El 940, "Marcianus cum comento Remigii". El 941, "Stacius, ad Xileydos". El 943, "Catonetus Teodoletus Maximinianus". El 944, "Oracius". El 945, "Claudianus". Els núms. 947 i 950, "Valerius Maximus". El 948, "Titus Livius". El 949, "Glosulae tragediarum". El 951, "Salustius Crispus". El 952, "Agelius, *De noctibus atticis*". El 953, "Comediae seu Columnarium". El 954, "Apuleyus". El 955, "Enodius *De sententiis*". El 956, "Cintillarum Poesis". El 957, "Macrobius, *De Saturnalibus*". El 958, "Salustius". El 959, "Quintus Rufus Cursius, *De gestis magni Alexandri*". El 960, "Pomponius, *De descriptione orbis* et Macrobius, *De saturnalibus*". El 961, "Quintilianus, *De causis*". El 962, "Marcianus Capella antiquissimus". El 963, "Normanicus Draco". El 964, "Lucanus glossatus". El 965, "Alanus, *De complanctu naturae*". El 966, "Moralitates super dictis poetarum". El 967, "Johannes Bocacii, *De montibus et silvis*". Els núms. 968, 969 i 970, "Opera Francisci Patrarche, *Bucolicum carmen* et *Rerum memorandarum*". Del 971 al 976, "Opera Boecii cum expositione et glosa Traveti, *De consolatione* et *De scolarium disciplina*". Del 977 al 980, "Cassiodorus". El 981, "Epistolae Petri de Vineis". Els núms. 982, 983 i 984, "Petrus Blesensis" "cum *Usaticis Civitatis Barchinonensis*, in latino". El 986, "Quintilianus, *De causis*". El 988, "Historia Alexandri in metro". El 989, "Troyanus". El 990, "Tabula de libris Boecii".

El Fol. LXXXIX és de lletra d'Antoni de Camps i descriu manuscrits que, en no trobar-se a l'*Inventari*, foren consignats en aquelx foli: són els núms. 991-1002 i són llibres de caràcter divers: "*Declamationes* Senecae, cum glosa Traveti; *Expositiones super Bibliam; Historiae ecclesiasticae;* sextus decimus liber *Reductorii moralis* Petri Bercorii; de diversis materiis; *Mamotretus;* liber Isaye glosatus; tabula dictorum sancti Thomae; *De institutis monachorum; Distinctiones* Mauricii; liber methafisices; nomina apostolorum et *Didascalicon* Hugonis de Sancto Victore".

En l'esmentat paràgraf de "Libri poetarum" trobem els autors llatins clàssics més apreciats de Benet XIII; no solament els de Sèneca, que era l'autor predilecte, sinó també els grans poetes Virgili, Ovidi i Horaci; els prosistes com Ciceró, Plini, Valeri Màxim i Juli Cèsar amb el *De bello gallico*.

Seguint el "nostre" Inventari, entrem en el paràgraf "Arcium. VI Domus" del fol. XC, on hi ha molts llibres de filosofia. Així, en el núm. 1003, els "Scripta sancti Thomae, *Super libros Eticorum* et *Politicorum* et scriptum Egidii de Roma, *Super libros Retoricorum*". El 1004, "*Comentum* Averrois". El 1005, "*Expositio* cum textu et quaestionibus *Super librum Eticorum Aristotelis*". El 1006, "*Philosophia Moralis* Aristotelis". El 1007, "Sentencia magistri Petri de Alvernia *Super libros Metaurorum Aristotelis*". Els núms. 1008, 1011, 1012, 1013, 1017, 1030, 1040, tots són llibres amb comentaris sobre obres d'Aristòtil. Sobre Averrois tenim els núms. 1015, 1018, 1019, i, per no seguir els números un per un, citarem els filòsofs Albert el Gran, Guillem d'Occam sobre Porfiri, Guillem de Cremona "*Super librum de animalibus* cum *Centiloquio* Tholomei" i Pere Hispà en el núm. 1029, *Cincategorematica;* Brito, núm. 1032, el "*Doctrinale* Alexandri de Villa Dei", el 1036, amb l'*Aritmètica* de Boeci, i altres de menys importància.

En el Fol. XCIIII va el paràgraf dedicat a l'astrologia i ocupa els núms. 1042 al 1051. Fem ressaltar els núms. 1042 i 1043, que són dos *Almanach Astrologiae*, el 1044, "liber *De Astronomia*"; el 1045, "liber *De indiciis stellarum*"; el 1046, "Liber Abanagel in vulgari castellano"; el 1047, "Elcationes Iune Albugaris"; el 1048, "Tabula et canones in montibus planetarum et in fine tractatus Isidori super eamdem materiam"; el 1049 i el 1050, "Tractatus Spherae".

Fol. XCV. "Libri Medicinae". N'hi ha tres exemplars: els núms. 1052, "Liber Gilberti, *De Medicina*", 1053, *De arte Cirurgiae*, i 1054, "Enoch, *De Medicina*".

Fol. XCVII. "Libri de ecclesia". Comprèn els números del 1055 al 1909. Hi ha 12 missals, núms. 1055 al 1066; 3 pontificals, núms. 1067 al 1069; breviaris, oficis de la Mare de Déu, dos de Sant Marçal, un calendari "novum generale", núm. 1078, leccionaris, martirologis i altres de caràcter litúrgic.

Fol. CI. "Libri de jure canonico". Comprèn els núms. 1091 fins al 1203, amb els llibres més importants de Dret Canònic i els més brillants comentaristes.

Fol. CX. "Libri de jure civili", núms. 1204 fins al 1251. Barrejats amb els llibres de dret civil, n'hi ha de dret canònic; a més el 1234 "*Cronica* Romani Pontificis Damassi"; el 1242 i el 1250 "Processus in causa Canonizationis domini Petri de Lucembo" i "Processus canonizationis in negotio domini Petri de Lucembor".

Fol. CXV. "Libri diversarum materiarum". Números del 1252 al 1393. Es poden remarcar el 1260, "*Comediae* Plauti poetae"; el 1265, "alius Francisci Patrarcha, *De vita solitaria*"; el 1298, "Franciscus Patracha"; el 1299, "Franciscus Patrarcha in metro"; el 1296, "Tractatus magistri Alphonsi de Guadalajara in romancio, *De Medicina*"; el 1297, "Liber Johannis Bocaci de Certaldo"; el 1304, "Zuna sive secta Serracenorum"; el 1305, "*Cronicae Romanorum Pontificum*"; el 1306, "*Cronica* Regis Alfonsi Castellae in romancio et littera castellana"; el 1309, "IIII, V, VI et VII partes *Partitae* Castellae in vulgari castellano antiquo'"; el 1314, "*Secunda Partita* Castellae in romancio et littera castellana", el 1318, "Item VI[a] *Partita* Castellae in romancio et littera castellana"; el 1319, "Alia *Sexta Partita* Castellae similis litterae"; el 1345, "Tractatus *Contra devinantes per strologiam occultam*"; el 1353, "unus liber in papiro depictus cum diversis istoriis Johannis de Carrenyo in vulgari"; el 1397, "Unus processus factus de mandato Berengarii Marchi, magistri Muntesie, per Religiosum Franciscum Anthonium, Tholosanum, claverium de Muntesia, super excessibus commissis per aliquos fratres de Muntesia"; el 1389, "Tres libri antiqui ... et sunt processus contra Templarios et cum sigillis Templi fractis".

Fol. CXXVI. "Libri Judeorum et Serracenorum". Comprèn els números 1394 al 1400, amb un total de 34 volums. El 1394 té 8 volums de "libris judeorum"; el 1395 té uns altres vuit volums "minoris formae... de libris judeorum"; el 1395, "duo volumina parva"; el 1397, "unum volumen magnum"; el 1398, "decem libri... de judeis..."; el 1399, "tres parvi libri ...de judeis". El 1401, "Duo libri de serracenis". "Supradicta opera ...sunt in Montesono in possessione Domini Roderici de Luna".

Fol. CXXVII. "Libri poetarum pulcri et boni in duobus coffris et camera Papae". "In uno quorum, operis Barchinonensis, ferrato sunt libri sequentes et est intitulatus Christus". Conté 5 números, del 1401 al 1405. El 1401, "Liber Alberti, *De animalibus*"; el 1402, "*Retorica* Tullii, in quo continentur viginti tractatus quorum secundus est liber *De Oratore* et ultimus *De divinatione*"; el 1403, "Julius Celsus *sic*, Caesar, *De bello gallico*"; el 1404, "Titus Livius"; el 1405, "Plinius. Quatuor predicti libri fuerunt traditi domino Roderico de Luna".

"In alio cofro ferrato operis Barchinone, in eadem camera domini nostri Papae extincti, sunt inventi sequentes libri". Números del 1406 al 1434. Dels més destacats podem remarcar el 1406, "Epistolae Plinii ...caputlitterato de auro cum armis Papae Benedicti... cum clausoriis de argento ad arma domini Benedicti..."; el 1407, "Liber Prudencii et Ysopetus Cato... pulcherrime historiatus..."; el 1408, "Liber *De conditionibus Terrae sanctae*"; el 1410, "Franciscus Patrarcha"; el 1412, "Liber Gayhi Solmi Philistor ...istoriatus et caputlitteratus de auro ...et clausoriis argenti ad arma Domini Clementis VII"; el 1413, "Boecius, *De consolatione* ...pulcher... histo-

riatus"; el 1414, *Leges Gothorum;* el 1415, "*Carmen bucolicum*... et uno clausorio argenti destructo"; el 1416, "Textus *Poetrie novae*"; el 1417, "Franciscus Patrarcha, *De viris illustribus*"; el 1418, "Idem Franciscus Patrarcha, *Rerum senilium*"; el 1419, "*Bucoliani* et *Epistolae metricae* ejusdem Francisci"; el 1426, "Suetonius Tranquillus, *De vita Ceasaris et quorumdam aliorum imperatorum*"; el 1427, "Johannes Bocacii, *De montibus, silvis, fontibus* etc."; el 1429, "*Interpretationes hebraicorum nominum* secundum Remigium"; el 1430, "Vitricus, *De Architectura*"; el 1431, "*Cronica* fratris Egidii de Çamora"; el 1432, "Petrus Dausinatorum in vulgari"; el 1433, "Dictamen Petri Dausinatorum in vulgari"; i per fi el darrer, el 1434, "Quidam parvus liber *De soldano Babiloniae* ...cum parvis clausoriis argenti albi". .Predicta viginti et novem librorum volumina fuerunt tradita prefato domino Roderico de Luna. AdC./Antonius de Campis/.

C) *Valor artístic*

Els autors que han estudiat les biblioteques papals d'Avinyó i de Peníscola, com Delisle,[5] Pascual Galindo, el qual en la ja citada lliçó inaugural dedica un paràgraf, el VII, a la *Magnificencia de Benedicto XIII para los libros de su biblioteca,*[6] tots fan ressaltar la riquesa de molts dels manuscrits i la preciositat de les miniatures, sobretot els escrits per manament del mateix Benet XIII, els quals porten les seves armes. Nosaltres ho hem pogut comprovar en el breu viatge fet a París i en els 15 volums estudiats, entre els 485 que hi anaren a parar per mitjà de Colbert i altres camins poc coneguts. Pàgines avall, dins "Llibres de la biblioteca del Papa Luna a la Biblioteca Nacional de París", fem un estudi minuciós dels esmentats 15 volums. La meravellosa "*Bíblia* Benedicti Papae" en cinc volums, núms. 61, 87, 91, 131 i 255 del *Catalogue Général des manuscrits latins de la Bibliothèque Nationale de Paris,* feta escriure probablement pel mateix Papa Benet XIII en l'escriptori d'Avinyó, amb una lletra cal.ligràfica de l'escola provençal, clara, magnífica, amb una infinitat d'inicials miniades-historiades utilitzant els colors blau i vermell, sobre fons d'or; i amb una bellesa d'expressió en les imatges, que són autèntics retrats dels personatges que representen. En el llom frontal de cada un d'aquests cinc volums hi ha les armes de Benet XIII, dibuixades a mà, sobre fons d'or.

Hi ha dos volums de la "*Biblia sacra* cum Hugonis de Sancto Caro glossa" es corresponen amb els manuscrits llatins de la Biblioteca Nacional de París, núms. 59 i 156, són manuscrits enormes, la lletra i les miniatures dels quals són d'escola borgonyona. Les inicials de cada llibre són miniades-historiades, i llurs ornaments es prolonguen pels marges dels folis respectius, donant-los una bellesa corprenent.

Una altra obra monumental són els tres volums de "Nicolaus de Lira, *Postilla litteralis in Biblia*" que es corresponen amb els mss. llatins 359, 460 i 617, "in tribus magnis et pulchris voluminibus" de la Biblioteca Nacional de París. Les inicials del començament de cada llibre són en colors i amb filigranes que ocupen tot el marge del foli. La descripció detallada de les miniatures va en la secció d'aquest estudi, "*Manuscrits de la biblioteca del Papa Luna —Benet XIII— a la Biblioteca Nacional de París.*

Una altra edició de les *Postillae* de Nicolau de Lira és en els tres volums, números 360, 402 i 489 del fons llatí de la mateixa Biblioteca Nacional de París, però no es poden comparar amb els tres anteriors en la part artística. La lletra és més petita

5. Léopold DELISLE, *Le cabinet des manuscrits de la Bibliothèque Impériale,* Vol. I (Paris 1868), 486 ss.

6. Pascual GALINDO, *La biblioteca...* (cit. nota 2), 687-691 o 35-39, respectivament.

i cal.ligràficament més vulgar, i les miniatures més pobres d'ornament, tant en els colors com en les figures. Són també de l'escola parisina; però s'hi nota la manca de mitjans econòmics i el poc gust artístic dels escrivents.

Un altre manuscrit estudiat fou el 142 del fons llatí, "*Prophetae minores* cum glossa ordinaria" del s. XIII, amb notes interlineals del s. XIV. Les inicials dels diferents llibres són en blau i rosa. Les del text i de la glossa, en blau i vermell alternant. En conjunt té un valor artístic molt relatiu.

El darrer manuscrit que vel·érem fou el 312 del fons llatí, "*Epistolae Pauli* cum glossa ordinaria". El text és en lletra bolonyesa del s. XII, de mida gran, i la de la glossa, al marge dret, més petita. En el fol. 5 hi ha un escut del segle XVI, que té un cert valor artístic, però que ja no entra en l'estudi dels manuscrits del Papa Luna.

D) *Miniatures*

No és el nostre propòsit de fer un estudi detallat de les miniatures que enriqueixen els manuscrits d'aquella Biblioteca papal. Bastaria l'anterior notícia sobre les meravelloses de la *Bíblia* en cinc volums, que són altres cinc tresors de l'escola provençal avinyonesa, i la de les *Postil.les* de Nicolau de Lira, de l'escola borgonyona o parisenca; però se'ns pot permetre de fer una esporàdica ressenya dels manuscrits, la simple descripció dels quals ens diu, sense haver-los vist, la riquesa de molts d'ells. Vegeu, si no, a més de la *Bíblia*, el paràgraf II del fol. VI "Libri rubei... cum armis de rosis", uns XXVIII volums del 56 al 83, tots i cada un dels quals són d'una riquesa imponderable. El 56, per exemple, té uns "clausoriis de lautono et particis de cirico viridi"; els que segueixen tots porten "copertus ut superiores", "copertus ut proximus", "copertus ut alii", fins al 83. El 84, "cum tabulis copertis de panno de cirico rubeo et viridi operato ad ciconias rubeas et leopardos albos cum tribus clausoriis argenti"; el 85, "cum tabulis copertis de setino livido folrato de tarsanello rubeo cum quatuor clausoriis de auro ad arma regis Francie".

El 136, "ad arma domini Benedicti"; el 137, "cum launis guarnita"; el 178, "cum figuris"; el 236, "de corio rubeo empremtato"; el 261, "cum stellis lautoni"; el 286, "cum armis domini Benedicti"; el 339, "in pulcro volumine"; el 372, "quas scribi fecit dominus Clemens VI"; el 425, "folratus de tela rubea"; el 499, "de corio viridi in canixo operatis de diversis operibus rubeis"; el 598, "in quatuor voluminibus pulcherrimis"; el 607, "cum armis domini Clementis in Francia"; el 608, "cum similibus coperturis et armis"; el 619, "ystoriatus cum copertis burellis"; el 638, "et sunt in eo picti aliqui angeli"; el 734, "non caputlitteratum, quod dominus Benedictus faciebat scribere"; el 744, "cum copertis de pergameno engrutatis"; el 786, "cum copertis de corio albo engrutatis"; el 803, "in pulchra littera"; el 812, "de corio nigro grosso empremtato"; el 819, "in pulchra littera et pulchro volumine"; el 836, "et pulchra littera"; el 861, "in pulchra littera"; el 862, "cum armis Regis Aragoniae"; el 868, "cum rotulos (sic) et figuris pictis intus"; el 927, "in pulchro volumine et pulcra littera... intitulato, et caputlitterato de auro mixtum et alternatum parrafato"; el 965, "pulcher"; el 972, "in pulchra littera"; el 973, "in bona littera"; el 981, "de rubeo emprimtato"; el 1035, "in pulchra littera"; el 1042, "de corio nigro pulchro et novo"; el 1055, "cum pulchra et grossa littera... nondum illuminatum"; el 1056, "cum pulchra et grossa littera... nundum illuminatum"; el 1059, "Missale... cum pulcra littera caputlitteratum de istoriis et auro pulcherrime, cum clausoriis argenti et cum copertis de veluto blavo obscuro foliato de tarsanello rubeo"; el 1060, "Missale ...cum pulcra et grossa littera caputlitteratum et istoriatum de auro pulcherrime cum ...clausoriis argenti daurati"; el 1061, "de pulcra littera... caputlitteratum de auro"; el 1063, "Missale...de simili littera...caputlitteratum de

auro"; el 1064, "Missale... caputlitteratum de auro"; el 1066, "Missale...de simili littera...illuminatum"; el 1067, "Pontificale... in pulcra littera et grossa caputlitteratum in principio de auro et cum istoriis pulchris...cum tribus clausoriis de argento deaurato et quinque taxonibus...de argento"; el 1068, "Pontificale...cum pulchra littera et istoriatum in principio de auro...cum clausoriis argenti"; el 1069, "Aliud Pontificale...cum pulchra littera et istoriatum...cum clausoriis argenti ad arma domini Benedicti"; el 1070, "Breviarium in magno volumine et grossa littera ...caputlitteratum et istoriatum"; el 1071, "Aliud Breviarium...grossum et de satis grossa littera cum nota...et clausoriis argenti ad arma domini Clementis"; el 1072, "liber cum pulchra et grossa littera caputlitteratum et istoriatum de auro et atzuro"; el 1073, "Responsoria...cum nota in magno volumine et pulchra littera"; el 1074, "liber... cum pulchra istoria et armis in uno scuto de duobus leonibus et una civa"; el 1075, "Liber cum pulchra littera grossus...cum duobus clausoriis argenti"; el 1076, "Liber ...cum pulchra littera...cum clausoriis argenti cum smaltis"; el 1077, "Liber cum pulchra littera...et nota"; el 1078, "Liber istoriatum et postillatum"; el 1079, "*Leccionarium* in magna forma et antiqua littera cum magnis litteris et istoriis"; el 1090, "Liber...cum pulchra littera...et clausoriis argenti daurati"; el 1132, "*Extravagantes*...cum copertis de rubeo empremtatis cum armis Lune"; el 1247, "*Constitutiones*...in pulchra littera"; el 1302, "*Sinonima*...in corio albo antiquissimo"; el 1359, "Pulcher liber ...in magna forma...cum IIII^{or} clausoriis argenti cum smaltis Regis Aragoniae et intus est cum copertis nigris et armis Regis predicti et smaltis cum leopardis et timbris et coronis"; el 1370, "Rogerius...in pulchra littera et pulchro volumine et illustratus de auro et atzuro cum tabulis empremtatis et duobus clausoriis argenti punçonatis"; el 1401, "liber... in magno volumine et pulchra littera"; el 1402, "*Retorica*...et pulcra littera"; el 1403, "Julius...de corio rubeo empremtato et cum clausoriis argenti"; el 1404, "Titus...cum pulcra littera istoriatus"; el 1405, "Plinius ...cum pulcra littera"; el 1406, "*Epistolae*...caputlitterate de auro cum armis Pape Benedicti...cum clausoriis de argento ad arma domini Benedicti"; el 1407, "liber...in uno magno volumine...et pulcra littera et est Ysopetus, pulcherrime istoriatus"; el 1408, "liber...cum pulcra littera"; el 1409, "Liber...et pulcra littera"; el 1411, "liber...cum pulcra littera"; el 1412, "Liber...istoriatus et caputlitteratus de auro ...et clausoriis argenti ad arma Clementis VII"; el 1413, "Boecius... pulcher glossatus et istoriatus"; el 1415, "Carmen... de corio rubeo empremtato et uno clausorio argenti daurati"; el 1419, "in pulcra littera" el 1421, "Speculum...cum pulcra littera ystoriatum...et clausoriis argenti"; el 1432, "Petrus...et cum una caputlittera cum armis domini Benedicti"; i el 1434, "parvus liber...cum copertis de panno cirici lacerati et cum parvis clausoriis argenti albi".

Aquest és el resum dels llibres més artístics i millors de la Biblioteca del Papa Luna, sense posar-nos en un estudi científic i detallat de les miniatures.

La biblioteca de Peníscola del 1423 al 1429.

El contingut de la Biblioteca del Papa Luna al moment de la seva mort, el 23 de maig de 1423, ens consta pel manuscrit 233 de la Biblioteca de Catalunya, el nostre —S) "Copia inventarii...". L'augment de llibres el trobem en la incorporació dels manuscrits que el Cardenal de Sant Llorenç guardava en el seu estudi i que foren lliurats al nou Papa Climent VIII, en ésser elegit entre els quatre cardenals que quedaven en morir Benet XIII, i que consten en el manuscrit 235, que conservem a la Biblioteca de Catalunya. Coneixem el moviment dels manuscrits per les notes mar-

ginals que Antoni de Camps anava posant al marge de cada anotació: "donat" als servents del nou Papa; "venut" als llibreters; o "enviat a València per vendre", ultra els que quedaren a la biblioteca en el moment de la renúncia de Climent VIII —25-VIII-1429—, dels quals tenim constància en el manuscrit 229, el nostre —M—, fet quan el Cardenal Pere de Foix, autoritzat per Martí V, prengué possessió de la Biblioteca de Peníscola, en finalitzar el Cisma d'Occident.

De manera que, fent un resum dels manuscrits que constituïen la Biblioteca del Papa Luna, a la seva mort, hi trobem:

Mss. 233, —el nostre —S—, Inventari a la mort del Papa		1.434 mss.
Manuscrits donats	547	
Manuscrits venuts	177	
Enviats a València "per vendre"	90	
Enviats a València "Anno quarto"	101	
Llibres que quedaren a la Biblioteca	519	
que fan un total de	1.434	1.434

que es corresponen exactament amb els de la "Copia inventarii" a la mort del Papa Benet XIII el 23 de maig de 1423.

En incorporar a la Biblioteca els llibres que tenia al seu estudi el Cardenal de Sant Llorenç, el 7 de gener de 1424, i que, segons el mss. 235, pugen a un total de 532, podem afirmar que la biblioteca de Peníscola pujava a un total de 1966 manuscrits, els dos mil que li atribuïa Faucon en el seu estudi.[7]

Llibres del Cardenal de Sant Llorenç, que foren incorporats a la Biblioteca.- Manuscrit 235 de la Biblioteca de Catalunya.

Dels quatre Cardenals que quedaren en la Cúria pontifícia de Peníscola a la mort de Benet XIII, indubtablement el de més categoria intel.lectual era el Cardenal de Sant Llorenç, si valorem per la importància de la biblioteca que guardava en el seu estudi. El manuscrit 235 de la Biblioteca de Catalunya, amb els seus còdexs, ens ho diu ben clarament. El P. Martí de Barcelona, en l'estudi i publicació del manuscrit 229, inventari dels llibres que s'emportà cap a Tolosa el Cardenal Pere de Foix, ja parla d'aquest manuscrit.[8] El Dr. Pascual Galindo, en la lliçó inaugural, en l'apartat V, lletra B, també ens en parla. Tots dos diuen que té 22 folis, però són 23, numerats modernament a llapis, més un al final en blanc. Mides, 30 x 22 cm de paper verjurat. Lletra gòtica, típica del començament del segle XV, (30 juny a 6 de juliol de 1423), és redactat poc després de la mort del Papa Benet XIII. Lletra d'una sola mà, més elegant i estilitzada que la del manuscrit 233. Conté també notes marginals de mà d'Antoni de Camps, indicant les persones, a les quals foren donats o venuts, amb més detall que les notes marginals del predit manuscrit 233. Un exemple: "Primo, *Decretales*... Tradidit dominus noster Papa istas Decretales Domino Egidio Sánchez, canonico valentino, nepoti suo. AdC.". Conserva l'enquadernació primitiva en pergamí i en el recte de la primera tapa diu: "Inventarium librorum in studio repertorum et quorumdam quos dominus Cardinalis Sancti Laurentii retinebat". Comença en el fol. 1.- "Sequitur Inuentarium inceptum die ultima junii Anno Domini MCCCCXXIII, presente domino Cardinali Sancti Laurentii, Executore, et Bernardo de Serrancolino ac Francisco Fusterii et subsequenter continuatum. Primo, *Decretales*..." de l'1 al 149. La distribució dels llibres és per matèries, norma se-

7. Maurice FAUCON, *La librairie*..., I (cit. nota 1), 82.

8. Martí de BARCELONA, *La biblioteca papal de Peníscola*, dins "Estudis Franciscans", XXVIII (1922), 336 (en endavant, citat amb "M").

guida en tots aquests inventaris. Fol. 6^{v}, "Libri legales", del 150 al 202.- Fol.8^{v}, "Secuuntur libri Theologie", del 203 al 319.-F. 14, "Secuntur libri istoriales", del 320 al 397.- F. 17, "Libri de Medicina" del 398 al 425.- F. 18^{v},"Libri Arcium", del 426 al 515.- F. 22^{v}, "Teologie", del 516 al 532.- (F. 21^{v}, "Anno Domini MCCCCXXIII, die VI julii, fuerunt inuentariata sequencia, que erant felicis recordacionis Benedicti pape XIII et que dominus Cardinalis sancti Laurentii habebat").

En espera de la publicació d'aquest manuscrit 235, deixeu-me copiar-ne el colofó. F. 23^{v}: "Anno a Nativitate Domini MCCCCXXIIII, septima die Januarii, prefatus Dominus Cardinalis Sancti Laurencii restituit omnes predictos libros dumtaxat et non cofretum de quo sunt, representantibus illos Domino Guillelmo Cauerii et Domino Francisco Johannis in domo ipsius Domini Cardinalis; et demum eadem die fuerunt portati dicti libri ad Dominum nostrum Papam et positi in camera sua secreta, qua die ipse dominus noster quittauit et liberauit Dominum dominum Cardinalem et suos et cta. super libros huiusmodi, presentibus Reuerendo presbytero domino Bernardo Jorneti, protonotario, ac prefato domino Guillelmo Cauerii et domino Bartholomeo Baiuli necnon dicto domino Francisco Johannis, testibus et cetera meque Antonio de Campis notario AdC."

Veritablement, tal com havíem previst, no hi ha correspondència entre els 532 manuscrits d'aquest inventari, amb els que consten com a donats al dit Cardenal de Sant Llorenç durant el pontificat de Climent VIII, perquè aquests li foren donats en data posterior, quan el Cardenal ja havia redactat l'Inventari dels llibres del seu estudi i ja els havia lliurats al nou Papa.

A més de 31 manuscrits lliurats al Cardenal de Sant Llorenç durant el Pontificat de Climent VIII, documentats en el Manuscrit 233, en trobem 19 de donats o venuts al dit Cardenal d'aquest Inventari 235. Així, per exemple el núm. 52: "Item, *Lectura* Johannis de Linyano super Clementinas..." Nota al marge: "Fuit vendita domino Cardinali Sancti Laurentii pro quadraginta florenis. AdC.". El 66: "Item *Collectarium*...". "Fuit traditum Domino Cardinali Sancti Laurentii pro sua provisione. AdC.".- Vols. 244, 245, 246 i 247, "Fuerunt tradita ista quattuor volumina Domino Cardinali sancti Laurencii pro provisione sua. AdC.". Són quatre llibres de Pere de Palude sobre els llibres de les *Sentències* de Pere Llombard. Els núms. 248, 249, 250, 251, 252 i 253: "Item, *Scripta* magistri Alexandri de Alis, in sex voluminibus...", "Fuerunt tradita domino cardinali Sancti Laurencii pro provisione sua. AdC. Ista sex volumina. AdC". Núm. 295: "Item, liber *De erroribus diversorum hereticorum*", "Fuit traditus domino cardinali Sancti Laurentii pro provisione sua. AdC.". Núms. 493-494; "Et primo, *Novelle super Decretales* in duobus voluminibus", "Fuerunt tradite pro centum florenis domino cardinali Sancti Laurentii, ut in libro Thesaurarie anni primi pontificatus, ut constat in dicta mensis marcii. AdC, de Campis". Núm. 499; "Item, *Addiciones Speculi*...", "Fuerunt tradite domino cardinali Sancti Laurencii pro sua provisione. AdC". Núm. 523: "Item, *Summa contra Gentiles*...".- "Fuit tradita Domino Cardinali Sancti Laurencii pro sua provisione. AdC.".- Núms: 525 i 526: "Item Tullius, *De Officiis*...".- "Item *Liber Ethicorum cum lectura* sancti Thome...".-"Fuerunt tradita ista duo volumina Domino Cardinali Sancti Laurencii pro provisione sua. AdC.".-

Fent la comparança dels inventaris 233 i 235 amb el 229, que és el dels llibres que s'emportà el Cardenal Pere de Foix al seu col.legi de Tolosa, trobem que, dels 31 manuscrits que el Papa Climent VIII donà al Cardenal de Sant Llorenç durant el seu Pontificat, el Cardenal de Foix s'incautà dels manuscrits S-293, 303, 509, 1178 i 1204. I dels 19 que Climent VIII retornà al Cardenal de Sant Llorenç, dels que aquest li havia lliurat del seu estudi i que componen l'Inventari 235, el Cardenal de Foix recuperà els volums núms. 295, 493 i 525.

Hem vist en el colofó del manuscrit 235 que el dia 7 de gener el Cardenal de Sant Llorenç feia lliurament dels llibres del seu estudi al nou Papa Climent VIII, qui els guardà en la seva cambra secreta alliberant de tota responsabilitat el dit Cardenal de Sant Llorenç, el qual anirà rebent altres llibres per a la seva "provisió", i en comprarà d'altres. Dels 532 llibres d'aquest inventari, 128 anaren a parar al 229 del Cardenal Pere de Foix per a emportar-se'ls a Tolosa; altres 295 foren donats o venuts o portats a València per vendre'ls, i en resten 109, alguns de marcats amb el senyal de la creu, que hom donava per perduts, i altres que no hi ha hagut possibilitat de localitzar.

Aquest fou el final de la magnífica biblioteca que el Cardenal de Sant Llorenç tenia en el seu estudi i que passà a la cambra secreta del nou Papa Climent VIII, i que, en renunciar el 26 de juliol de 1429 i acceptada la renúncia pel Cardenal Pere de Foix el 25 d'agost del mateix any, com tots els béns del Castell de Peníscola foren col.locats sota l'autoritat d'aquest darrer, el qual, si bé deixà ornaments i relíquies a la parròquia de Peníscola, s'emportà els llibres al seu Col.legi de Tolosa.

Deixem per a l'investigador que es decideixi a publicar el manuscrit 235 de la biblioteca de Catalunya un estudi més profund i més ampli, que nosaltres no hem pogut dur a terme.

Llibres (Manuscrits) donats.

Estem d'acord amb el P. Martí de Barcelona quan diu: "Ja en vida del Papa Luna es féu donació, permuta o simplement entrega de molts llibres.[8] Quan la mort del Papa Benet XIII, els hereus i els Cardenals... es repartiren els mobles, les relíquies, llibres... segons acusació de Carrier,[9] Bernat de Rossier ho diu també ben clarament".[10] Nosaltres concretarem el nostre estudi a l'època del Pontificat de Climent VIII, de l'any 1423 fins al 1429. Gràcies a les notes marginals, ja esmentades, tenim fet el recompte, ben detallat, dels llibres donats, dels venuts, qui foren els donataris, o els compradors, i dels florins d'Aragó que se'n pagaren; dels que foren tramesos a València "per vendre", i dels tramesos "Ad vendendum. Anno quarto", del darrer Papa del Cisma d'Occident, Climent VIII; i dels que quedaren a la biblioteca de Peníscola, a la data de la seva renúncia.

Les notes marginals d'aquest manuscrit S-233, són gairebé totes del bibliotecari Antoni de Camps, "Antonius de Campis", i ens diuen, firmades amb la seva rúbrica "AdC", els donataris i els compradors dels llibres de la Biblioteca de Benet XIII, inclosos en la "Copia inventarii".

Sabem que el Papa Luna es veu desemparat pels reis de Catalunya-Aragó, i tampoc no li queden Cardenals addictes. En nomena quatre: Gil Sànchez Munyoz, que fou elegit Papa (i que prengué el nom de Climent VIII) pels altres tres: Julià de Loba, cardenal de Sant Esteve; Eiximén Dahe, cardenal de Sant Llorenç, i Domènec Bonafè, cardenal de Sant Pere. Les aportacions econòmiques dels Reis d'Aragó, que ja havien minvat en els darrers anys del pontificat de Benet XIII, s'esgotaren del tot en el pontificat de Climent VIII, i per això es veié obligat a pagar els serveis dels Cardenals addictes i dels servents, que convivien amb ell, per mitjà de llibres; utilitzant el sistema més dissimulat de la venda per a mantenir el decòrum de la Cúria Pontifícia.

---

9. Ibid., 333.

10. Bernat DE ROSIER, *Excidium Schismatis*, París, Bibliothèque Nationale, lat. 4242, f. 515.

Heus aquí el resum d'aquestes operacions:

Volums donats:

a) als Cardenals de la Cúria pontifícia:

1 - Al cardenal de Sant Esteve —Julià de Loba—
S — 18, 19.. ..... = 2
A més el vol. III — S-20— "quod habebat Magister Capelle" ..... 1 = 3

2 - Al cardenal de Sant Llorenç-Eiximén Dahe-
S — 89, 95, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 117, 118, 119, 120, 122, 169, 170, 239, 281, 292, 293, 294, 302, 303, 431, 509, 609, 741, 756, 617, 998, 1178, 1204 ..... = 31

3 - Al cardenal de Sant Pere —Domènec Bonafè—
S — 851, 853, 854, 855 ..... = 4
54

4 - Al Cardenal d'Òstia —Joan Carrer—
S - 49, 50, 64, 87, 167, 162, 241, 327, 448, 460, 461, 462, 532, 751, 765, 892,. ..... = 16

b) al Rei d'Aragó, "Regi Aragonie" —Alfons V d'Aragó dit el Magnànim—:
S — 857, 927 ..... = 2 = 2

c) als servents del Papa:
"pro eius, sua, ipsius, suorum provisione vel sustentatione".
— Aiguader, "Clerico Aquae...": S — 719 ..... = 1
— Altafulla, Lluís, "Ludovico de Altafulla":
S — 656, 1175 ..... = 2
— Alvar, Roderic, "Roderico Alvari":
S — 24, 32, 33 ..... = 3
"cum sociis"...": S — 359, 480, 623 ..... = 3 = 6
— Andreu, A., "Andree emptori...":
S — 260, 277, 284, 568, 588, 816. ..... = 6
"...et N. Dalmacii...": S — 83. ..... = 1 = 7
— Anglada, Antoni d',"fratri A. de Anglada":
S — 159, 203, 265, 402, 498, 617, 625, 753, 770 ..... = 9
— Anglès, Oliver, "Oliverio Anglès...";
S — 125, 441, 491, 495, 555, 653, 682, 685, 747, 858 ..... = 10
— Anònim: "Fuit traditus liber iste...": S — 556. ..... = 1
— Apotecari: "Epothecario...":
S — 188, 191, 196, 276, 285, 322, 363, 562, 613, 700, 930 .. = 11
"Epothecario et Barbitunsori...":
S — 179, 298, 1106 ..... = 3 = 14
— Aprabella "Reynerio de...": S — 993. ..... = 1
— Argehenio, Joannes de: S - 301 ..... = 1
— Argehnio, "fratri Jo. de ": S - 691 ..... = 1
— Argehnio "et fratri A. Anglada": S - 489 ..... = 1
— Argenhio, Joannes de: S - 181, 204, 492, 565 ..... = 4
— Argenhio, "fratri Jo. de ": S - 357, 567 ..... = 2 = 9

— Arinyó, Francesc d', "Francisco de Arinyo, secretario-thesaurario Domini Regis Aragonie": S 374, 375, 948 ..... = 3
— Barber. V. Saltó, Bartomeu "barbitunsori" V. Apotecari.
— Barceloní, corredor, "cuidam curritori Barchinonensi...": S - 551 ..... = 1
— Batlle, Bartomeu, "datus B. Baiuli...": S - 286, 352, 504, 540 ..... = 4
S - 738 "taxatus ad medium flor., ... fuit datus graciose" ..... = 1 = 5
— Belderta, Pere, "cum sociis suis et Roderico Alvari...": S - 347 ..... = 1
— Besant, Pere "...Besant, Besanta": S - 828 ..... = 1
"et sociis suis": S - 160 ..... = 1
"cum sociis suis": S - 636, 696, 696 ..... = 3
— Besanta, Pere: S - 407, 487, 790 ..... = 3
"cum sociis suis et Roderico Alvari": S - 214, 215 ..... = 2 = 10

— Bonifaci, Metge: "Domino Bonifacio Medico": S - 614, 615, 616 ..... = 3
"M. Bonifacio Medico": S - 547, 744, 767 ..... = 3
"Medico,B".:S - 326, 348, 868 ..... = 3
"Medico, M?": S - 28, 29, 309, 810, 1052, 1169 ..... = 6 = 15

— Bons, Antoni: "A. Bonis": S - 991 ..... = 1
— Borja, Alfons de: S - 1069 "graciose" ..... = 1
— Bretó, Al: S - 641, 651 ..... = 2
— Britania, Joan de, "Johanni de Britania" S - 255, 401, 525, 539, 558, 584, 1187 ..... = 7
— Bugadera, "datus bugaderie...": S - 796 ..... = 1
— Calavera, Joan: S - 184, 477, 871 ..... = 3
" et Gonçalviello": S - 96 - 97 ..... = 2 = 5
— Cambrer "Domino Camerario": S - 67, 127, 154, 174, 187, 306, 449, 476, 694 ..... = 9
"Episcopo Camerario": S - 144, 434, 446, 447, 450. . . = 5 = 14
— Camps, Antoni, "Antonius de Campis": S - 61, 288, 291 503, 505, 517, 534, 632, 999, 1002, 1188, 832 ..... = 12
"restituit mihi...": S - 1348 ..... = 1 = 13
— Capella, Mestre de, "Magister Capelle": S - 261, 264, 266, 457, 471, 490, 736, 748, 1004 ..... = 9
— Cardona, G: S - 105, 172, 269, 560, 569, 579, 779 ..... = 7
— Carrenyo, Joan de, "Johanni de Carrenyo": S - 165, 167, 552, 337, 689 ..... = 5
— Carrenyo, Roderic,"custodi porte capelle" S - 618, 677, 686, 806 ..... = 4
— Cavalla, Joan, "Johanni Cavalla": S - 150, 622 ..... = 2
— Caver, G., "Pbro. D.G. Caverii": S - 71, 155, 164, 183, 234, 406, 533, 557, 592, 707, 720,

721, 737, 743, 1030, 1114, 242 ..... = 17
— Clergue de la folreria, Domènec.
V. Domènec, clergue de la folreria.
— Comprador, A.- V. Andreu, A "emptori".
— Constantinoble, Patriarca de: S - 519, 1172 ..... = 2
— Corredor Barceloní. V. Barceloní corredor.
— Cuiner, Lleonard. V. Lleonard, cuiner.
— Dalmau, Narcís "Narcisso Dalmatii": S - 256, 317, 544,
564, 643, 710, 1163, 1179 ..... = 9
— Domènec, "Dominico clerico folrerie": S. 559, 626 ..... = 2
— Especier, "traditus al specier": S - 81, 468, 566 ..... = 3
— Esteve, Ferran: S - 1038, 1189 ..... = 2
— Ferriol, Joan; S - 314, 466, 727, 966, 1001, 1013 ..... = 6
— Fuster, Francesc: S - 194, 254, 382, 591, 684, 1238 ..... = 6
— Gleda, M. Francesc, "M.F. Gleda": S - 664, 666, 667 ..... = 3
— Gonçalviello, 'pastador": S - 175, 296, 867, 876 ..... = 4
— Joan, fra. "fratri Johanni": S - 106, 312 ..... = 2
— Joan, Francesc, "D. Francisco Johannis": S - 590, 633 ..... = 2
— Jofre, Miquel: S - 718, 994 ..... = 2
— Jornet, Joan: S - 25, 26, 27, 30, 415, 456, 702,
704, 706, 709, 714, 835 ..... =12
— Jornet, Pere: S - 333, 659, 771, 809, 1022 ..... = 5
— Leonard, 'Leonardo Coquo": S - 593 ..... = 1
— Leonard,"et cum eius socio": S - 268, 541, 864,
1107, 1109, 1167 ..... = 6
— Londres, Joan de, "fratri Johanni de Londres, vel Llondres":
S - 104, 189, 299, 313, 428, 452, 486, 522, 537,
573, 645 ..... =11
— Luna, Roderic de, "in possessione Domini Roderici de Luna":
S - 1394, 1395, 1396, 1397, 1398, 1399, 1400 ..... = 7
"tradita prefato Domino Roderico de Luna":
S - 1401, 1402, 1403, 1405 ..... = 4
S - del 1406 al 1434 ..... = 29 =40
— Manfredonia, Teclo, "Thecio vel Teclo":
S - 195, 199, 497, 514 ..... = 4
de Manfredonia: S - 380, 598, 599,
600, 601 ..... = 5 = 9
— Mercader, Berenguer, "Domino Berengario
Mercader militi": S - 1404 ..... = 1
— Mestre de Capella. V. Capella, Mestre de
— Metge, V. Bonifaci, metge.
— Munyòs, Joan,"Johanni Munionis": S - 295, 824, 825 ..... = 3
— Munyòs, Lluís, "Ludovico Munionis":
S - 124, 821, 822, 1012 ..... = 4
— Murta, Prior de la: S - 173, 192, 233, 258, 370, 429,
611, 669, 693, 1006 ..... =10
— Narbonés, M.: S - 516 ..... = 1
— Navarro, Lluís, "Ludovico Navarri": S - 773 ..... = 1
— Nicolau, Antoni, "Antonio Nicolai": S - 635, 834 ..... = 2
— Nicomèdia, Bisbe de: S - 290, 481, 515, 668 ..... = 4
— Orla, Bartomeu: S - 201, 289, 304, 336, 377, 578,

583, 762, 1176 . . . . . = 9
— Palais, Joan de, "fratri Johanni de Palays":
S - 942, 1017 . . . . . = 2
— Patriarca de Constantinoble. V. Constantinoble, Patriarca de.
— Pere, M. "V. M. Petri...": S - 185, 205, 270,
350, 367, 1356 . . . . . = 6
— Peregrí, Joan, "M. Johanni Peregri": S - 398. . . . . = 1
— Pinós, Galceran de "Galcerando Pinós": S - 970 . . . . . = 1
— Pintó, Joan, "Fratri Johanni Pinto": S - 161, 168,
193, 197, 202-corregit de Argenhio per Pintho"-
390, 746, 653, 818 . . . . . = 9
— Piquer, Joan "M. Johanni Piquerii": S - 145, 408,
470,507, 511, 594, 711, 1007, 1165 . . . . . = 9
— Protonotari, "Domino protonotario": S - 513, 971,
975, 976, 978, 989, 1182, 1191. . . . . = 8
— Puig, Pere del, "Petro de Podio": S - 55, 200, 506,
589, 750, 869, 1000 . . . . . = 7
Puig-Pintó, "Podio, Petro de, et fratri
Johanni Pintho": S - 349, 444, 865. . . . . = 3
"Petro del Puy et fratri Johanni
Pintho": S - 687 . . . . . = 1 =11
— Ram, Joan, "Johanni Ram": S - 620 . . . . . = 1 = 1
— Ram, M., "M. Ram": S - 454, 484 . . . . . = 2 = 2
— Ram, Pere, "Petro Ram": S - 650, 724 . . . . . = 2 = 2
— Rifós, Pere, "Petro Rifos": S - 644, 726. . . . . = 2 = 2
— Roger, Pere, "Petro Rogerii": S - 469, 781 . . . . . = 2
"Et Bartholomeo de Serrancolino":
S - 178, 563, 570, 675, 698. . . . . = 5 = 7
— Roquer, Lleonard, "Leonardo Roquerii": S - 152 . . . . . = 1
— Rosari, Domènec del, "M. Domenico vel Dominico"
de Rosario": S - 177, 198, 518, 526,
705, 713, 842, 896, 992 . . . . . = 9
— Rovira, Francesc, "Francisco Rovira": S - 282 . . . . . = 1
— Saltó, Bartomeu, "Bartholomeo Saltó, Barbitunsori"
S - 107, 358, 438, 442, 455, 510, 512,
520, 1053 . . . . . = 9
— Sànchez Munyòs, Pere, "Petro Sancii Munionis":
S - 745 . . . . . = 1
— Sanctomartino, Jaume, "Jacobo de Santomartino":
S - 610 . . . . . = 1
— Santomartino, Raimond, "Raimundo de Santo-
martino": S - 143 . . . . . = 1
— Sartori, Gil, "Egidio de Sartorio vel Santoyo vel
Santopo": S - 473, 524, 848 . . . . . = 3
— Serrancolino, Bartomeu, "Bartholomeo Serrancolino":
S - 777, 804, 812. . . . . = 3
— "Et Petro Rogerii": S - 548, 561,
634, 728, 788, 958 . . . . . = 6 = 9
— Serrano, Joan, "Johanni Serrano": S - 186,
275, 279, 543, 576, 612, 621, 628, 631,
652, 660, 803, 997, 1186 . . . . . =14

— Sibília, Marc, "Marcho Sibilia, Sibilie, Sibi":
S - 23, 245, 247, 300, 542, 571, 586,
648, 833, 982 ..... =10
— Steller, "a Steller": S - 695 ..... = 1
— Johanni Steller et Leonardo" S - 862 ..... = 1
"Steller de Corlqua": S - 712, 752, 811 ..... = 3 = 5
— Sobirats, Joan, "Johanni Sobirats": S - 595 ..... = 1
"M. Subirats": S - 575, 606, 761 ..... = 4 = 5
— Tarragona, arquebisbe de: S - 683 ..... = 1
— Vaquer, Guillem: S - 278 ..... = 1
— Volabro, Joan de, "Johanni de Volabro": S - 39, 417,
478, 479, 552, 630, 655, 808, 826, 1185 ..... =10

493

Suma global:

Volums donats en l'apartat 1)	54
Volums donats en l'apartat b)	2
Volums donats en l'apartat c)	493
	549

Llibres (Manuscrits) venuts.

Situada l'estada definitiva de la Cúria pontifícia al castell de Peníscola, aïllat de la població, demanava un gran nombre de servents a més a més de les despeses pròpies: el manteniment de tots els qui convivien amb el Papa, la conservació de l'habitatge, el mobiliari i la sumptuositat externa corresponent a una Cúria que havia de fer la competència amb la de Roma, representaven unes sortides molt grans, difícils d'eixugar sens unes entrades aranzelàries, que no podien imposar.

Hem vist que Climent VIII ha de pagar els seus servents amb llibres. Aquests mateixos servidors es fan càrrec de la baixa situació econòmica i accepten el llibre no "gratiose", sinó que donen a l'administrador uns florins. Així ho veiem en les notes marginals d'Antoni de Camps: "traditus...datus, in V florenis Aragonie". Decididament es veuen obligats a vendre'n als llibreters professionals, com Guillem Çacoma, "estacionari" de Barcelona, i d'altres. En venen també als esmentats servents i a altres persones. No he pogut esbrinar per quina causa en venen a Carles, valencià, i a Pere de Galbis, sense fixar-los preu. N'envien també molts a València "ad vendendum", i una gran partida "Missus Valenciam ad vendendum. Anno quarto".

Heus ací les llistes dels uns i dels altres amb tot detall.

a) a llibreters:

1 — A Batlle, Bartomeu, "Bartholomeo Baiuli":

S — 84 = 1 = 180 flor.
S = 351 = 1 = 15 "
S — 419 = 1 = s/p.
S — 439 = 1 = 3 flor.
S — 443 = 1 = 20 "

S — 646 = 1 = 6 " auri
S — 768 = 1 = 12 "
S — 884 = 1 = 4 "
S — 923 = 1 = 4 "
S — 926 = 1 = 1 "
S — 956 = 1 = 1 "
S — 985 = 1 = 2 "

Suma total ..... = 13 mss. = 255 florins.

2 — a Çacoma, Guillem, "stationario Barchinonensi":

S — 13, 14, 15, 16 ..... = 4 ms. = 70 flor.
S — 31, 35, 36, 37, 38, 40, 43, 44, 45, 46, 47 ..... = 11 " = 140 "
S — 116 ..... = 1 " = 15 "
S — 131, 132, 133 ..... = 3 " = 130 "
S — 134, 135 ..... = 2 " = 70 "
S — 136 ..... = 1 " = 65 "
S — 137 ..... = 1 " = 28 "
S — 138, 139, 140, 141 ..... = 4 " = 35 "
S — 142 ..... = 1 " = 18 "
S — 146, 147 ..... = 2 " = 70 "
S — 153 ..... = 1 " = 7 "
S — 211 ..... = 1 " = 8 "
S — 219 ..... = 1 " = 7 "
S — 220 ..... = 1 " = 10 "
S — 222 ..... = 1 " = 10 "
S — 223 ..... = 1 " = 6 "
S — 240 ..... = 1 " = 18 "
S — 248 ..... = 1 " = 10 "
S — 253 ..... = 1 " = 15 "
S — 262 ..... = 1" = 6 "
S — 267 ..... = 1 " = 8 "
S — 271 ..... = 1 " = 6 "
S — 272 ..... = 1 " = 3 "
S — 273 ..... = 1 " = 4 "
S — 274 ..... = 1 " = 4 "
S — 308 ..... = 1 " = 7 "
S — 344 ..... = 1 " = 35 "
S — 372 ..... = 1 " = 25 "
S — 385 ..... = 1 " = 16 "

S — 386. . . . . .= 1 "= 20 "
S — 404. . . . . .= 1 "= 16 "
S — 409, 410, 411. . . . . .= 3 "= 80 "
S — 418. . . . . .= 1 "= 15 "
S — 421. . . . . .= 1 "= 16 "
S — 425. . . . . .= 1 "= 18 "
S — 463. . . . . .= 1 "= 25 "
S — 464. . . . . .= 1 "= 45 "
S — 465. . . . . .= 1 "= 36 "
S — 467. . . . . .= 1 "= 40 "
S — 472. . . . . .= 1 "= 4 "
S — 474. . . . . .= 1 "= 48 "
S — 475. . . . . .= 1 "= 35 "
S — 494. . . . . .= 1 "= 12 "
S — 496. . . . . .= 1 "= 8 "
S — 502. . . . . .= 1 "= 13 "
S — 531. . . . . .= 1 "= 7 "
S — 535. . . . . .= 1 "= 7 "
S — 546. . . . . .= 1 "= 40 "
S — 550. . . . . .= 1 "= 12 "
S — 553. . . . . .= 1 "= 15 "
S — 639. . . . . .= 1 "= 30 "
S — 1118. . . . . .= 1 "= 12 "

Suma total. . . . . 74 ms.= 1400 fl. = 74 ms. 1400 flor.

b) a servents del Papa:

1 — Anglés, Oliver . . . . . .= S-1205=1=16 fl.
2 — Apotecari. . . . . .= S-1164=1=12 "
3 — Belleroni, Jaume . . . . . .= S- 437=1= 5 "
4 — Bonis, Antoni . . . . . .= S-1170=1=15 "
5 — Cambrer . . . . . .= S-1144=1=27 "
— Cambrer. . . . . .= S-1147=1=30 "
6 — Caver, G. . . . . .= S- 577=1= 2 rals d'argent
6 — id. . . . . .= S- 965=1= 2.50 fl.
— id. . . . . .= S-1123=1= 6 "
id. . . . . .= S-1128=1= 5 "
id. . . . . .= S-1138=1= 6 "

7 — Esteve, Ferran. . . . . .= S-1110=1= 5 "
id. . . . . .= S-1206=1= 4 "
8 — Gener, G . . . . . .= S-1091=1=10 "
9 — Gleda, Francesc M . . . . . .= S-1173=1=10 "
10 — Joan, Francesc . . . . . .= S-1108=1=20 "
11 — Jornet, B. protonotari . . . . . .= S- 742=1=20 "
Protonotari . . . . . .= S- 925=1=10 "
". . . . . .= S-1111=1= 4 "
". . . . . .= S-1161=1= 6 "
". . . . . .= S-1367=1= 5 "
12 — Munyòs, Joan . . . . . .= S- 922=1=22 "
13 — Pelegrini, Cristòfor. . . . . .= S-1174=1=12 "
14 — Piquer, Joan . . . . . .= S-1136=1= 6 "
15 — Volabro, Joan . . . . . .= S-1171=1=16 "

A servents suma total. . . . . = 25 = 274 $^{1}/_{2}$ fl. + 2 rals d'argent 25 ms.= 274 fl.

c) Venuts a d'altres persones.

1 — Castellà "cuidam castellano":

S - 156 = 1 = 15 fl.
S - 216 = 1 = 50 "
S - 373 = 1 = 40 "
S - 920 = 1 — = 21 "
S - 921 = 1 = 25 "
S - 947 = 1 = 15 "
S - 984 = 1 = 77 "

Suma. . . .7ms = 173 fl. . . . . 7ms. = 173 fl.

2 — Françoy, A.: S - 934 = 1 = 8 fl.
S - 951 = 1 = 3 "
S - 955 = 1 = 6 "
S - 957 = 1 = 5 "
S - 979 = 1 = 6 " 5 ms. = 28 fl.

3 — Gualbis, Miquel, sacerd. valencià:
S - 6, 7, 8, 9 . . . . . 4 = 100 fl.
S - 129 = 1 = 80 "

S - 307 = 1 = 30 "
S - 361 = 1 = 30 "
S - 895 = 1 = 12 "
S - 917, 918, 919 = 3 = 25 fl. 11 ms. = 277 fl.

4 — Pujades, Pere: S - 346 = 1 = 25 fl.
S - 422 = 1 = 30 "
S - 423 = 1 = 16 "
S - 500 = 1 = 23 "
S - 772 = 1 = 5 "
S - 859 = 1 = 20 "
S - 885 = 1 = 20 "
Correcció de 2 fl. S - 888 = 1 = 3 "
S - 949 = 1 = 5 "
S - 950 = 1 = 3 "
S - 968 = 1 = 25 "

Total ..... 11ms=175 fl. 11 ms = 175 fl.

A altres persones, suma total ..... 34 ms. 663 fl. = 34m. = 663

d) venuts sense indicació de preu.

1 — a Carles valencià:

S - 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 65,
66, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 75,
76, 77, 78, 79, 80, 82..... = 22 ms.

2 — a Gualbes, Pere:

S - 287, 426, 482, 483, 580, 581,
582, 596, 769 = 9 ms.

Sense preu, suma total ..... = 31 ms. . 31 ms.

Suma total de llibres venuts ..... = 177ms. = 2.592 fl.

LLIBRES ENVIATS A VALÈNCIA PER VENDRE "AD VENDENDUM"

Les notes marginals d'Antoni de Camps són molt vagues. Simplement ens diuen: "Fuit missus Valenciam ad vendendum. AdC." No hem pogut trobar cap refe-

rència de les persones o entitats als quals havien estat venuts. La llista dels volums enviats és la que segueix:

S - 11, 12, 85, 88, 90, 130, 208, 209, 210, 217, 218, 227, 235, 236, 237, 252, 311, 328, 329, 338, 339, 340, 342, 343, 355, 368, 369, 371, 376, 383, 387, 388, 391, 392, 395, 396, 397, 414, 420, 485, 501, 549, 607, 608, 629, 638, 657, 683, 689, 692, 722, 729, 730, 740, 801, 830, 831, 845, 846, 847, 856, 860, 863, 887, 928, 931, 932, 933, 935, 952, 954, 960, 961, 964, 967, 969, 973, 980, 1003, 1005, 1008, 1009, 1010, 1011, 1014, 1016, 1032, 1039, 1040, 1041. Sumen un total de 90 volums.

LLIBRES ENVIATS A VALÈNCIA "AD VENDENDUM. ANNO QUARTO"

Ja som a les acaballes del pontificat de Climent VIII. Les despeses van en augment i les entrades van minvant; per això sovintegen les trameses a València de llibres per a vendre. És curiosa l'afegidura que hi posa Antoni de Camps "Anno quarto. AdC.". Hi ha una altra munió de llibres dels quals hem perdut el camí que han seguit i no sabem a quines mans han anat a parar. El cas és que cap d'ells no retornà a la biblioteca.

S - 17, 53, 54, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 121, 123, 157, 158, 206, 207, 212, 213, 221, 224, 225, 226, 228, 229, 230, 231, 232, 243, 244, 246, 249, 250, 251, 257, 297, 310, 318, 319, 320, 321, 323, 324, 325, 330, 334, 335, 345, 353, 354, 356, 360, 366, 378, 379, 381, 416, 424, 427, 430, 432, 433, 435, 436, 451, 545, 597, 602, 603, 604, 627, 640, 642, 649, 654, 661, 663, 665, 670, 749, 783, 799, 800, 802, 820, 829, 840, 849, 852, 561, 929, 972, 981, 1031, 1035, 1042, 1045, 1047, 1048, 1050, 1157.
Sumen un total de 101 volums.

Llibres que quedaren a la Biblioteca Papal de Peníscola a la renúncia de Climent VIII

Considerem que tots aquells volums que, en aquesta "Copia inventarii..." Mss. 233,- el nostre —S—, no tenen nota marginal, degueren restar a la Biblioteca, i són aquells dels quals es possessionà el Cardenal de Foix, legat del Sant Pare de Roma, Martí V, que s'emportà al seu Col.legi de Tolosa. Figuren en l'Inventari redactat pel dit Cardenal a la presència de Climent VIII, i tenim ben detallats en el Manuscrit 229 de la Biblioteca de Catalunya, estudiat i publicat pel P. Martí de Barcelona.[11]

Són els de la llista que segueix:

S - 1, 2, 3, 4, 5, 10, 21, 22, 34, 41, 42, 48, 51, 52, 86, 91, 92, 93, 94, 126, 128, 148, 149, 151, 163, 166, 171, 176, 180, 190, 238, 259, 263, 280, 283, 305, 315, 316, 331, 341, 362, 364, 365, 384, 389, 393, 394, 399, 400, 403, 405, 412, 413, 440, 445, 453, 458, 459, 488, 493, 499, 508, 521, 523, 527, 528, 529, 530, 536, 538, 572, 585, 587, 619, 624, 637, 647, 658, 662, 671, 672, 673, 674, 676, 678, 679, 680, 681, 688, 690, 701, 703, 715, 716, 717, 723, 725, 731, 732, 733, 734, 735, 739, 754, 755, 757, 758, 759, 760, 764, 766, 774, 775, 776, 778, 780, 782, 784, 785, 786,

11. Martí de BARCELONA, *La biblioteca...* (cit. nota 8), 331-341, 420-436; XXIX (1923), 88-94 i 266-272.

787, 789, 791, 792, 793, 794, 795, 797, 798, 805, 807, 814, 815, 819, 823, 827, 836, 837, 838, 839, 841, 843, 844, 850, 886, 870, 872, 873, 874, 875, 877, 878, 879,880, 881, 882, 886, 889, 890, 891, 893, 894, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 924, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 943, 944, 945, 946, 953, 959, 962, 963, 974, 977, 986, 987, 988, 990, 1015, 1018, 1019,1020, 1021, 1022, 1023, 1024, 1025, 1026, 1028, 1029, 1033, 1034, 1036, 1037, 1043, 1044, 1046, 1049, 1051, 1054, 1055, 1056, 1057, 1058, 1059, 1060, 1061, 1062, 1063, 1064, 1065, 1066, 1067, 1068, 1070, 1071, 1072, 1073, 1074, 1075, 1076, 1077, 1078, 1079, 1080, 1081, 1082, 1083, 1084, 1085, 1086, 1087, 1088, 1089, 1090, 1092, 1093, 1094, 1095, 1096, 1097, 1098, 1099, 1100, 1101, 1102, 1103, 1104, 1105, 1112, 1113, 1115, 1116, 1117, 1119, 1120, 1121, 1122, 1124, 1125, 1127, 1128, 1129, 1130, 1131, 1132, 1133, 1134, 1135, 1137, 1139, 1140, 1141, 1142, 1143, 1145, 1146, 1148, 1149, 1150, 1151, 1152, 1153, 1154, 1155, 1156, 1158, 1159, 1160, 1162, 1166, 1168, 1177, 1180, 1181, 1183, 1184, 1190, 1192-1203, 1207-1237, 1239-1268, 1270-1272, 1274-1347, 1349-1355, 1357-1366, i 1368-1393.

La suma dels llibres que quedaren a la Biblioteca és de 519. Aquests 519 volums constitueixen el grup principal dels manuscrits de l'Inventari del Cardenal Pere de Foix, el núm. 229 de la Biblioteca de Catalunya, estudiat i publicat pel P. Martí de Barcelona, i que són els que el Cardenal s'emportà al seu Col.legi de Tolosa. D'aquests 519 n'hem identificat 446 en aquest Inventari, i n'han quedat 73 que no hi ha hagut manera de poder localitzar. Els 128 restants, dels 574 de què consta l'Inventari 229, els hem identificats amb els manuscrits de l'Inventari dels llibres que el Cardenal de Sant Llorenç tenia al seu estudi.

On han anat a parar aquests llibres tan dispersos?

És molt difícil de contestar a aquesta clara pregunta. Coneixem els donataris, servents del Papa Climent VIII, que reblen llibres en paga de llurs serveis i que darrerament, davant la crítica situació econòmica de la Cúria Papal, donaven al nou Papa una "propina" pel llibre rebut; coneixem també els llibreters que compraren llibres, i tenim constància dels florins d'Aragó pagats, gràcies a les notes marginals escrites per Antoni de Camps en la *Copia inventarii...* . Sabem també els llibres que foren portats a València "per vendre", però desconeixem a qui foren venuts i tampoc no sabem què en feren els qui reberen els llibres en paga dels seus serveis. Què en féu la bugadera, del S-797, "Hugo, *De Archa Nohe* et *Didascalion*"?I els llibreters i mercaders de llibres, a qui els revengueren? En els dos apartats següents, farem un estudi més detallat del manuscrit 229 i de l'obra de Delisle sobre els manuscrits que, procedents de Peníscola, passaren per Tolosa i anaren a parar a la Biblioteca Nacional de París.[12] Coneixem d'una manera molt incompleta els que hi ha a la Biblioteca Nacional de Madrid.No sabem prou bé els que hi ha en la Biblioteca Universitària de València. Aviat sabrem els que guarda l'Arxiu Capitular de la Catedral de la mateixa ciutat.[13]N'hi ha a l'Arxiu Capitular de Tortosa? On són els llibres dels In-

12. Vegeu la nota 5.

13. Ramon ROBRES LLUCH, *Volúmenes procedentes de la biblioteca papal de Peñíscola en el Archivo de la Catedral de Valencia*, dins "Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura", LVI (1980), 580.

ventaris A i B de la família Sànchez Munyòs, publicats per Monfrin i, pocs anys després, estudiats i publicats per Wittlin? La recerca dels estudiosos no queda pas parada. Recentment el *Catalogue général des manuscrits latins de la Bibliothèque Nationale de París* que hom publicava sots la direcció de Ph. Lauer, indicava d'una forma no gens compromesa i, a voltes, poc segura, la procedència: "Provient probablement de la librairie de Benoît XIII"[14]; "Provient "peut-être" de la librairie de Benoît XIII à Peniscola".[15].

Darrerament ha sortit l'obra: "Archiv und Bibliothek der Päpste im 15. Jahrhundert", de Karl Rudolf,[16] en la qual l'autor parla de la Biblioteca Papal d'Avinyó i Peníscola, amb una riquesa de notes gairebé exhaustiva.

Inventari dels llibres incautats pel cardenal Pere de Foix, —Manuscrit 229 de la Biblioteca de Catalunya—

En apartat anterior hem publicat la llista dels llibres que quedaren a la biblioteca de Peníscola, en renunciar el darrer Papa del Cisma d'Occident, Climent VIII, el 26 de juliol de 1429, i foren acceptats pel legat del Sant Pare de Roma, Martí V, el Cardenal Pere de Foix,[17] el 25 d'agost del mateix any. Tot seguit es procedí a redactar-ne el corresponent inventari, a la presència del Papa renunciant, inventari que es conserva en el manuscrit 229 de la Biblioteca de Catalunya, publicat i estudiat pel P. Martí de Barcelona,[18] el qual afirma en el seu estudi:[19] "Ja en vida del Papa Luna es féu donació, permuta o simplement entrega de molts llibres. Quan la mort de Benet, els hereus i els Cardenals, segons acusació de Carrier, es repartiren els mobles, relíquies, llibres... Bernat de Rossier ho diu ben clarament".[20] Tenim el ms. 233 *Copia inventarii..*, on consten els llibres que quedaren a la biblioteca de Peníscola a la mort de Benet XIII, i en aquesta mateixa *Copia*, ens consten els llibres que es repartiren durant el Pontificat de Climent VIII i els que quedaren a la Biblioteca a la renúncia d'aquest papa, que són els que no tenien nota marginal i consten en la llista del mateix apartat. Aquests còdexs són 519 i fins a arribar als 574 del ms. 229, els he localitzats en el ms. 235 dels llibres que tenia el Cardenal de Sant Llorenç en el seu estudi i que lliurà al nou Papa Climent VIII en la presa de possessió.

Els notaris que col.laboraren en la redacció de l'Inventari del Cardenal Pere de Foix (ms. 229), fan notar, amb una mica de mala intenció, la manca de llibres de l'espléndida biblioteca del Papa Benet XIII, que ell, amb tant d'interès i sobretot amb tant de saber clàssic, s'havia anat creant. Copiem: "... et libris utriusque facultatis in pauco numero respectu multitudinis librorum, quos idem olim Benedictus ibidem recollexerat..."[21]

El manuscrit 229, inventari del Cardenal Pere de Foix, és un volum de 47 fo-

14. Philippe LAUER, *Bibliothèque Nationale. Catalogue Général des manuscrits latins... publié sous la direction de* Ph. L, Vol. V, (París 1966), 268, relatiu al manuscrit 3352.

15. Ibid., 301, amb relació al ms. 3372.

16. Karl RUDOLF, *Archiv und Bibliothek der Päpste im 15. Jahrhundert*, dins "Römische Historische Mittellungen", 21 (1979), 59-81.

17. Martí de BARCELONA, *La biblioteca...* (cit. nota 8), 331-341. François BARON, *Le cardinal Pierre de Foix le Vieux (1386-1464) et ses legations*, dins "La France Franciscaine", III (1914-1920), 286-334.

18. Cf. nota anterior.

19. Ibid., 333.

20. Ibid., 333, nota 12.

21. Ibid.

lis (1 + 38 d'escrits +8 en blanc), de mida 22'50 x 15,50 cm, paper verjurat. Representa dos quaderns cosits i relligats amb un full de pergamí flexible que duu escrit en son interior part d'un document català de la centúria anterior. En l'anvers de la coberta hom pot llegir: *Inventari de Peníscola.* El f. 18 en blanc. F. 1^r.: "Bona sequentia erant in Castro et uilla Paniscole... post renuntiationem domini Egidii Sancii Munionis... de quibus omnibus fuerunt tradite claves domino Cardinali de Fuxo...". L'inventari de la biblioteca és en els folis 19^r.- 38^v. F. 19^r: 1 — "Primo una *Biblia* in quinque voluminibus scripta in pergameno..." Fol. 38^v: ..."574 — Item aliud *Memoriale* eiusdem Johannis. Incipit in prima columna, in rubro "Incipit memoriale" et finit in tertia "post alium t". (sic)".

De manera que en aquest Inventari hi ha 574 volums. Dels 519 que quedaren a la biblioteca de Peníscola a la renúncia de Climent VIII, n'hem identificats 446. Els 73 que quedaren, més 55, que sumen 128, per a completar els 574 d'aquest manuscrit 229 els he identificats amb els manuscrits del 235, inventari de la biblioteca del Cardenal de Sant Llorenç.

Nosaltres aprofitarem les notes que el P. Martí de Barcelona adjunta al seu estudi.

No es pot comparar la desfeta de la biblioteca de Peníscola, a la mort de Benet XIII, i durant el pontificat de Climent VIII, amb la dispersió que sofrí la part que anà a mans del Cardenal Pere de Foix. Veritablement molt amant dels llibres clàssics, s'emportà els llibres de Peníscola cap al seu Col.legi de Tolosa amb molta ilusió, tot creant una autèntica biblioteca universitària; i, no content dels que trobà a Peníscola, procurà de recollir els que tant Benet XIII com Climent VIII havien deixat a estudiosos. El bisbe de Girona li restitueix un manuscrit de Sant Dionís Areopagita,[22] Bibl. Nac. París, cod. llat. 1620. I Bernat Jornet li retornà unes *Concordantiae Bibliae*, (avui, Bibl. Nac. París, cod. 513).

En morir el Cardenal de Foix la desfeta fou general. Els administradors tingueren poc interès a conservar els llibres, i se'n perderen més de la meitat. En el capítol que segueix, en farem un estudi més detallat en parlar de la recuperació de molts manuscrits, obra de Colbert, ministre d'Estat, qui els incorporà a la Biblioteca Imperial, després Biblioteca Nacional de París.

Manuscrits de la Biblioteca del Papa Luna —Benet XIII— de Peníscola a la Biblioteca Nacional de París.

En el treball que duem a terme sobre la Biblioteca del Papa Luna a Peníscola[23] hem vist en apartats anteriors els llibres que foren donats, en l'època del Papa Climent VIII, —els venuts— els enviats a València "per vendre", i els que quedaren a la Biblioteca a la renúncia de Climent VIII, dels quals s'apropià el Cardenal Pere de Foix, —legat del Sant Pare Martí V—. L'inventari, fet a la presència de Climent VIII i del mateix Cardenal, és el contingut del manuscrit 229 de la Biblioteca de Catalunya i del qual Léopold Delisle en el seu treball *Le cabinet des Manuscrits de la Bibliothèque Impériale*[24] reconeix "qui'l ne nous est malheureusement pas parvenu", però del qual nosaltres tenim l'original, publicat, amb un seriós estudi, pel P. Martí de Barcelona.[25] Gràcies a aquest inventari, sabem tots els llibres que havien quedat

22. Ibid., 333, nota 15.

23. "Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura", LVI (1980), 646-666.

24. Léopold DELISLE, *Le cabinet...* (cit. nota 5), I, 493.

25. Martí de BARCELONA, *La biblioteca...* (cit. nota 8), 331-341; 420-436; XXX (1924), 266-272, signat per Daniel de Molins de Rei.

a la Biblioteca de Peníscola i que constituïren el fons més important de la Biblioteca del Col.legi de Foix a Tolosa. Veritablement el Cardenal de Foix era un altre amant dels llibres. La il.lusió que posà en la formació de la biblioteca del seu Col.legi, dins la Universitat de Tolosa, ens la compta Delisle en l'obra esmentada,[26] citant les paraules textuals del seu fundador. No content d'emportar-se'n les obres de la biblioteca de Peníscola, —permís atorgat per Martí V, pels seus treballs en l'extinció del Cisma d'Occident—, es preocupà de recuperar els que havien estat deixats: un exemple: reclamà al Bisbe de Girona un manuscrit de Sant Dionís l'Areopagita, que havia rebut de mans del mateix Benet XIII, en separar-se'n.[27]

Un estudi completíssim sobre la sort dels llibres del citat Col.legi de Foix, ens el dóna Delisle en l'obra que tantes voltes haurem de retreure. El paràgraf XL, *Manuscrits du Collège de Foix et bibliothèques des Papes d'Avignon*[28] és amplament dedicat al curs que seguiren els llibres a la mort del Cardenal; una veritable desfeta per culpa dels administradors del Col.legi. Delisle cita les paraules d'Henri Sponde l'any 1641 i les de l'intendent d'Aguesseau l'any 1680, en la visita que hi féu personalment; paraules que Delisle cita textualment i que revelen l'estat "miserable" de la biblioteca del Col.legi de Foix, una de les més importants d'aquell temps, per la quantitat i riquesa de manuscrits. Llavors encara n'hi havia molts, la major part de vitel.la, escrits amb lletra gòtica; els uns sencers, altres en estat pèssim; hi mancaven molts fulls, n'hi havia d'altres de desfets pel temps i per la incúria dels viatges: d'Avinyó a Barcelona, de Barcelona a Peníscola, de Peníscola a Tolosa. Ara, per la deixadesa dels administradors del Col.legi, molts tenien les miniatures arrencades... Davant aquesta penosa situació i gràcies al bon criteri de l'intendent d'Aguesseau de salvar els manuscrits que quedaren, recomana als Col.legiats que n'ofereixin vint-i-dos al gran estadista francès Joan Baptista Colbert, secretari d'Estat del rei Lluís XIV, molt amant dels llibres vells i artístics. Delisle hi fa intervenir un altre personatge, Boudon, que amb molta habilitat convenç els administradors del Col.legi de Foix que lliurin a Colbert tots els manuscrits que resten a la biblioteca, ja que aquest era el desig del rei Lluís XIV. Sigui com sigui, el cas és que el 5 d'agost de 1680 arribaren a París els 22 volums, la llista dels quals és a la pàgina 499 de l'obra citada de Delisle:[29] D'Aguesseau, d'un total de 582 llibres, pagats al comptat, se'n fa remetre 291, manuscrits, amb els quals Boudon omple dotze botes, que arribaren a París el 7 d'octubre del mateix any. La llista és a les planes 500-506 de l'obra citada.[30]

Ara ens caldria fer una comparança dels llibres lliurats a Colbert o comprats per ell, en les llistes ja indicades, amb els manuscrits del ms. 233 i amb els de l'inventari del Cardenal de Foix, una relació més completa de la que havíem provat de fer amb els inventaris coneguts per nosaltres. Delisle acaba el seu article enumerant, en el fons llatí, al voltant de 180 —realment són 177— manuscrits llatins que, probablement formaren part de la biblioteca de Benet XIII a Peníscola, i que, passant per Tolosa, arribaren a la Biblioteca Imperial de París. Assenyala amb un asterisc els que, sense cap dubte, hi foren; posa un interrogant a aquells dels quals no acaba d'aclarir la procedència, i deixa sense cap senyal tots els altres, que no pogué identificar.

Per la nostra banda, gràcies a un ajut de treball de la Generalitat de Catalunya (CIRIT), podem oferir les següents notícies sobre quinze d'aquells còdexs, que po-

26. Léopold DELISLE, *Le cabinet*... (cit. nota 5), 496.
27. Ibid., 495.
28. Ibid., 486-509.
29. Ibid., 499-500.
30. Ibid., 500-506.

guérem estudiar directament a la Bibliothèque Nationale de París. Les ordenem seguint la numeració que ara tenen aquells volums en el catàleg de manuscrits llatins de l'esmentada biblioteca.[31]

Manuscrits estudiats

Ms. 59.-*BIBLIA SACRA CUM HUGONIS DE SANCTO CARO GLOSSA, pars I.*

Comprèn els llibres de la Bíblia des del Gènesi (f. 4^{v}) fins a Baruc (f. 518^{v}), que acaba en el f. 525. Encapçala cada llibre el pròleg de Sant Jeroni.

Genesis (f. 4^{v}) etc.- Oratio Manasses (f. 226).- Esdras I-III (f. 227) etc.- Baruch (f. 518^{v}).

És un manuscrit en pergamí, del s. XIV, de 525 folis, més dos al començament i quatre al final de l'enquadernació; mides, 440 x 290 mm, a 3 columnes, la central reservada per al text i les laterals per a la glossa (si bé en qualque foli, com en els 2, 3 i 4 el text va en la columna tercera del marge dret, per conveniències de l'amanuense). L'escriptura i les miniatures són de l'escola borgonyona. Les inicials de cada llibre són miniaturades i historiades. La del Gènesi (f. 4^{v}) té 8 requadres, encapçalats per dues feres simbòliques que vomiten la paraula de Déu, i en el dibuix del marge esquerre hi ha un àngel tocant una trompeta. Els colors són el blau i el vermell sobre un fons d'or i els dibuixos es prolonguen per tot el marge. Les inicials majúscules de cada paràgraf són en vermell i blau, alternant. Els títols de cada llibre són en vermell, així com la indicació del començament "íncipit" i acabament "èxplicit" de cada llibre.

La riquesa de la plana primera resulta enlletgida per les notes posteriors que hi posaren els bibliotecaris (Colbert, 165; Regius, 3615-4) al marge superior, quan s'haurien pogut posar en un raconet del marge inferior. L'enquadernació és del s. XVII, feta amb pell vermella i al llom duu el títol de l'obra *BIBLIA GLOSSATA* i les armes de Colbert.

Aquest manuscrit 59 correspon al 52 de l'Inventari de Peníscola, publicat per Faucon.[32] No figura en la llista dels Manuscrits de fons llatí que Delisle aporta com a procedents del Col.legi de Foix i que formaren part de la biblioteca de Benet XIII a Peníscola.[33]

La segona part d'aquesta obra es troba en el ms. 156.

Ms. 156.-*BIBLIA SACRA CUM HUGONIS DE SANCTO CARO GLOSSA, pars II.*

Comença amb el llibre d'Ezequiel (f.1) i acaba amb l'Apocalipsi (f. 407). Sense enumerar tots els llibres, amb els pròlegs de Sant Jeroni, citarem els I i II dels Macabeus, els pròlegs dels quals són de Ràban Màur (f. 114).- ... Evangeli de Sant Mateu (f. 140)...- XIV epístoles de Sant Pau (f. 260).- Actus Apostolorum (f. 354).- VII epístoles canòniques (f. 379).- Apocalipsi (f. 407). L'escrit és a tres columnes. La del mig per als pròlegs i el text dels llibres de la Bíblia, i les dels marges per a la glossa.Les inicials dels llibres són miniaturades i historiades. Al marge superior dret del f. 1, la —E— d'Ezequiel, és historiada, amb tres figures: la del profeta, que és al llit; la de Déu, que dicta, i els caps de dos animals simbòlics; els colors, són el blau i el vermell, sobre fons d'or, i els dibuixos s'estenen per tot el marge. Les inicials dels paràgrafs són en vermell i blau, alternant. Les indicacions del començament dels

31. Philippe LAUER, *Catalogue...* (cit. nota 14), I, París 1939, 27.

32. Maurice FAUCON, *La librairie...* (cit. nota 3), 66.

33. Léopold DELISLE, *Le cabinet...* (cit. nota 5), I, 507-508.

llibres i l'acabament, són en vermell. Acaba amb l'Apocalipsi (f. 436). Segueixen dos folis en blanc.

En el f. 439 hi ha, a quatre columnes, les *Interpretationes nominum hebraicorum:* "Hic sunt interpretationes... nominum incipientium A ad Z aprehendens...-... consiliatores eorum" (f. 439-463).

Segueixen les interpretacions de les paraules bíbliques, classificades per llibres, i comencen pel profeta Oseas: "Ossee...Comaticus..." (f. 464) i acaba amb l'Apocalipsi: "Gurgula...nares contendit" (F. 467).

Segueixen les *Regles per llegir millor la Biblia:* "Multi multa sciunt..." (467) i acaba amb el *Prefaci del "Correctorium"* d'Hug de Sancto Caro: "Quoniam super omnes..." i acaba en la tercera columna incompleta: "...confusa translationis continetur" (f. 469).[34]

Manuscrit enorme, en pergamí, que segueix i completa el text de l'anterior ms. 59. 469 folis, a tres i quatre columnes, 440 x 280 mm, segle XIV. L'enquadernació és del segle XVII, en pell de vedella metxada, color marró daurat, amb l'escut de Colbert, i al llom duu les armes reials i el títol amb majúscules daurades: "COMENTARIUS UN SCRIPTURAM".

Aquest manuscrit llatí correspon al 53 de l'Inventari de la biblioteca del castell de Peníscola, publicat per Faucon.[35]

Tampoc aquest manuscrit 156 no és a la llista que dóna Delisle, dels manuscrits llatins de la Biblioteca Imperial, procedents de la Biblioteca Papal de Peníscola a través del Col.legi de Foix a Tolosa.

Ms. 61.- *BIBLIA BENEDICTI PAPAE, pars I.*

És una magnífica Bíblia en cinc volums.

El primer comprèn els llibres de la *Bíblia* des del Gènesi (f. 14^{v}) fins a Rut inclusivament (f. 436^{v}), i acaba en el f. 442^{v}. En el f. 1 comencen els pròlegs de Sant Jeroni, amb una —F— inicial miniada-historiada; els colors més freqüentment utilitzats són el blau i el vermell sobre fons d'or. Representa un frare escrivint. El dibuix s'allarga per tot el marge esquerre del f. 1^{a}. El text és a dues columnes —"a" i "b"—, en lletra provençal de gran format molt llegible i elegant. Totes les inicials dels llibres són miniades, i la major part historiades. Les majúscules del començament dels llibres són en vermell, així com les indicacions dels íncipit i èxplicit de cada llibre. En el f. 14^{v} comença el Gènesi. La inicial d'aquest primer llibre de la Bíblia —I— és miniada-historiada; representa un dragó que vomita unes fulles, que es trasformen en les paraules del Gènesi, que són la paraula de Déu. El dibuix s'estén per tot el marge esquerre del foli. El text arriba fins al f. 98^{v}.

En aquest mateix f. 98^{v} comença l'*EXODUS*. La inicial —H— representa un àngel auxiliant un pelegrí, símbol dels contratemps de la vida, que té tot ésser humà; en aquest cas realitzada en el poble d'Israel, que, amb Jacob al front, se'n va cap a Egipte, cridat pel seu fill Josep. Acaba en el f. 165^{v}.

En aquest f. 165^{v}. comença el *LEVITICUS*, i acaba en el f. 208^{v}. L'escriba posa: "Explicit *EXODUS*", quan és el *LEVITICUS*, "et incipit liber *NUMERI*", que va des del f. 208^{v} fins al 278^{v}, "Explicit liber *NUMERI* et incipit liber *DEUTERONOMII*", que arriba fins al f. 341^{v},"Explicit *DEUTERONOMIUM*.- Incipit prologus in libro *JOSUE*" (f. 341^{v}). En el f. 343^{v} comença el llibre de *JOSUE*, que acaba en el f. 389^{v}, "Incipiunt capitula in librum *JUDICUM*", fins al f. 390^{v}. En aquest f. "In-

34. Heinrich DENIFLE, dins *"Archiv für Literatur - und Kirchengeschichte des Mittelalters"*, IV (1898), 203 (467).

35. Maurice FAUCON, *La librairie...* (cit. nota 3), 41.

cipit liber *JUDICUM*", i fineix en el f. 435^{v}. En ell es llegeix: "Incipiunt capitula *RUTH*", fins al f. 436^{v}, on comença pròpiament el llibre de *RUT*, que arriba fins al f. 442^{v} i aquí acaba el tom I de la Bíblia de Benet XIII.

És un manuscrit del s. XIV-XV. Probablement escrit al *scriptorium* d'Avinyó, en pergamí, 442 folis, a dues columnes, 335 x 235 mm. L'enquadernació primitiva fou en pergamí; però posteriorment, al s. XVIII, en entrar a la Biblioteca Imperial, fou enquadernat en pell roja amb les armes reials. En el llom dorsal: "BIBLIA SACRA LAT. OLIM BENEDICTI XIII". En el llom frontal i sobre fons daurat hi ha les armes de Benet XIII dibuixades a mà. En el f. 1 hi ha les notes dels bibliotecaris: "Le Tellier de Reims, 1; Regius, 3700-2". En el foli de guarda del començament hi ha una nota que diu: "Codex Tellierinus-Remensis", i amb llapis: "Reliure restaurée en 1974".

Aquesta Bíblia comprèn els manuscrits llatins de la Biblioteca Nacional de París núms. 61, 87, 91, 139 i 255, que corresponen als núms. 1. 2. 3. 4 i 5 del ms. 233 —S— de la Biblioteca de Catalunya,amb els 1, 2, 3, 4 i 5 del ms. 229 —M—, i els 6, 7, 8, 9 i 10 del Faucon —F—.[36] Aquests volums de Peníscola arribaren a la Biblioteca Imperial a través del Col.legi de Foix, però no per mitjà de Colbert, sinó amb el fons de Le Tellier, arquebisbe de Reims.[37]

Ms. 87.- *BIBLIA BENEDICTI PAPAE XIII, Pars II.*

Aquest il volum de la Bíblia de Benet XIII és compost de: I-IV libri Regum (f. 4^{v}).- Paralipomenon, I-II (f. 243^{v}).- I-III d'Esdres —quan en realitat ha d'ésser I-II (f. 362).- (f.1).- "Prohemium. Incipit Prohemium sancti Jeronimi presbiteri in libros Regum". Inicial —U— de "Uiginti"— en colors, amb un ocell mitològic, l'ornament del qual s'estén per tot el marge esquerre del foli.- (F. 4^{v}).- "Explicit prohemium sancti Jeronimi presbiteri. Incipit primus liber Regum". Inicial historiada amb dues figures humanes, mare i fill, aquest agenollat pregant. (f. 69^{v}) "Explicit liber primus Regum. Incipit liber secundus". Inicial historiada —F— de "Factus", en colors, vermell i blau, sobre fons daurat, els ornaments de la qual s'estenen per tot el foli separant les dues columnes. Les inicials dels capítols són en blau i vermell, alternant. Aquesta inicial —F— té tres personatges, un d'ells és el jove David, elegit Rei.- (F. 121^{v}): "Explicit liber secundus Regum. Incipit III^{us}". Inicial —E— historiada amb el rei David ja vell i malalt en el llit. La filigrana és molt petita; però del mateix estil que les anteriors.- (F. 182^{v}): "Explicit tertius liber Regum. Incipit liber IV". Inicial —P— historiada, representa la muralla d'una ciutat i el Rei que s'hi llença. S'acaba en el f. 239 i hi manca l'explicit en lletra vermella.- El f. 239^{v} és en blanc.- F. 240. *PARALIPOMENON.* "Incipit prologus super Paralipomenon" Inicial —E— florejada amb els colors blau i vermell sobre el fons daurat F. 241^{v}: "Alius prologus".-F. 243^{v}: "Explicit prologus. Incipit liber primus Paralipomenon". Inicial —A— historiada amb tres personatges. Els colors de sempre sobre fons d'or.- F. 294: "Explicit liber primus Paralipomenon. Incipit II". -F. 294^{v}: Inicial —C— historiada, amb el rei Salomó i un altre personatge pregant, davant un calze penjant d'una corriola. Acaba aquest llibre en el f. 360^{v}, col. b, sense l'èxplicit en lletra vermella.- F. 360^{v}, col.b: "Incipit prefacio sancti Jeronimi in libris Esdre". La inicial —U de "Uerum"— historiada amb la imatge de Sant Jeroni escrivint, amb la inscripció "Sancti Jeronimi".- F. 362^{v}:"Explicit prefacio. Incipit liber primus Esdre". Col. b. Inicial —I— molt historiada, amb 5 escenes, que ocupen tota la part del foli, que separa les dues columnes.- F. 380 col. b: "Explicit liber primus Esdre. Incipit II, sci-

36. Ibid., 43.

37. Léopold DELISLE, *Le cabinet...* (cit. nota 5), I, 507, nota 1.

licet Neemias". Inicial —U— de "Uerba", historiada, Neemies escrivint. És ell, sense cap dubte; així consta en el llibre que escriu: "Neemias". Els colors i l'estil són els mateixos de les anteriors inicials. La filigrana s'estén per tot el foli bo i separant les dues columnes.- F. 406^{b}: "Explicit Neemias. Incipit tertius Esdre. (Corregeix) Explicit Neemias. Incipit II Esdre". -F.406^{v}: Inicial —A— historiada amb quatre personatges asseguts al voltant d'una taula ben parada i amb aliments abundants. La filigrana s'estén pel marge esquerre de la col. "a"- F. 436^{b}. Aquí acaba el capítol XVI d'aqueix llibre II d'Esdres, sense la fórmula de l'èxplicit en lletra vermella.

Aquest volum II de la Bíblia de Benet XIII constituelx un veritable tresor, amb els seus 434 folis de pergamí, a dues columnes, 340 x 225 mm. S. XIV-XV. Lletra provençal, gran i llegidora. La il.luminació és del mateix estil del volum I. Les inicials dels pròlegs i llibres són miniades i historiades amb els colors blau i vermell sobre fons d'or. Els íncipit i èxplicit són en lletra vermella, i les inicials dels capítols, en blau i vermell alternant. L'enquadernació és del s. XIX, en pell de vedella color beix i el llom vermell amb les armes reials de Carles X i el títol en lletres daurades: "LIBRI REGUM, PARALIPOMENON, ETC". En el llom frontal i sobre els pergamins retallats i daurats, l'escut de Benet XIII, en colors, dibuixat a mà. A més dels 434 folis de pergamí, n'hi ha tres al començament i tres a l'acabament, de paper, procedents de l'enquadernació moderna. Aquest manuscrit llatí núm. 87 correspon al S-2, M-2 i F-7. En el fol. 1 hi ha les signatures dels bibliotecaris: "Le Tellier de Reims, 2; Regius, 3702-3".

91 - *BIBLIA BENEDICTI XIII PAPAE, pars III.*

Comprèn aquest volum III de la Bíblia de Benet XIII els llibres des de Tobies fins a l'Eclesiàstic. En el f. 1, en blanc, hi ha una nota que diu: "Codex Tellierinus-Remensis, 3; Reg. 3702-4".- Comença amb el pròleg de Sant Jeroni. F. 2^{v}, col. a: "Incipit liber Tobie". Inicial —T— historiada. Representa Tobies en el llit, en quedar-se cec; un ocell giravolta com si volgués tornar-li la vista. Els colors, blau i rosa sobre fons d'or.- F. 22^{a}: "Explicit liber Tobie. Incipit prefacio sancti Jeronimi presbiteri in librum Judith". La inicial —A— de la col. "b", amb els colors blau, rosa, sobre fons daurat, representa Judit tallant el cap d'Holofernes. Les inicials dels paràgrafs són en rosa i blau, alternant. Les majúscules de dins el text són adornades amb un toc vermell.- F. 44^{a}: "Explicit liber Judith. Incipit prologus Sancti Jeronimi in librum Esther".- F. 50^{a}: "Explicit prologus. Incipit liber Esther". Inicial —I— amb l'escena d'Esther davant Nabucodonosor, bo i demanant perdó i l'alliberament del seu poble d'Israel. Completa l'escena un hebreu penjat d'una corda. Els colors i l'estil són els de les altres inicials de llibre.

F. 84^{vc}: "Explicit Esther. Incipit prologus beati Jeronimi in librum Job".- F. 128^{vc}. Hi manca la fórmula corrent de l'èxplicit. "...et mortuus est senex et plenus dierum". Segueixen els folis 129 i 130 en blanc. F. 131^{a}: "Incipit liber himnorum vel soliloquiorum prophete David...". La inicial —B— representa David tocant l'arpa, amb una extensa filigrana al marge del text del mateix estil que les anteriors.- F. 246^{vc} s'acaba amb el psalm XL "...laudet Dominum".

F. 247^{a}: "Incipit prologus sancti Jeronimi super tres libros Salomonis". Inicial —I— com les anteriors.- F. 248^{vc}: "Explicit prologus. Incipiunt parabole Salomonis." Inicial —P— amb el dibuix de Salomó dictant a l'escriba; idèntic estil.- F. 288^{b}. Acaben les Paràboles. No hi ha l'èxplicit llatí. "Incipit prologus in Ecclesiastem".- F. 288^{v}: "Expliciunt Proverbia. Incipit Ecclesiastes".- F. 289^{a}: Inicial —U— amb la imatge del rei Salomó i els mateixos colors.- F. 303^{b}: "Explicit liber Ecclesiastes. Incipiunt Cantica Canticorum". Inicial —C— amb l'escena del rei Salomó i la seva esposa besant-se.- F. 311^{b}: "Expliciunt Cantica Canticorum. Incipit prologus in li-

brum Sapientie".- F. 311^{v}: Inicial —D— representa el Rei lliurant l'espasa de la justícia al seu fill, historiada i il.luminada amb els mateixos colors.- F. 341^{a}: "Explicit liber Sapientie".- Col. "b": "Incipit prologus super Ecclesiasticum". Inicial —M— en colors.- F. 342^{d}: "Incipit liber Ecclesiasticus".- Col. "b": Lletra —O— amb la imatge d'una Reina que representa la Saviesa.- F. 422^{a}: Acaba el llibre de l'Eclesiàstic, que sembla incomplet "... in tempore suo". No hi ha l'èxplicit normal. Al marge inferior d'aquelx foli hi ha un dístic que ens dóna el nom de l'escriba:

"Qui me scribebat Albertus nomen habebat
Australis vere, quem respice nate Marie"

Seria interessant de fer un estudi per a identificar aquest Albert Austral, per a situar el "scriptorium" i la data d'aquesta Bíblia de Benet XIII. Hi ha el segell de la biblioteca "BIBLIOTECA REGIA".

S. XIV-XV, en pergamí. 422 folis, a 2 columnes, lletra provençal, grossa i llegidora, 345 x 225 mm; les inicials dels pròlegs i llibres són en colors, miniades i historiades, amb filigranes al marge del foli sobre fons d'or. L'enquadernació és recent, a l'holandesa, amb el llom de pell vermella amb el títol: "TOBIAS, JUDITH, ETC." i l'escut de Napoleó III. Al llom frontal, sobre fons daurat, les armes de Benet XIII en color i pintades a mà. En el f. 413, en blanc, hi ha el bust d'una dona. En els marges hi ha moltes notes dels segles XIV i XV. Aqueix manuscrit llatí 97 es correspon amb el S-3; M-3 i F-8.

139.- *BIBLIA BENEDICTI XIII PAPAE, pars IV.*

Aqueix manuscrit conté els llibres de la Bíblia des d'Isaïes (f.2^{v}) fins als llibres dels Macabeus I i II (f. 449-549).

F. 1. Al marge inferior hi ha la nota dels bibliotecaris: "Codex Tellierinus-Remensis 4; R. 3702-5". Col. "a": "Incipit prologus sancti Jeronimi presbiteri super Ysaiam prophetam". Inicial —N— "Nemo"— florejada.- F.2^{vc}: "Explicit argumentum. Incipit liber Isaie prophete". La inicial —U— de "Uisio", representa dos homes que tallen el cap d'un altre amb una serra. Els colors són els habituals en blau, i rosa, sobre fons daurat. Va acompanyada d'unes antenes i filigrana que ornen tot el marge. Les inicials de començament de capítol són en vermell i blau, i les majúscules del text són completades amb un toc vermell.- F. 92^{vc}: Acaba el llibre d'Isaïes sense la fórmula de l'èxplicit en vermell.- El f. 93, en blanc. F. 94^{a}: "Incipit prologus super Jeremiam prophetam".- F. 94^{vd}: "Alius prologus".- F. 95^{vc}: "Explicit argumentum. Incipit Jeremias propheta." Falta dibuixar i pintar la inicial —U— de "Uerba".- F. 199^{vd}: "Explicit Jeremias. Incipiunt lamentationes Jeremie prophete".- F. 200^{d}: Inicial —Q— historiada. Representa el profeta ensenyant un pitxer a una altra persona. L'estil i els colors segueixen la mateixa norma dels altres volums, si bé els dibuixos potser són un xic més carregats.

F. 209^{vc}: "Prologus Baruch". La inicial —F— més petita, representa un abat amb bàcul a la mà. En el mateix foli al final: "Explicit prologus. Incipit liber Baruch". La inicial —E— historiada, amb un professor que fa classe a alumnes a l'exterior de la muralla.- F. 217^{vd}: Acaba el llibre de Baruc; però no hi ha la frase de l'èxplicit en lletra vermella.

F. 218^{a}: "Incipit prologus beati Jeronimi in Ezechielem prophetam".- F. 218^{vc}: "Explicit prologus. Incipit Ezechiel propheta".- Col. "b": La inicial —E— sense dibuixar. Acaba en el f. 315. Hi manca l'èxplicit normal.- F. 315^{v}, en blanc.- F. 316^{a}: "Incipit prologus in Danielem prophetam".- F. 318^{b}: "Explicit prologus. Incipit liber Danielis prophete".- F. 318^{a}: Inicial —A— "Anno tertio regni Joachimi regis", representa Daniel a la cova dels lleons.- F. 357^{a}: Explicit Daniel. Incipit prologus beati Jeronimi super XII prophetas". Inicial —N— florejada, amb els colors de sem-

pre.- F. 357^{b}: "Incipit prologus In Osseam prophetam". Inicial —T— florejada amb els mateixos colors.- F. 358^{vc}: "Incipit Osseas". Inicial —U— de "Uerbum". Hi ha el profeta donant consells a una nola, amb filigrana al marge de la columna i amb els colors blau i rosa.- F. 370^{vd}: "Explicit Osseas propheta. Incipit prologus in Johel".- F. 371^{a}: Inicial —F— florejada amb els colors acostumats. F. 371^{vd}: "Item alius prologus".- F. 372^{a}: "Item alius prologus".- Col. "b": "Incipit Johel propheta". Inicial —U— de "Uerbum"; el dibuix representa un pare donant consells al seu fill.- F. 377^{vd}: "Explicit Johel propheta. Incipit prologus in Amos propheta". Inicial —U— de "Uerba". S'hi veu el profeta, —que era pastor— predicant a les seves ovelles, que escolten la seva veu, que és la de Déu.- F. 389^{a}: "Explicit Amos propheta. Incipit prologus in Abdiam prophetam".- F. 390^{a}: "Incipit argumentum". En la mateixa columna: "Incipit Abdias propheta". Inicial —U— de "Uisio". És el profeta llegint un papir que comença amb les lletres: "Abdias qui".- F. 391^{vd}: "Explicit Abdias. Incipit prologus in Ionam".- F. 392^{vd}: "Incipit Ionas propheta". Inicial —E—, el dibuix de la qual representa Jonàs sortint de la boca de la balena, davant un castell, que deu ésser la ciutat de Nínive.- F. 396^{a}: "Explicit Ionas Propheta. Incipit prologus in Micheam".- F. 396^{vd}: "Incipit argumentum. Rubrica". Al final: "Incipit Micheas propheta. Rubrica".- F. 396^{vd}: Inicial —U—. Hi ha la figura del profeta en actitud de posar-se la mà esquerra a l'ull esquerre.- F. 405^{vc}: "Incipit argumentum". Al final: "Incipit Naum propheta". Rubrica. Inicial —O— amb dos personatges treballant.- F. 409^{a}: "Explicit Naum propheta. Incipit prologus in Abachuc prophetam". F. 411^{vc}: "Incipit argumentum". Col. b. "Incipit Abachuc propheta". Inicial —O—, una dona amb un àngel que la pentina.- F. 415^{vc}: "Explicit Abachuc. Incipit prologus in Sophoniam. Rubrica. Rubrica. Rubrica".- F. 416^{vc}: "Incipit argumentum". Al final: "Incipit Sophonias propheta. Rubrica".- F. 416^{vd}: Inicial —U—, dos personatges, un de vell que dóna consells a un altre de jove.- F. 420^{vc}: "Explicit Sophonias propheta. Incipit prologus in Aggeum prophetam".- F. 422^{a}: "Incipit argumentum".- Col. "b": "Incipit Aggeus propheta".- F. 425^{a}: "Explicit Aggeus propheta. Incipit prologus in Zachariam prophetam". F. 426^{b}: "Incipit argumentum".- F. 426va: "Incipit Zacharias propheta". Inicial —I— amb la figura del profeta.- F. 441^{vc}: "Explicit Zacharias propheta", Col. "b": "Incipit prologus in Malachiam prophetam".- F. 442^{vc}: "Incipit argumentum". Col. "b": "Incipit Malachias propheta". Inicial —O— amb la figura del profeta, que escolta la veu inspiradora de Déu.- F. 447^{v}: "Explicit Malaquias propheta".- F. 447^{v}. en blanc. F. 448^{a}: "Incipit prologus in libros Machabeorum". Col. "b": "Item alius prologus".- F. 448^{vd} en blanc. Al final: "Incipit liber [F. 449^{a}] primus Machabeorum". Inicial —E—, amb la representació d'un soldat que talla el cap a un dels Macabeus.- F. 508^{vc}:"Explicit liber primus Machabeorum. Incipit liber secundus". Inicial —P— amb l'escena del rei Antíoc i la mare dels Macabeus amb el fill petit.- F. 549^{a}: "...erit consumatus". Falta l'èxplicit.

S. XIV-XV. En pergamí, 549 folis, a 2 columnes, 330 x 230 mm. Lletra gòtica de l'escola provençal, molt grossa, així com les miniatures. Inicials en color blau i rosa, sobre fons d'or.

L'enquadernació és del s. XVIII, en pell color llimona i les armes reials. Al llom davanter, sobre fons daurat, l'escut de Benet XIII pintat a mà. Notes marginals del s. XV. Rúbriques i títols en vermell. En el llom: "PARS BIBLIOR". Aquest volum correspon als S-4, M-4 i F-9.

255.- *BIBLIA BENEDICTI XIII PAPAE, pars V.*

És el volum V, que completa aquesta Bíblia de Benet XIII. Comprèn el Nou Testament, i conté pròlegs, arguments i "capitula". Comença amb l'Evangeli de Sant Mateu (F. 3) i acaba amb l'Apocalipsi (f. 475).

F. 1. Notes dels bibliotecaris: "Codex Tellierinus-Remensis, 5; Reg. 3702-6".- F. 2^{a}: "Prologus super Matheum".- F. 2^{vd}: "Incipit Evangelium secundum Matheum".- F. 3^{a}: "Liber generationis". Inicial —L— de "Liber", miniada-historiada, amb tres personatges; un que dorm i els altres dos amb corona reial i una creu per bàcul. Els colors, blau i rosa, sobre fons daurat; estil provençal, i gran perfecció en les figures. La filigrana s'estén per tot el marge.

F. 51va: "Explicit Matheus. Incipit prologus in Marcum".- F. 62va: "Explicit prologus. Incipit Euangelium Marci". Inicial —I— de "Initium", representa l'Evangelista amb el seu llibre. Del mateix estil i colors que l'anterior.

F. 98^{a}: "Explicit Marcus. Incipit prologus in Lucam". Inicial —I— florejada.- F. 99^{a}: "Explicit prologus beati Ieronimi. Incipit prologus" Col. "b": "Explicit prologus. Incipit Euangelium secundum Lucam". Inicial —F— historiada, amb l'Evangelista escrivint.

F. 161^{b}: "Explicit Euangelium Luce. Incipit prologus in Joannem. Prologus". Inicial —H— de "Hic", florejada.- F. 162^{a}: "Explicit prologus. Incipit Euangelium beati Johannis". Col. "b": Inicial —I— historiada, amb Sant Joan escrivint i l'àguila sobre el seu cap. La filigrana s'estén per tot el marge esquerre de la columna.- F. 209^{a}: "Explicit Euangelium Johannis" La columna b i el v. del foli, en blanc.

F. 210^{a}: "XIV Epistolae Pauli".- "Incipit argumentum super epistolam ad Romanos". El text en negre. Seguelx en vermell: "Explicit argumentum. Incipit epistola". La inicial —P— de "Paulus", historiada, amb la figura de Sant Pau escrivint.- F. 232^{a}: "Explicit epistola ad Romanos. Incipit prologus in epistola prima ad Corinthios".- F. 239^{b}: "Incipit argumentum".- F. 239^{vc}: "Incipit epistola prima ad Corinthios". Inicial —P— de "Paulus", amb la figura de Sant Pau; porta una espasa a la mà dreta amb la punta cap avall i un llibre a la mà esquerra.- F. 255^{v}: "Explicit epistola prima ad Corinthios. Incipit prologus in secundam".- F. 256: "Explicit prologus. Incipit epistola secunda ad Corinthios". Inicial —P— de "Paulus", historiada amb la figura de Sant Pau, amb l'espasa a la mà dreta, la punta cap amunt, i a l'esquerra un llibre. F. 271^{v}: "Explicit secunda epistola ad corinthios. Incipit argumentum in epistolam ad Galathas".- F. 272: "Explicit argumentum. Incipit epistola ad Galathas". La inicial —P— historiada amb la figura de Sant Pau amb un llibre a la mà dreta i una espasa daurada, amb la punta cap amunt, a l'esquerra.- F. 280: "Incipit argumentum in epistolam ad Ephesios". En el mateix foli: "Explicit argumentum. Incipit epistola ad Ephesios". La inicial —P— amb la figura de Sant Pau amb l'espasa a la mà dreta, recolzada sobre l'espatlla, i un llibre a la mà esquerra.- F. 287^{v}: "Explicit epistola ad Ephesios. Incipit argumentum in epistola ad Philipenses".- F. 288: "Explicit argumentum. Incipit epistola ad Philipenses". Inicial —P—. Sant Pau amb posat de vell, l'espasa a la mà dreta, cap avall, i a l'esquerra un llibre.

F. 293^{v}: "Explicit epistola ad Philipenses. Incipit argumentum in epistolam ad Colossenses". Inicial —P—, Sant Pau, amb l'espasa a la mà dreta, cap avall, i aixecant un llibre amb la mà esquerra.

F. 299: "Explicit epistola ad Colossenses. Incipit argumentum in epistolam primam ad Thesalonicenses...". I així van seguint les epístoles de Sant Pau. La inicial —P— d'aquesta carta primera als cristians de Tessalònica; Sant Pau està escrivint.- En el F. 304: La segona carta als cristians de Tessalònica. La figura de Sant Pau en la inicial —P— és molt similar a la del f. 280.- En el f. 309, la primera carta a Timoteu. En la inicial —P—, Sant Pau porta un llibre a la mà dreta i l'espasa a l'esquerra.- F. 313: La segona carta a Timoteu. Sant Pau agafa l'espasa amb la mà dreta amb l'intent d'esgrimir-la, i porta un llibre a l'esquerra.- F. 317^{v}: Carta "ad Titum". En la figura de la inicial —P—, Sant Pau porta un llibre amb la mà dreta i l'espasa amb l'es-

querra, recolzada sobre l'espatlla. Modalitat diferent de totes les altres figures de Sant Pau.- F. 320: La carta "ad Philemonem". Sant Pau porta un llum encès a cada mà.- F. 321^{v}: La carta "ad Hebreos". Sant Pau porta l'espasa cap amunt, a la mà dreta, i un llibre a l'esquerra.

F. 340^{v}: "VII epistolae canonicae". En la inicial —I— de la primera, la de Jaume, hom veu Sant Jaume que sosté amb les mans un papir desplegat.— Al F. 349: Primera epístola de Sant Pere. La figura de la inicial —P— representa Sant Pere que porta la clau de l'Església a la mà dreta, i un llibre a l'esquerra.- En el f. 353^{v}. Segona carta de Sant Pere. Aquí el Sant porta una clau daurada a la mà esquerra, i un llibre a la dreta.- F. 357^{v}: Primera carta de Sant Joan. En la inicial —Q—, l'apòstol està escrivint.- En el f. 364: Segona carta de Sant Joan; en la inicial el Sant escriu amb totes dues mans. En el f. 365: La tercera carta de Sant Joan. En la inicial —S—, la figura de l'Apòstol, l'Evangelista, porta un llibre a la mà dreta.- F. 366: La carta de Judes Tadeu. En la inicial —J— veiem el Sant assenyalant amb la mà dreta.- El f. 369, en blanc.

F. 370^{v}: Comença el llibre "Actus Apostolorum". En la inicial —P— hi ha el grup dels Apòstols amb la Verge Maria.

F. 434.- Aquí acaben els "Actus Apostolorum" i comença el pròleg de l'Apocalipsi de Sant Joan. El text va al f. 435 i en la inicial —A— hi ha l'Apòstol escrivint. Acaba en el f. 464 amb aquestes paraules: "...Gratia domini nostri Jesuchristi cum omnibus uobis. Amen". Als folis 464^{v}, 465, 466^{v} i 467 hi ha una sèrie de notes del s. XV, referents a la *Bíblia*.

S. XIV-XV. La mateixa escriptura de grans dimensions de l'escola provençal. Les inicials dels pròlegs i dels llibres, miniades, historiades o florejades, amb els colors més usuals: blau i rosa, sobre fons d'or; les filigranes s'estenen per tot el marge del text enriquint la composició. Les majúscules de començament de capítol són en blau i vermell, alternant. Les de començament de paràgraf, ornamentades amb un toc vermell. Els íncipit i èxplicit també van amb tinta vermella, així com les rúbriques i els títols. L'enquadernació és del s. XIX, folrada de pell marró, molt desgastada, amb l'escut de Carles X, amb or; en el llom hi ha el títol "NOVUM TESTAMENT" també daurat. En el llom davanter l'escut de Benet XIII, pintat a mà, sobre fons daurat.

El volum és en pergamí, 469 folis, a 2 columnes, 335 x 230 mm, més 1 al començament i tres al final, en blanc. Moltes notes marginals del s. XV, en els folis posteriors. En el f. 467^{v} s'hi noten marques de l'enquadernació anterior.

Aquest volum V correspon als S-5, M-5 i F-10.

359.- *NICOLAUS DE LYRA. POSTILLA LITTERALIS IN BIBLIAM.*

Aquesta "Postilla" literal de Nicolau de Lira sobre la Bíblia, en tres grans i pulcres volums "in tribus magnis et pulchris voluminibus",[38] és una de les altres obres monumentals, que enriqueix la Biblioteca Nacional de París, procedent de la Biblioteca de Benet XIII a Peníscola. Aquesta obra comprèn els tres manuscrits llatins: 359, 460 i 617.

Aqueix 359 conté els llibres de la Bíblia del Gènesis fins al llibre dels Psalms.

F. 1. Les signatures dels bibliotecaris, enlletgint la riquesa de 1: "Cod. Colbert, 103; Regius, 3592-5" i una altra d'il.legible. Col. "a": Comença el primer pròleg "Et fons scripturae...", i en la mateixa columna, el pròleg segon amb una inicial bastant gran i molt adornada. En el f. 2ª, el text del Gènesi: "In principio creavit Deus coelum et terram..." i el subratlla en vermell, així com tot el text que comenta. En el f. 13ª hi ha dos dibuixos que aclareixen el text.

38. Ibid., 507, nota 2.

F. 50[a]: *EXODUS*.- En el f. 76[b] hi ha dues caixes en vermell i blau voltades d'àngels.- F. 77, ocupant la meitat del f. r., dues taules en blau i rosa, amb dos calzes rosa i verd i dos canelobres blau i or amb set llums cadascun. F. 78, un llenç de roba, blau i rosa, barrat amb ratlles verticals i la ratlla del mig amb vuit cercles d'or, separats amb cinc ratlles vermelles i cinc de blaves.- F. 78[v]. La meitat de la columna "b" és ocupada per un altre dibuix vermell i blau i un àngel que tanca un plànol. F. 79, un llenç amb deu ratlles vermelles i deu de blaves, i dinou quadres grocs a la part superior i tres barres vermelles horitzontals amb vint anelles de plata; tot el conjunt representa el vel que tapava el Tabernacle; la part inferior acaba adornada amb uns triangles grocs, que són la randa del brodat. Cada foli, a la part superior, porta el títol del llibre; però el títol dels folis 76[v] i 77 fins al 80 no correspon al text. En el f. 80 hi ha dues caixes, la de la columna "a", vermella, la de la "b", blava, amb rodes d'or i unes barres daurades, que servien per a portar el Tabernacle. En el f. 85[v] hi ha dos plànols que ocupen la meitat del foli, cols. "a" i "b".- El f. 89[v] conté l'explicació detallada d'un plànol, que omplena tot el f. 90. Els colors són els usuals, vermell i blau. Al mig, una preciosa àmfora daurada.

F. 90[v]: *LEVITICUS*. Una preciosa inicial —U— "Uocavit", la filigrana de la qual orna tot el marge de la columna "a". Aquest llibre acaba al f. 109[v].

F. 110. La Postil.la sobre el llibre *NUMERI*. En el f. 111[v] hi ha el plànol del Temple de Jerusalem. La meitat de la col. "b" del f. 134 és en blanc.

F. 134[v].- El comentari sobre el llibre del *DEUTERONOMI:* "Declaratio sermonum tuorum...".- F. 158[v]: "Explicit postilla in Deuteronomium edita a fratre Nicolao de Lira, ordinis fratrum minorum, sacre theologie doctore."

F. 159[a]: Comença el llibre de *JOSUÈ*. La inicial —I— "Introducis" en or, sobre fons blau i ornaments en rosa que omplen el marge de la columna.

Així van seguint els comentaris sobre els altres llibres de la Bíblia. Judices, f. 174; Ruth, f. 187[v]; Regum, I-IV, f. 191; Paralipomenon, I II, f. 270; Esdras, I-II, f. 296[v]; Esther, f. 310; Job, f. 316; Psalmi, f. 353, fins al f. 480[b], on acaba la "Postilla" sobre el llibre dels Psalms: "Explicit postilla super librum psalmorum edita a fratre Nicolao de Lyra de ordine fratrum minorum sacre theologie doctore". Tot subratllat en vermell.

S. XIV. En pergamí, 480 folis, a 2 columnes, 455 x 330 mm. És un manuscrit valuosíssim, amb les inicials del començament de cada llibre en colors i filigranes, que ocupen tot el marge del foli. Les lletres majúscules, al començament dels capítols, són en or i blau, alternant; les blaves sobre fons vermell, i les daurades sobre fons blau. Els comentaris acostumen a ésser aclarits per mitjà de dibuixos i plànols abundantíssims. En el f. 237[b]: un dibuix amb els 4 punts cardinals: "Austrum, Occidens, Aquilo, Oriens" ocupa mig foli. En el f. 238[v], tota la columna "b" és ocupada per un dibuix que assenyala els "deambulatoria superiora, media, inferiora". En el foli 240, tant en el r. com en el v., uns plànols amb la descripció del paviment de la Casa del Senyor; un altre amb els ordres de les columnes. En el f. 241[a]: les figures dels capitells; en el f. 242, la forma de les columnes. En el f. 267 hi ha dos dibuixos que omplen tota la plana i representen dos rellotges de sol: un de cara a l'orient, amb els colors verd, blau, roig i or; l'altre cap a Occident amb blau, vermell i també or.

L'enquadernació és del s. XIX, amb pell de vedell i l'escut del rei Lluís XVIII. Al llom el títol "NIC. de LYRA, POSTILLAE IN VETUS TESTAM." en lletres majúscules i daurades.

460.- *NICOLAUS DE LYRA, POSTILLA LITTERALIS IN BIBLIAM, pars II*
Per bé que en el títol no diu que sigui la segona part d'aquestes *Postil.les* sobre

la Bíblia, almenys sabem que és el segon volum, ja que comencen en el ms. 359, continuen en aquest 460 i acaben en el 617. Tots tres volums són del mateix estil i idèntica categoria ornamental.

El contingut dels llibres de la Bíblia, comentats per Nicolau de Lira, en aquest manuscrit, són els següents: Comença amb els PROVERBIA de Salomó i acaba amb el II llibre d'Esdres.

F. 1^{a}: "Incipiunt *PROVERBIA* Salomonis...". La inicial —I— representa el rei Salomó en el judici amb les dues mares i el fill supervivent i un soldat enarborant l'espasa per matar-lo. És de bellíssima concepció; els colors, són blau i rosa sobre fons d'or; les imatges perfectes, amb molta expressió, sobretot la cara de la mare veritable. Els ornaments omplen tot el marge del foli. Les majúscules dels capítols alternen en blau i vermell.

F. 20va: *ECCLESIASTES*.- "Uerba Ecclesiastes...". La —U— és del mateix estil que l'anterior, i les filigranes s'estenen per tot el marge.

F. 29va: *CANTICA CANTICORUM*.- "Explicit Ecclesiastes. Incipunt Cantica". Al marge esquerre hi ha una nota que repeteix l'èxplicit i l'íncipit. La inicial —O— de "Osculetur", amb els colors blau i vermell sobre fons d'or i el dibuix ornant tot el marge.

F. 36^{b}: "Expliciunt Cantica". Una nota marginal repeteix l'èxplicit. *LIBER ISAIAE*. "Incipit liber Isaye prophete" La —I— és molt original, i el dibuix s'estén per tot el marge. En el f. 43^{b} un dibuix representa Déu sobre el temple amb la Cort celestial, l'esfera del món a la mà esquerra, ornada amb una creu, tot envoltat per un cercle i en la part alta dos àngels. Els colors són blau, vermell, beix i or. F. 75: Un dibuix que omple gairebé tot el foli, representa dos rellotges de sol, amb les explicacions corresponents. Els colors, els de sempre: blaus, vermells i daurats.- F. 99^{vc}: Lletra inicial molt ornada, i allargament dels dibuixos per tot el marge; colors: blau, vermell i or. Nota marginal en què es repeteix l'èxplicit sobre Isaïes. La inicial —P— de "Prophetam", amb ornaments per tot el marge.

F. 134^{b}: "Primum capitulum *TRENORUM*". La inicial del mateix estil.

F. 138^{b}: En l'èxplicit es parla del llibre de *BARUC* i de la carta de Jeremies. "Incipit postilla super *EZECHIELEM:* "Aperta sunt... diuisiones". La —A— del mateix estil de les que encapçalen els llibres.- F. 140^{v} i 141: Dos dibuixos que omplen totes dues planes. Al f. 140^{v}, el Senyor Déu a la part alta assegut en un tron, amb un bàcul a la mà dreta, i el món, amb una creu, a l'esquerra. Dessota, un àngel amb una àguila sobre el cap, quatre mans i dues feres a les ales. A la part inferior, hi ha un cercle amb la nota explicativa. En el f. 141, hi ha el matelx Senyor a la part alta, i als seus peus quatre àngels: dos amb caps de feres, l'altre amb l'àguila sobre el cap i el quart amb cap de persona. Hi ha el cercle corresponent en blanc i els dibuixos emmarcats amb vermell i blau. Els colors són marró, groc, vermell, blau i violat.- F. 146: Un plànol que ocupa mig foli amb quatre quadres amb els quatre punts cardinals: el lateral, en vermell; el 2^{on}, blau; el 3er, groc, i el 4^{rt}, pintat en sentit vertical, mig vermell i mig blau.- F. 168^{vc}: El mateix dibuix amb tres rectangles: el 1er, vermell; el 2^{on}, blau, i el 3er, groc, que ocupen la meitat de la columna "a"; són els punts cardinals.- F. 169: Un plànol idèntic que ocupa la meitat del foli a la part superior.- F. 169^{v}: Un plànol del temple de Salomó que ocupa la meitat del foli a la part inferior. F. 170^{a}: Plànol de les mansions del Temple, que omple les 3/4 parts de la columna "a".- F. 172^{v}: Un altre plànol del Temple, més gran, que omple tot el foli.- F. 173: Un plànol que ocupa la meitat del foli a la part central, i un altre de més petit al marge dret. Els colors són vermell i blau.- F. 174^{b}: Les 3/4 parts de la columna són ocupades per un altre plànol.- F. 175: Tot el foli és ple per un plànol del Temple amb el Sancta Sanctorum.- F. 175^{v}: Tota la plana amb la façana del

Temple. F. 180^{v}: Mig foli amb els altars del Temple i el seu fonament.- F. 182^{b}: Mig foli en blanc.- F. 182^{v}: Tota la plana amb la distribució dels llocs que han d'ocupar els levites i les dotze tribus.- F. 185^{v}: Tot el foli amb un plànol molt treballat amb les diferents parts del temple.- F. 187: A la part inferior hi ha un plànol de Jerusalem, amb les portes d'entrada i sortida. Al marge una nota repetint l'èxplicit. F. 191^{v}: —El catàleg posa el f. 199^{v}.— Comença el llibre de *DANIEL*. Col. "a": La inicial —D— "Danielem", molt treballada, amb el marge ornamentat.- F. 214: La quarta part de la plana, escrita i la resta amb un dibuix: un rectangle amb 15 cercles laterals, 14 interiors i 1 exterior de la mateixa mida i distància, amb el nom, dins cada cercle, dels reis que intervenen en la història d'Israel, començant per Alexandre el Gran, Cleopatra i Ptolemeu. La distribució és molt original. Quatre cercles laterals s'uneixen amb el que hi ha al mig; uns altres dos laterals s'ajunten amb un altre d'interior; dos interiors amb un lateral i dos laterals amb un exterior.

F. 219^{a}: Llibre dels "XII PROPHETAE MINORES". El primer és Osees. La —O— i el dibuix marginal del mateix estil: "Duodecim prophetarum. Osseas...".- F. 227^{vc}: Acaba Osees i comença Joel: "Uerbum domini...". La —U— no és tan rica en ornament.- F. 230^{vc}: Acaba Joel i comença Amós: "Uerba Amos..." La —U— tampoc no és tan rica com les anteriors. És la meitat de les inicials de llibre.- F. 235^{vc}: Acaba Amós i comença Abdies. La —U— de "Uisio" torna a tenir la riquesa de les inicials de llibre i l'ornamentació s'estén per tot el marge.- F. 236^{v}. a: Acaba Abdies i comença Jonàs. La —E— de "Et" és molt rica, amb aquelles combinacions dels colors blau i rosa, sobre fons daurat, i l'ornamentació omple tot el marge.- F. 237^{vd}: Acaba Jonàs i comença Miquees. La —U— de "Uerbum" també és molt rica.- F. 241^{vc}: Acaba Miquees i comença Nahum. La —O— de "Onus Ninive..." fa joc amb les precedents.- F. 243^{a}: Acaba Nahum i comença Habacuc. La —O— de "Omne" és també molt elegant i vistosa.- F: 245^{b}: Acaba Habacuc i comença Sofronies. La —U— de "Uerbum" és de les que fan honor al llibre.- F. 247 a: "Explicit Abachuc", està equivocat perquè el que acaba és Sofonies. "Incipit Ageus...". La —I— de "In" és molt original.- F. 248^{b}: Acaba Ageu i comença Zacaries. La —I— de "In" és d'or sobre fons blau, així com el marge molt ornat. En cada llibre hi sol haver una nota marginal que repeteix l'èxplicit i l'íncipit; però no corregeix l'equivocació d'Abacuc. F. 256^{b}: Acaba Zacaries i comença Malaquies. La —O— de "Oraculum" és rica com les anteriors.- F. 258^{b}: "Expliciunt duodecim prophete". Inicial i marge ornamentals. F. 258^{vd}: "Incipit Tobias". La —H— de "Haec" és de les típiques de començament de llibre, riques en ornaments que omplen el marge.- F. 264^{vc}: Acaba Tobies i comença Baruc. La —U— de "Ut" és del mateix estil.- F. 268^{a}: "Hic incipit epistola Ieremie. VI capitulum Baruch. La —P— de "Propter", rica en colors, i també s'escorre pel marge. F. 269^{vc}: "Explicit liber Baruch. Incipit liber Judith". La —A— de "Arphayath" és similar a les anteriors.- F. 276^{vd}: "Explicit liber Baruch, Incipit liber primus Machabeorum. F. 277^{a}: La —E— de "Et", del mateix estil i riquesa de les precedents.- F. 277^{v}: Tot el foli és ocupat per un dibuix amb els noms dels Reis d'Israel i la seva història.- F. 290^{a}: Acaba el primer llibre dels Macabeus i comença el segon. La inicial —A— és més petita, però del mateix estil.- F. 301vb: "Explicit secundus liber Machabeorum. Incipit liber Sapientie".- F. 302^{a}: La —P— de "Post" d'idèntic estil.- F. 317^{b}: "Explicit liber Sapientie. Incipit liber Ecclesiasticus".- F. 317^{vc}: La —O— de "Omni" segueix la inspiració i la mà del mateix miniaturista i estén els ornaments per tot el marge.

F. 357^{b}: "Explicit... anno domini M^{o} XXXI°. Incipit secundus Esdre".- No "tertius" com diu el catàleg.- La —E— de "Et fecit Josias liber iste qui dicitur secundus Esdre...". És el VIII —mig borrós— capítol del II llibre d'Esdres.[39]

39. *Biblia Sacra* (Anvers 1634), I, II, 7-1422, 161a-1660; IV, 1019, 1046, 1673-1684, 2243-2524.

F. 361[a]: Acaba la *Postil.la* de Nicolau de Lira i explica els motius i incidències del seu treball, datant-lo en l'any: "Dictum Parisiis Anno Domini M[o] CCC XXX[o], XIII kalendas aprilis".

Hi ha unes dates en els manuscrits que val la pena de remarcar. El f. 357 d'aqueix manuscrit 460, diu: "Explicit... anno domini M[o] XXXI[o]".- Altres llegeixen "M[o] XXXVIII[o]". Tant en l'una data com en l'altra, hi manquen les tres CCC. 1331 o bé 1338, que podria ésser la data de quan Nicolau de Lira acabà les seves Postilles.[40]

En el f. 361[a]: es fixa la data precisa quan diu: "Dictum Parisiis Anno Domini M[o] CCC[o] XXX[o], XIII kalendas aprilis".

En el mss. 461, una altra edició manuscrita de "Postilla litteralis in Biblia" de Nicolau de Lira, en el f. 336[vc]: Acaba "Dictum Parisiis Anno Domini M[o] CCC[o] XXXXIII, kalendas aprilis". Probablement la separació de la numeració no és correcta i en lloc d'ésser l'any 1343, 1er d'abril, és millor l'any 1330, 21 de març.

Aquest manuscrit 460 és del s. XIV —1330—, té 361 f., 475 x 350 mm, a 2 columnes. Les inicials dels llibres són totes miniades amb abundància d'ornaments, que embelleixen els marges. Les majúscules de capítol són totes en color, alternant el blau i el vermell; àdhuc les majúscules interiors es complementen amb uns tocs vermells. Molts plànols referents al Temple de Salomó i amb dibuixos aclaridors del text. L'enquadernació és del s. XVII, amb pell marró amb metxes i els cantells daurats. El llom duu l'escut de Colbert i el títol, mig borrós, però també daurat, "SACRA SCRIPTURA".

617.- *NICOLAUS DE LYRA, POSTILLA LITTERALIS IN NOVUM TESTAMENTUM.*

Aquest manuscrit 617 completa les "Postillae" —comentaris— que Nicolau de Lira fa sobre tota la Sagrada Escriptura. El començament és al ms. 359, continua en el ms. 460, i acaba en aquest 617 dedicat exclusivament al Nou Testament.

F. 1[a]: "Incipit postilla magistri Nycholai de Lyra, ordinis fratrum minorum, super Novum Testamentum. Quatuor facies...". Al marge superior hi ha la signatura dels bibliotecaris: "Cod. Colbert 105; Regius 3592". En la col. "a", una miniatura amb les imatges simbòliques dels quatre evangelistes. Déu majestat assegut en el tron, amb l'esfera del món en la mà esquerra, i al seu entorn els quatre evangelistes. Els marges de les dues columnes són ornamentats amb dibuixos d'una riquesa meravellosa, propis de l'escola borgonyona, que en aquest cas podríem anomenar parisina, en ésser París el "scriptorium" on foren treballats.

EVANGELI DE SANT MATEU.- En el f. 1[a], comença el pròleg sobre l'Evangeli segons Sant Mateu.- F. 3[vd]: Primer capítol de l'Evangeli: "Liber generationis Jesuchristi...".- F. 5[b]: Dibuix amb la genealogia dels reis d'Israel.-

EVANGELI DE SANT MARC.- F. 54[vc]: Comença l'Evangeli de Sant Marc: "Facies leonis...".

EVANGELI DE SANT LLUÇ.- F. 57[a]: "Incipit postilla super Lucam... Facies bouis, bouis...".

EVANGELI DE SANT JOAN.- F. 96[b]: "Incipit collatio super Johannem. Facies aquilae desuper...".

F. 151[b]: Taula de les concordances sobre els quatre Evangelis, que arriba fins al f. 156[a].

EPÍSTOLES DE SANT PAU.- F. 156[a]: Epístola "ad Romanos": "Ecce scripsi eam tibi triplicata...".- F. 175[b]: "Incipit prima epistola ad Corinthios: Paulus vo-

40. Palémon GLORIEUX, *Maîtres en théologie de l'Université de París*, II, 216-222.

catus apostolus...".- F. 197[a]: "Incipit secunda epistola ad Corinthios: Postquam apostolus scripsit...".- F. 207[a]: "Incipit ad Galatas: Paulus Apostolus. Haec epistola Pauli...".- F. 212[vc]: "Incipit epistola ad Ephessios: Paulus apostolus. Hic incipit epistola Pauli...".- F. 216[vd]: "Incipit epistola ad Philipenses: Paulus et Thimoteus. Hic incipit epistola Pauli ad Philipenses...".- F. 220[a]: "Incipit epistola ad Colossenses. Paulus apostolus et Thimoteus. Hic incipit epistola ad Colossenses...".- F. 223[a]: "Ad Thessalonicenses. Paulus et Siluanus et Thimoteus... Hic incipit epistola prima ad Thessalonicenses".- F. 226[a]: "Explicit prima epistola Pauli ad Thessalonicenses. Incipit secunda. Paulus et Siluanus. Hic incipit secunda epistola ad Thessalonicenses...".- F. 227[a]: "Incipit prima epistola ad Thimoteum. Paulus apostolus Christi Jesu. Hic incipit prima epistola ad Thimoteum".- F. 231[vd]: "Incipit secunda epistola ad Thimotheum. Paulus apostolus. Hic incipit secunda epistola ad Thimotheum...".- F. 234[b]: "Incipit epistola ad Titum. Paulus servus dei. Hic incipit epistola ad Titum...".- F. 235[vd]: Incipit epistola ad Philemonem. Paulus vinctus. Hic incipit epistola ad Philemonem... F. 236[vc]: "Incipit epistola ad Hebreos: Dum non sit quod perfectum est...".-

F. 262[vc]: "Incipit liber *ACTUS APOSTOLORUM:* Impleti sunt omnes spiritu sancto...-

F. 291[vd]: "Incipit postilla super epistolas canonicas. Quatuor sunt minima terre...".-

F. 292[b]: "Jacobus Jesu Christi...".-

F. 297[b]: "Incipit epistola Petri. Petrus apostolus. Haec est secunda pars...".- F. 301[vd]: "Explicit postilla Fr. N. de Lira super primam canonicam beati petri. Incipit secunda: Symon Petrus. Hic incipit secunda beati petri epistola...".-

F. 305[b]: "Incipit prima canonica beati Johannis: Quod fuit ab initio...".

F. 310[vd]: "Incipit canonica secunda: Senior electe domine...".-

F. 311[b]: "Incipit consequenter tertia canonica eiusdem...".- F. 311[vc]: "Senior generatio. Haec epistola sicut precedens...".- F. 311[vd]: "Incipit epistola beati *JUDE*...".- F. 312[a]: "Iudas Iesu servus. Hic incipit epistola beati Iude apostoli...". F. 313[b]: *APOCALYPSIS.*- "Incipit prologus: Oportet te iterum...".- F. 313[vd]: "Primum capitulum. Apocalypsis Iesu Christi et cetera..." F. 339[vd]: "Explicit postilla magistri nicholay de Lyra super Apocalypsim. Deo gratias.".

S. XIV. En pergamí, 1+ 339 folis, a 2 cols., 460 X 330mm. Inicials de llibre pintades amb els colors habituals blau i vermell, sobre fons d'or. Miniatures. Rúbriques i títols en vermell, seguint el mateix estil dels dos volums anteriors.

Enquadernació del s. XVIII, amb pell vermella i les armes del rei. Al llom, les armes reials també en or i el títol de l'obra en majúscules daurades "NIC. DE LIRA POSTILLAE IN NOV. TEST." Al començament hi ha una guarda, formada per un pergamí, fragment d'un manuscrit, el text del qual és a l'interior en dues columnes, i a la part superior i als dos marges, la glossa. Caldria fer un estudi més acabat per a conèixer de quin llibre de l'escriptura és el text i qui és l'autor de la glossa.

Correspon al núm. 58 de l'Inventari de Peníscola publicat per Faucon.

Cf. Delisle, Léopold: *Le Cabinet des manuscrits de la Bibliothèque Impériale*, I, p. 503 i 507.- Colbert, 105; Regius, 3592-5.M7,- S 55.

360.- *NICOLAUS DE LYRA, POSTILLA LITTERALIS IN BIBLIA*

Aquest manuscrit 360, juntament amb els 402 i 489, és una altra còpia de les "Postillae" de Nicolau de Lira sobre la Bíblia, similar a la dels manuscrits 359, 460 i 617. Aquells tres i aquests no tenen comparació en la part artística. La lletra és més petita i cal.ligràficament més vulgar i de lectura més difícil. Les inicials de lli-

bre són més pobres en la composició, tant en els colors com en les figures. Tenen, naturalment, llur importància dins el valor bibliogràfic i demostren la utilitat d'aquests comentaris sobre la Bíblia del framenor i doctor en sagrada Teologia, Nicolau de Lira.

La distribució dels llibres de la Bíblia no és la mateixa dels tres manuscrits ja estudiats, però formen així mateix tres volums, que, si no són tan "pulchri" com aquells, sí que s'hi poden comparar en la grandària, "magni". Probablement són de la mateixa escola parisenca; però amb menys possibilitats econòmiques.

Aquest volum primer, encara que Nicolau de Lira no hi posi "pars prima", correspon als llibres de la *Bíblia* des del Gènesi fins als llibres I i II dels Macabeus.

F. 1.- Al marge superior hi ha les signatures dels bibliotecaris: "Codex Colbert, 2184; Regius, 3729-3", Comença amb el primer pròleg de Sant Jeroni. La inicial —H— de "Haec" és en dos colors, el blau i el vermell, i el dibuix ornamental s'allarga per tot el marge esquerre, amb poca vistositat. El text comentat acostuma a ésser subratllat en vermell, i les majúscules dels capítols són vermelles i blaves, alternant. Hi ha moltes notes marginals aclaridores del text i dels comentaris.- F. 2^{b}: Acaba el pròleg segon i comença el text del Gènesi: "In principio creavit Deus...".-

F. 33^{b}: Acaba el Gènesi i comença l'*ÈXODE:* "Secundum quod dicit Isidorus...".- F. 51^{b}: En la meitat de la columna un dibuix de color groc representa una figura amb dues caixes propiciatòries, guardades per dos àngels cadascuna.- F. 51^{vd}: A la meitat de la columna hi ha dues taules, amb dos calzes cada una, plenes d'aliments.- F. 52: Al mig del foli hi ha dos canelobres litúrgics amb els set braços de color groc.- F. 52^{vd}: A la meitat de la columna dos plànols mancats de color.- F. 53^{b}: El vel del Tabernacle és de color groc.- F. 54^{a}: Dues figures amb foc ornen la meitat de la columna, símbol de la purificació.- F. 54^{vd}: Un rabí amb ornaments litúrgics de color verd i gris, a la meitat de la columna.- F. 61^{v}: Un dibuix, poc clar i no acabat, vol ésser el plànol del Temple.- F. 61^{vd}: Acaba l'*ÈXODE* amb una frase molt curta de l'autor de les *Postillae*, Nicolau de Lira.-

F. 62^{a}: Comença el *LEVITICUS*. La —U— de "Uocatur" del mateix estil, pobre en colors i imaginació.- F. 76^{vd}: Acaba el *LEVITICUS*. F. 77^{a}: El llibre *NUMERI*. "Locutusque est dominus...".- F. 78: La quarta part del foli l'omple un dibuix, amb la distribució dels llocs que havien d'ocupar en el Temple les tribus de Judà, el Tabernacle i el "Sancta Sanctorum".-

F. 92^{vd}: Acaba el "Leviticus", quan en realitat és el "Numeri" i comença el *DEUTERONOMIUM*: "Declaratio sermonum...".- F. 108^{vd}: Acaba el Deuteronomium i queda la meitat de la columna en blanc.-

F. 109^{a}: *JOSUÈ*. La inicial —I— de "Introduces" és un dibuix molt simple, però bastant original.-

F. 119^{v}. b: *JUDICES*. "Suscitavit dominus judices...".- L'íncipit el posa l'escriba al marge superior. Una novetat és que, juntament amb el títol del llibre, hi posa també els capítols en xifres romanes.- F. 130^{b}: Acaba el "liber judicum".- Incipit Ruth: "In diebus unius judicis...".- F. 132^{a}: Acaba el llibre de Ruth i comença el primer llibre dels Reis. "Liber Regum. Per me reges regnant...".- F. 149^{vd}: Acaba el "I liber Regum" i comença el II: "Factum est autem...".- F. 162^{b}: Acaba el II i comença el III: "Et rex David senuerat...".- F. 179^{vd}: Acaba el llibre III i comença el IV; però no hi posa l'íncipit d'aquest IV llibre dels Reis: "Prevaricatus est...".- F. 189^{v}: La meitat superior del foli l'omple un dibuix amb dos rellotges de sol.- F. 192^{a}: Acaba el llibre IV dels Reis. "Incipit super librum primum Paralipomenon: "Colligite...".- F. 203^{b}: Acaba el I llibre i comença el II: "Confortatus est ergo Salomon...".- F. 212^{vd}: Acaba el II llibre "Paralipomenon".- F. 213^{a}: *ESDRES*. "Incipit super Esdram: Erit sacerdos super solio suo...".IX capítols: però no parla dels

llibres I i II d'Esdres.- F. 218[a]: *NEHEMIES.* "Incipit super Nehemiam et cetera. Uerba Nehemias postquam...".- F. 223[vd]: *ESTHER.* No posa l'èxplicit de Nehemias ni l'íncipit d'Ester: "In diebus Assueri...".- F. 227[v]: *BARUC.* No especifica ni l'èxplicit d'Ester, ni l'íncipit de Baruc. Comença el llibre de Baruc: "Et haec verba libri post librum Tobie...".- F. 230[a]: *JEREMIES.* "Postillae" sobre la carta de Jeremies, sense anotar l'èxplicit de Baruc: "Propter in hac secunda parte... epistolae Jeremie...".- F. 231[b]: *SUSANNA.* Acaba la postil.la sobre la carta de Jeremies i comença la història de Susanna: "Erat vir... est historia Susannae".- No serà el llibre de Daniel XIII?.- F. 233[vc]: Llibre dels *MACABEUS.* Acaba la història de Susanna i comença el I llibre dels Macabeus: "Factum est postquam historiam liber Judith...".- F. 243 a: "Explicit primus Macabeorum. Incipit II Macabeorum. Postilla. In actibus qui sunt...".- F. 251[vd]: Explicit primi et secundi libri Macabeorum postilla... Hic incipit postilla super secundum librum Esdre: "Et fecit per Osias liber iste secundus Esdre...".- F. 254[vd]: "Explicit postilla super secundum libro *(sic)* Esdre et super libros non canonicos magistri Nicholay de Lyra".- F. 254[v]: "Confessio Nicholai de Lyra". (Baluze, *Vitae Paparum Avenionensium*, Ed. Mollat, II, 311).

S. XIV. 254 ff. en pergamí, a 2 columnes, 355 x 260 mm, més 2 ff. de pergamí al començament i 2 al final. Els darrers folis del llibre, fets malbé per la humitat, han estat restaurats. L'enquadernació és del s. XVII, pell marró amb metxes, amb les armes de Colbert. Al dors, el mateix escut i el títol "NIC.DE LYRA IN GENESSIM" i les inicials J.B.C. en or i la seva corona com a Ministre d'Estat. Els cantells del pergamí són treballats en or, i els de l'enquadernació en color groc. Probablement procedeixen del Col.legi de Foix; però no tenim proves de si eren a Peníscola.

Correspon al F. 59.

402.- *NICOLAUS DE LYRA, POSTILLA LITTERALIS IN BIBLIA pars II.*

Aqueix manuscrit és la segona part dels comentaris de Nicolau de Lira sobre la Bíblia. La primera part és al ms. 360, i la tercera al ms 489. Tots tres volums són del mateix estil: pobres en ornamentació, si els comparem amb els ms. 359, 460 617.

F. 1 a: Les notes de: "Colbert 2185; i Regius 3729/4". Al marge superior hi ha una nota: "Job II-III". Es tracta de la Postilla de Nicolau de Lira sobre el llibre de Job. Falta el capítol I, i comença: "diuina voluntate ut afligerem eum...".- F. 26[vd]: "Explicit postilla super librum Job edita et compilata a magistro Nicolao de Lyra, de ordine fratrum minorum".- "Cap XLIII.- Incipit postilla... super libros Bibliae non canonicos et primo super Thobiam: Haec oportuit facere..." F. 31[vd]: Acaba el llibre de Tobies i comença el de Judit: "Nephaxat itaque post historiam Susanne...".- F. 37 a: Acaba la postil.la sobre el llibre de Judit. La meitat de la columna és en blanc, així com la "b" i tota la cara "verso".

F. 38[a]: Al marge superior: "SVP. PSALM. TERTIUM": "Propheta magnus surrexit in nobis..." Assenyala els psalms en xifres romanes fins al f. 58. El f. 59 ja té les aràbigues: el X3, f. 60[v]; f. 61: U3[r]. i Y3[v] f. 62 Az; el f. 62[v], 3; els f. 63, 83 i 92, gran varietat de numeració, que s'hauria d'estudiar detalladament.- Des del f. 116 ja no posa l'escriba ni títols, ni numeració de capítols al marge superior. F. 132[vd]: "Explicit postilla super librum psalmorum". F. 133[a]: *CANTICA CANTICORUM* Ni íncipit, ni títol: "Osculetur me... Expedito primo Salomonis libro...".- F. 139[a]: "Explicit postilla... super libros Salomonis. Deo gratias".- F. 139[b]: No hi ha ni títol, ni íncipit: "Omnis sapientia a domino Deo est. Hic incipit liber Ecclesiasticus...".- F. 140[a]: "*ECCLESIASTES:* Uerba ecclesiaste...". Els capítols anotats al marge, amb lletra posterior.- F. 148[vd]: "Explicit postilla super Ecclesiastes librum". El títol, molt borrós.- F. 149[a]: "Ecce...".- "b": "Primum librum Salomonis, qui dicitur Pa-

rabole...".- F. 165[a]: "Explicit postilla super librum qui dicitur parabole Salomonis edita a fratre Nicolao de Lyra...".- La columna "b" és en blanc, i tot el "verso" també en blanc.- F. 166[a]: "Omnis sapientia a domino —repeteix domino en lloc de "data", etc. Hic incipit liber Ecclesiasticus...".- F. 201[vd]: Capítol XLIIII, que no acaba, perquè hi ha el reclam amb les paraules que havien de començar el f. 202: "quod lex...".

S. XIV. 201 folis, a 2 columnes, 360 x 260 mm. Pocs ornaments. Les lletres inicials de llibre, senzilles, amb els colors blau i vermell i petits allargaments pel marge. La lletra és molt irregular i difícil de llegir. Sembla de diverses mans.

L'enquadernació és del s. XVIII, amb pell metxada i l'escut de Colbert en les dues primeres planes. Al llom hi ha les inicials de J.B. Colbert i el títol "NIC. de LYRA IN LIBRUM JOB".

Correspon al F — 60.

489.- *NICOLAUS DE LYRA, POSTILLA LITTERALIS IN BIBLIA, pars III.*

La composició del manuscrit és idèntica a la del manuscrit 360, que n'és el començament, i del ms. 402, que n'és la continuació. F. 1[a]: les notes bibliogràfiques: "Codex Colbert 2186; Regius 3729-5" Comença: *ISAÏES:* "In Isaiam. Jerusalem euuangelista dabat Isaias..." i acaba en el f. 40[b], amb XLVI capítols, i no porta l'èxplicit.- F. 40[v]. a: *JEREMIES.* "Prologus in Jeremiam: Prophetam in gentibus dedi te...".- F. 40vb: "Uerba Jeremie. Liber iste in duas partes...".- F. 66vb: *DANIEL.* "Danieli autem dedit Deus...".- El f. 87 és tot ocupat per un quadre dels reis d'Israel. Acaba el llibre al f. 91[a].

F. 91[b]: *PROPHETAE MINORES. OSEAS:* "Duodecim prophetas ossa pululant...- F. 99[a]: *JOEL.*- F. 101[vc]: "Uerba Amos...".- F. 105[vc]: "Uisio Abdia...".- F. 106[vc]: Jonas.- F. 107[vc]: Micheas.- F. 110[vc]: Naum.- F. 112[a]: Abachuc.- F. 113vb: Sophonias.- F. 115[b]: Aggeus.- F. 116[vc]: Zacharias.- F. 123[vc]: Malachias.- F. 125[b]: "Explicit postilla... super duodecim prophetas anno domini M[o] CCC[o] XXXIIII[o]". Els f. 125[vd] i 126[ab] en blanc.- F. 127[a]: "Prologus in Ezechielem". En el "b" comença el text: "Et factum est...".-

Des d'aquest foli ja no indica, al marge superior, ni els llibres, ni els capítols.

Des del f. 150[vd] fins al f. 165[vc]: plànols del temple de Jerusalem distribuïts així: F. 150[vd], un plànol i un de més petit al marge esquerre; f. 151 i 151[v]; f. 154[b] i 154[v]; F. 155 i 155[v]; 156 i 159[v]; 160[v] i 161[v]; 163[v] i 164; i 165[vc].

F. 169[b]: "Explicit postilla super Ezechielem. Anno domini millessimo trecentessimo tressimo *(sic)* (trigessimo) tertio, in vigilia sanctissimae trinitatis".- F. 169[v], en blanc.-

F. 170[a]: *ECCLESIASTICUS.*- Incomplet al començament: "...quod lex data... omnia suaviter". Cap. XLV.-

F. 174[b]: "Explicit postilla super ecclesiasticum edita a fratre Nicolao de Lyra, de ordine fratrum minorum, sacrae theologiae doctore. Anno domini Millessimo trecentessimo trigessimo primo".-

S. XIV. 174 ff., a 2 columnes, 364 x 155 mm. Les inicials són poc ornamentades, els colors són simples, el blau i vermell. La lletra és petita i de difícil lectura.

L'enquadernació és del s. XVII, idèntica a la dels manuscrits 360 i 402, en pell marró; les dues cobertes duen les armes de J.B. Colbert. Al dors hi ha les inicials del mateix J.B. Colbert i el títol "NIC.DE LYRA IN ISAIAM" en color daurat. La revora de l'enquadernació és treballada amb or, i els cantells són també daurats.

Correspon als F-71; S-68; i al G-120?.

No és a la llista de Delisle.[41]

41. Léopold DELISLE, *Le cabinet...* (cit. nota 5), I, 507.

142.- *PROPHETAE MINORES CUM GLOSSA ORDINARIA.*

Escrit a tres columnes; la del centre per al text i les laterals per a la glossa. F. 1: Notes bibliogràfiques del s. XVIII: Al marge superior "Colbert 1156; Regius 3717-3".- F. 1^{v}: Comença amb el pròleg. Text a línia tirada, sense columnes de glossa, i el f. 2 igual; però al final del recte comença la glossa a tres columnes. En el f. 2^{v} hi ha text a la columna "a" i a la mitjana "b", i la glossa a la "c". Això mateix sol passar en altres folis. Text col. "b"; "Cum idem ordo est duodecim prophetarum...". Glossa: "Ordo prophetarum secundum septuaginta...," F. 2 *OSEES.:* "Verbum domini quod factum est ab Ossea... prevaricatores vero corruente in eis". (F. 36^{v}).- F. 36^{v}: *JOEL:* "Per verbum domini quod factum est (col. "b") ad Johel...".- F. 49^{vd}: "et dominus commorabitur in Syon".- F. 49^{vd}: *AMÓS:* "Uerba Amos...".- F. 72: "Dixit dominus deus tuus".- F. 72^{v}.: *ABDIES.* "Visio Abdie...".- F. 75^{v}.: "...et erit domino Regum".- I així van seguint els profetes menors fins al f. 175, en el qual acaba Malaquies. Text: "... et percutiam terram anathematem". Segueixen deu ratlles de noms. Glossa: "...eos qui faciunt opera terrena".

Als folis 176 i 177, notes borroses il.legibles amb lletra del s. XIV. L'últim foli del final era enganxat a l'enquadernació anterior.

S. XIII i XIV. 177 folis en pergamí, 2 fol. al començament més 3 al final, en blanc. La lletra del text és gòtica, de mida més gran; la de la glossa més petita, amb notes interlineals del s. XIV. Les inicials dels diferents llibres són en blau i rosa. Les del text i la glossa, en blau i vermell, alternant. Al f. 1 a: una nota amb lletra del s. XIV que dóna el nom del propietari: "Iste liber est domini Petri cardinalis Rotomagensis", "peut-être Pierre Roger, pape... Clément VI".

L'enquadernació és del s. XVIII, amb pell vermella i les armes reials. Al dors, les armes del rei amb el títol: "DUODECIM PROPHETE MINORES", tot daurat.

Correspon als F-46 i S-26. No consta a la llista dels manuscrits llatins de Delisle.[42].

312.-*EPISTOLAE PAULI CUM GLOSSA ORDINARIA.*

F. 1: Moltes màximes dels Sants Pares; a més cinc exàmetres en llatí i la nota del comprador del manuscrit: "De Villanova emit Fuxi 1571 februarii pretio 10...". Duu l'escut de la Biblioteca Reial i les notes bibliogràfiques de "Colbert 3524; Regius 3953-5º-5".

F. 2^{v}.: "Epistola beati Pauli ad Laudicenses", un fragment a dues columnes i una nota amb lletra posterior.

F. 3: a tres columnes: "Hic est divisio prime epistole ad romanos".- F. 4, en blanc, amb notes borroses il.legibles.

F. 5. Aquí comença el manuscrit. "Commentarium Ambrosii super epistolas".- El text en lletra bolonyesa del s. XII, de mida gran, i la glossa al marge dret, en lletra més petita; així com les notes interlineals del s. XIII, en tot el manuscrit. En aquest foli hi ha un escut en colors, del s. XVI, encapçalat per una mitra i les lletres B i C. Té quatre cartells amb dos cabrits rampants i les banyes daurades; els cantells 1 i 4, sobre fons daurat, ratlles paral.leles: la una vermella, l'altra blanca, alternant; els 2 i 3, sobre fons blau: el dos, un cometa i dues estrelles daurades; en el 3er, tres estrelles. L'escut és sostingut per dos àngels, i als seus peus hi ha tot de gespa verda.

La inicial —P— de Paulus, florejada amb els colors blau, vermell i negre, sobre fons d'or; allargada l'ornamentació per tot el marge esquerre.-

F. 169. Comença la carta de Sant Pau: "Multifariam..." i acaba en el f. 186^{v}.: "... salutant vos de Italia fratres. Gratia cum omnibus vobis. Amen". Al marge es-

42. Léopold DELISLE, *Le cabinet...* (cit. nota 5), I, 507.

querre hi ha una nota que diu: "De Italia. Nota rroma scripsisse".- A. f. 187 hi ha unes notes en català: "Record an·quels que legiran la present scriptura. Ha pon son fautas en lany Mill cinc cents vint he buit que lo costal de blat lo 21é del mes de Maig VI souts lo coste. Item l'any 1530 hé lo 27 de nobembre en la villa de Mong (?) fou pronunciat lo arrest de les Cors tant Major com ordinaria per lo Gran Consell he era nostre advocat monsenyor benedicti... del rey de Navarra misser Armingau tot auocats del dit Consell... foc executat lo dit arrest per lo magnific senyor lo noble Anthoni de Donfort, conselier de la cort de Pallars, de fecha lo 10 jorn del mes de febrier del sus dit any 1530."

En el f. 188, que era la guarda de la primitiva enquadernació, al marge superior dret, hi ha una nota que diu: "Ita est Mathei de Fila canonici Fuxensis dioecesis". I d'una altra mà: "Poeta que, ... est nomen". A més, uns fragments gramaticals i quatre dístics llatins: "Cum una sum rudibus cupientibus artem...", que s'haurien d'identificar i buscar-ne l'autor. El text del v. és il.legible per haver estat enganxat a la taula de l'enquadernació anterior.

S. XII. En pergamí, 188 ff. a moltes columnes, 270 x 170 mm. La nova enquadernació és del s. XVIII, amb pell vermella i l'escut reial. Al llom, les armes reials i el títol: "PAULI EPISTOLAE."

Correspon al F-49, i al S-30.

En total, han estat quinze els manuscrits que hem pogut consultar en la breu estada a la Biblioteca Nacional de París, gràcies a la beca concedida per la C.I.R.I.T.. D'aquests manuscrits, els 59, 156, 142, i 312 no figuren a la llista, que publica Delisle.[43] Hi consten, amb l'asterisc corresponent, que indica la certesa de la procedència de la biblioteca del Papa Luna, el nostre Benet XIII, a Peníscola, els cinc volums de la "Biblia Benedicti papae" núms: 61, 87, 91 139 i 255. Per cert que aquests cinc volums no entraren a la Biblioteca Imperial per mitjà de Colbert, sino per Le Tellier, arquebisbe de Reims. Això sí, procedeixen de Peníscola i anaren a parar al Col.legi del Cardenal de Foix a Tolosa.

Com anaren a parar a Le Tellier? Un altre problema que caldria estudiar. Hi figuren amb l'asterisc, els tres 359, 460 i 617, que són els "in tribus magnis et pulchris voluminibus", de les *Postilla litteralis in Biblia* de Nicolau de Lira. Hi consta el 360, amb un interrogant, que indica el dubte de la procedència de la Biblioteca de Benet XIII de Peníscola. No hi consten els 402 i 489, tot i formar un conjunt amb el 360, de la *Postilla litteralis in Biblia* del mateix Nicolau de Lira.

Veritablement són pocs els manuscrits que hem pogut estudiar —uns 15— en comparació dels 574, que s'emportà el Cardenal Pere de Foix des de Peníscola al seu Col.legi de Tolosa i dels quals només uns 330, segons Delisle,[44] arribaren a la Biblioteca Imperial de París per mitjà de J.B. Colbert. Sempre segons Delisle,[45] el 5 d'agost de 1680 n'arribaren a París 22 exemplars. El 7 d'octubre del mateix any 1680 n'hi arribaren 286; fent un total de 308 —i no 320, com diu en altre lloc (p. 499);— en el fons llatí en cita 177[46]; 58 porten l'asterisc que indica la real procedència de la Biblioteca de Benet XIII de Peníscola, per mitjà del Col.legi de Tolosa, altres 13 porten l'interrogant, això és que no té la certesa de la procedència, i dels altres 106 no en diu res.

Jo en tinc uns 125, extrets del Catàleg general dels Manuscrits de la Biblioteca Nacional de París i dels seus sis primers volums publicats, que arriben fins al 3775 A

43. Ibid., 507-508.
44. Ibid., 499.
45. Ibid., 499.
46. Ibid., 507-508.

i que comprenen uns 93 de la llista de Delisle;[47] en queden 84 que encara no estan catalogats.

Al final, oferim la correspondència dels manuscrits del Catàleg de Lauer, amb la llista dels manuscrits del "fons llatí" de Delisle.[48] Aquesta correspondència no pot ésser competa, perquè els restants 84, o bé encara no estan catalogats, o bé la publicació dels volums del catàleg, que han de seguir els VI primers no han arribat encara a les nostres mans.

N'hi ha uns quants que són a la llista de Delisle i no són al Catàleg General de Lauer: els 429, 828, 968, 1909 (?), 2.045, 3023 i 3.094.

Acabarem aquest estudi, resumint en un quadre el coneixement actual dels manuscrits procedents de la biblioteca papal de Peníscola que es poden identificar entre els 3775 primers del fons llatí de la Biblioteca Nacional de París, analitzats en el *Catalogue Général des manuscrits latins* d'aquesta biblioteca, publicat sota la direcció de Philippe Lauer. Quan el número del manuscrit és seguit d'una "D" majúscula entre parèntesis (D), la procedència peniscolenca de tal volum fou ja indicada per Léopold Delisle, en la tantes vegades esmentada obra sobre el fons de manuscrits de l'aleshores biblioteca imperial de París:

59, 61 (D), 87 (D), 91 (D), 139 (D), 142, 156, 255 (D), 312 359 (D), 360 (?), 361, 365 (D), 375 (D), 397, 402, 430, 460 (D), 463, 464 (D), 486, 1 i 2 (D), 489, 490, 503 (D), 507 (D), 513 (D), 517, 522, 617 (D), 641 (D), 1462, 1464 (D), 1466, 1469 (D), 1470 (D), 1471 (D), 1472, 1474 (D), 1475 (D), 1476 (D), 1477, 1478 (D), 1479 (D), 1480, A-A2 (D), 1481 (D), 1620 (D), 1621 (D), 1658 (D), 1702 (D), 1710 (D), 1723 (D), 1738 (D), 1767, A-A2(D), 1768, 1778 (D), 1827 (D), 1887 (D), 1901 (D), 1902 (D), 1904 (D), 1968 (D), 2032 (D), 2072 (D), 2074 (D), 2118 (D), 2119 (D), 2120, 1-2, 2126, 2203 (D), 2234 (D), 2470 (D), 2533, 2536 (D), 2576 (D), 2584 (D), 2902 (D), 2937 (D), 3026 (D), 3039 (D), 3044 (D), 3046 (D), 3048, 3049, 3058 (D), 3062 (D), 3065 (D), 3066 (D), 3070 (D), 3090 (D), 3099 (D), 3109 (D), 3126 (D), 3150 (D), 3152 (D), 3171, 3172 (D), 3204 (D), 3206 (D), 3214 (D), 3238, 1-4 (D), 3263 (D), 3285, 3291, 3311 (D), 3322, 3332, 3351 (D), 3352A, 3352 (D), 3353, 3357 (D), 3360 (D), 3372, 3381, 3387 (D), 3433, 3657 (D), 3682, 3706 i 3752.

Josep SERRANO I CALDERÓ

47. Ibid.
48. Ibid.

TAULA DE NOMS I DE CONCEPTES [1]

ABAD, J.I. 230, 231

ABBAS SITRIENSIS =MALATESTA, PERFETTO

ABBÉVILLE, JOAN D' 423

ABDALLAH AL-TARYUMAN 76

ABELLA, JOAN D' 227

ABELLÀ, RAMON D' 276, 277

ABELLÀ, ROMEU D' 262

ABRAHAM 99

ABRAHAM BEN SALOMON 103

ABRAHAM DES CASTLAR 447, 448

ABRAHAM FARISSOL 105

ABRAHAM LLEÓ 446

ABRAHAM SA SALA 448

ABRAHAM ZACUTO 103

ACAIA 109, 172, 173

"Accademia Nazionale dei Lincei" 113

ACERNO, THOMAS DE 483

ACERO, ALFONSO 213, 214

ACI 44

ADAM [DE PERPINYÀ] 98

ADARRÓ, JAUME D' 318; Guillema, muller 318; Constança, germana 318

ADHEMAR, PERPINYÀ 182

ADIMARI, ALAMANNO 322, 426, 465, 468-477, 515

ADRIÀ 37

ADRIÀ VI 337

AEGIDIUS DE ROMA 549

ÀFRICA 81, 128

ÀGER 226, 229, 468, 473, 477

ÀGER, RAMON D' 248, 264

AGOSTINO D'ANCONA 518, 527

AGRAMUNT, ESTEVE D' 467

AGRIGENT 149, 504

AGUILAR, PONÇ ARNAU D' 231

AGUILÓ, BERNAT 226

AGUILÓ, ESTANISLAU DE K. 252, 253, 254, 264

AGUILÓ I FUSTER, MARIÀ 255

AGUSTÍ, SANT 77, 190, 517, 518, 520, 522, 523, 524, 525, 548,

AGUSTÍ, PSEUDO 202, 203

AGUSTÍ, BERTÓ 163

Agustinians 462

AHIM MAGALUF 262

AHRON BEN GERSON ABOULRABI 105

AIGÜESMORTES 348

AILLY, PIERRE D' 29, 506

AIMERIC, JOAN 229

AINAUD I DE LASARTE, JOAN 13, 37

AIS DE PROVENÇA 108, 506

ALA, DALMAU DE LA 454

ALÀ DE LILLE 549

ALAGONA, ARTALE 42, 44, 47, 49, 153

ALANYÀ, FRANCESC 317

ALANYÀ, GUILLEM 316

ALAMANNUS = ADIMARI, ALAMANNO

ALARÓ 168

Albanesos 107

ALBANO 163, 164

ALBARRASÍ 30, 159, 237

ALBERIGO, GIUSEPPE 309

1. No figuren en aquesta llista les referències que hom pot trobar en les pàgines 542-545 i 557-565.

ALBERT, GALCERAN 267, 268

ALBERT, PERE 449

ALBERT, RAMON 167

ALBENGA 495

ALBERT EL GRAN 549, 550

ALBERT AUSTRAL 575

ALBERTÍ DE RUPIÀ, GUILLEM 338

ALBI 416

ALBOCÀSSER 94

ALBUCHIUS, PETRUS 212

ALCALÁ DE HENARES 489

ALCANYÍS 60, 66, 67, 396, 397, 398 399; parlament 391, 397

L'ALCOVER 33, 408

ALCUBLES 180

ALEGRE, BERNAT 258

ALEGRE DUESO, PASCASIO 289

ALEGRET, BERENGUERA 166

ALEMANY DE CERVELLÓ GUILLEM RAMON 21, 66, 328

ALEMANY DE CERVELLÓ, GUERAU 65, 68, 287, 311, 321, 331, 393, 495, 500

ALEMANYA 48, 457

alemanys 309

ALENÇON, PHILIPPE D' 46

ALERZET, JOFRE 90

ALEST, GIL D' 90

ALEXANDER DE VILLA DEI 549

ALEXANDRE EL GRAN 581

ALEXANDRE II 371, 520

ALEXANDRE V 56, 108, 113, 127, 234, 283, 309, 310, 361, 490, 491

ALEXANDRE D'ALÈS 555

ALEXANDRIA 126

ALEXIUS PETRI PAULI HENRICI 212

ALEZIRAS, MIQUEL 90

ALFARO, IÑIGO D' 110

ALFONS EL BENIGNE 448

ALFONS EL LIBERAL 446

ALFONS EL MAGNÀNIM 14, 17, 20, 27, 32, 47, 51, 52, 63, 65, 71, 81, 123, 124, 132, 134, 136, 137, 143, 145, 147, 196, 197, 233, 237, 239, 240, 241, 267, 268, 269, 273, 283, 285, 286, 290, 291, 295, 295, 311, 312, 313, 322, 336, 342, 440, 465, 467, 469, 471, 475, 476, 477, 480, 495, 500, 509, 515

ALFONS EL SAVI 550

ALFONSELLO, ANDREU 478

ALFONSO DE GUADALAJARA 550

ALFONSO DE MELLID 208, 213, 214

ALFONSO, PEDRO 213, 214

ALGUEGAR, PERE 91

L'ALGUER 130, 532

ALIAGA, PERE 91

Alliberació de captius 150

ALMAÇAN, JUAN DE 91

ALMANI, MACIÀ 158

ALMELA I VIVES, FRANCESC 401

ALMENARA, SIMÓ D' 407

ALMÚNIA DE DONYA GODINA 86, 234, 395, 396

ALÓ, BLAI DE L' 86

ALÒS, ARNAU D' 121

ALÒS, BERENGUER D' 146

ALOU, VIDAL D' 339

ALPARTIL, MARTÍN D' 56, 79, 109, 110, 119, 120, 121, 130, 131, 234, 320, 341, 352, 361, 390, 391, 395, 401, 430-438, 471, 472, 547

ALPICAT, FRANCESC D' 468

ALQUÉZAR, PERE 91

ALTISENT, AGUSTÍ 384

ALTISENT, JOAN BTA. 312

ALTURA 180

ÀLVAR PAIS (ALVARUS PELAGIUS) 374, 391, 527

ÁLVARO, BISBE DE ZAMORA 213

ÁLVAREZ DE ESPEJO, LOPE 165
ÁLVAREZ DE ESPEJO, TERESA 165
ALVAREZ PALENZUELA, VICENTE A. 268
ALZEMA, JOAN D' 164
AMADEU DE SAVOIA 462
AMANN, ÉMILE 349
AMAT DE BÀSCARA, FRANCESC 338
Ambaixada 403, 429-440, 466, 467, 469, 471, 502, 507, 509, 510, 530
AMBRÒS, SANT 548, 587
AMEILH, PIERRE 41
AMELIA, GIOVANNI D' 482, 500
AMER, ANTONI D' 443
AMIENS, JEAN D'29
AMOLRÓS, JOAN 381
AMPOSTA 75, 174
ANAGNI 189, 190, 191, 196, 461
ANCONA 310
ANDRATX 264
ANDREAS 186, 187, 188
ANDREU, BISBE DE CRETA 472
ANDREU, GUILLEM 446
ANDREU, PERE 208
ANGELO, DOMINICUS 91
ANGELUS DE SPOLETO 212, 214
ANGERS 52
ANGLATERRA 41, 56, 77, 80, 107, 108, 122, 429, 431, 485
ANGLÈS, JAUME 339
Anglesos 40
ANGLESOLA, BERENGUER D' 477
ANGUILLARA, COMTE D' 184
Anjou, casa d' 37, 39, 44, 50, 52, 71
ANJOU, LLUÍS D' 38, 39, 40, 48, 127, 130, 131, 133
ANSELM, SANT 79
ANTEQUERA 393
Anticrist 99
ANTIGA, GUILLEM S' 159
ANTIOQUIA, PATRIARCA = CRAMAUD, SIMON DE; MAUROIS, JEAN
ANTONI, ABAT DE SANT PERE DE PERUSA 46
"Anuari. Institut d'Estudis Catalans" 7
"Anuario de Estudios Medievales" 7
ANZANO, MARTÍN DE 158
Apel.lació/apel.lacions 49, 474, 477
APT 466
ARAGÓ 32, 71, 123, 127, 132; regne 233-240, 320, 393, 395, 445, 458, 460; parlament 394; governador 66
ARAGÓ, ALFONS D' 267
ARAGÓ, JAUME D' 40, 207, 316, 415
ARAGÓ, FRANCESC D', FRA 76
ARAGÓ, JOAN 91
ARAGÓ, PERE D', FRA 76, 150-151
ARAGÓ I CABAÑAS, ANTONI M. 14
ARAGONA, BARTOLOMEO 47, 49
Aragonès, aragonesos 80, 233-240, 398, 399
ARANDA, FRANCISCO DE 57, 58, 59, 60, 69, 70, 91, 119, 392, 397, 399, 401, 439, 484, 487, 489
ARANDA, MARIA D' 289
ARBOREA 42, 48
ARBOREA, HUGUET D' 152
ARCÀNGEL D'ALGAIDA 241
ARCAYNE, JUAN 158
ARCHIDIACONUS = DE BAYSIO, GUIDO
"Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters" 7
"Archivio Datini" 127
"Archivio di Stato" de Palerm 43
"Archivio di Stato" de Roma 145

"Archivio Segreto Vaticano" 7, 18, 19, 24, 29, 32, 42, 85, 86-91, 111, 112, 121, 133, 145, 146, 171-182, 183, 210, 348, 355, 362, 432-434, 436, 439, 440; Reg. Vat.: 457-463; Collett.: 457-463

"Archivo Histórico Nacional" 7, 16, 21, 22, 32, 111

"Archivo Municipal de Zaragoza" 236

ARCIPRESTE, JUAN DEL 235

Ardiaca de Lleida = Olives, Bernat d'; Ardiaca de Barcelona 422; Ardiaca de la Selva (Girona) 414

ARGELAGUER 450, 454

ARGIMON, BARTOMEU, 293

ARGÜELLO, ALFONSO DE 471

ARGUILLERES, GUILLEM D' 162

ARIALTA, JOAN 454

ARINYÓ, FRANCESC 470, 471, 476

Aristocràcia 52

ARISTÒTIL 519, 520, 521, 549

ARLES DEL TEC 160, 174, 178

ARMADANS, JOAN 259

ARMANYAC 56; comtat 237, 439, 434

ARMANYAC, BERNAT D' 44

ARMANYAC, JOAN D' 283, 311, 436

ARNAU, BERNAT 433; Agneta, muller 443

ARNAU, GUILLEM 289

ARRÀS 497

ARTÉS, PERE 169

"Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona" 6, 7, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 20, 27, 57, 60, 68, 286, 287, 288, 293-296, 318, 348-381, 411-427, 439, 531-545

"Arxiu de la Catedral de Girona" 15, 337, 341, 346, 465

"Arxiu de la Catedral de València" 28, 29-30

"Arxiu de la Catedral de Mallorca" 7, 30, 31, 242, 243, 245, 256

"Arxiu de la Catedral de Vic" 7, 10, 26, 135-144

"Arxiu de la Corona d'Aragó" 6, 7, 11, 13, 14, 18, 24, 25, 63, 75, 81, 111, 120, 126, 235, 236, 237, 239, 240, 283, 285, 286, 290, 291, 383-387, 435, 438, 439, 441, 442, 446, 470, 476, 478, 509

"Arxiu Diocesà de Girona" 15, 337-346, 477-478

"Arxiu Diocesà de Barcelona" 6, 11, 59

"Arxiu Episcopal de la Seu d'Urgell" 228

"Arxiu Episcopal de Vic" 7, 10, 26, 137

"Arxiu Diocesà de Solsona" 227

"Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona" 7, 14, 286, 295, 315, 326-336

"Arxiu Històric de Mallorca" 7, 31, 242, 245-246, 258, 260, 262, 263, 264

"Arxiu Històric de Protocols de Barcelona" 7, 284, 285

"Arxiu Històric Municipal de València" 23

"Arxiu Històric Notarial d'Olot" 442-455

"Arxiu Municipal de Castelló de la Plana" 30-31

"Arxiu Municipal de Girona" 15, 337-340, 345

"Arxiu Municipal de Tortosa" 115

ÀSIA 122

ASMAR, GUILLEM 504

ASMAR, TOMÀS 504

ASSEGURANCES Marítimes 130

Assemblea 469

"Assemblea del clergat de França" 40, 121

ASSÍS 50

Associacions il.lícites 420

Astes 408

ASTI 125

ASTORGA 486

ASTRUC BONJORN 446

ASTRUC SALISAR 446

ASTRUC ZARC 454

ASTRUCH, NARCÍS 394, 398, 399

ATENES 25, 146, 169

AUDIATS, FRANCESC 409

AUGUSTA, comte d' 42, 43

AULESA = OLESA DE MONTSERRAT

AULUS GELLIUS 549

AUVRAY, LUCIEN 208

AUX 178, 198-203

AVACES, JOAN CES 331

AVALLE-ARCE, J.B. 100

AVANALL, BERENGUER 443

AVERROIS 549

Averroisme 76

AVENZA 437

AVERSA, tractat d' 42

AVIGDOR KARA 98, 99

AVINYÓ 15, 16, 17, 23, 24, 27, 28, 29, 31, 32, 37, 44, 45, 47, 49, 56, 58, 60, 64, 74, 75, 78, 79, 80, 85, 97, 101, 102, 107, 108, 109, 110, 119, 125, 126, 135, 140, 149, 153, 154, 162, 183, 191, 207, 209, 211, 212, 217, 220, 225, 230, 231, 234, 243, 245, 249, 250, 252, 276, 286, 317, 318, 321, 323, 329, 330, 348, 371, 374, 384, 390, 414, 429, 431, 458, 482, 500, 508, 531, 532, 570; Setge del Palau Papal 318, 348, 349-352, 355, 357, 361, 371-372, 418, 431, 491, 499; Biblioteca papal 10, 29-30, 32, 348, 391, 547-589

AVINYÓ, ANTONI D' 408

AVÍS, dinastia 391

AYE, BARTOLOMÉ 166

AYERBE, PERE D' 169

AYERBE, REMIROT D' 169

AYMERICH, MATEU 312

AYMÓ, JOAN 318

B

BACH, BARTOMEU DE 244

BACH, EN 408

Bacinets 50, 52, 318

BADA, PERE 167

BADA I ELIAS, JOAN 10, 13, 14, 27, 53, 309-314

BADAJOZ 489

BADALONA 317

BAER, I. 98

BAER, F. 102, 103, 104, 105

BAGÀ 229

BAIONA 375

BALAGUER, CIPRÉSSIUS 145

BALAGUER 230, 316

BALEARS 322

BALIC, CAROLUS 198, 200, 202, 203

Ballesta 433

BALLESTER, ANTONI 146

BALUZE, ÉTIENNE 19, 208, 209, 210, 215, 217, 585

BANASTULL, PERE 407

Banquers 122, 123, 132, 532

BANYERES 417

BANYOLES 168, 285, 312, 472, 473

BAPTISTA, JULIO CÉSAR 217

BARAUT, CEBRIÀ 390, 467

BARBARIA 323

BARBERINI, FRANCESCO 148

BARCELÓ I CRESPÍ, MARIA 10, 31, 241-281

BARCELONA 10, 11, 13-71, 81, 85, 86, 92, 122, 124-128, 130-133, 136, 141, 145, 146, 162, 166, 170, 208, 236, 243, 244, 248, 252, 283-296, 312, 315-336, 341, 358, 361, 390, 392, 393, 394, 403, 406-408, 429, 438, 448, 451, 465, 474, 475, 484, 487, 500, 501, 509-511, 570; bisbat 56, 146, 166, 167, 416, 417; bisbe 312, 313, 322, 398, 415, 419, 425, 429-440, 466, 476, 477, 486, 487; seu 286, 311, 313, 414-427, 468; Consell de la ciutat 283, 286-288, 291, 295, 311, 317, 318, 320, 323, 326-336, 472, 487; Sant Pau del Camp 414, 468; Santa Anna 317, 423, 424; Santa Caterina 313; Pre-

ceptoria Hospitalera 386; Hospital de la Santa Creu 286, 291, 295, 322; Taula de Canvi 126, 296; call 124, 317. Vegeu les entrades sota les paraules "Arxiu" i "Biblioteca".

Barceloní 51

BARDAIXÍ, BERENGUER DE 66, 70, 310, 395, 398, 399, 401, 487, 495

BARDI, mercaders 126

BARI 40, 188-190, 192, 194, 195, 458, 500, 511

BARON, FRANÇOIS 568

BARONIO, CESARE 147, 210

BARRAQUER I ROVIRALTA, CELESTÍ 227

BARROT, JORDI 163, 164, 165

BARTOLOMEI, BERNARDO 145, 178, 468, 474, 476

BARTOLOMEO DA BOLOGNA 483

BARTHOLOMAEUS BRIXIENSIS 522, 524

BARTOMEU, CLIMENT 247

BARUTELL, BERENGUER DE 57, 316

BARUTELL, BERNAT DE 316

BARUTELL, PERE DE 324

Bascs 133

BASILEA 23; concili de 102, 104, 479, 480, 483, 490

Basilians (monjos) 156

BASSET, JOAN 284, 285, 286, 292

BATALLA, FILIBERT 87, 90, 92, 174

BATLLE, BARTOMEU 91, 487, 555

BATLLE, PERE 249, 250, 251, 276

BATLLE I GALLART, CARME 10, 14, 53, 315-326,

BATLLE I PRATS, LLUÍS 10, 15, 337-346

BATLLORI I MUNNÉ, MIQUEL 5, 6, 9, 12, 71, 73-82

BAUCELLS I REIG, JOSEP 5, 10, 15, 16, 80, 81, 347-381, 482

BAUCELLS, pintor 408

BAUFÉS, JOAN DE 136, 499

BAVIERA, ROBERT DE 48

BAYERRI I BERTOMEU, ENRIC 389, 466, 474

BAYTAM, HONORATUS 461

BEAUNE 37

BEDA 548

BEDÁN, DIEGO DE 489

BELLEMÈRE, AEGIDIUS 211

BELLERA, ARNAU GUILLEM DE 143

BELLERA, RAMON DE 143

BELLERÓ, JAUME 478

BELLONIS, OTTOBONUS DE 507

BELLPUIG, força 441

BELON DE CORTS, FRANCESC 338

BELSHOM, CARAVITA 443, 444, 450, 452
Fana, muller 450, 452

BEN-HORIN, M. 102

BEN-SASSON, H.H. 97, 99

BENAGUACIL 179

BENET XIII = LUNA, Pedro de 318-323, 324, 325, 328-335, 337-346, 347-381, 383-387, 389-402, 403-410, 412, 413, 416-427, 429-440, 465, 467, 468, 469, 471, 474, 477, 479-530, 531-545, 569

BENET, GUILLEM 159

BENET, PERE 450, 451; Dolça muller 451

BENICARLÓ 239, 322, 439

BENIFASSÀ 86, 395

BENOIT, FERNAND 390

BERALDI, PONCIUS 211

BERARD, BERNAT 268, 269

BERENGUER 387

BERENGUER (hospitaler) 424

BERENGUER, ABAT DE SERRATEIX 229

BERGA 171, 228

BERGA, PERE DE 74, 324

BERGERAC, BERNAT DE 79

BERNARDÍ DE SIENA, SANT 77, 80

BERNARDO, RODRIGO 210, 211, 212, 220

BERNAT DE CLARAVALL, SANT 199, 202, 203, 526, 548

BERRY, DUC DE 121, 324

BERSUIRE, PIERRE 549

BERTALLA, FILIBERT = BATALLA, FILIBERT

BERTRAN, ANDREU 312, 466, 467, 475, 476, 478

BERTRAN, FRANCESC 339

BERTRAN, PERE 67, 70, 245, 401, 480-481, 492, 515

BERTRAN, JOAN 91

BERTRAN DE DIGNE 436

BERTRAN I ROIGÉ, PRIM 10, 383-387

BERTRAND DE MAUMONT 533

BESALÚ 22, 441-455

BESERS 134

BESORA, FRANCESC DE 227

BESORA I DE CARTELLÀ, GALCERAN DE 24

BESTA, E. 129

BETÍ I BONFILL, MANUEL 21, 73, 84,85, 341

BEUDA 442, 449, 453

Bíblia 98, 230, 446, 454, 515, 517, 521, 522, 525, 526, 547, 548, 549, 551-552, 569, 571-588

Bibliografia 389

"Biblioteca Apostolica Vaticana" 10, 53, 58, 63, 64, 67, 68, 80, 145-203, 348, 434, 438, 479-530; Barb. lat.: 367, 439, 505-530; Ottob. lat.: 430, 438

"Biblioteca de Autores Españoles" 92

"Biblioteca de Catalunya" 6, 11, 32, 63, 70, 225, 547-569, 573

"Biblioteca Municipal d'Olot" 442

"Biblioteca Nazionale di Firenze" 113

Biblioteca Papal de Peníscola 10, 29-30, 32, 348, 391, 547-589

"Biblioteca Reial de Dinamarca (Det Kongelige Bibliotek)" 146

"Bibliothèque Nationale de París" 108, 113, 133, 205-223, 226, 348, 547, 551, 556, 567, 569-589

BIDO, prior domini Florentini 211

BIGNAMI-ODIER, Jeanne 76

BILBAO 100

BILINGHAM, RICHARD OF 80

BINIMELIS, JOAN 241

BIOTA, NICOLÁS DE 237, 238, 240

Bisbe/bisbes 49, 52, 53, 115-118, 465, 469, 470, 474

BISCAIA 128

BIURE, ARNAU DE 4-13

BLAI, ANTONI 168

BLANCH, FRANCESC 454

BLANC, GUILLEM 454; Margarida, muller 454

BLANCH, GUILLEM 2 59

BLANCA DE NAVARRA, reina de Sicília 53, 129

BLANES 340

BLANES, FRANCESC DE 56, 120, 287, 319 330, 331

BLANES, VIDAL DE 392

BLASCO, PERE 293

BLASCO, VICENT 293

Blat 52, 127, 128, 130, 132

BLIEMETZRIEDER, FRANZ 457, 483

BLUMENKRANZ, B. 102

BOCCACCIO, GIOVANNI 549, 550, 551

BOECI 80, 92, 363, 374, 549, 553

BOFARULL I MASCARÓ, PRÒSPER DE 64, 142

BOFARULL I SANS, FRANCESC DE 285, 290

BOFARULL I DE BROCÀ, ANTONI DE 389, 472

BOFILL, NICOLAU 455

BOHÈMIA 99, 100, 108, 470
BOHIGAS I BALAGUER, PERE 5, 76, 284, 292
BOÏL, JOFRE DE 348, 416
BOISSY, JOANNES DE 485
BÓIXOLS, ARNAU DE 448
BOLCARDI, JOHANNES 212
"Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura" 6, 16, 21, 22, 23, 28, 29, 30, 32, 73, 84
"Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana" 7
BOLONYA 20, 76, 77, 79, 324, 429, 491, 511, 522
BONADONA SA SALA 448
BONAFÈ, DOMÈNEC 556
BONAFÒS ABRAHAM 447
BONASTRUC MAIMÓ DE PIERA 443, 445
BONASTRUC DES MESTRE 104
BONASTRUC VIDAL 441, 454, 455
BONAVENTURA, CARDENAL DE PÀDUA 212, 501
BONET BONJORN 98
BONET, SALVADOR 453
BONIFACI VIII 461
BONIFACI IX 39, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 52, 85, 101, 113, 147, 149, 171, 172-173, 234, 429, 430, 431, 432, 257
BONITO, LUDOVICO 45
BONJUHA BENVENIST 448
BONJUHA DE CARCASSONA 443, 444
BONJUHA SALOMO 441
BORBÓ, duc de 324
BORDALBA, LLORENÇ DE 532
BORDELL 384, 386
BORDET, PERE 269
BORDEUS 146, 500
BORG, V. 111
BORGHESE, SCIPIONE 489
BORGONYA, duc de 80, 128, 134, 324
BORGUÈS, ARNAU 159
BORJA, ALFONS DE 65, 134, 267, 312, 321, 475
BORJA, GALCERAN DE 82
BORRA, JOAN 91
BORRÀS, BARTOMEU 81
BORRÀS I FELIU, ANTONI 10, 16, 70, 389-402
BORRASSÀ, FRANCESC 339
BORREDÀ, PERE 90
BORRIANA 179
BOSA 47
BOSC, PERE DE 340, 341, 394, 398
BOSC, RAMON DE 24, 149, 458, 463
BOSC, RAMON DE 454
BOSCH I GIMPERA, PERE 94
BOSCOLO, ALBERTO 46, 119, 124, 129, 131
BOSQUET, FRANÇOIS 208
BOTELLA, PERE DE 231
BOUCICAUT = LE MEINGRE, JEAN
BOULOGNE, GUI DE 37, 40, 41
BOUVET, HONORÉ 74
BOVER I DE ROSSELLÓ, JOAQUIM M. 241
Braç eclesiàstic 395, 396
BRAELLA, ESTEVE DE LA 404
BRANCACCI, FILIPPO 431
BREMON, Peraire de Perpinyà 446
BRESC, HENRI 6, 9, 12, 37-53, 79
BRETANYA 81; cardenal de 190
BRETONS, PERE DE 169
BRÍGIDA DE SUÈCIA, SANTA 483
BRIEGLEB, PERVENCHE 134
BRIVES, PERE 331
BROCARD, ANTONI 284, 285, 289
Brodador/brodadura 487, 532

BROGNY, JEAN DE 161

BROQUERS, BERNAT 91

BROSSANO, SIMONE DA 40

BROUSOLLE, J. 123

BRUCH, GUILLEM 405

BRUGUER, RAMON 443

BRUNEL, CLOVIS 76

BRUNIQUER = *Cerimonial dels magnífics consellers*

BRUSCA, PONÇ DE 31

BUCHIUS PETRI JOHANNIS JACOBELLI 212

BUÇOT, ANTONI 331

BURGO DE OSMA 22, 23

BURGOS 40, 146, 486, 489

BURGUÈS, FRANCESC 394

BURGUÈS, GREGORI 394

BURGUÈS, RAMON 251

BURGUET 33

BUSQUETS, PONÇ DE 145, 421

BUSSOT, GASPAR 322

Butlla papal 137, 139-143, 147, 150-151, 245, 272, 309, 311, 322, 342, 343, 344, 346, 383-387, 400, 411-427, 434, 437, 458-463, 470, 472, 496, 508, 510, 511, 529, 532; cf. *Etsi doctoris gentium.*

BZOVIUS, ADAM 19

C

ÇABATER, BARTOMEU 403, 404, 406, 407,408, 410

CABESTANY I FORT, JOAN-F. 81, 83, 315

CABOCÍ, EN 410

CABRERA, BERNAT DE 41

CABRERA, BERNAT DE, JR. 46, 50, 53, 384

CAÇADOR, BLAI 91

ÇACIRERA, DALMAU 393

ÇACIRERA, GUILLEM 393

CADIER, LÉON 198

CADIRETA, BERNAT 336

CADIS 60

"Caixa d'Estalvis de Castelló" 73, 93

CAIXAL, ANTONI 239

CALÀBRIA 155

CALAHORRA 158

CALAMARI, G. 127

CALATAIUD 66, 69, 91, 175, 234, 237, 394, 395, 485, 532; monestir de Santa Clara 394

CALATRAVA, Orde de 14, 485, 486, 489

CALBÓ, BERNAT, SANT 135

CALDES, ANTONI DE 91

CALDES DE MONTBUI 441

CALI, MAURO 49

CALIXT III 119, 267, 476. Cf. BORJA, ALFONS DE

CÀLLER 128, 130, 131, 391

CALLÍS, JAUME 445

CALVERA, BERNAT 164

CALVET, PALLADI 472, 473

Calze 89

CAMBIS, JACOBUS QUONDAM JOANNIS DE 482

Cambra apostòlica 18, 23, 24, 27, 28, 32, 47, 58, 86, 87, 89, 92, 137, 145, 150, 158, 159, 166, 168, 176, 189, 235, 237, 238, 239, 240, 248, 273, 274-275, 286, 291, 295, 311, 319, 321, 322, 403, 406, 419, 421, 431, 457, 458, 459, 460, 461, 531; Cambra apostòlica reial 509

CAMBRAY, BISBE = AILLY, PIERRE D'

CAMMARATA, comte de 49

CAMP DE TARRAGONA 33, 404, 429

CAMP, JOAN 227

CAMPANER, ÀLVAR 242, 243, 257, 258, 265

CAMPRODON 449, 454

CAMPS, ANTONI DE 32, 549, 551, 554, 555, 556, 565, 566, 567

CAMPS, PERE DE 165, 166

CAMPS I ARBOIX, J. 125

CANADAL, JOFRE DE 384, 386

CANALS, ANTONI, 79, 80

CANELLAS LÓPEZ, ÀNGEL 233, 394, 467

CANET, ANTON 230

CANET, GILABERT DE 394

Canonística 75

La CANONJA 33

CANTAVIEJA 485

CANYES, MARC 288, 296

ÇAPATA, JUAN 488

CAPCIR 324

CAPDEVILA, ELISENDA DE 226

Capella reial 418

CAPELLA, PERRINUS DE 487

CAPELLADES 166

Capítols d'Alcanyís 67

ÇAPLANA, PERE 206

CAPMANY, GUILLEM 249

CAPOCCI, NICCOLÒ 463

Captius 264

CARACAUSA MAIR 448; Bonadona, muller 448

CARACCIOLO, RICCARDO 107, 108, 111, 113

CARAFFA, BARTOLOMEO 108, 113

CARAVITA BELSHOM 443, 444, 450, 453, 454

CARBÓ, GALCERAN 322

CARBONELL, GUILLEM 58, 312, 403, 406, 407, 408, 484

CARBONELL, PERE 319

CARBONELL, PERE MIQUEL 17, 78

CARBONO, FRANCESCO 46

CARCASSONA 441

CÁRCEL ORTÍ, M. MILAGROS 16, 22

CARDENALS 37, 39, 40, 49, 67, 85, 88, 311, 316, 349, 352, 353, 355, 356, 357, 358, 360, 361, 368, 369, 376, 390, 432, 435, 436, 438, 440, 461-462, 466, 474, 482, 489, 490, 491, 492, 493, 496, 499, 502, 505, 506, 508, 509, 510, 511, 517, 524, 525, 529, 554, 556; d'Agrafulha 195; d'Amiens 461, d'Aux 484; de Bari 497, de Marmoutier 461; de Montearagón = Martínez de Murillo, Juan; d'Òstia 426; de Pàdua 501; de Pamplona 102, 349, 362 = Zalba, Martín de; de Rouen 587; de Sant Àngel 251, 493; de Sant Climent 415; de Sant Eustaqui 465; de Sant Jordi = Urríes, Carlos de; de Sant Llorenç = Dahe, Eiximèn; de Santa Maria in Cosmedin 22, 414, 415 = Luna, Pero de; de Tolosa = Rabat, Pèire; de Tusculum (Frascati) 463; de València = Aragó, Jaume de; de Vivers 316

CARDONA 227, 230, 231

CARDONA, casa de 125, 230; comte de 393

CARDONA, ANTONI DE 226, 229

CARDONA, BEATRIU, vescomtessa 230

CARDONA, ESPERANDÉU 328

CARDONA, GABRIEL DE 278, 279

CARDONA, GABRIEL 263

CARDONA, GALCERAN 145, 146

CARDONA, PERE DE 226

CARESMAR I ALEMANY, JAUME 411, 412

CARPENTRÀS 431

CARLES DE DURAZZO 43, 44

CARLES II DE NAVARRA 458

CARLES V DE FRANÇA 37, 41, 123, 217

CARLES VI DE FRANÇA 17, 156, 324, 397

CARLES X DE FRANÇA 574

CARLES DE NAVARRA 40, 41, 237

Carmelitans, 49, 146, 340, 462, 500

CARRÀ (?), GUILLEM 487

CARRARA 437

CARRERA DE CANTANS, BERNAT 454

CARRERA, JAUME 454

CARRERAS ARTAU, JOAQUIM 205

CARRERAS CANDI, FRANCESC 384

CARRÈRE, CLAUDE 122, 123, 124, 126, 128, 130, 131, 323

CARRIAZO, J. DE 133

CARRIER, JOAN 556, 568

CARRILLO, ALONSO 23, 177

Carta de Franqueses 248, 271

"Carta goda" 397

CARTAGENA 60, 489, 492

CARTELLÀ, DALMAU DE 452, 453

CARTELLÀ, GASPAR DE 448, 450, 451, 452, 453, 454; Goigs, muller 450, 453; BLANCA, muller 451, 453

CARTELLÀ, RAFAEL DE 453

CARTOIXA 30, 147, 245, 259; prior de la Gran Cartoixa 506

Cartoixans 77

Casa reial de Catalunya-Aragó 9, 12, 37-53, 56, 79, 130, 155, 250

Casa de França 41

CASABÒ D'ORDIS, BERENGUER 338

CASACUBERTA, PERE DE 167

CASADEVALL, BERNAT DE 269

CASADEVALL, PERE ÇA 443

CASAFRANCA, JOAN DE 451

CASAFRANCA, BERNAT DE 452, MAGDALENA, muller 452

ÇASALA, FRANCESC 64

CASALDÀGUILA, PERE DE 265

CASALDUCH, PERE DE 31

CASAMALA, LLUÏS DE 247

CASANOVA, JOAN DE 494

CASAS, AUGUSTO 341

CASASAJA, PERE DE 331

CASINO, ANTONIO 197, 480

CASSIODOR 549

CASTA, JUAN DE LA 162, 163

CASTELL, ANTONI 269

CASTELL, JOAN DE 466

CASTELL DE L'ARENY 226

CASTELLA 37, 48, 52, 56, 60, 100, 103, 120, 121, 122, 127, 128, 133, 150, 154, 165, 175, 181, 240, 244, 310, 311, 312, 313, 390, 391, 392, 393, 397, 485, 486, 487, 489, 498

CASTELLA, rei de 324, 429, 431, 499, 500, 501, 507, 510

castellà / castellans 51

CASTELLANIA D'AMPOSTA 109, 110, 111

CASTELLBÒ 226

CASTELLDÀSENS 181

CASTELLET, GUILLEM DE 163

CASTELLET, RAMON DE 226

CASTELLÓ D'EMPÚRIES 60, 164, 441, 443, 448, 449, 451, 453, 454

CASTELLNOU D'ARRY 454

CASTELLÓ DE LA PLANA 30, 31, 179, 422

CASTELLÓ, JAUME 157

CASTELLRENARD 431

CASTELLS, JAUME DES 468

CASTELMORON, VIDAL DE 283

CASTRONOVO 44

CASULA, FRANCESCO 80

CATALÀ, BERNAT 150

CATALÀ, JAUME, 251

CATALUNYA 39, 43, 44, 49, 52, 67, 71, 74, 77, 81, 123, 125, 127, 132, 134, 137, 145-203, 244, 311, 383, 386, 392, 394, 438, 442, 458, 460, 484; església de 309-314, 440, 457, 465; corts de 404, 465, 469, 478; parlament de 58, 64-67, 70, 392-393, 395-396, 398-399, 404; governador 487, 495

Catalans 38, 39, 45, 46, 50, 51, 52, 60, 64, 70, 75, 79, 81, 119, 121, 128, 129, 133, 390, 399

CATÀNIA 42, 44, 45, 49, 52, 146, 150, 152, 153, 155, 504

CATÀNIA, ELIES DE 500

"Catedràtic" 422

CATERINA, reina de Castella 103, 240
CATERINA DE SUÈCIA 483
CATERINA, esclava 228
CATÍ 88
CATLLAR, RAMON DE 478
CATÓ 372
Catòlic 67
ÇATRILLA, GUILLEM 130
CAVALLERIA, BERNAT 453, MARGARIDA, muller 453
CAVALLERIA, JOAN 453
CANER, GUILLEM 555
CEBRIÀ DE CARTAGO 521, 526
CEFALÚ 49
Celestins 77
CELLERS 29, 231
Censals 229
CENTELLES, PERE DE 432, 434, 485
Cera 408, 431, 432, 447, 532
CERDÀ, FRANÇOI 407
CERDANYA 161, 229, 262, 324
Cerimonial dels magnífics consellers 287, 319
CERVELLÓ, GUERAU DE 499
CERVELLÓ, PERE DE 393, 394
CERVERA 77
CERVERA DEL MAESTRAT 86, 165
CHABÀS, ROC 62
CHALANT, ANTOINE DE 284
CHAMBARUTI, JOHANNES 212
CHAMBRIS, GIOVANNI DE 149
CHARLIER DE GERSON, JEAN 29, 77, 78, 80
CHAUNU, PIERRE 233
CHÍA, JULIÁN DE 338
CHIARAMONTE, CONSTANÇA 44
CHIARAMONTE, MANFREDO 44
CICERÓ, MARC TULLI 74, 516, 517, 518, 548, 555
CIJAR, BERNAT 87
CIMA, PERE 25, 146, 241, 242, 244, 246, 247, 252
"Ciompi" 122
Cismàtic 67, 349-355, 515, 516, 517-527, 528, 530
Citació 509
CITTÀ DI CASTELLO 145, 178, 466, 468, 474, 476
CIURANA, JOAN 468
CIUTAT DEL VATICÀ = Archivio Segreto Vaticano; Biblioteca Apostolica Vaticana
CIVIDALE 80, 358
CIVIT 384, 385
CIVITAVECCHIA 434, 495, 497, 509
CLAMANGES, NICOLÀS DE 80, 548
CLARET, JOAN 269
Clàssics 548-551
CLAUDIÀ 549
CLAUSTRE, ANDREU DE 166
CLAVER, JAUME 167
CLAVER, JOAN 472
Clementines 249
CLEOPATRA 581
Clergues 404, 409, 410, 420, 465, 470, 474, 513, 528
CLIMENT VI 135, 552, 587
CLIMENT VII 10, 21, 23, 25, 28, 31, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 52, 70, 85, 102, 107, 108, 109, 125, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 147, 149, 154, 156, 157-170, 183, 193, 195, 206, 215, 216, 217, 219, 230, 241, 242, 243, 245, 246, 249, 251, 252, 255, 272, 316, 317, 318, 319, 321, 326, 326, 390, 414-416, 419, 458, 459, 461, 512, 524-525, 550, 552, 553, 566; Climentista 37, 39, 46, 47, 49, 50, 52, 71
CLIMENT VIII (Peníscola) 30, 32, 84, 89, 137, 267, 273, 313, 440, 553, 554, 555, 556, 566, 567, 568, 569

CLIMENT VIII (Roma) 412

CLIMENT X 412

CLIMENT, FRANCESC 15, 25, 27, 28, 56, 57, 58, 60, 120, 121, 235, 329, 348, 366, 380, 394, 399, 422, 423, 427, 465, 466, 467, 470, 471, 472, 473, 476, 487, 531, 532

CLIMENT, FRANCESC 41

CLIMENT, MATEU 76, 205, 457, 482, 483

"Cobles" 43

CODINA I ARMENGOT, EDUARD 12

CODINA, ANTONI 449, 453

CODINA, J. 230, 231

COL, GONTER 548

COLA DI RIENZO 186

COLBERT, JEAN BAPTISTE 551, 569, 570, 571, 572, 573, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588

"Colección de Documentos Inéditos del Archivo de la Corona de Aragón" 6, 7

COLELL, FRANCESC DE 446

COLELL, PERE 230

COLL, GUILLEM DES 455

COLL I ALENTORN, MIQUEL 5, 9, 12, 13, 17, 37, 55, 70, 71, 73, 81, 83, 93, 94

COLLELL, JAUME 466

COLLESANO, comte de 49

COLOMER, FRANCESC 449

COLOMER, JOAN 268

Compromís de Casp 9, 10, 15, 16, 31, 32, 39, 50, 53, 55-71, 77, 126, 131, 134, 135, 142, 234, 235, 267, 310, 312, 321, 323, 324, 338, 389-402, 466, 481, 507

Compromissaris 55, 56, 58, 61, 62-63, 68, 70

COMUEL, PERE 58, 65, 318, 484, 485, 486, 488, 489

CONCA, bisbe 498

Concili 434

Concili general 68, 69, 491-492, 493, 506, 507, 524, 426, 527

Conciliarisme 104

Concili provincial 311

CONCÓ, BERNAT DE 443-444

CONDAMINA, PASQUAL DE 453

CONDEMINES, ARNAU DE 170

CONFLENT 247, 324

"Congrés d'Història de la Corona d'Aragó" 74, 128, 131

CONILL, NICOLAU 385

CONQUES, ARNAU DE 399

Conquesta 51

Consell de Cent 121, 123, 125

Consellers de Joan I 125

CONSTANÇA, Concili de 10, 14, 16, 17, 18, 19, 25, 32, 53, 63, 67, 70, 88, 91, 93, 104, 105, 108, 134, 136, 137, 175, 177, 196, 197, 233, 234, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 285, 286, 290, 309-314, 321, 335-336, 342, 425, 426, 427, 440, 466, 469, 474, 475, 477, 480, 487, 491, 492, 495, 496, 499, 500, 507, 509, 510, 512, 514, 515, 527, 528, 529

CONSTANÇA 430

CONSTANÇA D'ARAGÓ-SICÍLIA 79

CONSTANÇA DE SICÍLIA, REINA DE CATALUNYA-ARAGÓ 42

CONSTANTINOBLE 37

Constitucions de Catalunya 336

Constitucions Tarraconenses 158

Constitucions sinodals de Mallorca 253

Constitutio de iudaeis 22, 273

Consulat català 126

"Contendentes de regno" 56

"Contendentes de papatu" 56

Controvèrsia judeo-cristiana de Ferrara 105

Conversos 22, 445-455

CONZIÉ, FRANÇOIS DE 108, 531

COPENHAGUE 146

CORBELLA, RAMON 454

CORBERA 167

CORBERA, LLEONARD DE 451, 452
CORBERA, ROMEU DE 21, 312, 397, 467
CORBERES 38
CÒRDOVA 45
CORLEONE 45
CORN, GUILLEM 90
CORNEL (CORONEL), MARIA 214
CORNELL, BERNAT 443
CORNELLÀ, BERNAT DE 441
CORNELLÀ, RAMON DE 441
CORNELLÀ, RAMON BERNAT DE 447
COROMINES, FRANCESC DE 321
Corona catalano-aragonesa 10, 14, 16, 18, 21, 23-24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 39, 40, 44, 46, 47, 48, 50, 59, 61, 78, 79, 87, 102, 107-115, 119, 121, 122, 123, 125, 126, 128, 129, 130, 132, 139, 142, 143, 150, 154, 172, 175, 181, 231, 233, 236, 237, 241, 242, 245, 249, 260, 271, 284, 313, 384, 390, 391, 392, 393, 395, 397, 426, 457-463, 465, 469, 472, 483, 486, 487, 510, 529, 556
CORRAL, JUAN DEL 149, 158
CORRAL, GRACIA DEL 158
CORRER, ANGELO = GREGORI XII
Correspondència 51
CORRETGER, PERE 29
Corsaris 124, 130
CÒRSEGA 27
CORSINI, PIETRO 40, 192-193, 208, 212, 532
Cort romana 40, 48, 49, 75
Corts 81, 129, 130, 242; Corts de Catalunya= Catalunya, corts de
CORTALS, JOAN 404, 407, 408
CORTELLS, BERNAT DE 58
"Cortes de los antiguos reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Cataluña" 7, 130
CORTIELLA I ÒDENA, FRANCESC 10, 17, 403-410
CORTILLES, BERENGUER DE 121
CORTS, GIL DE 162
CORTS, PERE 295
COSCO, BELTRÀN 235
COSCÓ, JAUME 290
COSCÓ, NICOLAU 289
COSCOLLÀ, BARTOMEU 91
COSCOLLÀ, EN 488
COSENZA 162
COSMAS VESTITOR 202
COSSA, BALDASSARE 498
COSTA, JOANNES DE 484
COSTA, JOAN SA 449
COSTA I BOFARULL, DOMÈNEC 227, 230, 231
COSTA I BORRÀS, DOMÈNEC 141
COSTA I PARETAS, M. MERCÈ 18
COTLLIURE 71, 311, 438, 496, 509
COTLLIURE, TOMÀS DE 404, 435
COTÓ 128
CRAMAUD, SIMON DE 484, 506
CREMAT, BERTRAN DE 168
CREMONA 434, 435
CRESPIÀ 448
Creu processional 89
CRISAFI, TOMMASO 49
CRISPI, FILIPPO, ARQUEBISBE DE MESSINA 45, 49
CRISTIÀ, PAU 101
Cristianisme 97
Croada 39, 44, 49, 130
Croat de plata 131
Crònica dels mestres de l'Hospital 113
CROS, PÈIRE DE 212
CRUÏLLES, BERENGUER DE 45
CRURZAVIM, BERNAT 446
CUBERES, DOMÈNEC DE 226

CUELLA ESTEBAN, OVIDIO 18, 69, 70

CUIXÀ 163

CUMANO, ANDREA 162

Cúria papal 30, 70, 86, 561

CURÓS, PERE 448

CURVILLIER, J.P. 132

D

D'AILLY, PIERRE 309

D'ANDREA, GIOVANNI (JOANNES ANDREAE) 373, 377, 516, 518, 519, 520, 521, 522, 527

DA PISTOIA, CINO 523

DAHE, EIXIMÈN 553, 554, 555, 556, 567, 568

DÁLAVA, DOMINGO 472, 473

DALMAU, FRANCESC 487

DALMAU, NARCÍS 478

DALMAU, PERE 416

DAMBACH, JOHANNES VON 76, 92

DANÉS I TORRAS, JOAQUIM 442

DANIEL DE MOLINS DE REI 569

DAROCA 235, 237

DARTES, ROBERT 184

DATINI, FRANCESCO 81, 126, 127

DATINI, STEFANO 126

DAVID DES CASTLAR 444, 447, 448, 451; BONAFILLA, muller 444, 447, 448, 449, 451.

DAVID DES CASTLAR, JR. 448

DAVID BEN DAVID DES CASTLAR 447

DAX 136

DAYZ, BARTOMEU 472

DE ACERNO, THOMAS 212

DE AGUSTA, ANTONIO 212

DE AMMANATIS, THOMAS 211

DEGL'AMMANATI, BONIFACIO 211, 213, 215, 348

DE BALBIS, GIOVANNI 518

DE BARO, JOHANNES 211

DE BAYSIO, GUIDO 377, 518, 523, 524, 529

DE BOHIC (?), ENRICUS 522

DE BRAQUEMONT, ROBERT 349, 378

DE BULLA, GUILLELMUS 212

DE CANALI, FREDUS 212

DE CARDELHAC, JOHANNES 211

DE CROS, JOHANNES 211

DE CROS, PETRUS 212

DE CUCURNO, BARTHOMAEUS 212

DE LA COSTE, JEAN 352, 375

DE LA GRANGE, JEAN 217

DE LA FARA, FRANCESCO 212

DE LA VERNHA, CARDENAL 195, 211

DE LA VOLTA, GUILLELMUS 211

DE LAIRE, GUILLAUME 352

DE LIGNANO, JOHANNES 506, 521, 555

DELLA CAPRA, BARTOLOMEO 434

DE LODON, JOHANNES 211

DE MELAN, ARTAUDUS 211

DE MELUN, GUILLAUME 349, 378

DE MONTELAIS, HUGO 211

DE MONTCHAL, CHARLES 209

DE MONTRUC, PÈIRE, CARD. PAMPLONA 211

DE MUGELLO, DINUS 522

DE NAILLAC, PHILIBERT 108, 110, 111, 113

DE NYEM, THEODERICUS 110

DE PAPARONIBUS, JOHANNES 212

DE PAPAZARIS, JOHANNES 212

DE PERUSIO, BALDUS 511, 521

DE PLANCHE, BERNAT 440

DE PROHINIS, GUIDO 211

DE ROSSO, SIMONE 47

DE SORTENAC, PETRUS 211

DE SPOLETO, ANGELUS 212

DE SPONDE, HENRI 208
DE SURDIS, PETRUS 212
DE SUSA, ENRICO 515, 517, 519, 522
DE TRANO, GODEFRIDUS 518
De triplici statu mundi 77
DE' VECCHI, ANTONIUS 211
DE VIRIDIDUNO, BERNARDUS 211
DE VITALI, FRANCESCO 47
DE VOGÜÉ, ADALBERT 154
Dècima 33, 50, 485
Decretum Gratiani 197, 201
DEL SERA, LUCA 126
DEL TREPPO, MARIO 51, 124, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 133
DELARUELLE, ÉTIENNE 78, 283, 284, 319
DELAVILLE LE ROULX, J. 107, 108, 109, 110, 111, 113
DELISLE, LÉOPOLD 206, 209, 551, 569, 570, 571, 573, 578, 583, 586, 587-589
Delmes 125
DÉNIA 488
DENIFLE, HEINRICH 572
DES CHAMPS, GIL 430
DES GALL, GUILLEM RAMON 146
DESCATLLAR, RAMON 342
DESFAR, GALCERAN 316
DESPLÀ, BERNAT 174, 467
DESPLÀ, FRANCESC 332
DESPLÀ, JOAN 58, 64, 70, 394, 399
DESPLÀ, PERE 163
DESPLÀ, RAMON 324, 332
DESPONT, PERE 167
DESPUJOL, FERRER 312, 468
DESTORRENT, ARNAU 322
DI BRANCACCIO, NICCOLÒ DI, CARD. CUSERTINUS 207, 211
DI NAPOLI, G. 75
DÍAZ DE ESPEJO, MIGUEL 165
DIEGO D'ESCORÓN, FORTÚN 396
Dietari de l'Antic Consell Barceloní 283
Dietari de la Generalitat 478
DÍEZ DE GAMES, G. 133
Digestum 493, 514, 516, 517, 571
DIONÍS AREOPAGITA, PSEUDO 59, 202, 569, 570
"Diputació Provincial de Castelló" 73, 93
"Disputa de Tortosa" 88, 92, 439
Documentació 63-64, 70
DÍXER, JOAN 473, 530
DOMÈNEC, BISBE D'ALBI 416
DOMÈNEC DE GUZMÁN, SANT 20
DOMÈNEC, GABRIEL 91
DOMÈNECH i MONTANER, LLUÍS 389, 395
DOMENGE, GUILLEM 399
DOMENY 176
Domeries 418, 420, 424, 426
Dominicans 22, 146, 313, 340, 390, 408, 410, 435, 437, 462, 463, 492, 494, 497
DOMPNAPERIA, H. DE 385
DONFORT, ANTONI DE 588
DOÑATE SEBASTIÀ, JOSÉ M. 484
DORRES 229
DOSQUERS 455
Draps 38, 39
"Dret dels italians" 126
Dret, estudi del 182
Drictus catalanorum 119
DU PUY, GERALDUS 211
DUALDE SERRANO, MANUEL 394, 397, 399
Duanes 130
Ducats catalans 109

DUGUESCLIN, BERTRAND 123

DUMEIGE, GASTON 309

DUPRÉ-THESEIDER, E. 119

DURAN, GUILLEM 448

DURAND, URSINUS 210, 215, 217, 431, 436, 440, 511

DURANGO 99, 100

DURAZZO, MARGUERITA DI 44, 48

DURAZZO, duquessa de 184

DUSAY, RAMON 80

DYKMANS, MARC 208, 211

E

EBRE 127

ÉCIJA 124

Economia 10, 27, 40, 47, 51, 52, 65, 86, 110, 120, 121, 122, 123, 129-132, 229, 254, 257, 322, 332, 417, 421, 445, 446, 449, 465, 486, 531-545

EDIONI, PÈIRE 19

EFODI 448

EGIDIUS JUVENIS = LEJEUNE, GILLES

"L'Église c'est moi" 70

EHRLE, FRANZ 19, 56, 61, 64, 68, 71, 76, 109, 210, 234, 347, 348, 349, 350, 355, 356, 357-362, 375, 376, 377, 390, 391, 401, 430, 431, 433, 435, 436, 437, 438, 471, 472, 482, 487, 514

EIDELBERG, S. 99

EIMERIC, JOAN 322, 336

EIMERIC, NICOLAU 10, 23, 28, 29, 78, 81, 205-223, 318, 401, 483, 501

EIMERIC, NICOLAU 469

EISENSTEIN, 98

EIVISSA 126

EIXIMENI, FRANCESC 269, 270

EIXIMENIS, FRANCESC 59, 77, 79, 80, 81

EIXIMENO, JOAN 77, 253

EJEA, ALFONSO DE 57, 120

EL ESCORIAL, 284-285, 384

Elecció 59, 61, 70

ELIAS 99, 100

ELIONOR D'ALBURQUERQUE, reina de Catalunya-Aragó 175, 176

ELIONOR D'ARAGÓ, reina 165, 225

ELIONORA D'ARAGÓ 42

ELISABETTA, comtessa de Gerace 43

ELNA 49, 58, 146, 147, 150, 160, 162, 163, 164, 167, 174, 175, 176, 178, 190, 191, 208, 246, 285, 312, 313, 326, 386, 438, 467, 468, 478, 486, 502; bisbe 487, 499

ELVIRA-SILLERAS, MARÍA 19

EMPÚRIES, JOAN D' 446

ÈNOVA 165

ENRIC i CONSTANÇA, reis de Sicília 155

ENRIC II DE CASTELLA 209, 391

ENRIC III, DE CASTELLA 120, 121, 134

ENRIQUE DE TRASTÁMARA 41, 46, 128

ENRÍQUEZ, ALFONSO 41

Enverinament de Benet XIII 472

EPALZA, MIQUEL DE 76, 77, 255

Epistola capituli Maioricensis ad Benedictum XIII 242

ERILL, BERENGUER D' 226

ERLER, G 110

ERMEMIR, FRANCESC 45, 47, 49

ERMENGOL, JOAN, FRA 140, 316, 326, 419, 421

ERMENGOL, PERE 467

EROLES, ABAT D' 468

EROLES, FRANCESC D' 228

ESCALES, BLANCA D' 226

ESCALES, RAMON D' 316, 326, 414, 421, 426

ESCARAVAT 383, 384

ESCARP, JAUME 87, 256

Esclaus 128, 130

ESCÒCIA 48, 56, 121, 311, 485

Escola Poètica de Tolosa 33, 284, 285

ESCRIGUES, JOAN D' 386

Escriptori papal 16, 359, 360, 363, 367, 485, 510-511, 531, 551, 573

Escrivanies 404, 409

ESCUDER, BERNAT 495

ESCUDERO I RIBOT, Mª ASSUMPTA 19

Església Romana 45

Església 52, 55, 79, 465, 475, 491, 492, 507, 526, 527

Església d'Estat 53

ESGLEYA, PERE 453

ESMIRNA 108, 110

ESPANYA, JOAN D' 89

ESPANYA, MARTÍN 89

ESPANYA, regnes d' 150, 323, 511

ESPEJO, SANCHO DE 165

ESPERT, JAUME 164

Espiritualitat 92

Espirituals 76, 79

ESPLUGA CALVA 10, 383-385

ESPORLES 269

ESTACI 549

l'ESTANY 285, 312

ESTANYOL DE LLOFRIU, JOAN 338

Estat 465

Estat Pontifici 81

ESTEVA CRUAÑAS, LLUÍS 337

ESTIGUES, BERNAT 338

ESTIULA 157

Estol 331, 432

ESTONE, ADAM DE 483

ESTRET DE GIBRALTAR 133

Etsi doctoris gentium 442

EUBEL, KONRAD 149, 151, 154, 174, 180, 181, 197, 283, 310, 312, 457

EXCELSA 145

Excomunió 396

EXEA, ALFONSO DE = EJEA, ALFONSO DE

"Exequatur" 49, 50

EXIMÉN D'HUGUET, JOAN 396

EXIMÉN DE SALANOVA, JUAN 396

Expansió territorial 132

Exportació de gra 38

Exposició sobre el Cisma d'Occident 6, 13, 20, 94, 315

F

FABRE, JOAN 89

FÀBREGA I GRAU, ÀNGEL 10, 12, 13, 20, 411-428

FÀBREGA, JAUME DE 468, 469

FÀBREGUES, ANTONI 331

FAENZA. 24, 210, 457, 458, 459

FALCON, CRISTÒFOR 268

FALCS, PERE DE 530

FARRELL, JAUME 338

FAUCON, MAURICE 547, 554, 571, 572, 573, 583, 585, 586, 587, 588

FAVIER, JEAN 109, 119, 120, 121, 126

FEDUCCI DE BIBBIENA, ANGELUS 214, 215, 217, 501

FELIU DE FALLINES, RAMON 338

FENO, PETRUS DE 173

FENOLLET, GUILLEM DE 121

FERNÁNDEZ, ALFONSO 213

FERNÁNDEZ, FRANCISCO 213, 214

FERNÁNDEZ, MARCOS 213, 214

FERNÁNDEZ, PEDRO 214

FERNÁNDEZ, RODRIGO 213, 214

FERNÁNDEZ DE CARRIÓN, PEDRO 209

FERNÁNDEZ DE HEREDIA, GARCIAS 86, 109, 135, 138, 139, 142, 234, 394, 395

FERNÁNDEZ DE HEREDIA, JUAN 24, 74, 75, 76, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 154, 165

FERNÁNDEZ DE LUNA, LOPE 135

FERNÁNDEZ DE PINA, PEDRO 215

FERNÁNDEZ NIETO, MANUEL 83

FERNÁNDEZ PECHA, ALFONSO 482, 483

FERNS, NICOLAU DE 267

FERRAN I DE CATALUNYA-ARAGÓ = FERRAN D'ANTEQUERA

FERRAN II, EL CATÒLIC 71, 75, 78, 218

FERRAN D'ANTEQUERA 10, 14, 15, 24, 25, 26, 27, 32, 39, 50, 53, 58, 60, 61, 71, 88, 103, 119, 124, 126, 127, 129, 130, 131, 134, 136, 230, 233-240, 267, 285, 290, 291, 310, 311, 312, 316, 320, 321, 322, 325, 334, 335, 336, 342, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 401, 402, 425, 439, 445, 446, 485, 487, 493, 494, 498, 507, 509, 530

FERRAN DE PORTUGAL 41

FERRAN I SALVADOR, V. 467

FERRANDIÇ, JOAN 408

FERRARA 105

FERRER, BARTOMEU 163

FERRER, BARTOMEU 331

FERRER, BERENGUER 227, 405

FERRER, BERNAT 167

FERRER, BERNAT, MESTRE 443

FERRER BONASTRUC 448

FERRER, BONIFACI 21, 70, 352, 375, 392, 399, 401, 499, 506

FERRER DE VERGÓS 213, 214

FERRER, EN 408

FERRER, JAUME 119

FERRER, JAUME 405, 407, 410

FERRER, JOAN 323

FERRER, MIQUEL 343

FERRER, PERE 135

FERRER SALOMÓ 446

FERRER, VICENT, SANT 14, 16, 23, 27, 29, 56, 62, 69, 70, 76, 77, 79, 81, 103, 136, 205, 215, 236, 239, 241, 242, 265, 266, 311, 338, 389, 390, 391, 392, 399, 401, 403, 483, 506

FERRER I MALLOL, M. TERESA 5, 13, 37, 55, 73, 133, 383

FERRERA, FELIP DE 49, 52, 504

FERRIOL, FRANCESC DE 141, 142, 394, 468

FERRIOL, JOAN 170

FESULANI, BINDO 208

FEYNOLL, GUILLEM 168

FIGUERES 441

FIGUEROLA 33

FILA, MATEU DE 588

FILLASTRE, GUILHEM 309

Finances 123, 124

FINESTRES 168

FINESTRES I DE MONSALVO, JAUME 180, 467, 474

FINK, KARL AUGUST 465, 467, 470, 477, 500, 505

FINKE, HEINRICH 7, 59, 80, 88, 205, 206, 309, 405, 439, 467, 469, 472, 480, 483, 492, 493, 494, 495, 496, 498, 507, 508, 509, 510, 515, 516, 528-530

FINKELSTEIN, L. 104

FIOL, PERE 452, 453

Física 79

FIVELLER, JAUME 14

FIVELLER, JOAN 322, 332

FIVELLER, RAMON 14, 58, 399

FLANDES 128, 133, 134

FLANDIN, GUIDO 251, 484

FLANDIN, PETRUS 211, 215, 286, 461

FLANDRIN, JOANNES 483, 484

FLICHE, AUGUSTIN 120

FLORÈNCIA 113, 121, 122, 128, 132, 133, 146, 213, 431-433, 434, 436, 437, 457, 502

Florentins 80, 125, 126, 132, 516

FLÓREZ, ENRIQUE 465, 466

Florí d'or d'Aragó 122, 131, 332, 338, 386, 403, 407, 432, 447, 450, 451, 452, 458, 459, 471, 474, 489, 532, 556, 567; de Cambra 532-545

FLUVIÀ 443, 444

FLUVIÀ, ANTONI DE 111, 113

FODALE, SALVATORE 44, 45, 47, 51, 52, 53

FOIX 56, 484, 587, 588; abat 484; comtes de 226, 237, 284, 311, 507

FOIX, MATEU DE 39

FOIX, PÈIRE DE 19, 137, 147, 198, 209, 267, 348, 491, 554-556, 566, 567, 568, 569, 570, 588

FOLC DE CARDONA, HUG 230

FOLC DE CARDONA, JOAN RAMON 29, 231

FONDI 29, 40, 154, 165, 461; comte de 461

FONOLLET, GUILLEM DE 318

FONSECA, PEDRO DE 177, 493, 494, 495, 496, 515, 516, 517, 528, 530

FONT DE L'ASTOR 33

FONT, BERNAT 226

FONT, JOSEFINA 14

FONT I RIUS, JOSEP M. 5

FONT, EN 453

FONTCOBERTA 451

FONTCOBERTA, JOAN DE 322

FONTCOBERTA, JOAN DE 447

FORÇOR , EN 408

FORLI 105

FORNELLS, JOAN DE 152

FORT I COGUL, EUFEMIÀ 10, 20, 398, 404, 405, 429-440

FORTUNY I BONET, FRANCESC J. 21, 81

FOSSATI, S. 130

FOX, GUILLEM DE 448; AMORETES, muller 448

FOZ, BRAULIO 389

FRAGA 471, 475, 476

Framenors 76, 81, 212, 340, 434, 437, 462, 488, 532, 584; de la província d'Aragó 180

FRANC, ALBERT 91

FRANC, HUG 89

FRANÇA 26, 39, 40, 41, 48, 50, 52, 56, 60, 68, 77, 80, 91, 119, 120, 121, 123, 128, 131, 133, 161, 181, 324, 349, 371, 399, 433, 437, 439, 454, 482, 484, 502, 514, 532; rei 37, 52, 65, 71, 75, 79, 353, 375, 429, 431, 498; ducs 68

Francesos 524, 525

FRANCESC, abat de Sant Vicenç de Cardona 231

FRANCESCO, comte 184

FRASCATI 154

FRATER EXIGUUS 57

Fraticels 78

FREDERIC II EMPERADOR 51, 79, 156

FREDERIC III (II) DE SICÍLIA 42, 47, 51, 79, 128

FREDERIC IV DE SICÍLIA 41, 42, 43, 109, 173

FREDERIC DE SICÍLIA, INFANT 79

FRÉJUS 430

"Frequens" 196, 197

FRIBURG DE SUÏSSA 81

FRIEDBERG, AEMILIUS 197, 199, 200, 223, 469

FRIGOLER, GUILLEM 455

FRIGOLER, PERE 455

FRIGNANO, TOMMASO DA 154

FRONSOLA, ROBERTO DE 497

FUENTE, VICENTE DE LA 85

Funerals 286-288

FURIÓ, ANTONI 241, 242

FURTIÀ, MARC 454
FUSTER, FRANCESC 554

G

GAÇULL, EN 408
GAETA 49
GAFERI 57
GAIUS SOLINUS 550
GALCERAN DE RIPOLL 458, 459
Galera / galeres 49, 87, 120, 134, 319, 320, 323, 332, 333, 334, 434, 531, 532; galiota 485
GALIANA, ANTONI DE 242, 246, 252
GALIANA, JAUME DE 247, 262
GALINDO ROMEO, PASCUAL 547, 548, 551, 554
GALISSET, C.M. 200
GALLINERS 449
GALLOCANTA 162, 163
GALLOTTI, JEAN 119
GALUS 517
GAMS, PIUS BONIFACIUS 154
GAND, JOAN DE 38
GANDIA, duc de 267, 401
GANT 122
GARAT, PERE 393
GARCIA, ARCADI, 81, 83
GARCÍA, JUAN 213, 214
GARCIA, PERE 487
GARCÍA, TORIBIO 437
GARCÍA EDO, VICENTE 21
GARCÍA DE CORTÁZAR, J.A. 127
GARCÍA DE RIOPARAÍSO, JUAN 208
GARCÍA DE SANTA MARÍA, GONZALO 146
GARCIA I GARCIA, HONORI 84, 136
GARCIA I PANADÈS, TERESA 323
GARCÍA VILLOSLADA, RICARDO 390
GARGANTA I FÀBREGA, JOSEP M. DE 390
GARÍ, J. A. 467
GARIDELL 399
GARRAIAT, PERE 423
GARRIGA, BERNAT 40
GARRIUS, JULIÀ 328
GARRUT, JOSEP M. 13
GASCÓ, JOAN 466
GASSIÓ, EN 408
GAUCELM, JOAN 488
GAYANGOS, PASCUAL DE 92
GAYET, LOUIS 147, 210, 211, 212, 215, 480, 501
GAZULLA, FAUSTINO DECOROSO 318
GELABERT, FERRER 250
GELABERT, MARC 250
GENER, BERENGUER 227
"Generalitat de Catalunya" 11, 13, 25, 37, 570
"Genèse et débuts du Grand Schisme d'Occident" 37, 44
GÉNÈVE, ROBERT DE = CLIMENT VII
GÈNOVA 26, 44, 48, 71, 121, 122, 123, 127, 128, 129, 130, 132, 133, 134, 432, 433, 437, 495, 531, 532
Genovesos 39, 48, 52, 121, 125, 126, 127, 128, 129, 133
GERACE, comte de = VENTIMIGLIA, FRANCESCO
GERBA 44
GERMANUS CONSTANTINOPOLITANUS 202
GERONA, TOMÀS 321
GERSON, JEAN = CHARLIER DE GERSON, JEAN
"Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens" 7
GIACOMO DA VARAZZE 203
GIALDINI, A. 126
Gibel.linisme 52, 79
GICARD, JOAN 281

GIL, BONANAT 166, 167

GIL D'ASÓ, MARTÍN 158

GILABERT, PERE 407, 408

GILL, JOSEPH 309

GIMÉNEZ SOLER, ANDRÉS 129

GIMENO BLAY, FRANCISCO 17, 21

GINEBRA, ROBERT DE = CLIMENT VII

GINEBREDA, ANTONI 79

GINER, TOMÀS 408

GIOVANNI, bisbe de Patti 47

GIRBAL, ENRIC C. 441

GIRGENTI 47

GIRONA 10, 15, 18, 28, 87, 123, 146, 160, 161, 164, 167, 168, 176, 226, 229, 230, 285, 337-346, 391, 423, 441, 448, 450, 453, 454, 458, 570; bisbat 66, 442; bisbe 312, 313, 398, 467, 468, 487, 569; oficial 422; seu 442, 478; capítol 468, 477, 478; ardiaca de la Selva 414, 468, 471, 478; Sant Feliu de Girona 442; picapedrers 87. Cf. Arxiu Diocesà, Arxiu de la Catedral, Arxiu Municipal

GIRONA I LLAGOSTERA, DANIEL 131

GIRONELLA, RAMON DE 228

GISBERT, MIGUEL JUAN 395

GIUFFRIDA, ANTONINO 47

GIUNTA, FRANCESCO 42, 46, 48

GLASFURD, ALEIX 389

GLORIEUX, PALÉMON 582

Goigs 218

GÓMEZ DE FUENSALIDA, DIEGO 310, 390, 397, 530

GONÇALVEZ DE FUNES 110

GONZÁLEZ MARTÍN, MARCELO 411

GONZÁLVEZ, ÁLVARO 213, 214

GONZÁLVEZ, TOMÁS 213, 214

GONZÁLEZ DE AZEVEDO, JUAN 310

GOÑI GAZTAMBIDE, JOSÉ 22, 466, 469, 477

GORGOLL DE MONELLS, PERE 338

GARAU DE VILAVENUT, GUILLEM 338

GORRAN, NICHOLAUS 29

GOTZEMS, GUILLEM 227

GRACIÀ 81

GRADI, A. 126

GRADULÍ, JOAN 244

Gramàtica 80

GRAN, DOMÈNEC 91

"Gran e General Consell" 245, 247, 254, 264, 265

GRANADA, 467; rei de 130

GRANELL, FRANCESC 443, 444; LLORENÇA, muller 443, 444

GRANELL, JAUME 393

GRANGE, JEAN DE LA 41, 461

GRANOLLERS, 441, 447, 455

GRANYENA 110

GRAS, GALCERAN DE 384

GRAU, ANTONI 443

GRAU, HERMÍNIA 126

GRAU I MONSERRAT, MANUEL 10, 22, 441-455

GRAVÀ, EIMERIC DE 152

GRAYZEL, S. 102, 104

GRÈCIA 109

Grecs 485

GREGORI EL GRAN, SANT 154, 201, 526, 527, 548

GREGORI IX 200, 457

GREGORI XI 42, 78, 107, 109, 135, 139, 148, 151, 184, 185, 186, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 211, 225. 246, 457, 501

GREGORI XII 28, 49, 50, 53, 56, 59, 60, 171, 309, 310, 312, 324, 358, 405, 435-439, 481, 498, 502, 507, 508, 512, 528

GRIMAU, PERE 150, 394

GRIMOALD, ÀNGLIC 163, 164, 215

GUADALUPE 125

GUAL, PERE 269

GUALBERTUS 211
GUALBES, ANTONI DE 324
GUALBES, BERNAT DE 58, 126, 146, 319, 321, 322, 323-325, 331, 394, 398, 399, 401
GUALBES, BERNAT, JR. 324, 325
GUALBES, CONSTANÇA DE 324, 325
GUALBES, ELIONOR DE 324, 325
GUALBES, FERRER DE 318, 323, 325, 331
GUALBES, FERRER DE, JR. 324
GUALBES, JOAN DE 324
GUALBES, LLUÍS DE 58, 320, 324, 485
GUALBES, MELCIOR DE 401
GUALBES, PERE DE 320
GUALBES, PONÇ DE 323; CATERINA, muller 323
GUANYADOR, PERE 322
GUARDIOLA DE BERGA 230
GUDIEL, FERNANDO 213, 214
Güelfisme 52
GUERAU, BERNAT 164
Guerra anglo-castellana 39
"Guerra dels catalans" 64
Guerra civil catalana 123
GUILLELMO, comte de MALTA 42, 43
GUILLELMUS 212
GUILLELMUS DE CREMONA 549
GUILLELMUS DE MEDULLIONE 449
GUISSONA 161
GUIU, BERNAT 371, 523
GUIXERES 453
GULLEA, PERE SA 227
GUNDISALVO 29
GURB, ARNAU DE 421
GUTIÉRREZ, GONZALO 149, 463
GUTIÉRREZ DEL ARROYO, G. 111

H

HAÏM IBN MUSSA 99, 100, 101
HARLAY, ACHILLE 208, 209
HARLFINGER, DIETER 504
HARLFINGER, JOHANNA 504
HARDT, H. VON DEN 509
HAYEZ, MICHEL 149
HALBERSTAM, manuscrit 103
HASDAI CRESCAS 98, 101
HEERS, J. 122, 128, 133
HEFELE, CHARLES JOSEPH 309
HEIMPEL, HERMANN 7
HELIAS, episcopus Catanensis 211
Hel.lenisme 74
HENRICUS DE BUDA 212
HERDE, PETER 155
HEREDIA, DIEGO DE 136, 141
Heretgia 470
HERNANDO I DELGADO, JOSEP 22
HILARIUS 529
HILLGARTH, JOCELYN NIGEL 77
HINOJOSA MONTALVO, JOSEP 23
Història 548
Historiografia catalana medieval 17, 75
HOBERG, HERMANN 23
HOLLNSTEINER, JOHANNES 7
HOMER 549
HORACI 549
Hospitaler 9, 10, 14, 23-24, 75, 107-115, 154, 165, 174, 178, 244, 383-387, 398, 486, 550
HOSTIENSIS = DE SUSA, ENRICO
HUG DE SANT VÍCTOR 79, 518, 548, 549, 567
HUGO DE SANCTO CARO 29, 551, 571, 572
HUGUCCIO 522, 523, 524
Humanisme 75, 77, 79, 80, 81
HUSS, JAN 98, 99, 310, 470, 503

I

IBN VERGA 104, 105

Ideologia Política 21

IGUALADA 422, 423, 487

ILLA FRIGIDA, BERNAT D' 442; FRANCESCA, muller 442

ILLESCAS, FERNANDO DE 211, 212, 483

ILLESCAS, JUAN DE 485

Immoralitat 75

Immaculada = Puríssima Concepció de Maria

Immortalitat de l'ànima 74, 75, 80

IMONA (MAÓ) 261

IMPERATORE, UBERTINO 49

Imperi Romano-Germànic 41, 56, 79

INCA 161

Incredulitat 75

"Indiferència" 22, 23, 24, 37-38, 40, 41, 50, 52, 71, 109, 136, 147, 183, 244, 251, 254, 272, 317, 390, 457

Indulgències 46, 414

INNOCENCI IV 103, 270, 521

INNOCENCI VI 108

INNOCENCI VII 171, 384, 432, 433, 434, 435, 457

INNOCENCI XII 412

Inquisició 78, 102, 261-263, 272-273, 278-280

"Institut Municipal d'Història de Barcelona" 6, 11

"Instituto de Estudios Ilerdenses" 383

Interregne 52, 53, 55, 70, 397

Investidura de Sardenya 43

ISAAC IBN SHAPRUT 102

ISHAC BONASTRUC 441

ISHAC DE PIERA 447

ISHAC FERRER 447

ISHAC MAIMÓ 443, 444, 455

ISHAC SALOMÓ DE CARCASSONA 454

ISIDOR DE SEVILLA 201, 376,518, 522, 549, 584

Islam 97

ITÀLIA 23, 26, 48, 52, 53, 56, 77, 79, 80, 81, 108, 119, 127, 131, 132, 133, 134, 312, 319, 325, 331, 332, 431, 472, 484, 516, 522, 524

Italians 123, 124, 125, 126, 128, 133, 309

IVARS, ANDREU 20, 38, 40, 41, 42, 43, 390, 457

J

JAACEL DES CASTLAR 443, 444, 446, 447-448, 451; ASTRUGA, muller 448

JABIOL, GUIMOT 89, 90

JACA 165, 166, 237, 446, 468

JACOB, LLORENÇ 451

JACOMÍ, FRANCESC 157

JACCI 153

JACME 212

JAÉN 482, 483

JAFFÉ, PH. 412

JAIME, JAIME 396

JASSA, PERE DE 472

JAUFRED, DALMAU 259

JAUME I DE CATALUNYA-ARAGÓ 101, 242, 248, 271, 446

JAUME II DE CATALUNYA-ARAGÓ 446

JAUME III DE MALLORCA 25, 40

JAUME, ABAT DE SANT CUGAT DEL VALLÈS 425

JAVIERRE MUR, ÁUREA 111, 125

JEDIN, HUBERT 85

JERUSALEM 37, 427

JERONI, SANT 199, 527, 548, 572, 573, 574, 575, 577, 584

JERONI, PSEUDO 199, 200, 203

JOAN CRISÒSTOM 520, 529, 548

JOAN I DE CATALUNYA-ARAGÓ 39, 41, 42, 43, 44, 48, 52, 55, 70, 71, 74, 102,

109, 124, 125, 127, 130, 136, 138, 147, 160, 161, 163, 166, 169, 172, 183, 233, 241, 249, 250, 251, 255, 256, 262, 275, 316, 317, 318, 319, 323, 327, 383, 390, 441, 458, 459

JOAN II DE CATALUNYA-ARAGÓ 24, 47, 52, 53, 63, 75, 237

JOAN XXII 30, 76

JOAN XXIII 53, 56, 59, 108, 127, 171 174, 309, 310, 361, 392, 495, 499, 507, 508, 511, 512, 515, 528, 529

JOAN I, rei de França 40

JOAN I, rei de Castella 41, 206, 209-215, 217, 225, 391, 458

JOAN II, rei de Castella 176, 310

JOAN D'ARMANYAC 178

JOAN DAMASCÈ 202, 203

JOAN, FRANCESC 555

JOAN, JOAN 317

JOAN (OLIU), PÉIRE 78

JOANA DE NÀPOLS, reina 24, 52, 63

JOANA I DE NÀPOLS 52

JOANNOU, PERIKLES P. 309

JOAQUIM DE FIORE 77, 79

Joaquimisme 76, 100, 101

JOFRE, MIQUEL 90, 91

JOFRE, PERE 90, 91

JOFRE (GAUFRED), PERE GUILLEM 417

Joglars 338-339, 342, 404

JORDÀ, VICENÇ 90

Jornals 130

JORNET, BERNAT 269, 270, 555, 569

JOSEPH IBN ZADDIK 103

JOYA, BERNAT 404, 408

JUAN, abat de San Isidoro, Sevilla 213, 214

JUCEF FERRER 447

JUERA, JAUME 244

Jueus 9, 22, 48, 88, 90, 97-105, 123, 124, 127, 236, 242, 254, 261-262, 263, 271, 273, 278, 323, 439, 515, 550

JULI CÈSAR 549

JUNQUÉS, BERNAT 318

JUNQUERA, JOAN 338

"Junta de Consignació" 271

JUNYENT, JOAN DE 324

JUTGLAR, JAUME 164

K

KALONYMOS BEN KALONYMOS 448

KASTENBERG-GLADSTEIN, R. 99

KAUFMANN, DAVID 100

KEHR, PAUL 411, 412

KERKENNA 44

KRIEGEL, MAURICE 9, 97-105

L

LA CANAL, JOSÉ DE 340,465

LA VERNHA, cardenal de 186, 189

LABANDE, EDMOND-RÉNÉ 283, 319

LACARRA Y DE MIGUEL, JOSÉ MARÍA 233

LADISLAU DE DURAZZO, rei de Nàpols 44, 48, 49, 134, 434, 502

LAGIER, BERNARDUS 211

LAGIER, BERTRAN 215

LAGRANGE, MARIE-JOSEPH 99

LAMET, FRANCESCA 166

LANCASTER, JOHN OF 41

LANCASTER, CATERINA DE 41

LANDO, F. 385

LANDOLF DE COLÚMBIA 77

LAPEYRE, HENRI 76, 92

LAPI, PAOLO DEI 45

LARET-KAISER, ARLETTE 134

LATERÀ, concili V de 75

LATRAS, MIQUEL DE 49

LATRAS, GARSIAS DE 49

LAUER, PHILIPPE 220, 568, 571, 589

LE MEINGRE, JEAN 71

LE MENNOT, ROBERT 430

LE MOINE, JEAN 520, 521

LE MYÉSIER, THOMAS 77

LE TELLIER, CHARLES MAURICE 573, 574, 575, 577, 588

LECLERQ, HENRI 309

LECTOURE 178

"Legatus a latere Christi" 79

LEJEUNE, GILLES 157, 160, 161, 163, 164

LENA, PERE 146

LEONARDI, CLAUDIO 309

LERCARO, DAVID 48, 128, 129

LERINS 435, 436

LESCAR 120

LESTICH, JOAN DE 113

LEVANTO, BASILIO DE 46

LÉVY, E. 102

LIAZARIIS, PAULO DE 64

Liber Officialium 145, 171

Liber quotidianus 139, 141, 142, 143

Liber receptionum 135, 136, 137

Liber vitae 135

Libri Antiquitatum 412

Libri de schismate 500

LIGÚRIA 121, 358

LIHORI, MARTÍ DE 109, 110

LIMINYANA 328

LIÓ 102, 111

LIONTI, FRANCESCO 145

LIORNA 437, 495, 497, 502, 509

LLANA 127, 128

Llancer, 408

LLEDÓ, PERE 267, 268

LLEIDA 10, 18, 20, 40, 49, 136, 146, 158, 159, 164, 167, 178, 181, 214, 226, 229, 248, 383, 393, 432, 457, 472, 475, 477; bisbe de 312, 466; xantre 468; Sínode 1418 465-478; Estudi General 75, 168, 529

LLEIDA, FRANCESC DE 394

LLEMOTGES, cardenal de 185, 212

LLENÇOL, GERALD 245

Llengua 80, 81

LLENGUADOC 39

LLERS 442

Lletra autògrafa de Benet XIII 498

Lletra bastarda 364, 379, 381, 487, 490, 492, 495-498, 500, 501, 503, 504, 511, 531; lletra bolonyesa 552, 587; lletra borgonyona 571; lletra castellana 488, 498; lletra catalana 484, 511; lletra gòtica 378, 381, 480-482, 499, 554; lletra hebrea 448, 454; lletra humanística 412, 490, 498, 514; lletra gòtica cursiva 492, 493, 495, 497, 500, 501

Llibertats gal.licanes 121

Llibre de constitucions i ordinacions de la Santa Iglesia Catedral de Vic 140, 142

Llibre d'En Calçada 341, 465-478

Llibre Nou del Redrès de les Serimònies... (Girona) 337

LLITERAS, LLORENÇ 243, 268, 269, 270

Lliure Esperit, heretgia del 100

LLOBET, GUILLEM 394

Llombard(s) 125, 127

LLOMPART I MORAGAS, GABRIEL 78

LLONCH, TOMÀS 320

LLONGUET, PERE 90, 91

LLORENS I RAGA, PEREGRÍN-LUÍS 84, 389, 400, 466

LLORET DE MAR 161

LLUÍS I D'ANJOU 156, 462

LLUÍS II D'ANJOU 44, 45, 48, 50, 52, 61

LLUÍS III D'ANJOU 55, 71, 392, 394, 396 397, 400

LLUÍS II DE "SICÍLIA" 17

LLUÍS XIV DE FRANÇA 70, 570

LLUÍS XVIII DE FRANÇA 579
LLUÍS D'HONGRIA, rei 38, 41
LLUÍS DE NÀPOLS 324
LLULL, JOAN 322
LLULL, RAMON 75, 78, 80, 171, 207
LLULL, ROMEU 332
LLUPIÀ I BAGES, HUG DE 313, 395, 466, 472, 484
LOBA, JULIÀ DE 86, 90, 485, 486, 528, 531, 556
LOBERA, MIGUEL 484
LODA, JUAN DE 130
LODI 309
Lògica 80
LOMBARDIA 371
LONDRES, "British Library" 176
LÓPEZ DE AYALA, PEDRO 20
LÓPEZ DE CABANYAS, GARSÍAS 396
LÓPEZ DE LUNA, PEDRO 394
LÓPEZ DE MONREAL, FRANCISCO 235
LÓPEZ DE SESE, GARSÍAS 396
LÓPEZ DE SESE, GARSÍAS JR. 396
LÓPEZ ELUM, PERE 23
LÓPEZ POLO, ÁNGEL 235
LORDA, BERNAT 163
LORDAT, ARNAU GUILLEM DE 230
LOSCOS, MARC DE 250, 259
LOWINGER, S. 105
LUCÀ 549
LUCCA 437
Lul.lisme 28, 77, 318
LUNA, ANTONIO DE 135, 395, 396
LUNA, CONTESINA DE 394
LUNA, FREDERIC DE 43, 391, 392, 399
LUNA, ÁLVARO DE 86, 110
LUNA, MANUEL 389, 402
LUNA, PERO DE (BENET XIII) 7, 9, 10, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 39, 41, 43, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 76, 77, 79, 80, 81, 83-93, 98, 102, 103, 105, 108, 109, 110, 111, 112, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 128, 130, 131, 133, 134, 135, 136, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 146, 147, 149, 154, 155, 162, 174 175, 176, 177, 181, 186, 192, 196, 197, 207, 208, 209, 210, 215, 216, 217, 226, 227, 228, 231, 233, 234, 234-235, 236, 237, 238, 239, 239-240, 241, 242, 243, 245, 246, 252, 253, 255, 256, 262, 272, 273, 283-286, 289, 290, 309-314, 317, 347-381, 359, 361, 414, 415, 427, 491, 498, 500, 501
LUNA, PEDRO DE 57, 120, 485
LUNA, RODRIGO DE 79, 119, 130, 551
LUTER, MARTÍ 97
LUTTRELL, ANTHONY 9, 13, 23, 52, 75, 107-113

M

MAÇANA, JAUME 319
MAÇANA, JOAN 319
MAÇAS, MIGUEL DE 396
MACIP, JACME 408
MÂCON 283
MACROBI 549
MADRID 29, 111, 236; "Biblioteca Nacional" 547
MAESTRAT 94, 127
MAGALONA 458
MAGDELENI, LELLIO 212
Magisteri, grau de 180
MAGNOMONTE, JOAN DE 431, 432
MAGUDINS, BERNAT DE 264
MAGUELLA 179
MAHOMA 203
MAIÀ 454

MAIER, ANNELIESE 59, 145, 391

"Maillotins" 123

MAIMBOURG, LOUIS 85

MAIMÓ DE PIERA 441, 447

MAIMÓ VITAL 443, 444, 449, 450, 451, 454; REGINA, muller 450

MAIMÒNIDES 97, 100

MAIÓNEZ, TERESA 165

MAIR CARACAUSA 448

MAJOR, EN 293

MALATESTA, PERFETTO 40, 150, 192, 502

MALATESTA, CARLO 56, 59, 60, 62, 310, 405

MALAVOLTA, ANTONIUS DE 186

MALET, PERE 405, 410, 485, 491

MALLA, FELIP DE 14, 15, 27, 57, 78, 80, 146, 198, 285, 290, 311, 321, 322, 394, 398, 399, 484

MALLA, GILABERT DE 321, 322, 324

MALLA, ISABEL DE 324

MALLA, PERE DE 324; CONSTANÇA, muller 324

MALLORCA 10, 25, 31-32, 37, 38, 40, 57, 60, 66, 70, 74, 77, 78, 110, 115-118, 145, 150, 151, 152, 157, 161, 164, 166, 167, 168, 169, 241-281, 398, 426, 446, 457, 460, 486; bisbe 484, 487

Mallorquins 126

"Mals usos" 125

MALTA 49, 111, 155

MAÑÉ I MAS, MARIA CINTA 13, 24, 53, 83

MANFRED DE SICÍLIA 51

MANFRED, GUILLEM 250

MANRESA 468, 469

MANRESA, BARTOMEU 244

MANRESA, PERE 258

MANSI, IOANNES DOMINICUS 197, 208, 209, 210, 215, 217, 426, 496, 506, 509

MANSILLA, DEMETRIO 136, 390

MANYÀ I ALCOVERRO, JOAN BTA. 70, 389, 401

MARAGALL I NOBLE, JORDI 13

MARAMALDO, LANDOLFO 46

MARC, BERENGUER 550

MARC, JOAN 278, 279

MARC, PERE 253

MARÇAL, FRANCESC 412

MARÇAL, MATIAS 412

MARCIÀ CAPEL·LA 549

"MARCO FLORENTIN" 105

MARESME, PERE DE 45

MARGARIDA DE PRADES, reina 57, 129

MARGARIT 390

MARÍ, ARNAU DE 268, 269

MARIA DE CASTELLA 136

MARIA DE LUNA, reina de Catalunya-Aragó 43, 120, 125, 147, 170

MARIA DE SICÍLIA 38, 40, 42, 43, 44, 45, 48, 49, 147, 155, 158, 173

MARIES, PERE 121

MARINER, GUILLEM 442

MARINIS, UBERTINO DE 504

MARQUÈS I CASANOVAS, JAUME 344

MARQUÈS I PLANAGUMÀ, JOSEP M. 5, 10, 24, 146, 149, 457-463, 465-476

MARQUET, FRANCESC 331

MARQUILLES, JAUME 58, 70

MARSÀ, JORDÀ DE 160

MARSELLA 121, 133, 140, 141, 143, 194, 311, 431, 435, 436, 495, 508

MARSILI DE PÀDUA 98

MARTÈNE, EDMUNDUS 210, 215, 217, 431, 440, 511

MARTÍ I, L'HUMÀ 6, 17, 30, 31, 39, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 60, 64, 65, 66, 68, 69, 85, 110, 120, 121, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 137, 147, 172, 233, 279, 287, 318, 319, 320, 323, 324, 328,

329, 330, 338, 341, 390, 391, 392, 393, 395, 396, 403, 418, 419, 442, 470

MARTÍ EL JOVE 43, 44, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 56, 79, 128, 130, 147, 338, 339, 391, 406, 407

MARTÍ V, PAPA 14, 19, 20, 21, 28, 52, 78, 104, 105, 110, 136, 137, 145, 146, 147, 171, 174-182, 196, 197, 199, 227, 234, 240, 241, 267, 268, 312, 342, 426, 427, 440, 469, 472, 474, 475, 476, 477, 497, 499, 500, 510, 554, 566, 568, 569, 570

MARTÍ, BERENGUER 404, 407

MARTÍ, BERNAT 250

MARTÍ DE BARCELONA 554, 556, 566, 567-569

MARTÍNEZ DE MENGUCHO, JUAN 181,

MARTÍ, JAUME 150, 247, 250, 269

MARTÍ, PERE 408, 409

MARTÍN, J.L. 123, 124, 130

MARTIN, JEAN 160, 161

MARTIN, V. 120

MARTÍN RODRÍGUEZ, ANTONIO 233

MARTÍNEZ ÁLVARO 213, 214

MARTÍNEZ, GARCÍAS 213, 214

MARTÍNEZ, NICOLÁS 214

MARTÍNEZ DE GOMERA, FELIPE 214

MARTÍNEZ DE LOBA, PEDRO 433

MARTÍNEZ DE MENGUCHO, JUAN 181, 182, 467

MARTÍNEZ DE MURILLO, JUAN 484, 485

MARTÍNEZ DE URDUÑA, DIEGO 213, 214

MARTÍNEZ FERRANDO, ERNEST 236, 237, 401

MARTÍNEZ ORTIZ, JOSÉ 390

MARTINUS DE TROPPAU (POLONUS) 371

MARTIS, ANTONIO DE 173

MARTORELL, FRANCESC 322, 476

MARUNY DE CERVIÀ, BERNAT 338

MAS DE ROMANINS 33

MAS, GUILLEM DE 443

MAS, JAUME DE 158

MAS I DOMÈNECH, JOSEP 289, 296, 412

MAS RICARD 33

MASDÉU 110, 386

MASIÀ DE ROS, ÀNGELS 24, 465

MASNOU, BERNAT DE 443

LA MASÓ 33

MASSAGUER, ESTEVE 259, 260, 261

MASSELL BERTRAN DE 457, 459

MASSIP, JESÚS 10, 25, 115-118

MASSOT, FRANCESC 454

MASSOT, GABRIEL 259

MATEU D'AGRIGENTO 218

MATEU, JAUME 455

MAUROIS, JEAN 517

MAZZARA 47

Medici, família 126

MEDINA DEL CAMPO 60, 205, 206, 208-217, 219, 220, 458, 499, 500

MEDINYÀ 337, 339, 340, 341, 342

MEERSSEMAN, GILLES-G. 79, 391

MELENDRES, MIQUEL 93

MELGOSA, ANTONI 227

MELIÀ I TENA, CASIMIR 7, 83, 93, 94

MELIS, FEDERICO 127

Memorial de greuges 474, 475

Memoriale per a.b.c. 489, 491-498

MENAHEM BEN ZERAH 101

Mendicants 81, 340

MENÉNDEZ, ÁLVARO 211

MENÉNDEZ Y PIDAL, RAMÓN 37, 55, 233, 394, 396, 397

MENENDO, fra, bisbe de Còrdova 45, 149, 172, 213, 214

MENORCA 426

Mensa capitular 417

MERCADER, CASTELL 249

Mercaderia 81, 124
Mercat de capitals 133
MERCATI, ANGELO 171, 174
Mercedaris 174, 181, 340
MERCER, ALAMANDA 90
MERCER, MIQUEL 90
MERCER, PERE 90
MERHAVIA 103
MERINO, ANTOLÍN 467
MERRIMAN, R.B. 129
MESSERGUE, PÈIRE DE 247
MESSINA 128, 146, 149, 152, 155, 156
MESSINA, arquebisbe de 45, 49, 155
MESTRE DE VILAFRESER, JOAN 338
METGE, BERNAT 20, 74, 75, 79, 80
MEZZAVACA, BARTOLOMEO 212, 216
MIEDES, FRANCISCO DE 161
MIERES 449, 455
MIGNE, JACQUES PAUL 199, 200, 201, 202, 203
MIGUEL [DE LUPIANA] 213, 214
"Mikwâ" 443
MILÀ 47, 213
MILET 188, 189
MILIAN I BOIX, MANUEL 6, 9, 12, 83-93, 121
MILITTO, GIULIANO DE 49
Mil.lenarisme 103, 104
MILEVE 466, 469
MINGUELLA, T. 471
Miniatures 571-588
MINYANA, BERNAT 454
MIQUEL, BERNAT 451
MIQUEL D'ESPLUGUES 389
MIQUEL I ROSSELL, FRANCESC 235, 239
MIR, JOSEP 31, 256
MIR, RAMONA 166
MIRALLES, BERNAT 31
MIRALLES SBERT, JOSEP 31, 244
MIRANDA, ARNAU DE 408
MIRET I SANS, JOAQUIM 110, 383, 384
Mishnah 99
MISQUINO, NICCOLÒ 212
Missal Romà 199, 231
MITJÀ, MARINA 25, 70, 129, 131, 323
MITJANS, GUILLEM 227
MIZZI, J. 111
MOHSÈ SA SALA 448
MOISÈS 105
MOLERS, EN 293
MOLINER, MARTÍ 162, 163
MOLINS, BERNAT GUILLEM DE 163
MOLLAT, GUILLAUME 208, 210, 215, 217, 283, 585
MOLLET D'EMPORDÀ 338, 339
MÒNACO 435
MONCADA, J.L. 135, 141, 142, 143, 466
MONCAYO, JUAN DE 236
MONDÉSERT 157, 158
MONELL, JULI 228
MONELLS DE LA BISBAL 339
MONER, JOAN 443, 444
MONESTIR, GUILLEM DE 170
MONFERRATO 392
MONFRIN, JACQUES 568
Mongols 110
MONIA, GUILLEM 454
MONREALE 45, 47, 49, 52, 503
MONSALVATGE I FOSSAS, FRANCESC 342, 467
MONTAGUT, BERENGUER DE 262, 276
MONTANYANS, FRANCESC DE 41
MONTBLANC 393, 431, 432
MONTBLANC, duc de = MARTÍ I L'HUMÀ

MONTBLANC, duquesa de = MARIA DE LUNA

MONTBUI, JOAN DE 257, 264, 277, 278

MONTCADA, casa de 125

MONTCADA, GUILLEM RAMON DE 38, 42, 44, 49, 394

MONTCADA, JOAN DE 504

MONTCADA, JOANA DE 170

MONTCADA, OT DE 312, 466, 489

MONTCADA, ROGER DE 74, 243, 256, 257, 259, 260, 261, 264, 266, 279, 280, 281

MONTCOLOBRER 323

MONTECASSINO 192, 195

MONTESA, orde de 21, 165, 244, 285, 312, 313, 486; mestre de 334, 397, 467, 471, 550

MONTINYAC, JOAN DE 290, 295

MONTLLOR, GUILLEM DE 146

MONTOLIU, BERNAT DE 387

MONTOLIU, EN 408

MONTPELLER 126, 208

MONTPEZAT, CONSTANÇA DE 226

MONTRUC, PÈIRE DE 161

MONTSERRAT 25, 142, 177, 227, 229, 285, 312, 313, 316, 319, 333-334, 390; prior 333; abat 394, 398, 399, 467, 468, 487

MONTSÓ 178 478

MONTSÓ, FRANCESC 232

MONTSÓ, JOAN DE 22, 29, 64, 76, 79

MONTSUAR, VICENÇ DE 164

MONTSUAR, ANTONI DE 383

MOR, MATEU DES 450

MORA, V. 119

MORAGUES, BERENGUER 258, 277, 278, 280

MORAGUES, MIGUEL 241

MORANIA, NICOLÁS DE LA 158

MORATÓ, NICOLAU 328

MOREA, BERNAT 159

MORELLA 12, 24, 69, 84, 88, 90, 94, 234, 236, 310, 320, 395, 439, 495, 504, 526, 528

MORER, GUILLEM 147, 190-196, 482, 502

MORER, BARTOMEU 166

MORER, BERNAT 166

MORERA, EMILI 312

MORICCA, UMBERTO 154

Moros 2 64, 278

MORRO, PERE DE 252

MORVEDRE 90, 396, 399

MOSHE NARBONÍ 448

MOSHE VIDAL VIVES 441

MOXÓ Y DE MONTOLIU, FRANCISCO DE 10, 26, 52, 79, 81, 119-134

MUNIC 171

MUNTANER, J. 262

MUNYOÇ, JOAN 404, 485

MUR, ARNAU DE 166

MUR, DALMAU DE 312, 466, 467, 478

MUR, LLUÍS DE 287

MÚRCIA, DIONÍS DE 155

MURIS, PETRUS DE 511

MURO 269

"Museu Marés" 6

"Museus d'Art de la Ciutat de Barcelona" 6, 11, 19-20, 26-27

Musulmans 150-152

MUT, VICENÇ 241, 265

N

Nació hispànica 313. Cf. Natio Hispanorum

"Nacions" 21, 309, 311

Nacionalisme 71, 104

NADAL, EIMERIC 484

NAMBERCH, HENRICUS DE 91

NANTOUILLET, senyor de 160

NÀPOLS 38, 42, 43, 44, 45, 51, 52, 79, 82, 87, 128, 132, 133, 134, 184,

NÀPOLS, reina de 42

NAPOLEÓ III 575

NARBONA 14, 18, 59, 76, 78, 102, 108, 147, 175, 176, 178, 247, 311, 313, 447, 532, Cf. Compactata Narbonensia

NARDUS 212

NARDO, ciutadà de Roma 212

NATHAN BEN SAMUEL IBN TIBBON 97

"National Library of Malta" 111

NAVARRA, rei de 37, 48, 150, 154, 175, 181, 311, 391, 393, 426, 439, 457, 458, 460, 507

NAVARRO, DÍDAC 27, 28, 531

NAVARRO, DOMÈNEC 250, 251

Natio anglicana 426

Natio gallicana 371

Natio germanica 426

Natio ispanorum 529

Natio italica 426

NAVATA 442

NAVÈS, MIQUEL DE 136, 146, 404

NEGRE, ANTONI 251

NEGRELL, FRANCESC 245

NEGRONE, ANTONIO DE 532

NEGRONE, BENEDETTO DE 532

Neoplatonisme 21

NEWMAN, A. 104

NIÇA 25, 50, 128, 141, 309, 310, 320, 334, 432, 435, 530

NICOLAU, AVINYÓ 435, 436, 437, 466, 485, 492

NICOLAU, PERE 339

NICOLAUS DE CREMONA 482

NICOLAUS DE LIRA 551, 552, 578-586, 588

NICÒPOLIS 108

NIEBLA, ALFONSO DE 310

NIELSEN, HERLUF 146, 152

NIÑO, PERO 133

Noblesa siciliana 48

NOËLLET, GUILLELMUS 211

NOGUERA, PERE SA 226

NOGUERA I DE GUZMAN, RAIMON 13

Nominalisme 21, 79. Cf. Occamisme

NOYON, 160, 161

NOVELL, GUILLEM 296

NOVELLA, La 383, 384

NUTRICIS, PETRUS 161

O

Obediència avinyonesa 44, 46, 48, 50, 52, 53, 55, 56, 79, 107, 108, 125, 147, 183, 236, 255, 272, 390, 391, 458

Obediència a Benet XIII 285, 290, 312, 313, 353, 355, 392, 393, 397, 400, 439, 498, 503-504, 507

Obediència romana 28, 45, 47, 49, 52, 53, 56, 64, 79, 107, 121, 391, 459, 473

Obra de la Seu 422, 423

Observança 77, 81, 180

Occamisme 79, 80, 81. Cf. Nominalisme

Occitània 58, 76, 79, 81, 283

OCHOA MARTÍNEZ DE SORIA, JOSÉ M. 394

OCKHAM, JOHN WILLIAM 81, 98, 549

OCÓN, JERÓNIMO DE 312, 467

OLESA DE MONTSERRAT 333-334

OLIVER, BERENGUER 227

OLIVER, BERNAT 25, 259

OLIVER, ESTEVE 87

OLIVER, GUILLEM 393

OLIVER, NICOLAU 322

OLIVER, PASQUAL 87

OLIVERA, ANTONI D' 451

OLIVES, BERNAT D' 40, 248, 274

OLLERS, ROMEU 227

OLOT 442-455
OLZINA, PERE D' = BERGA, PERE DE
OLZINELLES, BERNAT 393
OLMS, BERENGUER D' 259, 393
OM, REINALD D' 164, 247
ONDA 179
OPIZ, JUAN DE 312
ORDÀS, JUAN D' 396
Orde de Frares Predicadors = Dominicans
ORDEIG I MATA, RAMON 10, 14, 26, 135-144, 315-326
ORENGA, ISABEL D' 225
ORENSE, bisbe 425
ORIENT 123, 132, 133
ORÍGENES 548
ORIOLA 488
ORLA 486
ORLEANS, duc 80, 352, 353, 375, 498, 499, 508
ORLEANS, LLUÍS D' 134
ORNOS, BERNAT 451
ORNOS, JOAN D' 451
ORNOS, JORDI D' 137, 146
ORRIOLS, GUILLEM D' 228
ORRIOLS, PERE D' 168
ORSINI, GIACOMO D' 40
ORSINI, JOAN D' 532
ORSINI, NICCOLÒ 108, 113
ORTIGUES, RAMON 408; muller 408
ORTOLÀ, GUILLEM 472, 513-514
ORTS, JOAN 443
OSCA 18, 20, 66, 136, 146, 158, 237, 394, 401, 466, 470; bisbe 397, 484, 487, 499; capítol 468
ÒSTIA 434
OURLIAC, PAUL 283, 319
OVIDI 549
OXFORD 79, 522

P

PACAUT, M. 233
PACHS, LLUÍS DE 258
PACIOS LÓPEZ, ANTONIO 88
Pacte colonial 51
PADRÓS I COSTA, MARIA ROSA 26
PAGANO, NICCOLÒ 511
PAGÈS, BERNAT 262
PAGÈS, NICOLAU 455
PALANCA, GABRIEL 151
PALAMÓS 340, 342, 345, 488
PALAU D'ANGLESOLA, EL 383, 384, 385
PALAU, RAMON 251
PALÈNCIA 391, 415
Paleografia 80
PALERM 38, 43, 45, 46, 47, 49, 51, 128, 146, 504
PALLARÉS, JAUME 317
PALLARÈS, ROMEU 259, 260, 261
PALLARS 588
PALMEROLA, VICENÇ DE 226
PALMEROLES, BERNAT DE 225
PALMEROLES, SIBÍLIA DE 225
PALMÉS, PERE, 167
PALOL, PERE 339
PALOL, PERE 447
PALOMAR, JOAN DE 15
PALOSIO, STEFANO 212
PALUCCI, GIACOMO 212
PÀMIES (PAMIERS) 208
PAMPLONA 161, 184
Papa 21, 27, 28, 30, 40, 42, 47, 104, 184, 319, 393, 403, 404, 411-427, 429-440, 492, 507, 515, 517, 518, 525, 527
"PAPA BENET" = BENET XIII I LUNA, PEDRO DE
Paper 364
PARDO, PERE 487

PARET-RUFÍ 176

PARÍS 19, 29, 40, 57, 65, 77, 78, 108, 122, 182, 284, 429, 522; Universitat 252, 253, 309, 311, 484; Bibliothèque Nationale 500

Parlament 44; d'Alcanyís 66, 70; de Barcelona 64; de Catalunya 58, 64, 65, 66, 67, 70, 392, 393, 395, 396, 398, 399, 404; de Mequinensa 67

Parlament General 68, 69

PASCUAL, E. 257

PASQUAL, GABRIEL 404, 408

PASQUAL, JAUME 225, 226, 227, 230, 231, 232

PASQUAL, NICOLAU 443

PASQUAL, PERE 330

PASTOR, LUDWIG VON 85

PASTRINA, ANTONIO DE 149

PATAU, ALEXANDRE 208, 209, 216

PATERNA 395

Patrimoni reial 445

PATTI 47, 49, 52

PAU III 412

PAU V 489

PAU VI 411

PAU, BARTOMEU DE 449

PAU, BERNAT DE 478

PAU, BONANAT DE 449

PAU, GUILLEM DE 226

PAVIA 482

PAZZI, mercaders 126

PEDRALBES 174

PEDRO, abad de SAHAGÚN 213, 214

PEDRO DE CÓRDOBA 213, 214

PEDRO DE GUADALAJARA 213

PEDRO [DE HITA] 213

PEIRÓ, BARTOMEU 162, 167, 208, 211, 499, 500, 501

PELAGI 520, 523, 524

PELLICER, BERNAT 229

PELLICER, FRANCESC 339

PELLICER, PASQUAL 323

PELZER, AUGUSTUS 198

PENEDÈS 57, 398

PENÍNSULA IBÈRICA 38, 50, 391

PENÍSCOLA 6, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 27, 29, 32, 50, 65, 66, 73-94, 127, 137, 142, 143, 144, 147, 177, 196, 199, 209, 236, 237, 239, 240, 241, 242, 284, 311, 322, 336, 348, 364, 392, 397, 400, 405, 410, 424, 425, 438, 439, 440, 469, 472, 473, 475, 476, 485, 487, 488, 491, 497, 507, 508, 509, 510, 529-530, 547-589

PENYAFORT, RAMON DE 76, 81, 518

PENYARROJA DE TASTAVINS 86

PERALS, BERNAT 451

PERARNAU I ESPELT, JOSEP 5, 6, 9, 10, 12, 16, 27, 55-71, 74, 76, 78, 80, 81, 83, 119, 145-203, 205-223, 318, 319, 322, 347, 367, 442, 451, 479-530, 547

PERARNAU, GABRIEL DE 447, 448, 449

PERAROLL, GABRIEL DE 447

PERATALLADA 339

PERE, BONANAT 399

PERE D'ARAGÓ I DE SICÍLIA, infant 49, 79

PERE D'ARENYS 390

PERE DE GINEBRA 462

PERE EL CERIMONIÓS 17, 18, 22, 23, 24, 25, 29, 31, 37, 38, 39, 40-43, 44, 52, 71, 75, 109, 122, 123, 125, 129, 132, 136, 137, 138, 150, 151, 152, 160, 164, 183, 225, 228, 233, 235, 242, 244, 248, 251, 255, 272, 273, 276, 317, 323, 326, 337, 383, 390, 448, 457, 458, 459, 461, 480, 482, 502

PERE EL GRAN 42, 79, 446

PERE LLOMBARD 555

PERE, PERE 269

PEREIRA, FOLC 133
PERELLÓS, PONÇ PONÇ DE 176
PERELLÓS, RAMON DE 164, 352
PERER, PERE 162
PERETO, ANTONIO DE 180
PÉREZ CALVILLO, FERNANDO 135, 136, 138, 140, 214, 231, 414, 418, 419, 501
PÉREZ CASTILLO, ANNA 10, 27, 531-545
PÉREZ DE ARENÓS, EIXIMÈN 487
PÉREZ DE COSIDA, DOMINGO 158
PÉREZ DE PARDUILLA, JUAN 158
PÉREZ DE TAFARA, GARCÍAS 213, 214
PÉREZ DE URBEL, JUSTO 341
PÉREZ MARTÍN, JOSÉ MARIA 84
PÉREZ MARTÍNEZ, LLORENÇ 242, 265, 266
PERLES, J. 105
PERPINYÀ 14, 25, 40, 50, 60, 71, 80, 85, 90, 98, 110, 123, 129, 150, 163, 164, 164, 165, 174, 182, 229, 234, 236, 237, 312, 318, 320, 324, 327-328, 333, 334-335, 340, 341, 342, 358, 360, 394, 421, 439, 445, 446, 447, 448, 449, 472, 484, 487, 488, 497; concili de 17, 143, 272, 283, 284, 285, 358, 403, 435, 438, 481, 488, 491, 498, 508, 509, 511. 528; estudi 166; vistes de 1415, 236, 310, 311, 312, 320, 342, 402, 439, 493-494, 495, 507
PERROY, ÉDOUARD 41, 42
PERTUSA, ANTONI DE 289
PERULL, PERE 452
PERUSA 46
PI I SUNYER, PERE 37
Pessimisme 78
Pesta Negra 78, 122
Pestilència 254, 281
PETRA, THOMAS 212
PETRARCA, FRANCESCO 549, 550, 551
PETRUS BLESENSIS 549
PETRUS DE ALVERNIA 549
PETRUS DE PALUDE 527, 555
PETRUS DE VINEIS 549
PETRUS HISPANUS 549
PIÀ 175
PIA ALMOINA 420
PIÉ, JOAN 218
PIERA, 58
PIERRE DE LUXEMBOURG 550
PIETRASANTA 127, 436. 437
PINEDA, 33
PINEDA, BERNAT 256
PINO, JOHANNES DE 47
PINÓS, GALCERAN DE 231
Pirateria 48, 49, 129, 130, 149
Pintor 408
PIRINEUS 341
PISA 52, 59, 60, 78, 80, 233, 234, 502; concili de 56, 67, 68, 108, 134, 309, 311, 358, 392, 399, 430, 431, 434, 435, 438, 481, 490, 491, 492, 494, 495, 497, 502, 506, 509, 511, 513, 514, 515, 516, 528
Pisans 126
PISTARINO, GEO 132
PISTORIO, GIUSEPPE 51, 211, 313, 314, 500
PITEUS (POITIERS), cardenal de 195
PITRA, JEAN-BAPTISTE 148, 490
PIUS IX 148, 483, 490
PIUS X, sant 514
PLANELLA, MARC DE 162
PLANELLES, PERE DE 326
PLASOBIRÀ, ANTONI DE 157
PLAUTE 550
Plenitudo potestatis 21, 104, 107
PLOAGHE 47
POBLA DE LILLET, LA 227
Poble 21
POBLET 120, 147, 180, 181, 182, 384, 386, 392, 467, 474, 477

Poder 52
POGGIBONSI, SAN MICHELE DI 145
Pogrom de 1391 101, 104, 441, 446
POIRÉ, MARTIN 497
Polèmica 349, 447
POLIAKON, L. 104
Política 132; Política eclesiàstica 39, 43, 75, 233
POLÒNIA 437, 503
POLVERELL, PERE 150
POMER, PERE DE 384
PONÇ, GUILLEM 160
PONÇ JAUME, GUILLEM 451
PONÇ, JOANA 166
PONS, ANTONI 242
PONS, EULOGI 227
PONS PASTOR, A. 242
PONSICH, PERE 229
PONT, BERNAT DE 330
PONT DE SORGUES 431
Pontificat 23, 38, 42, 44, 48, 76, 78, 233, 253, 315
PONTILLÀ 150
PONTÓS 161
PORFIRI 363, 374
PORRERA 181
PORT VENDRES 119, 131, 438
PORTO VENERE 119, 127, 436, 437, 438, 490, 495
PORTA COELI 179, 375, 397, 439, 499
PORTELLA, ANTONI 290
PORTER, RAMON 157, 244
PORTUGAL 39, 56, 154, 175, 181, 391, 458, 460
POUPARDIN, RENÉ 208
POZO CHACÓN, JOSÉ A. DEL 28
POZZO, SIMONE DEL 45, 52, 150, 155
PRADES 33; comte 252
PRADES, JOAN DE 267, 529
PRADES, LLUÍS DE 30, 57, 241, 242, 245, 252, 253, 257, 259, 265, 267, 273, 484
PRAT, BERNAT DE 449
PRAT, RAMON DE 443
PRATO 81, 126, 127
"PREMI PENÍSCOLA 1977-1978" 5-6, 83
PREROVSKY, O. 457, 458
PRIGNANO, BARTOLOMEO = URBÀ VI
PRIGNANO, FRANCESCO 42
Privilegia Pontificum 20, 413
Privilegia Summorum Pontificum 20, 412, 413
Problema successori 55, 57
Processó 256, 276, 281
PRODI, PAOLO 309
Profecies 53, 76, 77, 186, 196
PROFEIT DURAN 98, 101, 102
PRÒIXIDA, JOAN DE 49
PRÒIXIDA, NICOLAU DE 21
Proteccionisme 51
Protocols notarials 285
PROUS, JOAN SA 226
PROUS, JAUME SA 226, 229
PROVENÇA 44, 48, 397, 432, 462, 506
PROVENÇAL, JAUME 87
PROVET, FRANCESC 454
PTOLEMEU 581
PUIG, GERALDONA DE 449
PUIG I OLIVER, JAUME DE 10, 28, 205-223
PUIG I PUIG, SEBASTIÀ 7, 51, 57, 58, 85, 85, 120, 121, 130, 143, 174, 239, 284, 286, 309, 311, 312, 321, 341, 361, 390, 391, 397, 402, 416, 418, 427, 430, 431, 432, 433, 437, 439, 466, 469, 472, 473, 511
PUIGAULUC, BARTOMEU DE 252
PUIGCERDÀ 448

PUIGVERD DE LLEIDA 180
PUJADA, GUILLEM 331
PUJADES, BONANAT 31
PUJALT, GENÍS 488
PUJOL, PERE DES 333
PUJOL, PONÇ 443
Puríssima Concepció de Maria 22, 442
PUTZULU, E. 129, 130
PUY, GUERAU DE 461
PUYNOUIX, JEAN DE 146, 437, 491, 494

Q

QUADRADO, JOSEP M. 242, 262
QUERALT, GUERAU DE 45, 49
QUERALT, PERE DE 49
QUEROL 167
Quia nonnulli 361, 513
Quia ut audio 16, 348-355, 483, 490, 505
QUILIS, NICOLAU 82
QUINTANA PRIETO, AUGUSTO 486
QUINTIL·LIÀ 549

R

RÀBAN MAUR 201, 202, 548, 571
RABASSA, GENÍS 67, 401
RABAT, PÉIRE 10, 33, 283-296, 312, 484, 487, 528
RACANI DE AMELIA, TOMMASO 146, 152
"RADII", ARNAU 442
"RADII", JOAN 442
RAIMUNDUS DE CAPUA 212
RAINALDUS, CARDINALIS SISTARICENSIS 212
RAJADELL, JORDI DE 146
RAM, DOMINGO 58, 61, 70, 71, 312, 397, 398, 399, 401, 466, 484, 485, 489
RAMÍREZ DE GUZMÁN, DIEGO 489
RAMIS D'AYREFLOR, JOSEP 243
RAMON, ABAT DE STA. MARIA DE LAVAIX 228
RAMPOLLA DEL TINDARO, MARIANO 514
RANDEM, GERARD DE 269
RASET, DALMAU DE 465-478
RASET, FRANCESC DE 477
RAVAT, PÈIRE 322, 510
RAVELL DE LLAGOSTERA, ANTONI 338
RAYNER, BUTRIGAL DE 64
"Real Academia de la Historia" 236
LA REAL (MALLORCA) 245, 268
REBULL, NOLASC 203
REGLÀ I CAMPISTOL, JOAN 37, 389, 391, 397
Reglament sobre neòfits 446
REFFER, JOHAN 452
REGNÉ, J. 446
"REGNUM SICILIAE" 44, 48, 51
REI DELS ROMANS = SEGIMON D'HONGRIA
REICHERT, BENEDICTUS M. 390
REIMS 102
Reis Catòlics 338
Relíquies de sant Sever 419
"Remences" 123, 124, 125, 131
REMIGIO, DIEGO 59, 60
REMIGIO DE GUZMÁN, JUAN 213, 214, 216
Renaixement 75, 81
Renúncia al papat 355, 356
RENAN, E. 101
REQUESENS, LLUÍS DE 408
REUS 405
"Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos" 7
RIBA, JAUME 293
RIBA, LLUÍS 451
RIBA, PERE, 262
RIBALTA, BERENGUER DE 317, 319, 331
RIBALTA, FRANCESC 119

RIBES, JAUME DE 15, 252
RIBER, VICENÇ DE 316, 333
RIBESALTES, JOAN DE 58, 394
RICARD DE SANT VÍCTOR 548
RICCOBONO, GILFORTE 46, 47
RICHARD 485
RICHTER, EMIL LUDWIG 197
RICOMÀ, JOAN 415
RICOMÀ, MIQUEL DE 135
RIERA, JOAN 243
RIERA, JOAN SA 339
RIERA I SANS, JAUME 5, 13, 73, 103-104
RIGA 311
RIMAL, SALVADOR 453
RIMINI 56
RINALDI, ALESSANDRO 147, 148, 171, 215
RINALDI, ODORICUS 210
RIPOLL 25, 81, 157, 160, 177, 267, 285, 312, 458, 468
RIPOLL, LLUÍS 242
RIQUER, FRANCESC 30
RIQUER, MARTÍ DE 74
RIQUER I BASTERO, FRANCESC 136
RIU I RIU, MANUEL 10, 13, 29, 225-232
RIUDOMS
RIUTIER, QUIRANTA DE 226
RIVERA RECIO, JUAN FRANCISCO 120
ROBERTUS GEBENENSIS = GINEBRA, ROBERT DE
ROBLES CARCEDO, LAUREANO 29, 71, 79, 81, 207
ROBRES I LLUCH, RAMON 29, 567
ROCABERTÍ, DALMAU DE 249, 250, 251, 275, 276
ROCABERTÍ. FELIP DALMAU DE 442; ESCLARMUNDA, muller 441
ROCABERTÍ, JOFRE DE 448
ROCABERTÍ, PONÇ DE 448
ROCABERTÍ, vescomte de 249, 250
ROCAFORT, C. 230
ROCAFORT, NICOLAU 407
ROCATALHADA, JOAN DE 76
RODA, vescomte de 164, 499
RODA, abat de 312
RODES 23, 107, 110, 111, 113, 384, 385, 386
RODEZ 178, 514
RODON, VICENÇ 451
RODRIGO, FERNANDO 213
RODRIGO, JUAN 213, 214
RODRIGO, PEDRO 213, 214
RODRIGO LIZONDO, MATEU 23
RODRÍGUEZ DE SALAMANCA, JUAN 397
ROGER, PIERRE 587
ROIG, GUILLEM 443
ROIG I JALPÍ, JOAN GASPAR 17
ROMA 19, 24, 26, 29, 39, 46, 49, 50, 56, 63, 71, 79, 101, 102, 107, 122, 131, 134, 147, 153, 184, 186, 284, 371, 390, 427, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 436, 457, 458, 465, 474, 477, 491, 500, 501, 515; Biblioteca Casanatense 348
ROMANÍ, JOAN 119
ROMEU, PERE 403, 406-407
ROMEU DE MOLLET, GUILLEM 338
ROMEU DE MOLLET, GUILLEM, JR. 338
ROMEU DE PERATALLADA, BERNAT 338
ROS, BERENGUER 228-229
ROS, DOMÈNEC 164
ROS, JOAN 321
ROS, JOAN 453
ROSE 48, 50
ROSERGE (ROSERS), BERNAT DE 19, 147, 198-203, 556
ROSSELL, BERENGUER 162

ROSSELL, PERE, FRA 77, 81
ROSSELL, NICOLAU 244
ROSSELLÓ 40, 76, 162, 262, 324, 457
ROSSELLÓ I LLITERAS, JOAN 5, 30, 245, 256
ROSTAGNI, PETRUS 212
Rota, Tribunal de la 312
ROTLAN, JOAN 249, 250
ROTLLAN, PERE 229
ROUEN 102, 436
ROURA I GÜIBAS, GABRIEL 10, 465, 477
ROURA I ROCA, JAUME 78
ROURES, JOAN de 487
ROVIRA, BERNAT 449
ROVIRA, FRANCESC 451-452, 504, 507
ROVIRA, FRANCESC 149
ROVIRA I VIRGILI, ANTONI 123
RUBÉN VIDAL 448
RUBIÓ I BALAGUER, JORDI 5, 74, 75, 93, 218
RUBIÓ I LLUCH, ANTONI 110
RUBIO, JUAN ANTONIO 238, 239, 312, 313
Rúbriques de Bruniquer 319, 323
RUDOLF, KARL 568
RUIZ DE LIHORI, GIL 50, 395, 396, 398, 399
RUIZ DOMÈNEC, J.E. 124
RUIZ, TODA 165
RUFÀ, JOAN 452
RUSSELL, JOHN 77, 81
RUPIÀ 338, 339
RUXAT, JAUME 488
RYMER, THOMAS 80

S

SABATER MARCH, JOAQUÍN 225
SABORIT I BADENES, PERE 30
SACALM, PERE 383, 384, 478
SACLOSA, BERNAT 322
SACOMA, BERNAT 247
SADURNÍ, PERE 322
SÁENZ DE AGUIRRE, JOSÉ 440
SAERA, EN 64
SAGARRA, GUILLEM 253, 262
SAGARRIGA, PERE DE 17, 49, 311, 312, 333, 436, 466, 509
SAGARRIGA, FRANCESC 247, 248, 249, 250, 264, 274-275, 276
SAGGI, LUDOVICO 208, 211, 499, 500, 504
SAGRERA, GUILLEM 229
SAGUER DE VILAVENUT, BERNAT 338
SAINT-GERMAIN-DES-PRÈS 209
SALA, BARTOMEU 227
SALA, FRANCESC 23
SALA, GUILLEM 489
SALA, JAUME 320
SALA, PERE 227
SALAMANCA 214, 215, 217, 310
SALAMONE, GUGLIELMO 49
SALAVERT I ROCA, VICENÇ 128, 129
SALENO, PERE DE 244
SALES, CASTELL 441
SALLUSTI, CRISP 549
SALOM, ARNAU 449
SALOMÓ ASTRUC 448
SALOMÓ BONJUHA DE PIERA 444
SALOMÓ DE CARCASSONA 443
SALOMÓ JUCEF 446
SALOMÓ MAIMÓ DE PIERA 444, 451, 455
SALON DE PROVENÇA 431
SALMONIA, JOAN 407
SALOU 33
SALOU, BERENGUER 91
SALT, FOLQUET DE 462

SALTET, PERE 153

SALTÓ, BARTOMEU 89

SALUTATI, COLUCCIO 75

SALVADOR, BERENGUER 429

SALVADOR, SIMÓ 10, 20, 146, 367, 404, 405, 410, 429-440, 485, 491, 505

SALVAT, TRISTANY 487

SALVATIERRA, GARCÍA DE 166

SALZET, MATEU 31, 243, 252, 253, 254, 255, 257, 262, 264, 271

SAMUEL DE FOX 448

SAN JUAN DE LA PEÑA 238

SAN MARCO, comtat 47, 49

SANABRE I SANROMÀ, JOSEP 40, 42

SANARD, DOMENEC 164

SANÇ D'ARAGÓ 88

SANÇ, MARTÍ 145

SÁNCHEZ, JUAN 213

SÀNCHEZ I ADELL, JOSEP 30, 83, 93

SÁNCHEZ ALMELA, ELENA 16, 22

SÁNCHEZ DE TOLEDO, JUAN 213

SÁNCHEZ DE TORRE, FERNANDO 433

SÁNCHEZ I GOZALBO, ÀNGEL 12, 73, 79, 82, 83, 93

SÀNCHEZ MUNYOZ, ALDONÇA 243

SÀNCHEZ MUNYOZ, DIONÍS 269

SÀNCHEZ MUNYOZ, GIL 30, 199, 214, 241, 242, 243, 267, 268, 269, 270, 273, 313, 440, 468, 482, 487, 502, 556, 569

SÁNCHEZ MUNYOZ, GIL, JR. 554

SANCHIS SIVERA, JOSEP 77

SANCHO [DE GUIART] 213, 214

SANCTO SUPERANO, PETRUS DE 172

SANLURI 338

SANT ANDREU DE L'ESTANY 477

SANT ANDREU DE PALOMAR 421

SANT' ANGELO, CARDENAL DE 192, 206, 211

SANT BENET DE BAGES 208, 226

SANT CELONI 384, 385

SANT CELONI, FRANCESC DE 394

SANT CELDONI DE CELLERS 226

SANT CUGAT DEL VALLÈS 25, 129, 285, 287, 312, 316, 326, 394, 398, 399, 419, 425, 465

SANT DIONÍS, NARCÍS DE 86, 478

SANT DIONÍS, RAMON BERTRAN DE 323

SANT EUSTAQUI, CARDENAL DE 186, 187, 188, 190

SANT FELIU D'ALELLA 423, 424

SANT FELIU DE GUÍXOLS 87, 337, 340, 342, 478

SANT FELIU DE LLOBREGAT 250, 275, 276

SANT GRAU, BARTOMEU DE 226, 227

SANT HILARI, NICOLAU DE 140

SANT HONORAT 435, 436

SANT-FLOR, bisbe de 71

SANT JAUME DE FRONTANYÀ 226, 227, 229

SANT JOAN DE JERUSALEM = Hospitaler

SANT JOAN, PONÇ DE 163

SANT JOAN DE LES ABADESSES 226

SANT JOAN DE PALAMÓS 342

Sant Jordi, orde de 486

SANT JULIÀ DE PALOL 455

SANT LLORENÇ PROP BAGÀ 225, 226, 228, 229, 230

SANT LLORENÇ DE MORUNYS 230

SANT MARTÍ SACOSTA 343

SANT MARTÍ DE L'ARENY 228

SANT MARTÍ DE CAMPMAJOR 451

SANT MARTÍ DE CAPELLADA 442

SANT MARTÍ, PERE DE 442

SANT MATEU 86, 87, 88, 89, 90, 127, 147, 197, 397, 405, 410, 439, 486, 487, 494, 504; rector 487

SANT MIQUEL DE CAMPANET 157
SANT MIQUEL DE MONTMAGASTRE 226
SANT MIQUEL, GUILLEM DE 446
SANT OLIVA, ANTONI 253
SANT PERE (illa de) 149
SANT PERE, cardenal de 188, 194
SANT PERE DE BESALÚ 442
SANT PERE DE GALLIGANTS 160, 176
SANT PERE DE LA PORTELLA 226, 227, 228
SANT PERE DE LES PUELLES 161
SANT PERE DE LLIGORDÀ 448
SANT PERE DE RODA 285, 341, 467, 474
SANT PERE DEL VATICÀ 458
SANT PERE, FRANCESC 331
SANT PERE PESCADOR 317
SANT PONÇ DE TOMERES 238, 284
SANT SERNI DE TAVÈRNOLES 226, 229
SANT SALVADOR DE LA VADELLA 229
SANT VICENÇ DE CARDONA 227, 231, 232
SANT VÍCTOR DE MARSELLA 431, 432, 508
SANTA ANNA 331
SANTA CECÍLIA D'ELINS 225-226
SANTA CECÍLIA DE MONTSERRAT 208
SANTA EUGÈNIA DE VILA-ROMÀ 342
SANTA MARIA DE CONQUES 225, 231
SANTA MARIA DE GUALTER 228, 229
SANTA MARIA DE LAVAIX 228
SANTA MARIA DE L'ESTANY 178, 423
SANTA MARIA DE LILLET 228, 231
SANTA MARIA DE PINA 175
SANTA MARIA DE LA POSA 232
SANTA MARIA DE RIQUER 163
SANTA MARIA DE RUBIÓ 140
SANTA MARIA LA REIAL 182
SANTA MARIA DE SERRATEIX 229,
SANTA MARIA DE SOLSONA 230
SANTA MARIA DEL LLEDÓ 405
SANTA MARIA DELS TURERS 446
SANTA MARIA NOVA 184
SANTA MARÍA, PABLO DE 98, 102, 492
SANTA PAU, JAUME DE 451, 452; REGINA, muller 452
Santa Seu = Pontificat
SANTÍNIA, BERNAT 90
SANTAMANS, BERNAT DE 393
SANTAMARÍA ARÁNDEZ, ÁLVARO 10, 31, 241-281
SANTCELONI, FRANCESC DE 343
SANTCLIMENT, GUILLEM DE 317
SANTCLIMENT, VIOLANT DE 325
SANTCLIMENTS 169
SANTES CREUS 120, 285, 312, 384, 386, 394
SANTIAGO DE COMPOSTELA 176
SANTIAGO, mestre de 128
SANZ, JUAN 165
SAONA, RAFAEL DE 91
SAPARTA, GUILLEM 165, 166
SAPERA = CLIMENT, FRANCESC 465
SAPLANA, JOAN 423
SAQUINTANA, JAUME 245, 248, 274
SAQUINTANA, LLUÍS 244, 245
SARDENYA 25, 27, 37, 38, 40, 43, 44, 47, 48, 52, 59, 79, 87, 121, 125, 126, 128, 129, 130, 131, 152, 173, 338
Sard/sards 49, 50, 125, 129, 130
SARAGOSSA 18, 24, 59, 65, 70, 85, 89, 109, 127, 135, 141, 145, 149, 152, 158, 160, 161, 162, 163, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 248, 250, 276, 285, 313, 319, 392, 394, 396, 405, 426, 441, 458, 470, 472, 489, 548; arquebisbe 394, 395, 466, 467, 475, 476; província eclesiàstica 486

SARASA SÁNCHEZ, ESTEBAN 10, 32, 233-240

Sarraïns 263, 264, 323, 485, 550

SARRABLO 158

SARRIÀ, RAMON DE 488

SÀSSER 173

SASSOFERRATO 150

SASSORBA, FERRER 141

SAUMELLS, LLUÍS 93

SAUOL, SALVADOR 446

SAVOIA 48, 462, 484

SAVONA 121, 242, 332, 384, 385, 432, 435, 436, 437, 495, 497, 508, 509

SAVONAROLA, GIROLAMO, 77, 80

SCALA DEI 32, 181

SCARAMPO, LUCHINO 125, 127

SCHIB, GRET 77

Seda 128

SEGIMON D'HONGRIA 14, 71, 91, 110, 156, 233, 234, 235, 236, 239, 309, 311, 320, 321, 334, 335, 336, 425, 426, 439, 495, 503, 507, 508, 516, 529, 530

SEGÒVIA 310

SEGURIOLES, FRANCESC DE 340

SEGUSIO, HENRICUS DE 493

SEIDLMAYER, MICHAEL 51, 85, 147, 183, 184, 208, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 217, 220, 390, 457, 480, 482, 483, 500, 501, 502

SELVA DEL CAMP 20, 33, 145, 408, 429

SELLENT, ARNAU 322

SELLENT, BARTOMEU 547

SÈNECA, LÚCIUS ANNEU 548

SENS 102

Sentència de Guadalupe 125

"Seny del perdó" 277

SERRA, PERE 43, 45, 49, 52

SERINYÀ 452, 453

SERRA, BERNAT 317, 321

SERRA, JOSEP 90

SERRA, JOAN 90, 317

SERRA, JAUME 442

SERRA, RAMON 317

SERRA I VILARÓ, JOAN 225, 226, 227, 228, 229, 230

SERRAHÍ, LLORENÇ 267, 268

SERRAMITJANA, AIMONA DE 166-167

SERRANCOLÍ, BERNAT DE 554

SERRANO I CALDERÓ, JOSEP 10, 32, 547-589

SERVIÀ, FRANCESC 452, 453

"Servitia communia" 22

SESTRIES, GUILLEM 454

SETCASES 454

SEU D'URGELL, LA 18, 159, 161, 167, 168, 169, 170, 478

SEUDIMENT, JOAN 453

SEVILLA 57, 60, 120, 154, 176, 213

SIBIL·LA DE FORTIÀ, reina 41, 44, 235

SIBIUDA, RAMON 77, 79, 80

SICÍLIA 21, 24, 27, 37, 38, 39, 40, 41-43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 76, 79, 87, 121, 128, 131, 132, 133, 145, 146, 147, 150, 152, 155, 173, 312, 330, 503, 515; rei de 406. Cf. MARTÍ EL JOVE

Sicut judaeis 102

SIDAMON 384, 385

SIENA 436, 437, 515, 516

SIESSA, RODRIGO DE 165, 166

SIGENA, ANTONIO DE 467

SIGÜENZA 489

SILLA 206

SIMÓ, JOAN BTA. 89

SIMONSOHN, M. 104

Sínode 10, 422

SIRACUSA 128, 149

SIRVENT, BERNAT, 14

SIRVENT, JOAN 14, 291, 295, 321, 322

SIRVENT, MARC 454

SIURANA, JOAN 167, 393

SISCARTS D'EN SOLATGE 446

SOBENTHIS, MONALDUS DE 289

SOBERANAS I LLEÓ, AMADEU-J. 13

SOBIRATS, JUAN DE 399

SOBREQUÉS I CALLICÓ, JAUME 320

SOBREQUÉS I VIDAL, SANTIAGO 71, 321, 383, 384, 441, 442

"Societat Castellonenca de Cultura" 6, 11, 12, 73, 83, 84, 93, 94

SOGORB 30, 81, 136, 159, 179, 183, 184, 199, 295, 389, 392, 458, 459, 466, 468, 501, 510; bisbe 312, 392, 468, 487; capítol 468; arxiu de la Seu 400

SOISSONS 160

SOLÀ-MORALES I DE ROSSELLÓ, JOSEP M. DE 447

SOLDEVILA, FERRAN 55, 61, 119, 123, 124, 129, 130, 389, 392, 393, 396, 398

SOLER, GUILLEM DE 232

SOLER, GUILLEM 453

SOLER, JOSEP 411

SOLER, PELLEGRINO 129

SOLER, PERE DE 455

SOLMELLS, BERENGUER 159

SOLSONA 159, 169, 227, 230, 285, 312, 324

SOMMARIVA, NICCOLÒ 44

SORBELLI, ALBANO 215

SÒRIA 448

SÒRIA, GIL 167

SORIANO 432, 433, 434

SORTS, JOAN DES 454

SOS, LLEONARD DE 469

SORRA 47

Sostracció d'obediència 14, 18, 23, 24, 27, 32, 48, 50, 52, 53, 56, 108, 121, 136, 143, 145, 236-237, 240, 286, 290, 311, 320, 322, 335, 349, 350, 368, 372, 373, 375-378, 384, 439, 482, 508, 510, 525, 529

Speculum privilegiorum 139, 140, 142

Speculum Thesaurariae 140

SPONDE, HENRI 570

SPUELA, PERE 453

STEGMÜLLER, FRIEDRICH 92

STEPHANI, BERNARDUS 161

STERN, M. 105

STINCO, ENRICO 44, 45, 46, 47, 49

STOCK, LAMBERT DE 440

STORS, PERE 259, 260, 261

STOW, K. 105

STRADA DE PAMPLONA, ANTONI 449

STROZZA, CARLO 515

STROZZA, TOMMASO 515

SUÁREZ FERNÁNDEZ, LUIS 41, 120, 121, 123, 128, 132, 133, 134, 225, 391

SUBIZA BERNAD, ENRIQUE 394

Subsidi 465, 470, 471, 476, 477, 486

SUETONI 551

Summa Astensis 59

Summa solutionum factarum gentibus de villa Paniscole 86

SUNYER, FERRAN 90

SURRIBAS, BERENGUER 339

SUYBES, JOAN 443, 443

T

TAGAMANENT, BERENGUER DE 258

TALAMANCA, FRANCESC 317

TALAYERO, MARTÍ 76, 80, 81

Talmud 103, 448

TAMARIT DE LLITERA 20

TAMARIT, BERTRAN DE 283, 291, 295

TAMERLÀ 110

TAPIOLES 452, 453

TARAFA, FRANCESC 412

TARASCÓ 431, 508

TARASSONA 89, 135, 136, 138, 174, 231, 237, 239, 313, 319, 331, 395, 466, 467, 470, 473, 476; bisbe 487; capítol 468; degà 501

TARAVALL, FRANCESC, FRA 152

TARENT 48

TARRADELLAS, JOSEP 11

TARRAGONA 10, 14, 17, 32-33, 58, 59, 65, 85, 131, 141, 145, 147, 149, 158, 162, 164, 168, 169, 170, 180, 181, 182, 183, 290, 333, 340, 392, 398, 403-410, 423, 424, 436, 439, 463, 466, 470, 485, 488, 494; metropolità 285, 311, 312, 313, 384, 386; 393, 404, 406, 409, 414, 467, 474, 487, 495, 496; capítol 409; ardiaca 394, 398, 399, 468; oficial 422; concilis de 229, 285, 311, 312, 417, 420, 469; arxiu arquebisbal 312; província eclesiàstica 317, 387, 468, 486; consell municipal 403, 439

TASIS I MARCA, RAFAEL 129, 136, 244, 390

TAUST, JOAN DE 47, 466

TAVASCÀ, JAUME 317

TEOBALDESCHI, PIETRO 482, 483

TEJADA Y RAMIRO, J. 465, 466

TELLENBACH, G. 457

Templers 550

TENORIO, PEDRO 213, 214, 217

TEODORIC, rei 92

Teologia 75, 182

TEROL 235, 237, 269

TERRADELLES, JAUME DE 157

TERRADES, BERNAT DE 477

TERRADES, VALENÇA DE 323

TERRAGÓ, ANDREU 91

TERRÉS, PASCASI 91

TERRÉS, PERE DE 169

TERRANTONA 457

THADINGHEM, GILBERTUS DE 500

THOLOMAEUS DE LUCCA 371

THOMAS, auditor card. Mediolanensis 211

THOMATI, FIRMÀ 167

TÍBER 184, 191, 430

TIPTON, C. 107

TITS-DIEUAIDE, MARIE-JEANNE 134

TITUS LIVI 549, 553

TIVOLI 189, 459

TOLEDO 101, 120, 176, 213, 217, 489

TOLOSA 19, 33, 77, 81, 102, 108, 199, 283-285, 312, 554, 566, 569, 570; cardenal 322 (cf. Ravat, Pèire); universitat 284, 478; Col.legi de Foix 206, 209, 555, 556, 567, 569, 570, 571, 572, 573, 585, 588; escola poètica 284

TOMACELLI, PIETRO 44, 187, 188, 194

TOMÀS D'AQUINO, SANT 493, 506, 515, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 526, 548, 549, 555

TOMÀS DE CANTERBURY, SANT 370

TOMÀS, JOAN 296

TOMMASO DA CORLEONE 48

TORREBLANCA, 218

TORRELLA, PERE 244

TORRELLES, PERE DE, metge papal 285, 289

TORRELLES, RAMON DE 237, 238, 392, 488

TORRENT, NARCÍS 339

TORRENT, PERE DE 227

TORRES, ARQUEBISBE 152

TORRES 173

TORRES, MARTÍ DE 59, 62, 136, 404, 470, 471, 476, 504

TORROELLA DE MONTGRÍ 441

TORROELLA, JOAN BTA. 441, 446

TORTELLÀ 451

TORTOSA 10, 18, 25, 56, 58, 62, 66, 80, 85, 88, 89, 90, 92, 98, 103-104, 115-118, 120, 125, 127, 130, 137, 146, 159, 162, 164, 167, 178, 179, 242, 265, 323, 386,

392, 393, 396, 399, 401, 439, 440, 442, 474, 487, 488, 489; bisbe de 45, 199, 285, 312, 313, 466, 470, 477, 489; administrador del bisbat 485; prior de la seu 393, 468, 471; arxiu capitular 567; cort de 1400 125; parlament 394, 397-399

TORTOSA, PERE 167

TORTOSA, PERE 467

Toscans 39

TOSQUELLA, JOAN 227

TOURS 348

TOUS, ALFONS DE 136, 142, 143, 312, 466

TOUS, BERNAT DE 415, 417

TOVIA, FRANCESC DE 227, 235, 312, 466

Tractatus de concilio generali 357-360; 498, 523, 527

TRAIGUERA 86, 395, 397

TRASOVARES 238

TRASSELLI, C. 51, 128, 129

Trastàmara, dinastia 391

TRASTÁMARA, ENRIQUE DE 41

TRASTÁMARA = FERRAN D'ANTEQUERA

TRAVER, PERE 343

TREGURÀ, JASPERT DE 151, 244

TRENCHS I ÒDENA, JOSEP 5, 13, 23, 32, 73, 79, 83, 383

Tresoreria papal 457, 531-545

TRILEA, ASBERT DE 449

TRILLA, PERE SA 230

TRILLES, RAMONA 166

TUDELA 482, 502

TUR, PERE 253, 262, 263, 279

TUREIA, PÈIRE DE 163

TURELL, GABRIEL 70

TURMEDA, ANSELM 76, 77, 98, 254-255

TURQUIA 110

U

UBALDINIS, UBALDINO DE 48

UDINA I MARTORELL, FREDERIC 13, 119, 124

UGINET, FRANÇOIS-CHARLES 145

UGUCCIONE D'URBINO, FRANCESCO 24, 210, 214, 216, 457-462

ULLÀ 467

ULLASTRET 477-478

ULLDECONA 386

UMBERT, JOAN 145

UNÍS, PELAI 243, 259, 266, 270, 280, 281

Universitat 21, 22

URBÀ V 149, 153, 192, 195, 547

URBÀ VI 5, 10, 19-20, 24, 29, 40, 41, 43, 44, 70, 71, 75, 98, 107, 109, 113, 137, 146, 147-156, 183, 188, 189, 190, 194, 195, 208, 210, 215, 219, 234, 246, 251, 390, 391, 457-463, 482, 483, 500, 502, 503, 506, 512, 524, 525, 526, 527

Urbanista 38, 40, 42, 46, 47, 49, 76, 134

URBÀ VIII 148, 171

URBACH, E. 99

URGELL, bisbat 10, 29, 225-232, 235, 285; bisbe 312, 398, 466, 470, 474, 475, 476, 487; degà 468

URGELL, comtat 226, 389

URGELL, JAUME D', comte 57, 58, 60, 62-63, 234, 267, 316, 323, 392-396, 398, 399, 401, 467; comtessa 230

Urgellista 77, 392, 396

URRÍES, CARLOS DE 58, 177, 484, 485, 491, 494, 506

URSINIS, GIACOMO DE 188, 497

URSINYÀ 449, 453

USHER, 131

UXUÉ, LOPE INIGO DE 482, 502

V

VALDEÓN, JULIO 122

VALÈNCIA 23, 28, 29-30, 31, 60, 61, 63, 64, 70, 78, 80, 81, 82, 83, 84, 87, 119, 121, 123, 125, 126, 127, 128, 130, 133, 137, 145, 146, 151, 159, 163, 165, 174, 179, 214, 265, 280, 284, 313, 320, 384, 386, 390, 395, 396, 399, 441, 442, 445, 457, 458, 460, 487, 489, 554, 556, 565-567; bisbe 487; regne de 393; jurats 487; parlament de 394, 395; capítol 468, 477, 567; Biblioteca Universitària 567

Valencians 126, 133, 399

VALENT, NICOLAU 453

VALENTÍ, FERRAN 247

VALENTÍ, JOAN 259

VALENTÍ, PERE 258

VALERI MÀXIM 549

VALINES, JOAN 451

VALL D'ARO 478

VALL DE CRIST 30, 31, 179, 180, 333, 488

VALL, JOAN DES 332

VALL, PERE DES 332

VALL, RAMON ÇA 331

VALLA, LORENZO 71, 81, 392

VALLADOLID 60, 394, 397

VALLADOLID, NICOLÁS DE 262

VALLCEBRE 228

VALLDEMOSSA 30, 245

VALLDIGNA, monestir de 16-17, 21-22

VALLDONZELLA 165, 166

VALLÈS 58

VALLÈS, BERNAT 317

VALLÈS, DOMÈNEC 91

VALLÈS, GUILLEM 165

VALLESÍ, JOAN 417

VALLESPIR 324

VALLETTA 111

VALLMOLL, ANTONI 163

VALLS 33, 404, 405, 408

VALLS I SUBIRÀ, ORIOL 488

VALLSECA, BERNAT DE 316

VALLSECA, GUILLEM DE 316, 401

VALLSECA, JAUME DE 316

VALLSECA, JOAN DE 316, 324

VALLTERRA, ÈNNEC DE 131, 141, 147, 168, 169, 183-190, 458, 459, 501

VALLTERRA, JOAN DE 131, 466

VALLTERRA, LLUÍS DE 131, 436

VALLTORTA 94

VALMANYA, ANTONI 339

VALMASEDA 100

VALOIS, NOËL 40, 51, 108, 160, 206, 208, 217, 348, 352, 361, 432-434, 436, 438, 439, 480

VALTERUS DE ARGENTINA 212

VAN ARTEVELDE, PHILIP 122

VÁZQUEZ CEPEDA, JUAN 310

VENDRELL I GALLOSTRA, FRANCESCA 24, 53, 71, 401, 445, 446

VENÈCIA 108, 123, 128, 132, 437

Venecians 125

VENTIMIGLIA, FRANCESCO 43, 44

VENTIMIGLIA, ANTONIO 49

VERA CREU 418

VERDUN 102

Veritatem meditabitur guttur meum 63

VERNET, F. 104

VERUELA, abat de 467, 473, 476, 477

VEY, JOAN 256

Vi 404, 409, 489, 532

"Via cessionis" 39, 48, 253, 431, 438, 439, 497, 503, 507, 508, 510, 511, 516, 528

"Via de les armes" 395

"Via compromissi" 49, 253, 390-391

"Via concilii generalis" 506, 516, 525

"Via instructionalis sive notionalis" 495

"Via iustitiae vel compromissi" 56, 63, 68, 70, 395, 396, 512-513, 528

"Via fora!" 194

VIC 26, 135-144, 153, 157, 160, 163, 165, 166, 178, 179, 185, 186, 285, 312, 313, 454, 470, 476; bisbe 393, 466, 475, 487; capítol i canonges 394; oficial 422, 423, 425

VICENS VIVES, JAUME 122, 123, 124, 125, 127, 128, 131, 132, 218, 389, 465

VÍCTOR IV 411, 412

VIDAL BONASTRUC 447

VIDAL, JOSEPH-MARIE 262

VIDAL BONASTRUC 447

VIDAL MAIMÓ 454; FLORA, muller 454

VIDALLE, AGNETA 166

VIENA, concili de 76, 358

VIGNA, RAIMONDO DE 46

VILA, A. 228

VILA, ARNAU DE 443

VILA, PERE ARNAU DE 446

VILACIR 162

VILADEMIRES 451

VILADEMULS 442

VILADESTERS, JAUME 250

VILAFRANCA DEL PENEDÈS 58, 414

VILAFRANCA DE NIÇA 130, 432

VILAFRANCA, GUILLEM RAMON DE 146

VILAFRANCA, LLUÍS DE 241

VILALBA, MARC DE 394, 398, 399, 467, 468

VILAMARÍ, ASBERT 47, 161

VILAMITJANA, ARNAU DE 167

VILAMUR, SIBÍLIA DE 231

VILANOVA, ARNAU DE 75, 77, 79, 80, 119

VILANOVA, GALCERAN DE 235

VILANOVA, JAUME DE 247

VILANOVA, PONÇ DE 160

VILANOVA, VIDAL DE 109

VILAR, MIQUEL 339

VILAR, PIERRE 123, 124, 383, 384

VILA-REAL 484

VILARRASA, BARTOMEU 244

VILARRASA, LLUÍS DE 290

VILA-SECA 33

VILELLA, JOAN 161, 228

VILIELLA 145

VILLADIEGO, JUAN DE 91

VILLANUEVA DEL HUERVA 163

VILLANUEVA, JOAQUIM LLORENÇ I JAUME 7, 226, 230, 242, 244, 246, 251, 252, 258, 267, 268, 269, 340, 341, 465, 466

VILLENA, marquès de 168

VINADER, LEONÍSSIUS 159

VINARÒS 395, 397.

"Vint-i-quatrena" 399

VINYALS, GUILLEM 451

VINYALS, RAMON 449

VINYOLES I VIDAL, TERESA MARIA 10, 33, 283-296, 322

VINCKE, JOHANNES 51, 316, 390

VIOLANT D'ARAGÓ, reina de Nàpols 44, 52, 71, 397

VIOLANT D'ARAGÓ, abadessa 174

VIOLANT DE BAR 43, 52, 55, 58, 61, 71, 174, 287, 399, 400

VIRGILI MARÓ 548, 549

VISCONTI, GIANGALEAZZO 42, 43, 48

VISCONTI, BERNABÒ 42

VISCONTI, VALENTINA 134

VITAL CARAVITA 443, 444

VITAL MAIMÓ 449; FLORA, muller 449

VITERBO 433, 434

VITORILLA, FEDERICO DE 45

Vitualles 340, 488

VIVERS 161, 211, 317, 318

VIVES I GATELL, JOSEP 5, 75, 93, 109, 220
Volateria 409, 488
VRIYTENDI, BERNAT 162

W

WADDING, LUCAS 151
WALAFRIDUS STRABO 200
WEINRYB, M. 102
WENCESLAU DE BOHÈMIA 98
WICLEFF, JOHN 310
WITTLIN, CURT 568

X

XAMMAR, RAMON 342, 384
XELVA 77, 81
XÈRICA 30, 120
XERT 88
XIMÉNEZ CERDÁN, JUAN 395
XIMENES, JUAN 466

Y

YEBRA, RAMÓN DE 487

Z

ZACCARIA, ANSANO 172
ZALBA, MARTÍN DE 76, 102, 184, 348
ZAMMIT GABARRETTA, A. 111
ZAMORA, BISBE DE 40, 310, 486, 489
ZEITLIN, S. 102, 104
ZUNZUNEGUI, JOSÉ 217, 391
ZURITA, JERÓNIMO 119, 120, 131, 132, 239, 242, 244, 248, 285, 290, 312, 314, 341, 389, 392-395, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 467, 471

TAULA FINAL

Presentació 5
Sigles i abreviatures . . . . . 7 i 305
Sumari 9
Programa de les Jornades 11

CRÒNICA DE LES JORNADES . . . . . 13 - 94
Sessió inaugural 13
Lectura de comunicacions 13
Primera taula rodona i ponència d'Henri Bresc sobre Cisma d'Occident i política internacional 37
Segona taula rodona i ponència de Josep Perarnau sobre Cisma d'Occident i Compromís de Casp 55
Tercera taula rodona i ponència de Miquel Batllori sobre repercussions culturals i sòcio-religioses 74
Sessió de clausura i lliçó de Manuel Milian i Boix sobre Benet XIII a Peníscola 83
Parlament final de Casimir Melià i Tena 94

COMUNICACIONS 95-589
Maurice Kriegel, *Sur le sens d'un silence* 97
Anthony Luttrell, *Le Schisme dans les prieurés de l'Hôpital en Catalunya et Aragón* 107
Jesús Massip, *Dues lletres del bisbe de Mallorca als procuradors de la ciutat de Tortosa a favor de Climent VII (1387)* 115
Francisco de Moxó y de Montoliu, *La coyuntura económica catalano-aragonesa y el repliegue de Benedicto XIII de Porto Venere a Port Vendrés (1403-1409)* 119
Ramon Ordeig i Mata, *Documents dels arxius episcopal i capitular de Vic relatius al Cisma d'Occident* 135
Josep Perarnau, *Nous fons de la Biblioteca Vaticana sobre el Cisma d'Occident i Catalunya (amb excepció de l'època de Benet XIII)* 145
Jaume de Puig i Josep Perarnau, *La "Informatio brevis et metrica" de Nicolau Eimeric sobre el Cisma* 205
Manuel Riu i Riu, *Repercussió del Cisma en les comunitats religioses del bisbat d'Urgell* 225
Esteban Sarasa Sánchez, *Los aragoneses y el Cisma de Occidente en el reinado de Fernando I* 233
Álvaro Santamaría, Maria Barceló, *Església i administració a Mallorca en l'època del Cisma d'Occident* 241
Teresa-Maria Vinyoles i Vidal, *La mort i l'enterrament a Barcelona del Cardenal de Tolosa (1417)* 283

Joan Bada i Elias, *L'Església catalana entre Constança i Benet XIII (1416)* . 309
Carme Batlle i Gallart i Ramon Ordeig i Mata, *La ciutat de Barcelona i el Cisma* . . 315
Lluís Batlle i Prats, *Benet XIII a Girona* 337
Josep Baucells i Reig, *Sobre la gènesi, la datació i la transmissió dels tractats de Benet XIII entorn del tema del Cisma* 347
Prim Bertran i Roigé, *Els orígens de la comanadoria Hospitalera de l'Espluga Calba. Dues butlles de Benet XIII del 1405 i 1415* 383
Antoni Borràs i Feliu, *L'actuació de Benet XIII al Compromís de Casp* . . 389
Francesc Cortiella i Òdena, *Benet XIII i la ciutat de Tarragona* 403
Àngel Fàbrega i Grau, *Els "Privilegis pontificis" del temps del Cisma a l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona* 411
Eufemià Fort i Cogul, *El futur bisbe de Barcelona, Simó Salvador, i el Cisma d'Occident* 429
Manuel Grau Monserrat, *Aplicació de les constitucions de Benet XIII contra els jueus de Besalú* 441
Josep M. Marquès, *La Corona d'Aragó en els registres d'Urbà VI.* 457
Josep M. Marquès, Gabriel Roura, *El sínode de Lleida de 1418* 465
Josep Perarnau i Espelt, *Alguns volums manuscrits de la Biblioteca Vaticana relatius a Benet XIII* 479
Anna Pérez i Castillo, *El balanç econòmic de la Cúria de Benet XIII l'agost de 1405.* 531
Josep Serrano i Calderó, *La biblioteca papal de Peníscola després de Benet XIII.* 547

5. Taula de noms i de conceptes. 591

Aquest llibre fou acabat d'imprimir
a la copisteria Puel.les
de la ciutat de Barcelona
el dia 4 d'octubre de 1988
festa de Sant Francesc d'Assís